Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu Halk Kültürü ve Araştırma Projesi

1.Cilt

SÖZLER, YÜZLER, İZLER:
BODRUM

(SÖZLÜ TARİH ANLATILARINDA BODRUM HALK KÜLTÜRÜ VE YEREL TARİHİ)

Hazırlayanlar
ONUR ULUTAŞ - NURAN YÜKSEL

Muğla Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları - 33

Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu Halk Kültürü ve Araştırma Projesi

Muğla Büyükşehir Belediyesi Ücretsiz Yayınıdır.

BODRUM BELEDİYESİ SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU HALK KÜLTÜRÜ VE ARAŞTIRMA PROJESİ

1.CİLT

SÖZLER, YÜZLER, İZLER: BODRUM

SÖZLÜ TARİH ANLATILARINDA BODRUM HALK KÜLTÜRÜ VE YEREL TARİHİ

ISBN

978-605-4839-38-4

Hazırlayanlar

Onur Ulutaş- Nuran Yüksel

Katkıda Bulunanlar

Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih (Anılarla Bodrum Sohbetleri) Çalışma Grubu:

Nuran Yüksel, Hatice Yücel, Hüseyin Yeter Şakar, Mehmet Yavaş, Hasan Subaşı, Firdevs Şengül, Mustafa Çakmaklı, Nilgün Cangır, İncilay Sever, Türkan Demiröz, Fatma Gözütok Satı, Meral Uyar, Emine Bar, Meral Kalafat, Hatice Turgut Güvenç, Öner Karaçiçek, Neşe Gökbel, Hasan Kaplan, Akın Fetvacı, Ender Kasal, Cezmi Çoban, Zeynep Atılgan, Melek Öneş, Mustafa Ali Çotura, Sevil Görgün, Sevinç Görgün, ŞakireDeliefe, Yücel Ziylan, Gülşen Türkay Beşkardeş, Kerim Bayramoğlu, Erdinç Ulutaş, Hande Ulutaş ve Doç Dr. Devrim Yücel Besim.

Fotoğraflar

Bodrum Belediyesi Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi

Ali Şengün, Foto Kandiye-Şükrü Gürel Arşivi, Hüseyin Karaöz,

Onur Ulutaş

Grafik Tasarım

İsa Çam, Karaca Özgür Aydın

Kapak Tasarım

Karaca Özgür Aydın

Basım Yılı ve Yeri

2026

Devrim Gazete ve Matbaası

Kurşunlu Cad. 17/A Menteşe/MUĞLA

İÇİNDEKİLER

Başkan'dan - Muğla Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Aras 7
Bodrum Belediye Başkanı Tamer Mandalinci 8
Önsöz (Nuran Yüksel) 9
Sunuş (Onur Ulutaş) 12

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GENEL HATLARIYLA BODRUM TARİHİ

1. Karya Uygarlığı ve Bodrum Yarımadası 15
1.1. Halikarnas (Bodrum) Mozolesi / Mausoleum 17
2. Karyalılar'dan Osmanlı Devleti'ne Bodrum Yarımadası 17
3. 17. yüzyılda Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Bodrum Kalesi 21
4. 19. yüzyılda Bodrum Kasabası 23
5. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Bodrum..... 24
6. Cumhuriyet Dönemi'nde Bodrum ve Mübadele Anlaşması 25
6.1. Cumhuriyet Dönemi Bodrum Kazasına Bağlı Yerleşim İsimleri ve Nüfusları 26
7. Bodrum ismi ve Bodrum'daki Bazı Yer İsimlerinin Kökenleri ve Rivayetler 27
Birinci Bölüm Kaynakçası 29

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜ TARİH ANLATILARINDA BODRUM HALK KÜLTÜRÜ VE YEREL TARİHİ

1. Merkez ve Kırsal Mahallelerde Gerçekleştirilen Sözlü Tarih Görüşme Kayıtları ve Derlemeler
Abdullah Pehlivan 39
Ahmet Bilkiç 44
Ahmet Efe 49
Ahmet Raif Cingöz 51
Ali Dikan 54
Ali İhsan Yücel 60
Ali Kılınç 64
Ali Şengün 66
Ayşe Aras 70
Bahire Bayram 74
Belkıs Öztin Koparanoğlu 80

Benian Terlikçi. 90
Abdullah Engin Başol 92
Erdoğan Aşkın 98
Erman Aras 101
Erol Köse 107
Erol Özer 112
Esma Güney 117
Fahri Barut 122
Fatma Aşkın 127
Güler Birol. 130
Güler Üçel 133
Gülizar Boyacı 135
Gülser Uyar 136
Gülseren Okray 141
Günay Gökdeniz 142
Habibe Soykan 148
Hasan Basri Topal 151
Hasan Erdoğan. 154
Hasan İneci 158
Hatice Yücel 160
Hatice Yücel'in sözlü tarih çalışmalarından Bodrumlu Kadınların Yaşam Anlatıları. 167
Fatma Gökbel Ondülacı Fatma. 168
Fatma Özaşkın (Kıvrak Fatma) 168
Hafize Barut 169
Hatice Büyüksöylemez (Çalgıcı Hatça) 169
Menekşe Şenol 170
Saniye Keleş 171
Şükriye Er 171
Halil Güney 172
Hüseyin Ayaz. 174
Hüseyin Karaöz 180
Hüseyin Yeter Şakar 187
İbrahim Karabıyıkoğlu 196
İbrahim Şakar. 198
İbrahim Turan 199
Kemal Sakal. 203

Leyla Özgüreli. 204
Makbule Kıvılcım..... 207
Mehmet Cömert 211
Mehmet Uslu 214
Mehmet Yavaş 220
Mediha Dumanlı 227
Muammer Başol 228
Mustafa Çakmaklı 233
Mustafa Özçelik 236
Mustafa Paşalı..... 240
Mustafa Saruhan 242
Mustafa Tulup. 244
Nahide Çömez..... 248
Nakide Sakal 251
Numan Pekdemir 252
Nuran Yüksel 262
Recep Ertuğrul Cingöz. 270
Sabiha Öncel 274
Saniye ve Ali Rıza Mandalinci 279
Suzan Ziylan (Öneş)..... 284
Süheyla Toker Kasal..... 287
Şefik Kamber 291
Şevket Aras 291
Şöhret Birol 296
Timuçin Binder. 296
Turgut Nalbantoğlu. 303
Tülin Önder 305
Ümmühan Başol 307
Yengin Arda. 309
Yılmaz Kıvılcım..... 312
Yücel Ziylan 317
Zehra Denizaslanı. 325
Zeki Özkeskin 331
Zeliha Dıngıl 336
Zeynep Karaman 340
Zühra Tulup. 341

2. Başkanların Bodrum'u, Bodrum'un Başkanları: Geçmiş Dönem Belediye Başkanları ile Gerçekleştirilen Sözlü Tarih Görüşmeleri

Ahmet Aras 345
Cevat Bilkiç 349
Mazlum Ağan 354
Tuğrul Acar 359

3. Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu Üyeleri ile Gerçekleştirilen Sözlü Tarih Görüşmeleri 364
Bilgi Şahinoğlu 368
Emine Bar 369
Fatma Gözütok Satı. 373
Fridevs Şengül. 376
Hatice Turgut 378
İncilay Sever. 379
Meral Kalafat 382
Mustafa Ali Çotura 384
Neşe Gökbel 385
Nilgün Cangır 388
Sevinç Görgün Gürsayın. 391
Şakire Deliefe 393

4. Mekânların Dili: İlk Okulum, "Cumhuriyet" 396
(Doç Dr. Devrim Yücel Besim)

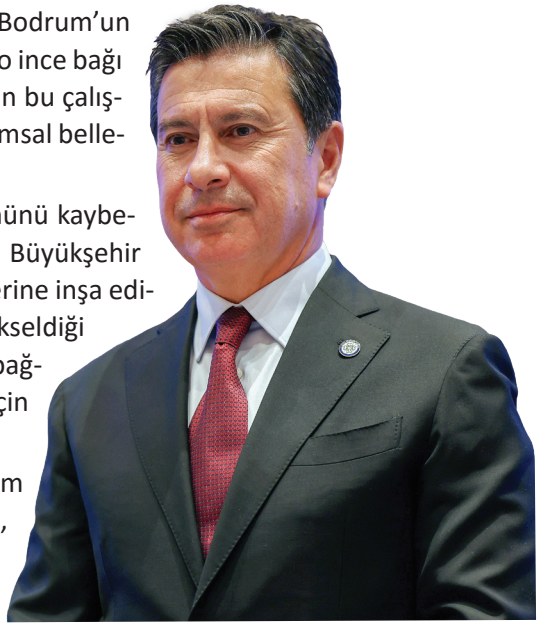
''Çocuklarımız kökleri geçmişte olan yarınlarımız…
Birçok insan daha çağdaş görünebilmek için kabuk değiştirmeye çalışıyor;
oysa çağdaşlık ulu bir ağacın dalları gibi ancak kendi kökleri arasında yeşerebilir.''

Nuran Yüksel

Başkan'dan....

Odanın duvarında asılı duran sararmış bir çerçeve, aslında geçmişe açılan bir penceredir. Kentlerin sahici tarihi de işte bu sararmış çerçevelerin asılı olduğu odalarda, alçak sesle anlatılan hikâyelerde saklıdır. Çünkü bir kentin kültürünü var eden, büyük anlatılardan ziyade görünmeyen küçük öykülerdir. Süngerci teknesinde yankılanan ezgilerde, maharetli ustaların ellerinde hayat bulan guletlerde, sokak aralarında oynanan oyunlarda, bayram sabahlarının telaşında, mutfakta pişen yemeklerin kokusunda...

Sözler, Yüzler, İzler: Sözlü Tarih Anlatılarında Bodrum Halk Kültürü ve Yerel Tarihi kitabı, Bodrum'un sahici hikâyelerini gün yüzüne çıkararak kentin tarihsel ve kültürel gelişimine ışık tutuyor. Kısık sesle kulaktan kulağa aktarılan Bodrum'un gerçek tarihinin sesini yükselterek, geçmiş ile bugün arasındaki o ince bağı yeniden kuruyor. Görünmez kültürel katmanları kayıt altına alan bu çalışma, Bodrum'un kolektif hafızasına, mekânsal kimliğine ve toplumsal belleğine önemli bir katkı sunuyor.

Bir kent, hafızası kadar yaşar. Geçmişini unutan kentler yönünü kaybeder; belleğini koruyan kentler ise kökleriyle birlikte büyür. Biz Büyükşehir Belediyesi olarak, Muğla'mızı bu derinlerdeki sağlam kökler üzerine inşa ediyoruz. Geçmişimizi hatıra olarak değil, geleceğin üzerinde yükseldiği bir temel olarak görüyoruz. Dünü, bugünü ve yarını birbirine bağlayan değerlerimizi korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için kararlılıkla çalışıyoruz.

Bu değerli eserin hazırlanmasında emeği geçen başta Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu olmak üzere yazarlara, araştırmacılara, Bodrumlulara ve katkı sunan herkese yürekten teşekkür ediyorum. Geçmişle gelecek arasında kurduğumuz bu köprüyü daha da güçlendirmesi dileğiyle...

Ahmet ARAS

Muğla Büyükşehir Belediye Başkanı

Geleceğe Sağlam Adımlar Atmak Geçmişi Doğru Anlamaktan Geçer

Anıları geleceğe taşıyarak sorumluluk duygusunu pekiştirmeyi amaçlayan bu kitap; geçmişi koruyan, yenilikçi bakış açısıyla geleceği inşa etmek isteyen Bodrum Belediyesi'nin kültür yayınlarına kazandırdığı somut bir belgedir.

"Sözler, Yüzler, İzler: Sözlü Tarih Anlatılarında Bodrum Halk Kültürü ve Yerel Tarihi" Bodrum'un derin tarihini keşfetmeniz için hazırlanan ve bir kentin belleğini oluşturan değerli bir kaynaktır.

3500 yıllık kültür harmanı Bodrum; Karya'dan Halikarnassos'a, Bizans'tan Osmanlı'ya uzanan, farklı uygarlıkların izlerini taşıyan bir coğrafyadır. Denizi, doğası, tarihî yapılarının yanında, sokaklarında yankılanan anılarıyla, kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel değerleriyle kadim bir kenttir.

Yaşanmışlıkları, bugünün hazinelerini ve umut dolu yarınları bir arada görebildiğimiz kentimizin bir sakini ve yerel yöneticisi olarak bu büyük mirasın sorumluluğunu içtenlikle taşıyoruz. Geçmişin gücünden ilham alarak yarını daha yaşanabilir kılmak gayretiyle özünden vazgeçmeyen bir anlayışla adımlar atıyoruz.

Bodrum'un halk kültürünü, yerel tarihini, geçmiş dönem belediye başkanlarımızın deneyimlerini ve kentimizin mekânlarına dair hafızayı görünür kılan bu kıymetli çalışmanın mimarlarına saygı ve hürmetlerimi sunuyorum.

Bu anlamlı çalışmada emeği geçen, başta ***"Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu"*** olmak üzere, anlatılarıyla geçmişi bugüne taşıyan kıymetli araştırmacılara ve tüm Bodrumlulara en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Fikir, ideal ve yaşanmışlıklarıyla kent hafızasını canlı ve diri tutan, Bodrum'un yarınına yön veren ruh ile hafızalarındaki anıları kaleme döken ellere saygıyla...

Birlikte yaşadığımız bu kadim kenti birlikte anlamlandırmak ve geleceğe birlikte taşımak umuduyla…

Tamer Mandalinci
Bodrum Belediye Başkanı

Önsöz

Aynı kentte yaşayan insanlar yaşadıkları kenti farklı biçimde algılayabilirler. Kimilerine göre kent, içinde belirli etkinliklerin yapıldığı, yaşamın devamı için gerekli kazancın sağlandığı bir yerdir. Böyle düşünenler için kentin bu fonksiyonlarından başka bir anlamı yoktur. Kimilerine göre de kent kazanç ötesinden ayrı birtakım değerler taşır. Oysa kentler yaşanılan doğal çevre ve bu coğrafya içinde yer alan insanların yaşam biçiminden oluşan değerler yumağıdır. Orada yaşayanlar tarafından üretilen değerler topluluğu o kentin kimliğini, kişiliğini oluşturur.

Beni ve benim gibi Bodrumlu birçok insanı Bodrum'a bağlayan, birtakım özverili duyguları yükleyen somut bir şekilde açıklayamadığımız kentimizin kimliğidir. Kaybetmekten korktuğumuz, zaman zaman bizimle aynı duyarlılıkları taşımayanlara kızdığımız işte o kentle kurduğumuz bağ ile ilgilidir. Bugün Bodrum'da, Bodrum'un geçmişini, yaşanmışlıklarını farklı ve çok özel değerlerini bilen, yaşayan çok az sayıdaki bireyler olarak bir araya geldiğimizde hep aynı konuyu gündeme getirmekte ısrar ederiz. "Ne olacak bu Bodrum'un hali''deriz. Evet, ne olacak bu Bodrum'un hali… Hafızalarımızda hala tazeliğini koruyan, özlemini iliklerimize kadar hissettiğimiz o eski Bodrum … O şimdi nerede?

Yıl 2025… Doğa eski doğa değil, toplum da eski toplum değil. Değişim, yaşamın değişmez bir gerçeği. Hızla değişen toplumsal, küresel, sosyal ve siyasal koşullar yüzünden Bodrum da artık eski Bodrum değil.

Ülkemiz kendi sosyal ve kültürel değerlerinin dönüşümünü yaşarken Bodrum da bu değişim ve dönüşümden fazlasıyla nasibini aldı. Önlenemez ve korkutucu biçimde almaya devam etmektedir. Yerel ve kültürel değerlerimiz hızla yozlaşma sürecine girmiştir. Bu hızlı yozlaşma süreci, özellikle alt yapısı tamamlanmadan başlayan (gelişimin değil), plansız ve çarpık büyümenin yoğun yaşandığı özellikle turizm bölgelerinde kendini çok acı bir şekilde göstermiştir. Sahip olduğumuz muhteşem tarih ve kültürel mirasımız yöremizde sadece eğlence ve rant amaçlı bir turizm anlayışına yıllarca bilinçsizce feda edilmiştir. Bu sonuç, özellikle duyarlı halkımız ve Bodrum sevdalılarının ortak kaygısı ve endişesi haline gelmiştir.

Ben ve benim gibi Bodrum'un öz kimliğini bilenler, sevdalılar, bu kimliğin sömürülmesine, dolayısıyla hızla yaşanılan değişimin sonucu oluşan kimlik yozlaşmasının önüne geçme telaşına düştük. Bizler Bodrum'a, doğduğumuz topraklara sevdalıydık. Bodrum'a sevdalıyım deyip de Bodrum'a zarar verenlerin de farkındaydık. Çok az da kalsak bir şeyler yapmalıydık.

Daha düne kadar Raşit'in kahvesiyle, Ahtopotcu Eşref'le, her derde deva Dalevera Mehmet'le, Kavalcı Ali Dayı'yla, çocukluğumun her Kabotaj Bayramı'nda deniz güzeli seçilen zararsız Emsal ve Şahinde'siyle, Dr. Alim Bey'le, sandalet ustası Ali Güven'le, tekne ustalarıyla ve daha çok değerleriyle Bodrum'un bir kimliği vardı. Bodrum'u Bodrum yapan, özündeki bu kimlikti. Bodrum, dünya kenti olsa da bu kimlik asla unutulmamalıydı.

Bizler Bodrum'a sevdalıyız. Bodrum'un geçmiş zamanlarının tanığı olan daracık sokaklarına, taş evlerine, sarnıçlarına, tepelere dizilmiş yel değirmenlerine sevdalıyız. Kahvelerde toplaşıp sohbet eden görmüş geçirmiş yaşlı insanlarına bakıp onlarla sohbet etmeyi, anıları dinlemeyi seviyoruz. Geçmişten günümüze hünerli elleriyle halı dokuyan, ipek işleyen, şifalı otları toplayan kadınlarımız, tersanelerde ahşap tekneleri yapanlar, hala sandalet yapan, camdan boncuk döken, çömlek yapan, tahta kaşık oyan, sepet ören son ustaları çocuklarımız tanısın ve unutmasın istiyoruz.

Bu telaş içinde Bodrum sevdası ile 2003 yılında seçilmiş bir belediye meclis üyesi olarak çıktığım yolda meclis kararı ile aldığımız Bodrum sözlü tarih çalışmaları içinde bu kentin geçmişini çok iyi

bilen Bodrumlularla, Bodrum doğumlulardan daha çok Bodrumlu olan Bodrum sevdalısı bir grup arkadaşımızla "Anılarla Bodrum Sohbetleri" gönüllü çalışma grubunu oluşturduk. Bodrum adına yapılan tüm çalışmaların Bodrum Belediyesi kurumsal çatısı altında yapılmasının doğru olduğuna inanmıştık.

Amacımız çok netti; Bodrum'u Bodrum yapan değerlerimizi, kültürümüzü, geleneklerimizi unutturmamak... Çünkü bu değerlerin hepsi bizimdir. Bodrum'undur ve çocuklarımızındır. Bu değerlere sahip çıkmak ise ancak onları tanımak ve sevmekle, onları gelecek kuşaklara aktarmakla mümkündür.

Amacımız tarih yazmak değil; gelecekte tarih yazacaklara ilk ağızdan bilgi, belge bırakmak. Bodrum'un hünerli, yürekli, eli de gönlü de açık insanlarını; sözleri ve sesleriyle, görüntüleriyle ve anılarıyla ölümsüzleştirmek. Yapılan tüm çalışmaları da Bodrum Kent Müzesi'nde toplamak.

"Anılarla Bodrum Sohbetleri" gönüllü çalışma grubu olarak 2006 yılında başlayan çalışmalarımızın en kısa zamanda Bodrum Kent Müzesi'nde yer alması en büyük dileğimiz. Bodrum'a dair 30 bin fotoğraf, 300 video ve ses kaydı, 2000 civarında dokümanın kitaplaşması ve belgesel çalışmaları tamamlanmıştır.

İstiyoruz ki, sürdürülebilirliği mutlak olması, devam etmesi gereken bu çalışmalar yerel yönetimlerce yol, su, kanalizasyon, imar işleri gibi öncelikli görülsün. Yerel kültür çalışmaları özlemle umut, sevgi, saygı ve engin Bodrum hoşgörüsüne dayansın. Bodrum sevdası bu ortak paydada birleşerek büyüsün, Bodrum'u Bodrum yapan değerlerimize sahip çıkılsın.

1999-2009 dönemi Belediye Başkanı Sayın Mazlum Ağan ve ekibine, 2009-2018 dönemi Belediye Başkanı Sayın Mehmet Kocadon ve ekibine, 2018-2024 dönemi Belediye Başkanı Sayın Ahmet Aras ve ekibine ve 2024 yılında göreve başlayan genç Başkanımız Tamer Mandalinci'ye teşekkürlerimizi sunarız. Özellikle sözlü tarih çalışmalarımızın kitaplaşması ve geleceğe aktarılması konusunda gösterdiği duyarlılık nedeniyle çalışmalarımızı Muğla Büyük Şehir Belediye Başkanı olarak da sahip çıkmaya devam eden Başkanımız Sayın Ahmet Aras'a teşekkür ederiz.

Anılarla Bodrum Sohbetleri gönüllü çalışma grubumuza yapılan etkinliklerimize; sandığını, albümlerini açarak büyük bir heyecan ve coşkuyla gözyaşları içinde katkı veren özverili Bodrum sevdalısı halkımıza yürekten teşekkür ederiz. Çalışmalarımızda bizlere yol veren ancak bugün aramızda olmayan büyüklerimizi rahmetle ve özlemle anıyoruz .

Her şey Bodrum için, her şey çocuklarımız için. Bodrum'u Bodrum yapan tüm değerlerimize sevgi ve saygılarımızla.

Nuran Yüksel

Sunuş

Tarih bilimi 20. yüzyılla birlikte siyaset merkezli olmaktan çıkıp toplum merkezli bir anlayışa yöneldi. Tarihin içine psikoloji, yerbilim, sosyoloji, antropoloji ve edebiyat gibi disiplinleri sokan "Annales" ve benzeri tarih akımları, yüzyıllar boyunca hâkim olan vakanüvist (olay anlatıcılık) tarih yazımını ve 19. yüzyılda hüküm süren "olgucu ve deneyci tarih anlayışı"nı değiştirmeye başladı. Tarihçiler böylece "bütünsel tarih anlayışı"na yönelmeyi başarsalar da akademi binaları ve yaşayan dünyaya gözü kapalı tarih kulüpleri içinde süren; katı, keskin çerçeveli, rakamlara, nüfus verilerine, salt yazılı belgelere odaklı kökleşmiş tarih yazıcılığı, sözlü tarihe temkinli ve bir o kadar da soğuk yaklaştı. Sivil toplumun ön plana çıktığı, farklı grupları da ele alan "insanlı tarih", "sessiz yığınların tarihi" nin çıkış noktası, Amerika'da 1929 ekonomik buhranı sonucu işsiz kalan araştırmacılara ve gazetecilere iş alanı yaratmak amacıyla tasarlanan "Federal Yazarlar Projesi" oldu.

Araştırmacı ve yazarlardan kırsaldaki yaşam öykülerini, kadınların, eski kölelerin, gazilerin, Kızılderililerin, kısaca sıradan insanların hayatlarını derlemeleri istendi. İkinci Dünya Savaşı'nda ise harp tarihinin yeni bir kaynağı olarak asker anıları, bir sözlü tarih ürünü olarak ortaya çıktı. İşte tam da bu süreçte, Joseph Gould, "Sözlü Tarih" ismini verdiği ve bizim de çalışmamızın öykündüğü yöntemi bilimsel terminolojiye soktu.

20. yüzyılının ikinci yarısından itibaren Amerika'da ve Avrupa'da kurumsal sözlü tarih çalışmaları artmaya, "sivil insanlar"ın ön plana çıktığı, sıradan görünen insanları da ele alan "aşağıdan yazılan" yerel tarih hak ettiği değeri bulmaya başladı.

Türkiye'de ise modern tarihçilik bakımından sözlü tarihin geçmişi-20. yüzyıldaki bazı az sayıdaki örneği, sosyoloji eksenli çalışmaları ve belgeselleri saymazsak- çok daha yakın zamana dayanıyor. Aslına bakılırsa "Sözlü Tarih" günümüz dünyasının ürettiği bir terim. Ancak sözlü anlatım ve kuşaklar arası aktarım, insanlık tarihi kadar eski. Örneğin Türk kültüründeki hikâye anlatma geleneği, destanlar, menkıbeler, toplum hafızasındaki masal, hikâye, destan, cönk, kıssa geleneği bu durumun en dikkat çekici örnekleridir.

Toplumsal tarihi anlama ve değerlendirme noktasında yukarıdaki sözlü halk edebiyatı örnekleri ve güncel sözlü tarih anlatıları, kanıksanmış tarih anlayışına alternatif olmaktan ziyade tarihçilere tamamlayıcı bigiler sunmaktadır. ''Büyük olayların ve büyük insanların tarihi'' mühim belgelere dayılı yazılırken, bu belgelerin oluşumunda ve yaşananların tam da ortasında dolaylı veya doğrudan rol alanların bakış açısı elbette yine tarihçiler tarafından değerlendirilmeye alınmalıdır. Belgelerin objektifliğinin teyide muhtaç olduğunu bilen tarihçi, sözlü tarih anlatılarını da aynı kuşku ve farklı kaynaklardan doğrulama yaklaşımı ile araştırmalarında kullanabilir.

Elinizdeki kitap, tam da bu noktadan hareket edip, Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu'nun 2003 yılında başlattığı sözlü tarih çalışmalarını referans alarak, tarih bilimi ve objektif gazeteciliğin temel ilkeleri çerçevesinde Bodrum halk kültürü ve yerel tarihini, yine Bodrumluların anlatılarıyla yazıya dökme amacıyla kaleme alındı. Kitapta 100 sözlü tarih tanığımızın anlatılarına yer verildi.

"Sözler, Yüzler, İzler", tomarlarca kâğıt ve belge arasına sıkışan "büyük adamların tarihi"nin dışında bırakılanın, geçmişte Anadolu'nun ücra bir köşesi ve sürgün yeri olarak anılan Bodrum'da, kitaplarda yazmayanların izini aradı. Bodrumlu büyüklerimizin belleklerinde biriktirdikleri, bu akışkan dünyaya yazdıkları hikâyeleri, bedenleri ile birlikte toprak olmadan yazıya döktük.

"Geçmişin Sesi"nde Paul Thompson, "Sözlü tarih insanlara tarihlerini kendi sözleri ile geri verir ve onlara geçmişi verirken, kendi kuracakları gelecek için yol gösterir" der. Sıradan görünen insanlar,

bu yöntem sayesinde kendi hayatlarında karşılaştıkları olayları, değişimi anlamaya çalışır. Yerel tarih aracılığıyla küçük bir yerleşim birimi de değişen niteliklerinde anlam arayabilir ve bu yerleşimin yeni sakinleri de yaşadıkları toprakların tarih ve kültürünü öğrenerek bir aidiyet duygusu edinebilir.

Araştırma alanının günlük yaşamdan üretime, sosyal ve kültürel yaşamdan kentsel değişime dek uzanan geniş bir çerçeveye sahip olması, kameranın sözlü tarih anlatıcılarımızın dikkatini dağıtması, gittiğimiz mahalle ve köylerde özellikle ilk dakikalarda yaşlı kimselerin ve kadınların çekingen ve hassas tavırlarının görüşmeye etkileri karşılaşılan dezavantajlı durumlar arasında sayılabilir. Ancak, yıllar içinde bu konuda edindiğimiz tecrübe ve Bodrum halkının sıcakkanlılığı bu dezavantajların olumsuz etkilerini mümkün olan en az düzeye çekti. Hatta tanıklarımızı konuşturmak için yaşadığımız zorluğu, kimi zaman onları nazikçe susturabilmek için de yaşadık.

Bu anlatılarda, günümüzde birçok insanın sadece gelişen turizmi, lüks işletme ve konaklama tesisleriyle tanıdığı Bodrum'un ziraat, eğitim, iktisat tarihinin ayrıntıları, denizcilik, süngercilik ve tekne yapımcılığına kadar pek çok konuda farklı bilgiler, farklı anlatılar yer alıyor. Sosyolojik ve kültürel anlamda ise; sürdürülmeye çalışılan ve unutulmaya yüz tutan geleneklerin yanında toplumsal-kentsel değişimin, siyasetin, teknolojinin yarattığı farklılıkların, toplumsal olayların; kısaca Türkiye ve dünyada olan bitenin, onlarca küçük pencereden nasıl görünüp algılandığına dair ipuçları ve tespitler bulunuyor. Yaptığımız görüşmelerde çocuk oyunları, halk hekimliği, kıtlık yılları, evlilik ve düğün âdetleri, gelenek ve görenekler, mutfak kültürü, göç psikolojisi, insan hikâyelerindeki küçük ayrıntılar, efsaneler ve söylentiler, kısaca tarihin içine hayatı katan, insana dair pek çok veri ortaya çıktı.

"Sözler, Yüzler, İzler" ismi ile size bir kitap olarak sunulan, video-ses kayıtları ve fotoğraflar ile sözlü tarih arşivinin bir parçası olan çalışmanın bir ürünü de çekimleri çalışma ile eşzamanlı olarak gerçekleştirilen ''Sesler, Yüzler, İzler: Bodrum'' isimli 15 bölümlük belgesel dizisi oldu. İnsan hikâyelerine, en az elde edilen bulgular kadar önem verilen çalışma; sözlü tarih tanıklarımızın anlatılarının yanında yazılı kaynaklardan edinilen bilgilerden de beslendi.

Çalışma, kuşkusuz ki geçmişi yeniden inşa edecek, genel geçer tarihi, bilgi ve bulguları değiştirecek güce de sahip değil. Nitekim sözlü tarihin böyle bir amacı ya da kaygısı da yoktur. Bu kitap, gerçek olay ve olguların peşinde; heyecanları, üzüntüleri, sevinçleri, toplum ve bireyin psikolojisine ilişkin ipuçlarını, sözlü kültürü, yazılı olmayan kuralları, bir yerleşimin ruhunu, kısacası tarihin hammaddesi olan hayat tecrübeleri ile insana ait duyguları sunmayı önemsiyor.

Bazen onların bu çalışmada yer almasının tek nedeni yaşadıkları yerleşimin tarım ve hayvancılık geçmişi, bazen yerli olmaları, bazen göçmen olmaları, bazen de oldukça genç olmalarına rağmen yaşadıkları yörenin tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olmalarıydı.

Çalışmanın bir yönü de ilçede özellikle 1960'lı yıllarda başlayan turizm hareketleri ile birlikte, kısa sürede yaşanan gelişim ve değişimi ortaya koymak olduğundan, bu iki öğeyi yönlendiren en önemli aktörler olan Bodrum'da görev yapmış belediye başkanlarıyla da görüşme gereği duyuldu.

Sözler, Yüzler ve İzler'in birincil hedef kitlesi, genç kuşaklar… Türkiye'deki eğitim sisteminin insanların tarihle ilişkisi arasına görünmez bir set çeken köhneleşmiş tarih müfredatı ve ezberci anlayışına karşın; umarım çalışmanın ifade gücü, "tarih" kitaplarda, müzelerde, belgelerde, diplomaside, savaş ve siyaset jargonlarında yazılıyken; sözlü kültür ve tarihin gerçek izlerinin yanıbaşımızdaki nefes alan sokakların, mahallelerin yollarında, çarşı-pazarlarında, tarihi yapılarında; yıllara direnen evlerinde, o evlerde yaşayan insanların hikâyelerinde, bakışlarında yakalanacak bir anlamda, sözlerinde ve derin yüz çizgilerinde de okunabileceğini anlatabilir. Her bir Bodrum sakinine, yaşadığı coğrafyanın sahip olduğu değerler ve bu coğrafyanın değişen karakteri içinde, nerede durdukları ve ne yöne gidecekleri konusunda fikir verebilir.

Bu kadim yerleşimin her köyünde ve mahallesinde kulak verdiğimiz her sözlü tarih anlatıcısı, hafızasına sığdırdığı anıları, büyüklerinden dinledikleri anlatıları ve yaşam mücadelelerine, kültürel

değerlerine, gündelik yaşamlarına ilişkin dikkat çekici pek çok detayı bizlerle büyük bir samimiyet içinde paylaşmıştır. Elimizde 2003 yılından bu yana birikmiş daha pek çok anlatı kaydı ve ilçemizde yeni görüşmelerle kayıt altına almamız gereken çok değerli büyüklerimiz var. "Sözlü Tarih Anlatılarında Bodrum Halk Kültürü ve Yerel Tarihi" dizisinin önümüzdeki yıllarda basılacak yeni ciltlerle kent belleğine katkısının süreceğine inanıyorum.

Günümüz Bodrum sakinlerinin kökenleri, kente katkıları, beklentileri, kültürel değerleri ve kentteki değişim hakkında bir veri tabanı oluşturan bu çalışmanın gelecek kuşaklara rehber olurken, günümüzdeki ve gelecekteki yerel yöneticilerinin kent kimliği oluşturma çalışmalarına katkı sunacağını, tüm yönleriyle halk kültürünü fısıldayan bu satırlara kulak vererek kentin evrilmesi gereken asıl kimliğe kavuşması yolunda alacakları kararlara etki etmesini umuyorum.

Araştırma, saha çalışmaları ve ardından yayına hazırlık süreçlerinin her anında kendisine danıştığım, eğitimci yönünün yanında yaşadığı kente sorumluluk duygusu ile projenin koordinatörlüğünü üstlenen Nuran Yüksel hocama teşekkürü borç bilirim. Dört yıl süren bu çalışma boyunca sık sık danıştığım Bodrum aşıkları Hüseyin Yeter Şakar, Hatice Yücel ve Ali Şengün'e ayrıca teşekkür ederim.

Bize kapıları ile yüreklerini açan, ailelerinin en özel anılarını bile bizlere güvenerek samimi duygularıyla aktaran sözlü tarih tanıklarımıza, katkıları nedeniyle Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu üyelerine, Bodrum Belediyesi Basın Yayın ve Halkla ilişkiler Müdürü Selçuk Şimşek ile müdürlük personeline ve bu çalışmanın gerçekleşmesini mümkün kılarak yayını kent belleğine kazandıran Bodrum Belediye Başkanı Tamer Mandalinci'ye, Muğla Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Aras'a ve projeye katkı sunan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Onur Ulutaş
Aralık, 2024

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GENEL HATLARIYLA BODRUM TARİHİ

1. Karya Uygarlığı ve Bodrum Yarımadası

Karya Bölgesi'nin sınırları genel hatlarıyla kuzeyde Maiandros (Büyük Menderes) Nehri, güneyde Köyceğiz Gölü'ne dayanmakta ve bugünkü Muğla ili bölgenin tamamına yakın kısmını oluşturmaktadır.[1] Daha kapsamlı bir tanımlamaya göre, Güneybatı Anadolu'nun, batıda ve güneyde Ege Denizi'yle, kuzeyde Maiandros Irmağı'yla, kuzeydoğuda Salbakos (Babadağ) ile doğuda Kızılhisar, Acıpayam Ovası'yla, güneydoğuda Indos (Dalaman) Çayı ile sınırlanan bölümüdür.[2]

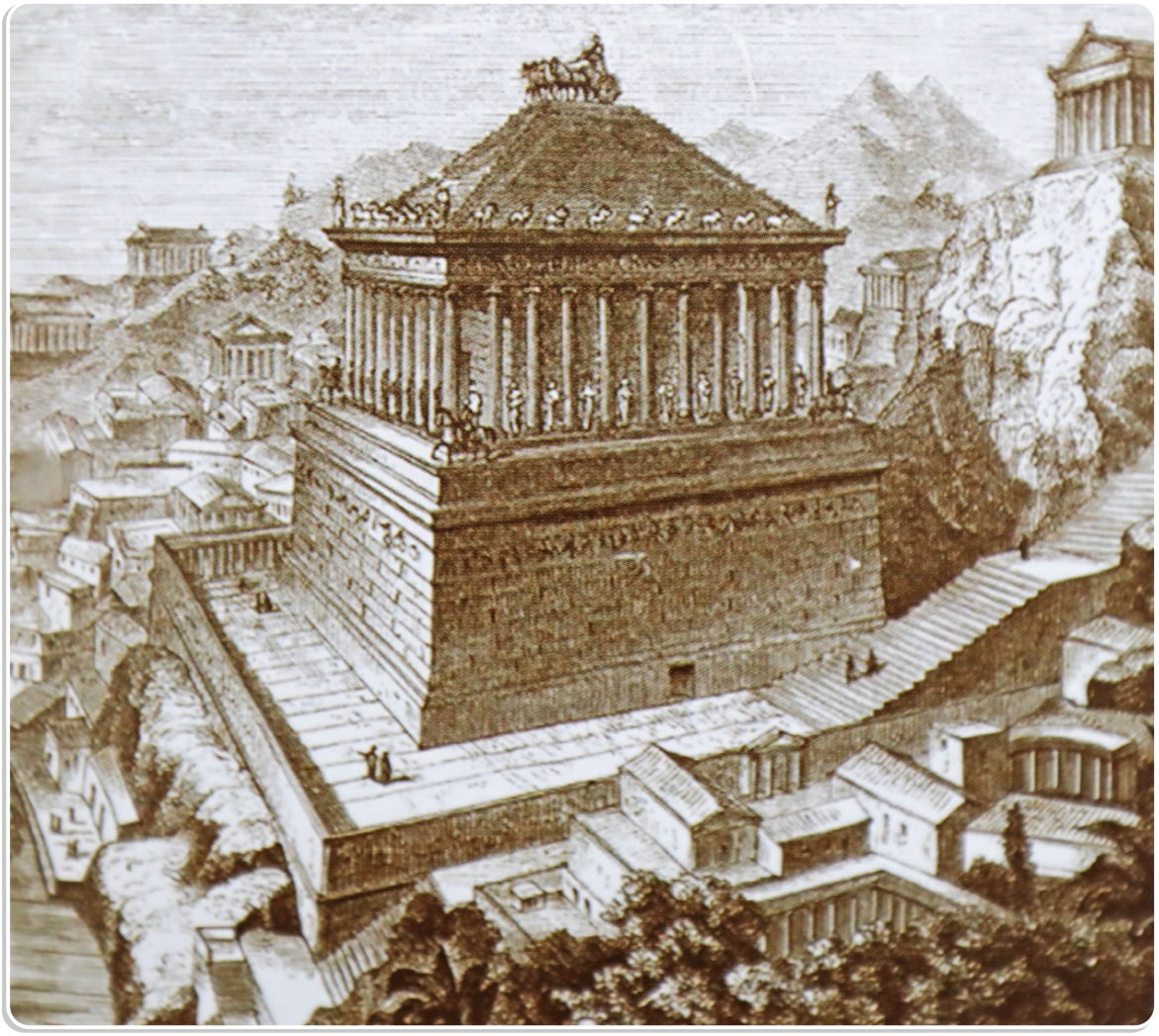

Karya Uygarlığı haritası, (Halikarnassos'tan Bodrum'a İz bırakanlar, Bodrum Belediyesi Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2021, s.19).

1 George Bean, *Eskiçağ'da Menderes'in Otesi*, Çev. Pınar Kurtoğlu Arion Kitabevi, İstanbul, 2000, s.9.

2 Aşkıdil - Turan Akarca, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1954. s.54;

Antik kaynaklarda Karya'nın sınırları kesin olarak verilmemekle birlikte Stabon'a göre Karia Bölgesi; Lydia ve İonia'nın güneyinde Küçük Asya'nın batı sahilindedir. İonia'nın batı kesiminde sahil kendini uzun, dar, bölümlenmiş yarımadalar ve bir sürü depolanmış ada ve adacıklarla çizer.[3]

Halikarnas (Bodrum) Mozolesi, (Halikarnassos'tan Bodrum'a İz bırakanlar, Bodrum Belediyesi Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2021, s.19).

Karyalılar'ın antik kaynaklarda da bahsedildiği gibi Ege adalarında yaşayıp sonra Anadolu'ya göç eden bir topluluk olduğu düşünülmektedir.[4] Denizci bir halk olan karyalılar Miletos'tan Kaunos'a kadar kıyı boyunca ve Maiandros vadisi uç bölgeleri ve onun Aphrodisias'a kadar uzanan uzak doğudaki vergi ödeyen krallıkları dahil güneybatı Anadolu'da yaşamışlardı. Kara tarafında onlar, Lydia, Phrygia ve Lykialıların komşularıydı ve kıyı tarafında ise İonia ile Dor kökenli Grekler ile karışıyorlardı. Dilbilimsel olarak uğraşları tarım olan iç bölge Karyalıları, kıyı nüfusuna dahil olmalarına rağmen Karyalıların tümü denizcilikle ilgilenmemişlerdi. Ayrıca Karya'daki yerleşim, etnik ve dilbilimsel katmanları belirgin olmayan Lelegler olarak atfedilen bir nüfustu. Muhtemelen Karyalılar, Kadeş Muharebesi'nde Muwattalli ile Mısırlılara karşı savaşan Karkişa olarak bilinen Bronz Çağı ücretli askerlerinin torunları olmalıydı.[5]

---

3 Strabon. Geographika, Trsl. William Hinemann Ltd., London, XIII, 4, 12.

4 Bean 2000:1, *Herodotos; Historiai*, Çev: Müntekim Okmen- Azra Erhat. Remzi Kitabevi İstanbul 1991, 1, 171

5 M.Mellink, *"The Native Kingdoms of Anatolia Caria"* CAH III/2 Cambridge, 1991 sy. 662; R.T. Marchese, Anatolien Languages The Carian Langauge" CAH III/2, Cambridge 1991. s.675.; Ayla Yüksel, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2001, S.10

Sonuç olarak Karya, eski zamanlarda Halikarnassos'un bağlı olduğu eyaletin adıdır. Bütün eyaletler gibi zamanla siyasi ve askeri nedenlerle sınırları küçülmüş ve büyümüştür. Halikarnassos ise şimdiki Bodrum kenti denilen yer olup Bodrum kasabası değildir. Zira bugünkü Bodrum kasabası içinde öyle köyler vardır ki, bir zamanlar, yani gerek eski zamanlarda gerek son zamanlarda bile parlamış yerlerdir.[6] Halikarnassos, Anadolu'nun güneybatısında yer alan Karya coğrafyasının en önemli şehirlerinden olup, bölgenin güneybatı ucunda, Kos Adası'nın karşısında yer alan geniş bir körfezin içindedir. Coğrafi olarak 37°20 kuzey enleminde 27°25 doğu boylamında yer almaktadır.

Halikarnassos'ta tahılların yanı sıra, üzüm ve zeytin bölgenin en değerli tarım ürünlerini oluşturmaktaydı ve bunlar için inşa edilen teraslar önemli kalıntılar arasındadır. Özellikle yağ ve şarap üretiminin izleri bölgenin yerli halkı Lelegler'in yaşadığı döneme kadar gitmektedir. Araştırmalarda yapıların içindeki ve etrafındaki presler veya pres kurulumları ve tarımsal teraslar birçok tarımsal yapının varlığını ortaya koymaktadır. Yapılan kazı ve yüzey araştırmaları Lelegler döneminde şarap ve yağ üretiminde kullanılan teknolojilerin Bizans döneminden sonra değişmiş olduğunu göstermektedir.[7]

1.1. Halikarnas (Bodrum) Mozolesi / Mausoleum:

Halikarnas Mozolesi, yaklaşık M.Ö. 350 yılında Karya hükümdarı Mausolos adına inşa edilmiş devasa bir mezardır. Büyüklüğü, etkileyici mimarisi ve kabartmalı figürleri nedeniyle Antik Dünyanın Yedi Harikası listesinde yer aldı ve daha sonra diğer büyük cenaze anıtlarına mozole ismi verildi. 14. yüzyılda yaşanan şiddetli depremlerde yıkılan mozalenin taşları, M.S. 15. yüzyılda Saint Jean Şovalyeleri tarafından yapımına başlanan Bodrum Kalesi'nin inşasında kullanıldı. Günümüzde podyum ve sütun parçaları ayakta kalan Mozele'ye ait heykeller ve bazı önemli parçaları, 1846 ve 1857 yıllarında padişah izinleri ve hırsızlık yoluyla kaçırıldığı İngiltere'de, Londra'daki British Müzesi'nde sergilenmektedir.[8]

2. Karyalılardan Osmanlı Devleti'ne Bodrum Yarımadası

Bodrum Yarımadası, doğal değerlerinin yanı sıra tarihi ve kültürel değerler bakımından da oldukça zengin bir bölgedir. Yöreye prehistorik çağdan beri Dor, İon, Leleg, Karia (Karya), Lidya, Pers, Makedonya, Roma, Bizans, Rodos, Menteşe Beyliği ve Osmanlı İmparatorluğu gibi pek çok uygarlık yerleşmiştir.[9]

Bilindiği gibi, 19. yüzyıl ortalarına kadar Bodrum, kalesi ve tersanesi olmasına rağmen, Osmanlı idari ve askeri teşkilatında pek de önemli bir yer değildi. Bugünkü Turgutreis civarında yer alan birkaç köy (Karabağ köyleri) özellikle Osmanlı denizcileri arasında biliniyordu. Bu köylerden Osmanlı donanması ve tersane için deniz askeri (levent) toplanıyordu. Pek çok Bodrumlu (Sıravoloslu) denizci, Akdeniz'in her yanına dağıldılar. Tunus, Mısır, Cezayir, İtalya, Kıbrıs adası dahil olmak üzere, Doğu Akdeniz'in her yerinde Sıravoloslu Müslüman denizcilere ve askerlere rastlamak mümkündür. Bu denizciler içinde Turgut Reis'in özel bir yeri vardır. 16. yüzyılda Bodrum denilince öncelikle kale ve limanı akla gelir. Köylüler ve köyler ikinci sıradadır. Ancak bu köyler, Osmanlı'daki tarım, askerlik, ticaret ve denizcilik açısından önem taşır. Bilindiği

---

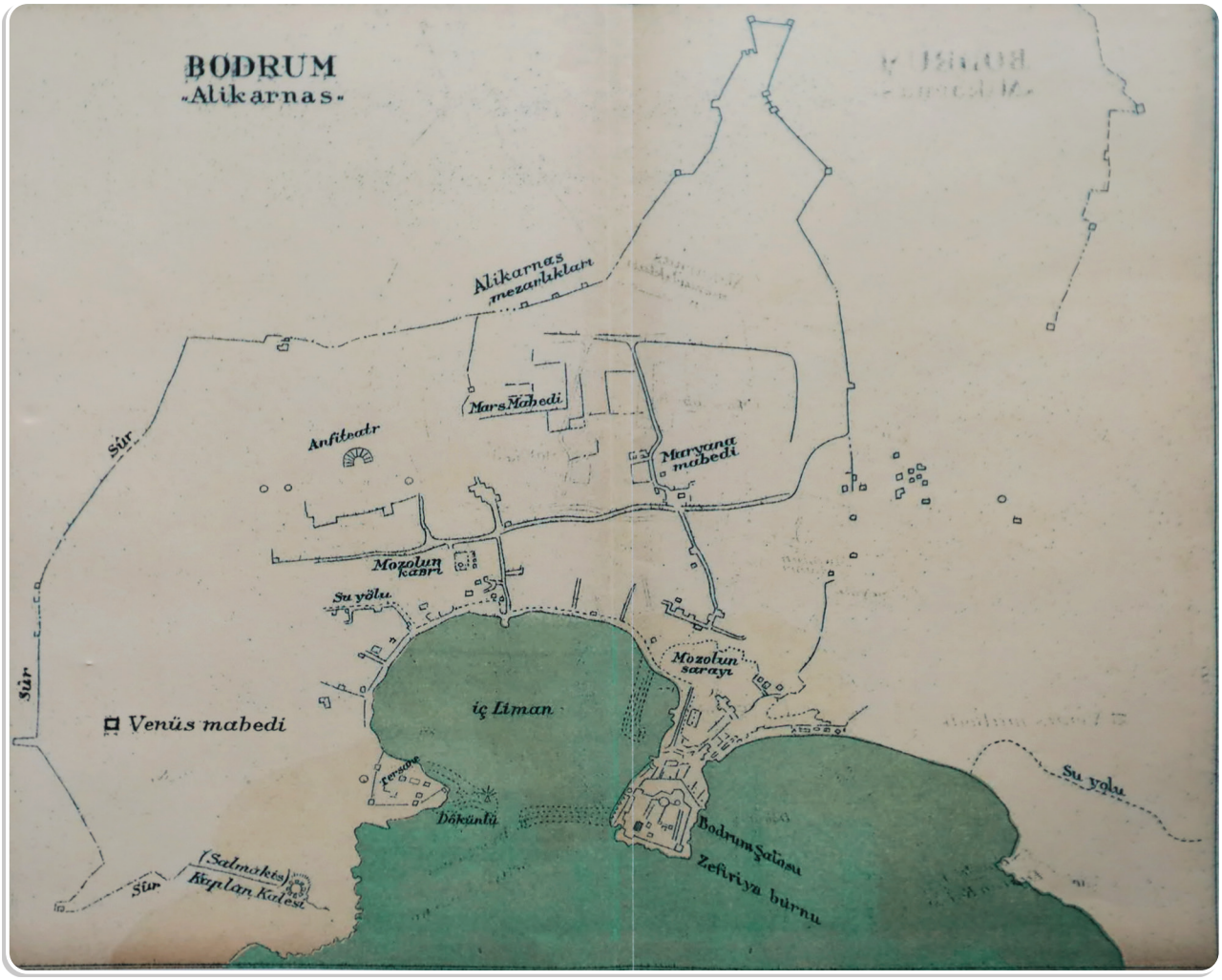
6 Avram Galanti Bodrumlu, *Bodrum Tarihi*, Bodrum Belediyesi Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum 2022, s.27.

7 Diler, A., "Olive Oil and Wine Production of the Halikarnassos Peninsula in Karia", Olive Oil and Wine Production in Anatolia During Antiquity, Symposium Proceedings, Mersin, 2008, s. 135- 174.

8 Ayrıntılı bilgi için Bkz. Bilgenur Alış, *Halikarnassos Tarihi ve Sikkeleri,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2019, S.14-17 /Carstens, A.M., Karia and the Hekatomnids, BAR International Series 1943, Oxford, 2009, s. 65-74.; Jeppesen, K., "What did the Maussolleion look like?", Architecture and Society in Hecatomnid Caria, (Ed. T. LindersP. Hellström), Uppsala, 1989, ss. 15-22.; Jeppesen, K., "The Mausoleum at Halicarnassus: sculptural decoration and architectural background", Sculptors and Sculpture of Caria and the Dodecanese, (Ed. Jenkins – G.B. Waywell), British Museum Press, 1997, ss. 42-48.

9 *Halikarnassos'tan Bodrum'a İz bırakanlar*, Bodrum Belediyesi Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2021, s.19.

gibi, Bodrum ve yakın çevresi, 16. yüzyılda ve öncesinde, Hıristiyanlar ile Müslümanların karşılaştıkları bir mücadele bölgesi (uç) olmuştur. 19. yüzyıl ortalarına kadar bu mücadeleden Müslümanların (Türkler) galip çıktığını söylemek yanlış değildir. [10]

Bodrum yerleşim haritası (Zekai Eroğlu, Muğla Tarihi, Muğla Büyükşehir Belediyesi Yayınları 13 (Tıpkı Basım), Marifet Basımevi, İzmir, 1939, S. 223-224).

Kaynaklara göre; güneybatı Anadolu'nun önemli bir bölümünü oluşturan Menteşe bölgesi ve bu bölge dâhilinde kalan Bodrum Yarımadası XI. yüzyılın sonlarından itibaren Türk varlığına sahne olmaya başlamıştır. Türkler, 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya hâkim olaya başlamış, kısa sürede Ege kıyılarına kadar ulaşmış, 1081-1090 yıllarında Ege sahilleri ile Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos adalarına yönelik faaliyetleri ile dikkati çeken Çaka Bey, yarımadanın da içinde bulunduğu Karya bölgesindeki etkinlikleriyle bölgenin Türkleşmesinde öncü rol üstlenmiştir. [11]

Bununla birlikte, yerleşmeyle sonuçlanan geniş çaplı hareketler ancak XIII. yüzyılda gerçekleşti. Moğol istilasının hızlandırdığı Türkmen göçü, uç bölgelerinin kısa zaman zarfında Türkleşmesini sağladı. Daha çok Kayı boyunun faaliyet sahasını teşkil eden Denizli'nin güneyindeki Türkmenler, 1260'lardan itibaren Karya bölgesine yayıldılar. Menteşe Bey'in liderliğinde, Dalaman Çayı'nı aşarak ilerleyen Türkmen grupları, XIII. asrın sonlarında Bodrum yarımadasının uç noktalarına kadar ulaştılar

10 M. Akif Erdoğdu, Ahmet Özgiray, *Bodrum Yarımadasının Tarihi Coğrafyası*, Bodrum Belediyesi Yayınları, Halikarnas Matbaacılık, Bodrum, 2017, S,11.

11 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1984, s. 53 vd. Çaka Bey'in bölgedeki faaliyetleri için ayrıca bkz. Akdes Nimet Kurat, Çaka Bey, İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi, 1081-1096, Ankara 1966; Mücteba İlgürel, "Çaka Bey", *TDV İslâm Ansiklopedisi* 8, İstanbul 1993, s. 186-188.

ve muhtemelen buraları bir deniz üssü olarak kullanmaya başladılar. Bu zaman zarfında, büyük oranda nüfus kaybına maruz kalarak ıssızlaşmış olan yarımada, giderek yoğunlaşan Türkmenlerin yerleşmesiyle günümüze kadar devam edecek olan yeni bir döneme girdi.[12]

Yarımada, Menteşe Beyliği idaresinde yürütülen imar ve iskân faaliyetlerinin sağladığı uygun zemin sayesinde, 1389-1392 yıllarında Osmanlı hâkimiyetine girdi. Ancak, 1402 Ankara mağlubiyeti sonucunda tekrar Menteşeoğulları'ndan İlyas Bey'e iade edilen bölge, II. Murad döneminde (1424) nihai olarak Osmanlı Devleti'ne ilhak edildi. Bu ilhakın, Batı Anadolu'nun genelinde olduğu gibi, ciddi bir sarsıntı yaşanmadan gerçekleşmiş olması, yerleşme, imar ve iskân faaliyetleri bakımından bölgedeki istikrarın devamında etkili oldu.[13]

1522'de İstanköy'e bağlı bir kale olarak Kaptanpaşa Eyaletyi'ne dahil edilen Bobrum, 16.yüzyıl boyunca bu özelliğini muhafaza etmiş gibidir. 16. yüzyılın başlarında bölge hakkında bilgiler veren Piri Reis, İstanköy ile Bodrum'u aynı başlıkta zikreder. Bodrum'un küçük bir kalesi ve kalenin önünde geniş ve güzel bir limanı olduğunu zikreder.[14]

Ancak Bodrum Osmanlılara geçtikten epey sonraya kadar tam bir kasaba şeklini alamamıştı. Bodrum sakinleri kale muhafızları, etraf ve civardan gelip kale içinde oturan cüz'i bir kısım halktan ibaretti. Kalede oturan ailelerin iki yüz hane kadar olduğu ve bunların gündüzleri kale haricinde ziraatla iştigal ederek akşamları kaleye döndükleri rivayet edilmektedir.[15]

Bugün, yarımada üzerinde teşkilatlanmış bulunan ilçe merkezini oluşturan Bodrum Kalesi'nin fethinden (1522) yaklaşık bir asır önce Osmanlı hakimiyetine girmiş olan bölgede yer alan kır iskân yerleri ve konar-göçer teşekküller, evvela Anadolu eyaletine tabi Menteşe Sancağı'nın Beçin Kazası'na bağlı olarak organize edildi. Ancak, Beçin kaza dairesini oluşturan bölgedeki yoğun iskân faaliyetleri ile birlikte yerleşim birimlerinin çoğalması, Beçin'in güneybatı uzantısını teşkil eden yarımada üzerinde bulunan iskân yerlerinin ayrı bir idari ünite halinde düzenlenmesini gerektirdi. Bütün Osmanlı coğrafyasında, yaşanan değişim sonucunda beliren idârî ve mâlî ihtiyaçlara cevap vermek üzere, büyük kazâların daha küçük birimlere bölünmesi uygulamasının[16] tipik bir yansıması olarak teşekkül eden yeni kaza "Stravolos" adını aldı. İlgili kayıtlara göre, Sıravolos kadısına 1528'de[17] 15, 1530'da[18] ise 10 akça yevmiye tayin edilmişti. Yarımadanın tarihi ile ilgili çalışmalarda, kazanın adı daha çok "Sıravolos" ya da "İsravolos" olarak zikredilmektedir.[19] Bazı çalışmalarda da "Serulus"

---

12 Paul Wittek, *Menteşe Beyliği 13-15inci Asırlarda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, Çev. O.Ş. Gökyay, Ankara 1986, s. 14 vd.; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1984, s. 70-83; Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları", *TDV İslâm Ansiklopedisi* 29, Ankara 2004, s. 152-153.; *Turan Gökçe, Müstakil Bir İdari Birim Olarak Bodrum İlçesi'nin Öncüsü: XVI. Yüzyılda Sıravolos Kazâsı*, 1522-2007 Osmanlılardan Günümüze Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu 22-25 Ekim 2007, Ortakent –Yahşi Belediyesi Kültür Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2008, S. 240.

13 Bkz. Feridun Emecen, *"Beylikten Sancağa: Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna dair Bazı Mülahazalar"*, Belleten 217 (Ankara 1996), s. 91.

14 Doç. Dr. Mükai Acıpınar, "Bir kale İki Liman Erken Osmanlı Döneminde Bodrum ve Deniz", *Bodrum Kitabı*, Yayına hazırlayan Cezmi Çoban, Defne Yayınevi, Ankara, 2023, S.371.

15 Zekai Eroğlu, Muğla Tarihi, Muğla Büyükşehir Belediyesi Yayınları 13 (Tıpkı Basım), Marifet Basımevi, İzmir, 1939, S. 210.

16 Bununla ilgili genel bir değerlendirme için bkz. Turan Gökçe, "XVI. Yüzyıl Sonları ve XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İdârî Taksimâtında Görülen Kaza Sayısındaki Artışa Dair Bazı Tespitler", Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan Tarih Yazıları, Der. Prof. Dr. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, s. 237-266.

17 Turan Gökçe, "934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Kadılıkları ve Kadıları", 3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı, Yay. Prof. Dr. İsmail Aka vd., İzmir 1994, s. 85.

18 BOA.TD-166, s. 563.

19 Eseravalos" veya "Seravalos" okunuşu için bkz. Ekrem Uykucu, Muğla Tarihi, İstanbul 1983, s. 96.

veya “Eserulus’’ şeklinde belirtilmektedir. İlgili arşiv ve kütüphane kaynakları, 1517’de Bodrum yarımadasında teşekkül etmiş olan kazanın adı ile ilgili bu karışıklığın, esas itibariyle, XV. asırdan XIX. yüzyıla uzanan çizgide, Arap alfabesi ile farklı imla özellikleriyle yazılmış olan ismin en az iki ayrı şekilde okunmaya müsait olmasından kaynaklandığını göstermektedir.[20]

Tarihçi akademisyen Turan Gökçe 2007 yılında düzenlenen “1522-2007 Osmanlılardan Günümüze Her yönüyle Bodrum Sempozyumu” nda, Sıravolos Kazası tahrir defterleri[21] üzerindeki çalışmalarını kapsamlı bir bildiri ile sunmuştur. Buna göre; 1583 yılında kazaya bağlı köylerin isimleri şunlardır: Beksimed, Karabağ, Karabağ-ı diğer, Yumruburun, Büskebi, Buskebi-yi Diger, Burun, Karaova, Erimiye, Etrim, Meymuncuk, Sandıma, Varilya, Sandıma-i Diger, Akyaka, Dedeler.

Bu köylerdeki tahmini nüfus 4 bin 461 iken, yukarıda adları belirtilen köylerin dışındaki yeni yerleşim birimleri ise Belen, Dem, Kuyucak, Rumevleri (bugünkü İslamhaneleri), Akçalan, Kafircik, Yahsi, Göçer, Türkmeneneği ve Kızılcakuyu’dur. Tüm bu yerleşimlere ait onlarca çiftliğin varlığı söz konusudur.

1517 ile 1583 yılları arasında tutulan tahrir defterlerinden elde edilen verilerin değerlendirildiği söz konusu araştırmaya göre; Bodrum Yarımadası’nı kapsayan Sıravolos nâhiye, 1517’de Beçin’den ifraz olunmak suretiyle müstakil kadılık haline getirildi. 1517’de henüz Rodos Şovalyeleri’nin elinde bulunan Bodrum Kalesi hariç olmak üzere, toplam 14 köyden oluşan kazanın deftere kayıtlı toplam nüfusu, yaklaşık 3 bin 797 gerçek nüfusa tekabül eden bin 101 neferden ibaret idi. 46 yıllık zaman zarfında deftere kayıtlı nüfus %44,41 oranında artış göstererek, yaklaşık 5.046 gerçek nüfusa tekabül eden bin 590 nefere ulaştı.

Ancak, 1583 tarihli tahrir defterinde yer alan yaklaşık 4 bin 461 gerçek nüfusu temsil eden bin 431 nefer, son yirmi yılda kaza nüfusunun durağanlaştığını göstermektedir. Bununla birlikte, 1583’de köy sayısı 25’e çıkmış, nüfus daha büyük bir alana yayılmıştır. 1517’de, deftere kayıtlı nüfusun %20,25’ini bünyesinde barındıran Karaova, kazanın en büyük yerleşim birimini oluşturmaktadır.

Deftere kayıtlı vergi nüfusu itibariyle, 1563-1565 tarihlerinde, kaza dairesinde tespit edilmiş olan 2 bin 149 neferin %73,98’ini çiftçi-köylü reâyâ oluşturmaktadır. Beş ayrı köye bağlı olarak kaydedilmiş olan piyade çiftliklerinde bulunan yaya-yamakların toplam nüfusa oranı %23,96’dır. Bu oranın, aynı tarihte, aynı sancağa bağlı olan Tavas’da %18,71, Balat’da %13,15 olduğu dikkate alındığında, Bodrum Yarımadası’ndaki yoğunluk daha iyi anlaşılmaktadır. Kazâ dâhilinde, konar-göçer hayat tarzıyla, farklı bir kategoriye dâhil olan topluluklar ise ancak %2,04’lük bir kesimi oluşturmaktadır.

XVI. yüzyıldaki yerleşme düzeni ile nüfus kapasitesine sahip olan Sıravolos Kazası, bir idari ünite olarak, bugünkü Bodrum ilçesinin temelini oluşturmaktadır. Bu idari birimin aynı zamanda Kaptan Paşa Eyaleti bünyesinde İstanköy’e bağlı olması sebebiyle hariçte kalmış olan Bodrum ile ilişkilendirilmesi XVII.yüzyılda, yarımada üzerindeki iskân yerlerinin daha küçük birimlere bölünerek, Siravolos yanında Karaova’nın Bodrum’u da kapsayan ve “Kaza- yi Karaova ma’a Bodrum” şeklinde ifade edilen bir kazaya dönüşmesi ile başlamıştır. Bu süreç, XIX. yüzyılda, özellikle 1864 Vilayet Nizamnamesi’nin uygulanması ile Aydın Vilayeti’ne tâbi Menteşe Sancağı’na bağlı, yarımada üzerinde bulunan bütün yerleşim birimlerinin bağlı bulunduğu Karaova ve Seralvahi adlı iki nahiyeden oluşan Bodrum kazâsının teşkili ile olgunlaşmıştır.

---

20 Turan Gökçe, Müstakil Bir İdari Birim olarak Bodrum İlçesi’nin Öncüsü: XVI. Yüzyılda Sıravolos Kazâsı, 1522-2007 Osmanlılardan Günümüze Her yönüyle Bodrum Sempozyumu 22-25 Ekim 2007, Ortakent –Yahşi Belediyesi Kültür Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2008, S. 241.

21 Osmanlı maliyesinde vergiye esas olan insan ve mal varlığını tespit etmek için yapılan sayımların kaydedildiği defterler.

Bodrum Kalesi gravürü-Luiri Mayer, (Halikarnassos'tan Bodrum'a İz bırakanlar, Bodrum Belediyesi Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2021, s.31).

XIX. asrın sonlarına doğru belirginleşmiş olan bu yapı, Bodrum'un Cumhuriyet döneminde, Muğla iline bağlı bir ilçe olarak değerlendirilmesinde belirleyici olmuştur. Diğer taraftan, genel hatlarıyla aktarılmaya çalışılan tarihî arka plânın, bildiriye konu edilmiş olan XVI.yüzyılda Sıravolos kazasının büyük yerleşim birimlerini oluşturan Karaova'nın Mumcular, Büsgebi ve Büsgebi-yi Diger'in, daha geç bir tarihte teşekkül etmiş olan Yahşı ile birlikte Ortakent-Yahşı, Karabağ'ın Turgutreis adlarıyla Bodrum'un belde statüsünde bulunan önemli merkezlerine dönüşmüş olmasında da belirleyici olduğunu ifade etmek gerekir.[22]

3. 17. Yüzyılda Eyliya Çelebi Seyehatnamesinde Bodrum Kalesi: [23]

Türk kültür tarihi ve gezi edebiyatı açısından başyapıt olarak değerlendirilebilecek Seyahatname'de, Bodrum önemli bir duraktır. Evliya Çelebi'nin, seyahtanamesinin 9. cildinde yer verdiği Bodrum'a, 1671 yılında çıktığı haç yolcuğunda uğradığı ve gözlemlerini kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Günlük yaşamın akışını, dönemine göre oldukça yalın, halkın anlayabileceği bir dil ile gerçekçi, ancak zaman zaman ilgi uyandırmak amacıyla mübalağalarla süsleyerek fantastik bir üslubu seçen ünlü seyyahın Bodrum Kalesi hakkındaki anlatıları şöyledir:

---

22 Turan Gökçe, *Müstakil Bir İdari Birim olarak Bodrum İlçesi'nin Öncüsü: XVI. Yüzyılda Sıravolos Kazâsı*, 1522-2007 Osmanlılardan Günümüze Her yönüyle Bodrum Sempozyumu 22-25 Ekim 2007, Ortakent –Yahşi Belediyesi Kültür Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2008, S. 241.

23 *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnamesi*, Hazırlayan Ali Seyit Kahraman, 9. Kitap- 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, Promat Basım Yayım, İstanbul, 2011, sayfa 233-235.

Bodrum Kalesi gravürü- Charles Newton, (Halikarnassos'tan Bodrum'a İz bırakanlar, Bodrum Belediyesi Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2021, s.24).

*"928 tarihinde Malta kâfiri elinden Süleyman Han Gazi fethidir, Kaptan Palak Mustafa Paşa eliyle. Bu Bodrine Kral yedi kralın yardımı ile yapmıştır. Menteşe toprağında Karaova kazası nahiyesidir, naip hükmeder. Kethüdayeri ve serdarı yoktur. Kalesi, Cezayir Eyaleti, yani Kaptan Paşa hükmündedir. İstanköy sancağıdır. Kale dizdarı sancakbeyi tarafından kaymakamdır. Kalesi, deniz kıyısında bir yapma burun üzerinde bir şeddadi sarp ve sağlam yapıdır ki Anadolu toprağında böyle bir insan yapısı ve müstahkem kale yoktur. Dört köşedir ve çepçevre büyüklüğü bin adım, sanki sandık gibi bir çetin cevizdir. Ve 20 arş*ın yüksektir. İçi hep rıhtımdır. Dizdarı ve 80 neferi İstanköy Adası kaleminden maaş alırlar. Bütün kulu kale içinde 100 toprak örtülü evler içinde oturur ve oradadırlar. Avlusuz, bağsız bahçesiz, *daracık evlerdir. Kale içinde bağ bahçe, çarşı pazar, han hamam yoktur. Ancak Süleyman Han'ın kiliseden bozma bir camii var, bir alçak minareli küçük camidir. Bundan başka mescit yoktur. Cami ile kale kapısı arasında 7 küçük dükkâncık vardır. Ve bir küçük kahvehanesi var, neferler orada otururlar. İç kalesinde iki yüksek kulesi var, dizdar onda olup cebehane ile doludur. Bu kalenin duvarı Kahkaha Şeddi gibi deryadan 25 arşın yüksektir. Allah'ın emri tüm taşları nefti şekildir, içi hep dolma, sarnıç, zindan ve mahzenlerdir. Dört tarafı 15 arşın derin hendektir ve 25 arşın enlidir. Bu kalede 11 kat demir kapı vardır. Evvelâ taşra Lonca hendeği kapısı kuzeye bakar bir sarp kapıdır, 10 ayak yokuş ve 10 ayak iniş taş merdivenli kapıdır. Bu kapının iç yüzü asma köprüdür, onu geçip yokuş aşağı bir kaldırımlı merdiven ile hendek içine inilir. Kuzeye bakan hendek kapıları başka küçük kapılardır, ama kale kapısı değildir. Bu kapının dört tarafında olan duvarın aşa*ğı ve yukarısında beyaz mermerler üzerinde çeşit çeşit acayip görünüşlü tuhaf heykel Frenk tasvirleri var ki sanki canlı sanırsın. Bu kapıdan içeri *hisarcık arası bir geniş meydandır, onu geçip bir kat kapı daha vardır, kuzeye bakar, bu mahalde de ibretlik heykeller vardır. Bu kapının solunda deniz kıyısında hile ile kale yapmak için Menteş Bay oğullarından bir bodrumluk yer isteyip yaptığı mahzenlerdir. Sonra nice sene geçip hile*

ile çalılar içinde bu kaleyi yapar, bir gün çalılara ateş edip kale ortaya çıktığı için Bodrum derler. Bu Bodrum Kalesi'ni yapan Bodrine Kral'm pis leşi Bodrum mahzenlerinin limana bakan köşesinde bir beyaz mermer üzere surettir, ama başını fetihten sonra İslâm askeri kırmışlar. Bu Bodrum mahzenleri kapısından içeri bir kat kapı daha vardır, kuzeye bakar, bu iki kapı arası bir hayli meydandır. Gelen geçenler at ve katırlarını bu hisarcığa bağlarlar. Kuzey tarafındaki büyük limanın iskelesi bu iki kapı arasındadır. Ve liman ile hendek arasını derya döver bir kat kaim şeddadi duvardır. 40 adım enli ve 40 arşın yüksektir. Hendek içinden bir kapı ile bu kaim duvar içinde bir kapıdan girip yokuş yukarı 50 ayak taş merdiven ile çıkılıp 200 adım duvar üzerinde gidilip orta hisarın asma köprülerine varılır. Tüm at, katır ve eşek bu duvar üstünden geçip, beş kat asma köprü ve kapılardan geçerken insan aşağı baksa gözü kamaşır. Her gece bu köprüleri makara ile kaldırıp kale kapısına siper ederler. Bu hesap üzere Bodrum Kalesi'nin 11 kat kapısı ve özellikleri tamam oldu. Bu köprülerden içeri Kilit Kapısı 7 ayak taş merdiven ile çıkılır. Oradan içeri bölme hisar kapısı arasında kahve ve yedi dükkâncık vardır. Ondan içeri Anahisar Kapısı. Bu kapılar lodos yönüne bakar. Bu kalenin doğusu ve batısı limandır. Ama büyük liman kuzey ile batıdadır. Bu kalenin yarısı denizde ve yarısı karadadır. Dışında asla varoş evleri yoktur ve han, cami, hamam ve çarşı pazar yoktur. Bağ ve bahçesi cihanı tutmuştur. Tüm halkının kazançları kuru üzüm, incir ve sulu şıradır. Bağlar içinde Kaptan Memi Paşa su kemerlerinden, kalenin kuzey tarafında Lonca Kapısı'ndan dışarı Lonca Mescidi dibinde bir âbıhayat *çeşmesi var, o kemerlerden ona su gelir, büyük hayrattır. Büyük limanı altı rüzgârdan korunmuştur. Ama lodos ve keşişleme rüzgârı gayet terstir, ama birkaç demir üzere iyi yataktır. 200 par*ça gemi alır. Hatta (—) tarihinde Venedik donanması 17 parça Cezayir kalyonlarını bu limanda kapatıp yedi gün yedi gece cenk olur. Kaleye nice bin gülle ve kaleden kâfire birkaç balyemez vurup kâfirin 2 adet kalyonu batıp Cezayir kalyonları kurtulur. Batan kâfir gemisi daha sonra tüm *cebehanesiyle* çıkarılıp *mîrîye alınır. O cenkte ancak bir Cezayir kaptanı şehit olmuştur. Büyük limanın batısında bir sivri kaya bir türbedir ve Tanrı nuru bir kabirdir. Bu sağlam kale sebebiyle yere gelesi kâfirlerin kararları kaçmaya döndü. Ancak bu güvenli kale olmasa tüm Cezayirliyi kâfir alırdı. Allah korudu. Kısacası Anadolu'nun deniz kıyılarında bu Bodrum Kalesi gibi İskender Şeddi yoktur. Tüm kâfiristanda Bodrine ve Rodos Kalesi meşhurdur. Allah korusun. Hamd olsun bu kaleyi gezip dolaşıp bütün gazileriyle vedalaşıp İstanköy Adası'na geçmek için kalenin kuzey tarafından bağ ve bahçeler içinde deniz kıyısı ile Memi Paşa Kemerlerini seyrederek 1 saatte...*

Vitiz Köyü: İrem Bağı'na benzer 50 haneli ve 1 camili Müslüman köyüdür..."

4. 19. Yüzyılda Bodrum Kasabası:

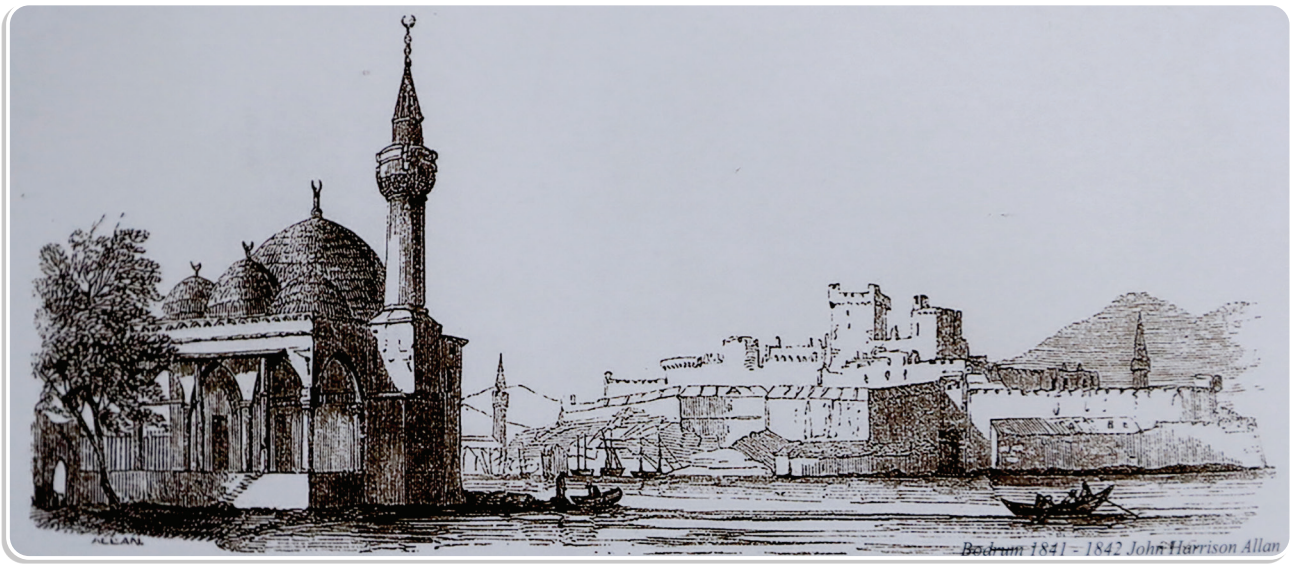
19. yüzyılda Bodrum kazasına bağlı Bodrum kasabasına bakacak olursak, bu hususta detaylı bilgilere 1845 yılında düzenlenen temettuat defterlerinden ulaşmak mümkün.[24] Osmanlı Devleti vergi sistemi içinde Tanzimat Dönemi'nde tutulmaya başlanan, dönemin iktisadi ve sosyal yaşantısı ile demografik yapısı hakkında detaylar sunan bu defterler günümüzde Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti belgeleri arasında yer almaktadır. Bu temettuat defterleri arasında Bodrum kasabasının nüfus yapısı, üretim ve ekonomisi hakkında, tutulduğu döneme ilişkin önemli bilgiler veren dokuz adet defter yer almakta ve buna göre; 1845 yılında, Osmanlı resmî belgelerinde 'kasaba' olarak nitelendirilen Bodrum; Umurca, Çarşı, Kelerlik, Rum, Kiliseli, Tepecik, Yeniköy, Türk-Kuyusu ve Eski Çeşme mahallelerinden müteşekkil 9 mahallesi olan bir kasaba statüsündedir.

Bu defterlere göre Bodrum'da çok sayıda esnaf ve zanaatkâr örgütlenmesi bulunmakta, gemicilik ve askerlikle ilgili meslekler yoğun olarak icra edilmektedir. Türklerin, Rumlar ve Yahudilerle bir arada yaşamaya başladığı anlaşılan kayıtlar, araştırmacılara 19. yüzyılda yörenin sosyal yaşamına ilişkin de ipuçları vermektedir. Bu kayıtlara, çalışmamızın esas çerçevesini oluşturan, sözlü tarih anlatıları

24 BOA, ML. VRD. TMT, nr. 1631; 1632; 1633; 1634; 2803; 2804; 2805; 2806; 2807.

ışığında halk kültürü ve yerel tarih ekseninde 19. yüzyıldan günümüze Bodrum'un kültür tarihine ilişkin başlıklarda yer verilecektir.

Bazen teyit bazen ise kıyaslama amacıyla, elimizdeki sözlü tarih anlatılarını tarih biliminin disiplini içinde gelecek kuşaklara aktarma amacını güden bu araştırmada başvurduğumuz bir başka önemli kaynak ise 1315 (1898) yılına ait Aydın Salnamesi olmuştur. Bodrum'un sosyal ve iktisadi yaşamı hakkında bir diğer başvuru kaynağımız ise dönemin Muğla Daimî Encümeni Zekai Eroğlu'nun 1939 yılında büyük bir titizle kaleme aldığı ve Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin 2018 yılında tıpkıbasımını gerçekleştirdiği Muğla Tarihi isimli çalışma olmuştur.

Bodrum, 1841-1842, (Jhon Harrison Allan).

5. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Bodrum:

Cumhuriyet döneminin hemen öncesinde, 1880 yılından itibaren yayınlanan Aydın Vilayet Sâlnâmeleri de çalışmamızın ele aldığı döneme ışık tutmaktadır. Örneğin 1898 yılında tutulan Aydın Salnamesinde Bodrum'a bağlı 31 köy bulunmaktadır. Yine, 1892 yılına ait bir veriye göre, Bodrum'a bağlı dört yüz hanenin üzerinde iki köy vardır. Bunlardan biri 453 hane ile Müskebi, diğeri de 421 hane ile Büyük Akça-Alan köyü idi. Nüfus yapısı da epeyce çeşitleşmiş bulunuyordu. Müslümanlar (Türkler), Rumlar, Bulgarlar, Katolikler, Museviler, Protestanlar ve Ermeniler, Bodrum Yarımadası'nda yaşamaktaydılar. Müslümanlar ve Rumlar, yarımadada iki ana grubu oluşturuyorlardı. 16-18. yüzyıllar arasında, çok az sayıda gayrımüslimin yaşadığı bir kent ve bölge olan Bodrum, 19. yüzyıl ortalarından sonra çeşitli ırk ve dinlere mensup olanların yerleşimi haline gelmiştir.[25]

Cumhuriyet dönemi Bodrum panaroması, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

25 M. Akif Erdoğdu, Ahmet Özgiray, *Bodrum Yarımadasının Tarihi Coğrafyası*, Bodrum Belediyesi Yayınları, Halikarnas Matbaacılık, Bodrum, 2017, S,11.

6. Cumhuriyet Dönemi'nde Bodrum ve Mübadele Anlaşması:

Ne taraftan bakarsak bakalım, 1912 yılından 1924'e kadar geçen 12 sene hem Türkler hem de Rumlar için trajedi doluydu. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Anadolu'da Yunan İşgali ve Türk Kurtuluş Savaşı süreciyle biten savaşlar; yenilgi ve felaketlerle başlayıp, Türkler için millî devletin kuruluşuyla biten bir zafer, Yunanlılar için ise "Küçük Asya Felaketi" olarak sonlandı. 30 Ocak 1923'te Türk ve Yunan hükümetleri arasında imzalanan Yunan ve Türk Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol bu süreci en kati şekilde tamamladı. Evet, millî devletler zafer kazanmıştı. Bu zaferler, her iki milletin de kahramanları veya hainleri, başarıları veya yenilgileri, şehitleri, gazileri, pişmanlıkları, gurur duydukları veya utandıkları olaylarla hatırlanmaktadır. Bazıları için bu anlatılanlar yeterli olabilir. Fakat bu süreç her iki taraf için de aynı zamanda mağdur edilmiş sivilleri, trajediyle dolu insan hikâyelerini, yakılmış kentleri, yağmalanmış köyleri de ortaya çıkardı. Bütün bu savaşlar, her iki tarafın Rumeli ve Anadolu'da bulunan halkları için göç manasına da geliyordu. 1922-1924 yılları arasında yaşanan bu son büyük göçte, kâğıt üstündeki rakamlar tarihçiler tarafından tartışılsa da Anadolu'da yaşayan yaklaşık 1 milyon 200 bin Rum-Ortodoks, Yunanistan'da yaşayan 450 bin civarındaki Türk-Müslüman, doğduğu toprakları terk etmek zorunda kaldı. Müslüman ve Hristiyan, Türkçe ve Rumca konuşan, Türk ve Yunan bu insanlar aynı zamanda şehirli, köylü, tüccar, memur, asker, çiftçi, balıkçı, çoban, çiftlik sahibi ağa veya hamallardı. Bu insanlar telaş içinde ve millî devletlerinin aldığı tarihi karara karşı çıkma hakkı olmadan doğdukları toprakları terk edip "anavatanları" olduğu söylenen topraklarda yeni yaşamlar kurdular. [26]

Tepecik Camisi, 1940'lı yıllar, (Nilgün Cangır arşivinden).

Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te imzalanan "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine Dair Sözleşme ve Protokol" gereğince, Bodrum'daki Rumlar Yunanistan'a gönderilmiş, Yunanistan'daki Müslümanlar ise Türkiye'ye, bir kısmı da Bodrum'a getirilmiştir. Adı geçen protokolden hemen sonra Muğla'nın Bodrum ilçesine 1925 ile 1931 yılları arasında Yunanistan ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinin değişik yerlerinden mülteci sıfatıyla 270 aile ve bin 140 kişi iskân edilmiştir. Bu aileler geldikleri yerlerdeki iskân yerleri, geçim alanları ve meslek gruplarına göre Bodrum'da tarımsal ve şehirsel olmak üzere iki gruba ayrılmış, geçimlerini sağlamaları amacıyla mübadeleye tabi tutulan

26 Şahin Kılıç, Onur Ulutaş, *Bir Mübadil Köyü Görükle ve Nilüfer Belediyesi Mübadele Evi*, Nilüfer Belediyesi Yayınları, Bursa, 2016, s,7.

Rumlardan kalma bağ, bahçe, tarla, otlak, zeytin bahçeler, hane, dükkân, fırın, meyhane gibi emtialar verilmiştir.[27]

Öte yandan Ege kıyılarında ve Bodrum'da, suyun iki yakası arasındaki nüfus değişimlerini mübadele yılları ile sınırlamak mümkün değildir. Gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih analtılarındaki acı dolu, zorlu yıllar, günümüz Bodrumlularının aile tarihleri bakımından özellikle Yunanların Osmanlı egemenliği ve isyan bölgelerindeki Müslüman halka karşı başlattığı, 1821-1829 yılları arasındaki isyan ve sivil halka saldırı süreci ile hat safhaya ulaşmıştır. Bu süreç içinde özellikle Girit ve Rodos adalarında yaşayan pek çok Türk ailenin Bodrum'a göçü mübadeleye değin sürmüş hatta Girit ve Rodos'tan ayrılmak zorunda kalan pek çok Türk, cumhuriyetin ilk yıllarında İstanköy (Kos) Adası'nı bir sığınma yeri olarak görmüştür. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası 1947'de düzenlenen Paris Barış Anlaşması'nın ardından adanın Resmen Yunanistan'a devredilmesi ile orada kalan Türk aileler de Anadolu topraklarına dönmüştür.

Kaleden Bodrum görüntüsü, 1954, (Nilgün Cangır arşivinden).

6.1 Cumhuriyet Dönemi Bodrum Kazasına Bağlı Yerleşim İsimleri ve Nüfusları:

Bodrum, 1877 yılında Muğla (Menteşe) Sancağı'na bağlı bir kazaydı. 1921 yılında Vilayet Teşkilatı Kurulduktan sonra Muğla Sancağı Aydın vileyetinden ayrılmış ve ayrı bir vilayet haline gelmişti. Böylece Bodrum'da Muğla vilayetinin bir ilçesi oldu.[28]

Cumhuriyet Dönemi'ndeki ilk nüfus sayımına göre Bodrum ve çevresinin toplam nüfusu 15 bin 694 kişidir. Cinsiyete göre Bodrum ve çevresindeki bu toplam nüfus değerlendirildiğinde, 15 bin 694 kişinin 7 bin 45'i erkek, 8 bin 649'u kadındır.[29]

---

27 http://www.atam.gov.tr/index.Page=Dergi İçerik No=251/10.04.2008'den Bayram Akça, "Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayeti'ne Gelen Muhacirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı:51, Ankara, 2001.; Tahir Kodal, *Atatürk Döneminde Bodrum'un Nüfus Yapısı (1923-1938)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2008,(17):77-100.

28 Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve ekomik yönüyle Muğla (1923-1960*), Ankara, 2002, s.26.

29 T.C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (TCBİUM), 1927 Genel Nüfus Sayımı, Fasikül I, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1929, s. XIV.

Dönemin Muğla Daimî Encümeni Zekai Eroğlu'nun kaleme aldığı 1939 yılında yayınlanan Muğla Tarihi isimli çalışmada Bodrum'daki yerleşim yerleri ve nüfusları aşağıdaki tabloda aktarılmıştır: [30]

Merkez Kazası	Nüfusu	10.Göl	202	Karaabat nahiyesi	
Bodrum	4530	11.Gürece	264	1.Mumcular	593
Merkez Nahiyesi		12.İslamhaneleri	211	2.Çömlekçi	785
1.Akçaalan	1076	13.Karaya	713	3.Kum	303
2. Bitez	560	14.Karabağ	589	4.Mazı	491
3.Çiftlik	589	15.Kızılağaç	425	5.Narlıbelen	531
4.Çirkan	190	16.Müsgebi	876	6.Saz	426
5.Dere	294	17.Peksimet	234	7.Yeniköy	431
6.Dirmil	502	18.Türkbükü	312		
7.Farilya	576	19.Yahşi	232		
8.Geriş	315	20.Yaka	168		
9.Girelbelen	252	21.Yalıkavak	764	Kaza Umum Nüfus	17.648

Bodrum Limanı, 1945, (Nilgün Cangır arşivinden).

7. Bodrum İsmi ve Bodrum'daki Bazı Yer İsimlerinin Kökenleri ve Rivayetler:

Bodrum kelimesinin, Kamus-i Türki'de, yeraltında kemerli büyük mahzen, kiler veya zindan anlamlarında[31], güncel Türkçe sözlüklerdeki menşei Yunanca "gi- podrum / hipodrum kelimelerine dayandırılmakla birlikte bir yapının yol düzeyinden aşağıda kalan bölümü, basık tavanlı, güneş

30 Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, Muğla Büyükşehir Belediyesi Yayınları 13 (Tıpkı Basım), Marifet Basımevi, İzmir, 1939, S. 222.

31 Kamus-ı Türki, Sayfa:307, Sıra:8

görmeyen, hava almayan oda, bir yapının yeraltında olan ve oturulabilen en alt katı gibi anlam ve kullanım alanları[32] vardır.

Bir yerleşim yeri olarak Bodrum isminin menşei hakkında farklı görüş ve rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan ilkine göre; Bodrum Kalesi'nin XV. yüzyıl başlarında Saint Jean Şövalyeleri tarafından din büyüklerinden Aziz Petros /Aziz Peder adıyla inşa etmelerine ve bu adın zamanla "Bodrum" olarak telaffuz edilmesine dayanır.[33] Bu görüş gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih görüşmeleri kayıtlarına da sıklıkla yansımıştır.

Bir diğer görüş ise bu ismin Anadolu'da pek çok harabe ve ören yerinde görüldüğü üzere antik Halikarnassos harabelerinde görülen bodrumlardan geldiği yönündedir. Bu görüş doğrultusunda bir ifade, Evliya Çelebi'nin Bodrum hakkındaki gözlemlerine şu sözlerle yer bulmuştur: "*Menteş Bay oğullarından bir bodrumluk yer isteyip yaptığı mahzenlerdir. Sonra nice sene geçip hile ile çalılar içinde bu kaleyi yapar, bir gün çalılara ateş edip kale ortaya çıktığı için Bodrum derler.*"

Tarihçi Tuncer Baykara'da "Bodrum adına dair" isimli makalesinde bu adın antik şehir yapıları ve harabelerinden geldiği görüşünü paylaşmaktadır. [34]

Bodrum'daki bazı mahalle ve köy isimlerinin kökenleri hakkındaki görüş ve rivayetler ise kitabın ikinci bölümü olan "Sözlü Tarih Anlatılarında Bodrumluların Bodrum Tarihi" başlığı altında yer almaktadır.

32 Türkçe Sözlük, Dil Derneği Yayınları, 3. Baskı, Ames Yayıncılık, Ankara, 2012, S, 237.

33 Türk Ansiklopedisi, VII. Cilt. S,155-156.

1. BÖLÜM KAYNAKÇASI

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

BOA.TD-166, ss. 563.

BOA, ML. VRD. TMT, nr. 1631; 1632; 1633; 1634; 2803; 2804; 2805; 2806; 2807.

T.C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (TCBİUM), 1927 Genel Nüfus Sayımı, Fasikül I, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1929, ss. XIV.

Tetkit eserler

Acıpınar, Mükai, *Bir kale İki Liman Erken Osmanlı Döneminde Bodrum ve Deniz*, Bodrum kitabı, Yayına hazırlayan Cezmi Çoban, Defne Yayınevi, Ankara, 2023, ss.371.

Akarca, Aşkıdil-Turan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1954. ss.54.

Akça, Bayram "Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayeti'ne Gelen Muhacirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı:51, Ankara, 2001.

Akça, Bayram, *Sosyal-Siyasal ve ekomik* yönüyle Muğla (1923-1960), Ankara, 2002, ss.26.

Alış, Bilgenur, *Halikarnassos Tarihi ve Sikkeleri,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2019, ss.14-17.

Baykara, Tuncer, "Bodrum Adına Dair", *Belleten*, Nisan 1981, Cilt 45- Sayı 178. ss. 9-22.

Bean, George, *Eskiçağ'da Menderes'in Otesi*, Çev. Pınar Kurtoğlu Arion Kitabevi, İstanbul, 2000, ss.9.

Bodrumlu, Avram Galanti, *Bodrum Tarihi*, Bodrum Belediyesi Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum 2022, ss.27.

Emecen, Feridun "Beylikten Sancağa: Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna dair Bazı Mülahazalar", *Belleten* 217, Ankara 1996, ss. 91.

Erdoğdu, M. Akif- Özgiray Ahmet, *Bodrum Yarımadasının Tarihi Coğrafyası*, Bodrum Belediyesi Yayınları, Halikarnas Matbaacılık, Bodrum, 2017, ss.11.

Eroğlu, Zekai, *Muğla Tarihi*, Muğla Büyükşehir Belediyesi Yayınları 13 (Tıpkı Basım), Marifet Basımevi, İzmir, 1939, ss. 210.

Gökçe, Turan*, Müstakil Bir İdari Birim Olarak Bodrum İlçesi'nin Öncüsü: XVI. Yüzyılda Sıravolos Kazâsı*, 1522-2007 Osmanlılardan Günümüze Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu 22-25 Ekim 2007, Ortakent -Yahşi Belediyesi Kültür Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2008, ss. 240-277

Gökçe, Turan*, "XVI. Yüzyıl Sonları ve XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı* İdârî *Taksimâtında* Görülen Kaza Sayısındaki Artışa Dair Bazı Tespitler», Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan Tarih Yazıları, Der. Prof. Dr. Akif Erdoğru, İstanbul 2006, ss. 237-266.

Gökçe, Turan *"934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Kadılıkları ve Kadıları"*, 3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı, Yay. Prof. Dr. İsmail Aka, İzmir 1994, ss. 85.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnamesi, Hazırlayan Ali Seyit kahraman, 9. Kitap- 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, Promat Basım Yayım, İstanbul, 2011, ss. 233-235.

Halikarnassos'tan Bodrum'a İz bırakanlar, Bodrum Belediyesi Yayınları, Müskebi Ofset, Bodrum, 2021, ss.19

Herodotos; Historiai, Çev: Müntekim Okmen-Azra Erhat. Remzi Kitabevi İstanbul 1991, 1, 171;

İlgürel, Mücteba, "Çaka Bey", *TDV İslâm Ansiklopedisi 8,* İstanbul 1993, ss. 186-188.

Kamus-ı Türki, Sayfa:307, Sıra:8.

Kılıç, Şahin-Ulutaş, Onur, *Bir Mübadil Köyü Görükle ve Nilüfer Belediyesi Mübadele Evi*, Nilüfer Belediyesi Yayınları, Bursa, 2016, ss. 7.

Kodal, Tahir *Atatürk Döneminde Bodrum'un Nüfus Yapısı (1923-1938)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2008, (17): ss.77-100.

Kurat, Akdes Nimet, Çaka Bey, İzmir *ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi, 1081-1096*, Ankara 1966.

Mellink, M., "The Native Kingdoms of Anatolia: Caria", CAH III / 2, 1991, ss. 662-665.

Merçil, Erdoğan, "Menteşeoğulları", *TDV İslâm Ansiklopedisi* 29, Ankara 2004, ss. 152-153.

Turan Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* İstanbul 1984, ss. 53.

Uykucu, Ekrem, *Muğla Tarihi*, İstanbul 1983, ss. 96.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1984, ss. 70-83

Erdoğdu, M. Akif- Özgiray, Ahmet, *Bodrum Yarımadasının Tarihi Coğrafyası*, Bodrum Belediyesi Yayınları, Halikarnas Matbaacılık, Bodrum, 2017, ss.11

Türkçe Sözlük, Dil Derneği yayınları, 3. Baskı, Ames Yayıncılık, Ankara, 2012, ss. 237.

Türk Ansiklopedisi, VII. Cilt. ss.155-156.

Metin, Celal, "Sözlü Tarih ve Türkiye'deki Gelişimi", *Türk Kültürü*, Yıl: XL, Sayı: 469 (Mayıs 2002), ss. 288-298.

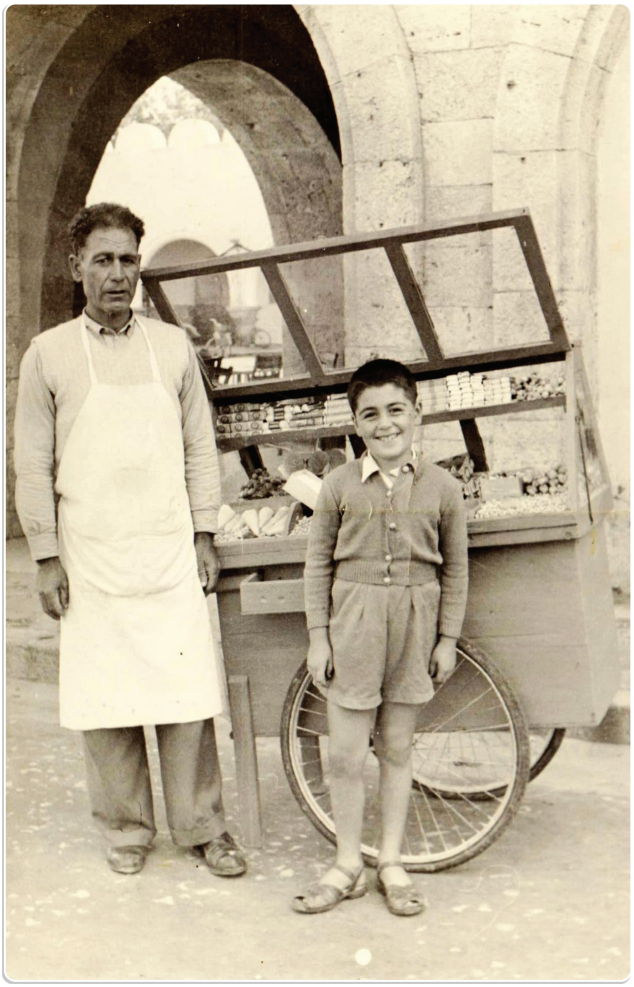
Strabon; *Geographika*, Trsl. William Hinemann Ltd., London, XIII, 4, 12.

Wittek, Paul, *Menteşe Beyliği 13-15'inci Asırlarda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, Çev. O.Ş. Gökyay, Ankara 1986, ss. 14.

Yüksel, Ayla, *Antik Kaynaklarda Karya Bölgesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitiüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2001, ss.10.

Adliye Cami minaresinden eski Bodrum Çarşısı, 1950'li yıllar, (Ali Şengün arşivi).

Mustafa Arda ve oğlu Emin Arda, şekerleme ve çikolata arabası başında, İstanköy, 1960'lı yıllar (Emin Arda Arşivi).

Belediye Meyanı'ndan Bodrum Kalesi, 1970, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

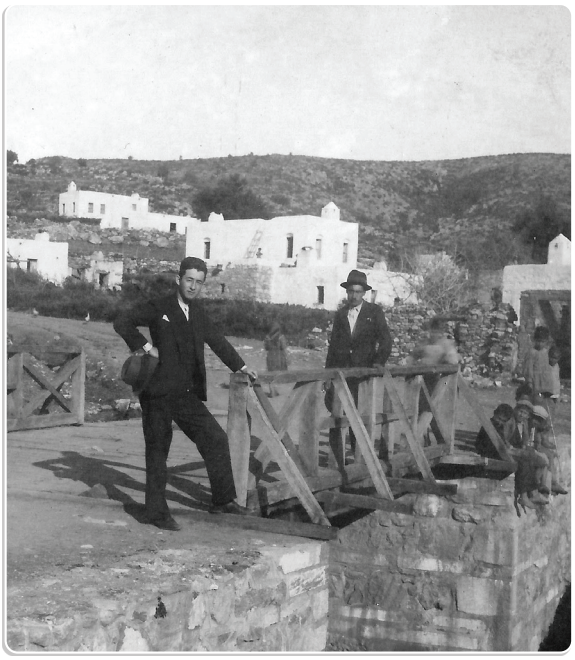
Bodrum genel görünüm, 1964,
(Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Bodrum'da ilk elektrik direklerinin montajı,
1960'lı yıllar (Ali Dizdar Arşivi).

Ahmet Ertegün Evi, 1970'li yıllar, (Ali Şengün Arşivi).

Yokuşbaşı Köprüsü'nde Ali Özel ve arkadaşı,
1930'lu yıllar, (Ali Özel Arşivi).

Eski Bodrum Arşivi-Ali Şengün, 1960'lı yıllarda Bodrum.

Ali Dikan-Mustafa Yıllıkçı Tersanesi, Paşa Tarlası, 1970'li yıllar, (Onur yıllıkçı Arşivi).

Ali Kemal Denizaslanı, Engin Denizaslanı, Mustafa Doksan, Anter Cengiz, Osmanlı Tersanesi, 1970'ler.

Atatürk Caddesi girişi (Güngör Dalay Arşivi).

Aya Nikola Kilisesi, 1965, (Kral Nalbantoğlu Arşivi).

Azmakbaşı Köprüsü açılışında Bodrumlular, 1928, (Ali Özel Arşivi).

Belediye Meyanı'nda Cumhuriyet Bayramı kutlaması, 1932, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Bodrum Kalesi'nden Çarşı Mahallesi 1950'li yıllar, (Hüseyin Yeter Şakar Arşivi).

Bodrum Kalesi, 1940'lı yıllar (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Bodrum Meydanı ve pazar alanı, 1920'li yıllar, (Erol Later Korkmaz Arşivi).

Bodrum Şoförler Cemiyeti, 1970'li yıllar.

Bodrumlu süngerciler, 1960, (Zehra Denizaslanı Arşivi).

Cumhuriyet İlkokulu, 1925.

Cumhuriyet İlkokulu, 1927.

Cumhuriyet İlkokulu, 1928.

Antik tiyatrodan Osmanlı tersanesi ve Kaplan Kalesi görünümü, 1934, (Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi).

Günümüzde Aliko'nun Kahvesi olarak bilinen Süngerci Ali Cengiz'in sünger deposu, Kumbahçe Mahallesi, 1950'li yıllar, (Ali Şengün Arşivi).

Günümüzde Bodrum Deniz Müzesi'nin karşısındaki alan, 1960'lı yıllar, (Güngör Dalay Arşivi).

Günümüzde polis karakolu olarak kullanılan eski askerlik şubesi, İskele Meydanı, 1930'lu yıllar, (Ali Özel Arşivi).

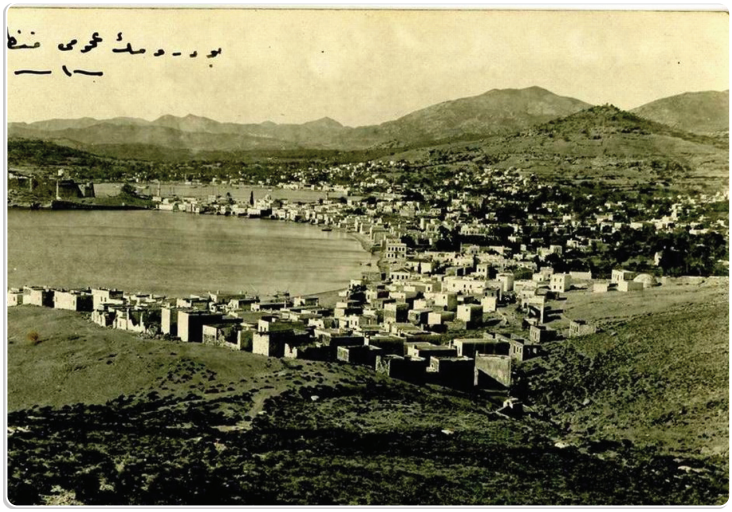
Kumbahçe ve Çarşı Mahallesi, 1930'lu yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Kumbahçe'den Bodrum Kalesi ve Çarşı görünümü, 1937, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Trafodan elektriğin ilk verildiği günler, en arkada tekniker Hakkı Uslu ve sağında Motorcu Halil Başeymez, 1960'lı yıllar.

Manastır'dan Bodrum görünümü, 1920'li yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Tepecik Camisi'nden Bodrum Kalesi, 1950'li yıllar, (Nazmi Tan Arşivi).

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜ TARİH ANLATILARINDA BODRUM HALK KÜLTÜRÜ VE YEREL TARİHİ

Kitabın birinci bölümünde genel hatlarıyla geçmişten günümüze Bodrum tarihi hakkında bazı belge, akademik yayın, yazılı eser ve kaynaklarda yer alan bilgiler paylaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın omurgasını oluşturan ve başta eğitimci Nuran Yüksel olmak üzere Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu üyelerinin yıllardır üzerinde çalıştığı sözlü tarih görüşmeleri ışığında Bodrumluların anlatımlarıyla hem kendi hikâyelerini hem de Bodrum'un hikâyesini paylaştıkları görüşme kayıtlarına yer verilecektir. Böylece halk kültürü ve yerel tarihin gerçek özneleri olan yerli halkın, yaşadıkları çağa, toprak parçasına ve kendilerinden birkaç kuşak öncesini kapsayan sürece dair tanıklıklarına, bilgi, birikim ve deneyimlerine yer verilmiş olacaktır. Tanıklarımızın sahip oldukları geçmişe, kültüre, yaşadıkları coğrafya ve aile tarihlerine bakışını anlamaya yardımcı olmasını umduğumuz bu çalışma aynı zamanda "Gelişme, değişim ve beklentiler" başlığı altında günümüzün Bodrum fotoğrafını da ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2003 yılından bu yana Bodrum'un tüm mahalle ve köylerinde gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmaları kapsamında halk kültürü ve yerel tarihe dair kitaplarda yazmayan pek çok değerli veri elde edilip kayıt altına alınmıştır. 20 yıl boyunca biriktirilen kayıtlar, önümüzdeki yıllarda üzerinde çalışılması ve derlenmesi gereken geniş çaplı bir sözlü tarih arşivinin oluşmasını sağlamıştır. Söz konusu arşivin çalışmamıza büyük katkısı olmuştur. Bodrum Belediyesi Halk Kültürü ve Araştırma Projesi yayın dizisinin ilk çıktısı olan bu birinci ciltte, suya yazılan yazılar gibi silinmeden, sözlerine yer vermek istediğimiz, hala hayatta olan sözlü tarih tanıklarımızın anlatıları daha geniş yer bulacaktır.

Söz konusu görüşmeler 2023-2025 yılları arasında Bodrum ilçe merkezinde Çarşı, Tepecik, Kumbahçe, Yokuşbaşı, Umurca, Türkkuyusu, Eskiçeşme mahallelerinde, merkez çeperinde Bitez, Gümbet, Müskebi, Yalıkavak, Karaağaç, Dirmil, Etrim, Turgutreis, Karaova, Gündoğan, Çiftlik, Mumcular ve Akçaalan gibi mahallelerde gerçekleştirilmiştir. 100 kişi ile gerçekleştirilen görüşmelerin deşifreleri aşağıdaki konu başlıklarına göre kaleme alınarak derlenmiştir:

Nüfus Özellikleri, Mevki ve Yer Adları	Bodrum'da siyasal yaşam; Belediye idaresi
Tarihçe, Rivayetler, Göç ve Mübadele Hatırları; Türk- Rum İlişkileri	Kutlamalar ve Eğlenceler
İşgal ve Millî Mücadele; 2.Dünya Savaşı Yılları, Kıbrıs Barış Harekâtı	Evlilik Gelenekleri ve Düğünler
Üretim ve Ekonomi	Okul Yılları ve Çocuk Oyunları
Günlük Yaşam	İnanışlar
Denizcilik, Süngercilik ve Tekne Yapımcılığı	Doğaüstü Varlıklar, Korku Unsurları
Halıcılık	Sağlık İnanışları ve Tedavi Gelenekleri
El Sanatları, Esnaf ve Zanaatkârlar	Dede-Yatır Kültürü
Bodrum'da Turizmin Başlaması / Ev Pansiyonculuğu	Bodrum'a İz Katanlar; Unutulmayan Karakterler
Sosyal ve Kültürel Yaşam	Mutfak Kültürü
Sözlü Halk edebiyatı; Bodrum Türküleri	Tarihi Kalıntılar
Yöresel İfade, Şive ve Masallar	Yaşanan Afetler
Bodrum'da Eğitim	Değişim, Gelişmeler ve Beklentiler

Bu başlıkların dışında hemen her sözlü tarih tanığımızın aile tarihi ve kendi yaşam öyküsü çok kıymetli detaylar, tarih kitaplarının yanında filmlere ve dizilere konu olabilecek hikâye ve olaylar dizisi sunmaktadır. Kitabın "Başkanların Bodrum'u, Bodrum'un Başkanları" bölümünde, hayatta olan, bize zaman ayıran Bodrum belediye başkanları ile gerçekleştirilen görüşmelere, onların Bodrum için ürettiği hizmetlere, geleceğin Bodrum'u için sahip oldukları hayallere, yarım kalan projelerine yer verilmiştir. Proje kapsamında, kitapta yayınlanmak üzere gönderdikleri yazılarla katkı sağlayan Bodrumlu değerli eğitimci Hatice Yücel ve Girne Amerikan Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Devrim Yücel Besim'in makalelerine de yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜ TARİH ANLATILARINDA BODRUM HALK KÜLTÜRÜ VE YEREL TARİHİ

1. Merkez ve Kırsal Mahalelerde gerçekleştirlen Sözlü Tarih Görüşme Kayıtları ve Derlemeler

Abdullah Pehlivan (1940 doğumlu).

Görüşme yeri: Kızılağaç.

Görüşme tarihi: 26 Haziran 2023.

Aile tarihi: Annemin adı Elif, babamın adı Hamza. Çiftlik köyü doğumluyum. Annem, babam Yörük. Evveli buradan bir başlarlar, bahar gittikçe Adana'ya, Gâvur Dağları'na kadar gider, oradan dönüp geri gelirlermiş.

Anneannem 12 kardeşmiş. Kimi Adana'da kimi Antalaya'da, Aydın'da, Muğla'da, Yatağan'da kimisi de Bodrum'da yerleşip kalmış. Babamın doğum yeri Mazı mevkisi, Armutçuk köyü. Anneannemin ise Çiftlik köyü.

Topluluk aile ad ve lakapları: Bu çiftlik köyü de 9 aileden kurulmuş; Ümmüşenler, Hacıoğulları, Kiseler, Demirciler, Pehlivanlar, Çarıklar... Aktoprak Mahallesi olmuş sonra bu ailelerden.

Seferberlik, işgal ve Millî Mücadele anıları: Babam seferberlikte harbe gidiyor. Tam 15 sene savaş yapıyor. Hatta Çanakkale Savaşı'nda çenesinin altından süngü giriyor, ensesinden çıkıyor. O arada babamın arkadaşı Mehmet Çavuş gelip babamı kurtarıyor. Sonra belinden kurşun yiyip düşüyor yere. Sonra bir top mermisi düşüyor yanına da üstü toprakla örtülünce kurtuluyor. Uyku yok, elleri kabarmış, ağzı ile matarayı açıp hayatta kalmış. Orada yatarken, geçen cephane arabalarından görmüşler babamı. Çok severlermiş, küçük çavuş derlermiş. Bombaların arasından hastaneye yetişmişler. Yemen'e de gitmiş, esir düşmüş İngilizlere. Çok eziyet etmişler, esirleri korun üstünde dinyendirirlerdi, diye anlatırdı. Babamı domuz çobanı yapar, beslememişsin diye döverler, tırnaklarını sökerlermiş penseyle. Gözlerine, dillerine kezzap ederlermiş. Karaova'dan iki arkadaşı vardı; birinin dili, birinin gözü yoktu. Babam 15 sene sonra bir geliyor; yurt yok, yuva yok.

Ümmişen Ana: Anneannem Ümmişen ana çok değerli bir kadınmış. Her gelen kahvesini, çayını içermiş. Yunanlılarla da içli dışlıymış. Çiftlik köyünde pazar alanı varmış; 1331 evvelinde Yunanistan'dan öteberi getirirlermiş. Buradan odun, kireç, para filan alırlar, satamadıkları malları anneanneme bırakırlarmış.

Babam seferberlikteyken bir gemi Alman koyuna gelip demirliyor. O zaman müttefik olduğumuz için burada Alman askerleri nöbet tutuyormuş. Gece, anneannem rüyasında kruvaziyer pampurlarının adaların arasında gidip geldiğini görüyor. Anneme anlatmış 'Bi koca gemi gördüm, demiş de annemgil gülmüş buna. Sabah annem malı sürüyor, bir bakıyor koca Alman gemisi yanaşmış koyun içine. Adaların arasında ufak tekneler ileri geri gidiyormuş. Alman koyunun içinden de ateş ediyormuş Almanların durduğu karakola. O karakolda da hayvanlar var. Gemilere mazotu, yağı, erzağı buradan alıp oraya çekiyorlarmış. Almanlar ateş edilince kaçmış topal tepesinin arkasına. O zamanlar burada savaşabilecek olanlar gitmiş zaten, yaşlı adamların eline kırağı vermişler. (Mavzer şeklinde silah). Anneannem top seslerine uyanmış, bir varmış bizim yaşlı adamlar dağın arka yüzüne oturmuş. Ne oturuyorsunuz burada diye ellerlinden alıyor silahı anneannem. İniyor Ortayol dediğimiz düz yere. Gemiye basıyor kurşunu. Eyvah, basıldık diye bıçağı halata basıp kıçın kıçın geri çıkıyor gemi. Bunu gören öbür tekneler de açılıyor. Anneannem iniyor aşağı, bir bakıyor, 3 tane Fransız askeri ortalarda koşuşuyor. Üçünü de öldürüyor.

O zaman Alman askerleri de anneannemle bu fotoğrafı çektiriyor. Sen kurtardın bizi, diye sevinip teşekkür ediyorlar. Anneannemle birlikte karakola gidiyorlar. Karakoldaki hayvanların çoğu ölmüş. Peta, diye bir oğlak kalmış ama o da yaralı. Bu gazi, biz yemeğiz sana veriyoruz, demiş Alman askerleri. Almış o dik boynuzlu oğlağı anneannem, yetiştirmiş, çoğaltmış. 115 yaşına kadar yaşadı anneannem, ağzında yeni diş çıkmıştı yaşlılıktan. Muazzam silah kullanırdı. Benim annem de teyzem de kullanırdı silah. Dedemle Toroslar'a geyik avına giderler, burada duran gâvur çobanlarına satarlarmış.

Köyünü savunmak için düşman gemisine av tüfeği ile ateş açan ve Fransız zırhlısının demir almasını sağlayan Abdullah Pehlivan'ın ninesi Ümmüşen kadın.

Hatta, ileride Kisebükü diye bir yer var. Atatürk, gâvur çobanlarını buradan sürdükten sonra orada bu gâvurlar kalıyor, Yunanlılar sonra burayı basmaya geliyor, çocuk mezarlığı dediğimiz yerde kalan mallarıyla Yörüklerin mallarını, yani hayvanlarını almaya geliyorlar. Gece burada duran gâvur çobanları mallarını alıp çocuk mezarlığına gitmişler. Bir kurnaz kadın, bunları görünce, köyde adını bildiği kim varsa hepsinin ismini tek tek seslenip onları çağırır gibi yapmış. Kadını duyan gâvurlar da eyvah, bütün köy gelecek şimdi buraya deyip kaçmış.

Burada yaşayan gâvurlar bizimkilere kötülük yapmak istemiyor aslında. Gâvurlar ilk gün toprak testide suyu koyuyorlar, gece ayazlatıyorlar sabah onu içiyorlar. Testinin ağzına çam kozalağı tıkamışlar o gün, Yörükler anlasınlar, diye. Bizimkiler anlamayınca bu sefer portakal tıkamışlar, yine anlamayınca artık eşek pisliği tıkamışlar ve ertesi gece çoluk çocuk hayvanlarla Kisebükü'ne gitmişler. Oraya bir adam da çocuğuyla gezmeye gelmiş. Üzeri sakız ağacıyla örtülü bir kör kuyuya girip saklanmışlar, gâvur geçmiş gitmiş. Gâvur çobanları malları oradan yüklemişler gemiye. Çocuk bunu görmüş, Afa Dede, diye birisi varmış yakında. O da kırağısıyla gitmiş, tepeye oturmuş, görmüş bunları. Benim de dayım rahmetli ava gitmiş. Varmış yanına, baksana bizim Sakallıların mallarını gâvurlar doldurup duru demiş. Ver bakayım demiş kırağıyı, basmış kurşunu, gâvurlar da halatları kesip kaçmışlar. Kurşunun biri, çocuklu kadına gelmiş. Yunanlılar geri çekilince kadın da bu yakaya kaçmaya başlamış. Çocuğu unuttum diye dönüyor. Çocuğu sırtına hopturuyor. Bir kurşun atıyorlar da hem çocuğu hem kadını öldürüyorlar. 'Kadının mezarlığı' derler oraya şimdi.

Seferberlikten sonra aralarındaki ticaret ve dostluk devam etmiş. Hatta anneannemle teyzem, Yunanlılar buradan gittikten sonra Kos Adası'na kaplıcaya gitmişler. Buradan giden çobanlar Ümmüşen anayı görünce sevinmişler, evlerinde ağırlamışlar.

Tarihi kalıntılar: Bizim köyün üzerinde kale dediğimiz yer var. Eskiden gâvurun burada yerin altında şehri varmış. Kralın kızının altın tepsisi olduğunu söylerlerdi orada. Gâvurlar karşıya göçtükten sonra anneanneme, Garavalılardan bilmem kimin sabanının sapı, altın mı ağaç mı, diye sormuşlar. Ağaç demiş anneannem. Ha öyleyse bizim altınları bulmadılar daha demişler. Bak biz oradaki suyu bir açarsak Garaova deniz olur, suyun gözü yedi koyun yapağısıyla, yedi kat saçla kapalı, demişler. Hakikaten de Etrim köyüne bir su iner, orada bir çeşme vardır. Ben ava çıktığımda buldum o kanalı. İçini sıvamışlar, üstüne kayrak döşemişler. Çünkü çeşmenin suyu sülük yapardı. Sülük akarsuda olmaz, durgun suda olur. İşte o gâvurun suyundan geliyor kanalın suyu oraya.

Şehit ve gaziler: Ağabeyimin biri, Kore'de şehit düştü. Zaten bir abimin ömrü de dağda geçmiş. Annesine kızmış çıkmış evden. Yunanlı balıkçılar yakalıyorlar bunu içeri atıyorlar, mahpusta onlardan 2-3 dil öğrenmişti. Bir yazı yazar, bir hesap yapardı aklın durur. Önce bir köye varmış ormancı elbisesi ile beni ormancı diye gönderdiler demiş. Öyle geçinmiş, esas ormancı gelince yalanı ortaya çıkmış kaçmış. Bir gün Ortaklar'dan bir kadın alıp Adana dağlarına gitmiş. Kadının koynundaki altınlarla bir pamuk tarlası kiralamış. Gece eve gelmezmiş, basarlar diye. Gündüz gelirmiş. Ağabeylerimden biri şehit düşmüş, biri toprağın altında kalmış, biri sarnıçta boğulmuş.

Cümbüş üstadlığı ve müzisyenlik yılları: Ben bir oğlan kalınca beni okula bile göndermedi babam. Evimizin bacasını kim tüttürecek, dedi. Radyo evine girecektim, askerden sonra muameleler bitti. 1964'te babamdan mektup geldi. Annem hasta diye yazmış. Geldim, bir baktım annem hasta değil, malzemeyi toparladım, gitmeye karar verdim, babam asker arkadaşını peşime takmış, Bodrum'da yakaladı beni, o ikna etti gitmemem için.

Musa ağabeyimin annesinden bir kız kardeşim varmış İstanbul'da. Ufakken onu Bodrum'da gümrük muhafaza memuruna evlatlık vermişler. Ben onlarda misafir olarak kaldım bir süre. O arada radyo evine başvurdum. Eniştemler radyo evine sokacaklardı beni. Fatih Maltepe'de İsmail Tezelli isminde bir kanun üstadından ders almaya başlamıştım. Babamdan o mektup gelince olmadı bizim iş. Ne okuyabildim ne de radyo evine girebildim. Cümbüşü öğrenirken de kızardı bana. Bu mu öğreneceğin sanat, kafanda parçalarım, derdi. Ama ben bırakmadım. 15 yaşında düğün hayatına atıldım, 33 sene çalgıcılık yaptım.

Bodrumlu Süngerciler, 1960-1970'li yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Cümbüş işine ilk başladığım zaman ne elektrik ne masa ne de sandalye vardı. Kızılağaç'ta bir düğüne gittim 15 yaşında. Eskiden kız çalgısı, bir keman bir darbukaydı. Biri kadın, biri erkek olurdu. Orada darbuka çalan kadın gördü beni. Salih ağabeyinle çalar mısın? diye sordu. Bir başladım çalmaya, kadının çok hoşuna gitti. Öylece başladım. İlk defa Kızılağaç'tan Yaka'ya bir düğüne gittim. Herkes hayran kaldı. Bir müddet onlarla çaldım, sonra başkasının yanına geçtim.

Düğünlerde çok eğlenceli zamanlarım oldu. Yine bir düğün sonrası eve yatmaya gittim. Erkek Emine dedikleri, Hacer abla dedikleri biri vardı. Düğünlerde kurabiye ve bir çuvalın içinde rakı satardı. Kadınlar, kızlar bizim içtiğimizi görse bir tek kız oynamaz önümüzde diye, saklı içerdik. Neyse ben yatmaya gittim gece kaldırdılar. Uykusuzum; para istemiyorum, çalmayacağım, dedim. Zorla götürdüler. Vardık, çaldık, diğer çalgıcılar gitti ama sarhoşlar beni bırakmadı, sabah oldu. İki tane daha söyle dediler. Bitirdim iki tane daha… Üç düğün yaptım aynı yerde… Akyarlar'a da çok giderdim. Uykusuz çok düğün yaptık birbiri üzerine… Çok aranır, istenirdik düğünlerde. Türkü söylesin diye biri rakı, biri meze tutardı. Hem ud hem cümbüş çalardım.

Deniz kültürü ve süngercilik: Bu arada süngercilik de yaptım 18 sene. Silifke'den Bozcaada'ya kadar bu sahillerde karış karış daldım. Süngercilik zor iştir. 70-80 metreye kadar süngere iniyorduk. 6-7 kişi Silifke'den Yassı Ada'ya kadar gider, 6 ay eve dönmezdik. Süngeri nerede bol bulursak orada kalırdık. Kuru süngerler çoğaldığı vakit teknenin sahibi gelir, süngerleri Bodrum'a getirirdi. Bodrum'da 2-3 tane sünger tüccarı vardı. Onlara satardı. Mesela 8 dalgıç varsa 8'inin de kuruttuğu sünger ayrılır. Satıp payımızı verirdi tekne sahibi. Süngerler, hastalıktan eriyince balık avlamaya başladık. Eskiden Kızlılağaç'ta deniz kıyısı bomboş olurdu yaz aylarında. Buralarda yatardık. Denize misine, bırakma salardık.

Uslu sünger kolayca kopar, deli sünger kopmaz. Onu bilmek lazım. Uslu süngerin gözleri büyük olur. Biraz kırmızı-sarı gibi olur ama deli sünger siyahtır, işe yaramaz o zaten. Uslu süngerleri filelere doldurur, çiğner, su döker, bir daha çiğneriz, sütü akar. Deniz suyu ile ıslatarak iyice çiğnedikten sonra file içinde denize salar, bağlarız teknenin tellerine. Sabah bir bakarız, süngerler tertemiz olmuş. Üzerinde kalanı varsa bıçakla temizler, hemen ıslatıp çuvala teperiz. Çuvallar artınca yanaşırsın bir yere; güneşe serersin 2-3 gün iyice kuruyunca satışa hazır olur. Bu süngerlerin uçak ve porselen sanayisinde kullanıldığını öğrendik sonradan. Yanmazlık özellikleri varmış.

Bodrumlu Süngerciler, 1970'li yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Süngerleri Yunanistan'dan gelen tüccar alırdı. Kooperatif kurmak istedik, kurdurmadılar. Onlar alır makinede işlerdi. Kaba sünger, melat, ipsatur, çumba diye 4 çeşidi vardır. Kaba süngerler büyük olur ama melatlar daha sık ve yüksek olur; ipsatur hasır gibi düz olur. Onun iyisi melattır. En kötüsü de çumbadır. Yunanlılar alır, makineye sokar bunları. En ufak süngeri bile değerlendirir, keser, işler, kendi damgalarını vurulardı. Dışarıdan gelen adam bizi aramaz Yunanı arardı.

Aksona Mehmet ile beraber ortak çıkardık süngere. Sünger bitince balıkçılığa başladık. 3 günde 200-300'er kilo balık vururduk. Balıkları muhafaza için buz alırdık Bodrum'dan. Hortumla balık adam olarak dalardık 50 metreye kadar. Ligratör vardı sırtımızda. Benim başladığım sıralarda forma dalgıcı vardı. Baş kısmında, omuzda, ayakta kurşun olur, dipte yürüyerek giderdi dalgıç. Yarları geçeceği zaman kafadaki varvara dedikleri siboba basınca hava dolar içeri, biraz havaya kaldırınca elle kürek çeker gibi yapıp bir yakadan bir yakaya geçerdin. Orfoz, lagos, çamur lahosu, akya, sinarit, saragoz, astakoz vururduk. Esas Marmara'da olur astakoz. Önden büyük kancalı... Bir de kerevit vardır, ufak böcek gibi olur o. Her balığı vururduk. Karaburun'un öbür yüzünde, çiftlik diye bir yer vardı; büyük orfozlar olurdu orada.

Düğün âdetleri: Eskiden pazartesi sabah tüfek atılır önce, sonra bayrak dikilirdi düğün evine. Bazı yerde pazar dikerler. Salı günü deli kına olur. Çarşamba günü düğün başlar. O gece yakılan kınaya uslu kına derler. Perşembe günü de gelin alma olur. Oğlanevinin, kızevinin çalgısı ayrıdır. Oğlanevi, çarşamba gecesi gelini oynatmaya kızevine baskına gider. Orada çalgıcılar eşliğinde gelini oynatırlar, para ve takı takarlar.

Çarşamba öğlen vakti gelin soyma yaparlar bir de. Oğlan tarafının yengeleri sinilerin içine nikâh şekerini koyar, gelin giyinir. Nikâhını yaparlar. Şekeri başına koyarlar, kırarlar sonra. O şekerin kadınlara bereket vereceğine inanılır, ağrıya iyi gelir diye de dağıtırlar sonra. Pembe, taş gibi serttir, bunu tokmakla, çekiçle kırar, ezer ufaklarlar, millete dağıtırlar. Gelinle güvey çıkar sonra oynar, takı filan takarlar. Perşembe öğlen sonu gelin almaya gider oğlan tarafı. Düğün eskiden salı günü başlardı. Deli kına derlerdi ona. Uslu kına çarşamba günü yanar. Gündüz, gelin soyma olur. Çarşamba erkenden saç yaptırmaya gider gelin Bodrum'a. Gündüz nikâh olur. Bazısı da gelin alma günü yapar. Köy muhtarı yapar ya da nikâh memuru gelirdi. Gelin ardı olurdu bir de duvak da derler. Gelin gittikten sonra, ertesi gün olan evinde toplanırlar, gelin güvey olur, eğlence olur.

Mutfak kültürü: Düğün yemekleri muhitine göre değişir. Bodrum tarafında fazla meze vermezler ama köy yerinde koyun, keçi, dana kesilir, aşçı tutulur. 2-3 gün kalır köyde aşçılar. Aşçı sana sorar, kaç okuntu gönderdin diye. Ona göre şu kadar et, tavuk, balık, tereyağı, yağ alacaksın, der. Düğün yerinde hizmet eden gençlerin koluna kırmızı bez bağlarlar. Sadece onlara verir aşçılar yemeği. Düğünlerde keşkek meşhurdu eskiden. Ekseriyetle tavuklu ya da sade olur. Eski düğünlerde yemek, keşkek, fasulye, etli nohut, etli fasulye ve et olurdu.

Asker uğurlaması: Askere giderken gençler toplanır, muhabbet olur, bazısı çalgı getirir, bazısı mevlit okutur. Asker düğünü deriz biz. Düğün gibi yaptım ben mesela oğlum için. Ama eskiden bu kadar kalabalık olmazdı. Askere gidecek gencin evinde toplanırdı konu komşu; çocuk el öper, helalleşir, herkes de onun cebine para sokar.

İnanışlar: Eskiden şeytan var, derlerdi. Anneannem gece bir yere giderken tüfeğin bir gözüne gümüş parayı döver koyar, bir gözüne de kurşun koyardı. Baktı, şüphelendi, şeytan var diye gümüş parayı sıkmış bir seferinde. Bizim burada meşelik dediğimiz yer var. Ekin orada çoksa, oraya gideriz. Ildız Kumluk diye bir yer var orada, keçiboynuzu dibinde de düz taş var. Oraya gidiyormuş bir gün; bir fırtına, bir rüzgâr... Yiyik giderken, bir bakmış o taşın üzerine biz oyma kovan derdik, daldızla içini yakıp genişletirler. Ucu keskin bir şeydir o. Kovanın içi yansın, genişlesin diye... O deli rüzgârda bir kovan yanıyormuş. Düşünmüş kim bu rüzgârda ateş yakar, diye. Bu şeytan işi demiş. Gümüş kurşunla vurup geçmiş bir karartıyı. Sabah bir bakmış, ufacık bir keçe parçası varmış gümüş kurşunu sıktığı yerde. Aynı yerde bir gün de dedem gelirken iki kekliğe sıkıyor ikisi de düşüyor. Bir bakıyor keklikte et yok, sırf tüy. Eve geliyor hasta oluyor. Ayaklarımın altındaki palazlara bakın, diye bağırmaya başlamış. Hocaya götürmüşler. Şeytan şerri bu demiş hoca. Şeytan çarpmış da okuya okuya düzeltmişler dedemi.

Üretim ve ekonomi: Eskiden sanat olarak demircilik vardı. Eniştem Hüseyin Karaca demirciydi. Hem bizim köyde hem Datça'da ve Bodrum'da iş yaptı. Burada esnaf pek çıkmazdı. Geçim, malcılık ve rençberlikti. Malcılık; Meşeler, Kargıcak, Kabaağaç ve Alazeytin mevkilerinde olurdu.

Ahmet Bilkiç, (1926 doğumlu).

Görüşme yeri: Gökçebel Mahallesi.

Görüşme tarihi: 10 Temmuz 2023.

Aile tarihi ve lakaplar: Annem Hafize Leyla, babam Eyüp. Ailemiz Gökçebel'in yerlilerinden. Annem aslen Yalıkavaklı. Sülalemiz Muğla Kavakderesi'nden gelme fakat babam burada doğma, büyüme. Babamın dayıları oralardan gelme, babası buradan karılma.

Aile ve sülale isimleri- lakaplar: Muğla tarafından gelenlere Kaleci / Kalaycı derlerdi. Akrabalarımdan Halil Bey vardı. Babamın dayısı olur. Bir de Hafız dediğim amcam var. Mehmet Ağalar da köyün eski zenginlerinden. Babamın amcalarından biri de Bodrum'a gitti. Orada evlendi. Cevat Bilgiç de belediye başkanı oldu. Kardeşimin damadı olurdu aynı zamanda. Nejat Bilgiç de tahsil için Amerika'ya gitti, orada kaldı. Eskilerden Fekilaç sülalesi vardır. Bunlar da babamın akrabalarındanmış. Onlar da zenginlermiş. Adadan gelen oldu mu onlarda kalırlarmış.

Ahmet Bilkiç'in annesi Hafize Leyla Bilkiç (1913-1989), babası Eyüp Bilkiç (1905-1974).

Ahmet Bilkiç'in babası Eyüp Bilkiç, kardeşi Cemal Bilkiç, yeğeni Hülya Bilkiç.

Gökçebel / Dirmil köyü ismi: Bu köyün adı Gökçebel ama eski adı Dirmil'di. 1961 yılında değişti. İsmi güya 'bir mil' den gelmiş. Öyle kalmış. Gökçebel ismi şuradan gelme aslında: Bu köy yeşilliktir, ağaçlıktır. O zaman kaymakam mı koydu yoksa muhtarlık bilerek mi karar verdi bilmiyorum. Genelde geçiş yerlerine bel-belen diyorlar. Benden evvelki İbrahim muhtar zamanında konulduydu galiba.

Millî mücadele yılları: Dedem, çiftçilik yapıyormuş. Babam başçavuşmuş askerde. Balkan Harbi dahil bütün savaşlara girmiş. Nenemin hali vakti yerindeymiş, amcamı İstanbul'da okutmuş. Babamı da Bodrum'da okutmuş ama mallarımıza kim bakacak diye daha fazla okutmamışlar.

Babam cepheden döndükten sonra İstiklal madalyası diye bir şey çıktı. Bodrum'dan maaş bağlamak istemişler. Ben almam parayı dedi. Defter var eski yazılı, mühürlü. Harp oldu, ülkenin paraya ihtiyacı var diye maaşını alamamış. Terhis olduktan sonra müracaat et alırsın, demişler. Yıllar sonra verecek oldular ama babam dilekçe bile vermedi. Ben devlete bağışlıyorum, devletimden para istemiyorum, dedi. Ama istiklal maaşını zorla verdiler. Balkan'da, Çanakkale'de nerede ihtiyaç olduysa çarpışmış. 13 yıl resmi elbise altında durmuş.

Soykan ailesi, 1970.

Dirmil köyü sakinleri, 1960'lı yıllar.

Okul yılları: Bu köyde 3'e kadar okudum. İlkokul, toplam 3 sınıftı zaten. 1931'de açıldı okul. Okuldan önce camide okudum. Babacım okumayı çok severdi. 3. sınıftan sonra Müskebi'ye, akrabamızın yanına gönderdi beni okusun, diye. 4. ve 5. sınıfı orada bitirdim. Sonra Köy Enstitüleri çıktı. Oraya yazıldım. Bodrum'da 32 kişi katıldık sınava 4 kişi kazandık. Bacanağım vardı Mahmut Sezer, Gündoğan'dan Mustafa, bir de İbrahim isminde bir arkadaşla birlikte kazandık. Eşyalarımızı bavullarımızı hazırladık çağıracaklar diye haber beklemeye başladık. O yıl emir çıkmadı. Biz de kaldık işte burada.

Mücahit Soykan, Dirmil, 1972.

Üretim ve ekonomi: Babam çiftçilik yapar; hububat, arpa, buğday, baklagil yetiştirirdi. Dışarıya satılmazdı pek, köy yerinde ihtiyacı olana verirdin fazlasını. Çocukluğumuzda babam sigara da satardı bazen. Hayvancılık da vardı. Ben askerliği bitirip geldikten sonra mandalin yetiştiriciliği başladı. Herkeste bağ-bahçe vardı. Mandalin bahçesi evvela bu köyde kuruldu. Mehmet Ağa derlerdi. Bir de babamın dayıları vardı köyün zenginlerinden. Bunlar Rodos'tan mı bir yerden getirdiler fidanları. 1950'lerde ben de bahçeye başladım. Ondan 10-15 yıl önce başlamış mandalincilik Gökçebel'de. Mandalinden başka incir vardı. Herkeste vardı, inciri çok olan para kazanıyordu. İstanbullu tüccara veriyorduk. O şarap mı rakı mı yapıyordu bilmiyorum. İncir, Karadeniz'e de gidiyordu. Biz kuru incir olarak veriyorduk tüccara.

İncir kendi kendine düşer olunca. Sergilere sereriz, güneşte kurur, sonra oturur, teker teker bakar, harman gibi sergideki incirlerin kuruyanlarını, olgunlarını alırız. Buruşukları kalır. Seçtiğimiz incirleri

Ahmet Bilkiç ve süngerci arkadaşı Sabri Zor, Dirmil, 1974.

bir yığıntıya koyar, seçeriz, bir kısmını kendimiz alır, bir kısmını İstanbul için ayırırdık. Yemelik incirleri sıcak kazana sokar, çıkartır, tekrar sereriz kurusun diye. Sonra sandıklara teperiz. Herkesin zeytin ağacı da badem ağacı da vardı. Buralar hep meyve doluydu. Şimdi zeytinle incir kaldı biraz.

Yazın harman zamanı olurdu. Arpa, buğday melez yapılır, o değirmenlere öğütmeye giderdik. Çömlekle öşürünü alırdı değirmen sahibi. 7-8 uruptan 3-4 yoğut kabı alırdı. Hayvanımız da vardı. 3 tane inek sağdığımı biliyorum. Kendi otlarımızla besliyorduk hayvanları. Sonra bunlar yok oldu gitti. Millet sığırsız kaldı.

Türk-Rum ilişkileri ve mübadele: Burada Rumlar yaşarmış eskiden. Nogil hanım diye birinden bahsedelerdi. Buralar ecnebilerinmiş, Kızılburun derler, buraya 7-8 kilometre uzakta. Oralar hep ecnebilerinmiş. Ama Türklerle birlikte yaşarlarmış. Mübadele ile bizim köye gelen olmadı ama Bodrum'a çok gelen oldu.

Günlük yaşam: Babalığımla annem, kışın Bodrum'a göçer, yazın buraya gelirlerdi. Burada arazileri, bahçeleri vardı. Hanımım da Bodrumluydu. Buraya yanı göçerlerdi. 26 yaşında evlendim. Güzel bir ömür geçirdik onunla. Allah rahmet eylesin. Mandalin bahçeleri yaptık. Bina yaptık, bahçelere ve sahile yakın olduğundan yazın oraya göçerdik biz de. Her gün Yalı'ya giderdim yürüyerek. Köyde hamam yoktu. Bakkal da yoktu. İhtiyaçlarımızı Yalıkavak' tan karşılardık. Benim muhtarlık zamanı sonrası burada bakkallar filan açıldı.

Dirmil köyü, çocukluğumda çok kalabalıktı. Bugünkü gündeki yerlisinden çok insan vardı. Herkes oturmalara giderdi komşulara. O zaman ışık yoktu ama bolluk vardı. Herkes yetiştirdiğini yerdi. O insanlar gitti şimdi sağa sola. O zaman 150-200 haneydi. Öyle çarşısı filan yoktu.

Sol baştan; Ahmet Bilkiç, Yalıkavak muhtarı Hasan Tekinkaya, Yalıkavak komutanı, Demirci Ahmet Usta.

Çocuk oyunları: Tiske oynardık. Cevizle ya da yuvarlak bir şeylerle kozalak oynardık. Böyle körekten bir sopa ile çelik oynardık. Ben sana atardım, sen vururdun. Sonra g… kazmaca oynardık. Yalak göçürme oynardık.

Esnaf ve zanaatkârlar: Marangozu vardı. Kapı pencere yapan Mehmet Ali ve Ahmet ustalar vardı. Tekne de yapardı Mehmet Ali, yel değirmenlerinin aletlerini, çarklarını da yapardı. Şimdi angız- angaz (yıkıntı) duruyor değirmenler.

Gündoğan'dan nalbantlık için Hasan İneci gelirdi. Daha eskiden bizim taşıtımız atlar, eşeklerdi. Bodrum'a öyle giderdik. Denizden Bodrum'a gitmek çok uzun sürerdi çünkü.

Değişim, gelişmeler/muhtarlık yılları: Muhtarlığa 1963 yılında başladım. 1980'e kadar 4-5 dönem muhtarlık yaptım. 1980 inkılâbı oldu o zaman. Askere dediler ki; tahkikat gören muhtar varsa görevi elinden alın. Benim tahkikatım çok olduğu için görevden alındım. Tahkikat de ufak tefek şikâyetlerden, arazi anlaşmazlıklarındandı.

Muhtarlığa başladığım yıllarda buraya arabalar zor gelirdi. Uyanık bir muhtardım. Köye çeşmeler, sular, yollar yapılsın, ihtiyacımız var, diye Muğla'ya valiliğe çıktım. Sonra dozerler geldi yollar için. Dağlardan sular getirdik 1960'lı yıllarda.

Elektrik için Yalıkavaklılarla birlikte müracaat ettik. Finlandiya'dan vapurla direkler geldi Küllük'e (Güllük), 3 gün kaldık orada, direklerimizi ayarladık. Oradan aldık arabalarla getirdik, kaymakamın vasıtasıyla zar zor taşıdık köye. 3-4 sene köyün meydanında durdu direkler. Beni sevmeyenler, muhtar bunları getirdi; çürütüyor, diye söylendi. 1979 senesinde Yalıkavak'a ve bu köye hat geldi. O yıl suyu da elektrik şebekesini de bitirdik. 6 ay-bir sene çalışma oldu. İstihkakını köy sandığından karşılardık. Evlere dağıtılması 1975 yılında oldu.

Dirmil köyünde bir nişan töreni.

Dirmil köyünde Eyüp Bilkiç'in sünnet düğünü, 1968.

Özsu ailesi, nişan töreni, Dirmil, 1970'li yıllar.

Temel devren kına elbisesi.

Kutlama ve eğlenceler: Eski düğünler pazar günü başlar, bir hafta sürerdi. Bir-iki gün sonra, salı gün kalabalık olur. Çarşamba daha kalabalık olur. Pazar günü dağılır artık herkes. Sünnet düğünü de çalgılı olur ama bir gün sürerdi. Köyde çalgıcı yoktu. Komşu köyden, Bodrum'dan, Yalıkavak'tan gelirdi. Kadın olurdu genelde çalgıcı. Dümbelek çalar, yanında da keman çalan bir adam olurdu. Düğünlerde en çok 'Gide gele yoruldum ben vuruldum şapboylum' türküsü söyler oynardık. Harmandalı ile Kerimoğlu oynardık.

Bizde Hıdırellez kutlanmazdı. Millî bayramlarda hazırlık olur. Ağaçlara salıncaklar kurulur, cıngırak deriz, onlara biner, eğlenirdik.

Deniz kültürü: Denizle aramız iyiydi. Çocukken çok giderdik. Sepet örer, denize atar, yemler balık tutardık. Çupra enikleri gelirdi daha çok.

Mutfak kültürü: Anne babamın zamanında kara bakla deriz, başlıca yemek oydu. Onu ezer, ikiye bölüp fava yaparlardı. Nohut, fasulye, börülce, bulgur, keşkek başlıca yemeklerimizdi. O zamanlar burada sebze bahçesi yoktu, Bodrum'a gidersek oradan alırdık. Sonradan burada karıldı.

Bilkiç ailesi, 1974.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Burada ilaç yapan kadın yoktu. Bazı şeyler yapılırdı. Başım ağrıyor diyene kekikle bir şeyler yaparlardı. Kırıkçı çıkıkçı yoktu. Öyle bir şey olunca komşu köylere giderdik. Köyde Hasan Hüseyin diye biri vardı, o diş çekerdi. Bir de Förü nine çekerdi kerpetenle.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Develer geldiği zaman oraya gitme, orada hot hot var, şeytan var derlerdi.

Sözlü halk edebiyatı: Masal anlatırdı analığımız. Komşu kadınlar masal söyleyiverirdi bize. Ağızlarına bakar dinlerdik. Aklımızda çok azı kaldı: Oradan çakal gelmiş, değirmene gitmişler, eşkıya dağa gitmiş. Ormanda gezerlerken bir kadınla bir erkek uygunsuz yakalanmış eşkıyaya. Siz naparsınız, bu kadın senin neyin oluyor, demiş. Kadın söze girmiş çabucak. Bunun anası benim anamın kaynanası demiş. Adam çözememiş, o düşünürken bunlar kaçmış gitmiş.

Bir de deyiş kalmış aklımda eskilerden: Geçti artık o genç yıllarım, kalmadı eski halimden eser. Ne aşk kaldı ne sevda ne dost kaldı ne ahbap ne arkadaş.

Yatır-dede kültürü: Dağbelen köyünden Bodrum'a gelirken beride bir yer vardır. Keşkekler pişirirlermiş, adak filan adarlarmış çocuklar için ama kalmadı bu devrede artık öyle şeyler.

Turizmin başlaması ve gelişmesi: Turizm, 1986 gibi başladı burada. Önce yerliler geldi, sonra dışarıdan gelmeye başladılar. Ev pansiyonculuğu oldu, sonradan oteller başlayınca battı pansiyonculuk. Turizm gelince herkes şehirleşti herkes ayak uydurdu şehre. Eski haller kalmadı.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Kabaağaçlı'yı tanırım. O zaman Ortakent okulundaydım. Bodrum'a giderdik dayımın akrabalarına. Çarşıda gezerken eski caminin orada, şalvarlı, renkli bir elbise ile iri yarı bir adam yanımdan geçti Cevaç Şakir, dediler.

Şennur Bayram, Ahmet Bilkiç'in komşusu, 2023.

Ahmet Bilkiç'in yeğeni Nurten Soykan, 2023.

Beklentiler: Bizim burada belediye olunca çok memnunduk. Bodrum'a gitti. Oraya gidene kadar sesimiz duyulmuyor. Belediyenin kapanmasından memnun değiliz. Şikâyet, istek filan yok artık. Herkes kendi hayatını yaşıyor, kendi boğazını düşünüyor.

Ahmet Efe, (1949 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 7 Kasım 2024.

Aile tarihi ve lakaplar: Bitez doğumluyum. Baba adım Mustafa, anne adım Mensure. Efeler sülalesindenim. Annem, Kamberler sülalesinden.

Üretim ve ekonomi: Çocukluğumuzda 150 koyun, 35-40 tane sığırımız vardı. Geçimimizi tarlaları ekerek, hayvanlarımızı besleyerek sağlardık. Buğdayımızı ambarlara koyar, yel değirmenlerinde öğütürdük. Evimizde ekmek yapardı annelerimiz. Bitez'de kiremitten yapılma bir ilkokulumuz vardı ama haftada bir iki kere anca gidebilirdim. Hayvan bakımından vakit kalmazdı ki. Hayvanları ya gelen celeplere ya da Bodrum pazarında satardık. Ürettiğimizin fazlasını satar, ihtiyacımızı pazardan alırdık. Her hanenin hayvanı vardı. Kurban Bayramı'ndan önce hayvanları küçükten alır beslerdi herkes. Karasaban dediğimiz çift öküzlerimiz vardı. İpekböcekçiliği yapan da vardı. Biz de yapardık. Dutların yaprakları ile beslenir onlar. İçinde kozak olur, kadınlar o ipeklerden gömlek yapardı.

Askere gidene kadar 30 dönüm mandalina bahçemiz vardı. Mandalin bahçemizi 5-6 adam ırgatla toprakla suyu buluncaya kadar kazdık, su çıkardık. 1955 yılında mandalin fidanlarımız vardı. O kuyulardan çektiğimiz sularla sulardık ağaçlarımızı. İki tane eşeğimizle hayvan gübrelerini mandalina bahçelerine taşırdık.

1965 yılına kadar tarım ve hayvancılık çok iyi gitti. Sonra bahçelerimize ceyran geldi. Su motorlarıyla sulamaya başladık. Narenciyelerimiz yetiştiği zaman 60 santime, 30 santim eninde, ortadan bölmeli kasalar çakılırdı. Ağaçların başında tahta keser, bir yere toplar, gece de kadınlarla birlikte onları paketlerdik. Çocukluğumda denizden çekme tekneler vardı. Kasalar sandalla tekneye götürülür, istiflenir, İstanbul'a hale gönderilirdi. 1965'ten sonra küçük BMC'ler, Ford kamyonetler çıktı. Bitez'den kamyonlarla kasaları İstanbul'a yollardık, oradan da bize faturası karşılığında parası gelirdi. 1972'lere kadar çok güzel para kazandık. Düğünler, dernekler, evler, arabalar yaptık, cipler aldık.

Davazlı'nın Hanı, 1960'lı yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Bodrum Cuma pazarı, 1970'li yıllar.

1960'lı yıllarda bizim iki tane eşeğimiz vardı. 30 dönüm bahçemizde yetiştirdiğimiz sebzeleri perşembe akşamından eşeklere yükler, yarımadaya, Bodrum Pazarına götürürdük. Yarımadanın pazarı sadece Bodrum'daydı. Başka pazar yoktu. Herkes ne alacaksa basma, pirinç, ekmek ihtiyacını

Bodrum Pazarından karşılardı. Milas'tan basma da getirirlerdi. Hanların önüne eşeklerimizi bağlar, alışverişimizi yapardık. Tam belediyenin karşısında yıkılan bir han vardı. Ön tarafı denize bakardı. Bir günlük eşek bağlamak için 25 kuruş verirdik. Turgutreis'ten karpuzlar, kavunlar develerle gelirdi. Daha sonra ciplerle gelmeye başladı yükler. O hanlarda geceleyenler de olurdu. Davazlı'nın hanı 1960'ların sonunda yıkıldı.

O yıllarda Bitez'de 150 hane vardı. Birçoğu birbiri ile akrabaydı. En fazla nüfus, Efeler ve Kamberler sülalesindendi. Herkesin kapısı, bahçesinin gediği açıktı. Herkes hayvanını salardı. Hoşgörülü bir Bitez vardı. Bitez çok farklıdır insanlarıyla, misafirperverdir. Yolda kalmış biri olsa herkes yardıma koşar, misafir etmek için yarışırdı.

Sosyal ve ekonomik değişim / şoförlük yılları: Yaşam çok güzeldi ama rezillik kepazelik de vardı. Şemsiye, çizme, naylon yağmurluk yoktu. Yağmurda yaşta hayvan peşinde koşardık. Islanıp, çırılçıplak gelirdik eve.

Turizm başlayınca ilk önce Aktur kuruldu. Ben Aktur'a gelenleri araba ile getirir götürürdüm. Sonra Ortakent'te, Turgutreis'te Bodrum'un her tarafında site yapılmaya başlandı. Böyle olunca köylünün hayvan besleyecek yeri kalmadı. Tatilciler hayvanlardan şikayetçi olmaya başladı. Kaymakamlık, kaldırın hayvanları dedi. Böyle olunca çoğu kişi arazisini sattı ama ben satmadım.

1966 yılında burada bir tane cip vardı. 12-13 yaşında, şoförün aracı koyduğu yerden arabayı kakarak öğrendim kullanmayı. O zamanlar 1-2 tane polis vardı Bodrum'da. Ehliyetsiz olarak 1972 yılına, asker dönüşüne kadar araç kullandım. 5 sene öncesine kadar gece gündüz Bitez-Bodrum arasında dolmuşçuluk yaptım. 30 sene turist gezdirdim. O zamanlar düzgün yol da yoktu. Dere yollarından gelir giderdim. 1 teneke benzin 5 liraydı. Benzini Ahmet Birol'ların istasyonundan alırdık. Daha önce de bidonlarla alırdık mazotu.

Bitez Yalısı, 1970'li yıllar,
(Ali Şengün-Eski Bodrum Arşivi).

Mandalin başladığı zaman ben küçüktüm. Herkes para ediyor diye ağaçlarını söküp mandalin dikti. Şimdi masrafı ile baş edemiyoruz. Satamayınca elimizde kalıyor. Adamın iştahı kaçıyor. Bir yevmiye 2 bin lira ama işçi bulamıyorsun. Çoğu kişi de sattı toprağını.

Bitez, 1990'lı yıllar,
(Ali Şengün-Eski Bodrum Arşivi).

Deniz kültürü: Çocukluğumuzda bizden başka denize giren olmazdı. Pırıl pırıldı deniz. Bodrum'dan gelen çocuklar olursa denize girmelerine izin vermezdik. Bizim bu deniz, derdik. Arpalar, buğdaylar toplandıktan sonra, onları hayvanlarla döver, savururduk. Hayvanın her tarafı toz toprak olunca onları denize götürüp yıkardık. Nisan ayının sonunda da koyunları götürürdük. Yapağı yünü zamanı hayvanları tertemiz yıkadıktan sonra kırkardık. Birazı öylece satılır kimisini de kadınlar eğirip ip yapardı.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: 1 ay düğün olur burada. 10-15 gün önceden hazırlık başlar. Eskiden zarf yoktu, havlu, peşkir, elbiselik, kumaş gönderirlerdi düğüne davet için. Bodrum'da Ziraat Bankası'nın arkasında hamamcı Celal'in hamamı vardı. Gelini hamama götürürdü kadınlar. Son hafta kına geceleri başlardı. Bizim zamanımızda evleneceğin hanımı bile görmezdin, topal mı kör mü bilmezdin.

Düğün mesela cumadan başlardı. Oğlanevi, kızevinin çalgılarını tutar. Oğlanevine de Milas tarafından davulcu getirirlerdi. Oğlanevi, kızevine gece gelin oynatmaya gider. Ertesi gün bin kişi gelir, onlarla ilgilenirsin. Akşam da ertesi gün de eğlenti devam eder. En son kızevinde çalgıları durdururlar, oğlanevi gider kızevinden gelini alır, getirir eve.

Yardımlaşma kültürü: Köyde imece usulü yapılırdı ot biçme işleri, mandalina işleri. Halk birbirine yardımcı olunca her şey çabucak biterdi. Eskiden dikme zeytin yoktu. 1960'lardan sonra dikme yapıldı. Eski büyük ağaçlarımız vardı tarlalarda. Arpa, buğday ekilirdi en çok. Kimse aç kalmazdı. Herkesin iki senelik yiyeceği hazır olurdu. Yazdan, kışlık hazırlığı yapılırdı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Bodrum'da bir tane hastane vardı. Bodrum'un ilk doktoru Alim Ekinci'ydi. Her hastaya o bakardı. Bodrum'da sağlık imkânları çok azdı. Şans eseri yaşardı insanlar. Para yok, doktor yok. Doktor olsa da nasıl götüreceksin hastayı, araba yok. Akrep soksa, yılan soksa yetiştiremezdin ki.

Kocakarılar körek mantarı, acı ot, kenker, sarı ot kullanırdı şifa için ama hangisini hangi rahatsızlık için kullanırlardı bilmem. Hayıt tohumunu da kullanırlardı. Onu kaynatıp suyuyla başını yıkadın mı sivilceye, kaşıntıya iyi gelirdi. Kupa çekenler de olurdu. Üşütenlerin sırtını yakıp sirke ile silerlerdi. Çocuklar sarılık oldu diye dilinin altını keserlerdi.

Ahmet Raif Cingöz (1933 doğumlu).

Görüşme Yeri: Tepecik Mahallesi.

Görüşme Tarihi: 21 Haziran 2023.

Tepecik Mahallesi

Aile tarihi: Yörük sülalesinden gelmeyiz. Baba tarafım Yörük, anne tarafım Yugoslavya tarafından gelen muhacirlerden. Çok evvelden dışarıdan gelip buraya yerleşmişler. Bizim sülalemize Hacımehmetoğulları derlerdi. Baba tarafım Manyalıoğlu sülalesi. Annem burada doğmuş büyümüş. Dedemin babası Bosna tarafından, Manya'dan gelmiş. Burada Gürece'de mekân tutmuş, bağ, bahçe, tarla sahibi olmuşlar. Babamın çocukluğu da o köyde geçmiş.

Babam Gürece'den Tepecik Mahallesi'ne taşınmış. Burada da mülkleri vardı. Bir ayağı buradaydı zaten. Ben burada doğmuşum. Baba dedem burada memurluk yapmış. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yararlılıkları icabı ona memuriyet vermişler. Babam evlenme çağına gelince burada halasının kızıyla evlenmiş. Dedem, gümrük korucusuymuş.

Yer adları: Şimdiki Eskiçeşme'deki 40-50 dönüm kadar yer askeri kışlaydı. Benim çocukluğumda buraya askeri alay geldi. İkinci Dünya Savaşı zamanındaydı sanırım. Bu mahalleye Tepecik Mahallesi diyorlar. Deniz seviyesine göre yüksek bir noktada olduğu için böyle denmiş. Bodrum'un da evveliyatı Halikarnas. Daha sonra burası Türklere geçtikten sonra Menteşe Beyliği'ne bağlı Turgutreis,

Gümüşlük, Gündoğan, Torba, Kızılağaç buralar olduğu gibi Sıralavas köyleri diye geçermiş.

Türk-Rum ilişkileri ve mübadele: Gürece'de Rumlar yaşamıyormuş. Bodrum'da bilhassa Kumbahçe'de Rum yerleşimi varmış. Mübadele olunca buradakiler Yunanistan'a gitmiş, gelenler de Girit'ten gelmiş daha çok. Mübadil komşularımız vardı çok. Karşı komşumuz tam olarak Türkçe bilmezdi mesela.

Eski Çeşme Mahallesi, 1950 öncesi. (Eski Bodrum Arşivi).

Seferberlik ve Millî Mücadele yılları: Bodrum, coğrafi konumu nedeniyle Kurtuluş Savaşı'ndan çok etkilenmemiş ama çok asker vermiş savaşa. Ben mesela iyi bilirim, bazı köylerin erkekleri yoktu hiç. Hatta söylenirken anaların adıyla söylenip anılır. Mesela Ayşe'nin kızı Ayşe'nin oğlu, Mahinur'un oğlu. Çünkü adam kalmış harpte. Baba dedem Mahmut Cingöz de savaşlarda bulunmuş; Hicaz'a, Yemen Cephesi'ne, Sarıkamış'a gitmiş.

Şehit ve gaziler: Dedem maluldü, bir bacağı topaldı. Onu askere almamışlar ama dedemin kardeşi Çanakkale'de şehit. Süleyman Girgin'di adı.

Bodrum gibi ücra yerleşimlerin, dış dünya ile irtibatlarını sağlayan dönemin posta arabası.

Üretim ve ekonomi: Bodrum'un o zamanki ekonomisi kapalı ekonomi, kendi üretecek, kendi yiyecek. Dışarıya satış az. Hububat yaparsa tarladan kaldıracak, harmanda savuracak, değirmene götürecek, un yaptıracak, ekmek yapacak. Bizim ailemiz başka ailelere kıyasla kendi yağı ile kavrulan orta halli bir aileydi. Buğday, arpa, bakla, nohut, mısır, mercimek üretmişler. Çift sürmek için yetiştirdikleri, büyüttükleri kendi hayvanları varmış. Mesela öküz yapmış, çiftini sürümüş, tosun yapmış, hayvanını sürmüş, eşek sürmüş, nakliye işini yapmış. Bizim işimiz çoktu, ziraatla uğraşırdık. Bahçemizdeki kuyumuzdan çıkardığımız suyla mandalin ağaçlarımızı sulardık. Bodrum'da mandalina, Zeyyad Mandalinci'nin babası vardı nam-ı diğer Kaşarlanmış o adamın karşı adalardan turunç çekirdeği getirmesiyle yayıldı. O, bu işi geliştirdi, herkes mandalinci oldu ve Bodrum ekonomisine çok girdisi oldu.

Esnaf ve zanaatkârlar: Babam esnaftı. Çarşıda dükkânı vardı. Bodrum'daki tek gazete bayisiydi. Gazeteler onun adına gelir, burada tevzi eder, dağıtır, satardı. Bize kaymakam, mal müdürü, memurlar gelir, gazetesini alırdı. 1937'den 1950'ye kadar yaptı bayilik işini. O zaman Bodrum'a haftada üç gün posta gelirdi. Pazartesi, çarşamba gidiş, salı dönüş vardı. İlk zamanlar Aydın'da postalar bekletilir, sonra at arabasıyla yola çıkardı.

Ceyhun Koçyiğit ve Mehmet Erdoğan Cingöz, 1970.

Çocuk oyunları: Arkadaşlarımız çoktu. Bu sokakta futbol oynardık. Çok vaktimiz yoktu

zaten sokakta oyuna. Mahalli oyunlarımız vardı. Kozalak deriz, sopayla golf gibi oynardık o oyunu. Ufak bir çukur açarsın, iki kişi mücadele eder, sen alacaksın, ben alacağım diye kim denk getirirse çukura o kazanır. Çelik çomak da oynardık. Her çocuğun uçurtması vardı. Ben çok güzel uçurtma yapardım. Onun terazisini ayarlamak önemli. Uçurtma yapmak için evvela kargı dediğimiz kamışları düzeltirsin, yağlı ince kâğıt kullanırsın. Onun üzerine desen yaparsın güzel görünsün diye.

Ahmet Raif Cingöz, 1951, doğum tarihi 1934.

Okul yılları ve meslek yaşamı: İlkokula Cumhuriyet Okulu'na yani eski mektebe gittim. Nazlı öğretmen diye İstanköy muhaciri bir öğretmenimiz vardı. 5 yıl onun tedrisatı rahliyesinden geçtik.

Ben 12 yaşında kalktım, İstanbul'a gittim. Burada ortaokul yok diye Milas'a, Aydın'a, İzmir'e, İstanbul'a giderdi okuyacak çocuklar. İstanbul'da bir amcam var ama İstanbul'a gitmek zor. Vapurda dört gece geçirmek mecburiyetindesin. İkinci cihan harbi var. Vapur gece geceleri sefere çıkmaz, bir limanda demirlerdi. Bu şartlarda gittim, İstanbul Lisesi'nde okudum. Sonra 5 sene de Sultanahmet Sanat Okulu'nda Motor Makine ve Tekstil Makineleri Bölümü'nde okudum. Mezun olunca İstanbul'da 1955 yılında Dilberlerin İplik Fabrikası'nda çalışmaya başladım. Askerliğimi İzmir Bornova' da yaptım. Askerlik dönüşü Bodrum'a döndüm ve evlendim.

Bodrum'da ulaşım: Bodrum o zaman çok bakir, 15-20 günde bir vapur gelir. Necat ve Erzurum isimli vapurlar İstanbul'dan çıkar Bodrum'a uğrar, İskenderun'a geçer, oradan geri dönerdi. Bodrum'un irtibatı denizdendi. Karadan gitmek istersen bir günde Milas'a gideceksin, ertesi gün Aydın, Aydın'dan Anadolu treni gelecek ki İzmir'e gideceksin. Milas'a bulabilirsen kamyondan yapılan otobüs bulursun. Karayolu şose olduğu için biz karayolunu tercih etmezdik.

Kutlama ve eğlenceler: Cumhuriyet'in 10.yılı burada da çok coşkulu kutlanmış. Annem karnı burnunda gitmiş kutlamalara. Kutlamalar buradaki alayda ve akşamları toplanılan eğlence mekânı olan askari mahfelde yapılırdı. Orada toplantılar, eğlenceler olurdu.

Ahmet ve Münevver Cingöz çifti, 1958.

Münevver Cingöz ve Ceyhun Koçyiğit, Yangı Sokaktaki evlerinin önünde, 1968.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Düğün zamanı davul zurna ile duyurulur. Özel davetiye yoktur. Herkese açıktır. Herkesin o zamanki durumuna göre evinin yakınında bir meydan, arsa vardır, orda çalınır söylenir. İki türlü düğün vardı. Birine eski hafta, diğerine yeni hafta derlerdi. Eski hafta düğünleri perşembeden başlar pazar günü biterdi. Evlenecek çocuğun ne düşündüğü önemsenmezdi, anne baba münasip görür, evlendirirdi.

Hıdırellez kutlamaları çok şaşaalı olmazdı. Herkes deniz kenarına gider, ev isteyen ev çizerdi ufak ufak taşlardan.

Yöresel şive ve ifadeler: Geliyorum denmez, gek gelirim, git giderim derler mesela. Gel buraya denmez, ge buraa derler.

Deniz kültürü: Denize girerdim, çok güzel balık tutardım. Takımlarım vardı, sırtı çekerdim. Her yıl 1 Temmuz'da denizcilik bayramında yağlı direk oyunu yaparlardı. Teknenin bastonu yağlanır, ucundaki bayrağı kim kaparsa o şampiyon olurdu. Bu yarış çok heyecanlı olurdu.

Doğal afetler: Çok orman yangınına şahit oldum. Yakınlarımdan evi yananlar oldu. O zaman herkes bağına bahçesine göçerdi. Derme çatma, çavdar sapından çardak yaparlar, etrafını kapatıp ev gibi yapar, yazı orada geçirirlerdi. Bu evler yanmaya çok müsaittir. Çok yananlar oldu.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren ilk defa turizm derneğinin misafiri olarak geldi. Biz davet ettik onu. Gelince de Bodrum'u çok sevdi. Davet ettik ama Zeki Müren'i ağılayacak, yatıracak bir otel, bir tesis yok. Nerede ağırlayacağız? Banka müdürü arkadaşımız vardı. Bardakçı'da, Salmakis Çeşmesi'nin olduğu yerde küçük bir evi vardı. Bir haftalığına bize verdi. Orayı kendisine tahsis ettik. Lebiderya... Çok zaman geldi, sonra da kendi evini aldı, Bodrumlu oldu.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Cevat Bey, babama mesleğinden ötürü çok gelir gidermiş. Okumuş, diplomalı bir adam ve siyasi suçluydu kendisi. Ceza almış, cezasının sonunda sürgün olarak kalebent diye buraya göndermişler. Aktif bir adam. Ziraat mühendisi. Burada kendisini ziraata, balıkçılığa, denize vermiş. Güney Afrika'dan, Güney Amerika'dan mektup içinde koyu gölgeli ağaç tohumları getirtip dikmiş.

Değişim ve gelişmeler: Eski Bodrum ile bugünkü arasında çok fark var. Çok gelişti. Biz de bu arada turizmin gelişmesi için dernek olarak da çalıştık. Evlerimizi pansiyon yaptık. Gelen adamları otobüsten iner inmez alıp, evine götürüyordu millet. Yatırıp kaldırıyordu. Cevat Bey'in ve ileri gelenlerin de katkılarıyla ev pansiyonculuğu kısa sürede gelişti.

Beklentiler: Bodrum, batıda maalesef devlet yatırımlarından en az nasip alan bir kasabadır. Zeyyad Mandalinci ticaret bakanlığı yaptı. Kendisi Sorbon Üniversitesi'nden mezun. Onun sayesinde bugünkü manavların olduğu yerde Et ve Balık Kurumu'nun bir tesisi açıldı. Ben de orada çalıştım. Tesisi büyüttüm ama sonra maalesef çalıştıramadılar, kapattılar. Bir orası, bir de mendirek var devletin yatırımı ile yapılan. Onun dışında Bodrum, kendi imkânlarıyla, kendi halkıyla bugünlere geldi.

Kumbahçe Mahallesi

Ali Dikan, (1947 doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 22 Haziran 2023.

Aile tarihi ve mübadele: Bodrum doğumluyum. Babamın ismi Mehmet Ali, annemin ismi İnayet. 6 kardeşten sadece ben kaldım hayatta. Atalarım Girit, Sipinalonga Adası'ndan gelme. Bodrum'a kendi imkanlarıyla, 1904-1905 yıllarında tekneleriyle gelmişler. Babam o zaman kundakta bebekmiş. Hatta babaannemin sütü kesilmiş, buranın yerlilerinden Basri Çekiç'in babaannesi emzirmiş babamı.

Orada çok sıkıntılar çekmişler. Dedem orada denizcilik yapıyormuş. Bodrum'a geldikten sonra İzmir, Bodrum, Antalya arasında tüccarlık yapmaya başlamış.

Ali Dikan'ın babası Mehmet Ali Dikan (1313-1978).

Denizcilik ve süngercilik: Babam ve amcam dedemin yanında denizci olarak çalışıyordu. Babam seferleri sırasında Kalimnos Adası'nda Yunanlı bir kadınla tanışıyor. O, babama denizden nasıl sünger çıkartılacağını anlatıyor, gerekli malzemeleri veriyor. Türkiye'ye geliyor, Türkiye'de ilk dalgıç olarak Bardakçı Koyu'nda amcamı daldırıyorlar. Enişte Ali Cengiz de onların damadı. Dedem sefere gittiği zaman bütün yük Ali Cengiz'de kalıyor. Çalışan aylıkçılarının parasını ödemek, süngeri depo etme gibi bütün işleri o yapmaya başlıyor.

Babamlar 1930'lu yıllarda kafalarında bir kazan, vücutlarında içine hortumla hava doldurulan bol elbiselerle dalıyorlardı. Kafalarındaki kazanın yanında bir kulaklık vardı. Ona kafasını değdirdiği zaman havayı boşaltır ve deniz yüzeyinde ilerler, fazla hava verdiği zaman dalgıcı yukarı çıkarttırır.

1955- 1960'lı yıllara kadar devam etti bu sistem. Ondan sonra balık adam sistemi başladı. Balık adam, hızlı olduğu için öteki dalgıçlara ekmek kalmadı. Ondan sonra süngere bir hastalık geldi, 1965-70 yıllarında tamamen bitti. Bitmesinin sebebi süngerlerin çok toplanması ve deterjan gibi evsel atıkların deniz suyuna salınmasıydı.

Eski aile isimleri ve lakaplar: Çakırcalılar vardı. Benim dedeme Seryo İbrahim derlerdi. Serio Yunanca da kurt adam demek. Çakal Hasan vardı. Vaporalar vardı. Vapora büyük gemi demek.

İşgal, Millî Mücadele ve kıtlık yılları: Kurtuluş Savaşı'nda babam Aydın'da askerlik yapmış. Yiyecek, içecek yok. Bitap düşmüş. Babamı öldü diye köfünle getirmişler buraya.

Kıtlık yıllarında dedem ve babam deniz seferleri yaptığı için biz pek kıtlık çekmemişiz. İzmir'den alıyor Antalya'ya mal götürüyorlarmış. Tirhandilleri vardı. Bugün Bodrum Deniz Müzesi'nde maketi var.

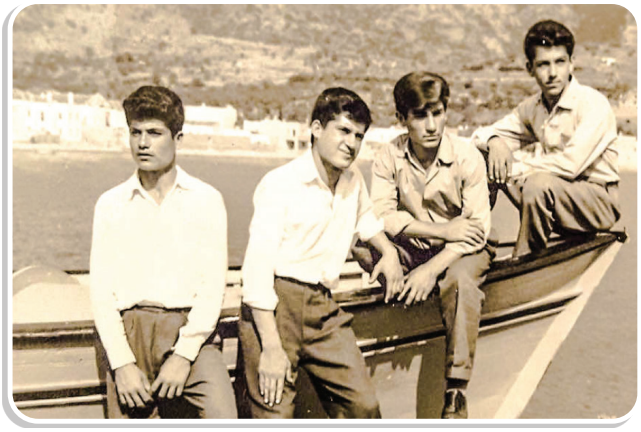
Okul yılları ve çocuk oyunları: Ben ilkokul çağındayken Kumbahçe Mahallesi'nde denizden çıkan erişteler sahili kaplardı. Çok güzel bir sahilimiz vardı. 1960'lı yıllarda, inkılâptan sonra sahili betonlaştırmaya başladılar. Çocukken sokakta kemik bulmaca, çelik çomak, bilye oynardık; pikse derdik, uzuneşek oyardık. Geceleri, kemik bulmaca oyunu oynardık. Kemiği fırlatır ya da uzak bir yere koyardık, ebe onu bulmaya çalışırdı. Kuyulardan su çekilen eski tenekeleri aşırır, dümeni ve yelkeniyle tekne yapar, yüzdürürdük. Balık, ahtapot tutup içine koyarız. Halikarnas'ın arkasındaki yer limanımız olur, demirlerdik gemileri.

Çocukken sandalımızla balığa giderdik. Kıyıdan taşların üstüne çıkar, misina ile balık tutardık. Yaptığımız kafeslerle balık tutar, yerdik. İlkokula önce Turgut Reis okulunda başladık, sonra Atatürk İlkokulu'na ayırdılar, sonra da Cumhuriyet okuluna gittik. 1960 yılında Turgut Reis okulundan mezun oldum.

Esnaf ve Zanaatkârlar: Ağabeyim İbrahim Dikan çarşıda berberdi. Ayakkabıcı Deli Mehmet, İbrahim Denizaslanı, Demirci Basri, Bakkal Mehmet Ali, Terzi Muzaffer, Terzi Dudu İbrahim vardı. Esnaf yaz aylarında öğlen 12.00'de dükkânını kapatır, 15.00'te açardı. Esnaf bir yere giderken, kuyumcu bile olsa dükkânının önüne sandalye bırakırdı.

1972-73 Ali Dikan, ağabeyi İbrahim Dikan, kalfa ve çıraklarıyla, Meke isimli tekne yapımı sırasında, 1968.

Ali Dikan'ın ağabeyi Seyfi Dikan, Mehmet Cengiz, Ali Kemal Denizaslanı ve Ziya Tunay, 1968.

Tekne yapımcılığı: Ben hiç süngercilik yapmadım. Çırakken ilkokulda Tekneci Ziya Usta'nın yanına gidip gelmeye başladım. Ondan sonra okulu bitirdim, Çolak Erol'un yanında çıraklığa başladım. 6-7 ay sonra 1961-1962 yılında, o arada Engin Denizaslanı askerden gelip dükkân açtı. Onun yanına girdim. O bana çok şey öğretti. Orada çalışmaya devam ettim. Ali Kemal Denizaslanı benim kalfamdı. Sonra askere gittim. Askerliğimi İzmir'de, Yassıada'da ve İzmit Derince'de serdümen olarak yaptım. Hemen ardından 8 ay İzmir Bayraklı'da tersanede çalıştım. Oradan geldikten sonra 4 ay Engin Usta'ya yardım ettim ve sonra Halikarnas'ın arkasında Paşatarlası'nda kendi atölyemi açtım. İlk teknem 12 metre uzunluğunda Zorbas isimli bir yelkenliydi. Yelkeni, boyası, direği, her şeyi bize aitti. 65 bin liraya sahibiyle anlaştık. Yüzümüzün akıyla bitirip denize indirdim. İstanbul'a uğurladık derken yeni siparişler gelmeye başladı. Sonra Paşatarlası'ndan İçmeler'e taşındım. İçmelerde 3-4 sene tekne yaptım. Bizi oradan çıkardılar, bu sefer Tavşanburnu'na gittim. Oranın çekek işini üstlendim. Yazın da denizde kaptanlık yapmaya başladım. 1987'de bir kazada kolumu parçaladım. Serüven böylece 1995 yılına kadar devam etti. Kendi atölyemde 30 sene tekne yaptım. Bodrum tekneciliğinde benim de çorbada tuzum oldu. 30 sene boyunca toplam 60 tane tekne yapmışımdır.

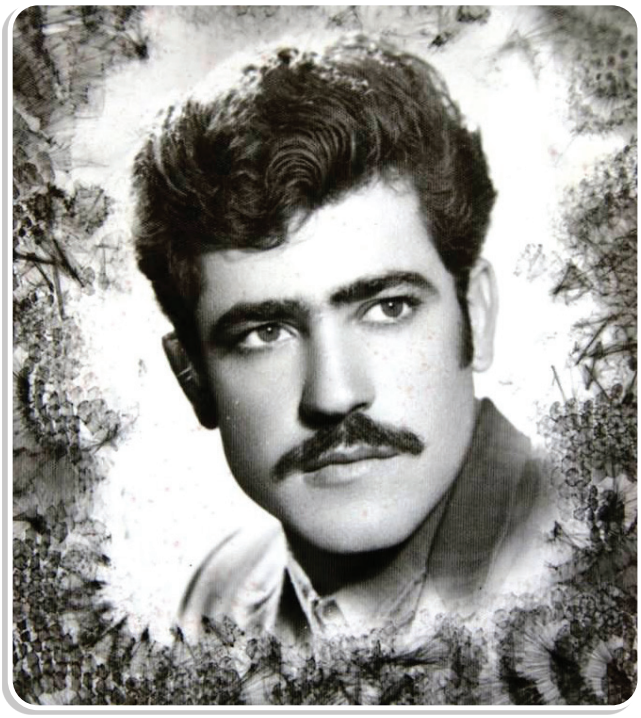
Bodrum'da günümüzdeki anlamıyla tekneciliğe ilk olarak Nami'nin Mehmet başlıyor. O, Kalimnos tarafında bir adada tekne yapan bir ustanın yanında durmuş. 1935-1936 yıllarında Bodrum'a geliyor, Ziya Usta ile birlikte dedeme Atilla isminde tirhandil yapıyorlar. Daha sonra ayrılıyorlar, Nami'nin Mehmet, Güllük'e gidiyor. Ziya Usta burada kalıyor. Kardeşi Ali Kemal ile Tepecik Camisi'nin önünde 2 tane tekne kuruyorlar. Birinin adı Güven, birinin Tepecik. Ziya Usta'ya sermaye veren de Görgünler'den Derviş Bey. Bu teknelerden Ziya ustalara yapılıyor. Erol, Engin ile Ethem ve Mehmet, Ziya Usta'nın yanında çalışıyorlar. Sonra onlar da kendi atölyelerini açıyorlar. Bodrum'da özellikle 1960-1970'li yıllarda teknecilik işi hız kazanıyor.

Biz daha çok tirhandil, gulet, keç dediğimiz ayna kıç tekneleri yapardık. Gösterişli tekne olduğu için daha çok gulet tercih edilirdi. Tirhandil

Bodrum Tirhandili örneği, (Anılarla Bodrum Sohhbetleri Arşivi).

de adı üzerinde her kısmı 3'er taksimdir, dönüşü kolay olduğu için balıkçılar tercih eder. Bizim o zaman yaptığımız 13-15 metrelik tekneler büyük olaydı. Az sayıda yapılırdı. Ama 1970'lerden sonra Bodrum'da teknecilikte çığır açıldı. İstanbul'dan devamlı sipariş gelmeye başlandı. Gün geçtikçe kendimizi aştık, çok daha kaliteli tekneler yaptık. Mesela ben usta olduktan sonra Fransa'ya, Almanya'ya, İtalya'ya tekneler gönderdim. Bunların tüm projesini kendi kafamızdan yapıyorduk.

Ali Dikan, 1970'li yıllar.

Mesela Ali Denizaslanı mesleği bıraktı. Neden bıraktı, diye soran olmadı. Biz her şeyi kendimiz çizip yapıyorduk. Alttan okullu gençler yetişti, teknecilik kuralları değişti, bizim yanımızda staj yapan mühendislerin çizimi olmadan siz tekne yapamazsınız, dediler. Bu sefer benim yanımda çalışan ama uygulamadan, ustalıktan anlamayan çırakların emrine giremem, dedim. Ali Kemal de Engin de ben de kapattık böyle olunca dükkânlarımızı.

Tekne yaparken, teknenin ne kadar suya gömüleceğini bilmen lazım. Bilemezsen üst tarafını zaten yapamazsın. Ya kıçının üstüne oturur ya başının üstüne çöker. Bir de usta adam su kesimini bilir, onu bilmeyen usta testereyi eline alıp tekne yapamaz. Bu işin incelikleri vardır. Mesela yaş ağaç zemheride kesilir. Çünkü ağaç bütün suyunu salmış, kendi bedeninde uyuyordur. Uyuyan ağacı kestiğin an tüm reçinesi kendi gövdesinde hapsolur. O ağacı eskitemezsin, kolay kolay çürümez, sıcakta buhar yapmaz. Bir de ağacı keserken ay karanlık olacak. Yoksa gözenekleri açılır, yağmur suyu içine girer. Biz yaptığımız teknelerde çam, dut ve karaağaç kullanırdık. 2000'li yıllardan sonra tamamen ithal ağaç ve lamine dediğimiz kat kat yapıştırma kontrplaklar kullanılmaya başlandı. Biz eskiden, tekne sağlam olsun diye kendiliğinden eğri ağaç arardık.

Ali Dikan'ın, Dikan isimli teknesi.

Tekneyi bitirip onu denize indirince insanın içinden bir şey haykırıyor, ben böyle bir tekne yaptım diye çok gururlanıyordun ama parayı alamıyordun karşı taraftan. Sonra üç kuruş için sahibi ile kavga ediyorsun. İnsanı üzen tarafı buydu. O sevinç de hüzne dönüşüyordu.

Sosyal ve kültürel yaşam: Biz çocukken kahveye mümkün değil gidemezdik. Askere gidip gelsen de giremezsin. Ancak evlendikten sonra girebilirdin. İhtiyarların kahvesi ayrı, gençlerin kahvesi ayrıydı. Gençlerin kimisinde bisiklet olur, kimisi pazar günleri grand tuvalet giyinir, Tepecik Camisi'ne yürüyüşe çıkardı.

Eskiden millî bayramlar çok güzel geçerdi. 23 Nisan'ı, 19 Mayıs'ı dört gözle beklerdik. Giyinirdi çoluk çocuk, bütün mahalle askerlik şubesinin önünde toplanırdı.

Saadet-Ali Dİkan, 1975.

Ali Dikan ve arkadaşları bir düğünde, 1970'li yıllar.

Ali Dikan'ın ağabeyi İbrahim ve Sebahat Dikan, 1953.

Düğünler: Bizim Giritlilerin düğünleri yerlilerinki kadar uzun sürmezdi. Bir tane kemane, bir cümbüş, bir darbukayla düğünler yapılırdı. Bir meydana marangozlardan alınan 4-5 metrelik tahtalar, sazdan hasırlar dizilir, düğüne gelenler onların üzerine otururdu. 1960'lı yıllarda caz usulleri çıktı, Milas'tan foto isimli çalgıcılar gelmeye başladı. Ben, kendim beğendim hanımımı, annemi babamı gönderdim istemeye. Öyle evlendik. Hanım beni görmemişti ama nişanlanana kadar.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Kırık çıkık olduğu zaman Galip diye bir berber vardı, o düzeltir yerine koyardı. Körekle bağlar, sabundan bir şeyler yapıp sarardı. Zamanı gelince açar, iyileşirdi. Halam Zehra Hanım ve onun Girit'ten gelme kayınvalidesi Kibar Hanım, Bodrum'un ebesiydi. Bir de çerezci Mehmet'in babaannesi Nuriye, Bodrum'un lokman hekimleriydi.

Bitkilerden elma, kekik, nane, hayıt ve mersin yağları çıkartırlardı. Mesela grip oldun. Elma yağını ağzına, burun deliklerine sok, göbeğine, kalçana sür, örtün sabahleyin bir şeyin kalmaz. Bu bitkilerin yağını imbikle çıkartırlardı. 2 tane kazan olur, çalıyı birinin içine atarlar. O kazandan çıkan boru ötekine bağlanır, borunun etrafını sıvarlar. Çalının olduğu kazandan yükselen buhar tam dışarıda çıkarken soğuk bir şey kapatırlar, suya dönüşüp öteki kazanın içine damlar. Yağ yukarıya çıkar, onu kaşıkla alıp şişeye doldururlar. Mesela halam yakı yapardı, tarhanayı göbeğe bağlardı. Kekik yağını, suda eritir içirirlerdi, bütün ağrılar sancılar, ishal kesilirdi.

Mutfak kültürü: Kenkel deriz, şevketibostan diyorlar şimdi, acı ot, tilkişen, turp otu, sıra, bambul otu bizde çok kullanılır. Sıra otunu ince ince kesip kuru fasulyenin içine de atardık. Annemin yaptığı baş yemek, yoğurtlu etti. Onu yapmak için oğlak eti ve keçi yoğurdu kullanırdı.

Anneannemler salyangoz yemeği de yapardı. Bodrum'da artık onu yapan yok. Salyangozları toplar, kapalı bir kaba kepekli un, onun da içine salyangozları atar, kapağını kapatırlar. Salyangozlar bir hafta onu yer, bütün bağırsakları temizlenir. Sonra salyangozları kızgın suya atıp haşlardı. Sonra

içlerini iğne ile tek tek çıkarır, soğan, domates doğrar, yağını koyup pişirirdi. Deniz salyangozunu da ayrıca haşlayıp yerdik.

Ben lahos, sinarit gibi balıkları buğulama yaparım. Kafalarını keser, çorba yaparım. Domatesi, soğanı, maydanozu çiğden tabana yayarım. Balıkları istiflerim üstüne. Ondan sonra aynı malzemeleri ayrı bir yerde kavurur, sos yaparım üstüne. Üzerini kapatır, ağır ateşe pişiririm. Dışarıya buhar çıkarmaya başladığı zaman parmaklarımı koyarım buhar çıkan yere, yapışkanlık hissettiğim anda balığın piştiğini anlarım.

Bodrum Limanı, 1950'li yıllar, (Nilgün Cangır Arşivi).

Deniz kültürü: Kendimize özel küçük gezi tekneleri yapardım. Onunla devamlı gezerdik. Bir hafta on gün çıkar, Gökova'yı gezerdik. Balık, el ile tutacak kadar çoktu. İlgisi var mıdır bilmiyorum ama o tarihlerdeki İstanbul Depremi'nden sonra balık azaldı. Sular ısındı mı, bozuldu mu bilmiyorum. Oltayla en çok ısparoz ve kupes tutardık. Balık tutmaya Ada Boğazı'na, şimdi akvaryum dedikleri yerin açığına giderdik. Balıkların azaldığı yetmiyormuş gibi balon balığı diye bir cins çıktı. Denizlere, balıklara çok büyük zararı oldu.

Yaşanan afetler: 1957'de Fethiye battığında çok büyük deprem oldu. Biz okuldaydık, depreme sınıfın içinde tutulduk, dışarı çıktık. Yere yatırdılar bizi. Günlerce okula gitmedik. Bodrum'da liman içindeki sular tamamen çekildi. Halikarnas önündeki kayalar ve balıklar ortada kaldı. Zıplayan balıkları yakalamaya çalışırken deniz üzerimize geldi. Sular evlerin bahçesine kadar ulaştı.

Ali Dikan, Mercan lakaplı Mehmet Nalbantoğlu, Hüseyin Dikan, Hüseyin Karaöz Karaöz, Turgut Reis İlkokulu altında düzenlenen Deve güreşlerinde, 1967. (Hüseyin Karaöz Arşivi).

Değişim ve beklentiler: Bodrum'a Zeki Müren'den sonra çok gelen oldu. O yerlileri, Cevat Şakir de kitaplarıyla Avrupa'yı Türkiye'ye, Bodrum'a çekti. Olumlu şeyler bunlar ama olumsuz tarafı kalabalığın Bodrum'u bitirmesi oldu. Bodrum'da yaşadım, doğdum, büyüdüm ama artık Bodrum güzel bir yer diyemiyorum. Mandalinimiz, süngerimiz, harupumuz, palamudumuz, incirimiz vardı. Şimdi o ağaçlarını söktük, apartmanlar diktik.

Ben belediye hizmetlerinden de memnun değilim. Bence Bodrum belediyecilikte, temizlikte ve altyapıda sınıfta kaldı. Belediye başkanının Bodrum'un her mahallesi ve her sokağı ile yakından ilgilenmesi, Bodrum'un ihtiyaçlarını Bodrumlulara sorması gerekiyor. Esnaf, dükkânların önüne yayılırken vatandaşa geçecek yer bırakmış mı diye denetlemesi gerekiyor.

Ali İhsan Yücel, (1937 Doğumlu).

Görüşmenin yeri: Türkkuyusu Mahallesi.

Görüşme tarihi: 13 Temmuz 2023.

Aile tarihi: Fethiye'nin bir dağ köyünde doğan, çiftçi bir ailenin çocuğuyum. Kökenimiz Karaman'dan Rodos'a, oradan da Fethiye'ye dayanıyor. Baba tarafım Hacı İlyas sülalesine dayanıyor. Hacı İlyas, Osmanlı hapishanelerinde savcılık yapmış.

O zamanlar yol vergisi olduğu için beşinci çocuk olarak nüfusa gününde yazdırmış beni babam. O günün şartlarında beş çocuk sahibiysen vergiden muaf tutuluyormuşsun. Parası olmayan da Muğla-Fethiye yolu yapımında çalışıyormuş.

Okul ve öğretmenlik yılları: Ben köy çocuğu olarak Antalya Aksu Köy Enstitüsü'ne bir öğretmenimin yardımıyla 1949 yılında girdim. Bu okullar 1952 yılında kapatıldı. 1954 yılında tamamen köy öğretmen okullarına çevrildi. 1956-1957 yılında köy öğretmeni olarak Diyarbakır'da, köy sakinlerinin Türkçe bilmediği, Zazaca konuşulan bir köyde, bir yıl öğretmenlik yaptım. Köylüyü sevdim, köylü beni sevdi, kucakladı. Fakat 1957 yılında Fethiye'de deprem olunca bütün evimiz, ahırımız yıkıldığı ve evin de tek oğlu olduğumdan Fethiye'ye gelmek zorunda kaldım. Fetihye'nin Ortaköy diye bir köyüne tayin yaptırdım. O arada kışa kadar, köy enstitülerinin bana kazandırdığı yetenekleri kullanarak babamla beraber 2 odalı bir ev yaptık.

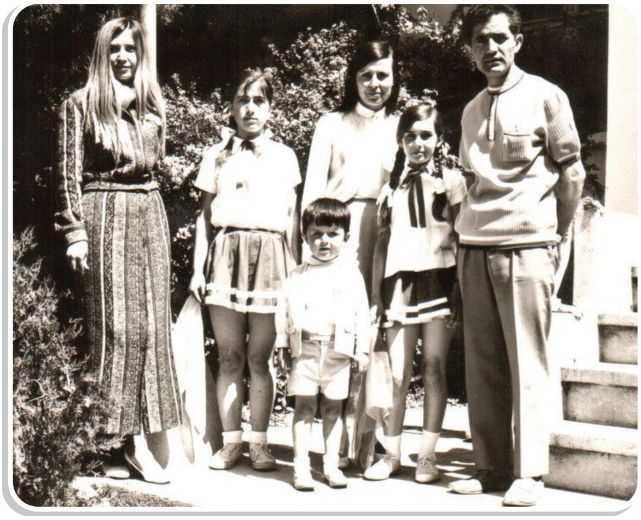

Hüseyin Turgut Karabağlı, Mete Karabağlı, İsmail Tuna, Şenay Barut Büyükabalı, Aytaç Hanım, Hatice Yücel, Ayfer Mete, Ali İhsan Yücel, Erdem Yücel, 1969.

1959 yılında İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü Fen Bölümü'nü kazandım. 2 yıl eğitim aldım. Bu arada 1960 İhtilali oldu. Ben de öğrenci derneğindeydim, olayların içinde bulduk kendimizi. Sıkıyönetim ilan edildi. Okullarımızda eğitim aksadı. İhtilalden sonra bize kısa süreli eğitimle diplomalarımızı verdiler. Ortaokul öğretmeni olarak Sivas Gemerek Ortaokulu'nda göreve başladım. Bir sene sonra askere gittim. Kars'ta ve Ankara'da iki yıl yedek subay olarak askerliğimi tamamladım, sonra Bodrum'a tayinim çıktı.

Bodrum'da eğitim: 1963 yılında kura ile 280 öğrenci, 10 öğretmenli Bodrum Ortaokulu'na tayinim çıktı. Okul müdürümüz Turgut Karabağlı okumayı çok seven, çok muhterem bir adamdı. Bodrum'da kapısını çalmadığı ev yoktu. 5.000 nüfuslu, sevimli bir kasabaydı Bodrum. O yıllarda maaşım 480 liraydı. Bodrum'da araştırma yaptım, 50 liraya bir ev tuttum, aylık 60 lira karşılığında öğlen ve akşam 3'er kap yemek için bir lokanta ile anlaştım. 480 lira Bodrum gibi bir yerde çok fazlaydı. İlk geldiğim gece kaldığım pansiyonun ücreti 2 buçuk liraydı. Lokantada balık, salata, meyve ve kahvenin ücreti 10 buçuk liraydı.

Eşim, Buca Eğitim Enstitüsü'nde okuyordu, yanıma staja gelmişti. Böylece tanıştık ve evlendik. Bodrum'a yerleştik. Rahmetli kayınpederimin Bodrum merkezde şimdi evimizin olduğu yerde 5 dönümlük bir bahçesi vardı. 3 parçaya bölerek 3 çocuğuna bölüştürdü. Herkes kendi evini yaptı. Çocuklarımız burada doğdu, büyüdü. Oğlum genel cerrahi uzmanı, kızımız mimar ve akademiyesen oldu.

Yücel ailesi, 1970'li yıllar.

Hatice- Ali İhsan Yücel, 1965.

Ben Bodrum'u, Bodrumlar beni çok sevdi. Bodrum'a geldiğim zaman müdür muavinliği görevini aldım. O yıllarda Bodrum'da bizim okulun dışında 3 tane ilkokul vardı. Bu okulların müdürleri ve öğretmenlerinin çoğu köy enstitüsü mezunuydu. Halk Eğitim Müdürü Mehmet Ceylan da köy enstitülü bir öğretmen ağabeyimizdi.

Bir de akşam kız sanat okulu vardı. Bodrum Ortaokulu, şimdiki Mustafa Kızılağaç İlkokulu'nun olduğu yerdeydi. Halkevi binası olarak yapılmış binaydı. Demokrat Parti iktidara geldikten sonra halkevleri kapatılmış, o binayı da ortaokul yapmışlar. Çok uyumlu öğretmen arkadaşlarımız vardı. Müzik öğretmenleri mandolin çalmayı öğretirdi. Mehmet Ceylan abimiz de beden eğitimi derslerini yönetiyordu.

Öğretmenlik yılları: Görev yaptığım diğer yerlerde de Bodrum'da da çok fakir öğrencilerimiz vardı. Maddi gücü yerinde olan ailelerden rica eder, öğlen yemekleri çıkarttırır, giyim yardımı sağlardık.

Ali İhsan Yücel, Bodrum Ortaokulu'nda öğretmen arkadaşlarıyla birlikte, 1967.

Turgut Reis Sineması, 1950'li yıllar (Foto Barut Arşivi).

Sınıfa girdiğim zaman bir öğrencimin gömleğini yırtık görsem, oğlum dersten sonra Topaloğlu'nun dükkânına bir uğra der, dersten çıkınca telefon ederdim Ethem ağabeye, bir çocuk gönderiyorum gömlek ver, yaz benim hesaba derdim. Bakardım ayakkabısı yırtık, oğlum sen dersten sonra Metin ağabeyine bir uğra, derdim. Bu şekilde evimizi açtığımız, kılığı kıyafetiyle ilgilendiğimiz, sınavlara girecek çocuklara bedava kurs verdiğimiz çok oldu. Bunlar bize gurur veren şeylerdi.

Bodrum'da deve güreşleri, 1980'li yıllar, (Neşe Gökbel arşivi).

Sosyal ve kültürel yaşam: Bodrum'da çok uyumlu bir sosyal yaşam vardı. Kadın erkek eşitliği, ekonomik denge ve dayanışma bakımından herkesin birbirini tanıdığı, acısına da mutluluğuna da ortak olduğu, birbirine kültürel bağlarla bağlı olan insanların yaşadığı bir yerdi. Yerel kültür gayet güzel yaşatılıyordu.

Kale içinde pehlivan güreşleri olurdu. Şimdiki Halk Bankası'nın arka tarafındaki alanda futbol maçları ve deve güreşleri yapılırdı. Yazlık, kışlık sinemaları vardı. Yeni geldiğim sıralarda kapalı sinemada aileler ayrı, bekârlar ayrı otururdu. Dışarıdan sanatçılar gelir, konserler olur, bazı derneklere gelir sağlamak için turneye çıkan tiyatrolar, oyunlar sahnelerdi. Bodrum ortaokul yapma, yaşatma, lise ve yurt yapma derneklerimiz için tiyatro ve konser organizasyonları yapardık. 23 Nisan günlerinde ip cambazları, kuklalar gelir, meydanda çocuklara gösteriler yaparlardı.

Yıllar içinde çok değerli kültür insanları Bodrum'da yaşamayı tercih etti. Fakat zamanla bunların büyük bölümü gürültü, kalabalık ve keşmekeş nedeniyle Bodrum'u terk etti.

Sendikal faaliyetler: Bodrum'a geldiğim sene bir öğretmenler derneği kurulmuştu. 1965 yılında derneğin yerel başkanlığını aldım. TÖS'ün, TÖB-DER'in üyeliğini ve yöneticiliklerini yaptık. İlerleyen yıllarda bu iki meslek örgütü ve dernek iş birliği ile çalışarak çarşıda ayda beşer lira taksitle bir dernek binası satın aldık. Alt katını öğretmenler tüketim kooperatifi, üst katını öğretmenler lokali olarak düzenledik. Üstte öğretmen arkadaşlarımız oyun oynuyor, sohbet ediyor; aile günlerine, kitap tanıtımlarına, tartışmalara katılıyorlardı. Öğretmenler arasındaki diyaloğu sağlamak için seminerler düzenliyorduk.

Yerel derneğin yardımlaşma sandığı da vardı. Çocuğu hasta olan, evlenecek olan, ev yaptıran öğretmen, yardım ve toplu para alabiliyordu. Sonra aylığından taksitle geri ödüyordu. 1980 yılına kadar sürebildi bu faaliyetler. 1974 yılında Ecevit ile Erbakan'ın koalisyonu sırasında Türkiye'de bir yokluk ve karaborsa başladı. Sıvı yağ, margarin, pirinç, şeker, sigara gibi ürünler el altından satılıyordu. Sırf bunları önleyebilmek için kurduğumuz TİKO ismindeki öğretmenler kooperatifi ile Milas Belediye Başkanı CHP'li Erdal Çelebi'nin tahsis ettiği kum arabaları sayesinde İzmir'deki toptancılardan bu malları alıyorduk. Bakkal dükkânı gibiydi yani. Sonra bakkallar ayaklandı. Bizim amacımız hem fiyat dengesi sağlanması hem de yaptırmak istediğimiz öğrenci yurduna para toplamaktı. Ne turizm ne de para vardı o dönemde. Bodrum'un en zengini; süngercisi, balıkçısı Ali Cengiz, en zenginin yapabildiği bağış 5 lira. Bodrum'da lise açmak için de mesela para toplamamız lazım. Köye gidiyoruz, 20 yumurta veriyor, kümesinden bir tavuk, bir şişe yağ veya bir kasa mandalin veriyor. Biz de onları lokantacılara ya da bu ürünlerin ticaretini yapanlara satıyoruz. Sonra lisenin yerini aldık bu yardımlarla. Lise yapma, yaşatma derneği, ortaokul yapma, yaşatma dernekleri kurduk. Bu şekilde ortaokul yurdu yerini aldık mesela. O zaman Adalet Partisi dönemi. 1960 yılından sonra Ahmet Buldan isminde bir subay emekli olmuştu. AP'den milletvekili adayı oldu. Amerikan barakalarının yönetimini yapardı. Bize barakalar verdi. Yer aldık 5 dönüm, lise yeri için. Para toplayabilsek daha fazla yer alacağız, yerler ucuz ama para yok. Fakat bu etkinlikler, halkla, öğrencilerle olan ilişkilerimiz 1979 yılında ikinci Millî Cephe hükümetinin gözüne battı. Buradaki en değerli öğretmenlerle liseyi de kurmuştuk.

Lisemiz o sırada üniversiteye öğrenci vermede 280 küsur lisenin içerisinde 52. sıradaydı. Maalesef bu faydalı işleri yapan ekibi dağıttılar. 18 tane öğretmeni Antalya Elmalı'ya, Kastamonu'ya, Niğde'ye, eşlerini başka yerlere gönderdiler. Beni de Niğde'ye, eşimi ise Gündoğan'a tayin ettiler. Davalar

açtık Danıştay'a, bakanlığa takdirnamelerimizi gösterdik. Suçum neydi peki? Buradaki siyasilerle uyumsuzluk… Siyasi görüşün farklı olduğu ikinci MC döneminde Atatürkçü ve örgütlü öğretmenleri darmadağın ettiler. 1980 ihtilâlinde derneğimiz de kapatıldı.

Emeklilik yılları ve turizm faaliyetleri: 1980 yılında Danıştay davasını kazandığım halde kararı uygulamadılar. Ailem 4 parça oldu, o sırada babam vefat etti, annem yalnız kaldı. Niğde'de 3 sene mücadelemi yaptım fakat benim gibi sürgün yapılmış, eşleri başka yerde olan 18 erkek öğretmen vardı. Bize ders bile vermediler. 3 sene sonra baktım ki bu iş olacak gibi değil, oğlum Ankara Tıpı, kızım İzmir Kız Lisesi'ni kazandı. Hanım Gündoğan'da, ben Niğde'de, annem Fethiye'de… Bu sırada TMT Oteli vardı burada. Bodrum'un turistik oteli; sahibi Erkan Bey dostumuz. 'Bırak hocam, uğraşma şu devletle, gel otele' dedi. Ben de 1984 yılında emekli oldum. Yılın sonuna kadar çalıştım, düzeni, işleyişi, personel hakları vs. prensiplerime uymayınca ayrıldım. Sonra eşimin yanına gittim. Gündoğan'da kaldığımız pansiyonun sahibi bir İngiliz şirket, işletmeyi birlikte büyütmek ve İngiliz turist gruplarını ağırlamak için teklifte bulunmuştu. Ben de 3-4 sene bir işletme müdürü gibi çalıştım, tesisleri inşa ettik, turistleri ağırlamaya başladık. İngilizlerle 4 yıl çalıştık.

Siyasi yaşam: Gündoğan'da çalıştığım yıllarda hem İngilizlerle hem Gündoğan'ın yerli insanıyla dostluklar kurduk. Bu turizm işleri de tatmin etmedi, derken Erdal İnönü'nün Sosyal Demokrasi Partisi'nin yerel teşkilatını kurduk Bodrum'da. 1983'ün sonlarında Osman Öneş dahil olmak üzere Cumhuriyet Halk Partisi'nden gelme ağabeylerimiz ve eski öğrencilimizle gayet güzel bir örgütlenme yaptık, seçimlere girdik. Belediyeyi kaybetsek de meclise benimle birlikte iki üye sokabildik. O yıl ANAP'tan Cevat Bilgiç belediye başkanı oldu. Meclis üyesi sayısında üstünlük onlarda olmasına rağmen uyumlu şekilde, sevgi saygı çerçevesinde çalıştık. Diğer partililer de aram iyiydi. Birçoğu öğrencimdi zaten.

Bodrum siyasi bakımdan çatışmalardan uzak, yaşanan gelişmeler karşısında vatandaşların olgunluklarını ve sağduyusunu koruduğu bir yerdi. Türkiye'de siyasi çatışmaların yaşandığı 80 İhtilali öncesinde de hiçbir zaman sağ-sol çatışması yaşanmadı. Hatta ben hasbelkader, amatörce TRT muhabirliği yaptığım 1978 yılında Mili Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ, Enerji Bakanı Deniz Baykal, Bakan Cahit Kayra ile birlikte Bülent Ecevit geldi. Fotoğraf çekme falan yok, notları alıyorum, akşam telefonla bildiriyoruz TRT'ye. Bu ziyarette rahmetli Deniz Baykal, 'Hocam bizi şöyle sağ-sol çatışması olmayan huzurlu bir kahveye götürüp, bir çay kahve söyleyebilir misin?' dedi. Ben de 'istediğiniz kahveye götürürüm, çünkü burada sağ sol çatışması yok' deyince 'Hayret, burası Türkiye'den çok farklı bir köşe o zaman' dedi.

Bizi sürenler de zaten MC hükümeti kurulduktan sonra sağ-sol hareketlerini yaratan parti yöneticileri oldu. Bodrum 1987'ye kadar sağ patentli partilerin etkili olduğu bir yerdi. Göç almaya başladıktan ve ANAP'lı Cevat Bilgiç'in döneminden sonra yapılan belediye seçimlerini Emin Anter ile SODEP kazandı. Emin Anter döneminde ben yine meclis üyeliğine devam ettim.

Partilerle aramda sanayi çarşısının yeri konusunda bir sürtüşme yaşandı. Sanayinin orada olmasını istemiyordum. Meclis üyesiydim, ANAP dönemiydi. Yıl 1984. O seçimlerin öncesinde Cevat Bilgiç, AP'li Ethem Demiröz'e sanayi çarşısı sözü vermişti. Esnafla anlaşmış, belediye başkanına anlatmış sanayi çarsının buraya yapılmasını istiyorlar, diye. Ben karşı çıktım, Bodrum'un girişinde, tarihi kalıntıların üzerinde böyle bir çirkinliği yapmayın, dedim. Hatta Konacık'ta uygun bir yer tespit ettik ama kabul etmediler. Tarihi kalıntılar nedeniyle müze müdürlüğü de karşı çıkıyordu. Ama Ethem Bey, sen Bodrum'un merkezine evini yaptın, benim esnafımı karga yavrusu gibi Bodrum'un dışına atıyorsun, diyerek saçma bir savunma yaptı. Cevat Bey de 'Hocam kusura bakmayın, ben seçimden önce söz verdim' deyip oylamaya geçti. Şimdi herkes pişman ama iş işten geçti.

Değişim, gelişmeler: Bodrum'da siyasi yapı ve belediye yönetimi uyum içinde çalışır ve hizmet üretirken bu atmosfer 1985-1990 arasındaki ANAP iktidarı döneminde bozulmaya başladı. Turizm

gelişirken imardaki yanlışlıklar Bodrum'a çok zarar getirdi. Bu yanlışlar ve karışıklıklar kooperatifleşme ile başladı. Bu dönemde bir mevzi imar planı geldi. Maliye Bakanı Kurtcebe Alptemoçin'di. Kooperatif kurulmuş, hadi orayı imar çıkaralım. Yazlık kooperatifler, evler yapacaklar ya... ANAP'ın üst bürokratı, onun bunun kızının arkadaşı, damadı, bilmem nesi derken kooperatifler vasıtasıyla Bodrum gelişi güzel imara açıldı. Aynı dönemde turizm planlaması da yanlış yapıldı. Bana göre öncelik pansiyonculuk ve butik otellere verilmeliydi. Bodrum bu şekilde sahip olduğu değerleri turizm ile birlikte koruyabilirdi. Şimdi tabii Bodrum'a turist gelmez. Adam yazlığına geliyor, gelmediği zaman eşini dostunu getiriyor, senin otelinde, pansiyonunda yatmıyor, lokantanda yemiyor. Kısacası Türkiye'nin her tarafındaki şehirleşme, plansız bir ekonomik gelişme ve sanayileşme Bodrum'da da oldu. Alabildiğine lüks oteller yapılıyor, dolmuyor, kara para aklanıyor bana göre. Bu nedenle ben Bodrum'un geleceğini tıkanmış halde görüyorum.

Beklentiler: Belediye idaresinde görev aldığım için Bodrum gibi bir yerde yönetici olmanın zor olduğunu iyi bilirim. Bodrum özellikle çok farklı yerlerden göç aldığı için farklı yapıda insanların yaşadığı bir yer oldu. Yani şu eksik, şu fazla desem yanlış olur. Ama hakikaten Bodrum'un tek belediye haline getirilmesi bence büyük yanlış oldu. Yetişemez Bodrum Belediyesi bu kadar alana. Ne çiçeklerine bakabilir ne patlayan suyuna... Ne de asfaltını yapabilir. Bodrum belli ki gelir olarak devlete fazla vergi ödeyen bir ilçedir ama sadece Bodrum değil, CHP'li belediyeler devlet payını yeteri kadar alamamakta mevcut iktidardan.

Bitez

Ali Kılınç (1960 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 17 Haziran 2023.

Aktur Fırını'nın hikâyesi: Babamın ismi İlyas Kılınç. 1936 yılı Afyon doğumlu. Ben Kütahya'da büyüdüm. Bodrum'a ilk gelişim, gazetede gördüğüm 'Bodrum'da kiralık yer' ilanı üzerine oldu. Bu Bitez'deki şimdi işlettiğim yerin Muğla'da ihalesi vardı. Araştırdım, İhale teminatını yatırdım ve sonunda ihaleyi de kazandım. 1988 yılında Bodrum'a geldiğimde sözleşmeyi imzaladım.

Ali Kılınç, Aktur Fırını, 1990'lı yıllar.

Ali Kılınç, Aktur Fırını, 1990'lı yıllar.

1989 yılı mayıs ayında fırınımı çalıştırmaya başladım. Geldiğimde burada simit yapan fırın yoktu. İki kızım ve eşim çok destek oldu. Bu fırında ailece çalıştık. 15 yaşında torunlarım var şimdi, onlar burada büyüdü. Bodrum'da 35 yılı tamamladık.

Bodrumlular Aktur Fırını'nı çok sevdi, çok da meşhur oldu. İnsanların bu dükkâna gelmesi için babamdan ve ustalarımdan öğrendiklerimi yapmaya gayret ettim, işimizi sevgiyle yaptık. Çocuklarıma yediremeyeceğim hiçbir ürünü müşterilerime satmadım. Dükkânımda hazır bir ürün satmadım, hala da satmıyorum. Mesela müşterim simidin çıkacağı saati de bilir ve o saatte gelir.

15 yıl dükkânımın tabelası bile olamadan çalıştım. İnsanlar kulaktan kulağa duysun, arayıp bulsun, buraya simidinin lezzeti için gelsin istedim. Gerçekten de öyle oldu. Bodrumluların yanında sanatçılar, siyasetçiler de geldi bu fırına.

Ali Kılınç ve İbrahim Tatlıses, Aktur Fırını, 1990'lı yıllar.

Ali Kılınç, Aktur Fırını, 1990'lı yıllar.

Fırınımızda yüz çeşide yakın ürün, 6-7 çeşit de ekmek çıkartıyoruz. Yöresel otlu poğaçalarımız var. Portakallı kekimiz var. Anne kurabiyesi de diyorlar ona.

Bodrum'a ilk geldiğimiz zaman her taraf boştu. Bodrum'un nüfusu 20 bindi. Aktur'da yaşayanlar bize çok destek oldu. Onların sayesinde ayakta durduk. O zamanlar sadece yaz aylarında çalışıyorduk şimdi yaz-kış çalışıyoruz.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Bodrum'da yapılaşma çok hızlı gidiyor. İnsanlar buraya temiz hava ve doğal güzellikleri için geliyorlar ama artık maalesef özellikle trafikten ve dolayısıyla Bodrum'dan kaçmak istiyorlar. Esnaf olarak gözlemlediğim bu. Bodrum yaşanmaz hale geldi, yerler değerlendi ama böyle giderse değeri düşer. Ben şahsen kavşağa kendi arabamla çıkmak istemiyorum. 1990'lı yıllarda dükkânımın kapısını mayıs ayının ilk günü açıyordum. Kasım bitene kadar kapıyı kilitlemiyordum bile. İhtiyacı olan ihtiyacını alır, ismini yazıp giderdi.

Bodrum'un yerli insanı hala çok iyi ve iyi niyetli ama işletmelerde çalışan Bodrumlular çok az. Bu durum tehlikeli. İki-üç ay için gelip kiralama ile yer tutan birçok işletmenin ne sattığı ne yaptığı belli değil. Keşke Bodrumlular mekânlarını kendileri işletse. Ben de dışarıdan geldim buraya ama günübirlik parayı alıp gidenler buraya zarar verir. Ben torunlarımın yaşayacağı ortamı yaratmak konusunda sorumlu hissediyorum kendimi. Bodrumlu olmak, Bodrum'u sevmek, ona değer katmak, Bodrum'un kalitesini yükseltmektir.

Bodrum'un büyümesini, gelişmesini istiyoruz ama planlamalar ona göre yapılmalı. Günümüzde Bitez'de en büyük sıkıntı su hatlarındaki sorunlar. Döşenen borular sürekli farklı yerlerden patlıyor. Hükümet yatırımlarının artırılması gerekiyor.

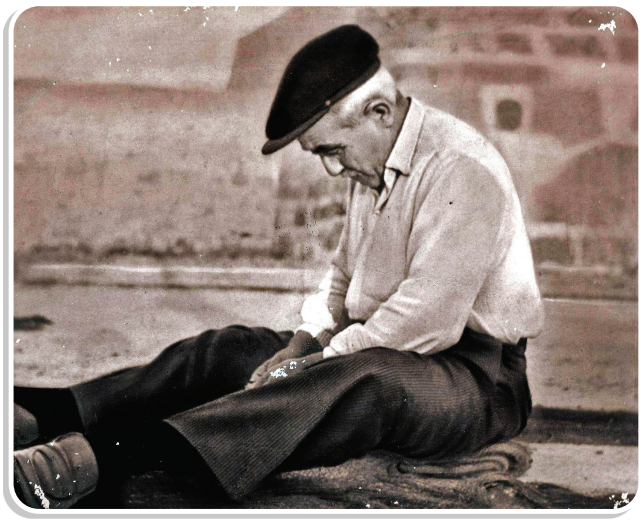
Ali Şengün, (1965 doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 15 Haziran 2023.

Aile tarihi, isim ve lakaplar: Kumbahçe Mahallesi'nde doğdum. Yaşadığım, büyüdüğüm ev eski bir Yunan eviydi. 60-70 santimetre duvarları, ahşap geren çatçısı, çakıl taşlı bahçesiyle karakteristik bir evdi. Babamın adı Hüseyin, annemin adı Müzeyyen. Anneme Müesser ismi ile hitap ederler. Evliyim, 3 çocuğum, bir de torunum var. Babam, Bodrum'un yerlisi ve Girit göçmeni.

Ali Şengün'ün dedesi balıkçı tratalarının ağ reisi Ali Şengün, iskele meydanında balık ağlarını tamir ederken, 1970'li yıllar.

Baba tarafımın lakabı öksüzler. Mübadele öncesi, 1915 yılında dedemin annesi Girit'ten gelmiş. Ailenin erkekleri, kadınları buraya bıraktıktan sonra Girit'e dönmüşler. Orada Yunanlılar bütün erkekleri kesmiş. Sülalenin lakabı da buradan geliyor. Dedemin ismi Beyanların (Beyanası) Ali Paşa. Kendisi Girit'te Osmanlı Devleti'nin son yöneticisi olarak Girit valiliği ve Kandiye muhafızlığı yapmış. Oldukça varlıklı bir insanmış, 10-15 yıldır sahip olduğu malları geri alabilmek için mücadele ediyoruz.

Anne tarafım Bodrum'un yerlilerinden, Umurca Mahallesi'nden. Anne tarafından dedem İsmail Tepeoğlu 'Demirci' diye geçer ama sebze satışı, manavlık yaparak geçinirmiş. Sonradan belediyede çalışmaya başlamış ve su işlerinden emekli olmuş. Onun da baba tarafının lakabı 'Topallar' olarak bilinir. Baba tarafımdan dedem Ali Şengün; balıkçı, yani ağ reisiydi. Bodrum'daki büyük balıkçı gemisi trataların ağlarını dedem örer ve tamir ederdi.

Kıbrıs Barış Harekâtı: Harekât zamanlarını hatırlıyorum. 9 yaşındaydım. Yunanistan tarafından saldırı ihtimaline karşı Bodrum'da karartma oldu. Alarm verildiğinde geceyi dağlarda, Umurca tepelerinde geçirdik.

Türk-Rum İlişkileri: Mahallemiz Rum mahallesi olarak geçerdi eskiden. Babaannem ablamla Rumca konuşurdu. Biz de iki tarafın kültürüyle yetiştik. Babaannem yemek yemediğimiz zaman bize kızar 'ıskartana kafas', yani 'pislik ye' derdi mesela. Faye, yani yemek ye yerdi. Biz Rum halkıyla düşman değiliz, yöneticiler birbirlerine düşman bence. Rumca konuşan birilerini görüp, duyduğum zaman sanki babaannemi, dedemi duymuş, görmüş gibi olurum.

Ali Şengün, ablası Belgin Çelik ve dedesi Ali Şengün ile birlikte, 1970.

Yunanistan'dan göç: Dedemler ilk geldiklerinde zorluk çekmişler, Rumca konuştukları için tepkiyle karşılaşmışlar. Rum gözüyle bakılmış onlara. Yeniköy tarafındaki yerli halkla anlaşamamışlar yıllarca, kız alıp vermemişler. Kavga gürültü olmuş biraz.

Ali Şengün'ün dedesi Ali Şengün'ün annesi Melek Ökten, 1930'lu yıllar.

Çocukluk yılları: Günümüzdeki bilgisayar ve cep telefonu çağını yaşayan çocuklara baktığımda bizim çocukluğumuzun çok daha güzel geçtiğini anlıyorum. Biz denizden çıkmazdık, balık yakalardık. Bütün gün yüzer, teknelere çıkardık. Denizden çıkar tarlalara gider, ekşi ot toplayıp yerdik. Kayık yapar, yüzdürürdük. Kavanozların üzerini naylonla kapatır, delik açıp içine peynir ekmek kırıntılarını koyup balık yakaladık. Kumbahçe, şimdiki Aliko'nun Kahvesi'nin önünde Zehra kayası diye bir kaya vardı. Oraya yüzerek gider, kayanın tepesinden balık yakalardık.

Ali Şengün, 1966.

Ali Şengün ve arkadaşı Şeref Seles, Kumbahçe açıkları, 1981.

Ben 8-10 yaşlarındayken Bodrum Kalesi'nde restorasyon ve müzecilik işleri yeni başlanmıştı. Ağaçlandırma yoktu. Limandan kaleye geçiş yolunda balık tutardık. O zaman yeni yapılmış olan mendireğe çıkardık. Çocukluğumuz ve gençliğimiz orada geçti.

Lakaplar, unutulmayan karakterler: Eski insanların, ailelerin lakapları vardır; mesela Dalavera. Dalavera'nın babası İstanköy'de çok içki içer, parasını vermeden kaçar gidermiş, o yüzden arkasından dalavere demişler, adamın adı da Dalavere kalmış.

'Rumba Hüseyin' derler mesela. Hüseyin Biner çok güzel giyindiği için onun da adı 'Rumba Hüseyin' kalmış. Başka birinin lakabı 'Osuruk'tur. Başka bir amcamız da hafif kambur olduğu için 'kamburaçi' diye lakap takmışlar ona. Çocukluğumun unutulmaz karakterlerinden biri de küçük-büyük herkese bakan Doktor Alim Ekinci'ydi. O Bodrum'un sevgilisiydi. Zamanın tek doktoru olarak beni doğurtan kişi de oydu.

Okul yılları: İlkokul birinci sınıfı Kumbahçe'deki Atatürk İlkokulu'nda okudum. Babam terzi olduğu için ailecek iş dolayısıyla İzmir'e yerleştik. Ortaokul ve lise çağı İzmir'de geçti. Sonra evlenip tekrar Bodrum'a yerleştim.

Üretim ve ekonomi: Gelir getirici faaliyet olarak narenciye, denizcilik süngercilik ve meyve sebze üretimi vardı. İsmail dedemler de yetiştirdikleri sebze ve meyveleri eşeklerle Milas'a taşır, orada satarlardı. Bir de Giritlilerin mahallesinde olmasa da Bodrum'da halıcılık çok yaygındı. Hemen hemen her evde halı tezgâhı vardı. Ticari anlamda bilhassa Kızılağaç tarafında halı üretimi çok olurdu. Dışarıya satılan en önemli ürünlerden biri de incirdi.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Çok fazla hastalanmazdık. Basit rahatsızlıklarda babaannem hemen bir şeyler yapardı. Mesela düşüp bir yerimiz yara-bere olunca ekmeği çiğner alnıma koyardı, ya da çiğ et yapıştırırdı.

Mutfak kültürü: O zamanki imkânlarda mesela kahve çok az gelirdi Bodrum'a. Arap kahvesi dedikleri, bir şey yaparlardı. Çok az gelen bu kahvenin içine, kavurup el değirmeninde çektikleri nohut ve arpadan koyarlardı. İçine de tereyağı atıp, Bodrum'un meşhur olan Giritlilerin yaptığı halka dediğimiz kurabiye ile ikram edilirdi.

Bir de dedem ağa reisi olduğundan babam eve kasa kasa balık, ahtapot, kalamar, karides getirir, yiyeceğimizi yer, fazlasını da komşulara dağıtırdık. Kurban kesildiği zaman, kuyruk yağını eritirdi babaannem. Vita tenekelerinin içine doldurur, her yemeğe o kuyruk yağından koyardı.

Solda Ülkü ve Melek Ökten, Ayşe Odabaşı, abisi Sait Özakay, Hasan Hüseyin Ökten; ön sırada Ali Şengün, babaannesi Veciye, dedesi Ali Şengün ve ablası Belgin Çelik, 1971.

Bodrum'da fava meşhurdur. Bir de gambilya fava vardır. Gambilya fava küçük taneli ve daha lezzetli olan bakladan yapılırdı. Babaannem soğan kavurur ve zeytinyağı dökerdi üzerine. Balıkla beraber yenilen en lezzetli şey oydu. Ayrıca özellikle düğünlerde keşkek ve lokum pilavı yapılırdı.

Yaşanan afetler: Büyüklerimiz anlatır; 1933 İstanköy depremi Bodrum'da çok etkili olmuş. Sular 8-10 metre çekilmiş.

Zeki Müren'e dair: Bodrum'a gelen ünlüleri görürdük. Mesela Zeki Müren'in evi bizim evin hemen alt sokağındaydı. Penguen Pastanesi'ne gelirdi. Orada ona özel bir masa ayrılmıştı. Her gün görürdük, gelip geçerken herkes fotoğraf çektirirdi. Paşam paşam, diye gittiğiniz zaman asla geri çevirmez, insanlarla muhabbet ederdi.

Bodrum fotoğrafları arşivciliği: Eski Bodrum fotoğrafları ile ilgili arşiv çalışması yapıyorum yıllardır. Arşiv çalışması sayesinde ben de eskiden Bodrum'da yaşayan insanlarla ilgili çok şey öğreniyorum. Arşivcilik hobim; Bodrum Belediyesi'nde yıllarca zabıta olarak görev yaptıktan sonra, çalışmaya başladığım benzin istasyonu için 2010 yılında takvim hazırlama fikri ile başladı arşiv çalışmaları. Mustafa Paşalı 'Eski Bodrum fotoğraflarıyla bir takvim yapalım' dedi. Benim de ilgimi çekti. Arkadaşım, yönetmen Harun Özakıncı da o sırada Bodrum'da Cevat Şakir ile ilgili bir belgesel çekiyordu. İkimize de eski belgeler ve fotoğraflar gerekiyordu. Elimizdekileri birbirimizle paylaştıktan sonra sosyal medyada da 'Eski Bodrum' diye bir sayfa açtık. Böylece interaktif olarak dünyanın her yerinden fotoğrafları toplamaya ve satın alamaya başladım. 13 sene oldu ve bu çalışmalar sayesinde 300-400 bine yakın fotoğraf, yüzlerce kitap ve yüzlerce dergiden oluşan büyük bir arşive sahip olduk. Birçok araştırmacıya yardımcı oldum, birçok sergi yaptım. Amacım genç kuşaklara eski Bodrum'u fotoğraflarda da olsa göstermek. Gençler de eski Bodrum böyle bir yermiş deyip Bodrum'un daha fazla bozulmasını önlerse benim en büyük kazancım bu olacak.

Bodrum tarihi eski fotoğraflarda gün yüzüne çıktı, isimli haber fotoğrafı, (Sözcü Haftasonu, 07 Ağustos 2020. Röportaj Yaşar Anter).

Kumbahçe Mahallesi,1950'li yıllar, (Ali Şengün Arşivi).

Değişim ve beklentiler: Çocukluğumun Bodrum'u; tarihi, kültürel, mimari ve sosyal olarak karakterinin bozulmadığı bir kasabaydı. Eski Bodrum'un geri gelmesini isterim ama bu imkânsız. Diğer yandan bir siyasi irade çıkıp, hayır kardeşim, ben eski Bodrum'u tekrar yaşatacağım diyerek kararlı olursa kaybettiğimiz pek çok şeyi geri kazanabiliriz. Ama maalesef her şey para ve güç olmuş, herkes onun peşinden koşuyor. Birinin bir bahçesi varsa hemen oraya bina dikiyor veya bir binası varsa üstüne ikinci, üçüncü katı yapmaya çalışıyor. Çünkü bir metrekarelik yer bile o kadar değerli ki şu anda Bodrum'da...

Ne yazık ki Bodrum'daki kurumsal yapılar Bodrum'un korunması ve değerleriyle gelecek nesillere aktarılması için çaba göstermiyor. Daha çok sivil toplum örgütleri bir şeyler yapmaya çalışıyor, siyaseten de resmî kurumlar oy toplamak için onlara destek veriyormuş gibi görünüyorlar.

Ayşe Aras, (1945 doğumlu).

Görüşme yeri: Müskebi.

Görüşme tarihi: 11 Temmuz 2023.

Aile tarihi: Bana babaannemin adını koymuşlar, nüfus kâğıdında Ayşe ama Gülser ismini kullandım. Annemin adı Hatice, ev hanımıydı. Babam Ahmet Bodrumlu. Onlar da ilkokul mezunu. Ama hem Osmanlıca hem Türkçe okuma yazmayı bilirlerdi. İkisi de Bodrumlu. Dedemin dedesi Muğla'dan Bodrum'a geliyor, Muğlalı Hasan, derler.

Sonra anneleri ölüp iki kardeş kalıyor dedemle halam. Halam Müskebi'ye evleniyor. Kardeşine annelik yaptığı için onunla birlikte geliyor. Burada ona Bodrumluların Ali diyorlar. Soyadı kanunu çıkınca Bodrumlu soyadını almış. Oğlanları Ahmet, Arif, Hasan. Önce Bodrum merkeze geliyorlar. Buraya geldiklerinde hayvancılık ve çifçilik yapıyorlar, mandalinciliğe başlıyorlar.

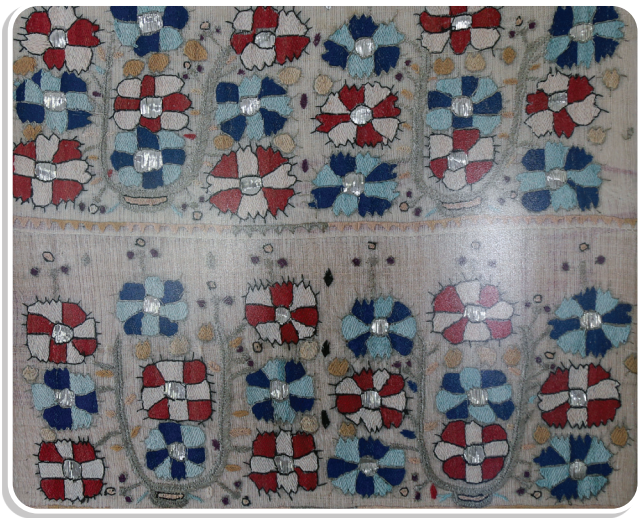

Ayşe Aras'ın anne ve babası Ahmet-Hatice Bodrumlu.

Aile isimleri ve lakaplar: Şevketler, Araslar derler gelin geldiğim ailelere. Bize de Bodrumlular derler, Akpınarlar, Kocadonlar, Mustaa Beyler, Eyüp Ağalar, Mahmut Ağalar aklıma gelen eski ailelerden.

Okul yılları ve çocuk oyunları: Merkezdeki okula gittik. Yemeğimizi yanımızda götürürdük. Arkadaşlarla çelik, beştaş ve tikse dediğimiz ceviz oyunlarını oynardık. Kendi oyuncaklarımızı kendimiz yapardık. Ben 10 yaşında oyun oynar gibi örgüye başladım. Çocukken deniz kenarına giderdik ama denize girmezdik. Genç kız olunca Kabakum'a denize girmeye giderdik. Bu sahil yanı patates, karpuz tarlasıydı.

Gençlikte el işi, kanaviçe, dantel yapardık en çok. Ben terziliği de severdim. Kıyafet dikerdim. Arkadaşlarımın çeyiz işlerini yapardım. Bahçe işi de çok yapardık. Domates, biber, salatalık çoktu. Ablam Muğla'da öğretmen okulunda okudu, öğretmen oldu. Beni okutmadılar. Gündüzleri inek sağardım. Okuldan sonra akşam sanat okulu vardı, ona gittim bir sene kadar. Orada dikiş vardı. Elbiselerimi birkaç sene öncesine kadar kendim dikerdim. Erkekler kahveye gider kadınlar evde el işi yapardı. Bahçemizin sofası vardı. Oraya lamba koyar kanaviçe işler, yıldızları seyrede seyrede uyurduk.

Bodrum'da günümüzde evlerde duvar ve ayna süsleri olarak kullanılan peşkir denilen ipek üzerine işleme örnekleri.

Üretim ve ekonomi: Babam arazilerimize ekin ekerdi, hayvanlarımız vardı. Biz de ona yardım ederdik. İneklerimiz her gün aynı otlağa gider,

sonra kendileri geri dönerlerdi. Buğday ekerdik. 20 deve buğday kaldırdığımızı bilirim. Müskebi'de mandalincilik biz doğmadan birkaç sene önce başlamış. Babam mandalinleri diktiğinde ben çok küçüktüm.

Biz çok soğan yetiştirirdik, gelene geçene torba torba verirdik. Limon ağaçlarımız da çok verimliydi. İncir, badem, palamut boldu. Zamanı gelince meşe palamutlarını silkelerlerdi. Onun pilemitleri olurdu, onları çıkartırdık biz çocukken. Kestane gibi pişirdikleri de olurdu. Palamutlar, deri boyamada kullanılırdı, ihraç olurdu çocukluğumda. Yağmur yağınca zarar görmesin diye acele acele toplarlardı. Herkes ağaçlarını kesti ama biz kesmedik. Zeytincilik ve tütüncülük de vardı. Sonra tütün kalktı, mandalinden sonra da turizm başladı.

Kayısı bahçelerimiz, tütün, incir tarlalarımız vardı. Orada kadınları tütün işinde çalıştırırdı babam. Kadınların elleri zehir gibi olurdu. Kayısı dışarıya satılmazdı, kendimiz yerdik. Paylaşım vardı o zaman. İncirimiz boldu, bir damda kurutur, bütün komşulara dağıtırdık.

İncirin önce suyunu kaynatır, içine koyarız incirleri ama çatlak olanları kavurmalık yapmak için ayırırız. Fırında kavurduklarımıza kavur incir, derdik. Kavurları fırından sonra küplere basarız. Yaş inciri kaynatır, kuruturuz. Onu indirdikten sonra aralarına defneyaprağı koyardık. Deniz kenarındaysak incirleri deniz suyuyla ıslatarak küplere basarız. Sonra bu tenekelerdeki kavur incir satılmaya başladı dışarıya. Dört türlü incir yapardık: Yemeklik, satın inciri olan İstanbul, kavur incir, biri de triyasta. Yani hurda. Bir de orta sınıf olarak torbalara tepilen kantarlık vardı.

Kıbrıs Barış Harekâtı: Annem anlatırdı, üzerimizden mermiler geçti diye. Bir de biz evliydik, 74 yılında burası adalara yakın diye deniz kenarında, otelde kalanları filan topladılar, iç taraflara çekildi herkes.

Kutlama ve eğlenceler: Millî bayramlarda en güzel kıyafetlerimizi giyer, şiir okurduk. Geceleri de müsamere yapardık. Bana hep istiklal marşını okuturlardı.

Ahmet Aras'ın anne ve babası Şevket-Ayşe Aras, 1965.

Ayşe Aras, gelin olduğu zaman giydiği temel devren ile.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: 18 yaşında nişanlanıp 19 yaşında görücü usulü, hiç tanışmadan evlendim. 58 yıl çok mutlu bir hayatımız oldu. Bir daha dünyaya gelsem yine eşimle evlenirim. Bizim bahçede nişan oldu. Damat gelmezdi nişana. Kardeşleri, enişteleri geldi. Ben de gitmedim. Bana ayrı yerde yüzük taktılar. Sonra bizim sülale gitti, onlar da nişan taktı. Sadece bayramlarda yan yana gelirdi gelinle damat. Yanlarında biri olurdu. En fazla hoş geldin dersin, hiç konuşturmazlar. Evi de yengeler düzer, gelin ev düzmeye gitmez, ayıptır derler.

Kız istemeye ağır akşamında gelirler, nişanı da heybede getirdiler. Sonra istiyorlar. Sonra gün konulur. O gün gelirler; altın istiyor musunuz, şunu bunu istiyor musunuz, diye sorarlar. Nişan getirirler. Biz hiçbir şey istemedik, kendi istediğiniz gibi yapın dedi annem.

Düğün zamanı gelince ağırlık olur bizde. Pazar günü önce oğlanevinde serilir ağırlıkla gelen çeyizler, eksik varsa tamamlanır. Sonra onlar deveye konulur, üzerine halı konur, kızevine gider. Sonra da götürürler gelinin evine, yengeler gelinin evini düzerler. Düğünden bir gün evvel kına gecesi olur. Temel devren giyer o gece gelin. Temel devrenin oyalarıyla birlikte hepsi el emeğidir. Telle işlenir. Her gelin için ayrıca yapılırdı eskiden. Şimdi de yapıyorlar ama bizimkiler gibi olmuyor. Kimisi ödünç alırdı. Altınlar bile ödünç alınırdı eskiden.

Kına günü gelinin başına kına yakılır, ikinci gün de yakılır, akrabaları gelir. Bir hafta akrabalar evde yemek yer. Erkekler işi bitirip gelir, kadınlar hep orada olur. Hamur açılır, lokum pilavı kesilir, börek dolma, tatar yapılır. En son gün, cuma günü kına olur. Kayınvalide gelinin eline para ya da altın koyar kına yanarken. Altın istemezler çok ama oğlanın evi olmasını biraz şart koşarlardı.

Cumartesi günü düğün olur. Yemekler yenir. Damat evinde arkadaşları olur, içki içilir. Bu arada kızevinde her gün yemek devam eder. Düğün bahçede olur. Geceleri herkes çalar oynar. Eskiden kınaya damatlar gelmezdi, şimdi geliyorlar.

Kız, eve girerken yağla balı karıştırıp eline verirler, gelin sağ eliyle kapının yanlarına, arkaya, bir de yere sürer onu. Okumaları vardır onun. Tatlı dilli bereketli olsun diye yağ bal yaptırdık geline, derler.

Kız ardı âdetimiz de vardır. Gelin almadan bir hafta sonra oğlanevi gelinle birlikte kalkar, anne evine gelir. Anne yemekler, su börekler, saraylılar ikram eder. Oğlanevinden gelenlere yemek yedirilir. Bir hafta sonra da kızevi toplanıp gelin evine yemeğe gelir.

Yeni doğan âdetleri: Loğusa olan eve yakınları altın getirir. Gelini bir hafta yatırırılar. Bir hafta sonra mevlit olur, temel devrenleri giydirdiler, oyaları başına takarlar, çocuğu da kucağına verirler. Yatakları düzer, duvarlara peşkir asar, süs yaparlar. Gelini de süslü yatağa yatırırlar. Büyükler bir hafta loğusanın başında oturur. Şerbeti; tarçın, karanfil, kırmızı boya ile yaparız. Kaynatırız iyice. Şimdi baharatların bile tadı yok. Göbek adı konulur bir de. Bebeğin adını kayınpeder kulağına fısıldar.

Köyde Hıdırellez eğlencesi olmazdı pek, sonradan oldu. Sarmalar yapılır, bahçelere giderdik. Çocukluğumuzda yoktu yani.

Mutfak Kültürü: Düğünlerde bir hafta lokum pilavı kesilir. Küçük küçük hamurdur o. Tatar kesilir. Tatar, yaprak makarna gibi haşlanır, yoğurtlanır, üzerine yağ dökülür. Hayvanlar kesilir, etli nohut yapılır, sahanlarda konur, dürme makarna pişirir, üstüne mis gibi tereyağı dökerdik.

Normal günlerde ot yemekleri ve böreği çok yaparız. İğnelik, kerdima, kuş yüreği, arapsaçı, marul, ıspanak, pancar yaprağı karıştırılır, börek içi olur bunlar hep. Buranın en önemli hamur işi su böreğidir. Misafir için su böreği, sarma ve saraylı yapılır. Bakladan yemek, kurusundan fava, kabak çiçeğinden dolma yaparız. Pirinç, soğan, domates sosu, dereotu, maydanoz, nane, kabak koyarız çiçeğin içine.

Bayramda kuzu keseriz. Kuzunun bağırsaklarını temizler, yararız limonla, tuzla, alkarız onu. Kaburgalara sararız, hardimya derler bunun adına. Onu haşlarız ocakta, üzerine limon, bir de kimyon koyarız.

Kumbar da yaparız. Limonla, tuzla temizler, doldururuz işkembeyi. Onu kare kare ayırır, içine pirinç, kıyma, karabiber koyar, tersten dikip haşlayıp kızartırız. Kurbanda paça da yaparız.

Kenker dolması da çok meşakkatlidir. Dikenleri temizlenir, içi doldurulur, haşlanır, sonra yumurtalı una bular, yağda kızartırsın. Şevketibostanın büyüğü gibi olur. Saplarını doldururuz onların, uzun uzun olur onun sapları, içine koyarsın pirinçle dolma harcını.

Kalburdan çekme ve bohça katmeri yaparız bir de. Küçük hamurlardan açar çekiştirirsin, bohça gibi katlar kızartısın. İçine susam koyarsın, yağda kızartırsın. Kalburdan çekme hamurdan olur, biraz şeker olur hamurunda. Kayınvalidem de çok güzel lor tatlısı yapardı. Ben yapıyorum hâlâ. Lor tatlısı için, bir yumurta, lor, bir avuç da un koyarsın. Onun uzun uzun olur şekli, kızartırsın, şerbete atarsın.

Yöresel şive örnekleri: Domatese domata, patatese patete deriz mesela.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Mide bulantısı olunca kayınvalidem kayalardan çayır nanesi toplar, kaynatır, içirirdi. Hayıt tohumunu da hamurla, kaya nanesi ile kaynatırdı; kusmaya, bulantıya, üşütmeye iyi gelirdi. Otlardan ada çayı da kullanılırdı, antibiyotik gibidir o.

Kırığa çıkığa bakan Mehmet ustanın karısı Raziye vardı. Diş çekimini de Kani'nin Marangoz Ahmet yapardı. Yüksek ateş olunca annem limonu keser, kahveye batırır, onu koyardı şakaklarımıza. Bir de limon sıkar, içine aspirin atıp ovardı çocukları.

Tarihi yerler: Çok bozdular artık her yeri. Ortakent'te girişte çeşme, önünde de havuz vardı çocukluğumuzda. Yıktılar, yenisini yaptılar, evleri yıktılar, yeni yaptılar. Onlar tarihiydi işte. Derelere evler diktiler. Azmak deresinin üzerine otel yaptılar.

Yaşanan afetler: Karahatça Çayı derler, Bağarası tarafında Büyük Dere vardır. Limana akar. Bizden evvel çok büyük sel olmuş; Karahatça diye bir kadını almış, götürmüş hatta, ölmüş kadın.

Ayşe-Ahmet Aras, 2023.

Değişim, gelişmeler: Eskiden yaymacılar gelirdi. Babam onları bile eve alır yatırırdı. Sırtlarında iğne, düğme filan getirilerdi. Otel yok, pansiyon yok. Lokanta bile yoktu. Yazın bahçeye göçerdik kayınvalidelerimde. Biz eskiden komşularla toplanır, konuşurduk. Şimdi televizyon, internet var. Kışın gün filan yaparız komşularla, mandalin bahçelerine gideriz. Eskiden evlerde yapıyorduk bu toplantıları, şimdi lokantalarda yapıyoruz.

Ahmet Aras'ın Belediye başkanlığında ilk günü, 2019.

Belediye hizmetleri: Belediye başkanı çok iyi bir çocuktur, ikisi de öyle. Bizi hiç üzmediler, ikisi de okudu. Gurur duyuyorum çocuklarımla. Siyasete girince daha az görmeye başladım. Allah önünü, yolunu açık etsin. Biz, ikisinden de çok memnunuz. Benim arsam var ama ev yaptırmıyor. Başkaları yapıyor, diyorum; sen yapma diyor. İnşaata, yapıya çok karşı. Bizim yerlerimiz var, izin vermiyor. Üç tane bahçıvanımız var. Gelen gelire baksan, bir tanesinin maaşı çıkmaz ama ağaç kesip ev yapmaya ben de karşıyım. Bir ağaç büyütmek, insan büyütmek kadar zordur. İçim yanar ağaç kesildiğini görünce.

Bahire Bilgin Bayram, (1946 doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 21 Haziran 2023.

Emekli fizik öğretmeniyim. Annem babam ilkokul öğretmeniydi. 1940-1970 yılları arasında Bodrum'da görev yaptılar. Babam Osman Nuri Bilgin hem başöğretmen hem ilkokul müdürüydü. Faal bir eğitimciydi, çok sevilirdi.

Aile tarihi: Sonradan Sadun Bora'nın evi olan evde oturuyorduk. Çocukluğum deniz kenarında, sahilde geçti. Babam, 1950 yılında Datça'ya tayin oldu. 4 yıl orada çalıştı. Ben de ilkokula orada başladım. Babamın babası ve dedesi aslen Bodrumlu. Babası İbrahim Hulisi, hukuk mezunu. Burada nüfus memurluğu yapıyormuş. 42 yaşında rahmetli olmuş.

Bilgin ailesi, Bodrum, 1972.

Babamlar beş kardeş; iki kız, üç oğlan. Babaannem Samsunlu, annem Rumeli göçmeni bir ailenin kızı. Alanya'da doğmuş. Babası banka müdürü, annem buraya öğretmen olarak tayin olmuş. Babamla 1944 yılında evlenmişler. Eşim Karadenizli. İki oğlum vardı, 14 ay önce biri rahmetli oldu. Dedesi hakkında kitap hazırladı. Diğer oğlum İzmir'de tıp profesörü. Babaannemizin babası bürokrat. Bağdat'ta ticari ateşelik yapmış. Büyük dedemiz Bodrum'da kadılık yapmış. Ben de fen fakültesinden mezun oldum, İzmir'de öğretmenlik yaptım.

Aile isimleri ve lakaplar: Hacımollalar (Uslu soy isimli aileler), Ali Ziylanlar, Karakayalılar.

Seferberlik ve Millî Mücadele yılları: İbrahim dedem, Kurtuluş Savaşı zamanında ölünce babaannem çocuklarıyla İstanbul'a gidiyor. Anne dedelerim Rumeli'den, Sofya yakınlarından gelmiş o sırada. Orada ölüm tehlikesi altında sıkıntılar yaşamışlar. Dedem banka müdürüymüş. Oraya gidişleri de Konya ve Alanya civarından olmuş.

Birinci Dünya Savaşı'nı anlatırdı babam. İtalyanları, kaleye gemilerin geldiğini, Rumların buradan gittiğini anlatırdı. İkinci Dünya Savaşı zamanlarında annem burada öğretmenmiş. Burada herkes yiyeceğini topraktan çıkarttığı için çok kıtlık çekmedik derdi.

Mekânlar: Kalenin olduğu dalgakıran 1958 yılında yapıldı. Orası daha önceden denizciler kahvesi ve sahil sıhhiye binasıydı. Denize sıfırdı. Kaleye giderken taşların üzerinden atlaya atlaya giderdik. Karakol binasının yanındaki binadan girerdik kaleye.

Bodrum sahil Sıhhiye idaresi,
(Anılarla Bodrum Fotoğraf Arşivi).

Türkkuyusu Caddesi, (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s.47).

Bodrum'un en işlek yerleri Cumhuriyet Caddesi, Cevat Şakir Caddesi, eskiden garajın olduğu yerden aşağıya inen cadde ve Türkkuyusu Caddesi'ydi.

Sanat Okulu Caddesi üzerinde kaymakam evi ve hâkim evi vardır. Hâkime Hanım öldükten sonra orası uzun süre boş kaldı. Savcı da karşıdaki taş binada otururdu. Adliye Caddesi'nde 20-25 kapasiteli kadınlar hapishanesi vardı. 1980'li yıllara kadar açık kaldı. Demir kapısı, avlusu vardı. O bina satıldı sonradan. Karşı tarafındaki Adliye binası da Akdeniz Üniversitesi'nin binası oldu. Yolun başında Mehmet Ali Dinç amca vardı. Bakkal dükkânı işletirdi.

Demirci gibi zanaatkârların yerleri çarşıdaydı. Bodrum terzilik ve ayakkabıcılık alanında çok ileriydi. 1940'lı yıllarda burada alay varmış, askeri çizme filan da yapılırmış onlar için. İstanbul'dan her hafta bir gemi gelir, sonra İskenderun'a giderdi. Gemi yanaşamaz, açıkta demirler, sandallarla, motorlarla gemiye gidilirdi. Giysiler, ayakkabılar, bisküvi gibi şeyler İstanbul'dan gelirdi.

Osman Nuri Bilgin: Babam, Balıkesir Öğretmen Okulu mezunuydu. Çok çalışkan, duygusal, milliyetçi, yenilik peşinde koşan bir eğitmendi. Okulda yapılacak kutlama programları bir öncekinden daha güzel olsun diye gayret ederdi. Konuşmalar yapardı. Birisi kız isteyeceği zaman gelir kapımızı çalardı. Nişan yüzüklerini takar, uzun uzun konuşurdu.

Osman Nuri Bilgin, kimlik cüzdanı.

Turizm derneği ve halk oyunları bayramı: Babam okul müdürüyken, 1955'li yıllardan sonra turizm derneğinin kuruluşunda da yer aldı. O sıralarda Bodrum'a biri gelse kalacak yer bulamaz, babam kapı kapı yönlendirirdi misafirleri. Osman hocamız olmasa elimiz para görmeyecekti, der hala pek çok Bodrumlu. Bodrumluların pansiyonculuğa başlamasında etkili oldu. Bodrum'a gelen yabancılara kaleyi gezdirir, müzenin olduğu yere götürürdü. Kültür Bakanlığı ile temasa geçip, bir halk kütüphanesi ve çocuk kütüphanesinin kurulmasını da sağladı.

Osman Nuri Bilgin öğretmen-yedek subaylık yaptığı zamanlar, 1941.

Halk Oyunları bayramına katılan Bodrum ekibi. Açıkhava Tiyatrosu, 27 Haziran 1959, (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s.145).

Halk Oyunları geçit töreni, İstiklal Caddesi, İstanbul. 27 Haziran 1959, (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s.153).

Babam Bodrum türkülerine de çok meraklıydı. Çevresindeki insanları bu konuda organize ederdi. Ben orta birinci sınıftaydım. Muzaffer Sarısözen ve Halil Bedi Yönetken Bodum'a geldi. Türkiye'de türkü derlemeye çıkmışlar. Babam öğrencileriyle birlikte Bodrum türküleri söyleyerek, halk oyunlarını göstererek yardımcı oldu. Bunun üzerine 3. Halkoyunları Bayramı'na Bodrum ekibi de davet edildi.

Bu etkinliğin finansörü Yapı Kredi Bankası'ydı. Her ilden bir ekip katılabiliyormuş. Silifke ekibi ile Bodrum ekibi o yarışmada birinci oldu. O sene İstanbul'da Açık Hava Tiyatrosu'nda düzenlendi yarışma. Ben de katıldım. Kimse kızını yollamak istemiyordu. Biraz gösterişli de olması lazımdı o temel devreni giyecek kızın. Maddi anlamda masraf etmek, gitmek de zor. Aydın'a, Aydından trenle İzmir'e oradan vapurla İstanbul'a… İstanbul'da bizi Yıldız Teknik Üniversitesi'nin erkek yurdunda yatırdılar. Temmuz ayıydı. Babam, Bodrum ekibinden Ada öğretmen, Ayla ablam ve damat rolündeki Mehmet Bey ekibin başındaydı. Celal Bayar da gelmişti. Oraya katılmamız Bodrum için çok önemli bir tanıtım oldu. Katılanlar arasında benim gibi öğrenci ve öğretmenler vardı. Bu yarışmadan sonra, daha önce pek duyulmayan Bodrum türküleri her yerde seslendirilmeye, TRT İstanbul Radyosu'nda kayda alınmaya, çalınmaya başladı. Mesela ben Demircililer türküsünü söylerim. İstanbul radyosunda Karaada'nın da reklamını yapmışlardı. Bu organizasyona katılmak Bodrum açısından Türkiye'ye açılmak oldu.

Hatice Bahire Bilgin Bayram, 1969 (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s.145).

Hatice Bahire Bilgin Bayram, 1967 (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s.145).

Demirciler aman demir döver tunç olur / Sevip sevip aman ayrılması fidan boylum güç olur. / Haydindi hane yaptım han oldu / Cavurun kızı her yanlara nam oldu.

Mesela burada Tosun Mehmedim diye bir türkü vardır. O öyle kolay söylenmez. Bodrum türküleri acı bir olaydan sonra yakıldığı için genelde ağıt türküleridir. Şimdi yapılan derlemeler, hareketli ve neşeli, eskiler öyle değildi.

Bodrum türküsü: Güngörünmez aman menengicin dalinden amen aman

Kimse bilmez ben fakirin halimden / Yattım da yarin dizine, Baktım ela gözüne

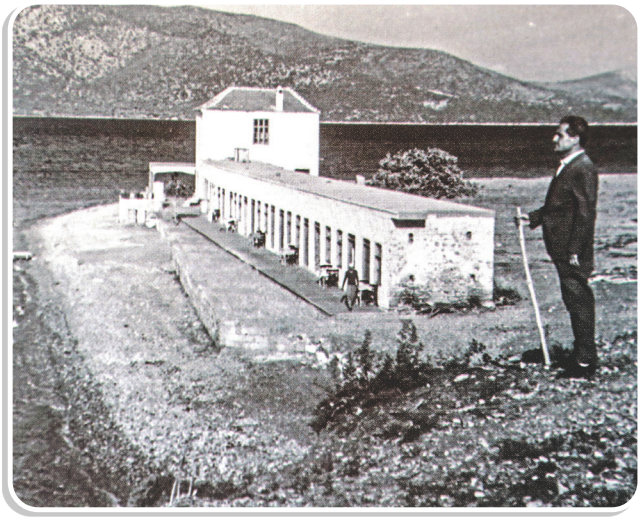
Gollar basmış uyanamadım / Ufecık de tefecik fidan da boylum

Yosmam senden ayrılamadım.

--

Zerdalide çiçeğim / Şaştım nerden geçeyim / O yar da benim olmazsa / ağıllar mı içeyim / Ah karabiberim, esmer güzelim, çakır gözlüm nerelere gideyim.

Karaada: Karaada'daki yeri babam 1962-63 yılında kiralamıştı. İçinde yıkık bir av köşkü ve yanında odalar vardı. Eskiden Muğla Valisi Recai Güreli geldiğinde orada kalırmış. Güzelleştirdik, tuvaletler duşlar ekledik. 30 odalı, lokantası olan bir tesis haline getirdik. 10-15 yıl işlettik. Babam 1972'de ölünce zor oldu. Ben de devlet memuruydum. Su sıkıntısı vardı ama çok güzel bir ılıcası vardı. Sonradan maalesef önünü betonla kapatmışlar, estetiği bozulmuş. Bardakçı'dan

Osman Nuri Bilgin, Karaada 1963, (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s.77).

teknelerle su getirilirdi. Babam İzmir'den zakkum getirtip dikmişti. Karaada'da menengiçler vardı, babam onların her birine çam fıstığı aşıladı. Ayrıca meteor çukuru dedikleri yere de 10 tane ılgın ağacı dikti. Babam gençlik pınarı derdi Karada için. 1960'lı yıllarda Bodrum'a çok ecnebi turist gelmeye başladı. Onlar sakin yerler arıyordu. Şişme botlarla gelir, kumda uyku tulumuyla yatarlardı. Havası çok güzeldi. O adadaki otel şimdi faal değil. Benim üzerimdeydi en son, 1988 yılında ben de devrettim belediyeye ama şu an içler acısı halde.

Çocuk oyunları: Eski Bodrum'un sokakları mandalina bahçelerine çıkardı. Saklambaç, istop, seksek, beştaş oynardık. Kilim serer, mika bebeklerle evcilik oynardık. Taşları dizerdik üst üste, topla vurup devirmeye çalışırdık.

Okul ve öğretmenlik yılları: Öğretmenim Muazzet Ata'ydı. Çalışkan bir öğrenciydim. Anneler çocuklarını okul için itinayla hazırlardı. Saçlarımız toplanır, kurdeleler takılırdı. Her pazartesi yakalar kolalanır, saçlar bağlanır, tırnaklar kesilirdi. Sonra parasız yatılı imtihanını kazandım. Orta ve liseyi İzmir Kız Lisesi'nde okudum. Sömestr tatilinde anca gelebiliyorduk eve. Üniversiteyi de İzmir'de fen fakültesinde okudum. Milas'ta, Muğla'da ve İzmir'de öğretmenlik yaptım 26 sene. Akşam kız sanat çok önemliydi Bodrum'da. Ortaokulu bitiren de bitirmeyen de gidebiliyordu. Dikiş nakış dersleri, yemek yapımı gibi dersler vardı. İki-üç yıl eğitim alanlar olurdu. Öğretmenleri kız teknik mezunuydu. Nakışlar işlenir, elbiseler hazırlanır, yıl sonunda çok güzel sergiler düzenlenirdi.

Bayram kutlamaları: Çuval, yumurta taşıma oyunları yapardık millî bayramlarda. 19 Mayıs kutlamaları Turgut Reis okulunun altındaki geniş sahada olurdu. Orası hem pazar yeri ve gar hem deve güreşi alanı hem de bayram yeriydi. 19 Mayıs ve 23 Nisan bayramlarında krapon kâğıttan elbiseler yapardık. Şiirler okurduk; rontlar, konuşmalar, marşlar müsamereler... Çocukların programına aileler de katılırdı, merakla izlerlerdi.

Osman Nuri Bilgin bir geçit töreninde öğrencileriyle birlikte, 1948 (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s.58).

Sosyal ve kültürel yaşam: Kalede şimdiki tiyatro sahnesinin olduğu yerde yağlı güreşler yapılırdı çimenin üzerinde. Deve güreşleri mutlaka her kış pazar yerinde düzenlenirdi. Dini bayramlarda cambazlar, uzun çubuklar üzerinde yürüyenler, hokkbazlık yapanlar handa yaparlardı gösterilerini. Hıdırellez kutlaması yapıldığını pek hatırlamıyorum. Deniz kenarında sahile gitmiştim. Beşik yapmıştık, onu hatırlıyorum.

Bodrum düğünleri, (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s. 141).

Kabotaj Bayramı kutlanırdı. Harp gemileri de gelirdi. Bir de 23 Haziran'da Turgut Reis'in vefatının yıl dönümünde savaş gemileri gelirdi. O zaman Karatoprak'tı Turgutreis Mahallesi'nin adı. Askerler ve Bodrumlu denizciler törene katılır, silah atışları, konuşmalar yapılırdı.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: O zaman sokakta, akşam kız sanat sokağının sonundaki küçük meydanda yapılırdı düğünler. Yere kırmızı kilimler serilir, taşların üzerine tahtalar konulur, kim erken gelirse tahtalara otururdu. Genelde en öne evlenmemiş genç kızları oturturlar

ki oyuna kalksınlar da görülsünler. Anneler arkadan seyreder, onların arkasında erkekler ayakta olurdu. Darbuka çalan Çakır Fatma, Raziye, Çakır Ayşe yere oturur, yanlarında da Kemancı Salih çalgı çalardı. Bir yenge görevli olur, sıradaki kızı kaldırır, kız kalktığı zaman çalgıcıya para atardı. Der ki mesela, 'Güngörünmez Menengicin Dalı'nda oynayacağım. Başka tanıdıkları varsa onlar da para atar çalgıcıya. Sonra erkekler oynamaya gelir ama düğünün tadı azalır, çünkü erkekler daha sert oynar.

Ağırlık önce kızevine, sonra oğlanevine gider. Ondan sonra bir daha toplantı yapılır, sonra hamama gidilir. Sonra kına gecesi olur yakın avlularda. Düğün ertesi, gelin alma olur. Genelde kına gecesinde yemek olur, diğer günlerde çok fazla yemek olmazdı. Davetiye olarak havlu, mendil, çorap, yemeni gibi şeyler okuntu diye dağıtılırdı. Temel devreni oğlanevi gelin evine yapıyor. Her şeyini satarak yaptırdığı, maliyetli olduğu için ismi oradan geliyor. Çünkü altın sim işleniyor. Gelinin başına taktığı eseli denilen kırmızı örtü de sim işli olur. Temel devren her gelin için özel yapılırdı. Benim giydiğim babaannemin temel devreniydi. Ben de gelinlerime giydirdim. Genelde mor ve kırmızı olurdu. Bir ara buraya İstanköy'den çok gelin gelirdi. Mesela Zeki Özkeskin'in annesi İkbal Hanım İstanköy'den gelin geldi. Orada zengin bir tüccarın kızıymış. İbrahim ağabey de terzi burada. Kız almaya 5-6 tekne ile gittiler. Sonra geri geldiler. O zaman ben 9 yaşındayım. Burada restoranda oturdular. Bir teknenin içi domates, bergamot, turunç, sakız reçeli küpleri ve kavanozlarıyla doluydu. Bunları gelen misafirlere ikram etiler. İkbal hanım tekneden döpiyeslerle indi ağır ağır, cadde boyunca salına salına yürüdü. O düğünü hiç unutmam. Belediyede nikah töreni olmuştu.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Cevat Şakir babama abi diye hitap ederdi. Bodrum'dan önce İzmir'de yaşıyormuş sanırım, Yeni Asır'a yazıyor, tercümanlık da yapıyor. Babamla yazışmaları olurdu. Geldiği zaman uğrardı. Beraber oturup çay içerlerdi. Annem Cevat Şakiri'in çocuklarını okutmuş. Evi Atatürk İlkokulu'nun karşısındaydı. Herkesle selamlaşır, konuşurdu.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren 1970'ten sonra Bodrum'a geldi. Biz o zaman Karaada'daydık. Orada fotoğrafı da vardır ılıcada çekildiği. Tekne ile gelir, akşama geri dönerdi. Bizim evimiz Mahfel'in karşısında, cadde üzerindeydi. Geçerken görürdüm.

Bodrum'a değer katanlar: İlk anda aklıma gelen isimler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında milletvekilliği yapan Hikmet Uran, Demokrat Parti Milletvekili Zeyyad Mandalinci. Mandalinci sayesinde dalgakıran yapıldı. Bodrum tarihi yazan Profesör Avram Galanti de çok önemlidir Bordum için.

Doğal Afetler: 1956 yazı, temmuz ayında, günlerden cumartesi, sandalımızla Bardakçı'ya gideceğiz. Dayımlar da geldi. Yiyecek-içecek aldık yanımıza. Palmiyeli Kahve'nin önünde sandalımız bağlı. Bir baktık ki kahvenin yanındaki manavın bütün sebze-meyveleri denizin içinde. Deniz çekilmiş. Şimdiki rıhtımın olduğu yerde bir duvar açığa çıkmış. 5 dakika sonra tekrar su geldi. Sonradan deprem mühendisi bir hocaya sordum. Gün ve saatini söyledim. Amos Adas'ında o sırada bir kaya kütlesi batmış. Ama bu olay o adanın batışından iki gün sonra gerçekleşmiş.

Bodrum, 1941. (Bodrum, Halikarnasos, Osman Nuri Bilgin, 1. Baskı, Haziran 2018, s.155).

Mutfak kültürü: Ben patlıcan yemeklerini çok severim. Etli veya zeytinyağlı yaparım. Kaynaştığımız için Giritlilerin yemekleri bizde de çok yapılırdı. Su böreği önemlidir Bodrum için. İnce olur ve kıymayla tulum peyniri beraber kullanılır. O zamanlarda bergamotlar boldu. Reçelleri yapılır. Greyfurt boldu. Domates ve ayva reçeli de yapılırdı.

Değişim: Değişimin olumlu yanı Bodrumluların maddi olarak kazanç sağlaması oldu. Ama bu durum tahsil seviyesini düşürdü. Para gelince birçok şey de bozuldu. Mesela o zamanlar 1950'li, 1960'lı yıllarda tekne yapımı, el sanatları, demircilik çok ileriydi. Onlar kalmadı. 1962 yılında bir gün kaymakam bey babamı aradı. Osman Bey, Yavuz Abadan Hoca telefon etti. Bodrum'a gelmek istiyormuş, yanında İsveç sefiri de olacakmış. Sefir tekne yaptırmak istiyormuş Bodrum'a. Ama ben onu nerede misafir edeceğim? Senin evde klozet var, küvet var; sende yatsa olur mu, diye sordu.

Belediye hizmetleri: Ben aslında belediyenin çok çalıştığına inanıyorum. En çok da temizlik konusunda. Ama yine de yetmiyor. Bu biraz da bizim kabahatimiz.

Kumbahçe Mahallesi

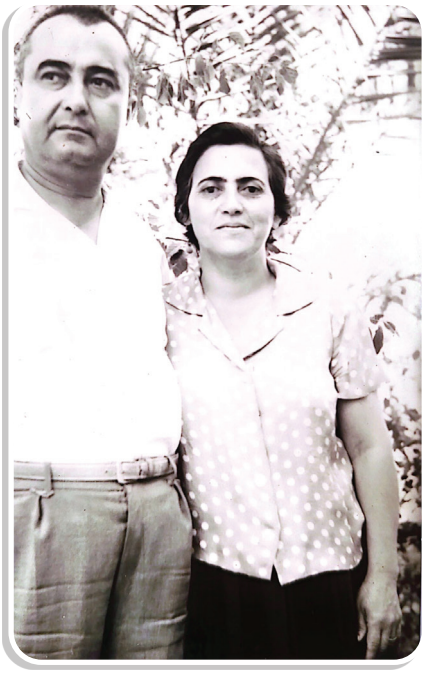

Belkıs Öztin Koparanoğlu.

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 17 Haziran 2023.

Aile tarihi ve mekânlar: Babam İlyas, annem Ayşe Öztin. Annemin babaannesi Stefano baskınından önce, Osmanlı zamanında Girit'te, Hanya'da yaşıyormuş. Baskınlar, işkenceler olunca yelkenlilerle kaçmışlar. Şakar ailesi, Derviş amcalar, Ali Nalbatoğlu ailesi de aynı zamanlarda gelmiş. Burada bakkallık yapan Hasan Dinç amca anlatır, ben ağlardım. Bizimkiler de buraya geliyor, ellerinde tapu var mıydı, yok muydu bilmiyorum. Osmanlı hükümeti onlara bugünkü kışlanın alt tarafında küçük bir ev, bir de kıraç bir arazi veriyor. Orada epeyce yaşamışlar. Sonra bizimkiler Antalya'ya gidiyor. Galiba hükümet gönderiyor. Baba tarafı da Muğla'ya gidiyor. Baba tarafımın bir kolu Menteşe Beyliği zamanında İran Horasan'dan gelip Muğla'ya yerleşmiş. Babamın büyük dedesi Muğla'da büyük bir bilim adamıymış. Mısır'dan, çeşitli yerlerden kitaplar getirtmiş, şahane bir kütüphane kurmuş. İsmi de Koca Mustafa Efendi. Muğla'da adını taşıyan bir ilkokul var hâlâ, kitapları Millî Kütüphene'ye alınmış.

Ayşe-İlyas Öztin 1960'lı yıllar.

Girit'ten gelen dedelerimin zeytinlikleri, bağları çokmuş. Rum komşularıyla yağ sıkımı ve şarap yaparlarmış. Burada öyle imkânlar olmayınca Muğla'ya gitmişler. Babam Muğla Ortaokulu'ndan mezun. Bekârken yıllar sonra Bodrum'a köklerini aramaya geliyor ama bir şey bulamıyor. Geçici olarak Akçalan köyünde öğretmenlik yapıyor. Mehmet Ceylan ve Mustafa Karabulut babamın öğrencileriydi.

Babam Muğla'da mahkeme başkatibi ve noter icra memuru olarak çalışmış. Ben Muğla'da doğmuşum. 2 tane de erkek kardeşim var. Babam Muğla'da çalıştıktan sonra savcı vekili olarak

Yatağan'a tayin oluyor, 1948 yılında da Bodrum'a tayini çıkıyor. Ailecek Kumbahçe Mahallesi'nde yaşamaya başladık. O zamanlar bu mahalle çok sakin, tamamen Girit'ten gelmiş, büyük bölümü Giritlice konuşan birinci kuşak mübadillerin yaşadığı bir mahalleydi.

Biz Ali Mehmetler'in evi denilen bugünkü Ali Cengiz Bey'in müze olan evinin karşısındaki evde oturduk. Çocukluğumun geçtiği bu evin önü denize kadar mandalina bahçesiydi. Deniz kenarında kaptanlar ve balıkçılardan başka kimse olmazdı. Kalenin orada elektrik fabrikası vardı. Gece 12'de 3 defa ışığını yakar söndürür, işaret verirdi. Elektrik sayılı yerlerde vardı.

Günlük yaşam: Yaz aylarında herkes akşamüzeri yalı kıyısında serdiği hasırına, kilimine oturur, kavrulmuş tuzlu kabak çekirdeği çıtlatırdı. Gece bekçi düdüğünü 3 defa öttürür, 'Hanımlar hadi gari, evlerinize gidin. Nah, kalenin oradan bak ışığını söndürüp duru, yalı kıyısı kaçmıyor. Yarın gene gelirsiniz' der, herkes toplanır, evine giderdi.

Okul yılları ve çocuk oyunları: Taşlıca ve Umurca Mahallesi çocukları ellerinde tahta çantalar, ayaklarında lastik pabuçlarla Turgut Reis İlkokulu'na giderdi. Tek katlı, yangın geçirmiş bir binaydı. Bir de öbür mahallede Cumhuriyet İlkokulu vardı. Kışın öyle bir fırtına olurdu ki dalgalar sokakların içine girer, erişteden yosunlarından geçilmezdi. Azmak, Artemis ve Mana Deresi taşar, okuldan dönemezdik. Büyükler gelip bizi sandallarla derenin arka tarafından mahallemize getirirlerdi. Bügunkü Ali Cengiz Deresi ve Mana Deresi'nin önünde kemerli, antik bir taş köprü vardı. Orada da taşardı dere.

Belkıs Öztin Koparanoğlu, Turgutreis İlkokulu'nda Kazım Ülgen'in mandolin dersi öğrencileriyle birlikte.

Sınıfta öğretmenimiz, Giritli Mahallesi'nin çocukları ile Umurca ve Taşlık Mahallesi'nin çocuklarını ayrı taraflarda oturturdu. Ben de Rumca öğrenmiştim arkadaşlarımdan. Öğretmen kaldırır rahmetli Mustafa'yı, say bakalım, derdi. Mustafa, Türkçe sayı saymasını bilmiyor. Başlardı; ena, dio, tria demeye kalmadan bir bağırırdı öğretmen, sen niçin Türkçe saymıyorsun diye…

Okulda en yakın arkadaşlarım Gâvur Ali'nin Elçin Karayel, Ali Denizaslanı, Ali Kemal ve kardeşi Selma'ydı. Teneffüslerde devamlı kavga olurdu yerli çocuklarla. Bize 'Siz gansız et yiyonuz, (ahtapot, karides) kokananın çocuklarısınız' derlerdi. Biz de onlara Rumca küfür ederdik, siz gavurca konuşuyorsunuz diye daha çok saldırırlardı. Kavga okul dışında da devam derdi. Yerlilerle Giritliler arasındaki bu durum 1960'lı yıllara kadar devam etti.

Aya Nikola Kilisesi'nin önüne gelirdik. Kilise o zaman ayakta; etrafı mermer taşlarla çevriliydi. Kapısı hep aralıktı, depo gibi kullanıyorlardı. Çantaları dışarı koyar, yandan içeri girer, tavandaki o güzelim fresklere bakar, kendi aramızda konuşurduk. Na more, bak bunlar kimmiş biliyon mu? Bir tanesi derki; benim yayaka (nine) söyledi Girit'te İstanköy'de de varmış. Öbür bir arkadaşım der ki 'Na More bizim camilerde neden yok?' Sonra hadi şarkı söyleyelim derdik: 'Enden ne pamir ko pazari, gayruzaki ikoçala, kukkurik kiki kiki' diye çocuk şarkımız vardı. Türkçesi de 'Pazara pazara gittim hanımım sana bir şey alayım diye, önce eşek gördüm, sonra horoz gördüm, sana horoz aldım, eve getireceğim' diye…

Sonra sokakta oğlanlarla seksek oynarız. Deniz kıyısında atlamaca, yuvarlanmaca oynardık. İki tane kiremitin arasına yosun koyar, bakalım kim güzel öttürecek diye yarışırdık. Deniz dalgalıysa, dalga geri çekildiğinde içine doğru yürürdük. 'Dalga beni tutamaz, dalga beni tutamaz' der geri

geri koşardık. Islanırız, ayakkabılarımızın içine erişteler girer, annemiz kızar, soba yok, kalorifer yok. Mangalın, ocağın başında onlar kurutulur, bir yandan da su ısıtılır, temizlenirdik.

Şimdiki Pudra Otel'in üst taraflarında sarnıç vardı. Yazın o sarnıcın suyu azalırdı. Arkadaşlarla beraber inerdik içine. Oradan topladığımız kırmızı çamurdan bebek yapardık. Bir de onu yuvarlayıp taşın üstüne var kuvvetimizle atardık. O oyunumuzun adı da g.. patlatmacaydı. Yerde kiminki daha çok yayılırsa o kazanırdı. Sonra tahta kılıçlar, değneklerle harpçilik oynardık. Yalıkıyısı'ndan topladığımız taşlarla beştaş oynardık. Oyunlarımızı mandalin bahçesinde oynar, kimin bahçesi olursa olsun mandalin koparırdık canımız istediği kadar. Kimse de kızmazdı.

Yalı kıyısında oynayacağımız zaman annelerimiz hepimizin ekmeğinin üzerine ya salça sürer ya da ekmeği hafiften zeytinyağına batırırdı. Babam memur olduğu için bizde tereyağ var. Tereyağı sürer incecik, azıcık da şeker eker. Bakarız birbirimize 'More… belkoo, ipsominden azıcık versene' derdik. İpsomi ekmek demek. Ben de onlardan salçalı ekmek isterdim: 'Mehmeto, Selmo gıı, acık da bir lokma seninkinden bana versene…' Böyle bir paylaşma vardı. Paylaşmayı biliyorduk, mutluluğu yakalıyorduk ve yaşamın güzelliğini görüyorduk.

Belkıs Öztin Koparanoğlu, Meltem Ergene.

İlkokul böyle bitti. Cumhuriyet İlkokulu'nun üstü ortaokuldu. Fransızca öğretmenimiz Nalbantakilerin oğlu Ali Nalbantoğlu Galatasaray mezunuydu. Turgut Karabağlı da müdürümüzdü. Turgut Bey rahmetli kızardı bize. Cuma günü okul tatil olacak ya, dizerdi bizi 'kızlar gara çoraplarınızı giyin paravanalarınızı (saç tokası) takın, okula öyle gelin.'

Ortaokulda hepimiz önlük giyer, şapka takardık. Birinci sınıfta bir, ikinci sınıfta iki, üçüncü sınıftayken üç kurdele bağlanırdı. Ortaokul bitti. Sınavlara girdim. Muğla'da öğretmen okuluna gittim üç sene. Daha sonra İzmir Buca Eğitim Enstitüsü'ne gittim. Edebiyat bölümünü bitirdim.

Mekânlar: Çocukluğumda Bardakçı Tepesi'nin üzerinde 7 tane değirmen vardı. Şimdi yıkılmış, harap olmuş. Yunan adalarında hepsi çalışıyor. Biz onların ne zaman, hangi havada çalışacağını bilirdik. Akşamüzeri bütün mahallenin çocukları yalı kıyısına çıkar otururduk. Elimizde koca taşlar olurdu. Değirmenler dönmeye başladığı anda taşları denize atardık. 'Nah more başladı dönmeye hadi taşlarımızı, atalım, seninki daha çok patladı benimki daha ileriye gitti' diyerek birbirimizle yarışırdık.

Şimdiki Pudra Otel'in olduğu yerde geniş bir meydan vardı. Bazı düğünler orada yapılırdı. Biraz daha yukarı çıkınca sarnıç, o sarnıcın arka tarafında badem ağaçlarıyla dolu olan Ali Gallem'in bahçesi vardı. Geceleri çakallar ve sırtlanlar oraya kadar gelir bahçedeki kuzuları parçaladıkları olurdu. Onların pevlemelerinden uyuyamazdık.

Eskiden mahallenin arka tarafı mandalin bahçesiydi. Çekirdeksizler, Müzezzinler, Çukurbahçe isimli bahçeler vardı. Babam mesela bizi çekirdeksizlerin bahçesine sebze almaya gönderirdi.

Halikarnas'ın arka tarafı çeti tarlasıydı. Annem ve Hâkime Hanım teyze ile baharda anemon dediğimiz gelincikleri toplamaya giderdik. Mana diye bir yer, Rumlardan kalma nefis bir su toplama yeri vardı. O sudan bütün mahalle içme suyunu sağlardı. Bir de yukarıda Halikarnaslar'dan kalma

Yedikuyular vardı. İnerdi ablalar, ben inmezdim, korkardım. O kuyuların içinde diğer kuyular ile bağlantılı bir yol vardı. İçinde su yılanları olur, onları iterler, oradan diğer kuyuya geçerlerdi. Mananın etrafında çamaşır yıkama teknelerinde sürte sütre çamaşırlar yıkanır, Rumca şarkılar söylenirdi. Bir yandan da harıl harıl kazanlar kaynardı. Sonra o çamaşırları çetilerin üzerine serip kuruturlardı. Ondan sonra kuru fasulye pişirilir, bir yandan oyun havaları oynanırdı. Ama ne yazık ki o mana deresini yıktılar, kuyuları da yok ettiler.

Belkıs Öztin Koparanoğlu, İlyas öztin, Ediz Hun, Hülya Koçyiğit.

Belkıs Öztin Koparanoğlu, Bodrum Kız Meslek Lisesi'nde sahneye koyduğu Kurban oyunu, öğrencisi Ayşe Görgün'e hediye verirken.

Sosyal ve kültürel yaşam: Muğla'dan cipiyle gelen bir bey, çarşının içerisindeki handa sinema oynatırdı. Sokakta elinde megafonla duyururdu filmi. Biz de giderdik, yerlere hasır veya kilimler serilir, sandalyeler konur, memurlar sandalyede oturur, halk hasırların üzerinde izlerdi. Uykusu gelen yatar uyurdu. Ben ilk defa orada film izlemiştim.

Bugünkü Mahfel, yazlık sinema olurdu. Sinemaya gitmek çocuklara yasaktı ama babam bizi götürürdü. Çakallar pevliyor yolda, korkardık. Bizi makine dairesine sokardı. Orada Gülistan Güzey'in başrolde oynadığı 'Allahaısmarladık' filmini izlemiştim.

Biz ortaokuldayken Aya Nikola Kilisesi'nin karşısında Uslular, kışlık Turgut Reis sinemasını açtılar. Aileler üst katta, balkonlarda; bekârlar aşağıda otururdu. Film iyi bitmediyse ya da koptuysa makiniste küfürün bini bir para… Uslular daha sonra Atatürk Caddesi'nde yazlık sinema açtılar. Sonra da bugünkü Gerence Sokağı'nda sinema açıldı. Oraya Arif Sami Toker, Beyaz Kelebekler, Bediha Akartürk gibi sanatçılar gelmişti.

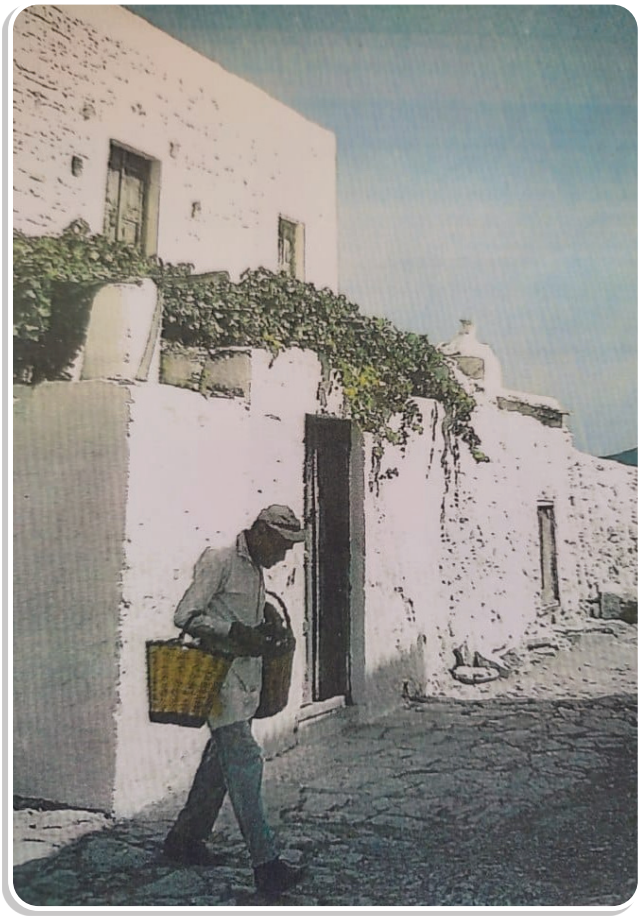
Turgut Reis'in alt tarafı büyük alandı. Pazar orada kurulur, otobüsler oradan kalkardı. O alana bayramlarda cambaz gelir, çadırlar kurulurdu. Çadırın içerisinde maymun olurdu. 2 buçuk delik paraları verip içeri girer, onları izleriz. Bir de pelikanlar olurdu. Pelikanın ağzına teneke ile su doldururlar, sonra boşaltır biri, bir tane balık atar, o da hop diye kapardı. 'Kuşa baksana gıı hopbadanak yutuverdi' derdik. Dışarıda beyler kasnaklarla sigara alma oyunu oynarlardı. Cambazın biri tel üzerinde yürür; 'Ey dıngala dıngıla parayı da koydum mangala, Ayşe de Fatma dostum var çalkala göbeğini çalkala' diye şarkı söylerdi. Biz de alkış tutardık. Sonra başka bir cambaz ayağında uzun kazıklarla yürüyüp geçerdi önümüzden.

Bayram günlerini iple çekerdik. Çünkü para alacağız. O zaman da herkes para vermiyor, mendil veriyorlar. Yaptırabilen akide şekeri yaptırırdı. Delikli 2 buçuk kuruşlar vardı. Hangimizinki daha çok diye kardeşim Mehmet'le dizerdik onları. Sonra anne babamıza verirdik. Para harcayacak yer kok ki.

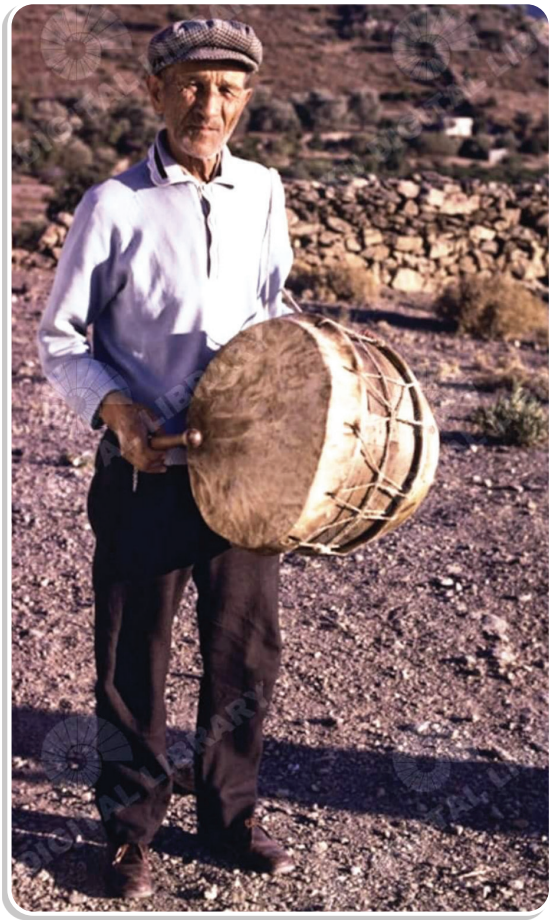
Deve güreşleri ve yağlı güreşler: Bayramların en büyük heyecanlardan biri de deve güreşleriydi. Ben ilkokuldayken dışarıdan gelen aynalı bir deve vardı. Bugünkü Ziraat Bankası'nın orada Halikarnas Balıkçısı'nın diktiği okaliptüs ağacına bağlarlardı. Aynaları vardı üzerinde. Her deve güreşinde birinci olurdu. İplerle zor zapt ederlerdi.

Kalenin yukarısına merdivenle çıkılır, tahta kapıdan geçilirdi asma köprüden. Orada yağlı güreşler yapılırdı. Davul zurna çalar, biz Girit Mahallesi çocukları haytalıktan güreş yapacakların önünde limon yalardık. Ağızları sulanır, güreşemezler, sonra bize kızarlardı.

Unutulmayan karakterler: Mesela Dalaveraççi diye bir lakap vardır. Mehmet amcanın babası Girit'e gidip içer, olmayacak şeyler anlatırmış. Adı da öyle Dalaveracı kalmış, Halikarnas Balıkçısı da Mehmet amcaya senin adın Dalaveraççi, yani küçük Dalaveracı olsun demiş. Kimse de ona Mehmet demezdi, Dalaveraççi diye tanırdı.

Bodrum'un unutulmayan simalarından Fıstıkçı Ali dayı.

Davulcu Ali dayı.

Davulcu Ali dayı Ramazan Bayramı'nda kapı kapı gezer, mâni okurdu. Mahallede kim, hangi evde oturuyor, adıyla sanıyla bilir, bütün çocukların başını okşardı.

Fıstıkçı Ali dayı da çocukluğumun ve gençliğimin Bodrumu'nun unutulmaz kişiliklerindendi. Biz ev aldık, sahildeyiz. Komşumuz Sevim ve kızı Yasemin'le oturuyoruz bahçede. Fıstıkçı Ali dayı gelmiş, ağaç altına oturmuş mâni söylüyor: 'Pencereden bakarsın / Fındık fıstık atarsın / Bir de bana göz kırpıp / Pencereden niye kaçarsın / Ah benim karabiberim…' Sevim teyze Fıstıkçı Ali dayının bu maniyi Yasemin'e söylediğini anlayıp kızmıştı. O da ona fıstık atarmış meğer. 'Hanımım bu evde bir kız var, çok güzel, bana fıstık atıyor, bir de böyle böyle yapıyor. Ona mâni söyleyiveriyorum, kötü bir şey yapmıyorum. Bir daha söylemem hanımım' deyip, giderdi.

Hâkime Hanım'a dair: Hâkime Hanım gibi biri bir daha gelmez Bodrum'a. Çok farklı bir insandı. Hakkında çok çirkin dedikodular çıkardılar. Yok efendim karnında çocuğu varmış…

Belkıs Öztin, 23 Nisan çocuk balosunda kardeşi Mehmet ile birlikte

Hâkime Hanım teyze yıllarca burada sorgu hâkimi olarak çalıştı. Kütahya'da görev yapmış. Erdek tarafında yaşıyormuş ailesi. Ama anne ve baba tarafı Balkanlar'dan göçerek gelmişler. Babası zamanın sözü geçen, hocalarındanmış. Hâkime Hanım da Kur'an'ı ezbere bilir, ilahiler okur, orucunu tutar, fakirleri yemeğe alırdı. Tavşanlı'dan buraya tayin olup geldiğinde yanında getirdiği yardımcı bir kız vardı. Yatarken yanında küçük bir tabanca ve bıçak bulundururdu ne olur ne olmaz, diye. Çok iyi atıcıydı. Babamla at yarışı da yaparlarmış. Çünkü atla gidilirdi her

Hâkime Hanım (Mefaret Tüzün).

Turgut Reis İlkokulu'nda okuyoruz. O sene 23 Nisan'da çocuk balosu yapılacak. O zamana kadar Bodrum'da duyulmuş şey değil. Ben çok istiyorum ama annemle babam gitmemi istemedi. Hâkime Hanım teyze destek verdi bana. Beraber çarşıya gittik, Karabağlar mağazasından kırmızı kumaş alıp terziye verdik. 23 Nisan akşamında belediye salonundaki baloya gittik. İbrahim Ataman'la Karakayalar'dan bir müzisyen akordeon çaldı. Ertesi gün bana baloda çok güzel dans ettin, dedi ve iki ciltlik Nükte ve Fıkralarla Atatürk kitabını hediye etti.

Hâkime Hanım teyze beni çok sever, bana hep bir şeyler anlatırdı. Mesela kilisenin önünden geçeriz, Notre Dame'ın Kamburu'nu anlatır; Müskebi'de mandalin bahçemizde otururken yel değirmenlerini görür Don Kişot'un değirmenlerle savaşını anlatırdı.

Bodrum Hâkimi Mefaret Tüzün, Bodrum'un ilk eczacısı Halil Uslu, Nükhet Uslu.

yere, işi icabı her yere gitmek zorunda. Çok sevilirdi. Herkesin yardımcısıydı. Akşam sanat okulunda kızları okuturdu. Esnafa borcu olanların haberleri bile olmadan borçlarını ödediğini bakkal Ali Dinç anlatmıştı bana sonradan. Bazı geceler onunla üst kattaki yatak odasında yatardım. Gençken nişanlısı varmış, onun resmi ile konuşurdu. İntihar etmeyi daha önce denemiş ama başarılı olmamış. Aklı fikri talebelik zamanında ölen nişanlısındaydı.

Bir gün yanındaki yardımcı kız, gece Hâkime Hanım uyurken ormanda çalışan bir çocuğu bahçeye alıyor. Ertesi gün Hâkime Hanım o kızı bizzat Tavşanlı'ya götürüyor ama dedikodular bitmiyor. Millet 'Nagari Hâkime Hanım, bizim davalara bakacağına önce yanındaki kıza sahip olsun' diye söylendi. Ona çok üzüldü, intihar etti. Öldüğüm zaman İstanbul'a nişanlımın yanına gömeceksiniz diye babama vasiyet yazdırmış.

O zamanlar Hâkime Hanım gebe, savcıyla beraber, eczacıyla, gemicilerle, teknecilerle beraber, Mal Müdürü Hüseyin Misoğlu ile beraber diye de dedikodu çıkardılar. İşi gereği kiminle görüşüyorsa hepsiyle dedikodu çıkartıyorlar. Hatta dedikodular o öldükten sonra bile devam etti. İstanbul'a gideceği için tahnit yapılması gerekiyor. Kimi cahil halk, işte bak gördün mü çocuğu almışlar cenazeden, dedi.

Ve bir gün namazını kılıp asıyor kendi. Akşamüzeri Terzi Hasibe teyze geliyor. Öldüğü zaman babama, Hâkime ve zabıt kâtibi Ali amcaya haber veriyorlar. Babama soruyor savcı, ne gördüğünü. Duvarda ipi yağladığı zeytinyağının izleri var, diyor babam. Sonra oğlum İlyas'a diye bıraktığı vasiyetini, İstanbul'a gömülmek istediğini okuyor. Ondan sonra cenazesini hâkim amcayla Muammer amca İstanbul'a götürdü ciple. Organlarını rahmetli Mübaşir Osman ve Gardiyan Mehmet amca gaz tenekesine koyup, lehimlediler. Arap hoca ile birlikte Umurca mezarlığına gittiler, orada gömüldü. Boş vücudu da İstanbul'a götürüp gömdüler. Yıllar sonra babamın ısrarı üzerine ben Hâkime Hanım teyzenin kitabını yazdım. Filmini izlemiş, beğenmemiş. Rüçhan Adlı'ya telefon açıyor. Filmi yaptıran Sefa Önal'ı mahkemeye vereceklerdi, sonra vazgeçtiler.

Esnaf ve zanaatkârlar: Mahallemizde iki tane bakkal vardı: İspita (Şimşek gibi hızlı hareket eden) Hasan amca ile Cengizlerin Fatma abla. İspita Hasan amcanın dükkânında zeytinyağı, gaz, ne isterseniz var. Fatma ablanınki daha güzel, cadde üzerinde sahilde bir dükkân. Kadınlar ilk başta kınamışlardı dükkân çalıştıracak diye: "la garii more… Bizim Fato dükkân açacakmış, nah çalıştırabilir kadın halinlen" diye konuşurlardı. Bunları diyenler de Giritli. Ama açtı dükkânı. Deniz kenarında karpuz, kuça dediğimiz kuru bakla satardı. Halk da bunun yemeğini yapardı.

Benim şimdi oturduğum evin sahibi Mavruka Zehra Hanım teyzeydi. 'Mahluka', böcek demekti. Biraz suratsızdı, rahmetli kızı Kamuran da dalyan gibi çok güzel bir kızdı. Bekarlığında para kazanmak için Turgut Reis Sineması'nda bilet satardı. 15-16 yaşında genç bir kızın çalışması Bodrum için çok büyük bir olaydı. Herkes göz koyardı Kamuran ablaya, istemeye gelirlerdi ama Mavruka teyze, 'Ben yerliye kız vermem' dedi ve Kamuran ablayı da çalıştırmadı bir daha.

Süngercilik: Burada 3-4 tane büyük tekne vardı. Bu teknelerin biri Ferio İbrahim amcanın teknesiydi. Ferio dev gibi iri cüsseli adam demek. Hasan abi ile İbrahim ağabeyin babası, Ali Cengiz'in eşi Zehra teyzenin de babası oluyor bu Ferio İbrahim. Çanakkale'den İskenderun'a kadar sefer yapardı. Bir de Ağan ailesinin büyük bir teknesi vardı. Benim çocukluğumda süngere ya da balığa giderlerdi. Biz çocuklar, o tekneler seferden döneceği zaman yalı kıyısında beklerdik. Sünger dönüşü tekneler karşıdan görününce herkes bayrağına bakardı. Bayrağa yarıdaysa mutlaka birisi tanrının rahmetine

Süngerci Hasan Uyar, (Ali Şengün Arşivi).

kavuşmuştur. Bayrak yarıdaysa kim öldü, kimin babası, kimin nesi diye fitasını, beyaz başörtüsü alan, başı açık, yalın ayak herkes limana koştururdu. Sonra yas figan olur, limandaki eski camide mevlit okutulurdu.

Sünger Kırpan Bodrumlu kadınlar, Eski Bodrum Arşivi, Nazan Karakaş Koleksiyonu.

Giritli Muharrem Ağalar'ın kızı Zehra Özbaylan, Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi.

Sonra süngerler gelir, çıkarılır tekneden. Bu işin kompedanı Ali Cengiz Bey ve Yusuf Görgünler'di. Derviş ve Yusuf Görgün'ün ve Uslular'ın deniz kenarındaki mağazalarında sünger kırpma işi olur. Mahallenin bütün ablaları, genç kızları orada hasırların üzerinde sünger kırpma işi yapardı. Ellerindeki tahta sopalarla tak tak vurarak o süngerlerin içerisindeki böcekler veya ne varsa ayıklanır, çıkarılır, sonra büyük makaslarla süngerler kırpılırdı. Elleri şişer, kolunu kaldıramaz hale gelirdi kadınlar.

Kırpma zamanı bütün mahallenin kızlarını Şöhret abla toplardı. Sabah kapıya gelir 'Kamuracci kalimera more, hadi geç kalıyoruz', 'Selma hadi kemale yürü' der zaten çıkınını hazırlamış olan kızları toplardı.

Daha sonra o süngerler, kuruması için Ali Cengiz'in bugünkü kahvesinin önüne serilirdi. Denizden çıkan ıslak Sünger kokusu başka türlüdür. Onların kokusu o kadar güzeldi ki esintili havalarda evlerimizin içine kadar girerdi. Kullandıkları sıvı malzeme de çok güzel kokardı. Diğer süngerleri mahallede iri yarı olan, Cevat Şakir'in de çok sevdiği Hamal Recep amca hararların içerisine teperdi. Onlar hararların içine süngerleri teperken yuvarlanır, biz de kahkahalarla gülerdik. Sonra Yunanlı tüccarlar gelir, o süngerleri Ali Cengiz Bey'den ve Yusuf Görgün Bey'den alıp giderlerdi.

Düğünler: Düğünlerin çoğu şimdiki Pudra Otel'in olduğu meydanda yapılırdı. Düğün hazırlığı sabahtan başlardı. Tahta kalaslar konurdu meydana. Düğün başlayınca herkes o kalasların üzerine otururdu. Kemancı Salih keman, çalgıcı Raziye darbuka çalardı. Onun peştemali vardı, kafasına atar, para atılınca çalmaya başlardı. Raziye herkesin oynayacağı oyunu bilirdi. Delikanlılar da arka tarafa doğru dizilir, sevdikleri kızlara para atarlar, kızların oyunu biter, erkekler oynamaya başlardı. Rahmetli Erol abi, Ömer abi, Hasan Anlaşan gibi mahallenin delikanlıları çıkarlar, bir yandan ıslık çalar, bir yandan Rumca şarkılar söyleyerek kasap havası oynarlardı.

Mutfak kültürü: Yemek kitabımda da yazdığım geleneksel Bodrum yemeklerinden birkaç tane örnek verebilirim.

Kuça: Yarım kilo kuru ak bakla akşamdan ıslatılır. Sabahleyin siyah başları bıçakla çıkarılır, suda haşlanır. Yemeklik doğranmış soğan, zeytinyağında sarartılır, bol domates veya bir kaşık salça ilave edilir. Sıcak su konur, su kaynayınca haşlanmış baklalara tuz ilave edilerek pişirilir. İnmesine yakın kuru nane veya ince doğranmış taze nane ilave edilir. Bir taşım kaynatılır. Ateşten indirilir.

Giritliler küllü suyla kalburabastı da yapardı. Unutamadığım lezzetlerden biri de çembero glikoydu. Yani çemberli tatlı. Bu tatlı iki türlü yapılırdı. Ciğer çemberinden yapılanın adı ksibu ksikota. Annem onu çok güzel yapardı. Bunun için bir tane kuzu karın çemberi lazım. Sıcak su ve sütle maya yapılır. Hamuru, kulak memesinden biraz daha sert açılır. Ayrı bir yerde o çember incecik kıyılır, tarçın ve toz şekerle güzelce karıştırılır. Harç, hamurun içine ilave edilip güzelce yoğrulur. Kadayıf tepsisi tereyağı ile yağlanır, çiğ susam tepsiye silme yayılır, üzerine çemberli hamur dökülür. Kalan çiğ susam üzerine bolca ekilir. Tepsinin üstü mayalanması için örtülür. Ömer Karabak'ın fırınında veya kuzinede pişirilir, kare kare kesilir, üzerine pudra ya da bal dökülüp yenir. Samsa diye bir tatlı vardı. O da susamla yapılırdı.

Bodrum'da en güzel yemekleri Ali Cengiz'in hanımı Zehra Cengiz yapardı. Ali Cengiz amca Yunanlı tüccarlarla sünger işi yaptığı için misafirleri eksik olmazdı. Bir numaralı dostu da Halikarnas Balıkçısı'ydı. Hatta Cevat Şakir, Ali amcanın fötr şapkalı yağlı boya bir resmini yapmıştır. O tablo şu anda müze olarak kullanılan kendi evinde asılı. Zehra Cengiz, herkese yardım eder, tarif verirdi. Bir başka gurme aynı sokakta oturan gelinleri Kemale Hanım'dı. Annem onun yemeklerinin tarifini defterine yazmış. Ben de Bodrum yemekleri kitabımda bu tariflerden çok faydalandım.

Mesela Giritli usulü tirit, kelle ve kuzu etiyle birlikte yapılır. Temizlenmiş kelle ve kuzu eti ayrı yerlerde haşlanır. Un ve yumurta ile hamur yapılıp yufka açılır. Kelle ve et bir tabağa didiklenir. Yufkalar parçalara bölünüp saçta pişirilir. Tepsiye tereyağı konur ve yufkalar tepsiye serilir. Kaynayan et suyu kaşıkla azar azar didiklenmiş et parçaları üzerine dökülür. Yufka tek sıra halinde konur. Et suyu kaşık kaşık yedirilir. Tekrar didiklenmiş et parçası ve kelle parçaları ile yufka konur. Kaynar et suyu ile üzerleri ıslatılır. En üstüne de tarçın, karabiber, tuz ve tereyağı eritilerek gezdirilir. 15 dakika fırında pişirilir.

Koça meto kivisi (Sirkeli taze bakla): Taze bakla yıkanır, ayıklanır, ikiye bölünür. Limonlu suya konur. 1-2 baş yeşil sarımsak ayıklanır, yaprakları küçük doğranır. Sarımsaklar zeytinyağında kavrulur, üzerine baklalar eklenir. Sıcak su, unlu limonlu suya bir çorba kaşığı ilave edilir. Baklalar pişmeye yakın bir fincan sirke konur ve bir taşım kaynatılır.

Giritli otu / sütlü dağ marulu / kaya marulu: Yarım kilo dağ marulu ve soğan temizlenip ince ince kıyılır, tereyağında sarartılır. 1-2 fincan su ve tuz ilave edilir. Tencerenin kapağı kapatılır. Kısık ateşte arada karıştırılarak pişirilir. Sararıp piştikten sonra inmesine yakın bir bardak süt ilave edilir. 1-2 taşım kaynadıktan sonra ocaktan indirilir. Limon sıkılarak sıcak sıcak yenir.

Bamyalı omlet, kabaklı bakla, kerevizli balık, bamyalı balık da yapılırdı eskiden. Bamyalı balıkta daha çok sarpa, lagos veya orfoz, kabaklı balıkta fangari veya sinarit kullanılırdı. Büyük bamyalar yetiştiği zaman da bamyalı omlet yapılırdı.

Laduri Çorbası: Annem bu çorbayı özellikle Ramazan ayında yapardı. Bir parça un, suyla yoğrulur, bulgur gibi oluncaya kadar ovalanır. Bir tepsiye konur, hafif kurutulur, o kurutulduktan sonra bir avuç ayrılır. Tavuk suyu veya et suyu varsa koyarsın. Kaynadıktan sonra onun içine atarsın. Piştikten sonra tuzunu eklersin. Ayırdığın hamurları da tereyağında kavurup üzerine dökersin. En son da karabiber serpersin.

Annem bulgur pilavına da küçük sarı kuru üzümlerden koyar, koruk üzümünü de bamya yemeklerinde ve salatada kullanırdı. Bizim sarnıcın arka tarafı üzüm bağları doluydu. Biz onları yerken hep buradan giden Rumları düşünürdük. Onların şaraphaneleri varmış ama neredeydi, nasıldı bilmiyorum.

Sözlü halk edebiyatı: Erkek kardeşimin torunu kanserden vefat etti. Ona masal anlatırdım. Ölmeden önce, hala bu masalları kitap yapalım, dedi. Onunla birlikte 'Yosundan Masallar' diye bir masal kitabı hazırladık. Bir tanesi şöyle:

Masalın adı Ayşe Fatma kuzular… Çocukken onu bana komşumuz Kemale teyze anlatmıştı. Hayal meyal Türkçesini hatırlıyorum. Bir kuzunun iki tane de yavrusu var. Birine Ayşe, birine Fatma ismini

koymuş. Kurt devamlı bunları rahatsız ediyor. Anne kuzu 'Ben ormana gidiyorum. Kurt gelirse sakın kapıyı açmayın, ben gelirsem Ayşe Fatma kuzular, memelerim sızılar der, 3 defa kapıyı tıklatırım' diyor. Kapı çalıyor. Kim o diyor çocuklar. Kurt, kalın bir sesle, Ayşe Fatma kuzular memelerim sızılar' diyor. Ayşe ile Fatma anlıyor tabii. 'Sen annemiz değilsin, annemizin sesi bal gibi tatlıydı' diyorlar. Kurt gidiyor, ertesi günü koca bir kâse bal yiyerek geliyor kurt. Bu sefer biz senin elini görmek isteriz, diyor küçük kuzular. Sen bizim annemiz değilsin, annemizin elleri pamuk gibi bembeyazdı diyorlar. Ertesin gün bir kâse bal yiyip ellerini de una bulayıp geliyor kurt. Kapıyı çalıyor. Annemiz gelmiş diyorlar ama o sırada yağmur yağıyor bütün unlar akıp gidiyor. Bizim annemiz çok güzeldi deyip kapatıyorlar hemen kapıyı. Akşam olunca annesine anlatıyorlar olanları. Annesi bir plan yapıyor sonra. Evin içine koca bir çukur kazıp içine kor halinde kömür doldurup üzerini kapatıyorlar. Ertesi gün kurt, üzerine kuzu postu geçirip geliyor. 'Ayşe Fatma kuzular memelerim sızılar' diyor, anne kuzu da saklanıyor bu arada. Küçük kuzular kapıyı açıyorlar. Kurt, tam kuzuları kapacakken, çukurun içine düşüyor. Ayakları yanıyor. Anne kuzu 'Ayşe Fatma, der misin, çocuklarımı yer misin, oh olsun sana' diyor. Kurt yalvarıyor 'çıkarın bir daha gelmeyeceğim' diye söz veriyor. Çıkartıyorlar, kurt tüyleri yanmış vaziyette gidiyor evden ve ormanı terk ediyor. Kuzular da mutluluk içinde yaşıyorlar.

Ben çocukken Giritli kızlar, Ali Cengiz'in ve Nalbantaki Ali amcanın Akçabük'teki bahçesine mandalina işine giderlerdi. Çarşıdaki sünger işi bittikten sonra da ayırdıkları güzel incirleri uzun iplere dizerlerdi. O incirleri dizmekten elleri yorulurdu. O işi yaparken 'sanatissa sanatizzsa' diye bir Rumca sarkı söylerlerdi. Türkçesi de 'Teknemi sandalımı indireceğim, seni sandalıma atacağım Girit'e, Sisam'a gelip seni alacağım' gibiydi.

Öğretmenlik yılları: Tayinim Antalya Kız Meslek Lisesi'ne çıktı. Daha sonra Antalya Anadolu Lisesi açıldı, oraya geçtim. Bu arada bekârken, Bodrum'da Atatürk İlkokulu'nun altına kız meslek lisesi açıldı. Tayinim buraya yapıldı. 5 sene orada çalıştım, tiyatrolar oynattım.

Belkıs Öztin Koparanoğlu, üniversite yılları, 1963.

Antalya'ya gittim. Antalya Kız Meslek Lisesi'nde çalıştım. Buraya tayin oldum. Burada 5 sene çalıştım. Sonra evlilik nedeniyle tekrar Antalya'ya döndüm. Anadolu Lisesi'nde emekli olana kadar çalıştım. Maalesef kalp krizinden eşimi kaybettim, iki çocuğumla kaldım. Emekli olduktan sonra özel bir kolejde çalıştım. Orada çok değerli sanatçılarla tiyatro oyunları hazırladım.

Belkıs Öztin Koparanoğlu, imza günü, 2020.

Yazın hayatına da başlamam da şöyle oldu: Antalya'da rehberan olarak gittiğim yerler hakkında turizm dergilerinde yazmaya başladım. Daha sonra ilk kitabımı 'Bodrum Hâkimi' kitabını, sonra Giritlilerin hayatını kaleme aldığım 'Karşı Kıyılardan Bodrum'a' kitabını yazdım. Sonra da Anadolu'da kalan Rumların kitabını, Muğla'da dönme dedikleri Anadolu Rumları ile görüşerek yazdım. Vİra Vira Bodrum'a Hüzünlü Göç'ü, sonra da bir yemek kitabın yazdım.

Benian Terlikçi, (18 Ocak 1962).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme Tarihi: 19 Haziran 2023.

35 yıldır Bodrum'da yaşıyorum. 15 yıldır Bitez'de ikamet ediyorum. Romanya'dan ilk defa tatil için gelmiştim. Bodrum'un o yıllardaki doğal güzellikleri beni cezp etti. Burada kalma fırsatım oldu. Eşim de aynı sektördendi. Burada eskiden turizm faaliyeti yoktu, hayat standartları daha düşüktü. Bodrum'un gelişmekte olduğu yıllarda turizmcilik yaptım. Sonra buraya yerleşmeye karar verdim. Türkiye'ye geldikten 3 yıl sonra evlendim. Ailem de Türkiye'de yaşama isteğimi olumlu karşıladı.

Benian Terlikçi, oğlu Bahacan ve eşi İlhan Terlikçi.

Evlendikten ve çocuğum olduktan sonra evden çalışmaya başladım. Ayrıca evde önce hobi olarak dikiş yapmaya sonra bu işten para da kazanmaya başladım. Eşim İzmirli ama o da Bodrum'da yaşıyordu. Oğlum Babacan Terlikçi, 25 yaşında; avukat ve yüzme hocası.

Ben Romanya'da da turizm işi yapıyordum. 26 yaşında geldim. Turizm yüksek okul mezunuyum. Bizim ülkemizde Dobruca bölgesinde Türk Tatarları yaşıyordu. Turizm işi yaparken Türkçeyi Romanya'da öğrenmiştim. İngilizce de biliyordum.

Bodrum'daki insanlar çok sevecen. Sizi yakın gördüğü zaman hemen kapıları açıyorlar. Bu durumu Bitez'de daha çok hissettim. Komşuluk ilişkileri güçlü. Komşum Makbule Hanım sürekli çağırıyordu, gel çay içelim, diye. Bu ziyaretlerimde ondan çok şey öğrendim. Ayrıca Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği etkinliklerine, kermes organizasyonlarına katılmaya başladım. Yeni bir kucaklaşma oldu. Daha çok insanı tanıdım. O kadınları geç tanımışım diye üzüldüm. Eskiden yabancılık çekiyordum; yabancı gelin gözüyle bakıyorlardı ama artık öyle hissetmiyorum. Komşum, sen artık bizdensin, diyor.

İlk yıllarda çok çalıştığım için komşularla yakın değildim. Bitez'e taşındığımda, önceleri yalnızlık çektim ama onların sıcak ilişkileri bir abla bir teyze gibi oldu. Geçmişe dönüp bakarsak eski komünist ülkelerde komşuluk ilişkileri zayıftır, çünkü herkes çalışıyor, çay kahve molası bile yok. Burada ise yardımlaşma çok. Burada aç kalmıyorsun; mandalina bahçeleri var, defne ağaçları var, yemeklerin paylaşımı var.

Türkiye'nin geneline göre burada kadınlar iyi durumdalar eşitlik anlamında ama biraz daha direnmeleri lazım. Birçok kadın değişim istiyor ama başkaları değiştirsin diye bekliyorlar, çabalamıyorlar.

Türk kültürünü çok seviyorum. Burada Balkan folklorunu da görüyorum. Komşu düğünlerine gittiğimde, âdetlerine baktığımda, Balkan coğrafyası kültürü, özellikle Dobruca yöresi ile buradaki kültür arasında çok benzerlik olduğunu fark ediyorum.

Dikişe 25 yıl önce hobi olarak, kendi kıyafetlerimi dikerek başladım. Turizm işindeyken Türk gecelerine katıldığım zaman geleneksel kıyafetler dikiyordum. İlgi de çekiyordu. Aslında isterdim ki burada insanlar geleneksel kıyafetlerine ve folkloruna daha çok önem versin, düğünlerde bu kıyafetleri giysinler. Bir değişim yaşanıyor sürekli. İstemiyorlar böyle giyinmeyi. Elbiselerim özel tasarım. Pazen, keten ve yöresel kumaşlar kullanıyorum. Kanaviçe işlemelerle kadınların yaptığı dantelleri, kumaşla birleştiriyorum. Bence çok güzel oluyor. Ele emeği danteller çok kıymetli.

Burada Romanya yemeklerine benzeyen yemekler var. Ben ısırgan otunu çok seviyordum. Burada da kullanılıyor, dağlan diyorlar. Ben çorbasını, böreğini ve kavurmasını yapıyorum. Pırasa da çok tüketiliyor. Geleneksel lezzetlerin hepsini çok seviyorum aslında. Özellikle zeytinyağlıları. İlk başlarda zeytinyağının kokusu beni çok rahatsız ediyordu ama şimdi çok alıştım. Kabak çiçeği dolması ve enginarı da çok sevdim.

Bodrum'da turizm ve değişim: Her şey dâhil turizm anlayışı olmadan önce eski pansiyon ve doğal yaşam turizm açısından daha cezp ediciydi. Sonra bana göre Bodrum sıradanlaştı. Bundan sonra daha da kötü olacağını düşünüyorum. Trafik çok arttı nüfusla birlikte.

Çok yüksek değildi eskiden fiyatlar ama turist olduğunuzu anlayınca farklı bir fiyat verenler oluyordu; bu da zarar verdi. Bu farklı fiyat uygulamaları, turistlere karşı fahiş fiyatlar, her şey dâhil otellerin çoğalması nedeniyle ben de sektörü bıraktım. İlk geldiğim zaman yerliler, turistleri rahatsız etmemek için uzağından dolaşıyorlardı, şimdi üstüne geliyorlar, peşine takılıyorlar. Hele tek bir kadınsan… Kendi çevremde, Bitez'de yaşıyorum artık daha çok zaten.

Bodrum çok güzel, eskiden de güzeldi. Umarım eskiye dönüş için projeler olur, gençlere fırsat tanınır. Şimdi yeni bir haber duyduk. Nepal'den garson getireceklermiş. Bizim çocuklarımız da dışarı gitmek istiyor. Hâlbuki Bodum'da gençler için daha güzel hizmetler yapılmalı. Spor salonları, yüzme havuzları çok az. Gençlerin burada hayat kurmalarını istiyorum. Babaları Türk olan aileler var. İyi, görgülü aileler, iyi derece yabancı dil biliyorlar, ben oğlumun başka ülkeye gitmesini istemem. Bir göç hikâyesi her zaman mutlu sonla bitmiyor çünkü. Gitmek, gezmek, görmek tamam ama eğitim gördüğün topraklarda yaşamaya devam etmek daha iyi olur diye düşünüyorum.

Abdullah Engin Başol, (1984 doğumlu).

Görüşmenin yeri: Etrim Mahallesi / Köyü.

Görüşme tarihi: 9 Temmuz 2023.

Aile tarihi ve Etrim köyünün kuruluşu: Annem Ümmühan, babam Mehmet. İki dedemim adı da Abdullah. Anne tarafımdan sülalem Etrim köyünün kurucu ailelerinden. Yörük hayatı yaşarken, burada yerleşik hayata geçme kararı alıyorlar. Kendilerine kerpiçten ev inşa ediyorlar. Bizler de o gün bu gündür Etrim köyünde yaşıyoruz.

Dedem, babam 12 yaşındayken vefat etmiş. Ben annemin babasıyla çok zaman geçirdim. Burada yerleşik hayata geçtiklerinde bizim köyü ortadan ikiye bölen yolun Yalıçiftlik tarafında, yolun altında ve üstünde toplam üç tane kerpiç evin olduğundan bahsederdi. Yani bu köyün 3 ailenin yerleşmesiyle kurulduğunu anlatırdı.

Etrim köyü ile Yalıçiftlik arasındki Etrim Çeşmesi, 1960'lı yıllar. (Anılarla Bodrum Arşivi).

Üretim ve ekonomi: Dedem çiftçilik yapardı. Amcasının çocuğu olmadığından, tarlalarına sahip çıksın diye dedemi evlatlık vermişler. O da hayatı boyunca çitçilik yapmış. Bizim burada tütün yetiştiriliyormuş. Günün şartlarında aileler tütüncülük yapıp, tütün parasıyla düğün dernek yapabiliyormuş. Ailenin her ferdinin üretime ortak olduğu tütüncülükten kazanılan parayla bir yıl geçim sağlayabiliyorlarmış. Milas'taki esnaftan tütün parasına vade ile alışveriş yapılıyormuş. Ayrıca buğday ve arpa tarlaları ile incir bahçeleri bugünlere göre çok daha fazlaymış. Köyümüzde bugün de devam ediyor incir üretimi, ancak bu üretim ailelerin geçimini sağlayabileceği düzeyde değil.

Bu bölgede eski yıllarda ipekböcekçiliği de yapılmış. Her ailede mutlaka ipek böcekçiliği yapmış olan büyükler vardır. Geçtiğimiz yıllarda işletmemizde ipekböcekçiliğini yeniden başlattık. Bizden gören birkaç aile de yapmaya başladı; ancak çok hassas bir süreç olduğu için günümüzde üretim çok zor. Mesela biz ipekböceklerini bir sepete koyduk, dut yapraklarıyla besledik. Amerikalı misafirlerimiz ziyarete geldi. İpek halısıyla ilgilendiklerini söylediler ve ipekböcekçiliğinin aşamalarını görmek istediler. Odanın kapısını açtık, girdik içeriye. O gün yüzde altmışını kaybettik ipek böceklerinin, çünkü misafirimiz çok fazla parfüm kullanmış ve hayvanlar parfümden etkilenerek öldü.

Etrim köyünde gelin alma töreni, 1970'li yıllar.

Abdullah Engin Başol, Etrim, 1990.

Abdullah Engin Başol (Ortadaki), arkadaşlarıyla birlikte, 1990.

Halıcılık: Aslına bakarsanız kişisel mücadelem, kaybolmaya yüz tutan değerlerimizin yaşatılması için. Maalesef halıcılıkta da durum böyle. Halı dokumacılığı, Yörüklerin hayatında önemli bir yer teşkil ediyor. Bu köyde birçok aile halıcılık yapıyordu. İnsanlarımız soğuktan korunma, ayaklarının altına bir şey serme ve çadırları inşa etmek için bir malzemeye ihtiyaç duyuyorlardı. Düz dokuma tekniğini ve çift düğüm dokuma tekniğini geliştiriyorlar ve halı üretiyorlardı. Aslında Türkiye'nin genelinde önemli bir uğraş. Özellikle kırsalda yediden yetmişe her bir kızımız, kadınımız yaşadıkları yerin iklim şartlarına göre halı ve kilim üretmiş. Ailemde, halı dokumayan kadın yoktur. Annem 5 sene önce, bugün 14 yaşında olan kızıma 'Doktor, mühendis, iş kadını olabilirsin ama bu bizim kültürümüzdür, bunu öğrenmek zorundasın' diyerek halı dokumasını öğretti. İşte, 2 bin 800 yıl geriye giden dokumacılık bu bakış açısıyla bugünlere gelmiş.

Klasik Türk halısı bakımından Ege kıyılarında dokunan halıların önemli bir yeri vardır. Milas'ta, Yalıkavak'ta, Geliş'te ve Gümüşlük'te Bodrum kilimleri dokunmuş yüzyıllar boyunca. Köyümde yaptığım sohbetlerin neticesinde şunu söyleyebilirim;1980 yılına kadar el dokuma halıları ve kilimler ticari bir amaçtan çok, evde kullanmak ve çocukların çeyizi için dokunmuş. 1980'den sonra Türkiye'de turizmin gelişmesi sayesinde satışa yönelme olmuş.

Bu bölgedeki köylerde dokunan Milas halıları yerel tüccarlar tarafından toplanıp haftada 2-3 tır İstanbul'a gönderiliyormuş. Bu çok ciddi bir üretim. Bu halıların büyük bölümü de İstanbul'dan yurt dışına gönderiliyor. Bu noktada bazı sıkıntılar da başlıyor. Tüccarlar daha çok para kazanmak için köylüyü halıyı erken bitirmesi için sıkıştırıyor. Bu nedenle halıların modeli, ebatları ve kalitesi değişiyor. Mesela bizim en küçük halı ebadımız 1,50 metrekarelik 'çeyrek' dediğimiz en küçük, 2,00 -2,50 metrekarelik 'seccade' dediğimiz onun bir büyüğü ve 3,50- 4,00 metrekarelik 'karyola' ismi verdiğimiz ölçüler vardı. 1980'den sonra 'karyola'dan daha büyük 'kelle' ve ondan daha büyük olan 'taban' isimli yeni ölçüler çıkıyor. Yani o günün en küçük halısı bir anda 1,50 metrekareden, 1,20 metrekareye düşmüş. Yani ölçüler ve motiflerin detayları değişince kalite de düşmüş.

Milas halısını Milas halısı yapan halılar bizim bugün dokunan halılar değil, 16., 17., ve 18.yüzyılda dokunmuş olan halılar, bugün dokunan halılardan çok daha kaliteli. O halıların bir sırasındaki düğüm sayısı 345-360 iken, bugünkü halılarda 90-100 civarında.

Babamın zamanında bu iş ticari anlamda ailemizin geçim kaynağı olmuş. Babamın halı ticaretine başlaması şöyle olmuş: Annemi ailesi babama vermek istemeyince, babam annemi kaçırıyor. Düğünleri yapılmıyor, çeyizi olmuyor. Babam da halı ticareti yapmak için kendi ailesinden aldığı altınları bozarak, o para ile aldığı halıları İstanbul'a satmaya başlıyor. Zaman içerisinde eline para

geçtikçe bu ticareti sürdürüyor. Ardından bir gün yabancı bir turist grubu geliyor Etrim'e. Bu ziyaretler devam ederken babamın dostlarından biri, yanında getireceği turistlere yemek ikram edip edemeyeceğini soruyor. Babam da yaparız, diyor. Annem yemekleri yapıyor, İngiliz misafirler geliyor ve halıların üstünde köy sofraları kuruluyor. Misafirler halılara hayran oluyor ve satışlar Bodrum turizmi geliştikçe artıyor.

1980 yılında, daha önce İstanbul'a üç beş halı götüren babam, 1980 yılında bugünkü işletmenin tohumlarını atmış oluyor. Zaten aynı dönemde Bodrum'da turizmle, yatçılık ve otelcilik ile ilgilenen kişilerin de sayısı artıyor. Mesela Bodrum'da çok ciddi bir villa turizmi vardı. Öyle villalar ki biz babamla bazen giderdik misafirlere, yolu yoktu, derenin içinden gidersin araba takır tukur, İngilizler, Amerikalılar kalırdı oralarda. Halı götürür, satardık. Zaman içinde Bodrum'da turizm ile uğraşanlar misafirlerini köye getirmeye başlıyor. Gerek tanıtma gerek ticaret amaçlı getirdikleri o insanların halı almasını sağladılar. Biz de bu işletmede hem ticaret yapıyor hem de kültürümüzü tanıtıyoruz. Burada küçük çaplı üretimimiz devam ediyor ama maalesef Türkiye şartlarında halı üretimi yaptırmak çok zor.

Abdullah Engin Başol, babası Mehmet ve annesi Ümmühan Başol ile birlikte, 1992.

Köylerde üretim devam ediyor, evlerde tezgâhlar duruyor. Şöyle düşünenler çok fazla: Bizim kolumuzda altın bilezik var, bu halıyı kendimiz dokuyabiliyoruz, yarın bizim çocuklarımız, torunlarımız bu halıları satın almasınlar şimdiden dokuyalım, nesilden nesile geçsin. Onlar da bizlerin dokuduğu o güzel el dokuma kaliteli Milas halılarını kullansınlar. Yani normalde iki ayda bitecek halıyı bir senede bitirip, kenara koyuyorlar ama genç kuşaklar dokumacılıkla ilgilenmiyor. Daha az para kazanacak olsalar da Bodrum'da turizm ile ilgili sektörlerde çalışmak istiyorlar.

Bugün, Milas halısı üretimini eski kalitesi ve modelinde üretebilsek 1'e sattığınızı 10'a satma şansınız var ama kök boya yapmanız, yünü elde eğirmeniz ve bu işi sevmeniz lazım. Diğer yandan ben bugün bu işletmeye yapmış olduğum yatırımı farklı sektörlerde değerlendirmiş olsaydım çok daha fazla kazanabilirdim ama bakış açıma göre hayat çok kısa ve her şey para değil. Ben bir halıya baktığım zaman heyecanlanıyorum. Unutulmaya yüz tutmuş Milas modellerini tekrar dokutabilmek için maaşları ve sigortaları karşılığında 5 kadın çalıştırmak istedim ama evdeki hesap çarşıya uymadı. Çok ciddi bütçe oluşturmanız gerekiyor. Bir kişinin 5 ayda bir halıyı dokuyabilmesi için 45-50 bin liralık bir maliyet çıkıyor. Esasında Türkiye'de el dokuması halıları bedavaya kullanıyoruz. Bu da köylü kadınlar sayesinde. Onlar bu işi, ev işlerini bitirip çocuklarıyla ilgilendikten sonra kalan boş vakitlerinde yapıyor.

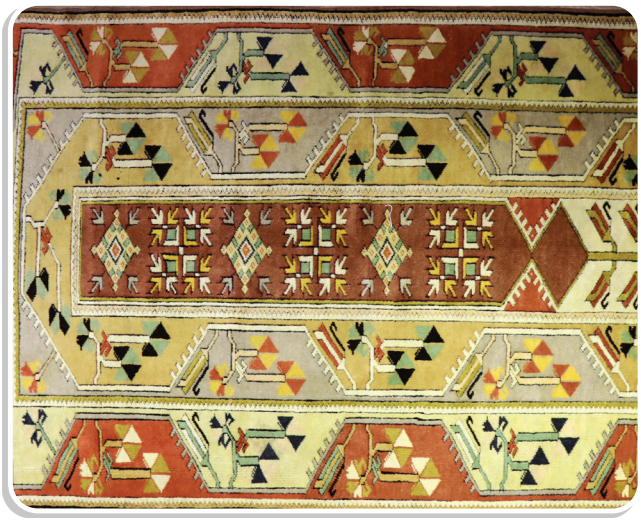

Bodrum kilimi (Taraklı Model).

Madalyon-Göbekli Milas Halısı.

Bodrum'un da dâhil olduğu bu bölgedeki köylerde dokunan bütün halılar Milas halısıdır, Bodrum halısı diye bir halımız yok. Ancak Bodrum kilimimiz var. Özellikle Yalıkavak ve Gümüşlük'te dokunan parmaklı kırmızı kilimlerdir bunlar. Halı dokumacılığında zaman içerisinde bazı köyler öne çıkmış. Bunlardan biri Bozalan köyü. Bozalan köyünün ön plana çıkma hikâyesi şudur: Orada bir kaynak suyundan bahsedilir. O kaynak suyuyla boyanan ipler, örnek veriyorum biz bugün soğan kabuğunu sarı renk elde etmek için kullanırız, gelinciği de yeşil renk elde etmek için kullanırız. Onu bizim buradaki suyla kaynattığınızda ve oradaki kaynak suyla kaynattığınızda çok ciddi farklar ortaya çıkıyor. Tabii orada bir de kalite bakımından farklılık var. Halılar, ince eğrilmiş yünlerle dokunuyor. Bunun yanında Etrim ve Karacahisar köylerinde 'göbekli' dediğimiz bir halı modeli var. Bu iki köy, göbekli halıların en fazla dokunduğu köyler. Bunlar da yeni dokunan halılar değil. Madalyon göbekli kırmızı bir halı gördüyseniz o halı mutlaka 1950'den önce dokunmuştur. Bu halılar, sayıları az olduğu için günümüzün en değerli halıları. Bir halıyı eşsiz yapan; rengi, kalitesi, ölçüsü ve tekrar edilememesidir. Tekrar edilemeyen en önemli niteliği de rengidir. O da şuradan gelir, örnek veriyorum; kök boyasında soğan kabuğu kullandınız, ikinci kaynatmada kullandığınızda sarının farklı bir tonu çıkar. Rengi sabitleyen de şap dediğimiz bir maddedir. Kimi halıcılar da alıcının tercihine göre halıların rengini soldurmak için halıları güneş ışığına maruz bırakır.

Ada Milası.

Gemi Suyu.

Yöremizde hikâyesi olan bazı halı modelleri de var. Bizim çocuk mezarlığı köyümüz vardır burada. Orada bir çocuk, yılan sokmasından dolayı hayatını kaybediyor ve bu acının üzerine annesi halının

üzerine yılan modeli işliyor. ‘Yılanlı Milas’ diye geçer bu meşhur model. Bence bu en etkileyici örneklerden biri. Bir yayında okuduğum ikinci bir örnek ise şu: Bir siyasetçi, seçimler öncesinde bir Yörük çadırını ziyaret ediyor. Bir ara siyasetçinin gözü tezgâhtaki halıya takılıyor ve bu halıyı kimin dokuduğunu soruyor. Baba da kızının dokuduğunu söylüyor. Siyasetçi, sohbet bittikten sonra çadırdan ayrılırken babanın koluna giriyor ve ‘kızını evlenmek istediği erkeğe lütfen ver’ diyor. Yani, o modelden bu sonuca varıyor.

Cıngıllı Cafer.

Eli Belinde (Eski-özgün modeli).

Bu halı motifleri hakkında birtakım hikâyeler uydurulabiliyor, bence çok yanlış bir şey çünkü o motifin tarihçesine baktığımızda, belki 500 sene önce dokunmuş, belki bin sene önce dokunmuş. Biz 21.yüzyılda o motife anlamlar yüklemeye çalışıyoruz. Diğer yandan klasik motifler vardır. Mesela ‘Cıngıllı Cafer’ modeli vardır. Bu model Türkiye’deki nüfus değişiminden sonra yaşanan dönemi en iyi anlatan modellerden biridir. Cafer, Yunanistan’da yaşarken nüfus değişiminden sonra buraya geliyor. Burada iş tutmak zorunda ve bir model oluşturuyor. Adını da ‘Cıngıllı Cafer’ koyuyor. Farklı bir modele de ‘Uslu Cafer’ adını veriyor. Kadınlara da bu modelleri dokutup, ticaretini yapmaya başlıyor. Zamanla meşhur olup Milas halılarının en önemli modellerinden biri haline geliyor. Keza, eli belinde de Türkiye’nin her bölgesinde meşhurdur. Eli belinde motifi, bizde bereketi sembolize eder. Türk halıları Türkiye’nin her bölgesinde dokunur ve her bölgenin kendine özel modelleri vardır. Bu durum biraz da yaşam ile alakalıdır. Yani burada yaşayan bir kızın hayata bakışı ve dünyasıyla Doğu Anadolu’da bir dağ köyünde yaşayan bir kadının bakış açısı farklıdır.

Bozalan

Kabuksuz.

Bunun yanında ‘Ada Milası’ modeli vardır. Onun orijinalini bulmak güçtür. Orijinalinde amforalar vardır. Sonra bizim tütün yaprağı dediğimiz model vardır. O hepsinin harmanlanmış halidir. Buradaki yaşamla, sanırım Yunan adalarındaki yaşamı, kültürlerin iç içe geçmiş halini anlatan bir modeldir. Bunun yanında madalyon göbek motifi vardır. Ancak bu model bizim motifimiz değildir. Musevilerin bu bölgede dokutup İngiltere’de sattığı halıların modelidir. Ama bizim kadınlarımız da kızlarının çeyizine koyar. Madalyon hem Osmanlı döneminde hem ondan sonraki dönemide gücü sembolize eder.

Karacahisar Göbeklisi.

Taban Halısı.

Madalyon-Göbekli Milas Halısı.

Türk halısında genel olarak ana mesajı veren bir ana motif vardır. Mesela bu dini bir mesaj olabilir, uzun hayat isteği veya bereket olabilir. Eli belinde motifi genelde ana temadır. Halı üzerinde ana tema ve onun etrafında çok küçük motifler işlidir. O motifler hem boşlukları doldurmak için hem de ana temayı korumak için kullanılmıştır. Hayat ağacı, eli belinde, bereket, beş vakti temsilen beş nokta kullanılır, muska kullanılır. Muska, koruyucudur. Yine bereket simgesi olarak akarsu kullanılır. Zikzak bordürler kullanılır mesela halının üzerinde, o motifler Büyük Menderes, Küçük Menderes olarak da adlandırılır. Bir halının öncelikle rengi ve modeli bize halının Milas halısı olup olmadığını gösterir.

Gelecekle ile ilgili çok iyimser konuşamayacağım. 2800 yıl önce başlayan dokumacılığımızın bitişinin bizim yüzyılımıza denk gelmesi üzücü. Bu konunun kültürel bir değer olarak devlet tarafından desteklenmesi gerekiyor. Maalesef insanlar bu işten uzaklaşmaya başladı. Ancak ben kendi adıma bu işi gelecek nesillere aktarmaya kararlıyım. El dokuma halılar, kültürel niteliği ve el emeği değerinin yanı sıra sağlıklı bir ürün. İnsanların yeni doğmuş bebeklerini makine halılarının üzerine nasıl yatırabildiklerini merak ediyorum. Çünkü o halılarda kullanılan her şey kimyasal.

Komşumuz olan Karanlık Mahallesi’nde adı nam salmış Koca Elif isminde bir kadın yaşamış. O kadın neden bu kadar bilinmiş, neden bu kadar ön plana çıkıyor biliyor musunuz? Tamamen renkler ile ilgili. Dokuma kalitesinin yanında farklı bitkileri renklendirmede kullanmış ve çok farklı renkler elde etmiş. Buraya tüccarlar gelir, biz tüccarlara halı satarız mesela. Onlar geldiğinde önce onun halısını sorardı. Ama maalesef Koca Elif hangi bitkiden hangi renk ve tonu nasıl elde ettiğini çocuklarına öğretmemiş.

Benim bu işi sürdürmemim bir nedeni de bıkmadan usanmadan o ilmekleri tek tek atan, halılarıyla konuşan, dertleşen kadınların hikâyesini öğrendikçe halıya âşık oluşumdur. O kadınların ailesiyle bile paylaşamadığı duyguları halıya işlemiş olmaları beni çok etkiliyor. Mesela birkaç yıl önceki olay, halıya bakış açımı güncellememe sebep oldu. Bir İngiliz bize 6 metre boyunda, 4 metre eninde, 24 metrekarelik yekpare bir halı siparişi verdi. Maalesef halıyı dokuyacak tezgâh da onu dokuyacak kadın da bulamadık. Biz de farklı şehirleri gezdikten sonra bu halıyı Anadolu'da dokutma kararı aldık. Dokumaya başlayan kadınlar da bitiremeyeceğiz endişesiyle bırakıp gittiler. Tezgâhı koyacak ev bulamadık. Sonunda devlet kontrolünde bir yere koyduk. O sırada pandemi patlak verdi ve sekiz kadının aynı anda çalışamayacağını söylediler. Sayıyı dörde düşürdük. Bu arada halıyı bitirmek için söz verdiğimiz süre geçti. Müşterime durumu anlattım, özür diledim. Bana unutamayacağım bir cevap yazdı: 'Lütfen benim halımı dokuyan kadınları sıkıştırmayın. Evimde kullanacağım halıyı stres ve üzüntüyle dokumasınlar. Ben o enerji ile yaşayamam.'

Başol ailesi, bir turist grup ile birlikte, Etrim, 2000'li yıllar.

Çarşı Mahallesi

Erdoğan Aşkın, (1939 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 16 Haziran 2023.

Aile bilgisi, üretim ve ekonomi: Nihat oğlu Bedia aşkından doğma Erdoğan Aşkın. Babamın babası emekli polismiş. Emekli olduktan sonra İstanbul'dan Bodrum'a gelmiş. Önce Muğla'da evlenmiş, burada ikinci evliliğini yapmış. Babam kürekçiydi, sandalcıydı. Ben de giderdim yardıma.

Okul yılları ve futbol: 1946 senesinde Turgut Reis İlkokulu'na başladım. O yıl Cumhuriyet Bayramı günü okul binası yandı. Çıkış sebebi anlaşılamayan, şüpheli bir yangındı. Okul yanınca bizleri dağıttılar. Bizim okul tek kat olarak sonradan açıldı yine. Okulun altı spor sahasıydı. Ben 4. sınıftayken ortaokul açıldı. Daha evvel Milas'a, Muğla'ya giderlerdi ortaokula. İlkokulu bitirdikten sonra teknede çalışmaya başladım. Bu arada 17 yaşında Bodrumspor'da futbola başladım. 1964'e kadar devam ettim. İzmir'den, Muğla'dan takımlar gelirdi buraya.

Üretim ve ekonomi: İkinci Dünya Savaşı zamanı, kıtlık yıllarında bize ekmek kartı ve karne verdiler. Yarım ekmek, bir ekmekle idare etmeye çalıştı millet. Burada denizcilik ve olta balıkçığı vardı. Tratalar sonradan çıktı. Sonradan süngercilikte balık adamlık başladı. O zamanlar, her taraf

kumsaldı. Bodrum'da her yerden denize girerdik. Sahiller balık doluydu. Hayvancılık da balıkçılık boldu.

Nihat ve Erdoğan Aşkın, 1959.

Bodrum Gençlik Futbol Takımı, 1959.

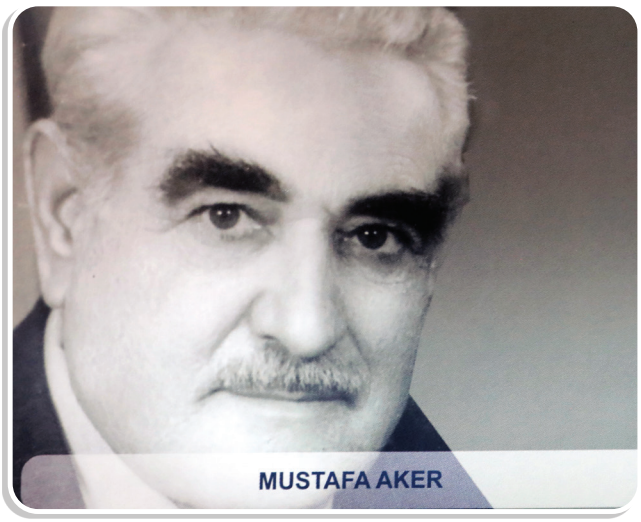
15'inden 15'ine gemiler geliyordu. İskenderun-Bodrum-İstanbul arası yolcu ve yük gemileri çalışırdı. O zaman yollar patikaydı. Ulaşım denizdendi. Erzurum, İskenderun ve Necat isimli gemiler çalışırdı. 1940'lı yıllardan 1960'lı yıllara kadar böyleydi. Süngercilik yapmadık biz ama babam Ali Cengizlerin süngerlerini işlerdi. İşleyip sanduka halinde tepelenen süngerler tütün balyası şeklinde dışarıya gönderilirdi.

Buradan sürü ile hayvan satılırdı İstanbul'a. Bodrumlular genelde Yalıkavak'ta tarım yapardı. Biz de yazın oraya göçerdik. Arpa, buğday, incir yetiştirilirdi. Keçiboynuzu toplardık. Karova tarafında hayvancılıkla tütüncülük vardı daha çok.

Süngercilik: Yaz başında herkes sünger işine hazırlanırdı. Kangava tekne sahipleri çekerdi süngerleri. Tekne sahipleri dalgıçları ve tekneleri kullanacak adamları bulurdu. Peksimetler hazırlanır, Ayvalık'a, Ayvalık'tan İskenderun'a kadar gider, seferden eylül, ekim gibi dönerlerdi. Apoş diye torbalara koyarlardı süngerleri. İskeleye yanaşır, Yunan tüccarlar tekneleri ile gelir alırdı süngerleri. Tüpsüz, hortumla dalıyorlardı. Dalgıçlık o zaman çok zordu. Çok kişi ölüyordu. Burada bir oda kurmuşlardı, vurgun yiyenleri önce oraya sokuyorlardı. Dalgıçların göğsündeki kılları kesip yağ ve tuzla masaj yaparlardı. O zamanın en meşhur dalgıçları Aksona Mehmet ve İbrahim isminde bir süngerciydi.

Esnaf ve zanaatkârlar: 1953 senesinde burada bakkal dükkânı açtık. Dedem harp zamanında maaş alamamış. Parasız kalmış. Babama da oğlum çocukları okutmayacaksın, ben okudum ev sahibi bile olamadım, onlara bir bakkal dükkânı aç diyor. O zaman Bodrum'da 2-3 bakkal dükkânı vardı. Biri de Ali Ziylan'ın iskele yakınındaki dükkânıydı.

Nalbant olarak Galip ve Mustafa amca vardı. Teknecilerden Mustafa, Ziya usta, Erol Özyurt, Mustafa Özyurt vardı. Bunlar marangozdu, sonradan tekneciliğe başladılar. 1960'lı yıllarda Bünyamin Salih'in minibüsü vardı. Rahmetli tamirci Kemal ağabeyin iki taksisi, Necip Ataman'ın oğlu İbrahim'in bir taksisi vardı. Otobüsler ondan sonra başladı.

Ayakkabıcı Mustafa Akel, 1970'li yıllar.

Erdoğan Aşkın bakkal dükkanında, 1954.

Halk eğitim merkezi yılları ve turizmin başlaması: O zaman turist filan yoktu. Mandalin hasadı olunca veresiyeye verdiğimiz malların parasını alırdık. Turistler, 1960'tan sonra gelmeye başladı. 1964 senesinde halk eğitim merkezine girdim. 1990 senesine kadar çalıştım. Mesai saatlerinde dükkânı, ben evlenene kadar babam, sonra da hanım idare etti. O zamanlar yiyecekten başka bir şey satmazdık.

1967 senesinde ev pansiyonculuğu başladı. Bununiçin Süleyman Soysal, Süleyman Kocaoğlan ve Hüsnü Gür'ün önderliğinde kooperatif gibi bir yapı kuruldu. Cevat Şakir de teşvik olsun diye, halk eğitim merkezinin balkonundan konuşma yaptı. Turizmin ve Bodrum'un güzelleşmesi için yapılması gerekenleri anlattı. O yıllarda halk eğitim merkezinde yabancı dil kursları açıldı mesela. Burada Artemis Pansiyon gibi birkaç tane pansiyon hizmete başladı.

Erdoğan Aşkın ve arkadaşı, 1959.

Halk eğitim merkezi ben girmeden evvel, 1961-62 gibi başlamış, ufak bir yerdeydi. Sonra kilise restore olunca oraya taşıdılar. Ben halk eğitim merkezinde temizlikten yazıcılığa, sinemacılığa, spikerliğe kadar her görevi yapardım. O yıllarda Süleyman Demirel de gelmişti. Konuşmasını yaptıktan sonra Körfez Lokantası'nda folklor gösterisi yaptılar.

Halk eğitim merkezinin 8-9 öğretmeni, müdürü, müdür yardımcısı ve 3 personeli vardı. Biçki dikiş, çiçek yapımı, köylerde marangoz kursları da düzenlenirdi.

Kıbrıs Barış Harekâtı: Harekât başlayınca alarm verildi. Herkes yukarılara kaçtı. Kilisenin tepesinde, halk eğitim merkezinde ses cihazımız vardı. Ses cihazının başında ben vardım. Alarmı ben verdim. Karartma oldu. Harekâtta iki Bodrumlu arkadaş şehit oldu Batan gemide. Yusuf'tu birinin adı.

Kutlama ve eğlenceler: Bayramlar, halkın katılımıyla coşkuyla kutlanırdı. Trampet takımları vardı. Yarışmalar olurdu. Sene sonları okul müsamereleri olurdu. Hıdırellez kutlanırdı. Herkes evinde yiyeceğini hazırlar, Göktepe'de Bodrum girişindeki büyük meydanda olurdu, oğlaklar kesilirdi.

Berberlerin, nalbantların diş çektiği devirde çocukları Hüsnü diye biri sünnet ederdi. Normal düğünlere başlama gününe göre pazar ve çarşamba düğünü denilirdi. Çalgıcılar, Mahmut oğlu Hüseyin'in düğünü var, diye her yeri gezer, kumaş parçası gibi bir şeyler dağıtırdı. Kızevinde keşkek dövülür, kadınlar sonra hamama giderdi. Cuma günü kına gecesi, cumartesi ayrı düğün, pazar günü gelin alma yapılırdı. Gelinler kına gecesinde temel devren giyerler, o eğlenceye temel devren gecesi derlerdi. Sonradan kapalı salonlarda düzenlenen balolar çıktı.

Süleyman Ali Curoğlu sünnet fotoğrafı, 1970'li yıllar.

Erdoğan Aşkın asker uğurlaması, 1959.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Umurca'da Mustafa isminde biri vardı. Kırık çıkık işlerinden o anlardı. Basit rahatsızlıklarda elma yağı ile kekik yağı kullanırlardı. Elma çalısını kaynatıp ondan yağ çıkartırlar, koyulaşır, pekmez gibi olur. Kekik daha serttir, yakar.

Yaşanan afetler: 1957 Fethiye Depremi'nde burada deniz çekildi. Tekneler yattı. Çarşıdaki meyve-sebze tezgâhları, bahçeler denize gitti. Yarım saat, bir saat sürdü çekilme.

Değişim ve gelişmeler: 1954 yılında Bodrum'da hiçbir köyde elektrik yoktu. Ben vali bey ile köylere gittiğimde ses sistemi kurardım. Sonra ses cihazını bir köyden söker, valinin peşinde öteki köye giderdim. Elektrik, 1964 yılı gibi geldi. Burada daha önce bazı yerlere elektrik fabrikasından elektrik verilirdi. O da akşamları birkaç saat.

Örf ve âdetlere, komşuluk ilişkilerine, sevgi-saygıya bakarsanız eskiden bambaşkaydı. Eskileri çok arıyoruz. Sandalyeyi koyup namaza giderdin. Şimdi kilidi kırıp dükkâna giriyorlar.

Beklentiler: Beldelerin kapanması iyi olmadı. Belediye başkanları çalışabiliyordu. Büyükşehire bağlanınca çalışma kalmadı maalesef. Uzaktan olunca aksama oluyor. Eğitim, sağlık, ulaşım hizmetleri de pey iyi değil.

Ortakent

Erman Aras, (1958 doğumlu).

Görüşme yeri: Ortakent.

Görüşme tarihi: 23 Haziran 2023.

Aile tarihi: Bodrum doğumluyum. Annemin adı Yadigâr, babamın Ömer. Babam çiftçiydi. Elleriyle 4 bin ağaç diken, en eski mandalina üreticilerindendi. Baba tarafından dedem Mehmet Kocadon, anne tarafından dedem Kazım Muladakis. Kazım dedem, 12 adalara lokum, şekerleme ve helva dağıtımında bir numaralı esnafmış. Yokluklara rağmen çalışmış ama baskılar neticesinde işlerini bırakmak zorunda kalmışlar.

Mehmet Kocadon, anne Beyza Hanım, anneanne Şöhret Hanım, teyze Hüsniye Hanım, Ömer ve Ülker, 1936.

Çataltepe'de Ömer Aras ve Yadigâr Aras, arkadaşlarıyla, 1942.

Yadigâr Hanım'ın İstanköy Adası'nda İtalyan okulunda öğrenim gördüğü yıllar.

Baba tarafım Bodrumlu. Babamın annesi ve annemin ailesi Girit'ten İstanköy'e göçmüş. O zamanlar burada okul olmadığı için dedem babamı İstanköy'deki İtalyan okuluna göndermiş. Annemle okulda tanışmışlar. Babam Kos'taki İtalyan okulunda müzikten edebiyata ileri derecede eğitim almış. Annem de mesela çok iyi piyano çalar ve iyi derecede resim yapardı. Askerden sonra evlenip annemi de Bodrum'a getirmiş. Daha sonra askerlik için tekrar Türkiye'ye gelmiş. İkinci Dünya Savaşı başlayınca dönememişler. Buradaki bahçelerin başına geçmiş.

Mehmet Kocadon ve Ömer Aras, 1926.

Ömer Aras, Çanakkale, 1946.

Anne tarafımı mübadele ile Girit'ten Milas'a göndermişler önce. Zeytincilik ve tarım işi yapmışlar. Gelirken yanlarında kazanlarını getirebildikleri için sabun işiyle başlamışlar üretime. Milas'tan, siz bizi işimizden mi edeceksiniz deyip kovalanmışlar. Onlar da ne yapacaklarını şaşırıp İstanköy'e geçmiş. İkinci Dünya Savaşı'nın ağır koşullarında orada Alman işgalini yaşamış, Nazi zulmünü görmüşler. Sonunda da kaçarak hayatlarını kurtarmışlar.

Bodrum Limanı, Ömer Aras ve İbrahim arkadaşlarıyla, 1944.

Ömer ve Yadigâr Aras, çocukları Ahmet ve Erman ile birlikte, 1960.

Çocukluk yılları: Biz Ortakent'te oturduğumuz için bahçe içerisinde büyüdük. Bahçelerde körek ağaçları vardır. Bu ağaçlardan sandal yapar, sulama kanallarında yüzdürürdük. Bahçe telinden arabalar yapar, eğer bulabilirsek bir de pilli ampul takardık. Cevizlerle bilye oynardık. Kazanan cevizlerin sahibi olurdu.

Düğünlerin çocuklar için en güzel yanı, her düğüne macuncuların gelmesiydi. O zamanlar dondurma da yoktu. Kazanın etrafında buz çevrilerek sorbe yapılırdı. Bugün ben de işletmemde ürettiğim dondurmalarda bu usulü kullanıyorum.

Kutlama ve eğlenceler: Düğünlerimiz evin önünde, mahallede, sokaklarda yapılırdı. Düğünden önce yapılan keşkek günü ve kına, ana eğlenceler arasındaydı. Hıdırellez kutlamalarında ateş yakılır, köylü bir araya gelirdi. Dilekler tutulurdu. Çocukluğumdan itibaren geçtiğimiz yıllara kadar burada hıdırellez kutlandığını söyleyebilirim.

Ahmet, Erman ve küçük yaşta Vefat eden Ersan'ın sünneti. Pembe hala, Nazmiye, Kazım Muladakis, Ömer ve Yadigâr Aras, 1960'lı yıllar.

Üretim ve ekonomi / Bodrum'da mandalinacılığın başlaması, zirve ve çöküş süreci: Dedelerim, Ortakent kökenli. Bahçelerimiz dedelerden kalma. Onlar hep tarımla uğraşmış. Babamlar askerden sonra geldiğinde buradaki bahçelerde İkinci Dünya Savaşı öncesinde incir üretimi, tütün ve susam yetiştiriciliği yapıyorlarmış. Sonraki yıllarda incir para etmemeye başlıyor, tütün de yasaklanıyor.

Aras ailesinin ilk mandalina ağaçları, Ölmesli bahçesi, 1960.

Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşlarından olan Şükrü Kaya, İstanköylü. Şükrü Kaya onları İstanbul'da ağırlıyor. Onun da vizyonu ile birlikte bizimkiler buraya geldiklerinde Bodrum'da tarımdan daha fazla nasıl istifa edebiliriz diye bir arayış içine giriyorlar. O arada Adana ve Mersin tarafında mandalin üretimi hızlanıyor. Bodrum'un ileri gelenleri de incirler bitti, çürüdü; biz de mandaline mi dönsek diye arayış içinde. Tam bu sıralarda Kalimnos-Bodrum arasında hayvan ticareti yapan bir celebin, savaşın çıkmasıyla buradaki esnafa borçlu kalması ve savaş bitiminde borcunu bir şekilde ödeme isteği Bodrum mandalinacılığı için bir başlangıç noktası oluyor. Diyor ki bu celep: 'Arkadaşlar, savaş artık bitti. Kusura bakmayın, size borcumu ödeyemedim ama ben bu arada mandalin fideleri yetiştirdim. İsterseniz borcuma karşılık size fide verebilirim'. Bizimkiler de böylece Turgutreis'teki pek çok aile gibi mandalin dikmeye başlamış. Aslında Bodrum'a üç yüz sene evvel de gelmiş mandalin ama ticari boyutu olmamış.

Ömer Aras Mustakaçi'nin motorunda, 1952.

Yine bu yıllarda Cevat Şakir'in de birtakım çabaları olmuş. Yurt dışından pek çok ağaç, narenciye fideleri getirmiş ama o da yeterli bir ticari değer yaratamamış. Sonuç olarak anlattığım şekilde İlk ürünler 1950-1960 arasında alınmaya başlanmış. Daha sonra Bodrum'un köklü ailelerinden Hasan ve Hüseyin Karakaya'nın girişimi ile Karakaya firması önemli bir pazar yaratıyor. Mandalina işleme tesisleri aracılığıyla Bodrum mandalinasını Yugoslavya üstünden tırlarla doğu blokuna sevk ediyorlar. Mandalinada ciddi gelir elde edildiğini görenler de mandalin üretimine ağırlık veriyor. Böylece Bodrum Yarımadası'nda mandalina ağaçları çoğalıyor. Yugoslavya'daki savaş nedeniyle 1990'lı yıllarda ticaret sekteye uğruyor. Bu firma, mandalin bitince defne yaprağı ihracatına başlıyor. Karakaya, Bodrum için çok önemli bir firmadır. Bodrum'un tarımında çığır açmıştır. Hasan Bey'in ifadesiyle bu firma savaş öncesinde Yugoslavya'da yılda 25 bin ton yerli mandalin işliyordu. Bugün bakıldığında bütün yarımadada 3-5 bin ton civarında üretim var. Bu arada

ağaçların pek çoğu kesildi. Çünkü Karakaya firması durdu ve halk maalesef bir araya gelip etkin bir kooperatif kuramadı. Bugüne kadar kurulan bütün kooperatifler de battı. Turizmin artmasıyla beraber Bodrum, o acemi günlerini unutmuş ve tam bir mirasyedi olmuştur. Böylece bir tembellik ve Bodrum'u betona dönüştürme dönemi başlamıştır.

Erman Aras'ın babaannesi Beyza Hanım, çocukları Ömer, Ahmet, Şerif ve Ülker ile birlikte, 1930'lu yıllar.

Ömer Aras, Kazım Muladakis, Diş Hekimi Subay Orhan Kocagil, Tenekeci Şerif, Bodrum, 1950'li yıllar.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Bel tutulması, kırık-çıkık gibi rahatsızlıklarda İbrahim Bilgiç'e gidilirdi. Benim çocukluğumda Ortakent'te tenekeci bir amca diş çeker, yanındaki şaraphaneden, meyhaneden hemen alkol gelir, diş çekilen yere tampon yapılırdı. Ortakent'te dükkânları hala duruyor; kuru fasulyeci Hüseyin amca en eski esnaflarımızdandır. Eskiden ilaçlarımız da doğaldı. Ben mesela bahçemde de kimyasal ilaç kullanmıyorum. Arap sabunundan tutun da acı bibere kadar atalarımızın kullandığı o reçeteleri kullanmaya devam ediyorum. Hasta olunca mesela karnın ağrıyınca elma ve kekik yağı kullanılırdı. Midemiz bozulunca kesme şekerin üzerine kekik yağı döker, onu hap gibi yedirirlerdi.

Yadigâr Aras, 1942.

Mutfak kültürü: Büyüklerimiz Girit'ten geldikleri için Girit mutfağı bizde önemliydi. Fava ve ot yemekleri sıklıkla yapılırdı. Eskiden burada üzüm bağları da çokmuş. Tapularda Bağarası gibi mevki isimleri çokça geçer. Mesela Aspat Dağı'nda, Konacık'ta, Pedesa'da, Lelegler zamanından kalma asma terasları var. Bu bölgede üretilen şarap, pekmez ve zeytinyağları amforaların içinde dünyaya ihraç ediliyormuş. O teraslar hala durduğuna göre onları düzeltip eski üretimi yeniden canlandırabilir, yine amforalar içerisinde sergileyip dünyaya satış yapabiliriz. Ben bu toprakların sahip olduğu değerlerin üzerinde çalışılmamasını bir akıl tutulması olarak görüyorum.

Ömer Aras'ın babası Mehmet Kocadon, Bodrum Kalesi ve deniz feneri, mendirek yapılmadan önce.

Ömer ve İbrahim Bodrum Limanı'nda arkadaşlarıyla, 1944.

Değişim, gelişmeler ve beklentiler: Mesela bugün Bodrumlular Bodrum'un çarşısını kiraya vermiş durumdadır; çarşıda eski esnaf zor bulursunuz. Yurt dışındaki turistik ve eski şehirlerin çarşıları aynı zamanda o yörenin halkının buluştuğu, mimarinin, kültürün ve yerel unsurların korunduğu, vitrinleri size nerede olduğunuzu hatırlatan, artık markalaşmış yerel ürünlerle doludur. Bu yerler o yerleşimin cazibe merkezidir. Bizim çarşımız ise taklit ürünlerin satıldığı yozlaşmış, kültüründen uzaklaşmış yeme-içme mekânlarına sahip.

Tarih, tarihi eserler, müzeler, deniz, doğa, yerli tekne yapımları, mavi yolculuk… Her şey var Bodrum'da. Ama biz kanalizasyonları denize veriyoruz. Yapılan yetersiz arıtmalar da çalışıyor mu çalışmıyor mu belli değil. Bunları dillendirirseniz de birileri çıkıyor, kardeşim turizm baltalanır diyerek sizi susturmaya kalkıyor. Bodrumlu rant peşinde, kısa sürede daha çok para kazanma, daha yüksek kiraya verme peşinde. Kökene bakıyorsun, Orta Asya'dan gelmişiz. Burada milattan önce baktığınız zaman Lelegler, Karyalılar var. Medeniyet kurmuşlar, tekneler, keşifler, seferler, deniz ticareti ve tarımsal üretimle belli bir seviyeye çıkmışlar, güvenlik sorunlarını çömüşler. Sen bunların hepsini elinin tersiyle itiyor, yok ediyorsun. Hipodromun üzerine sanayi sitesi yapıyorsun. İnsan bu durumda Bodrumluyum demeye utanır. Bunları söyleyenler de sevilmez, görev istediğinde verilmez, siyasi partiye gider, partiden atarlar. Yani kimse bunları konuşmak da duymak da istemiyor. Örneğin Bodrum yatçılıkta dünya markası olabilirdi; tekne yapım yerleri, limanlar yaratılabilirdi ama biz ne yaptık? Kapattık defterleri, en kolayını seçtik.

Bodrum'un henüz yeteri kadar keşfedilmemiş değerlerinden biri de defne ağaçlarıdır. Bir ara defneyaprağı ihracatı yapılmıştır ancak bizimkiler defneyi işleme yoluna gitmemişler. Bu ağaçlar dere yataklarında çoktur. Yüz yıllık defne ağaçlarımız var. Fakat maalesef biz onları yol yapacağız diye kestik. Kalanlar da yeni açılan veya genişletilen yol yapım çalışmaları ile bir birer kesiliyor.

Bodrum, zengin bir yerken bence bu kadar vurdumduymaz olunmamalı bu kadar mirasyedi olunmamalı. Siyasiler veya buradaki kurumların başındakiler artık icraata geçmeli. Bu topraklarda refah içinde olmamız gerekirken mutsuzluğu yaşıyoruz. Bodrum mandalinası üretimi canlandırılabilir. Burada her ürün satılabilir, herkes para kazanabilir. Para kazanmak için yeni binalar yapmak gerekmez. Aksi halde, Bodrum'la beraber biz de yok olup gideriz.

Bodrum Yadigârı: Narenciye üretimi babamın döneminde başladı. İncir yetiştiriciliği, tütün ve susam üretimi varken babam buraya mandalin ağaçlarını dikiyor. O rahmetli olunca ben yatçılık işini bırakıp bahçe ile ilgilenmeye başladım. Çünkü burası çocuk gibi. Bakmazsan ölüyor. Annemin adı Yadigar'dı. Biz de annemin adı ve Bodrum markasıyla katma değerli ürünler üretmeye başladık. Hem

diğer üreticilere örnek olmak için hem de bu bahçeyi yaşatmak için ürün çeşidini artırıyoruz. Bodrum mandalinası ile ürettiğimiz 22'si satışta olmak üzere 40 çeşidin üzerinde ürünümüz var. Bahçe bakımı ve bu üretim süreci içinde personel bulmakta zorlanıyoruz. Bodrumlu mandalina üreticisinin para kazanmasını sağlayacak, herkese örnek olacak bir sistem kurmaya çalışıyoruz. Özellikle turizmin yoğun olduğu yerlerde il ve ilçe belediyelerinin de satış noktaları aracılığı ile bizim gibi üreticilere, üretim kültürünün devam edebilmesi için destek verilmesi gerekir.

Yadigâr ve Ömer Aras, 1950.

Kızılağaç Mahallesi/Köyü

Erol Köse, (1958 doğumlu).

Görüşmenin yeri: Kızılağaç Mahallesi / Köyü.

Görüşme tarihi: 26 Haziran 2023.

Doğum yerim Kızılağaç. Anne adım Turceyin, baba adım Mehmet. Beş evlattan ikincisiyim. Dayımın evladı olmadığı için 1969 yılında dayıma evlatlık olarak gittim.

Köyün kuruluşu, tarihçe ve rivayetler: Kızılağaç köylüleri, Orta Asya Yörükleri olarak buraya gelip yerleşmişler. Ninemiz Mazı Gereme'den gelme, dedemiz Çiftlik'ten Kızılağaç'a göçme. Kızılağaç köyünün ismi şöyle konulmuş: Köy muhtarlarını toplamışlar, isim verecekler. Bizim muhtara sormuşlar ne yapalım, diye. Bizim her taraf kızılçam ağacı dolu, bizimkini Kızılçam yapın demiş. 1933 yılında Kızılğaç köyü Çiftik'ten ayrılmış. Muhtarlık Çiftlik'teymiş, Kızılağaç'ın yarısı da Umurca'ya bağlıymış.

Uçar ailesi, 1979.

Aile isimleri lakaplar: Bizde Akçalar, Toplar, Karacalar, Araplar aileleri eskidir. Bu isimle mahalle isimleri de vardı.

Seferberlik ve Millî Mücadele yılları: Kurtuluş Savaşı zamanında, Yalı kısmında Yunanlılar varmış. Gerenkuyu dediğimiz yerde kiliseleri varmış. Çocuklarları bizimkilerle beraber büyümüş. Beraber güreş tutarlar, beraber geçinirlermiş. Atatürk bunları kovaladıktan sonra gitmişler. Gittikleri yerden hayvanları kaçırmaya gelmişler işgal zamanı, hırsız Yunanlılar vardı, diye anlatırlardı.

Erol Köse, 1979.

Erol Köse'nin müzisyenliğe başladığı zamanlar, 1980'li yıllar.

Cümbüş üstatlığı ve muhtarlık: İlkokulu bitirdikten sonra 1969 yılında dayımın yanına evlatlık geldim. Babam Torba'da çalışıyordu zaten. Ben de dayımın kahvehanesini açardım sabahları. Öğlen kahvehaneyi dayıma teslim eder, yanındaki berberde çalışmaya başlardım. Büyük bir müzik hevesi, saz çalma hevesim vardı. Çok istedim ama saz alamadım. İbrahim Köse diye bir arkadaşım bana ilk sazımı aldı. Kendi kendime saz çalmayı öğrendim. Düğünlerimizde cümbüş çalındığı için iki sene sonra cümbüş çalmaya başladım. Akşamları da cümbüş çalıp eğleniyorduk Kızılağaç'ta. Nota filan olmadan kulak dolgunluğuyla kendimi geliştirdim.

Kızılağaç köyü muhtarı Erol Köse, jandarma komutanı Selçuk bey ve köy eşrafı ile birlikte, 2003.

Erol Köse akerlik fotoğrafı, 1977.

1978'de askere gittim. 1 ay sonra izne geldim. Bodrum Ortakent'te Rasim Eriş isminde kemancı bir abimiz vardı, cümbüş çaldığımı duymuş, düğünde cümbüş çalacak kimseyi bulamamış. Akşam vakti, geldi beni buldu. Çabuk gel, dedi. Düğünde çaldım, hayretle bana bakıyordu herkes. Nereden, nasıl öğrendin diye soruyorlar.

Askerden döndüğümde gelip beni buldu. Sen bu işi yapacaksın dedi. Berberliği bıraktım. Faal olarak Bodrum yöresinde 23 sene cümbüşçülük yaptım. Sonra kahvehaneyi köy marketine çevirdim. 1982'de evlendim. İki çocuğum oldu. 1999'da marketi açtıktan sonra 2001 yılında ara seçimler oldu. Yalı Beldesi ile Kızılağaç birleşti, mahalle muhtarlıkları kuruldu. Aday oldum kazandım. 2014 yılına kadar muhtarlık yaptım. Sonra emekli oldum. Bahçemle ilgileniyorum şimdi. 6 sene önce eşimi kaybettim, çocuklarımla beraber yaşıyoruz.

Üretim ve ekonomi: Köyümüzün geçim kaynağı; kuru incir, zeytin ve haruptu (keçi boynuzu). Bir de Bodrum'a işçiliğe, inşaat işlerine gidenler olurdu. Bizde denizcilik yapan pek yoktu. Yaşlı insanların zamanında evde iki tane eşek olurdu. Dağdan odun kesecek, sabah götürüp satacak, evine ekmek getirecek, çocukların ihtiyacını karşılayacak. Ben de yaptım. 6 liraya eşek yükü odunu Kızılağaç'tan sarıp Bodrum'a götürüp satardık. Ayrıca Torba'da ve Bodrum'da inşaatlarda demir de ördüm.

Dağdan getirdiğimiz kereste ve odunun dışında başka gelir yoktu. Kömür de yaparlardı. İncir, ağustos, eylül ayında satılır, para ederse onunla çoluk çocuğun düğününü yapardın. Şimdi arazi satsan da düğün yapamaz hale geldik. Badem ağaçları daha çok Çiftlik Mahallesi'nde vardı.

Toprağı eksen ne kadar ekebileceksin, arpa, buğday yetmiyordu diye anlatılardı. Bazı evde üç eşek olurdu. Odunculuk vardı para kazandıran. Hemen arpayı biçer, eşeğin sırtına sarıp, odunla onu dövüp, değirmende çekip ekmek yapar, çocuklarını beslermiş eskiler.

Çocukluğumda hayvancılık vardı. Herkesin ortalama 7-8 sığırı, eşeği, keçisi… Onları sabah götürüp yayardık. Bodrum'u bile okul çağlarından sonra gidip gördük. Babam 5 çocuğa nasıl yetişsin, rençberdi. Başkalarının arazilerinde, Torba'da ağalara ortakçılık yapardı. Zeytine giderdi daha çok. Dedem anlatırdı; 10 kardeşlermiş, en küçükleri dedem, 4 oğlan 6 kız. Babası ölmüş, arazileri bir pay ediyorlar. Birer dönüm yer kalıyor. Zeytini bir sıkıyor, 1 dönümden 8 kilo yağ… Ama şimdi onun diktiği zeytinlerin bir tanesi 50-60 kilo yağ veriyor. O çalışmış, bizler sefasını sürüyoruz. Bizde bir atasözü vardır: Zeytini deden dikersen yersin, inciri de baban dikerse yersin. Arazileri zeytinle doldurmuş o zaman Kızılağaçlılar. Şimdi zeytin en önemli geçim kaynağı. Bir de incir var. Ama incire üç sene bakmazsan ölür. Karmasını güzel takip edersen yeni fidan 3 sene sonra meyveye yatar.

Eski insanlar bir de şunu söylerlerdi: 'Mart ayında boğadan, haziran ayında yılandan, ağustos ayında insandan kendini sakın'. Sebebi de şu: Mart ayında baharda her tarafta ot bol, hayvanlar yiyince insana saldırabilir, haziran ayı da yılanların çiftleşme zamanıdır, insana saldırabilir, ağustos ayında da bütün meyveler yetiştiği için insanlar azar.'

Kıtlık yılları: Kıtlık zamanlarında insanlar arpa ve buğday yetiştirmek için bir çuval buğday verecek diye ağaların yanında çalışmış. Köyde bütçesi iyi olan, arazisi çok iyi olan Efeoğlu ve Hüseyin gibi birkaç insan varmış. Bunlar evlendirdiği kızlarına çömlekle altın hediye edermiş. Köyde Rumların ne kadar arazisi varsa o arazileri satın almışlar. O zamanlar üçte bire çalışıyorlarmış. İki çuval ağanın, bir çuval senin. Yer yoktu işlemek için yani. Sonra beşte ikiye çıktı. Şimdi yarı yarıya versen insan bulamıyorsun.

Esnaf ve zanaatkârlar: Köyde o zaman fırın yoktu. Marangoz vardı. İki tane eski sistem, burgu ile çalışan zeytinyağı fabrikası vardı. Kayınpederim de marangozdu. 1990'dan sonra otelin lojmanları yapılınca nüfus arttı. Marketler açıldı. O otel Alman tatil köyü olarak yapıldı önce. Şimdi bin 500-2 bin kişi çalışıyor. Eskiden köylü çok çalışırdı orada. Köylü yer satıp onu yiyiyor şimdi. Gençler ya tekneye ya okula gitti.

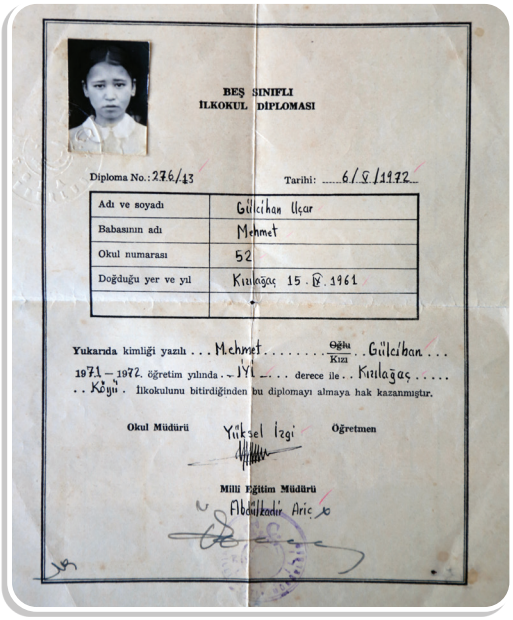
Köyde Nalbant Selahattin Top vardı en son. Bodrum'da çıraklık yaparak öğrendi mesleği, sonra kendi yerini açtı. 3-4 tane de marangoz vardı. Her şey elle yapılırdı eskiden. Evler genelde taştandı. Doktoroğlu Mehmet, Doktorun Ali, Yahyanın Ömer, taş ustalarıydı. Şimdi onların çocukları devam ediyor.

Turizmin başlaması: Çiftlik'te turizm 1980'lerde, bizde özellikle 2000 yılından sonra başladı. Bizde teknesi olan bile yoktu. Sonradan otellerde, teknelerde çalışanlar oldu. Kızılağaç'ta pansiyonculuk da olmadı. Sahildeki yerleri eskiden satmışlar zaten ama Çiftlik Mahallesi kendi yerlerine sahip çıktı.

Çocuk oyunları: Kuyu oyunları oynardık, amata oynardık. Kozağa taşla vurursun, o uzaklaşır, ebe alır gelir. Çelik oynardık, cıngırdak yapardık ağacın ortasını delip, başka bir ağacı da üzerine koyar, karşılıklı biner, dönerdik. Onun ses çıkarması için kömürle kazığı ezer, arasında koyardık.

Kızılağaç Köyü ilkokulu, 1968.

BEŞ SINIFLI
İLKOKUL DİPLOMASI

Diploma No.: 276/43 Tarihi: 6/8/1972

Adı ve soyadı	Gülcihan Uçar
Babasının adı	Mehmet
Okul numarası	52
Doğduğu yer ve yıl	Kızılağaç 15.8.1961

Yukarıda kimliği yazılı ... Mehmet ... Oğlu / Kızı ... Gülcihan ... 1971 – 1972 öğretim yılında ... IVI ... derece ile ... Kızılağaç ... Köyü ilkokulunu bitirdiğinden bu diplomayı almaya hak kazanmıştır.

Okul Müdürü Yüksel İzgi Öğretmen

Milli Eğitim Müdürü Abdülkadir Aric

Erol Köse'nin eşi Gülcihan Uçar'ın ilkokul diploması.

Okul yılları: İlkokulu Kızılağaç'ta okudum. Okulumuz 1947'de açılmış. İlk öğretmen, araştırmacı Mehmet Uslu'ydu. Okulda yerli malı haftası olur, herkes evinden nohut kavurup getirirdi. Çocuklar ilkokuldan çıktıktan sonra camiye gider, imamlar okuturdu.

Kutlama ve eğlenceler: Millî bayramları kutlardık. Dini bayramlarda bayram gelse de gitsek, gezip şeker toplasak, evlere gidip kavurma yesek diye beklerdik. Şimdi çocuklar bayram namazına bile gelmiyor.

Gülcihan Köse ve arkadaşları, 1970'li yıllar.

Erol Köse'nin eşi Gülcihan Köse, 1981.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Elektrik olmadığından, eski düğün yerlerine lüksler asılırdı. Tabii o da varsa. Olmayan kiralardı. Hasır üzerine konulan şiltelerle düğün yapılırdı. Ağaçlardan kalaslara, evden gelen yaygıların üzerine oturulur, yemekler yerde verilirdi. Eski düğünlerde oyuna manga manga çıkılıp oynanırdı. Her arkadaş grubunun bir mangası olurdu. Bir manga oynarken başka manga gelirse oynamaya, kavga çıkardı.

Düğünden bir hafta önce eğlenceyle oğlanevine bayrak dikilir. Yatsı namazından sonra silah atılır. Sabaha kadar yenir, içilir, güneş doğmadan, akşamdan hazırlanan bayrak direği müzik eşliğinde

bayraktar tarafından bir ağacın tepesine asılır, düğünün başladığı bir hafta evvelden ilan edilmiş olurdu. Ağırlık, bayrak dikiminden sonra giderdi. Şimdi yine eskiye döndü, deve kiralayıp ağırlık götürüyorlar. Ağırlık geldikten sonra kızevi yaptığı çeyizleri bir odanın içine serer. Çeyiz eskiden bir hafta önceden değil gelin alma günü gelirdi. O çeyizi sererdi insanlar da ne eksik diye bakmaya gelirdi gelinin yakınları. Eksik el birliği ile tamamlanırdı.

Düğün sahiplerinin komşularının düğün organizasyonuna yardımcı olma âdeti halen devam eder. Birinci günü deli kınası olur. O gün kızevinde düğün olur. İlk zamanlar oğlanevinde de olurmuş eğlence, sonra kalkmış. İkinci günü hem oğlanevinde hem kızevinde düğün olur. Kızevindeki eğlencede gelinin ayaklarına, ellerine kına yakılır. İkinci gün, gündüz oğlanevinden kızevine gelin başı yapılacağı zaman baskına gidilir, gelini oynatırlar. Baskın derler buna. 3. gün öğlenden sonra gelin almaya gidilir. Bir hafta önce asılan bayrak yine silah atılarak indirilir. Düğün biter.

Düğün bittikten bir hafta sonra kız ardı yapılırdı. Kız ardında gelin, oğlanevinden misafir gibi anne babasının evine gider. Bu arada anne babasını görmez, evden de çıkmazdı. 2-3 gün sonra da kızevi, oğlanevine giderdi. Gelinin evine bakmaya giderler, komşular da gelir.

Sosyal ve kültürel yaşam / güreş müsabakaları: 1980'li yıllarla eski muhtar Durmuş Aksakal, bir iki defa pehlivan güreşi yaptırdı. Ama daha eskiden de yapılır mıymış ben bilmiyorum. Güreşler Derinkuyu yalısında oldu.

Mutfak Kültürü: Annem bulgur çorbası ile diri bakla pişirirdi. Sabahleyin yerdik. Çaydan kahvaltıdan güzel olurdu. Normal bakla yemeği varsa içine kuru fasulye ve nohut da atarlardı. Ona limon sıkıp içerdik. Köy kadınlarının işi gücü çoktu. Akşama, elinde ne varsa, kızartma, balık onu yapardı.

Deniz kültürü: Babam lüfere giderdi. Serpme ile kefal avlardı. Ben de gidiyorum. Balığı görünce kenardan serpme atarım. Mart, nisan, mayıs aylarında bir gecede 25 kilo kefal tuttuğumu biliyorum. Levrek ve deli sarpa da olur. Bir serpmede 5 kilo kefal aldığım olur. Sarıkulak diyoruz onlara. Gezici balıktır. Mevsimine göre çupra tuttuğumuz da olur serpmeyle.

Erol Köse'nin balıkçı teknesinde çalıştığı yıllardan bir kare,1976.

İnanışlar: Kül dökülen yerden geçilmez, ufak su dökülmez. Bismillah demeden eşikten geçilmez. Kurban kesilen yerde ufak su dökmeyin, derler. Her evin yanında kurban kesilen ağaçlar vardır çünkü.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Kızılağaç'ta kahvelerin, dükkânların olduğu yerde Tümtüm Dere dedikleri bir yer var. Yolun derenin içine çıktığı yerde, yolun altında in vardı. Oradan cırıklı tavuk çıkar, derlerdi, kimse geçmezdi oradan gece. Önüme cırıklı tavuk çıktı, elimi ayağıma karıştırdı diyen anlatırlardı. Bir de onun karşı tarafında şehitlik dedikleri bir yer vardı. Oradan da gece geçemezlerdi. Köy yerinde bazı eski mezarların yeri bellidir. Birisi bir inşaat yapmak istedi. Mezarlık çıktı. Mezarda kireç söndürdü adam, evine traktörle giderken traktörün altında kaldı. Ondan sonra oraya biri yerleşti, biraz oturdu, rahatsız oldu, yatırmadılar, kalkıp gitti.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Doktor dede dedikleri Mustafa Akça, askerliğini sıhhiye olarak yapmış. Devamlı penisilin bulundururdu. Ayağını burkan, akrep sokan ona giderdi. Onun kızları da doğum yaptırırdı. Bir de kız Halil dedikleri Halil Kise vardı. O da bel açılması, et kısması, bel fıtığı dediğimiz rahatsızlıklara bakardı. Eskiden Molla Dede dedikleri biri varmış, o da üfler okurmuş.

Tarihi kalıntılar: Dağlarda çağıllar var. Eski insanların, Yunanların oturduğu yerler var yani. Ama yıkıntı halde. Çağıllar yüksekteymiş hep, ateşle haberleşme yaparlarmış. Bir de bizim burada ayakta duran bir kilise var.

Gelişme ve beklentiler: 2 Kasım 1978 akşamı köyde sokak lambaları yandı. Ben askere gitmeden bir gün önceydi. Mektubu Bodrum'dan atardık. 1999'da belediye olduk. Köy muhtarlığı döneminde 1995-1999 arası su şebekesi yapıldı ama şebekeye belediye olduktan sonra bağlandı. Lions kulübü ve muhtarlık tarafından 1990-1995 arası sağlık evimiz yapıldı. Belediye olduktan sonra köyden mahalle sıfatına geçtik. Ben de 2001-2014 yılları arasında muhtarlık yaptım. Benim dönemimde cami lojmanı yaptık, tamiratını yaptırdık. Kadınlara yer yaptık. Belediye olduktan sonra bütçesi olduğu için eksikleri belediyeye yaptırmaya çalıştık. İlk dönemimde herkes bana geliyordu. Eskiden muhtar, demek kaymakam demekti. Kendi bütçesi, köy sandığı vardı. Nikâhları bile muhtar kıyardı.

Beklentilere gelince; eksik olmaması mümkün değil. Zamanı geldiğinde yapılan değerli olur. Çiftlik mahallemizde bir sağlık ocağımız var. Haftada iki gün doktor geliyor. Nüfus artıyor. 10 yıl sonra yerli nüfus çok azalacak. Çünkü çok yer satıldı. İnşaatlar başladı. O yüzden hizmet şart. Marketler geldi, ulaşım fena değil. Her şeyden önce doğamızın korunmasını, yapılaşmanın artmamasını dilerim. Doğamızı korursak çok güzel bir yer olur Kızılağaç.

Mahallede okulumuz var. Bir 4. ve 5. sınıfları taşımalı sisteme aldılar ama 1.2.3. sınıfları biz taşımalı sisteme göndermeyince okul mecbur açık kaldı. Sonra ortaokul kısmı yapıldı derken okul ayakta kaldı, kapattırmadık.

Mumcular, Bayır Mahallesi

Erol Özer, (1951 doğumlu).

Görüşme yeri: Mumcular, Bayır Mahallesi.

Görüşme tarihi: 9 Temmuz 2023.

Aile tarihi: Babamın adı Ahmet, annemin adı Ummuhan. Araştırmalarıma göre sülalemiz Arabistan'dan gelme. Bir kolu Arap Mustafa, bir kolu Kuzubaşı sülalesine dayanıyor. Üç oğlan, bir kız, dört kardeş olarak buraya gelip yerleşmişler. Dedem, babam

küçük yaştayken vefat etmiş. Tek evlat olarak büyümüş babam. Bir evlilik yapmış, askerliğini dört yıl jandarma olarak yapmış. Askerdeyken hem hanımı hem çocuğu ölmüş. Sonra yeniden evlenmiş. 8 çocuğu olmuş.

Tarihçe ve rivayetler, yer adları: Mumcular ismi araştırdığıma göre 1928'de kullanılmaya başlanmış. Kayınpederim Mumcular'ın eski esnaflarındandır. Ondan duyduğuma göre bir dedenin buraya gelip yerleşmesiyle, balmumu üretmesiyle, mumcular ismi kullanılmaya başlanmış. O zamanlar oyma arı kovanları var. Köyde bazı kişiler arıcılık yapıyor. Dışarıdan petek almaya gelenler de oluyor. Onları sıkıp, mum yapıyorlarmış. Mumları almaya gelen kişilerin yakıştırmasıyla yıllar içinde burası için Mumcu, Mumcular ismi kullanılmaya başlıyor.

Karaova ismi de 100 yaşında ölen babamın ve yaşlıların anlattığına göre kuru ovadan geliyor. Tepecik'te oturan bir ağa varmış. Suyu zaten azdır buraların. Kıtlık olunca, ben bu kuru ovadan gideceğim, demiş. Tütün ve darı işinde çalıştırdığı hizmetçileri varmış ağanın. Ağa, iklim kurak gidince Denizli'ye gitmiş hatta.

Bizim en eski yerleşimin olduğu yerler Bayır Mahallesi, bir de Tepecik köyüdür. Sadece bu iki yerde varmış medrese. Pazarımız da çok eskidir. Bölgenin merkez pazarıydı. Pazar günleri kurulurdu. Bir ara pazartesi bir ara da cumartesi kurulmaya başlandı ama tutmadı. Ben burada 40 yıl esnaflık yaptım. Bodrum halkı, esnafı Mumcular pazarına gelirdi. Sonra turizm işleri, alışveriş merkezleri artınca Bodrum'dan gelen azaldı.

Aile isimleri ve lakaplar: Koca muhtar, Tasırların Mehmet amca, Muhtarların Ali, Muhtarların Ahmet.

Millî Mücadele ve işgal yılları: Kurtuluş Savaşı zamanında bizim köyler pek fazla zarar görmemiş. Seferberlikte dedelerimiz Çanakkale'ye gitmiş. Dedemin kardeşi Süleyman Özer de gitmiş savaşa. Onu bayramlarda ilkokullara filan götürürlerdi. Ali İhsan Paşa'yı çok severdi. Afyon'da beraber çarpışmışlar Yunan'a karşı. Dedem ve amcam gaziydi. Kayın validemin babası Halil Işık, Çanakkale'de şehit olmuş. Bir de Bayır mahallemizde Koreli dediğimiz biri vardı.

Belediyenin kurulması: 1968'de Mumcular'ın 2 bin civarında nüfusu vardı. Zamanın büyükleri, öğretmenlerimiz köylerden insanları Mumcular nüfusuna yazdıralım, Mumcular'ı belediye yapalım dediler. Beni de köyün birinde görevlendirdiler. Ev ev gezdim, köylerden taşıma yaptık. Nüfus sayımında böylece nüfusu kabarık tuttuk. Nüfus 2700 oldu. 1972'de ben askerdeyken de bir ara seçimle belediye oldu burası. 1974'ün başında da bir seçim yapıldı.

Üretim ve ekonomi: Tütüncülük, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yaparak anne babamıza yardım ederdik. Sağa sola da giderdik çalışmaya. Karaova dediğimiz yerde Mumcular'da herkes tütün yapardı zaten. Bodrum'un yerlileri buraya tütün işinde çalışmaya gelirdi. Karaova'nın ana gelir kaynağı, tütüncülük, beyaz darı, halıcılık ve arıcılıktı.

Meliha Özer'in dokuğu halılar, Mumcular, 2024.

Babam birinci sınıf tütün üretirdi. 8 çocuğunun hepsini tütün parasıyla evlendirdi. Tütün işi 1980'lere kadar gitti. Hangi eve gidersen git bir tane halı tezgâhı bulursun. Ailesi kalabalıksa iki tane olurdu. 1,50 metre halıyı benim hanım güttüğümüz koyunların yapağısıyla, kirmanda eğirerek ve kök boyasıyla 10 günde dokurdu. Dutun

yaprağından, gölün çamurundan kök boya hazırlardı. Buranın kök boyası meşhurdu. 1960'larda boyacı boyası kullanılmaya başlandı. Koyunu esas, halı yapmak için beslerdik. Çünkü onun bir yapağısı olur bir de yünü olur. Yılda iki verim olurdu. Birine yün, birine yapağı derler. O bizim eski yöremizin koyunu yok artık buralarda. Şimdi cinsler ırklar değişti. Bizim koyunlar bir tane yavru yapardı. Şimdi 3-4 tane yavru yapan koyunlar var.

İpekböcekçiliği de yapılırdı. Köyde ipekböcekçiliğinin anası benim hanımdı. Onun tohumunu getirirlerdi. Kadınlar tohumları koynunda saklardı. Dut yaprağı yer onlar. Zamanı geldi mi çam dalları getirirsin, dallara çıkar kozaya dönerlerdi. O yıllarda her evde bulunurdu. O iş için özel bir oda ayrılırdı.

Koyunculuk yapan bir 1-2 kişi kaldı şimdi. Eskiden köyün ortak çobanı vardı. Birinin adı Hasan Uzun'du. Sığıralan diye bir mahallede toplardı o milletin büyükbaşlarını, ovaya yayardı. Bizim burada Gökçe dediğimiz İbrahim Karadilli diye biri vardı. O toplar, götürür akşama kadar yayar getirirdi. Mumcular'da da paşa diye biri çobanlık yapardı köylünün hayvanına.

Esnaf ve zanaatkârlar: Bodrum'dan buraya gelen Hilmi usta diye marangoz vardı. Köyde iki tane de nalbat vardı, biri de Çamarası köyünden gelirdi. Eskiden tenekeci ustaları da olurdu. Punto kaynağı ile bakır kap kaçak yapardı.

Mumcuların meşhur kavurmacı Erol'u: Beni asıl kavurmacı olarak bilirler. İlkokula köyde gittim. Geçim kaynağımız çiftçilik. Babam beni koyuna salıyor. Rençberliği sevmezdim. 17-18 yaşlarıma geldim; bir iş yapacağım, ticaret yapmak istiyorum ama para yok. Babam öder, deyip bakkaldan meşrubat, öteberi aldım. Agustin cipe koydum, köy köy sattım. Sonra arkadaşın 1962 model cipiyle Bodrum Yarımadası'nda manavlık yaptım. Turgutreis, Ortakent, Kefolika, Gümüşlük… Buralarda sebze yetişiyor, narenciye yetişiyor. Onlardan aldığım sebzeyi meyveyi Bodrum'da satmaya başladım. Bodrum'da turizmde çalışan Ördek Mehmet diye bir ağabeyimizle köylerden tavuk alıp İzmir'e tavuk götürüp sattım.

Erol Özer, askerlik fotoğrafı, 1972.

Askerden geldikten sonra rençberlik, tütüncülük yapmak istemedim yine. Ciple devam ettim ama kazandığım para tatmin etmiyor. Çok sevdiğim terzi büyüğümüz, gel sana bir köfteci dükkânı açalım dedi. Ama ben köfteyi nasıl yapacağımı, bilmiyorum. Onun teşviki ile emekli bir öğretmenimin dükkânını tuttum. Açılış yapacağız masa yok, sandalye yok… Mumcular'da daha önce böyle bir yer açılmamış. Yıl 1973. Neyse arkadaşlarla çıktık, tahta parçaları bulduk, masa sandalye yaptık. Elektrik yok, lüks yakıyoruz, her gün Milas'tan bir kalıp buz getirtiyoruz etler bozulmasın diye. Milas'tan et aldım, köftecilikten, kavurmacılığa geçtim sonra. Mumcular'a ilk defa kavurmayı da ben getirmiş oldum. Aslında köfte iyi para kazandırır ama baktım ızgara köfteyi yemez oldular kavurma çıkınca. Bazen siftah bile yapamazdım ama özveri ile çalıştım. Sonra kuzu, oğlak kesmeye başladık. Zamanla satışlarımız arttı, bu işin ustası oldum. Kemiklerinden, sinirlerinden tek tek ayırırdım etin en güzel yerini. Kavurmacı Erol'un kavurmasını duyan gelmeye başladı.

Akdam'dan Çökertme'ye kadar bu sahil kenarının hayvanları çok lezzetlidir. Çünkü bu yörenin otu, kekiği farklıdır. Bir de bu hayvanlar denize girer, yörenin tuzlu kuyu sularını içer. Mumcular'da o zaman 10-15 tane esnaf var. Dükkânım merkez gibi oldu. Tam 35 yıl aynı dükkânda kavurma işi yaptım. 2009 yılında sağlık nedenlerinden dolayı devrettim.

Kutlama ve eğlenceler: Bizde Hıdırellez pek yapılmazdı ama ovadan beyaz darı harmanları kalkarken develere çanlar takılırdı. Devesinde çan olmayana darı harmanı sarılmazdı. Böyle bir eğlence olurdu. Tümberekler, dambır dumbur ses çıkarırdı. Harman serme yeri bizim evin karşısıydı. Darıyı serer, karıştırırlardı. Bu darıların getirilip serilmesi eğlenceye dönüşürdü. Pilli pikap getirilir, şarkı türkü söylenirdi.

Erol ve Meliha Özer'in düğün töreni, 1974.

Erol ve Meliha Özer'in düğün töreni, kayınpederi Ömer Koca, 1974.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Azıcık para kazanmaya, borçları ödemeye başladım. Evlenme çağına geldim. Kayınpederim Ömer Koca da Mumcuların kalburüstü esnaflarından. Hem tütün ağası hem bakkalı olan, fötr şapkası, yeleği ile saygın biri. Hatta köyün İleri gelenleriyle 1945-1950 yıllarında kooperatif gibi bir birlik yapıp burada manifaturacı açıyorlar. Neyse, Ömer Ağa beni sevmiş, çalışkan çocuk diye gözüne kestirmiş damat olarak. Benim de hoşuma gitti tabii ve 1975 yılında evlendim Ömer Ağa'nın kızıyla. Bizde damadı çok yorarlar. Öncelikle damat evlenmeden önce evini yapmak mecburiyetindedir. İkincisi altın yapacak. İlla ki beşibirlik olacak. Kız tarafı da çeyizini hazırlar, mobilyasını alır.

İnanışlar: Havalar kurak gittiğinde yağmur duası yapılırdı, 'Yağdır Allah' derlerdi. Buluğ çağına girmemiş çocuklara hayıt dalından yapılmış örme sepet verirlerdi. Onları evlere salarlardı, kapıyı açarsın ya da bacadan salarsın o sepetleri. O evlerden de yiyecek bir şeyler varsa, kara bakla, nohut filan koyarlardı. Sonra da arkandan su serperlerdi. Islanırsan yağmur yağma ihtimali yüksek olur derlerdi. Çocukluğumda yağmur duası için Güvercinlik yanındaki İğne Gölü'ne gidilirdi. Yeni rençberliğe başlamış genci seçerler. Onu suya iterlerdi. Hoca ellerini ters çevirir, dua ederdi. Suyun içine de kırk bir tane taş atılırdı.

Doğaüstü varlıklar: Şeytan çıkacak diye korkuturlardı. Congalaz çıkar derlerdi. Congalazın hikâyesi de şu. Yeniköy'de Ellez diye bir ağa var. Bu ağa, bir gece Emmili dayı kuyusunda develeri bakır kapla sularken, bakırı yere düşürüyor. Bakırın ipi de develerden birinin ayağına dolanıyor. Hayvanların hepsi ürküyor ve tangır tangır köye doğru koşturuyor. Böyle gürültüler, garip sesler filan oldu mu congalaz geliyor, diye korkuturlardı çocukları.

Köyün sevilen simaları: Ali Ergen diye bir büyüğümüz vardı. Kimi sorsan hangi köyden geldiğini bilirdi. Bütün köyleri, ovaları, tepeleri, dereleri isimleriyle, özellikleriyle bilir, beyitler söylerdi.

Dehaydı ama ona deli derlerdi. Bizim burada tarihi çok iyi bilen Çamarası köyünde Dibek Hüseyin diye biri vardı. Kısa boylu ama tarihi çok iyi bilirdi.

Dağlar çalısız, köyler delisiz olmaz derler ya; onları da sayayım: Çömlekçi'nin üzerindeki köyden Ali vardı, Bahçearkası köyünde yine bir Ali vardı. Yeniköy'de bir Ali daha vardı, Mazı'dan Deli Efe derlerdi, Yeniköy'den Kemancı Mehmet, İsmail, Çömlekçi'den Zafer vardı. Bunlar aslında çok zeki insanlardı. Mumcular'a geldiklerinde muhakkak dükkânıma gelir, yemeklerini yerlerdi.

Erol ve Meliha Özer'in kızları Gönül, 1978.

Bu Alilerden biri âşık olmuş kızın birine, kız başka biriyle kaçmış. Elinde bir düdük, kafasında şapka, trafik polisliği yapardı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Eli dermanlı kadınlarımız vardı. Bayır mahallemizde akrabamız olan Raziye isminde bir ebe vardı. Yörenin hem ebesi hem doktoruydu. Hanımın amcası İbrahim Koca da veteriner gibiydi. Hayvanı hasta olan, yavrulayacak olan ona giderdi. Pınarlıbelen'de Sultan isminde doktor gibi bir kadın vardı. Ama son zamanlarda yasakladılar, şikâyet olunca. Bel, boyun ağrılarına bakardı.

Meliha Özer, 2023.

Erol-Meliha Özer, 2023.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Postanemiz, nahiye zamanı santral olarak kullanılırdı. Bodrum'un yerlilerinden Postacı Şevket, orada santral memuru olarak çalışırdı. Su 1968'de, Elektrik 1974'te geldi. Mumcular merkezde ilkokulumuz hep vardı. Mumcular'a bağlı Bayır'da bir medrese de varmış daha önce. 1919'luydu Babam. 1930'larda ilk öğrenciler bizdik, derdi. Giritli mualim diye bir öğretmenleri varmış.

Sağlık ocağımız 1977 yılında yapıldı. Birkaç yıl önce de hemen onun yakınına köyümüzden Mustafa Kemal Ergen 112 çağrı merkezi ve yeni bir sağlık ocağı binası yaptırdı. Şu anda 5 tane aile hekimimiz var.

Belediye 1972'de kuruldu. Üç bin nüfuslu bir yerdik. Kendi çabalarımızla bir şeyler yapıyorduk, iyiydi. Büyükşehir olduktan sonra Bodrum Belediyesi'ne bağlandık. Hizmet yapılıyor ama acil

ihtiyaçlar da var. 1980'de üç bin nüfusa göre yapılan su şebekemizin değişmesi gerekiyor. Nüfus şimdi 30 bin kişi Bayır Mahallesi'nde. Medresenin olduğu yerde Dandan suyu diye bir suyumuz vardı. Geçmişteki yöneticilerimiz o suya sahip çıkmadı.

Baraj yapımı: Süleyman Demirel, Bodrum'a geçecekken burada yolunu kesiyorlar. Belediye Başkanı Mehmet Ali Haliloğlu bir istekte bulunuyor. Adı üstünde, Karaova'da suyumuz yok. Bizim su sorunumuzu çözüver, diyor. O da tamam deyip söz veriyor. 1960'larda ovaya kuyu kazıyorlar önce, yukarı depo yapıyorlar, Mumcular'a su 1968'de geldi. Belirli yerlere çeşme koydular, yedi köye su verdiler, evlere verilmedi ilk önce. Millet sırayla suyunu doldurup giderdi. Mehmet Ali Haliloğlu Ankara'ya gidiyor. Bana kuyu kazdın ama ovamızı sulamak isteriz biz, diyor. Ona da tamam diyor, Demirel. Burada ölçümler, biçimler yapılıyor, derken 1980'lerde baraj gölü inşaatı başlıyor. Barajın üretime büyük katkısı oldu.

Esma Güney, (1933 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 8 Kasım 2024.

Çarşı Mahallesi

Aile tarihi ve lakaplar: Eskiçeşme Mahallesi'nde doğdum, büyüdüm. Eşim Hilmi ile bir hayatın içinde iki kardeş gibi büyüdük. Evlerimiz komşuydu zaten. Babamın adı Mahmut. Annem de Hacı İbramlar sülalesinden. Babam da babamın babası da Bodrum'da doğmuş, müftülük yapmış. Adı Ali idi, Ali Efendiler derlerdi ailemize. Babam iki kardeşmiş ama kardeşi Çanakkale'de kalmış.

Eğitim: İlkokula gidemedim. Bahçeye gidip geliyorduk. Halk eğitimde okuma kursu açılınca oraya gittim. Öğretmenimin adı Ayşe'ydi. 40 yaşında ablamla beraber okuma yazmayı öğrendim. Bitez köyünde okul yoktu zaten. Babam eski yazı okurdu. Annem de cahildi ama Kur'an okurdu.

Güney ve Dağlı ailesi, 1960'lı yıllar.

Esma Güney'in annesi Cevriye Güney, kucağında torunu Pelin ile, 1974.

Çocukluğumda herkesin bahçesinde evi vardı. Çok mutlu geçinirdik. Öğleye kadar çapa yapar, incir toplar, öğleden sonra dantel, kanaviçe yapardık. Gaz lambası ve lüks lambaları altında gece de el işi yapardık. Mandalin kasalarken yakılırdı lüksler. Sabah kalkar, 4 kız yürüye yürüye bahçeye giderdik.

Esma Güney, gelin olan Habibe ile birlikte, 1940'lı yıllar.

Kamuran Güney (Durmaz'ın) düğün töreninden.

Kamuran Güney (Durmaz'ın) düğün töreninden.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Annemlerin zamanında anlaşma yokmuş. Evlendiği gün, nikâhta görmüşler birbirlerini. Onlara sorulmazmış evlenmek ister misin diye ama çok muhabbetlilerdi annemle babam, çok mutlu yaşadılar. Hilmi ile anlaştık, bana da sordular, isterim dedim, evlendik. Çok mutlu geçirmiştik çocukluğumuzu da gençliğimizi de. Hilmi Bey, okulu bitirince Karakaş'ların Ahmet amcanın yanına çırak çıktı. Sonra Süreyya Usta'nın dükkânında çalışmaya başladı. Süreyya Usta emekli olunca, ona kiraya verdi dükkânı. Süreyya Usta Hilmi'yi evladı gibi seviyordu. Ondan sonra Süreyya Usta'nın oğlu Osman Öneş dükkâna girince taşıdı işini Hilmi de.

Bir Bodrum düğünü, 1970'li yıllar, Esma Güney'in fotoğraf albümünden.

Nilgün'den Halil Türk'e, oğlan evine giden nişan bohçası, 1990'lı yıllar.

Kız isteme olacağı zaman gelin kız, aynı odada durmazdı. Anne babalar görüşüp kız verildikten sonra düğün hazırlıkları başlardı. Düğün haftası, perşembe günü selelere gelinin eşyaları düzülür, şemsiyeyle hamama gidilirdi. Hamamdan çıktıktan sonra çalgıcılar evde bekler, gelini oynatırlardı. Kız alma vakti de davullarla gelini almaya gelirlerdi sonra. Gelin, al duvağı ile babasının elini öptükten sonra uğurlanırdı evinden. Benim çeyizimde divan vardı, maket derlerdi. 5 yastık, 5 yorgan, 5 kilim, 2 tane döşek vardı. Bir de kıtık yastık derlerdi; onlar divana, makete konuluyordu. Yerlere kilim yazılırdı. Nişan alışverişi için İzmir'e gittik, bir çift bilezik, bir kolye almıştı Hilmi bana. Ben beşibirlik istememiştim. Zaten evlenmeden önce evini de yapmıştı.

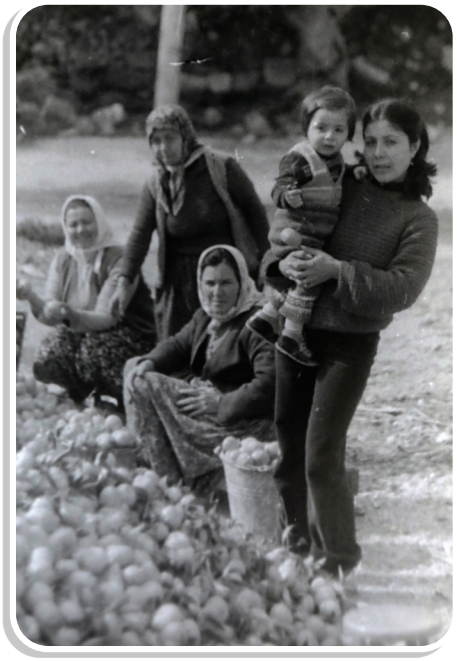
Kocamın kahvaltısını yaptırdıktan sonra işe yollar, kapıdan uğurlar, arkasından okurdum. Sonra da o işe giderken üçüncü kata çıkar el sallardım. Öğlen 12'de yemeğe gelir, yine uğurlardım. O da her gün akşam dondurma getirirdi paketle. Mutlu bir çifttik. Saygılı, melake gibi bir insandı.

Komşuluk ilişkileri ve eğlenceler: Bitez'deki komşuluk ilişkilerimiz çok iyiydi. Babamlar cuma günü Turgut Reis okulunun orada kurulan pazara giderlerdi. Komşular bize gelir, o gün yemekler yapılır, yenilir içilirdi. Babam dümbelek alıvermişti bize. Komşularla oynardık. Kızlar hep bir arada oynardı. Zerdali çiçekleriyle, Sepetçioğlu türkülerini söyler, çalar, oynardık.

Güney, Öncel ve Türk aileleri.

Çalgıcı Raziye güzelleri, zenginleri çok bilirdi. Oynatırdı onları. Ben de kaşlı gözlü bir kadındım. 'Ben saramadım aman / Saranlara aşk olsun / Şimdiki rağbet aman / güzel ilen zengine' diye türkü söyler beni oynatırdı rahmetli. Hatice Yücel'in annesi Zarife teyzenin diktiği elbiselerle, başımızda kreplerle oynardık.

Dağlı ailesi mandaline bahçesinde, hasat zamanında çalışırken.

Üretim ve ekonomi: Hilmi ile amca çocuklarıydık. Yaz geldi mi Bitez'e taşınıyorduk. Mandalin ağaçları yoktu daha. Babacım incir, zeytin yetiştirirdi. Rençberdi ama çok çalışkandı. Her işini kendi yapardı. Sonra incirler, zeytinler kesildi. Babam ileride bu mandalinler köklenecek, incirle zeytin dikilecek diyordu. Şimdi kıymeti yok mandalinlerin, herkes sattı zaten toprağını.

Mandalinleri kasalardık. Develerle Bitez yalısından teknelere yüklenirdi. Herkesin bahçesinden 60-70 kasa çıkardı. Bahçeden çıkan sebzeleri, mandalinleri satardık. Zeytinyağı çok kıymetliydi. 2-3 testi yağımız olduğu halde kayınvalidem yağı kullanırken kaşıkla ölçerek koyardı. Kıymet bilinirdi yani.

Mutfak kültürü: Su böreği yapardı annem. Karakaşların Ahmet amcalar, Cevat Soysal'ın babasıgiller geldiği zaman göveç yemekleri yapardı fırında annem. İki günde bir, o fırınlarda ekmek de yapardık. Babam, buğdayları değirmenlerde öğütürdü. Kışın da saçta, saç ekmeği yapıyorduk. Fırında ekmek yapıldığı zaman, çocuklara külür dedikleri yumurtalı küçük ekmek yapardı annelerimiz.

Eskiler daha güzeldi. Şimdi çocuklar zengin, herkes çok şık giyiniyor, herkesin altında araba var, evler çok güzel ama eski güzellikler yok, çocuklar da mutlu değil. Biz kuru kumanyalarımızı bile bahçeden yapıyorduk. Komşularımız da bizden alırdı sebzeleri. Pazardan sadece şekerle pirinç alınırdı.

Giysiler / sosyal yaşam: Çarşıya giderken mantomuzu giyerdik. Terzi Mehmet Aygel'in eşi manto dikerdi, onu giyerdik. Sonra hazır mantolar almaya başladık. Başımıza da eşarp sarardık. Babam, başını ört filan demezdi. Kayınpederim başını ört demişti evlenmeden önce. O da dışarı çıkarken… Bazen bir tülbent bazen bir eşarp sarar öyle çıkardık dışarı, çarşıya. Hele öyle türban filan yoktu hiç. O yakın zamanda çıktı.

Dağlı ailesi, düğün töreni hatırası, 1954.

Eskiçeşme mahallesi sakinleri, 1950'li yıllar.

Düğünlerde de oyalı krep bağlıyorduk. O oyaların hepsinin isimleri vardı: Nergis, biber, elti elti, hercai, pirnar yaprağı… Topal Pembe dedikleri bir komşumuz vardı oyanın tanesini 5'er liraya yaparlardı. Kumaşını da ipekböceğinden, ipekli kumaştan yaparlardı. Bunlar nişana koyulurdu.

El sanatları: Annem de kayınvalidem de bez dokurlardı. Yorgan çarşafları da dokuma kumaştan olurdu. Satın alma çarşaf olmazdı. Her evde bir tezgâh vardı. Annemin yün tarağı da vardı. Onları yiğirirdi, annem kirmanla, çıkrıkla yün iplik yapardı. Hiç boş durmazdı. Kızlara çeyiz yapardı. Sofra bezleri de hep dokuma olurdu. Eskiyen şeyler yabana gitmezdi, değerlendirilirdi. Eski elbiselerden, kumaşlardan çaput kilimler yapılırdı. Yazın onlar serilirdi serin tutar diye.

İş gemisi yürür de elti gemisi yürümez derlerdi ama annem Cevriye ile eltisi Sıdıka iyi anlaşırdı, kardeş gibi yaşadılar. Annem 19 yaşında yeni gelin gelmiş. Topan don giyerlermiş erkekler. Eltisi, anneme sen de dik, diye vermiş eline. Anneme hep o öğretmiş.

Mekânlar: Türbe altında evler yoktu. Damlar vardı. Çardak derlerdi. Harup çalısından, çavdar sapından, sazlardan yaptıkları çardaklarda yaşardı insanlar. Herkesin kendine göre çardağı vardı. Bizim evimiz küçüktü. Hilmilerinin evinde de yatardık. Kızlar aşağıda, oğlanlar yukarda, masallarla, gülüşmelerle yatardık. Sabah kalktık mı herkes nümayişine, işine gücüne giderdi.

Esma Güney, Hatice Yücel ve Nuran Yüksel, 2024.

Şimdi Oasis Kültür Merkezi olan yerde incir bahçelerimiz, zeytinliklerimiz vardı. Zeytin ağaçlarımızın bile ismi vardı. Kocaduvar, mecitli, horasan zeytini derdik. Hilmi'nin sünnet ağacı bile vardı. Amcamlar, mecit dedikleri para ile dalından zeytin düşürürmüş, o para, ağacın kovuğuna girince mecidi zeytini demeye başlamışlar. Çay suyu gelmesin diye komşu bahçe ile araya horasan harcı ile set yapmışlar. O ağacın adı da horasan diye kalmış.

Gelin gittiğim ev, iki odaydı. Tuvaletler, sular dışarıdaydı. İki tane çocuğu o evde büyüttüm. Ocağa gidip yanmasınlar diye mutfağa giderken onları bağlardım. Testiyle, kovayla dışarıdan su getirirdim. Koku gelmesin diye tuvaletleri de uzağa yaparlardı. Suları kuyularımızdan çıkarıp içerdik. Bitez köyünden bile hayvanlarla testilerle karabal dedikleri sulardan getirirdik. Şimdi bu kadar insana su yetmiyor tabii.

Kamuran Güney (Durmaz), Doğan Güney, 1970'li yıllar.

Güney ailesi tekne ile gezi dönüşü.

Bodrum sahilinin kumsal olduğu 1950'li yıllar.

Deniz kültürü: Kuzuları denize götürürdük yıkamak için. Benim de 3-4 tane kuzum olurdu. Şalvarlarla girerdik denize. Gümbet yalısına giderdik bahçeye, kimse yoktu. Orada sadece Ali Ayaz ile babasının evi vardı. Denize az girerdik ama balık çok yerdik, ucuzdu. Balıkçı geçerdi bizim bahçedeki dereden. Kupezler, izmaritler alırdık. Babam, pazar günleri Bitez yalısına gider; Çömezler, Hasan Hüseyinler'in babası kuzu keser, babam but alır gelir, annem ateşi yakar, güveç yapıverirdi hemen.

Yaşanan afetler: Bahçelerimizin içinden geçen derelerin suyu dağlardan gelirdi. Ben daha evlenmemiştim. 15 yaşındaydım, sular girdi eve. Dere taştı. Babam annesini zor kurtarmıştı. Hopturdu annesini getirdi. Evin içinde kalmış. Su basmış. Ölen olmadı ama hayvanları götürmüştü sular. Tarlalar dereden 2-3 metre yukarda olduğu halde su basardı. Şimdi o yağmurlar da yok.

Kamuran Güney (Durmaz)'ın düğünü töreni için İstanbul'dan gelen misafirleri.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Ben evde doğum yaptım. Hilmi ile nişan olduğumuzda 20 yaşındaydım. Hilmi askere gidip geldikten sonra 24 yaşında evlendim. İlk çocuğumu 25 yaşında doğurdum. İki çocuğum oldu. Kamuran ile Halil isimleri. Bir tane daha çocuğum olmuştu ama 40 günlükken öldü. İkisinin doğumunu da ebe Sabahat yaptırdı. Sabahat, bazen doğumlara Doktor Alim Bey'i çağırırdı. Çocukluğumda sıtma hastalığı yaygındı, sıtma olana sultafa dedikleri sarı bir ilaç içirirlerdi. Midesi hazmetmeyince içmeler dedikleri yere gidip acı su içer, üzerine badem yerlerdi. Ağabeyim hastalanınca Bitez'de bahçede bir ay yattı. Askeriyeden doktor gelip baktı. Cin Kemal dedikleri doktor da Alim Ekinci de yoktu daha o zaman.

Değişim: Eskiden hiç korkmadan evde yalnız kalırdık. Kimse kimseye zarar vermezdi. Yabancı olmazdı. Kapı kilitleme bilmezdik daha düne kadar. Ablam beni arkadaşlarına götürürdü. Konuşmazdım ben. Çekiniyordum. Şimdi torunlarım iki yaşında marşlar, şiirler söylüyor. Babamızın yanında ayak bile uzatmazdık. Yer sofrasında bile iki diz üstüne oturup yerdik. Saygı vardı.

Fahri Barut, (1926 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 19 Ekim 2012.

Aile tarihi: Dedem, Kale-Tavas taraflarından gelip Bodrum'a yerleşmiş. Zaman içinde Bodrum'un köklü ailelerinden olmuşlar. Ben Çarşı Mahallesi'nde doğmuşum. Doğduğum sene babama Milli Piyango'dan bir para çıkmış. Kumbahçe'nin önü açık, Bodrum'un güzel mahallelerinden olduğu için evlatlarıma bırakırım diye buradan dört beş dönüm yer almış.

Fahri Barut, Kore Savaşı, 1951.

Millî Mücadele yılları-gaziler: Babam İbrahim istiklal gazisidir. Ben de gazi oğlu gazi Kore gazisiyim. Savaşın en zor dönemlerinde Kore'deydim. Çok arkadaşlarım şehit oldu. Bizim kısmetimizde yaşamak varmış dönebildik.

Çocukluk ve okul yılları: Turgut Reis İlkokulu'nu birincilikle bitirdim. Babam, o zaman belki de kendi sağlığına güvenemediği için beni yanında, mesleğinde, ticarette yetiştirmek istiyordu. O zamanlar Bodrum'da ortaokul yok, Bodrum'a kıyafetleriyle gelen ortaokul çocuklarına çok özenirdim. Ben okuyacağım diye kafaya koydum. Anneme söyledim önce. Baban senin ticaret adamı olmanı istiyor, dedi. Ben yine de inat ettim, çok istedim. Annem de baskı yapınca babam razı oldu sonunda.

Araba yok Milas'a. Bizim mahallede Halil amca vardı. Ara sıra Güllük'e gider, sandalla bir şeyler satardı. Fahri'yi Güllük'e götürürüm demiş. Sandala bindik. Yelkeni var ama hava sakin, sırayla kürek çektik. 4-5 saatte Güllük'e geldik. Akşam olmak üzere. Şansım yaver gitti. Bir beyefendi ile karşılaştım. Akşam hava kararsın. Gemilere maden taşıyan arabacılar dönerken onlarla gidersin, dedi. Dediği gibi arabacılar geldi, tıngır tıngır at arabasıyla Milas'a gittik. Babam elime bir pusula vermişti. Uncu Ali amca bana sahip çıkacak, kaydımı yaptıracak, beni bir yere yerleştirecekti. Sabah Ali amcayı buldum evlerinin karşısında bir gece, yaşlı Ayşe yengenin yanında misafir etti. Ayda da bir miktar para verecekti ona babam. Bodrum, o dönem fakirdi. 10 kişi filan giderdi Milas'taki ortaokula. Ben orta ikinci sınıfa geçince babam vefat etti.

Dönüşümüz de ayrı bir macera olurdu. Milas-Bodrum arasında şimdiki gibi böyle yol yok. Varvil Ovası'na gelince oradan bir yol, Meşelik'ten Güvercinlik'e iniyor ama kimsecikler yok. Oradan Torba'ya kadar her burnu, her koyu dolaşmak zorundasınız. Kayalık, merkep yolu... Düşseniz, kolunuz, ayağınız kırılsa kurtlar sizi yer. Şimdi o yol boylarında ağaç bile kalmadı. Zeytinler, mandalin bahçeleri, nergis bahçeleri, turunçgil kokuları yok oldu.

Askeri lise yılları ve meslek yaşamı: Milas Ortaokulu'nu bitirdim. Babam öldü, ağabeyim askerde, para yok. 3 kişi, Maltepe Askeri Lisesi sınavları için Konya Akşehir'e gittik. Okulda yatırdılar bizi.

Fahri Barut, eşi ve Fahri Bey'in hocası Vedat Türkali, 1970'li yıllar.

O yıllarda askeri liseler çok sıkıydı, çok şey öğrettiler. Ben, Vedat Türkali'nin talebesiydim. Askeri lisedeyken romatizmaya yakalanınca devam edemedim. Sınıfta kaldım, ertesi sene sınıfı geçmek zorundayım. Okuldan atarlar yoksa. Para ödettirirler. Vedat Türkali ile okuldan ayrıldıktan sonra Bodrum'a geldiği zamanlarda bir araya geldik. Buraya yerleşmiş, hanımı da edebiyat hocasıymış. Çarşıda gezerken Foto Mehmet Barut, tabelasını görmüş. Girmiş ağabeyimi bulmuş.

Askeri lise İstanbul'a, Çengelköy'e taşındı sonra. Tam düzeldim son sınıftayım. Harp okuluna gidip iki sene sonra subay olacağım. Bir daha yakaladı beni romatizma. İki seneme mal oldu. Gülhane Askeri Tıp Akademisi'ne bağlı, yeni bir sağlık teknisyen okulu açılıyordu o yıl. Aklıma yattı. Biz askeri liseden geldiğimiz için imtihana sokmadan aldılar. İki sene sonra, 1951 yılında diş teknisyeni olarak birincilikle mezun oldum.

Birinci mezun olduğum için istediğim yere tayin olma fırsatı tanıdılar bana. Ama ben vatanımı çok seven biriyim. Okul müdürü Bursa Çekirge Askeri Hastanesi'ne gitmem için teşvik etti. Hanım'ı da götürdüm. Çekirge'de ev tuttum. O sırada Kore Savaşı vardı. Ben de Kore'ye gitmek istedim. 24 yaşındayım daha. Dilekçe verdim gönüllüyüm diye. Dilekçe gitti Ankara'ya, telefon geldi. Gideceğim kafile İzmir'e gelmiş, Seferihisar'da toplanmış. Hanım'a, Kore'ye tayinim çıktı dedim. Hanım hamile. Çocuk doğmadan İzmir'den harekete geçtik. Gemiden bir anons: Diş teknisyeni Astsubay Fahri Barut, komutanlıkta beklenmektesiniz. Gemide telgrafla doğum haberini aldım.

Fahri-Zekiye Barut, 1955.

Fahri-Zekiye Barut nikah töreni, 1951.

Fahri Barut, Kızı Korel Barut ile birlikte, Yıldız Harp Akademisi, 1962.

İkinci Dünya Savaşı yılları: Okuldayken tatilde Bodrum'a gelmek için bir gece yola çıktım. Güvercinlik'e geldim. Tepe noktasında durdum, aşağıyı seyrediyorum. İki tane hücumbot gördüm. O ara İngilizlerin bulunduğu müttefiklere çok göz yumuldu. Almanlar bizim Gökova koylarında barınıyorlardı. Oralardan adalara çıkarma yapıyorlardı. İstanköy, haftada bir el değiştirirdi. Bir Almanlar alır, bir İngilizler alırdı. Bodrum koyları o sıralarda İngiliz ve Almanlara bir anlamda yataklık etti. Bir keresinde de Milas'ta İngilizlerin bombardıman gürültüsü ile uyandım. Bina duvarının çatladığını gördüm. Pencere kenarındaydım. Çatlağı görür görmez iki metrelik pencereden aşağıya atladım. Binaya baktım, yıkılmamış. Arkamdan herkes binayı terk etti.

Üretim ve ekonomi: Babam fotoğrafçılık yapardı. Çok yönlüydü; kereste satar, karpuz satar, bayramlar yaklaştığı zaman hazır kıyafet getirip satardı. Bugünkü caminin yanında kırtasiyeci vardı.

Unculuk yaptı bizden sonra, kömürcülük yapıyorduk biz orada. Mangal kömürü satardık. Tekneler de kömürle çalışırdı. Akşamüstü dükkândan çıktığım zaman, burun deliklerimin altı simsiyah olurdu. Babam fotoğrafçılığı da öğretti. Eski tip, arkası bezli makinelere yetişmek için kutunun üzerine çıkar deklanşöre basıp çekerdim. O zamanlar tütüncülük vardı Bodrum'da. Tütün tezkereleri değişir, onun için vesikalık lazım olurdu. Köylerden merkeze gelmek zordu. Ben küçücük halimle köylere giderdim. Karaova'ya gittiğim zaman Salih Turan dayımda kalırdım. Orası her köye yakındı. Fotoğrafçı geldi ayağınıza, gelin vesikalık fotoğrafınızı çektirin, derdim. İlkokulu bitirdikten sonra iki sene bu iş yaptım. Babam çevre köylerde tütüncülük de yaptı. İncir de para bırakırdı. Annem çuvallara dizerdi incirleri.

Barut ailesi, Nermin ve Sami'nin nişan töreni, 1959.

Çukur denilen bir yer, Oyuntu denilen bir dağ vardır. Oradan gidersin, vadilerin derelerin içinden geçersin. Bodrum'un bu en yüksek dağının eteğinin bir yanı göle, bir yanı Konacık tarafına bakar. Orada hayvan yetiştirilirdi. Yabancılar gelir hayvan satın alırdı. Buradan toplanan hayvanlar da oraya götürülürdü. Bizim de bir ortakla çiftliğimiz vardı orada. Çukur'a hayvan giderdi.

Barut ailesi albümünden, 1960'lı yıllar.

Barut ailesi, 1976.

Giritli mübadil Türklerle ilişkiler: Ufak tefek kavgalarımız olurdu ama hemen sarılır, öpüşüp barışırdık. Bodrum o zaman bir köy gibiydi. Kültür seviyesi de öyle çok yüksek değildi. Bu saklanacak, ayıplanacak bir şey değildi. Bazen öbür mahalleden bu mahalleye gençler gelirdi. Güzel kızlarımız vardı mahallede. Gelinlik kızlarımız. Biz onların koruyucu meleğiydik. O yüzden çok kavga çıkardı. Ben Giritli çocuklarla aramızda bir fark görmedim. Halimiz vaktimiz bizim biraz daha iyiydi. Behçemizde patlıcanlarımız, incirlerimiz var. Onlara ikram ederdik. Badem gelirdi bizim çiftlikten. Keçiboynuzu, nar getirirdim onlara. Patlıcan inciri derlerdi. Babam da aynı Halikarnas Balıkçısı'nın ruhundandı. İyi de anlaşırlardı.

Esnaf ve zanaatkârlar: Bodrum'da unutamadığım esnaflardan biri Süreyya Öneş'tir. Ben küçüktüm. O yıllarda Süreyya Bey Bodrum'un en iyi ayakkabıcısıydı. Ayakkabılarını kime yaptırdın diye sorulunca övünerek, Süreyya ustaya diye yanıt verirlerdi.

Karaada'ya dair: Bodrum'un kalburüstü kişileri Karaada'ya göçerdi. Rumlardan kalma evler vardı. Üstleri kapatılır, çadırlar kurulurdu. Yılın dört ayını orada geçirirdik. Babalarımız sabah gelir akşamları dönerdi. Arkadaşlarla her gün ayrı bir program yapardık. Lüks lambalaryla patika yollarda yürüyüş yapardık. Gece yarısı denize girerdik. Karaada'da sıcak banyo vardı. Bir fok balığı o banyonun içine yerleşmiş, yuva yapmış. Halamın oğlu Aral da vardı yanımızda. Balık yuva yapmış, içeri girip yavrusunu emzirmesi lazım. Çok zeki bir hayvan. Millet korkuyor girmeye. Ama girmek zorundayız. Adanın en güzel yanı bu. Hem şifa hem temizlik için. Hayvan geliyor. Ben çok rastladım. Saklanırdım ne yapacak diye. Taşla yükseltilmiş banyo. Onun üzerinden atlayıp banyoya giriyor. Bir delikten içeri giriyor yuvasına ulaşmak için. İnsanın ulaşması zor. Çıkışlarını görürdüm. Bir iki tur atıp içeride kimse var mı diye kontrol ediyor. Çok sıkıştığı, insanların uzun vakit geçirdiği vakit aralarından geçip yuvasına giderdi. Ama hanımlar varsa hiç çekinmezdi. Hanımlardan zarar gelmeyeceğini öğrenmişti. Bir seferinde kalabalık bir grupla gittik. Aral da vardı. Bir baktık, geldi yanımıza. Ayağını attı, içeri girecek. Foça diyorlardı onun adına. Arkaya yöneldi sonra. Yerle kaya arasında mesafe yoktu ama daldı. Yavrularını emzirmek için yaralanarak sürtünerek girmiş. Sonra üzüldük yürüyün bugün banyo filan yok, dedik döndük.

Sol baştan; Gülşen Öztayşi, Hafize Barut, Fatma Tan, Fahri Barut, Zekiye Barut, Mahinur Akat, Kaya Barut, 1957.

Bir de öldürme vakası yaşandı. Derisi, yağı para ediyor diye, eniştemin kardeşi Vasfi öldürmüştü hayvanı. Ben de çocuktum. Elinde silahı ile geldi vurdu. Çırpındı, kan revan içinde kaldı. Karnından 48 tane ahtapot çıktı.

Fahri Barut, Hatice Yücel ve Nuran Yüksel, sözlü tarih görüşmesi, 2012.

Değişim ve gelişmeler: Ben lisedeyken fazla gelişme yoktu daha Bodrum'da. Turizmin çok faydası oldu ama her nimet bir külfet karşılığıdır. Turizm her şeye rağmen çok şey değiştirdi. İnsanlara çok şey öğretti, fakiri azalttı. İzinlerde Bodrum'a gelirdim yine. Halkın, mahalledeki insanların dişlerini tedavi ederdim hep.

Turizmin gelişmesi: Turizmi önce Kumbahçe benimsedi. Halikarnas Balıkçısı'nın, Zeki Müren'in de bu mahallede olması etkili olmuştur ama turizm konusundaki en iyi örnek İstanköy'dü. Bodrumluların İstanköy'ü görmesi, bağlantısı olması avantaj oldu. Çünkü İstanköy'de daha önce başlamıştı turizm.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Gökova burnumuzun dibindeydi ama hiç kimse bilmezdi. Halikarnas Balıkçısı tanıttı. Gide gele, gidin oralara, o güzellikleri görün diye bütün milleti gönderdi oraya. O yüzden de gören bir daha ayrılamadı zaten.

Fahri Barut; Cevat Şakir Kabaağaçlı anma etkinliğinde, Hatice Yücel ve Nuran Yüksel ile birlikte, 2012.

Cevat Şakir Kabaağaçlı, 1960'lı yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri Arşivi).

Cevat Şakir, küçük-büyük kimi görse, merhaba derdi. Ama öyle bir ses tonu vardı ki bir 'merhaba'dan on tane merhaba çıkar. Peş peşe 11 duvar olsun, arkasında konuşsun, o sesin sahibini duyar ve mutlaka görmek isterdiniz. Hafta sonları Bodrum'a geldiğimiz zaman bizi toplardı azmak başında. Oraya çok gelirdi. Kumbahçe'yi çok severdi. Kaptanlarla çok iyi anlaşırdı.

Bir sene Halikarnas Balıkçısı Safiye Ayla'yı getirtti buraya. Meşhur gazeteciler de geldi. Halikarnas Balıkçısı'nın deniz kenarında evi vardı. O gün askeriyede balo varmış, davet ediyorlar. Safiye Ayla, gidelim, kırmayalım askerimizi diyor. Belediyedeydi balo. Meydandan geçerken bir teğmen herhalde sarhoştu. Çingene, buraya da mı geldi, diyor. Bunu duyan Safiye Hanım, Halikarnas Balıkçısı'nın koluna yapışıyor. Hemen soldan geriye dön, marş... Ben bu zihniyetteki insanlara konser veremem, şarkı söyleyemem, diyor. Sonra bütün halk peşine takılıyor. Yanında saz bile yok. Halikarnas Balıkçısı'nı ziyarete gelmiş sadece. O deniz kenarındaki evin balkonunda şarkılar söyledi sonra. Mehtaplı bir geceydi. Tereyağı gibi sesiyle, Safiye Ayla'nın en güzel yılları... Ayrılık şarkısını, Yanık Ömer'i okudu. Ben de dinleyenlerin arasındaydım. Sonra bir vapur geldi. Vapurla dönecekler İstanbul'a. Halk sandallarla vapuru sardı. Sevgi gösterinde bulundular. Güvertenin demirlerine dayandı Safiye Hanım, yine şarkı söyledi. Ayrıldılar sonra.

Halikarnas Balıkçısı bizim baba dostumuzdu. Çok anılarımız var. Güzel günler geçirdik. Ölümü bizi çok yıktı. Ben de ölümünden sonra ona bir şiirimle ulaşmak istedim:

Halikarnas Balıkçısı'na...

Onu ilk kez görmüştüm / Bu adam kim demiştim / Boy uzun, kaşlar gürdü / Sesi gümbür gümbürdü / Bahçede dolandılar / Bir ara oturdular / Masada içki vardı / Mezeleri hazırdı / Babamla arkadaşmış / Epey önce tanışmış / Greyfurtun altında / Bal akan dudağında / Sözler şiir olmuştu / Ne yaman konuşmuştu.

Birden ayağa kalktı / Bir greyfurt kopardı / Ona bir bebek gibi binbir anlamla baktı / Babam onu anladı / Yanağını okşadı / Senin eserin dedi / Gerisini getirdi / Bu diyarda tek kişi / Bilmez iken bu işi / Onu buldun getirdin / Bize bin nimet verdin.

O zamanlar çocuktum / Çok şey bilmiyordum / Aradan yıllar geçti / Dostluklar perçinleşti / Onu merak ederdim / Geçmişi nedir derdim / Babam beni anladı / Anlatmaya başladı / Ben sordum o anlattı / Merakımı çoğaltı.

O bir gazeteciymiş / Başına çok şey gelmiş / Yazmış çizmiş bir seri / Tıkmışlar hep içeri / Bu kente sürgün gelmiş / Onu herkes çok sevmiş / Kentin adı Bodrum'dur / Tanıtan da hep odur.

Dünyaca pek bilinen / İsmine Oxford denilen / O okuldan mezunmuş / Burada bahçıvan olmuş / Dünyanın dört yanından / Hiç bıkıp usanmadan / cins cins bitki getirmiş / Bu kenti cennet etmiş.

Denizi çok severdi / İsmim balıkçı derdi / Meşhurdu merhabası / Selam sana, Şükran sana Haliakrnas Balıkçısı / Ölmeden o son anda aklı hep bu vatanda / Bir kez daha kükredi / Merhaba kocayurt dedi / Sen ki çok güç anlaşılan / Saygıyla hatırlanan / Yüceden yüce insan / Selam sana Halikarnas'tan / Selam sana koca vatandan.

Fahri Barut'tan bir şiir:

Saban ve Mehmet

Saban saban olalı Mehmet sapanı tutar / Saçtığı bereketi acaba kimler yutar / Her toprak sürüşünde dilinde aynı sözdür / Allah'ım mahcup etme, bu yıl yüzümü güldür.

Gülmüş müdür bir kezcik acep Mehmet'in yüzü / Şükretmeyip ne etsin, yok ki başka bir düzü / Kış gelir kara kara düşündürür Mehmet'i / Kaçta kaçı onundur toprağın bereketi?

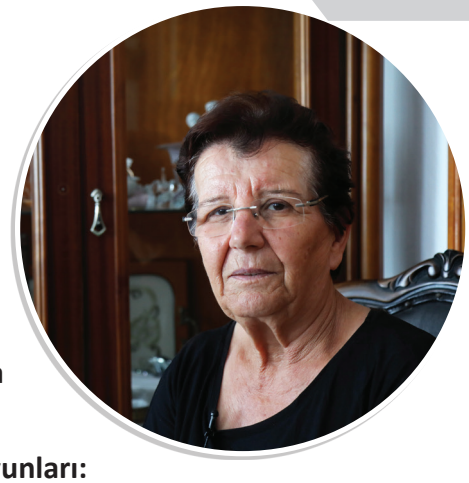
Bereket akıp gitmiş hazırcı sofrasına / Mehmet razı olmuştur küçücük lokmasına / Bahar gider yaz gelir / Hazan biter kış gelir / Değişen bir şey olmaz / Mehmet aynı yerdedir / Saban saban oldukça / Tarlayı sürer gider / Düzen böyle oldukça bu devran sürer gider.

Çarşı Mahallesi

Fatma Aşkın: (1954 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 16 Haziran 2023.

Aile tarihi: İstanköy Adası'ndan 16 yaşında geldim. Kos'ta biz Yunanlılarla beraber yaşadık iç içe. Amcalarım mübadele zamanı dönmüş Bodrum'a ama bizimkiler Yunan hükümetinin hâkimiyeti altında kalmış, orada doğmuşuz biz. Babam orada terziydi. Yunan patronu ile beraber çalışırdı. 16 yaşında gelin geldiğimde burası daha köy gibiydi ama şimdi İstanbul'u geçti. Evlendiğimde eşim halk eğitimde çalışıyordu. Marketi kayınpederim işletiyordu. 1976'da üzerime devrettiler. Eşim emekli olana kadar ben işlettim.

Mehmet, Rahmiye, Nilüfer ve Fatma Cinoğlu, Askilibpiyon (Alman) Meydanı Rahriye, Nilüfer ve Fatma Cinoğlu, Kos Adası, 1960.

Okul yılları ve çocuk oyunları:
Ben orada anaokuluna, sonra 6 sene de ilkokula gittim. Okulda hem Türkçe hem Yunanca dersler gördük. 2 Türk, 2 Yunan öğretmen vardı. Yunan arkadaşlarımız da Türk arkadaşlarımız da vardı. Çok sosyal bir hayatımız yoktu. Onların millî bayramları olurdu. Bizi kiliselere götürürlerdi. Bayramlarımız orada da kutlanırdı. Sokakta küçük küçük taşlar bulur, lillace diye bir oyun oynardık. Bilye oynardık meşe oyunu derdik biz onlara. İp atlardık.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: 1971 yılında düğünümüz oldu. Biz birbirimizi fotoğraflarla görüp aracılarla evlendik. Kos ile Bodrum arasında motorcular vardı. Şerif Kaptan, Kara Mehmet vardı. Onların küçük teknesiyle bata çıka geldik Bodrum'da. Yeni Sinema diye bir yerde oldu düğünümüz. Bir gece de kınamız oldu.

Çalgıcılar Milas'tan gelirdi. Pazar günü ağırlık gider oğlanevinden kızevine. Kızevi yemekler gelen misafirleri. Perşembe gününe kadar akşamları evde komşularla kız tarafı

eğlence yapar. Cuma kına, cumartesi de düğünü olur. Pazar da gelin alma olur. Çeyiz kızevinden alınır. O gün oğlanevinde çeyizler serilir.

Erdoğan-Fatma Aşkın, nişan fotoğrafı, 1971.

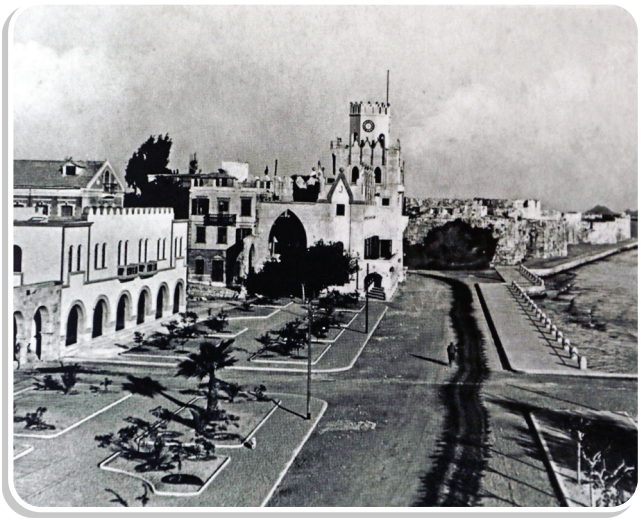
Erdoğan-Fatma Aşkın, düğün fotoğrafı, 1971.

Mutfak kültürü: Düğünlerde nohutlu etler, keşkek, börekler, yaprak sarma, lokum pilavı, baklava olur. Tatar dediğimiz yoğurtlu hamur işi olur. Hamuru yoğurur, makarna gibi kesersin. Yufkalar halinde açar, küçük üçgen şeklinde keser, haşlar, yoğurtla kararsın.

Lokum pilavı daha küçük kesilir. Yumurtalı hamur yapar, yoğurursun. Açarsın yufka halinde. Küçük küçük kesip bol suda haşlarsın. Başka bir tencerede kıymayı kavurursun tereyağıyla. Sonra o süzdüğün lokum pilavının içine karıştırırsın. Küçük küçük olduğu için lokum pilavı derler. Buranın otları Kos'ta da kullanılır. Kenker, tilkişen, turp otu… Gelincikten güzel börek olur. Kapri turşusu yaparlar bir de. Bir de tütün balığı olur orada. Büyük sardalya benzeri bir balıktır. Tütsüleyip çuvallara basarlar. Yiyeceğin zaman ateşin üzerine azıcık tutarsın, yağ ve tuz ile meze gibi olur. Bir de balığın havyarı meşhurdur orada. Kavurursun, içine yumurta kırar, yersin. Hindiba otuna ladika derler orada.

Abide Aşkın, 1971.

İstanköy (Kos), 1939, Aras ailesi arşivinden.

Fatma Aşkın, Kos adasında, arkadaşlarıyla zeytin hasadında, 1968.

Türk- Rum ilişkileri: Ailemizden kardeş çocukları var hala orada yaşayan ama uzun süre gidemedik. Yunan hükümeti vize vermezdi bize. Sonradan orada doğdunuz diye nüfus verdiler. Ben de sonra çocuklarımı aynı nüfusa aldım. Oy da kullanıyoruz. Kıbrıs Harekâtı zamanı sorun olmuş ama biz halk olarak bir sorun yaşamadık. Orada kardeş çocuklarımız ayrım görmüyor şimdi. Herkes işinde gücünde. Kültürümüz, âdetlerimiz hemen hemen aynı. Orada da düğünlerimiz, derneklerimiz olurdu. Kurban Bayramı'nda kurbanımızı keserdik. Konu komşumuza ziyarete giderdik.

Kutlama ve eğlenceler: Hıdırellez sabahı yumurta kaynatılır dolma doldurulur, sabahları süt içilir, sütlü aş yapılırdı. Kızlar çalar, oynardı. Hıdırellez için yiyecek hazırlar, kırlara çıkardık. Akşam dilek ağaçlarına bir şeyler asılır, güllerin aralına gömme olur. Sabah ezan okunmadan onu alırsın. Kumsalda taşları dizip ev çizerdik. Üç yol ağzına küçük taşlardan evler yapardık. Sabah erkenden bozulurdu onlar. Kâğıda yazdığımız dileklerimizi sabah erkenden bir taşa bağlayıp suya atardık.

Curoğlu Ailesi, Kos Adası, 1972-1973.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Çocukken öcü gelecek, sizi alıp gidecek diye korkuturlardı. Kiliselerin papazları vardı. Papaz görünce biz 10 metre geri kaçardık. Ağzınızı açmayın sakın, papaz dişinizi sayacak diye korkuturlardı.

Atasözü: Burada 1980'lerde dükkânımızın önünde pazar kurulurdu. Kazancımız güzel olurdu. Bakkalı ben de çalıştırırdım çocuklarımla. Şöyle küçük mavi bir çanağımız vardı. Öğlene kadar dolar, boşaltırdık. Akşama bir daha dolardı. Annem, Fatma kızım, dere kütük getirirken tut paranızı, derdi. Her zaman dere kütük getirmez, derdi.

Yeni doğan âdetleri: Yeni doğan bebekler 2-3 günlük olunca dedeler kulaklarına ezan okurlar. Mevlidi okunur, konu komşu; bebek hayırlı, uğurlu, uzun ömürlü olsun diye yaş uzatma ziyaretine giderdi.

Aşkın ailesi, 1958.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Evde doğum yaptım ben. Sabiha ebe yaptırdı doğumumu. Bir de Alim Bey vardı doktor olarak. Önceden belediye doktoruydu galiba. Fakir babasıydı. Çok iyi bir doktordu. Herkese bakardı. Kırığa çıkığa, kadın hastalıklarına… Çok faydası olurdu Bodrumlulara.

Eski insanlar, çocuklar kabız olunca mesela kıçına sabun sokun derlerdi. Ateş düşürmek için sirke sürerler. Kaparinin tohumu da mayasıl hastalığına iyi gelir derler. Adadayken biz onun meyvesinden turşunu yapardık.

Değişim ve beklentiler: Eskiden hep yerli insan olurdu. Kapılarımız kilitsizdi. Açık tenekelerde vita yağları, gaz, açık bisküvi satardık. Şeker, nohut, pirinç, nohut açık çuvalda gelirdi hep. Eskiden iş yoktu, para yoktu. Turizm olunca Bodrum kalkındı. Faydası da zararı da oldu. Belediye çalışıyor, hizmetten memnunuz.

Güler Birol, (1948 Doğumlu).

Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi.

Görüşme Tarihi: 11 Temmuz 2023.

Aile tarihi: Annemin adı Şöhret, babamın adı Atıf. Baba tarafından dedemin adı Mustafa, babaannemin adı Fatma. Onlar Girit'ten gelmiş. 7 kardeşlerdi. Babam ve bütün kardeşleri Türkiye'de doğmuş. Geldikleri zaman yer alıp önce Turgutreis'e sonra Bodrum'a yerleşmişler. Anneannem 9 yaşında Girit'ten gelip 9 yaşında Kos'a yerleşmiş. Dedem Bodrum'un yerlisiymiş. Annemler 5 kardeş orada doğmuş. Sonra Türkiye'ye gelip burada evlenmiş. Bodrum'da annemin taşındığı ilk ev tarihi bir evdi. Babam avukattı. Ev 1835'te yapılmış, hala duruyor. Anneannemin adı Vasfiye, dedemin adı Nazım. Nazım dedem adada Türklerin cemaat başkanıymış. Dayılarımın da durumu iyiymiş. Annemin kardeşleri orada kalıyor fakat dayımın biri Türkiye'ye kaçıyor, burada çalışıyor. En küçük dayım da Haydarpaşa'yı bitiriyor. Sonra hepsi İstanbul'a yerleşiyor. Bodrum'da sadece annem evlenerek kalıyor.

Birol ailesi, 1940'lı yıllar.

Atıf Birol, Nazım Kadızade, Muammer Boduroğlu, Bilal Bilgin, 1950'li yıllar.

Ahmet Kocaoğlan, Yusuf Bey, Nazım Kadızade, Atıf Birol, Muammer Boduroğu, Bilal Pirgil, İstanköy, 1950'li yıllar.

Güler Birol'un anne ve babası Şöhet-Atıf Birol, 1946.

Bir 23 Nisan günü gelmişler buraya. Annemin dayısı burada saatçiymiş. Babaannem de babama eş arıyormuş. Annemi babama istiyorlar. Anam ben katiyen gitmem Bodrum'a demiş ama gelince çok sevmiş burayı. Köy gibiymiş o zaman Bodrum. İlk gaz ocağını ben getirmiştim Bodrum'a derdi. Orada İtalyanlar ve Almanlar olduğundan modern bir yermiş.

Aile isimleri ve lakaplar: Babamın babası çok uzun boyluymuş. Üç kişi Turgutreis'e yerleşmiş. Birine Kocabacak, öbürüne Karabıyık demişler. Soyadı kanunu çıkınca 7 kardeş de Birol soyadını almış.

Okul yılları ve çocuk oyunları: Ben Cumhuriyet İlkokulu'ndan mezun oldum. Okuldan çıkınca ip atlardık. 7 taş, evcilik oynardık, evimiz Tepecik Mahallesi'nde, şimdiki yat limanına yakın olan Hamam Sokak'taydı. Babam, amcam, enişte ortaokulu Manisa'da, liseyi İstanbul Kabataş'ta okumuş. Benim zamanımda da lise yoktu burada. 1963'te babam ölünce beni Manisa'ya gönderdiler. Üç sene kız meslek lisesinde yatılı okudum. Kardeşim de Kabataş'ta okudu.

Şöhret Birol, kardeşleri Mustafa Birol ve Güler Birol ile birlikte, 1958.

Bankacılık yılları: Okulu bitirdikten sonra Bodrum'da 1966 yılında bankaya girdim hemen. O zaman lise mezunu çok azdı. Çarşının içinde bir tane vardı banka vardı o zaman. Emekli olana kadar 30 yıl Ziraat Bankası'nın Bodrum Şubesi'nde çalıştım. Ondan sonra İş Bankası açıldı. Bizim zamanımızda birbirimize çok bağlıydık. Bilgisayar yoktu. Yılbaşı oldu mu hesapları tutturmak ve ikramiyelerin listesini ayarlamak çok zordu. Geceleri geç vakitte evlere giderdik. O zaman Kıbrıs çıkarması vardı. Müdürümüz bizi evimize kadar bırakırdı.

Rodos portakal yemeği, ortaokul müdürü Turgut Karabağlı, ilkokul müdürü Ömer bey, Atıf Birol, Nazım Kadızade, Ziraatçi Selim Keskin... (1954 yılı).

Kutlama ve eğlenceler: Çocukluğumuzda Hıdırellez kutlamaları olmazdı ama bayramlarımız çok güzel olurdu. Sabah, hısım akrabalara ziyarete giderdik. Millî bayramlar da çok güzel olurdu. Her öğretmen bayram için özel tayyör diktirirdi terzilere. İlkokulda müsamerelerimiz oldurdu. Krapon kâğıtlarından yaptığımız elbiseleri giyerdik.

Nişan selesi (Bohça), Gülgün, Belgin Türkoğlu, teyzeleri Ayla ve teyze kızları Hülya ile birlikte, 1988.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Düğünler perşembe günü başlardı. Ağırlık deriz biz: Devenin bir yanında, küfenin içinde ekmek, helva, diğer tarafında geline ait eşyalar ve sandık konulur. Gelinle damadın bohçası olur. Bazı ailelerde bütün akrabalara da bohça yapılır. Üzerine halı konulur. Cuma günü kına gecesi olur. Önce kız tarafına gelir

oğlan tarafı akşam, sonra kız tarafı oğlan tarafına eğlenceye, yemeğe gider. Yemekler bir hafta devam ederdi. Sebzesi keşkeği, lokum pilavı, zeytinyağlı sarmaları ve içkiler eksik olmaz. Kimi cumartesi günü alır gelini kim de pazar günü. Bir hafta sonra kızı tarafı oğlan tarafını yemeğini çağırır, ertesi hafta da oğlan tarafı kız tarafını yemeğe çağırır. Kına gecesi bir gün olur. Temel devren giyer gelin o gün.

Mutfak kültürü: Zeytinyağlı ağırlıklıdır yemeklerimiz ama etli olduğu zaman yarısını zeytinyağı ile yarısını tereyağı ile pişiririz. Mesela annemin karnıyarığı çok güzeldi. O da babaannesinden öğrenmiş. Kimyon ve sarımsak koyar, soğan koymazdı. Fırında makarna yapardı. Pastuço derlerdi ona. O da çok güzel olurdu. Annem hamur açardı uzun uzun, içine kavrulmuş kıyma koyar, küçük küçük keser, kızartır, tepsiye dizer üzerine et suyunu hafif çektirdikten sonra üzerine sarımsaklı yoğurt koyardı. Un kurabiyesi gibi olurdu. Kavala kurabiyesi dediklerinde badem, bizde sakız olur. Unla beraber döverim sakızı. Yoğururken içine koyuyorum. Sakızı Yunanistan'a gittiğimiz zaman oradan alıyorduk.

Sözlü halk edebiyatı: Annem Karafatma masalını anlatırdı. Kış geceleri nohut kavrulur, mısır patlatılır; çitlembik deriz, nohuda benzer ufak ve yeşil olur. Karabiberden biraz büyüktür. İncirle beraber onu yungu taşında yoğurur yerdik. Onu çektikte yağı çıkar, pestil gibi olurdu. Sabahları da çökelek yenirdi muhakkak. Çingen pilavı da derlerdi; domates, biber, salatalık karıştırıp zeytinyağı ile birlikte yerdik.

Şöhret Birol'un annesinin tarifi ile amaonyak kullanarak yaptığı kurabiye.

Kurban Bayramı'nda kuzu kesildiği zaman mumbarlar yıkanır. Ters çevrilir, un, sirke, tuzla ve limonla işkembe temizlenir, içi doldurulup haşlanırdı. Sonra ince ince kesip yumurtaya belenip kızartılırdı. İşkembe dolması denirdi ona. Mumbarı ters çevirirsin, ince bağırsağı yarar, temizler kaburga kemiklerine sarar, haşlarsın. Sirkeli ve sarımsak olur. Yunanistan'da onu haşladıktan sonra fırında pişirirler, bizimki sulu olur. Annem lor tatlısı da yapardı. Hamuru açar, içine lor, tarçın koyar, kızartır, üzerine pudra şekeri dökerdi. Sonra halka kurabiyesi deriz, annem onu toz amonyakla yapardı. Bir bardak yağ, üç yumurta, bir bardak süt, bir bardak şeker ve bir kaşık toz amonyak ile alabildiği kadar unu karıştırır, şekil verir, üzerine yumurta sürer, fırına atardı. Limon rendesi ya da bergamot rendesi de konulur. Eskiden çarşıda Yusuf isminde bir pastane vardı. Toz amonyağı ondan alırdık.

Güler Birol'un babası Atıf Birol, Ankara'dan Bodrum'a gelen arkeoloji öğrencileriyle birlikte, 1962-1963.

Yeni doğan âdetleri: Bebek doğunca loğusanın başına kırmızı kurdele bağlanır. Özel altın yastığı konulur yatağına. Loğusa şerbeti yapılır, bir hafta sonra mevlidi okunur. O zaman 40'ına kadar evden çıkmazdı çocuk, şimdi 20'si oldu mu çıkarıyorlar.

Turizmin başlaması: 1962-1963'te Ankara arkeoloji talebesi buraya bir haber gönderiyor tanıdığı aracılığıyla. Bize bir pansiyon ya da otel lazım diyor Boyacı Hüseyin'e. Babam duymuş bunu. Sen üzülme biz evlere bölüştürürüz onları demiş. Hakikaten de babam ertesi gün 8 kızla geldi eve. Sabahleyin annem onlara çok güzel bir

kahvaltı hazırlamıştı. O öğrenci, seneler sonra mezun olmuş ve Bodrum Kalesi'ne idareci olarak gelmişti. Sonradan herkes ev pansiyonculuğu yapmaya başladı. Birkaç yıl sonra da oteller, apartlar başladı.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren bizim banka ile çalışırdı. Yardımcısı Mustafa'ya verdiği talimat ile hesaplarını takip ederdi.

Bodrum Belediyesi önünde; Başkan Mümtaz Ataman, Bodrum Devlet Hatanesi'nin ilk başhekimi Mümtaz Misoğlu, Avukat Atıf Birol, Cumhuriyet İlkokulu Müdür Ömer Bey, tapu müdürü Bilal Bilgin... (1954).

Atıf Birol ve kayınpederi Nazım Kadızade İstanbul vapuruna ilerlerken, 1954.

Değişim: 1950'lerde kapılarımızı açık bırakıp giderdik. Herkes birbirini tanırdı. Komşuluk ilişkileri güçlüydü. Çat kapı gidip gelinirdi. Genç kızlar rahat yaşardı. Biz bankada çalışırken 12.00'de çıkar, Tepecik Camisi'nin önünden denize girer, yemeğimizi yer, 13.30'da işe dönerdik. Cumartesi günleri tatildi. Çok sıcak olduğu için biz hafta içi de sabah 07.30 14.00 arası çalışırdık. 2,5 liraya askeri kampın orada denize girerdik. Cumhuriyet okulunun önünde de Gemibaşı'nda da denize girerdik. O zamanlarda da kapalı bir toplum yapısı yoktu. Ben Tepecik'ten çarşıya gidene kadar 50 kişi ile selamlaşır, konuşurdum. Şimdi daha kalabalık ama daha asosyal insanlar.

Beklentiler: Ben belediyeye bahane bulmuyorum. Bir kere temizlik konusunda bizim insanlarımızın da dikkat etmesi gerekir. Bahçemin içinden çocuk bezlerini topladığım oluyor. Belediye buna ne yapsın. Gelenlerin de dikkatli olması lazım.

Bitez Mahallesi

Güler Üçel, (1968 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 17 Haziran 2023.

Bodrumluyum. Annemin ismi Hafize, babam Mehmet Halil Erdoğan. Babamların lakabına Savran, derler. Eskiden devecilik yaparlarmış, sonra teknecilik süngercilik ve balıkçılık yaptılar. Yalıkavak, Gökçebelli babam. Annem ev hanımı.

Güler üçel, 1976.

Güler Üçel'in babası Mehmet Halil Erdoğan, (1933-1995).

Güler Üçel'in annesi Hafize Erdoğan, (1931-2024).

Güler, Seyfettin Üçel, 1988.

Süngercilik ve balıkçılık: Sünger işi çok zor bir işti. Çok çalışanı varmış babamın. Bir keresinde vurgun yemiş süngercilikte. Denizin içinde büyük bir balığa binince dibe gitmiş, vurgun yemiş. Felç olunca İstanbul'a götürdüler. Orada bir hafta kaldı. Kulaklarında işitme problemi oldu. Dönünce balıkçılığa devam etti ama sonra kalp krizi nedeniyle vefat etti.

Biz de giderdik babamın yanına tekneye. 80-100 kulaca inip sünger çıkartırlardı. Balıkçılığa başlayınca paragadi ve ağ atma işi yaptı. Sepetleri yemleyip balık da tutardı. Sünger işinde biz kırkmasına ve çiğnemesine yardımcı oluyorduk. Ben çok küçüktüm. Balık işlerinde ağ atmaya, ağ temizlemeye yardımcı olurdum.

Mutfak kültürü: Ben daha çok yöresel lezzetleri yapmayı seviyorum. Bodrum mutfağını yaşatmaya çalışıyoruz. Esas adı saç böreği ama gözleme diyorlar şimdi. Peynirli, çökelekli, kıymalı gözleme yapıyoruz.

Kenker dolması.

Babam çok güzel balık yemeği, pilaki yapardı iskorpitten. Soğanını domatesini doğrayıp kavurur, balıkları üzerine koyarak aralarına kavurduğu malzemeleri, limonunu ve karabiberini koyardı. En son da maydanozunu koyup servis yapardı. Sübye de yapardı. Mürekkebi ile beraber şarapla pişirirdi. Kabuğunu çıkartıp temizler, bir tanesinin mürekkebini bırakırdı içinde. Balık dolması da yaparız. Pirinçlemedir bir adı da. Önce balıkları kızartıyoruz. Sonra dolmalık harcımızı, pirinci, soğanı kavuruyoruz. Sonra balıkları tepsiye koyuyoruz, içine pirinçlerini koyup bol baharat ve biraz sıcak su ilave ederek ocakta pişiriyoruz, sonra biraz da fırında pişirip servis yapıyoruz.

Balık sofralarımızda fava da eksik olmaz. Sübye salatası da yapılır haşlama usulü. Biz favayı pişirir kaba dökeriz, biraz sertleştikten sonra parça parça koyup limon ve zeytinyağı ile servis yaparız. Bazıları da salçalı soğan kavurup üzerine döker.

Otlardan, haşlamalı turp otu, ada marulu, şevketibostanımız var. Kenger diyen de oluyor ona. Onu kuzu etiyle pişiririz. Acı otunu da doğrarız, soğanı biraz kavurduktan sonra yumurta ve çökelek peyniri koyarız üzerine.

Çökeleği şöyle yaparız: Sütü pişiriyoruz, yoğurdu mayaladıktan sonra ona biraz ayran gibi su ilave edip çalkalıyoruz. Sonra üzeriden tereyağını alıp büyük bir tencerede kaynatıyoruz. Çökelek olduktan sonra soğumaya bırakıyoruz. Onu keseye döküp suyunu salınca yemeğe hazır hale geliyor. Çökeleğin farkı peynirdeki gibi maya olmaması. Ayranı kaynatmış gibi oluyoruz aslında.

Kaşık helvası, saraylı, katmer, kalburabastı ilk akla gelen tatlılarımızdan. Kaşık helvasının yerli ve Girit usulü vardır. Su böreğimiz de meşhurdur. Önce unumuzu koyuyoruz bir kaba, biraz tuz ekleyip, 5 bezelikse 6 yumurta koyup suyla karıyoruz, elimize yapışmayacak kıvama geliyor. Hamuru açtıktan sonra 7-8 parça kesiyoruz. Sonra bir tencereye su ve biraz tuz koyup kaynatıyoruz. Hamurlarımızı tek tek kaynayan suya atıyoruz. Sıcak sudan çıkardığımız hamurları soğuk suyun içine koyuyoruz. Sonra oradan alıp tepsiye bir kat hamur döşüyoruz, arkasından kıymamızı, peynir ve karabiber harcını koyup araya tereyağımızı koyuyoruz. Bu şekilde beş kat oluyor. Üzerini kuru yufkalarımızla kapatıp ocakta pişiriyoruz. Sonra ters çevirip diğer tarafını pişiriyoruz.

Gülizar Boyacı, (1923 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 10 Haziran 2012.

Bitez Mahallesi

Gümüşlük'te doğdum, büyüdüm. Nuran Yüksel'in annesi ile kardeş çocuklarıyız. 1963 yılında Atatürk İlkokulu'nda çalışmaya başladım. Eskiden kadınlar dışarıda çok çalışmazdı. Bodrum'da çalışan ilk kadınlardanım. Okulda çalışırken başımda yemenim, bir de beyaz namaz bezi vardı. Sonra bir emir geldi. Başını açacaksın dediler. Ben açmam, dedim.

Gülizar Boyacı, misafirleriyle Turgutreis İlkokulu önünde, 1950.

Daha önce de babamla birlikte şehir kulübünde çalışmıştım. Bir oğlum, bir kızım var. 40 yaşında eşimi kaybedip yalnız kaldım. Çalışmak ve kendi başıma hayatımı idame etmek zorunda kaldım. Şimdi çok şükür 5 torunum var. Torunlarımın da torunlarını gördüm.

Eski Bodrum çok daha güzeldi. O Bodrum yok artık. Arasan da bulamazsın zaten. Eskiden birbirimizi tanır, bilirdik. Şimdi selam bile vermiyorlar.

Gülizar Boyacı, akrabaları ile beraber, Gümüşlük, 1960.

Bitez Mahallesi

Gülser Uyar, (1939).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 1 Temmuz 2023.

Aile tarihi: Annemin adı Hanife, babamın adı Mahmut Efe. Dedelerim genç ölmüş. Babamın babası Hasan. Onun hanımı Necibe ninem Dirmil'den gelin gelmiş. Babamın sekiz çocuğu oluyor. Dedem, sen bir daha gitmezsin Dirmil'e oradaki mallarını kardeşlerine ver, demiş. Hasan dedem Bitez'in yerlisi. Annemin babasının adı Hüseyin, annesinin adı Fatma. Onlar Konacık'ta yaşarmış. Dedem hacıya gidecek olmuş, o sırada ölmüş. Öksüz kalmışlar. Biz Bitez'de doğduk.

Nuray ve Ahmet Atalay'ın nişanı, Efe ailesinden Mahmut Efe ile birlikte, 1982.

Seferberlik ve Millî Mücadele yılları: Eskiden çok büyük savaşlar olmuş. Baba dedem Hasan Efe'nin üç oğlu şehit kalmış savaşlarda. Kurtuluş Savaşı çıkınca babamı da 16 yaşında askere almışlar. Buradan erkekleri toplamışlar, kaçmasınlar diye urgana dizerek Dinar'a kadar götürmüşler. Yolda 15 kişi vefat etmiş. Afyon'a varınca başlamışlar savaşa. Ama yaşı küçük olduğundan karargâha hayvan bekçiliği, yemek ve süvarileri hazırlama işi vermişler. Savaşa giden süvarilerin hepsi şehit oldu, dönen olmadı, diye anlatırdı. Gazi olarak dönmüş Bodrum'a. Madalyası da vardı. Babamı tepelere er olarak savaşa çağırdılar sonradan. İkinci dünya savaşı zamanıydı galiba. Oradan tayin ekmeği getirirdi. Biz çok sevinirdik.

Babam Bitez Camisi'ne giderdi yatsı namazına, dönünce evin içinde ocağın başına bir kütük koyar, ders çalışırıdık. 16 yaşında 16 sene savaş yapmış o. Oturur savaşları anlatırdı. Ağlardık dinlerken. Atatürk'ü çok severdi, çok anlatırdı. Cephede de görmüş Atatürk'ü. Askerleri dolaşırmış akşam,

erler yemek yemeden kendisi yemek yemezmiş. Bitez'de çok kadın dul kalmış. Babam askerden gelince onların çocuklarına babam bakmış. Halil İbrahim efem, Ali efem Kurtuluş Savaşı'nda şehit kaldı derdi.

Mehmet Cemil Uyar ve Gülser Uyar, 1957.

Okul yılları: Abilerim Bodrum'a gelirmiş okul için. Benim zamanımda Bitez'e okul açıldı ama inşaat bitmemişti. Ocak ayına kadar camide okuttular bizi. Beş sınıfın bir dersliği, bir de öğretmeni vardı. Adı Osman'dı. Ben Atatürk'ü de peygamberimizi de öğretmenimizden öğrendim. Yaşlıları da çok dinlerdim. Abim Muğla'da okumuştu. Ben de çok istedim ama o zamanın kızları okumuyordu ki. Nerede yatacaksın, kalkacaksın. Biz ilkokula bile tahta takunya ile giderdik. Anne babamıza yardım ederdik. Yemek yapardık, orak yapardık, ineklere bakardık.

Çocuk oyunları: Apburuk, amata, yağ satarım bal satarım, beştaş, ateşlim oynardık. Apburukla ateşlim saklambaç oyuna benzerdi. Çubuklarla g… kazmaca, g… patlatmaca oyunları oynanırdı bir de. Kızlar ip atlar, amata dediğimiz seksek oyununu oynardı. Gelin çaput yapardık. Annelerimiz dal keser getirir, çaputtan elbise yapar, onları tepside oynatırdık.

Üretim ve ekonomi: Hasan dedem Bitez'de olmayan şeylerin ticaretini yaparmış. Babam topraktan geçinirdi; tütün, zeytin, incir işleri yapardı. 8 ton incir toplardık. Ekinlerimizi ambarlar almazdı. Babam pazardan sadece pirinç ve şeker getirirdi. Kantarlık, İstanbul inciri, bir de yemelik incir yapardık. İstanbul inciri vapurla İstanbul'a giderdi. Kantarlığı hayvanlara verirlerdi. Yemekliği biz yerdik. Meşe palamudu da satardık tonlarca. Teknelerle giderdi onlar. Palamudu boyacılar kullanırdı. Palamudun pilemitlerini İstanköylüler hayvanlara yedirirdi. Zeytinimiz vardı ama ticareti olmazdı. Hiç yapmasan 1 ton tütün olurdu ama 15 tane amele çalışırdı benim çocukluğumda.

Mehmet Cemil-Gülser Uyar, 1970.

İncirle badem zamanı çocuklar da yardım ederdi. Her çocuğun önüne sergi yaparlardı. Bunları satacağız, herkesin sergisi ne kadarsa o kadar çok para vereceğiz, derlerdi. Satılınca para filan yok. Çocuklar hepsini yiyip bitirmesinler diye öyle derlerdi. Para verseler de harcayacak yer yoktu zaten.

Mareşal yardımıyla sonra yeni su kuyuları açılıp su motorları alındı. Mandalin, limon, portakal, bergamot, greyfurt bahçeleri oldu. Millet gelişmeye başladı. Traktör filan yoktu. Herkes öküzle çift sürer, orakla ekin biçerdi. Mandalinciler çok para kazandı o zaman.

Turizmin başlaması: Turizm başlayalı 40 seneyi geçti. Öncelleri çok güzeldi. Evlerde hep insan yatırırdık. Şimdi yabancılar çalışıyor, dükkânları bile kiraya verdik. Yerli çalışmaz artık, tembel.

Bodrum merkeze 1957'de gelin geldim. Beyim Cemil Uyar, çarşıda ayakkabıcılık yapardı. Ayakkabı dikerdi deriden. Ustaydı ama el yanında çalışıyordu. Sonra bıraktı. Hayvanlarımız, tarlalarımız, mandalinlerimiz, dükkânlarımızla ilgilendi. Çarşı Mahallesi'nde 10 odalı ev yapmıştık. Turizm başlayınca biz de pansiyonculuk yaptık. Evimizde ağırlardık insanları. Sonra kızlar nişan olunca bıraktık o işi. Çocuklar dükkânlarını açtı çarşıda.

Esnaf ve zanaatkârlar: Benim çocukluğumda esnaf yoktu Bitez'de. Babam haftada bir gün Bodrum'dan çarşı helvası getirirdi. Ekmekçi de yoktu. Ben on yaşlarındayken öğretmenimizin düğününde dondurmacı gelmeye başlamıştı. Hangi dağdan geldi acaba diye düşünürdük.

Uyar ailesi, Nuray ve Ahmet Atalay'ın düğün merasimi, 1982.

Kutlama ve eğlenceler / Evlilik gelenekleri ve düğünler: Bitez'in düğünleri, yemesi, içmesi farklıdır. Asil olurdu düğünleri. Yemekçiler tutulurdu düğüne özel, şimdi otellerde olur. Alanlarda olurdu eskiden. Şimdi otele verdikleri parayla biz 2-3 tarla alırdık.

Nuray Atalay'ın kına eğlencesi, 1982.

Nuray Atalay'ın kına eğlencesi, 1982.

Kız istemede anlaşma olursa gün verilirdi. Düğünde davetiye diye okuntu havlu, sabunla lokum gönderilirdi. Ağırlık gününde ağırlık gelir. O gün oğlanevi kızın saçına kına yakar, kızevi ağırlar oğlanevini, yemek verir, uğurlardı. Bolluklu olurdu düğünler. Köy yerinde yemek yemeyen kimse kalmazdı. 10 deveye yüklenirdi çeyizler. Çeyizle gelen helvalar köylüye dağıtılırdı. Perşembe Cuma düğün olurdu. Gelin alma pazar günü olurdu. Sabahtan çeyizi, arkasından da gelin gelirdi.

Kurban Bayramı'nda kızevine getirilen hediyeler, Uyar ailesi.

Nuray Atalay'ın Nişan Töreni, Cemil Uyar, Gülser Uyar ve Mahmut Efe.

Hıdırellez kutlamaları mayıs ayının altısında Mollaabadların yerinde olurdu. Davul zurna ile eğlenirlerdi. Kayınnam kuyruklu eniği (akrep yavrusu) bulur, onun suyunu içirirdi çocuklara. Akrepler büyünce sokmaz derdi. Bir de deniz kenarlarına gidilirdi. Hıdır'la İlyas Aleyhisselam birbirine kavuşuyor diye namazını kılarsın, denize taş atarsın, ne isteğin varsa yazarsın gül dallarına bağlarsın. Ben de yaparım onu. Bir de bolluk olsun diye 41 karınca yuvasından toprak alırdık.

Millî bayramlar: Okulun bahçesi genişti. Bayram kutlamaları orada olurdu. Günler öncesinden hazırlanırdı herkes. 23 Nisan'larda şalvar giyer, halk oyunu oynardık. Kızanlıktan mı güzel gelirdi bilmiyorum ama çok güzel müsamerelimiz olurdu.

Mutfak kültürü: Pekmezi kendimiz yapardık. Üzümleri buğday teknesinle çiğner, üç dört kazan kaynatır, pekmez toprağı da koyardık. Pekmez toprağını Bekiroğlu tepesinde, minder sarnıcının yanındaki yerden kazardık. Bir kazana bir kilo koyardık. Sonra büyük keselerin içine konulurdu. Pekmez üç günde süzülürdü. Aktoprak dedikleri başkadır. Eskiden binaları aktopraktan yaparlardı. Kireçle karıştırıyorlardı aktoprağı. Özel yemeklerimizden peynirli, çökelekli su böreğimiz vardır. Çalkama ile saç böreğimiz de meşhurdur. Çalkamayı şöyle yaparlar: Hamurlarlar onu, tepsinin altına döşer, pancar yaprağı, maydanoz, dereotu konur, üstünü de kapatırlar hamurla. Fırında pişirirler. Dürme makarnayı şişten acık kalın, örgü ipi gibi tahta çubuklarla dürüp kesersin kare kare.

Hardimya.

Kurban kesince böbrekli, akciğerli kavurmasını yaparız maden tavasında. Hardimya yaparız bir de kurban etiyle. İnce bağırsaktan yapılır. Kesersin, akar onun içi. Sonra korsun bir yere, ince bıçakla dilersin. İçini tuzla, limonla ovarsın, buz kırak (Temiz, bembeyaz) gibi olur. Onu kaburga kemiğine sarar, tencerede pişirirsin. İstersen kendi yağı ile de kızartabilirsin. İster ekşili ister haşlama yersin. Bol limon ve karabiber yapılır.

Kumbar.

İşkembe dolması / kumbar: Mumbar kalın bağırsaktan, kumbar kuzunun işkembesinden yapılır. Kuzunun işkembesini yıkar, pürçüklerini alıp kaynatırsın. Kazıyıverirsin, buz kırak olur, onu dolma yapacaksan keser, parça parça dikersin. İçine maydanoz, pirinçle ciğer kavurması ya da et koyarsın. Tersinden doldurur, dikersin kenarlarını. Kızartırsın sonra yağda. İstersen yumurtalı hamur içinde, istersen yağda kızartırsın. İşkembenin püskülünü de kullanırdı eskiler. Kavurursun onu yağda, karabiberle tuz yapılır. Pürçük kavurma derlerdi ona.

Kuyruk kıtırma da yaparım kuzu kuyruğundan. Hayvanın yağını bir kavanoza koyarım. Yenileceği zaman onu keser, doğrar, tencerede kavurur, tam kızdığı zaman süt koyarım. Ona yumurta da koyarsan çok lezzetli olur.

Bizim zamanımızda köylerde balıkçılar vardı. Haliloğlu, sarardı eşeğe iki köfünle getirirdi sabah erken saatte Bitez'e. Büyük izmarit balıkları alırdık ondan. Daha büyük balıkları yalıdan alırdık. Her pazar günü de hayvan kesilirdi yalıda. Bir hafta, o kesilen eti yerdik. Hardal otu, lahana salatası, fava da olurdu balık sofrasında.

Turp kökünü de yeriz. Pancarın yaprağını börek yaparız. Sapını, kellesini ayırırız. İkisini bir kaynatırız. Güzelce pişer, sonra kökünün kabuğunu soyarız. Onu kıyarız. Köklerini de koyar üzerine tuz, yağ bir de limonlu zeytinyağı yaparız.

Eşek turpu dediğimiz turp otu vardır bir de. Onun filizlerini de yeriz. Tarlada açar sapsarı, onların filizini suda kaynatır, tuzla zeytinyağı ile yeriz. Mart ayında da çiçek kısmını kullanırız. Deli turpun göbeği çok tatlı olur. Uslu turpun göbeği olmaz. Baldıran otu da yeriz şifa için. Tarlada iğnelik, körmen, gelincik, dağ marulu da çıkar. Hepsi çok faydalıdır.

Kedi tırnağı onluca toplarım ben. Soğan, salça ve etle yaparım. İçlenince kaynatır, içine yoğurdunu koyarım. Ayrıca pink vardır. Bezelye çeşididir ama baklaya benzer. Suda kaynatır, tuzlar yeriz.

Bitez'de çıntar olmaz. Uslu mantar dediğimiz körek mantarı yerdik biz. Çıntar ilk yağmurlarda çıkar ama tehlikelidir. Karıştıran olursa zehirlenir.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Pembe nine kırık çıkık işlerini bilirdi. Koca köyü o tedavi ederdi. Okuması da vardı, ilaçları da vardı. Mesela çıkık ya da bere olunca buğday

Uyar ailesi, yeni doğan âdeti, 1992.

döver, lapa gibi yapar, sarardı. Yumurta da kullanırdı. Karnın ağrıdı mı kekik döver, un koyarlar azıcık, pişirir karnına koyarlardı. Hastaya ada çayı, süt, tarhana, limonlu pirinç çorbası, ayva hoşafı, pekmez içirirler; çökelek yedirirlerdi. Bir de portakalla ayva getirirler hastaya.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Esma halamız masal anlatırken bizi korkuturdu. Dev karısı geliyor, dişlerini biliyor derdi.

Beklentiler: Ben belediye hizmetlerinden memnun değilim. Baskı altında hizmet yapamıyorlar çünkü. Bir de planlar, inşaat izinleri konusu çok karışık. Kime, nasıl inşaat izni verildiği, kime neden verilmediği belli değil. Herkes bir sandalye kapmış kalkmıyor üzerinden.

Gülseren Okray, (1936 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 12 Şubat 2014.

Bitez Mahallesi

Anneannesi İkbal Hanım'dan kalan ve kendisinin Nuran Yüksel'e emanet ettiği, temel devrenin hikâyesini anlatıyor:

Bodrum yöresi geleneksel temel devrenlerinden kocadon modeli örneği.

Anneannemin adı İkbal. Ben üç aylıkken vefat etmiş. Bu temel devreni anneanneme kayınvalidesi hediye etmiş. Kayınvalidesini çok severmiş. Anneannemden de anneme, annemden de bana kaldı. Ben de şimdi size emanet ediyorum. Nereden basan 150 yıllık bir temel devrendir bu.

Dedem hazır elbise tüccarı Mehmet Vasfi Bey'dir. Annem Zehra Hanım dört yaşında Denizli'nin Çal kazasından çıkmış. Dedem çok varlıklı olduğu için, ailesini dağa kaldırmakla tehdit etmişler. Böyle olunca arabaya koyuyor annemin babası ve İzmir'e yolluyor onları, sonra da kendi geliyor. Dedem, Beyler Sokağı'ndan bir ev almak üzere dışarı çıkıyor ve bir daha kendisinden haber alınamıyor. Anneannem bir çocukla tek başına kalıyor. Zorluklarla onu büyütüyor. 14 yaşında top oynarken, 35 yaşındaki babam onu beğeniyor ve evleniyorlar. Annem 17 yaşında bana hamileyken babam ayrılıyor.

Günay Gökdeniz, (1964 doğumlu).

Görüşme yeri: Yalıkavak.

Görüşme tarihi: 10 Temmuz 2023.

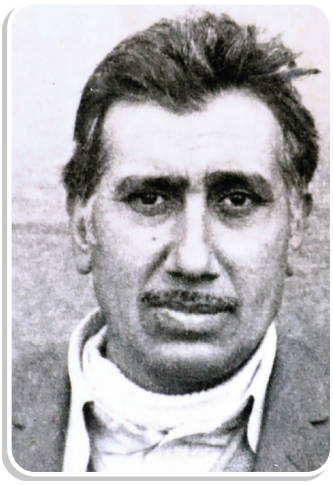

Geliş köyünde doğdum. Dedesi rençber, babası süngercilikle uğraşan bir aileden geliyorum. Annemin adı Zeynep, babam Celal. Dedemler, burada 6 kardeş kalıyor. Anneleri bakıp büyütüyor. Ninem Bodrum'dan gelin gelmiş buraya.

Dedem zamanı buradaki tarlalar öküzle sürülürdü. Yol, elektrik, su yok… Yalıkavak'ta haftada bir pazar kurulur, perşembe günleri oraya gidilir, gaz ve şeker alınırdı. Helvayı bile pekmezle yapardı büyükler, unu yel değirmeninde öğütürlerdi.

Yalıkavak çevresi: Zamanında insanlar hep dağlarda kurmuşlar yerleşim yerlerini. Tarım alanlarının yakınında yaşamak istemişler. Bir de bu bölgede Rumların Kalimnos Adası var. Tehlikeye açık diye sahilde yaşamak istememişler. Yalıkavak çevresinde Sandıma, Dağbelen, Farilya, Gölköy, Direnbelen, Geliş, Burun, Karakaraya, Akaçaalan, Peksimet, Müskebi yerleşimleri var. Eskiden Geliş, Yalıkavak'a bağlıydı. Belediye olunca 1989'da Yalıkavak, Gökçebel ve Dirmil köyleri birleşerek belediye oldu. Bizim Geliş'in sınırı Koyunbaba yanından, Burun köyünün ortasından geçer. Orada on tane ev vardır; 5'i Geliş köyüne, 5'i Karakaya köyüne aittir.

Yalıkavak sonradan olan bir yerleşim. Yalıkavak'ta Sandımalıların da arazileri vardı. Buradaki yerleşim, yazlık olarak başlıyor önce. Biz mesela, Geliş köyündeydik ama burada da tarlalarımız vardı. Daha önceleri kız-oğlan ayrımı oluyormuş. Miras olaylarında tuzlu suyun ve rüzgârın tesiriyle burada ekim-dikim zor oluyor diye kızlara deniz kenarı arazileri veriyorlar. Oğlanlar ağaçlı yerleri alıyor. Hayat şartları değişince esas para yapan yerler burası oldu, hayat dengelendi.

Günay Gökdeniz'in babası Celal Gökdeniz.

Günay Gökdeniz ve ailesi, Bodrum, 1966.

Günay Gökdeniz'in halası ve eniştesi Pakize-Mehmet Koyunbaba.

Yerli aileler ve lakaplar: Bu köyde meşhur sülalelerden Devecioğulları, Araplar, Karazeybekler, Celepler, Caferler, Dedeoğulları sülaleri vardır. Baba dedem tarafı, soy isimleri yokken Karazeybekoğlulları sülalesi diye bilinirmiş.

Şehit ve gaziler: Dedemin babası Muğlalı Karazeybekoğlu Ali, Çanakkale Savaşı'na gitmiş. İnşaat ustasıymış. Yunan ustalardan burada ustalık öğrenmiş. Askerde de usta diye yazdırmış kendisini.

Orada patlamada kolunu kaybetmiş. Buraya hava değişimine göndermişler, sonra geri gitmiş savaşa. Bir arkadaşı görmüş, topların geçtiği at arabası yollarında tek kolla taş döşemeye çalışıyormuş. Ama ben kaç kere gittim Çanakkale'ye, ismini bulamadım. Orada şehit olmuş, kalmış.

Üretim ve ekonomi: Dedem çok çalışkan bir adamdı. Bu tepelerde mandalin ağaçları vardı. Haftalarca pekmez kaynatırdık. Çeşit çeşit armut vardı. Eskiden bu mandalinleri yiyen olmazdı. Kasalara sarar, sabah bir, akşam bir sefer Yalıkavak Kalkınma Kooperatifi'ne götürürdük. İstanbul'a, hale giderdi. Babam, yazın süngercilik, kışları celepçilik yapardı. Belinde iple köylere gider, sığır alırdı. Biz burada otlatırdık onları. Ahırlara bağlar, beslerdik. Büyüdüklerinde kamyona sarar, Adapazarı ve Susurluk taraflarına götürüp satardı. Koyunumuz, keçimiz yoktu ama karasığır dediğimiz ineğimiz, öküzümüz olurdu. Devamlı 80 kadar hayvanımız olurdu.

Köyün ortak çobanı yoktu ama bildiğim kayınpederimin, Veli amca ve Salih amcamın 3-4 sürüsü vardı. Kızılağaç dediğimiz mevkide, hazine yerlerinde otlatırlardı hayvanları. Herkes kendi çobanlığını kendisi yapardı. Milas'a pamuk işçiliğine yevmiye için gidenler de olurdu. Kadınlar giderdi o işe daha çok. Bizim burada tütüncülük olmamış pek. O zamanın şartlarında paraya çevrilen ürün, mandalin ve incirdi. Bahçesi olan, düğün yapacaksa, yaz bitsin mandalin parası gelsin de çocukları evlendirelim diye beklerdi.

Geliş köyü Günay Gökdeniz ve ailesi, 1995.

Süngercilik: Babam, babasıyla askere gidene kadar çalışsa da asker dönüşü Amerika'dan, bizim 'Baskın Tosun' dediğimiz dalgıç ustaları balık adamalık yapmak için Türkiye'ye geliyor. Ondan önce hep forma sistemi vardı. Babam, 1973 sensine kadar yaptı bu işi. En son Yunansitan'a gitti, bir sene orada çalışıp geldi.

Çocuk oyunları: Değneklerle çelik çelik oyunu oynardık. Biz g... kazmaca derdik, ona. Herkesin çizgi çekerek belirlenen bir yeri olur. O çeliği attığında ne kadar uzağa giderse değneğin sahibi ebe olurdu. Gidip değneğini alana kadar çukurunu kazardık onun. Kimin çukuru derinse o çok ebe olmuş, ceza çekmiş demekti. Bir de kozalak oyunu vardı. Körek dediğimiz değirmene yakın yerde akşamları oynardık o oyunu. Ucuna ateş yakar atardık. Köreğin düştüğü yeri görürdün. Ebe olan onun arkasından koşardı. Değirmen yapar, değirmencilik oynardık. Zabırlık dediğimiz göbekli kaktüsten deve, yapraklarından urgan yapar, yük sarıp çekerdik.

Uçurtma da yapardık. Misafirlikte yaşıtlarımız varsa kör çepiş oynardık. Bir de patlangaç yapardık. Gorgi isminde bir oyunumuz da vardı. Taşla oynanırdı. Taşın üstüne yuvarlak bir taş koyar, sırayla vurmaya başlardık. Amata oyunu vardı, seksek oyunu diyorlar galiba... Üçtaş, beştaş vardı. Biri yerde oynanırdı, dama gibi.

Okul yılları: Babamlarım zamanında Sandıma köyünde okul varmış, 5. sınıfa kadar orada okumuşlar. 5. sınıfı burada yeni açılan okulda bitirmişler. Yalıkavak'ta da vardı okul. Sandıma'daki okul Yalıkavak'a indi sonra.

Ben ilkokulu Geliş'te bitirdim. Babam, imam hatip okuluna gideceksin sen, diye tutturdu. İmam hatip okulu için Milas'a gittim. 45 gün sonra geldi, okuldan aldı beni. Oğlum ben sana yaşın 18'e gelince bir minibüs alırım, karnını doyursun, kardeşin, annem sığırlara bakamıyor, yardıma ihtiyaç var, seneye Bodrum'da devam edersin, dedi ama benim okul hayatı o gün bitti. Okuldan ayrılmak

zorunda kalınca burada çoban olduk, çift sürdük hayvan otlattık. Yalıkavak'ta amele ararlarsa günlük işler de yapardım. Mandalin çapasına, beton karmaya, temel atmaya giderdim.

Süngercilik ve denizcilik yılları: Sonra baktım herkes denize gidiyor, ben de gidiceğim dedim. Babam izin vermeyince, kaçarım dedim. 1981 yılında anlaştım süngerci teknesiyle. Babam gibi dalgıç olarak değil de maaşlı hortumcu olarak işe başladım. Buradan bir çıktık Taşucu, Silifke'ye kadar… İlk sezon 5 ay sürdü. Ertesi sene yine gittim. Dalmak da istiyorum. Hem merakım var hem parası iyi. Kaptandan rica ettim. Bir dalma verdiler bana, forma verdiler. Ertesi sene doğrudan dalgıç olarak İskenderun'a gittim. Balıkçılık, trata, trolcülük işi de yaptık. Döndüm; artık Bodrum'da küçük teknelerde turizm işleri başlamıştı. Baktım tehlike var süngerde, vazgeçtim ben de. Turizm işi yapacağım, dedim. Aynı teknede çalıştığım Ali Yıldız, Kemer'deki Maden Adaları'nda; önce muhtar sonra da Gündoğan'ın ilk belediye başkanı olan Hasan Ali Yılankaya, Kekova taraflarında vurgun yedi.

Süngercilik burada Çernobil'e kadar devam etti. Çernobil olayından sonra sadece bizde değil, Yunanistan'da, Libya'da, bütün Akdeniz'de süngerler eridi. Süngeri görüyorsun, yanına gidip elleyince parçalanıyor.

Denizcilik kültürü: Buradaki geçim genellikle denizcilikti. Yol yok, iz yok… İnsanlar süngere giderdi. O zamanın geçerli mesleği oydu. Bodrum'da mesela iki tane süngerci ağası patron vardı, 40 tane tekne. Her teknede en az 5-6 dalgıç, kaptanı, gemicisi… Bir yerde biraz eli yüzü düzgün bir ev görürsen, bu adam denizci derdin. Ama denizcinin parası pul; karısı dul, derlerdi. Orada terlemeden para, solumadan ölüm vardı. Ayakta kalabilen kalıyor kalamayan gidiyordu. Sonra Allah'tan bu turizm çıktı da biraz güneşi ve denizi sattık yabancılara. Gerçi şimdi onu da çökerttik, artık yabancılar gelmiyor, güvenmiyorlar bize, birkaç bildiğimiz insan var, onlar sayesinde ayaktayız.

Günay Gökdeniz mavi tur teknesinde, 1986.

Günay Gökdeniz teknede, 1987.

Turizm ve tekne turları: Süngerciliği bırakacağımı söyleyince arkadaşlarım benimle alay etti. Süngercilikte bir saatte kazandığım parayı, turizmde bir ayda kazanacaktım çünkü. Bir de hizmet sektöründe işe en alttan, tuvalet temizliği, çöp atma ile başlıyorsun. Neyse, bir hafta sonra aşçı yaptılar beni. 1983'ten bugüne kadar turizm işi yapıyoruım.

1987-1988 yıllarında ilk kaptan ehliyetimi aldım. Kışları Geliş'te, yazları Bodrum'da yaşıyordum. Burada turizm yoktu. Turizmin sofrası Bodrum'daydı. Sonunda Bodrum'da kaptan olduk. Bu arada köyden evlendim. İki çocuğum oldu. Hayatı artık onlara bıraktık.

1983'ten 1993'e kadar personel olarak teknecilik işi yaptım. Patronun satılığa çıkardığı tekneyi aldım. 1989'da Gümbet'te Ahmet Usta'ya yeni bir tekne siparişi verdim. 1,5 sene sürdü yapımı. Borç-harç tamam ettik. Yalıkavak'ta kışları burada karaya alıyorum teknemi. Tekne günübirlik turlara uygun değil, aileleri alıyoruz. Mavi yolculukta haftalarca gezdiriyoruz. Biz gittiğimiz zaman iki ay Yunansitan'da kaldığımız oluyordu. İki oğlum var. Büyük oğlum da 12-13 sene önce kaptan oldu. Sonra da öteki oğlum aldı ehliyetini. İkisinin de teknesi var şimdi. Şimdi keyfe keder onlara yardımcı oluyorum. Bizim turlar, Antalya ile Çanakkale arasında çalışıyor ama en çok gittiğimiz yerler Bodrum, Marmaris, Fethiye arası. Yunan adaları çok tercih ediliyordu ama pandemiden sonra azaldı. Mavi tur daha çok Avrupalılarla başladı. Amerikalılar da tercih ediyor. Bazı bölgelerde Arap turistler de oluyor.

Günay Gökdeniz, eşi Turceyin ve oğlu Göksel Gökdeniz ile birlikte, 1990.

Kutlama ve eğlenceler, çalgıcılar: Eski düğünlerde elektrik filan yokken, darbuka, cümbüş ve kemandan çıktığı kadar sesle eğlenceler oldurdu. Benim yetiştiğim düğünlerde çalgıcılar Turgutreis'ten gelirdi. Akçaalan köyünden Foto Dayı ve Nadir gelirdi. Foto Dayı cümbüş, Nadir keman çalardı. Bir de Gölköy'den Cümbüşcü Osman'la, Mustafa ve oğlu Kâmil gelirdi. Bir de YalIçiftlik'ten gelen Aliko olurdu. Burada Mustafa Gökseki var, âşık deriz ona. O da çalardı düğünlerde.

Eski düğünlerde otellerdeki gibi değil de herhangi bir arsaya kuruyorsun takımı. Herkes bulduğu yere oturuyor. Yere koyulan kalasların üzerinde oturulurdu.

Turceyin-Günay Gökdeniz düğün fotoğrafı, 1983.

Turceyin-Günay Gökdeniz, 1984.

Evlilik gelenekleri: Kız istemede anlaşma olursa düğün tarihi belirlenir. Eskiden bir eski hafta düğünleri vardı. Perşembe gününden başlayıp perşembeye kadar süren, bir de pazardan pazara olan düğünler vardı. İlk gün ağırlık gider, dönüşünde bayrak pilavı yapılır oğlanevinde. Pilava kaşık dikilir. Kimi içkili olur, kimi ayranlı olur. Hafta içi düğünün salısı çarşambası olur. Salısı dediğimiz, yeni haftada cumaya; çarşambası, cumartesiye denk gelir. Genellikle gece yapılırdı gelin almalar. Eğer oğlanın hali vakti müsaitse perşembe günü kendi evine eşini dostunu davet edip çalgı çaldırırdı.

Değilse doğrudan kızevine giderdi çalgı. Oğlanevindeki eğlence, sarhoş ağırlaması gibi olurdu. Gelin gelmeyebilirdi de yani oraya. Oğlanevi, düğünü olurdu o. Kına gecesi, düğünün salısı kızevinde olur.

Hıdırellez kutlanmazdı bizde. Bayram kutlamaları olurdu. Okulun bahçesinde piyesler, çuval yarışları, yoğurt yeme, yumurta taşıma yarışları yapılırdı. Yılbaşı filan da kutlanmazdı. Yaşlılar Hristiyan âdeti derdi.

Mutfak kültürü: O zaman her şey mevsiminde yenirdi. Ne buzdolabı ne pazar vardı. Herkes bahçesinde, tarlasında yiyeceği kadar bir şeyler yapmaya çalışır, olmayan olandan idare ederdi. Eti, balığı nadir gören bir köydü burası. Eti, adak varsa ya da bayramda görürdük. Tavuğu kendin yetiştirip, kesiyorsun zaten. Su böreği ve lokum pilavı marifet ve zaman isteyen yemeklerdendi. Otlar bolca tüketilirdi. İrmik dediğimiz kabaot, alegümeci (ebe gümeci), kazayağı, kenker otlarından yemekler, otların karışımından saç böreği, dolama böreği yapılırdı.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Kuyunun yanından geçme, şeytan vardır. Kork çıkar, cırık tavuk vardır, Arap gelir, derler. Çocuk bir yere kaçmasın, gitmesin, gece sokakta çocuk aramayalım diye böyle korkuturlardı işte.

Günay Gökdeniz in kayınvalidesi, kayınpederi ve dedesi.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Köyde Hüseyin amca vardı, Salih'in Hüseyin derlerdi. O, iğne vururdu insanlara. Babam da İstanbullu enişte-mizden öğrenmiş. Babam, hayvanları da baytar gibi tedavi ederdi.

Günay Gökdeniz'in ninesi Fatma Gökdeniz.

Ninem ateşlenen çocuklara elma yağı yalatırdı. Ayakaltına, göbeğine çalardı. Soğuk algınlığı olunca, ayva çekirdeği kaynatıp içirirlerdi. Akrep ya da yılan soksa hayıt tohumu ile eşek pisliğini kaynatıp sokan yere sürerlerdi. Bir hayvanı yılan sokunca su kaplumbağaları vardı derelerde, onları öldürür, ezer, hayvanın dübürüne bağlardık. Hayvan başlardı havalara zıplamaya. O, zehri hayvanın bedeninden alır, derlerdi. Herkesin evinde kekik yağı, elma yağı muhakkak olurdu. Karnın şişti, gaz yaptı, kekik yağı, üşüttün elma yağı... Ben çocuktum karnımın ağrısı geçmedi; Bodrum'a Alim Bey'e tozlu yollardan, ciple götürdüler.

Kırıkçı çıkıkçımız, hacı dedemiz Ali Karadal'dı. Sarardı körekle kırılan yeri. Dişin ağrıdı mı Çakallar'ın Hasan, Hasan Bulucu vardı, rahmetli sökerdi dişini. Berberimiz yoktu, dışarıdan Baki amca gelirdi arada. Öyle okuma üfleme işleri olmazdı burada. Burada bir hoca vardı, İmam Efendi derledi. Aydın'dan gelmiş, evlenip kalmış burada. Caminin de hocalığını yapardı. Köy sandığından alırdı maaşını.

Sözlü halk edebiyatı: Ninem, dedem masal anlatırdı. Radyoda oyun havası çalınca beni oynatırlardı. Ninem 'Tan Tan Kabacık' masalını anlatırdı. İki kardeş varmış. Anneleri ölünce babaları evleniyor. Hanımı çocukları kabul etmemiş. Ya bu çocuklar ya ben, diyor. Baba çocukları dağa bırakmaya karar veriyor. Oduna gidiyoruz diye dağa götürüyor çocukları. Siz öte yanda mantar, çıntar arayın, diyor. Bu

baltanın sesini duyduğunuz yere gelirsiniz diyor. Çocuklar dönüp geliyor. Ağacın dalında bir kabak, rüzgârda gövdesine vuruyor, balta sesi gibi ses çıkarıyor. Bakıyorlar baba yok. Çocuklar da evin yolunu bulacak yaşta değil. Baykuşun bir büyüğü, koca kafalı förü kuşu diye bir kuş vardır. Ninem, Allah o çocukları o kuşa dönüştürmüş derdi. O kuş öttüğü zaman bak bu kuş kardeşini arıyor, derdi.

Bir de Köroğlu Ayvaz masalını anlatırdı. İşte babası savaşa gitmiş, gözünü çıkarmışlar, oğlu gelmiş, sana Dağıstanlı Köroğlu derlerse bana da şanlı Ayvaz derler…. Oğlunun kendisini öldürmeye geldiğini öğreniyor… Esir düşmüş adam… Hatırladığım bu.

Denizcilik anlatıları: Herkes gördüğünü anlatırdı teknede. Mesela ben Çökertme'de dalıyordum. Bir gölge geldi üzerime. Bir baktım patoz (vatoz) balığı var tepemde. Bir araba kadar büyük, neredeyse yiyecek beni. Allah'tan hortum sistemi ile daldığımız için hava kabarcığından korktu da çok yanaşmadı. Köpek balıkları da korkardı kabarcıklardan. Hatta kara köpek balığı geldiği zaman, hortumu ayaklarına dolayıp yukarıya çek beni diye işaret ver, derlerdi. Çünkü o zaman vücudun hava kabarcığının içinde kalıyor, balık saldıramıyor. Köpek balığı dik şekilde yukarı çıkamıyor, daire çizerek ilerlediği için o sıra sen yukarı çıkmış oluyorsun.

Tarihi kalıntılar: Burada Burgaz Tepe dediğimiz yerde bir kalemiz var. Bir de kale ini dediğimiz bir mağara var ama zarar görmüş. Bir de Bağarası'nda vardı kalıntılar. Onlar da inşaatların altında kaldı. Eskiden bu bölgenin Rumlara ait olduğu söylenir. Hatta bizim yıktığımız bir ev var; babamın dedesinden kalma. Bu evleri Yunanlılar yapmış derlerdi. Belki de ustaları Rum'du. Onları inşaatlarda çalıştırmışlar bizimkiler daha çok.

Değişim, gelişme ve beklentiler: 1975 senesinde araba yolu geldi. 1982 senesinde elektrik, daha sonra su geldi. Burada çok otel yapılmadı. Gökçebel taraflarında 1-2 tane yapıldı. Geliş'te de bir-iki pansiyon vardı ama büyük çaplı yatırım olmadı. Kamping de yoktu. Kamp işi Gümbet'te başladı, sonra oralar inşaata, otele dönüştü. Buradaki yapılaşma, belediye kurulduktan ve marina yapıldıktan sonra villalarla birlikte başladı. Biz sattıkça insanlar geldi. Burada artık bekleyecek bir şey kalmadı. Biz göreceğimizi gördük ama torunlar ne görecek bilmiyoruz. Biz cennette doğduk ama cennet olarak teslim edemedik. Hep sattık. Sattığın adam da yapacak bir şeyler. Hayallerini gerçekleştirecek. Bize dedelerimizin, babalarımızın bıraktığı gibi çocuklara bir iki şey bırakabilirsen şanslıyız.

Yalıkavak Geliş köyü, Bozdağ'dan genel görünüm, Günay Gökdeniz, 1982.

Öyle pek örf-âdet gibi şeyler de kalmadı. Herkes kendi âdetiyle geldi. Biz kendi âdetlerimizi bıraktık, onların âdetleriyle yaşamaya başladık. Bizim burada iki tür kuş vardır. Biri kerim alıç, biri de keklik. Keklik çok güzel, düzenli yürür. Bizim düzenimiz bozuldu şimdi. Artık kerim alıç gibi bir öyle bir böyle atıyoruz ayağımızı, kimin gibi yürüdüğümüz belli değil. Gelene, gidene ayak uydurduk. Çocuklara da bir şey diyemiyorsun, internet çocuğu oldu hepsi. Kâğıttan uçak görünce bile şaşırıyorlar.

Belediye hizmetleri: Bahane bulacak halimiz kalmadı. Biz de yaptık bu işi Mustafa başkanla beraber Yalıkavak'ta. O zaman yerinden belediyecilik vardı. Ben Geliş köyünü temsil ediyordum. İhtiyaçları görüp yaptırıyorduk. Şimdi büyükşehir yaptılar, bir şey istiyorsun numara veriyorlar, o ona bağlıyor, o ona… 30 tane meclis üyesi var ama 8'ini bir araya zor getirirsin. Zaten yetkiler de kalmadı. Ana cadde, liman, otogar büyükşehirin yetkisinde. Gelir de oraya gidiyor. Bir tane logar

kapağı düşüyor, aylarca zor yerine geliyor. Bir bayramda, bir milyon insan geliyor buraya, bu kadar insanın çöpünü sapını bile toplayamazsın. Eskiye dönecek halimiz yok, rant geldi böyle oldu. Kimse istemezdi ama kimse de silah dayayıp almadı elimizden topraklarımızı. Paranın gücü bizi bu hale getirdi. İnsan bir yeri satar ama karşılığında bir hayalini gerçekleştirir. Ama biz özendik, araba aldık, şunu bunu aldık. Ama akar gelirimiz yok. Satarak, eriterek devam ediyoruz. O da 3-5 sene sonra bitiyor. Artık sattığımız yerlerde bekçi, bahçıvan, temizlikçi oluyoruz. Geldiğimiz nokta bu. Üzücü ama gerçek. Paranın olduğu yerde artık insanlık yok. Para ne derse o oluyor.

Bodrum Merkez ve Gümbet

Habibe Soykan, (1924 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez ve Gümbet.

Görüşme tarihi: 6 Şubat 2013.

Habibe Soykan ve Nuran Yüksel, sözlü tarih görüşmesi, 2013.

Dedem Hacı Hasan, Girit'ten gelmiş. Doğduğumdan beri burada yaşıyorum. Bodrum'u çok seviyorum. Benim mezar taşımda da şu yazacak: Bodrum'un güzel kızı denildim / Ne çare yarı ömrümü sessiz dünyada geçirdim.

Habibe Soykan, annesi Zeliha Dayanıklı, kardeşleri Gülsiye Soykan, Akif ve Celal Dayanıklı ile yeğenleri, 1934.

Okul yılları: Çocuktum, acık büyüdüm. Okul hayatımı bitirdim. Okula salmadı annemler. Arkadaşlarım giderdi Milas'a ortaokula. Kız çocuğunu uzağa göndermem dedi annem. Müdür geldi; hanımefendi çocuk çok zeki, bırak okusun dedi ama dinlemedi annem.

5. sınıfı bitirdim. Turgut Reis İlkokulu bizim zamanımızda yapıldı. 60 sene oldu yanalı. Çatırtı duydum, gece uyandım, pencereyi açtım, eşimi uyandırdım. Bir baktık camlar şakır şakır düşüp duru yerlere. Gece, vapurla biri gelmiş de okulu yakmış dediler ama bir şey anlaşılmadı. İçindeki hademe sabaha çıkamadan, korkudan öldü.

Sosyal ve kültürel yaşam: Bodrum eskiden çok güzeldi. İnsan az, her şey az ama bir güzellik, her şeyin tadı tuzu vardı. Deve güreşleri, pehlivan güreşleri olur, cambazlar, kuklalar gelir, tiyatrolara şarkıcılar gelir, gazinolar olurdu. Şimdi bir kuru bir gürültü… Ben iki aydır yatarım, kimse geçmedi kapımdan. Eskiden olsa evim dolar taşardı. Her gün incir, badem, keten helvaları, ahtapot pilavları, helva basmalar, ne istersen… Ocağın başında zevkle otururduk. Kitaplar, romanlar okur, dinlerdik. Herkes lambanın başında oturur, eline işini alır, dantel örer; ipek büker, yün eğirirdi. Zevk vardı, şimdi bir kuru gürültü, nereye gidiyor belli değil. Öğretmen Kâşif Bey'in hanımı evde ud çalar, babam keman çalardı. Şimdi, akşam televizyona bak, yat; sabah kalk, karnını doyur, televizyona bak… Bir elbise giydin mi, gezmeye gittin mi zevk duyardın. Şimdi arabayla gezip, teknelerle denizleri gezip dururuz ama hiçbir zevk duymuyorum kaç senedir. Bu turistler geldi geleli hiçbir şeyden zevk duymuyorum ben.

Habibe Soykan, Gümbet'teki Bahçelerinde, 1939.

Habibe-Mehmet Soykan Türkkuyusu Caddesi'ndeki evlerinin önünde, 1940.

Günlük yaşam: Evimizin önünde hayvanın çektiği dolap kuyusu vardı, havuzda balıklarımız yüzerdi. Bahçemiz annemin çiçek saksılarıyla doluydu. Hayat mecmualarına bastılar evimizi. Ata da binerdim ben. Attan hiç inmezdim. Gümbet'e gidip gelirdim. İçecek su olmadığından, herkes akşam olunca testisini alır, türkü söyler, bizim tarlanın içindeki kuyuya giderdi. O kuyuya sepetlerin içinde karpuzları da salarlardı, soğusun diye. Tel dolabı olan zengindi. Ben buraya gelin geldiğimde 4 katlı tel dolabı görünce çok hoşuma gitmişti.

Üretim ve ekonomi: Her gün akşam-sabah Gümbet'e giderdik, orada tarlalarımız vardı. Değirmene gelen köylüler hayvanlarını sulasınlar, su içsinler diye oradaki sarnıcı dedem yaptırmış. Hacı Hasan yazdırmış üzerine. Üç tane de değirmenimiz vardı orada. Sarnıcın yanından İstanköy'ün önüne kadar Değirmenburnu derler, orası bizimdi. İçinde hindilerimiz, atlarımız, ineklerimiz, kuzularımız gezerdi. Herkesin inekleri de gelir, akşama kadar ot yerdi orada. Kadın çoban

Habibe Soykan, Gümbet'teki bahçelerinde, 1941.

Habibe-Mehmet Soykan çocukları Bülent ve Saadet (Batu) ile birlikte, 1966.

koyunlarımızı güderdi Gümbet'te. Değirmenönü'nde mağaralar vardı. Orada yatardı koyunlarımız.

Herkes, evveli ipekböceği de tutardı. İpekböcekleri ufacıkken Bursa'dan gelir, evlerin odalarına kerevit kurulurdu. Sıcak kalsınlar, ölmesinler diye koyunlarında gezdirirler, oradan çıkarıp silkelerler tavuk tüyüyle. Onlar gözle görülmeyecek kadar olur başta. Büyür büyür, sonra bir parmak kalınlıkta olurlar, sonra kerevetlerin, hasırların üzerine sererler. Hep dut yaprağı konur kerevetlere, kimsenin dut ağacında yaprak kalmaz. Sonra dağdan çetiler, çalılar korsun, üstlerine çıkarlar kozak yaparlar.

El sanatları: İpekböceklerinin kozakları olunca toplasın. Mengene götürürsün, mengenciler kozakları kaynar kazana atarlar. Fasta yapar, ipeklerini alırlar kozakların üzerinden. Mengen dönüp durur, fasta yaparlar, ipek yaparlar. Herkesin fastası çıkar, asarlar. Sonra o iplerle tazgahlarda yorgan çarşafları, elbiseler, ipek fıtalar dokunurdu. Renkleri gözleri kamaştırırdı. Fazlasını da Bursa'ya satarlardı. Çaput, ehram diye bir şey kalmadı. İpek devri, çaput ehram, kilim dokuma devri bitti. Aynalı kilim burada dokunmazdı. Hep sade dokurlar, saçaklarına süs koyarlardı.

Kutlama ve eğlenceler: Bayram gününü getiremeyiz heyecandan. Elbiseler dikilir, günde kaç kere bakılır, bayram gelse de giysem diye. Hele çocuk bayramları daha güzeldi. Futbol sahası boştu o zaman, hiç ev, dükkân yoktu. Pehlivanlar kalede güreş tutar, futbol sahasında deve güreşleri, çocuk bayramları oldurdu. Büyük adamlar sıralanır; çocuklar, öğretmenler çıkar, nutuklar söylenir. Atatürk öldüğünde futbol sahasına gittim ben de. Çocuktum, herkes bayıldı nutuklar okunurken. Yere düşen insanları sularla dirilttiler.

Habibe- Mehmet Soykan, 1939.

Saadet- Bülent Batu çiftinin düğün günü hatırası, Habibe-Mehmet Soykan, dayıları Celal, eşi Nahide Dayanıklı ve akrabalarla birlikte, 1968.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: 15 yaşında nişan oldum, 16 yaşında evlendim. Bu eve gelin gireli 75 sene oldu. Bu evde 3 tane de çocuk büyüttüm.

Düğün olacağı vakit, sıralar kurulurdu. Herkes temel devrenleri giyer, tellik tüller böğürlenir, krepleri bağlanırlar, lüks lambaları altında pırıl pırıl otururlardı. Temel devrenlerle oynatırlar. Erkekler karşıda dinyenir. Kızlar birer birer oynar, oyun biter, herkes başına örtüsünü, namaz bezini örter, sonra erkekler gelir. Onlar da birer birer oynardı. Erkek tarafının düğünü davullarla zurnalarla ayrı eğlenceli olurdu. Misafir kızlar alkışlamışlardı bir düğünde de bize ayıp gibi gelmişti, şaşırmıştık.

Gelinler nişanlanınca ağırlık giderdi. Bir yanda çeyiz, bir yandaki küfede kozalak olur. 20-30 tane de ekmek olur. Sandık gelir, açıldı mı içindekiler çıkartılır, fakirler yer içer, zenginler oğlak doldurur devenin bir tarafına. Tenekelerdeki helvalar açılır, hep beraber yer düğün halkı. Düğün bitti mi gelin

alınacak. Oğlanevi kaç tane deve yollayalım diye sorar. Çeyizine göre 3 -5 tane deve gider. Çeyizler sarılır develere. Üstlerine halı, kilim atılır. Takım çanlar takılır deveye. Dangır dundur şarkı söyler hepsi birden. Oğlanevine gelir, çeyizler serilir. Cuma günü has kına, perşembe gününe gelin alma denir. Sabahleyin uykudan kalktı mı gelin giyinir, damat gider çarşıya. Akşama kadar bütün halk, geline bakmaya diye gelir uzak yerlerden. Gelin oturur sandalyeye. Herkes gelir oğlanevine, bakar gider, bakar giderler.

Bitez Mahallesi

Hasan Basri Topal, (1938 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme Tarihi: 15 Haziran 2023.

Kuruluş hikâyeleri, tarihçe ve rivayetler: Bitez'de Rumlar yaşarmış eskiden. Esas kuruluş iki sülaleye dayanır. Bizim köken Muğla, Kavaklıdere derler. 3 kardeş gelmişler. Kalaycı bunlar. Birisi buraya, birisi Yalıkavak'a, biri de Ortaken'te yerleşiyor. Yalıkavak'ta belirli bir zaman başkanlık yapan Celal Bey mesela bu sülaledendir. Bunların ne zaman geldiğini bilen yok. Babam mezar taşlarını okumuş; Türdü İbrahim Ağa, yazıyor. Ama ne zaman geldi, anne adı, baba adı ne, bilmiyoruz. Nüfus tahriri bile 1320'de geçmiş. İbrahim Ağa'nın Oğlu Hasan, onun oğlu Halil Ağa, oğlu Mehmet. Babamgilin dedesi Halil Ağa'nın oğlu Mehmet. Bir de kadın mezarı var, 1262 doğumluydu rahmetli. O 1340'larda ölmüş. Bir onun kaydını bulabiliyorduk, o devirde nüfus tahriri geçtiği için.

Lakaplar: Biz aslında köy çocuğuyuz, kendi yağı, tuzuyla geçinen kişileriz. Bize Türdüler, yani türediler derler. Türdü İbrahim Ağa, kaptanmış. O zamanlar Bodrum'a bir gemi girmiş, çıkaramamış kaptan. İbrahim Kaptan çıkartır demişler. Bir rivayet oradan gelir, bir rivayet de hem Yalıkavak'ta, Ortakent'te hem de burada türedikleri için bu ismi vermişler.

Köy idaresi: Eskiden seçim bile yokmuş. İhtiyar heyeti sen muhtar, sen azasın deyip karar veriyormuş. Babam da 12-13 sene muhtarlık yapmış. 1946'da istifa etmiş. Eskiden her köyde köy odaları vardı. Bu köy odalarında birer kişi nöbet tutar, o gün misafir gelirse onun yemesini içmesini hallederdiniz. O devirde yolcuların yatıp kalacağı bir yer yoktu çünkü.

Kıtlık yılları: Mesela arpa ekerdik. O daha olmadan biraz biçer, döver, arpasını düşürür, değirmene götürür, öğütürsün. Hatta bir rivayet; pilemit bile karıştırmışlar bazı, ekmek hamuruna, ununa. Öşür devri vardı bir zaman. Öşürcüler gelir; ne ektin, arpa ektin… Yazılır, devlete vergisi ödenir. Yalıdan geçerken bir gün Mehmet Özefe diye birisinin tarlasına gelmişler. Evlek deriz biz. 200-250 metre kadar tarlaya pamuk ekmiş ama doğru dürüst mahsul de olmamış. Ama ondan bile öşür almak isterlermiş. Bir zamanlar da 18 yaşına giren herkes yol parası vermek zorundaydı. Bir kişinin vermesi gereken yol parası 12 lira. Ödeyemezse, yol yapımında çalışırdı. O zaman 50 kuruş, bir lira, günlük yevmiyeydi. Buradan Akarca'ya gittiler çalışmaya. Bodrum'la Milas'ın sınırıdır orası. Eğer ödeyemez hem de çalışmazsan içeri de alırlardı adamı. 29 gün yatırırlardı. Borcun da devam ederdi.

Kıbrıs Barış Harekâtı: Sabah bir kalktık, Bodrum-Bitez arası arabalarla dolmuş. Herkes bahçelere gelmiş. Gece anons veriliyor, uçakların bombardıman yapma ihtimali var, diye. Kaymakamlık da karartma emri verdi. Trafonun dış lambalarını söndürüverdik biz de.

Basri Hasan Topal'ın Kardeşi Makine Mühendisi Halil Topal.

Üretim ve ekonomi: Burada çiftçilik vardı. Bizden önce de herkes kendi yiyeceğini, içeceğini kendisi yaparmış burada. Her tarlada incir ve badem ağaçları vardı. Eskiden palamut da çoktu. Onun meyvesi bir numaralı gelirdi. Dışarıya gönderilirdi. Boya için, köselede filan kullanılırmış. Deri tabaklamasında kullanılınca o deri yağmur suyunu geçirmezmiş. Hatta bazı alışverişler palamut veresiyesi üzerinden yapılırmış. Çocukluğumda yapardık bu palamut işini. Palamut meyvesi yaz aylarında çıkar, silkelersin, yere düşürür, toplarsın. Sapını ayıklar, eve getirir, serersin sergiye. Kuruması lazım. Yağmur yerse almazlar onu. Bu evin önü bizim açık alandı. Naylon örtü filan yok. İçeri, dışarı taşırdık. Kuruduktan sonra onun tığı olur, pilemidini çıkartırsın. Onu almazlar. Pilemit dediğim tohum gibi anasıdır mevyenin. Gece geç vakitlere kadar sürer bu işlem. Büyük çuvallara konulur sonra. Dövüştürerek, teperek sararsın. Derici alır, götürür. 4-5 kuruştu kilosu. Bir ağaçtan 600-700 kilo palamut silkelerdik. Pek para yapmazdı ama bir sene 16 kuruşa çıkınca iyi oldu. Bu palamutlar halıcılıkta kök boyası olarak da kullanılırdı. Palamudun koruk dediğimiz küçüğünü döverler. Onu boyaya katarlar. Boya solmasın, tutsun diye.

1942-1943 yıllarında narenciye başladı burada. Bodrum'da ilk narenciyeyi Kaşarlanmışlar dedikleri Mandalinciler başlatmış. Hatırladığım kadarıyla Karatoprak'ta başladı. Zeyyad Mandalinci başlattı. Bitez'de Tabak'ın Ahmet çavuş getirmiş fideleri. İlk bahçeyi yapanlardandır o.

Ben de ailemi narenciye ile geçindirdim. Denizcilik yapan çok çıkmadı burada. Narenciye geliri düşünce, köyün geliri turizm oldu. Ağaçların hepsi kesilmediyse de bakımsız kaldı. Sürmesi, ilaçlaması derken kazanç bırakmamaya başladı.

Herkeste 3- 5 tane hayvan da vardı ama 5-6 sene önce tamamen bitti. Turizmden önce narenciye, ondan evvel de incir, badem ve kayısı vardı. Tütün de dikerdik, sonra yasaklandı. 1966'da muhtarlığa başladığımda 1-2 kişiye teskere çıkmıştı.

Sahil yakınında su yukarı kadar çıkardı. Yaz gelince susuz kalırdık. Mesela bamya, börülce, domates dikersin. Onlar çok su istemez, üretim devam eder. Domatesleri daha gökken koparır, evin içine sererdik. Kırağı vurur ya da susuzluktan kurur diye evde kızarınca yerdik.

İki tane yel değirmeni vardı köyde. Biri Topal Mehmet'in değirmeni, biri de keşkekçi Mustafa amcanındı. Kilo başına para ya da un karşılığı öğütürlerdi. Bir yelkenini açardı yukarı çıktığında, herkes anlardı değirmencinin müşteri beklediğini. O değirmenler Rumlardan kalmış derlerdi.

Esnaf ve zanaatkârlar: Nalbant Mehmet, Nalbant Hasan, Bodrum'dan gelirdi. Haber verirlerdi geleceği zamanı, nalı eskiyen hayvanı sıraya koyardı. Esnaf olarak eski bakkallardan Ahmet Özdamar vardı. 1962-1963'te başladı bakkal işine. Ayakkabı tamircisi bile yoktu burada.

Bitez'de turizmin başlaması: Turizmden burada gelirim olmadı diyen yalan söyler. İlle bir ucundan faydası olmuştur. Toprağını satmadıysa, ürettiğini satmıştır. Narenciye, aşağı yukarı 1950'li yıllara kadar çok iyiydi sonra düşmeye başladı. Sonra herkes ev bark yaptırdı, kiraya verdi. Bugün belki ben de kira ile geçiniyorum. Memur değilim, amir değilim. 11-12 tane dairem var. Gelirini de oğullarıma bırakıyorum.

Muhtarlık yılları: Muhtarlığa 1966'da 18 Eylül Ara Seçimleri sonrası başladım. Köyde seçimleri bizim sülale kazanırdı genelde. İlginç bir seçim hikâyesi anlatayım size: Mehmet Özdamar, diye bir

akrabamız var. Köyün seçilen ilk muhtarı olacak. Sandık yok o zaman. Bir tencere var kapaklı, onu kullanırlardı. O devirde, 1945-1950'lerde oy açık, sayım gizli yapılırmış. Sayım yapıldıktan sonra da pusulalar yakılırmış. Babam anlatırdı. O, hep sandık başlarına giderdi. Konacık'la Bitez'in seçimleri bir yerde yapılırdı. Orada bir kahve vardı, 16 tane Halk Partisi çıkmış, üzeri hep Demokrat Parti. Tutanak tam tersi olarak tutulmuş. Köprünün altında da oy kâğıtları yakılmış.

Köyde Ali Kamber diye biri vardı. Genelde o çıkışırdı muhtar olacağım diye. Babam da Mehmet amcamın karşısına çıkardı. Neyse, seçim oluyor, bitiyor. Bunlar kaybediyor. Ama bizim oy vermeye gelecek insanımız var, diye itiraz edip kaymakama çıkıyorlar. O zamanlar özel idare müdürü vardı, Aras'tı soyadı. 1950'li yıllardı. Vali, 'özel idare müdürüne git oranın seçimini yap, gel' demiş. Müdür de haber gönderiyor karşı tarafa. Siz eşinizi dostunuzu hazırlayın, ben şu gün geleceğim diye. Babam haber almış bu durumu. Halk, kaymakama çıkıyor, kaymakam 'Siz halk partisine kayıt olur musunuz' diye sormuş. Oluruz demiş babam da. Kaydediyorlar. Kaymakam, Aras'a telefon ediyor hemen. Ben gideceğim o seçimlere, diyor. Okul da o sene yapılmıştı. Topladı halkı. Bir tarafa Mehmet Özdamar'ı, bir tarafa Ali Kamber'i dikiltiyor. Hangi muhtarı istiyorsanız onun arkasına geçin, diyor. Bir kişi kararsız kalıyor. İkisi de eşit oy alıyor. İki taraf da yapışıyor ona. Biri kocası, biri ağebeyi. Sen hangisinin arkasına geçmek istiyorsun, diye soruyor kaymakam. Ağabeyini seçiyor kadın, kocası ile de arası açılıyor. Burada parti çekişmesi olmazdı ama hep halk parti önde çıkardı zaten.

Okul yılları: Ben bir sene Bodrum'a gittim. 1945-1946 yılında burada okul yoktu. Babamın muhtarlığında caminin içine bir ara okul açıldı. O sene 23 Nisan'da okula göçtük. O devirlerde bir de köy okulları tez kapanırdı. Sabah kalkarsın, sırtında bir muşamba, şemsiye bile olmadan yola düşersin. Okula kadar yağmuru yersin. Sınıfta soba yok. Basri amcanız ama yine sınıfın birincisiydi. Babam sonra vazgeçti, aldı beni okuldan. Yaşım geçti. Evin bir erkek çocuğuydum. İlkokulu bitirdim ama… Çocukken herkesin bir işi vardı. Sabah sığırları götürdükten sonra okula giderdik.

Sosyal ve kültürel yaşam: Oğlan çocukları, akşamları köy odasına çıkardı. Köy odasının bir tarafı muhtarlıktı. Bir tarafında gelen gidenin eşeğini bağlayacak yeri vardı. Muhtar Arap Çavuş, 1954-1955 yıllarında o binayı yıktırıp yeniden yaptırdı. Sonra oğlu kahvecilik yapmaya başladı orada. Köyün yeriydi aslında. Arap Çavuş Kahvesi dedikleri yer var şimdi orada.

Düğün âdetleri: Sünnet düğünleri bir gün sürerdi. Mevlit okunur, yemek verilir, biterdi. Gece çalgılar, içkiler filan yoktu. Diğer düğünler 2-3 gün sürerdi. İçkili olurdu. Ama kararınca olurdu. Düğün bir hafta sürerdi ama esas düğün, yemeli içmeli kısmı 3 gün sürer. Düğünlerde kadın erkek bir arada olur. Kız düğününde kendi aralarında çalar oynarlar. Evlilikler görücü usulüydü. Benim hanım Yalıkavak'tan. Hiç görmeden evlendim.

Kutlama ve eğlenceler: Çocukluğumuzda kurban ve ramazan bayramlarında el öpmeye gidilirdi. Çocuklar gezer, ev sahipleri nohut kavurmuştur, çarşından şeker almıştır, onu verir. Kandil gecelerine, ağır akşamı derler. Böyle günlerde vatandaş helva, lokma yapar, konu komşuya dağıtır.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Dereköy'de üfürükçülük yapan Dalamanlı Mehmet vardı. Dertli deli olur, derler. Ablalarımdan birinin psikolojik sıkıntıları vardı. Ben de gezdim çok. Söke Bağarası'nda Konyalı Mehmet Hoca vardır. Konya'dan pamuk çapasına gelmiş, hoca olmuş, çıkmış. Yatağan'da Kara Ali diye bir hoca vardı. O kadar kalabalık olurdu ki müşterisi, kapının önünde öğlen kazan kaynatılırdı.

Halk hekimliği: Köyde kırık çıkık işlerine, hastalanan hayvanlara Mehmet Efe, Halil İbrahim Eskici ve Hasan Hüseyin Eskici bakardı. O devirde hasta olunca hayvanı belinden yakarlardı.

Sözlü halk edebiyatı: Bir zamanlar bir kaymakama aslan hediye etmişler. Bu aslana kim dil öğretebilir diye sormuş kaymakam. Ben öğretirim demiş biri. Birkaç ay geçmiş. Sormuşlar öğrettin mi, diye. Boş ver, o zaman gelene kadar ya aslan ölür ben ölürüm demiş.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Biz ihtiyaçlarımızı Bodrum'da görürdük. Bodrum'a eşekle, atla, deve ile giderdik. Araba yolu olarak 1942'de-1943'de yapılan yukarıdaki yol vardı. Köye elektrik 9 Ekim 1973'te, su şebekesi 1976'da bağlandı. Yalı elektriği de benim zamanımda geldi. Tatlı dil yılanı kovuğundan çıkartır, derler ya köyün işlerini hep öyle yapmaya gayret ettim. 1976'da dalgıç pompa bağladık mesela, Bodrum'daki ilk dalgıç pompaydı. Adalet Partisi Milletvekili Ahmet Buldan sayesinde Diyarbakır'dan getirttik pompayı. 1999'da belediye oldu Bitez. İlk belediye başkanı Remzi Güngör oldu. Bitez Belediyesi varken iyiydi. Bir belediyenin Bodrum'un tamamını idare etmesi zor. Ben bu yaşa geldim ama ilerisi için sonumuz pek açıcı değil.

Gündoğan

Hasan Erdoğan: (1933 doğumlu)

Görüşme yeri: Gündoğan.

Görüşme tarihi: 18 Haziran 2023.

Aile bilgileri: Babamın adı Mustafa, anamız Fatma. Biz beş kardeştik. Bir ben kaldım hayatta. Buranın köklüsüyüz, burada yaşayanların yarısı da akrabamız. Bu köye evvela Yörükler gelmiş. Ama anamın babası Giritli, babam Yörük sülalesinden. Dedem çiftçilikle uğraşırdı. Bu gördüğün körfezin tamamı ormanmış eskiden, sahilden biri bir ateş atıyor, her tarafı yanıyor, sonra dışarıdan galenler hep buraya yerleşmiş.

Aile isimleri ve lakaplar: Herkesin bir lakabı vardı eskiden. Oda Sahipleri, Karabıyıklar, Onbaşılar, Zenginler, Kayalılar…

Üretim ve ekonomi: Okul bittikten sonra para kazanmaya başladım. Yapmadığım iş kalmadı. Şurada Apastol Adası vardır. Orada 26 dönüm zeytinlik yaptım; binlerce ağaç yetiştirdim. Binlerce incir, mandalin, zeytin ağacım var. Bunun dışında da ağabeyimle çiftçilik yapıyorduk.

Hasan Erdoğan ve Hasan ineci mandalin bahçesinde, 1999.

Bu gördüğün arazilerin neredeyse tamamı incir bahçesiydi. İncirler toplanır, temizlenir, ayrılır, İstanbul'a gönderilirdi.1945'e kadar devam etti. Sonra kesildi ağaçlar, mandalincilik başladı. Burada İstanköy'den gelme Çingen lakaplı bir imam vardı. O getirdi ilk fidanları. 1940-1945 yılları arasında ilk o başlattı. Sonra buranın ağaları Hasan Ağa, Halil Ağa, Avcı Çoban Mehmet mandalin bahçesi yaptı. Sonra biz de yaptık, her taraf mandalin bahçesi oldu. Tonlarca mandalin gönderirdik İstanbul'a, Ankaraya'ya, Samsun'a. Zeyyad Mandalinci zamanında İstanbul'a gönderirken orada narh koydular. Şu fiyattan aşağı satamazsın diye, o ara çok iyi para aldık.

Çocukluğumda 300 haneydi burası. Herkesin danası, eşeği, evinin önünde de bir öküz karasabanı bulunurdu. Ben muhtarlık yaptım iki devre. 2 bin 600 büyükbaş hayvan vardı bu Gündoğan'da. Yukarıki mahallede oturuyorduk. Yazın, ağustos sonuna kadar burada, çardakta günümüzü geçiriyorduk. Harman kaldırılırdı mesela. Adam buğday çok olduğu zaman develere sarar, takar çanları, dangur dungur öyle getirirdi eve.

Gündoğan (Farilya) Eski Bodrum arşivi.

5 tane yel değirmeni vardı Türkbükü ile aramızda. Su değirmenleri de vardı. Şimdi o değirmenlerinin hepsi yok oldu gitti. Ya para verirdin ya da mısırdan öşür alırdı değirmen sahibi. Osman Yıkılmaz'ındı biri. Dirmil'de ve Gökçebel'de de vardı. Sular kuruyunca değirmenler lağv oldu. Şimdi yataklarına hep bina yaptılar.

Süngercilik: Bir sene tütün yaptık, o da para etmedi, yaktılar. Bir daha da yapmadık. Sonra süngercilik başladı. Ben 6 sene dalgıçlık yaptım. Maskeyle dalardım. Çanakkale Boğazı'ndan Silifke'ye, Marmara Adası'na kadar giderdik. Sünger topluyorduk. O arada canımızın istediği balığı vurup yerdik. Süngeri Yunanlılarla İtalyanlar gelip alıyordu. Bir de denizden kaçak olarak gelip, altınla alanlar oluyordu.

Burada çok kişi öldü süngerden. İbrahim Kaptan ve yanında 4-5 kişi vurgun yedi. Hatta birinde ben de de vardım. Fetihye'de 23 kulaçta adam vurgun yedi. Orada defnettik. Bu köyden Muhsin Ayaz'ın babası Mustafa Ayaz, Mehmet Çelik, Arif Özçelik de öldü mesela.

Süngeri suyun dibindeyken toplar, zaboş dediğimiz torbalara atarız, onu çıkartır, çiğner, ıslatırız. Akşamdan tekneye bağlar, sabah alırız. Simsiyah olan sünger temizlenince bembeyaz olurdu. Bıçakla temizlerdik kalanları da. Denize akıtılan atıklar süngeri bitirdi.

Sünger canlıdır. Elledin mi ölür. Kardak Adası var Gümüşlük'ün önünde. O adada bile sünger çıkardım. Bir tane amfora çıkarttım yusyuvarlak. Otun içine sardım da Söke'ye, Güğümcü Ali'ye götürdüm. Kaç lira istersin, dedi. Ben 50 lira deyince hiç bakmadan parayı çıkartıp verdi.

Buradan Silifke'ye, Bandırma'ya kadar denizin dibini bana sor. Cam gibiydi. Canımızın istediği balığı tutardık. Çupra, orfoz, lahoz, melanor, turna, levrek, sargoz doluydu. Istakoz da tutardık. Köpekbalıkları da çok olurdu eskiden. Kefaller alayla gezerdi. Bir dinamit atarlardı, tonlarla balık çıkardı.

Esnaf, zanaatkârlar ve el sanatları: Büyük ağabeyim taş yapıcılığı, inşaat işleri yapardı. Hala sağlam durur yaptıkları. Oturduğum evin altından bir tane taş sökemezsin. Köyde taş ustası çoktu eskiden. Hüseyin Kuluç, Salih Erbil, İbrahim Erdoğan vardı mesela. 1950'lerden sonra burada da yapmaya başladılar. Bizim oturduğumuz ev dâhil, 4-5 ev vardı Rumlardan kalma ama yer bizim. O evin inşaatını yapmış Rum ustalar. Türkler yapı yapmazmış pek eskiden. Bizim köyde tekne yapan yoktu da Gölköy'de vardı. Çocukluğumda Bodrum'da Giritliler yapardı. Balıkçılığı da iyi bilirdi onlar.

Eskiden pamuk da ekerdik. Çapalar, toplar, dağıtırdık. İp yapardık anamla. Millet dokurdu tezgâhta. Çok kişide tezgâh vardı. Beyaz gömlek dokurlardı. Herkes kendine kadar yapardı. Halı kilim de dokurdu anamla ninem. Nenemin adı Ümmühan'dı. Herkesin evinde kilim kullanılırdı. Bir kızı gelin ederken 4-5 kilim, yorgan konurdu çeyizine.

Hasan-Hatice İneci, Sabri Yalçınöz, öğretmenler Mustafa Özsu, Süheya Kasal, Mustafa Kasal.

Okul yılları: 9 yaşında okula gittim. Bizim okul 1935 senesinde açıldı. Abimler Gökçebel'e gidermiş. Tek öğretmen verdiler. Ferit Saydam'dı adı. O tek öğretmen beş sınıfı da idare ederdi.

Çocuk oyunları: Bisiklet yok, efendim top yok. Nerede bulacaksın. Çaputlardan top yapar, onunla oynardık. Ağaçtan cıngırak yapardık. Onu herkes yapamaz; elektrik direği gibi ağacın ortasını deler, bir tane kazığın üzerine çakar, biner dönerdik. Hayvan beslerdik, hepimizin hayvanı vardı. Öyle geçirdik çocukluğu, gençliği.

Seferberlik ve Millî Mücadele yılları: Eskiden Yunanlılar buralarda çok işkenceler, hayvan hırsızlığı yapmışlar. Onun için sahil kenarında çok kalmazdı millet. Rumlar, Kurtuluş Savaşı zamanı Güvercinlik yolunu kesmişler. Buradan Mehmet Çelik'in babasını kesmişler. Sonra kaçan kaçmış. Milas'a yayan gidiliyordu zaman. Denizden tekneyle gelmişler, iki tanesini öldürmüşler, öbürleri kaçmış. Kurtuluş Savaşı'ndan önce dedem Çanakkale Savaşı'nda hastalanıp dönüş yolunda ölmüş. Babamlar buraya getirememişler. Yol yok, nasıl getirecekler?

İleride Kızılburun / Kızburunun'da bir göz kayası vardı, Yunan gelirse diye orada nöbet beklerlerdi her gün. Tekne görününce haber edilir, karakol hemen alarma geçerdi.

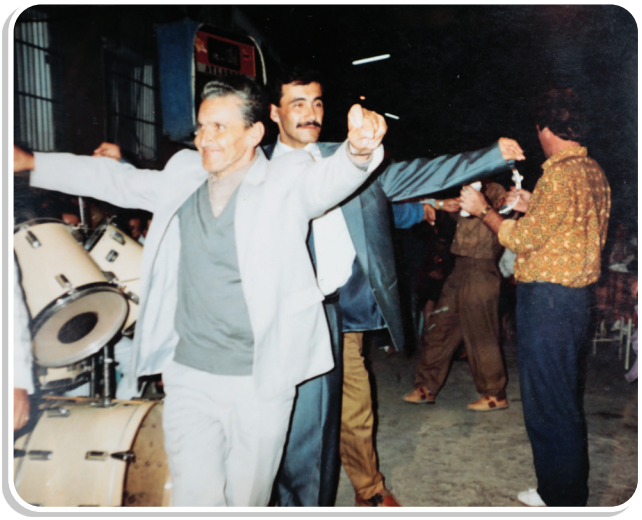
Yerli Rumlarla ilişkiler ve mübadele: Babam zamanında buradaki Rumların arka tarafta bahçeleri varmış. Domates, biber, patlıcan ekiyorlarmış. Bizim burada yapan yok tabii. O yetiştirdiklerini getirirlermiş. Karşı tepeden gelirlerken, bizimkiler, Rum kadıncıklar geliyor, domates getiriyor, diye onları beklermiş. Orada limon bahçesi bile vardı Rumların. Son zaman ben bile aldım o limonlardan. Dağın eteğinde, deniz kenarında bahçe yapmışlar. Sonra hepsi dağılmış gitmiş Atatürk zamanında. Boyunları bükülmüş gideceklerini anlayınca. Onlar gidince İstanköy'den, Girit'ten gelenler oldu. Mesela Malam Ahmet diye biri vardı, arka tarafta arazileri vardı, Akyarlar'da da otel yaptı çocukları. Bodrum'da çoktu ama buraya gelen fazla olmadı. Eskiden de yerli çoktu. O dediğim arka tarafa yerleşenler oldu, geldikleri yerden tapu getirenlere yer vermişler.

Kutlama ve eğlenceler: Bayram zamanı salıncak binerdi delikanlılar, kızlar. Ayı oynatmaya gelenler olurdu. Ayı ile insan güreş tutar, ayıcı para toplardı. Nerede büyük ağaç varsa oraya giderlerdi. Millî bayramlar da eğlenceli geçerdi. Öğretmenlerle halk birlik olurdu.

Düğünler: Sünnet düğünü mevlitli olurdu. Sonradan başladı eğlence ama normal düğünler pazar günü başlar, pazara kadar devam eder, her gün yemek kaynardı. Birinci gün oğlanevi pilav yapar, akşama eğlence olur, ertesi gün odun getirir eşekle biri, ona hediye verir düğün sahibi.

Kız istemeye erkek tarafından iki kişi gider, Allah'ın emri peygamberin kavliyle isterler. Kızevi, danışalım, bakalım, konuşalım der. Söz verilmez aynı gün. Bir hafta sonra yine gidersin, o zaman verirler ya da vermezler. Çeyiz develerle gelir, çanları takarlar dangırı dunguru…

Hasan İneci'nin yeğeni İbrahim Türköz, 1990'lı yıllar.

Ağırlık derlerdi çeyizi deveyle getirmeye. Helva, ekmek gider develerle. Bir tarafına da işlemeli nişan sandığı konur. Bir dahaki pazara kadar gelen, giden, düğün hayırlayanlar olur. Çalgıcılar birkaç gün kalırdı köyde. Ortakent'ten, Dağbelen'den gelirdi kadın çalgıcılar. Birinin Gülsüm'dü adı, birisinin de Hatça'ydı. Bir de İstanbullu Çakır Fatma gelirdi. Eğlencelerde kadınlarla erkekler bir arada olurdu. Elektrik yok, gaz fenerleri altında olur eğlence, sarhoşun biri gelip çarparsa herkes karanlıkta kalırdı.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Karşıdaki kayalıklara gittik bir kere. Burada dev nine varmış deyip korkutmuşlardı beni.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Çocuklukta üzümün başından düştüm. Ayağım kırıldı, bir ay çektim. Bir tane körekle sardılar. Bir nine vardı. Oraya zift yapıştırdı, sardı, iyileştim. O ziftti kaynatır, hemen bağlardı. Elle eğrilen pamuklar filan var ya çıkrıkla, eskiden o işlerde de kullanırlardı körek. Millet cahildi, yatırda, üfürükçüde derman arardı.

Mutfak kültürü: Düğünlerde dürme makarna yaparlardı, parmak gibi olur. En çok onu severdim. Tatlılardan sarelli yaparlardı, hakiki tereyağı ile yapılan paşa böreği de çok güzel olurdu. Bir de arapaşı derdik: Kuş tutardık küçük küçük. Onları doğrar, arapaşı yaparlardı. Bir leğenin içine kor, hep beraber yerdik. Beyaz darı vardı eskiden. 10 dönüm araziden 1 ton beyaz darı kaldırırdık. Süt gibi beyaz olur. Onu öğütür, un yapardık, arap aşına ondan da koyarlardı.

Doğal afetler: Öyle büyük bir afet hatırlamıyorum ama 1950'li yıllarda Torba yolunda yangın çıktı. Jandarma gelir, yangına götürürdü erkekleri. Damda, tarlada neredeysek alır götürürdü.

Tarihi kalıntılar: Yukarıda kilise, manastır yeri var. Ama kazmışlar, kilise kapısının iç kısmında, yerde küp vardı, alıp gittiler. Ben de gözümle gördüm kazdıklarını. Oranın tarlası bize aitti. Bir yanında iki tane oyma mağara var. Onun ortasında da varmış, onu da almışlar. Aynı ev gibi bir mağara. Kiliseye 52 tane merdivenle çıkılırdı. Yıkıldı ama tamir etmiyorlar. Zeytinli-Apostol Adası'nda Rumlardan kalma kilise var, İtalyanlar geldi, tadilat yaptı. Kazı yaparken kilisenin altından 6 tane ceset çıkarttılar. Onları toplayıp sandığın içine koydular. Eski mezarları da kazdılar. Define araması yapanlar oldu. Çok kaya mezarlarını da açtılar.

Değim, gelişme ve beklentiler: Şimdi her şey güzel ama insanlar nankör. Yemek beğenmezler. Bizim gördüklerimizi görselerdi... Ben yalın ayak çok çift sürdüm, çok gittim Bodrum'a. Ayakkabılarımı koltuğumun altına alıp Yeniköy'de giyerdim eskimesin diye.

1968-1976 arası muhtarlık yaptım. Ben muhtarken neler yaptık neler bu memlekete. Kendi yerime tapu yaptım, sondaj koydurdum. Bu köye su verdik. Şimdi hala duruyor. Önce dozerle yalı yolunu açtırdık. Kendi işimizi bıraktık, halka hizmet ettik. Köprü yaptık. Akşam oldu mu urganla geçerdi millet. 1960'lı,1970'li

yıllarda Halil İbrahim amca muhtarken imece usulü 60 kişi döktük koca köprüyü. Göl yolundaki köprüleri, okulu da o zaman yaptırdık köylünün parasıyla, emeğiyle.

Şimdi Allah razı olsun belediye reisi çalışıyor ama eksikler var. Yaşım 90. Yaşlılar için burada bir hizmet yok. Başta buna üzgünüm. Şu köyde 50 sene bakkallık da yaptım. Paralı, parasız hizmet verdim, helal ettim. Ben muhtarken tapu çalışmalarını yaptırdık memleketi düşünerek. Okulu yaptırmak için para topladık. İleride belediye olacak dedik Gündoğan. Buraları yarın belediye olunca işletir, belediyeye gelir olur, dedik. Bayi Otel'in yeri için mesela, Gündoğan Belediyesi zamanında orayı sattık bir kepçeye. Şimdi trilyonluk yer oldu. Muhtarlığım zamanında köye gelir getirsin diye mandalin bahçesi bile yaptım. Köyün vakıfları da vardı. Kadastro geldiği zaman muhtardım. Kadastro müdürü tapu yapmak istemedi, rüşvet istedi; dosyayı aldım önüne bir çarptım… Alan da veren de melundur dedim, tık diyemedi.

Gündoğan

Hasan İneci, (1940 doğumlu).

Görüşme yeri: Gündoğan.

Görüşme tarihi: 18 Haziran 2023.

Aile tarihi: Annemin adı Fatma, babam Ali. Babam, annemle evlendikten sonra Bodrum'dan Gündoğan'a geliyor. Annem bu köyün eskilerinden. Babamın kendi malları da varmış bu köyde. Baba sülalesi çok eskiden gelmiş. Rumlardan kalma mal vermişler burada. Mübadeleden daha eski zamanda gelmişler.

Aile isimleri ve lakaplar: Anne tarafımdan dedeme oda sahibi Hasan derlerdi. Yastık döşeği temin etmek, misafiri ağırlama, yemeklerini verme işi onundu. Biz takip edemedik arkasını.

Hasan İneci ve oğlu, arı kovanı hazırlarken, 1970'li yıllar.

Üretim ve ekonomi: Eskiden rençberlikle geçinirlermiş. Babam da rençberdi. İlkokulu bitirdim, karasabanın sapına yapıştım. Başladım öküzlerle çift sürmeye. Öküzlerin başında ağlardım, çok küçüktüm. Buğday, arpa, bakla ekip biçerdik. Fazla olursa satılırdı ama ekseriyetle kendimize göre yapardık. Tütün yaptılar köyde 1-2 sene ama rağbet görmedi. Domates, biber, patlıcan vardı. Mandalin benden eski. 1938-1940 gibi kurulan bahçeler vardı. Zeytin azdı. Elektrik yokken zeytinyağı ile kandil yaparlardı, mum gibi onu yakardık.

Her evde bir tane iki tane inek, öküz bulunurdu. Çift sürmek için şart… Hayvansız ev yoktu. Küçükbaş hayvan sürüsü olan, çobanı olan birkaç aile vardı.

Büyünce amelelik yapmaya başladım. 15-16 yaşlarında Güllük'e gittim. 7 sene dalyanda balıkçılık yaptım. Dönünce bir sandal aldım, paragadi balıkçılığı yaptım. Çupra, sarıgöz, orfoz, mercan, deli sarpa yakalardım.

Okul yılları: Benim zamanımda köyde okul vardı. İlkokulu birincilikle bitirdim. Sonra ortaokula gitmedim. Ortaokul gibi öğretmen okulu vardı o zaman. Buradan imtihana gitmek istedik ama sınavı kaçırmışız. Hadi gidin çift sürmeye dediler.

Çocuk oyunları: Birlim birlik oyunu oynar, hoplardık birbirimiz üzerinden. Afedersin g… kazmaca oynardık bir de.

Kutlama ve eğlenceler: Millî bayramlarda halk kendi arasında eğlenceler yapar, genç kızlar, oğlanlar çalar oynar, büyük ağaçlara salıncak kurup eğlenirdi.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Ben görücü usulü evlendim. 3 gün sürdü. Köylü kendi arasında eğlenirdi. Bu köyde düğün olurken Gökçeköy'ün delikanlısı oynayamazdı mesela. Yoksa kavga gürültü çıkardı. Muhtarlığımda bu kavgaları bitirmek için çok uğraştım. Bitirdim de.

Ayrıca sünnet düğünü yapılmazdı. Mesela gelin almaya gittiler mi dönüşte sünnetçi hazır olur, sünnet olacak çocukları sünnet ederdi. Ben de dayımın düğününde sünnet oldum. İbrahim isminde biri dışarıdan gelirdi sünnetçi olarak.

Esnaf ve zanaatkârlar: Süleyman Uraz ve Muharrem Alsancak diye iki marangoz vardı köyde. Ev yapan yapıcılar da Celal Alan'la Hacı Hasan'ın abisiydi. Hüseyin Buluş, Mehmet Alan da vardı, harçlı çamurdan ev yapardı bunlar. Esnaf olarak birinci esnaf Hasan Erdoğan vardı. Hasan Pazarcı ve Hüseyin de bakkal işletirdi.

Doğa üstü varlıklar, korku unsurları: Cırıklı tavuk, kork tavuk çıkar deyip korkuturlardı küçükken.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Sıdıka Aktaş adında kırıkçı çıkıkçı bir kadın vardı burada. Sarardı kırıkları, çıkıları. Kolayca koyverirdi yerine. Kırığı körek dediğimiz yumuşak tahta parçası ile sarardı.

Mutfak kültürü: Düğünlerde bütün kadınların elde yaptığı hamur, börek, tatar, makarna işleri yenirdi. Onlar çok lezzetli olurdu.

Tarihi kalıntılar: İleride bir kulübe var. Daha ileride 52 merdivenli bir mağara var. Kayanın böğründe göl tarafına bakan yerde ev gibi mağara var.

Değişim: Burada ilk Denizatı, Subaylar Kooperatifi, Hakimler Kooperatifi ve Gündoğan Yalı Yapı Kooperatifi yapıldı. Şimdi köyde yapılaşma aldı başını gidiyor. Ben muhtar olduğum zaman 1982'de bu köprüden aşağıda 30 tane bina yoktu. 310-320 haneydi zaten o zaman köyün kendisi.

1982-1992 arasına muhtarlık yaptım. Kooperatifler benim dönemimde kuruldu. Yalı yolu yoktu. Kooperatifler parasını ödedi, köy muhtarı olarak açtırdım. Benim açtığım yol, bugün de kullanılıyor. Ben sivri bir muhtardım. Burada tuvalet bile yoktu. İmamevi, köy fırını yaptım. Yukarıya çık, sağlık evi yaptım. Ortaokul binası yaptırdım. 5-10 bin liralarla, kooperatiflerin desteği ve onlara yaptığım hizmetlerin karşılığı yaptırdık bu yerleri.

Belediyeden memnunuz ama esasen belediyecilik dediğin zaman yüreğim sızlıyor. Bu köy muhtarlık döneminden belediyeye geçerken ben muhtardım. Hizmet için çok dertlendim. 23 sene belediye sürdü ama bir altyapımızı yapmadılar. Beni akıl verdim diye mecliste konuşturmadılar, muhalefetsin sen diye. Belediyecilikle ilgili bir kitap yazsam zevkle okunur. Kolay kolay belediye olmadı burası. Şimdiki belediye de bütçesi dâhilinde iyi kötü yapıyor bir şeyler ama en önemli ihtiyaç altyapı. Yalıköy ile yukarıki mahalle yapıldı ama yapılmayan çok yer var. Eski belediye binası şimdi tamir ediliyor. Ne yapacaklar bilmiyorum ama yaşlı bakımevi yapsalar iyi olur.

Hatice Yücel, (1945 doğumlu).

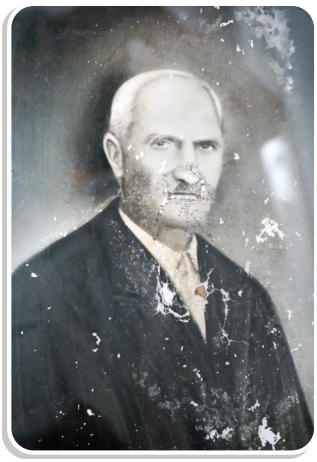
Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi ve Türkkuyusu Mahallesi.

Görüşme Tarihi: 13 Temmuz 2023.

Annem terzi babam, bir kunduracı. Öksüz büyüyen iki insanın birinci çocuğuyum. 3 kardeşiz. Çocukluğumdan bu yana yaşama alanım bu gördüğünüz 3-4 dönümlük mekân. Bir üst caddede doğdum ama sonraki hayatım, cennetim dediğim bu bahçede geçti. Bodrum yalnız doğduğum değil, doyduğum ve yaşadığım yer.

Aile tarihi: Annem babam Bodrum'un en eski mahallelerinden olan Türkkuyusu Mahallesi'nde iki komşu çocuğuymuş. Anne ve baba tarafımın ailesinin daha iç bölgelerden, İç Anadolu'dan gelme olduğu söylenir ama daha eskileri göçmenmiş. Büyüklerim kara insanı. Çünkü tarlaları, zeytinlikleri, incirlikleri vardı.

Hatice Yücel'in dedesi ziraat bankası memuru Emin Orman, 1940.

Hatice Yücel, dayısı Tahsildar Kenan Orman'ın kucağında, 1947.

Hatice Yücel'in büyükannesi, Ummuhan Mutlu.

Hatice Yücel'in annesi Zarife Orman, 1940'lı yıllar.

Annemin babası Emin Orman'ın Milas tarafından geldiği söyleniyor. Lakapları Müftüler. Dedem, Ziraat Bankası açılınca oraya müdür olarak atanıyor. Tek kişi var zaten. Bir de kâtibi varmış. Eşeğine biner, tahsildar gibi verdiği kredileri kontrol etmek için köylere gidermiş.

Annem öksüz kalınca babasıyla büyümüş. Sanıyorum okutulmayışının sebebi de bu olmuş. Üç kız, 1945 yılları… Bodrum'da şartlar bu şekildeymiş demek ki. Ama bütün kardeşlerinin mesleği vardı. Hem dayılarım hem babam kunduracıydı. Annem de üvey annesiyle yaşarken, bir komşunun yanında teğel yaparak dikiş öğreniyor ve mahallenin en değerli terzisi oluyor. Evlendikten sonra da terziliğe devam ediyor, evin ekonomisine, gelirine ortak oluyor. Ben 5 yaşındayken bu bahçe alınıyor. Buradaki mandalina ağaçları benimle yaşıt. Bir mandalina ağacını büyütmek, çocuk büyütmek kadar önemlidir. Ben bu ağaçları her gördüğümde annemin ve babamın alın terini ve çalışan yüzlerini hatırlarım.

Mekânlar ve insanlar: Babam, her zaman çarşıda, dükkânındaydı ama anneme kalan işler çok daha fazlaydı. Çocukluğumun geçtiği mekân Tepecik Mahallesi'ndeki bu ev ama bir önceki evimiz, bu sokağın hemen üstündeki Türkkuyusu Mahallesi… Doğduğum evde küçük bir damda nenem, engelli üvey amcam ve veremden kaybettiğimiz amcam da yaşıyordu. Evimiz Bodrum'un geleneksel sakız biçimi, taştan, mavi çivit boyalı küçük pencereli bir evdi. 3 kuzumuz, kuzuların da ağılı vardı. Bir eşeğimiz, bir ineğimiz, tavuklarımız ve bahçenin ortasında güzel bir zeytin ağacı… Yazdığım ilk öyküm

Hatice Yücel'in Türkkuyusu Mahallesi'ndeki çocukluğunun geçtiği ev.

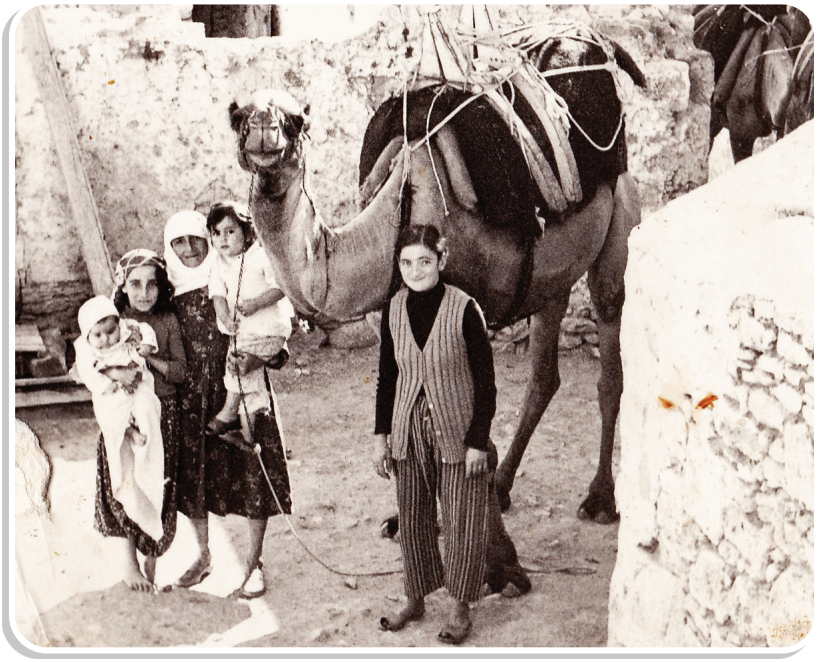

Hatice Yücel'in babası Hüseyin Mutlu, 1940'lı yıllar.

Hatice Yücel'in amcası İsmail Mutlu ve arkadaşları, 1940'lı yıllar.

de işte Çavuşlar Çıkmazı'ndaki bu zeytinli evin öyküsüdür. Yani düşünebiliyor musunuz, 240 metrekarelik sakız biçimi bu Bodrum evinin avlusunda çeşitli yaşlarda, çeşitli kültürlerde, çeşitli mesleklerde yaklaşık 10 kişi ölünceye kadar birlikte yaşadı. Bu evin esas sahibi olan nenem, ölen kardeşinin kocasıyla evlenmiş ve 8 çocukla bu evin içinde kalmış. Arkasında 5-6 tane köpek, 2-3 tane inek, eşeği olan, sonra çocuklarının hepsini yavaş yavaş evlendirmiş bir insan…

Develerin sahibi Zehra Keleş, kızı Hatice Keleş ve torunlarıyla birlikte, 1972.

Hatice Yücel, Türkkuyusu Mahallesi'nden akrabaları ve arkadaşlarıyla birlikte.

Çavuşlar Çıkmazı'nda akrabalarımız da vardı. Çocukluk oyunlarımız o sokakta oynanırdı. Turgut Reis Caddesi'nden sadece yük taşıyan develer geçerdi. Bodrum'da hiç taşıt yok; devenin, tavuğun, pisliğinin kokusu var. Biz çocuk olarak sokakta oynuyoruz. Meydanlar, sokaklar bomboş… Erkekler meydanlara gider, futbol oynardı. Sokağımızın meydana açılan yönünde su sarnıcı, güzel bir çınar ağacı, cami ve kahve vardı. O çınarın altında bütün mahallenin çocukları fıldır fıldır esen rüzgârın tadını çıkartarak oynar, dedem de kahvede otururdu. Türkkuyusu'ndaki evimizin karşısında PTT müdürü Emin Anter oturuyordu. Onun hanımı Giritliydi. Yedi tane çocuğunun altısını okuttu. Elinde

gazete taşıyan tek insan o kaldı gözümün önünde. Ben kitabı okullarda gördüm. Hukuk fakültesine ilk giden kızı bu evdendi. O benim rol modellerimden biri olmuştu. Oğullarından Musa Anter de sonradan Bodrum belediye başkanı oldu. Bir de Telgrafçı Mehmed Efendi vardı. O da çocuklarını okutmuştu. Biri yine hukukçu olmuştu. Demek ki mahalledeki bu yolun alt tarafında kalanlar, bizim yukarıdaki kişilere her zaman örnek oldu.

Diğerlerinin de ufak tefek tarlaları vardı. Yazın o tarlalara göçerlerdi, çünkü Bodrum sıcağından evlerin içinde oturulamaz olurdu. İncirlerini, haruplarını, üzümlerini toplarlar, sonra Bodrum'a, evlerine dönerlerdi. Ben o grup insanlardandım ama babam ve annem esnaf olduğu için biz bence kurtarılmış çocuklardık.

Okul yılları: Annem çocukluğunda çok eziyet çektiği ve okuyamadığı için bizi hep okutmak istiyordu. Zaten ilkokula gitmeyen yoktu mahallemizde. Arkadaşlarla elimizde tahta çantayla, bir kısmımız ayaklarında nalınlarıyla, evlerden arkadaşlarımızı çağıra çağıra, birleşe birleşe Türkkuyusu'ndan Cumhuriyet İlkokulu'na giderdik. Öğlen eve yemeye gelirdik. Öğretmenlerimiz kaliteliydi. Öğrenci sayısı az ve eğitim sistemliydi.

Bodrum'da o yıllarda şartlar zor, imkânlar kısır, toplum kapalıydı ama annem bizi okutmaya karar vermişti. Öğretmen olacak benim kızlarım, derdi. O bir iğnenin ucundan para kazanmanın ne demek olduğunu bilirdi.

Hatice Yücel, 1960'lı yıllar.

Hatice Yücel'in annesi Terzi Zarife, torunları Erdem ve Devrim Yücel ile birlikte.

Hatice Yücel'in Annesi Zarife Mutu, 1970.

İlk ve ortaokul, Cumhuriyet okulunda geçti. Ürkek, çekingen, çok konuşmayan bir çocuktum. Çünkü toprakla uğraşan insanlardık. O yıllarda memur ailelerin çocukları daha girişkendi. Lise için İzmir'e gidilirdi. Ama bırakın İzmir'i, Milas'a bile gitmek çok zordu. Tam o sırada Muğla Öğretmen Okulu açıldı. Annem beni, bize en yakın olan yatılı parasız ve kız öğretmen okuluna gönderdi. Böylece 1959 yılında kaderim değişti. Kardeşim de arkamdan geldi. İkimiz de Muğla Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olduk. Kısa bir süre Bodrum Kumköy'de çalıştım. Hemen ardından, yeni açılan Buca Eğitim Enstitüsü'ne başladım. Kardeşim de İstanbul'da eğitim enstitüsüne başladı. Erkek kardeşimizi de biz okuttuk derken, 3 öğretmen bu Türkkuyusu Mahallesi'nden yetişen öğretmenlerin arasına eklendik.

Türkkuyusu Mahallesi'nin ilk öğretmeni çıra ışığında okumuş Süleyman Nuriöz'dü. Büyükada'da müdürlük yapmıştı. Giyim kuşamı ve tarzıyla bize örnek olurdu. Benden bir önceki kuşakta da Milas'ta lise okuyan 3-4 kız vardı.

Öğretmenlik yılları ve evlilik: 20 yaşında öğretmen çıktım ama hiç istemiyorum da evliliği. Ali İhsan zorunlu hizmetlerini tamamlamış, Bodrum'a matematik öğretmeni olarak gelmiş. Ben de stajyer olarak ortaokulda çalışıyorum. O zaman parasız yatılı okuyanlar, mutlaka doğuda çalışmak

Hatice-Ali İhsan Yücel çocukları Devrim ve Erdem ile birlikte, 1970'li yıllar.

Hatice-Ali İhsan Yücel, Yalıkavak, 1965.

Hatice ve Ali İhsan Yücel'in nikah merasimi sonrası, belediye binası önünde, 1964.

zorundaydı. Ben 20 yaşındayım. Göndermeyiz dediler. Biz Ali İhsan'la hemen nişanlandık ve ertesi gün nikâhlandık. Evlenince doğuya gitmek için kura çekmeyecektim böylece. 20 yaşında evliliğim başladı. 2 çocuğum oldu arka arkaya. 27 yaşında Cumhuriyet kadınının özelliklerini taşıyan bir öğretmen olmaya karar verip Bodrum Ortaokulu'nda Türkçe öğretmeni olarak göreve başladım. Derslerin dışında sosyal ve kültürel birçok etkinlikte yer aldım. 15 yıl burada çalıştık, sonra sürgünlük yaşadık. Beni Gündoğan'a, eşimi Niğde'ye gönderdiler. Aslında Cumhuriyet öğretmeninin görevleri neyse bunu yapmıştık. 1980'den sonra 5 yıl Gündoğan'da çalıştım ama en güzel çalışma yıllarım da orada geçti. Köy hayatında bir mühür, bir müdürle açılan okullarda öğretmenlik yaptım. 13 öğrenci vardı Gündoğan'da. Biz 4 sürgün öğretmeniydik. Ne kadar sürgün öğretmen varsa, Danıştay'a dava açıp geri dönmüştü ama sonunda hepimizi Gündoğan'da toplamışlardı.

Hatice- Ali İhsan Yücel Bodrum Ortaokul önünde öğrencileri ile birlikte, 1967.

Hatice Yücel ve oğlu Erdem Yücel, 1968. Hatice Yücel ve oğlu Erdem Yücel, 1968.

Yücel Ailesi, günlük ağacı önünce, Gökova, 1970'li yıllar.

Biz orada da aynı bilinçle görevimizi yaptık, birçok çocuğun üniversiteli olmasınaı sağladık. 5 tane kız çocuğunun bile hayatında katkım olduysa ne mutlu bana. Gündoğan'da geçen günlerim sürgün günlerim değil, gülgün günlerim oldu.

Emekli olduktan sonra da çalışmaya devam ettim. Evde, yabancılara Türkçe dersi verdim. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin kurucu üyeliğini yaptım. İçimde böyle küçük bir okul ya da küçük bir eğitim merkezi kurmak vardı. 60 yaşındayken burada, Yücel Etüd Eğitim Merkezi adıyla 20 kişilik bir eğitim kurumu oluşturduk. 10 yıl da o sürdü. Şimdi kitaplarımla, torunlarımla, sevdiğim mekânda var olmanın tadını çıkarıyorum.

Evlilik: Düğünümüz şimdi adı mahfel olan yerde, etrafı çevrilmiş bir yazlık sinema yerinde oldu. Bodrum'da, bizim gibi okuyanların düğünleri ilk defa olmaya başlamıştı. Kuyruklu bir gelinlik diktiler bana. Bodrum'da o zamana kadar kuyruklu gelinlik görülmemiş. Bu işlerle çok ilgim de yok. Kına istememişim, Bodrum düğünü istememişim. Hâlbuki türküleri de çok seven bir insanım. Evliliğe çok meraklı değilim ama gelinliğim çok güzel… Herkesin dikkatini çekiyor. Neyse biz Ali İhsan'la kol kola geldik düğün alanına. Tahta sandalyeler, meydan var, Milas'tan orkestra gelmiş. Her şey çok nezih, güzel gidiyor düğün. Dans ediliyor, gençler de kız kıza oynuyor. Ama bizim mahallenin aynı zamanda akrabası olduğum insanları içmişler. Dağıtmış vaziyette ağızlarında yarım sigarayla filan oynuyorlar. Saat 10 oldu. Attı benim kafam, hadi dedim Ali İhsan'a, bıraktık düğünü çıktık, geldik eve.

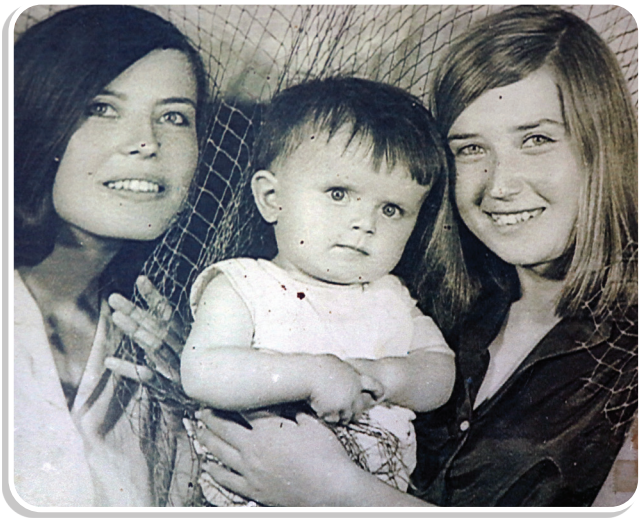

Hatice Yücel, akeri kamp yakınlarında, Amerikan Barış Gönüllüleri ile birlikte, 1970'li yıllar.

Sosyal ve kültürel yaşam: Genç kızların mutlaka işlediği bir iş vardır, annesine babasına yardım eder, hayvanlara bakar, boş kalırsa çeyizini işlerdi. Yakın akrabalara, komşulara ev oturmalarına gidilirdi. Ancak sinema açılınca farklı aktivitelere katılma şansı oldu kızların. Tabii aileler izin verirse. Çünkü sinema, gençleri baştan çıkaran bir şey olarak görülüyordu. Geçmiş yıllarda Bodrum gerçekten kapalı bir yerdi.

Hatice ve Ali İhsan Yücel'in nişan töreni, 1964.

Hatice Yücel, oğlu Erdem Yücel ve kardeşi Fatma Atılgan, 1967.

Evlilik ve düğün gelenekleri: Eski yerli düğünleri bir pazar başlar, öteki pazara kadar sürerdi. Bu arada yedirilir, içirilir, okuntu denilen hediyeler alınır. Öyle zarfa konulup para vermek yok, zaten para da yok yani o devirde. Tencere, tava, tabak hediye edilirdi. Yakın akrabalar altın takardı. Perşembe, cuma ve cumartesi günleri has günlerdir. Çalgıcılar bugünlerde gelirdi. Birisinde Umurca Mahallesi'ndeki hamama gidilir, birisinde kına yakılır, gelin saçı yapılır, kaşlar alınırdı. Diğer günlerde yemekler hazırlanıyor, oğlanevi kızevine gidiyor, kızevinin hediyeleri oğlanevine geliyor. Bu arada ilk gün, yani pazar günü ağırlık denilen, bir tarafında odunların, bir tarafında halıların altında sandık, içinde ekmek ve helva ve gelinin eşyaları olan deve gelir. Oğlanevinin kızevine gönderdiği helva ve ekmek komşulara dağıtılır. Bu da düğün başladı, buyurun, tatlıyla başlayalım, anlamına gelirdi.

Cumartesi has gündür. O gün eğlence çok daha geniş olan Türkkuyusu meydanında olurdu. Bütün mahallelinin, gelinle damadın akrabalarının katıldığı en büyük eğlencedir. Ertesi gün gelin alma yapılır. O gün ağıtlı geçer. Yine davullarla gelinir. Kıza annesiyle babasının eli öptürülür, duvağı konulurdu. Çocukluğumda üzerinde kırmızı örtü olan bir ata bindirilirdi gelin.

Düğünlerimizde; Güngörünmez, Demirciler, Şahboylum, Çökertme, Çekirgenin Taburu gibi türküler söylenirdi. Çalgıcılar zaten bilirdi kimin hangi türküde oynayacağını. Ben en çok Demirciler türküsünü severim. Şöyle bir türküydü:

Demirciler aman demir döver tuncolur / Sevip sevip (aman) ayrılması
(Fidan boylum) Güç olur / Haydindik Çatalçam'da özger var.
Benim yarimde halka gibi gözler var.

Haydindik Çatalçam'ın dalleri /Nasıl olacak ikimizin halleri.

İnme de durnam, inme böyle susuz göllere / Ben gidersem aman sen kalıyorsun / Fidan boylum ellere.

Haydindik Çatalçam'da özgeri / Benim yarim benim yaşa gelmeli.

Haydindik al işlikte mor düğme / Cavırının kızı gine geldin göynüme.
Oduncular (aman) kısa keser odunu / Canfes şalvar aman sıka da koymuş
Fidan boylum.
Haydindik ovalarda gan yaşı / Yarim asker dinmez gözümün yaşı.

Bu türkü söylenince, bu yaşta bile çıkıp oynarım. Düğünler, genç kızlar için bir nevi sahneydi. Özellikle bizim gibi toprakla ilgilenenler için, kapalı bir toplumu olan bir kasabada kendilerini gösterebilecekleri bir alandı. Biraz da benim korkaklığımdandır belki ama 27 yaşındayken denize girmeye başladım. Deniz kenarında, Rum mahallesinde oturan ya da annesi babası memur olan ailelerin kızları bizden çok daha rahat bir şekilde kendini ifade etme imkânı buldular.

Hatice Yücel, Türkkuyusu Mahallesi'nden akrabaları ve arkadaşlarıyla birlikte, 1950'li yıllar.

Ben okumasaydım, hele Türkiye'nin bugünkü koşullarında yok olurdum. Onun için Atatürk'ün yolunda açılan bütün parasız yatılı devlet okulları, özellikle kız çocuklarının eğitim alması sayesinde bu ülkenin ileriye adım atmasını sağlamıştır.

Çökertme türküsünün öyküsü: Folklora hep ilgim olmuştur. 24-25 yaşındayken TRT'de yayınlanan 'Öyküleriyle Türküler' programı için Çökertme türküsünün senaryosunu yazdım. Bu konuda, o yıllarda Bodrum'da yaşayan Vedat Türkali'ye de danışmıştım. Görüntüleri de bizim bahçede çekilmişti. Bu türkü ile ilgili farklı anlatımlar var. Çok araştırma yaptım. Benim

aklımda kalan, kötü niyetle başlayan bir şey yok. Halil o yıllarda bazı kişileri koruyor, kurtarıyor ama çok öne çıkınca köylerde ondan korkanlar da oluyor. Hükümet de üstüne gidiyor. Bir yanı ile halk kahramanı, bir yanıyla eşkıya. Bütün bu araştırmalardan sonra tek üzüldüğüm ve aklımda kalan, devletin gücü ve Halil'in yerini ihbar edenlerin yardımı ile Bitez'in ilerisinde bir yerde yakalanmasıdır. Kale taşlarından iskele yaptıkları yerden Halil'i sürükleyerek hükümet binasına taşıyorlar. Bu anı gören Huriye öğretmen bana anlatmıştı; o gün sabaha kadar inleyen sesi bizi çok üzmüştü, derdi. Şimdi bu türkü meyhanelerde söyleniyor, o ayrı bir gariplik.

Masal: Bu yörede en çok bilinen masallardan biri Nohut Mehmet'tir. Annesi bir gün Nohut Mehmet'e, babasına götürsün diye, yaptığı böreği veriyor. Babası da tarlada çift sürüyormuş. Babasını uzaktan görünce sesleniyor: 'Buba nereden gelim?'. Babası 'Gıyıdan gel oğlum, gıyıda gel', der. Mehmet böreğin kenarını yer. Sonra tekrar sorar; 'Buba, nereden geleyim', kenardan yolu bulamadı herhalde diye düşünür; 'Ortadan gel oğlum, ortadan' der. Böreğin ortasını da yer Mehmet. Mehmet sonra babasının yanına varır, börek kuş kadar kalmış. 'Oğlum hani börek?'… Nohut Mehmet cevap verir: 'Buba gıyıdan gel dedin, gıyını yedim, ortadan gel dedin, ortasını yedim, sana da bu kaldı' der.

Mutfak kültürü: Bol bol fava yerdik. 3-4 günde bir fava yapılır, kızartma yapılır, hatta komşular çağrılır hep birlikte yenirdi. Buzdolapları olmadığı için günlük yemekler yenir. Bahçemizdeki fazla ürünleri komşumuzla paylaşırdık.

Su böreği meşhurdu. Özellikle misafir geldiğinde baş yemek olarak ikram edilirdi. Keşkek yapılırdı. Bulgurlar kaynatıldığı gün o mahallenin insanı bulgurla kırılmış badem hazırlardı. Taze bademle bulgurun kazanlarda kaynatılması ayrı bir lezzet ve eğlence olurdu. Lokum pilavı hala yaşatılıyor ama onu tek tek doğrayacak kadınlarımız kalmadı pek.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Devletin ebeleri olmadığı için o dönemde, ebe nineler vardı. Annem de böyle doğum yapmıştı. Bunlar hiç tahsil görmemiş ama hep birilerinin doğumunda bulunmuş insanlardı. Edibe nine ve Esma teyze vardı bu mahallede. Benim doğumu yaptıran da Sabiha Öncel'di.

Bir komşumuz şişelerde dışarıdan getirdiği sülükleri satardı. Bir yeriniz şiştiği zaman o sülükler yapıştırılıyordu. Bir de Arap gibi esmer, şişman, Adile isminde bir kadın vardı. Küçükken bir kan hastalığına tutulmuşum, çaresini bulamamışlar. Çarşı Mahallesi'nde oturan Adile abla, jiletlerden oluşan bir zemberekle geldi bir gün, ayaklarımı çizdi. Kan akıttı, sonra kesiklerin üstüne lapa sürdü. Annem de sırtını çizdirirdi ağrısı çok olduğunda. Adile teyze gelemediğinde ben keser, kupa ile çekerdim. Elma çalısı dediğimiz elma çayı, nane, papatya, zeytin yaprağı gibi bitkilerin suyunu da grip rahatsızlığını ve boğaz ağrılarını geçirmek için içerdik.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Mezarlık hikâyelerini çok anlatırlardı. Mezarlıkları ziyaret etmekten bile hala çok korkarım bu yüzden. Şöyle biri varmış da kalkmış mezarından beyazlar içinde, diye korkuturlardı. Çocukluğumuzda dinden, tanrıdan, peygamberden ve mezarlıklardan da hep korkutularak büyütüldük. Şeytan çarpar diye de korkuturlardı. Aslında tüm bunlar bence korkularımızın, cahilliğin, doğruyu öğrenememenin ve toplumsal kapalılığın yansıması.

İnanışlar: Gece tırnak kesilmez, şuraya gidilmez. Cuma günü iş yapılmaz, çarşamba günü şu çarpar, düğün salı günü yapılırsa sallanırsın, uğursuzluk olur, derlerdi.

Üç öğretmen kardeş; Hatice Yücel, İsmail Mutlu, Fatma Atılgan, 2000'li yıllar.

Hatice Yücel, torunları Özüm, Deniz, Yiğit ve Mert ile birlikte, 2000'li yıllar.

Değişim: 'Bodrum iki dükkân bir fırın; peynir ekmek yiye yiye ne ağız kaldı ne burun' deyişinin ilk kısmına katılıyorum ama ikinci kısmına katılmıyorum. Çünkü herkes kendi yağıyla kavrulup, onuruyla mutlu bir şekilde yaşıyordu. Herkesin evinin önünde inciri, tarlasında yetiştirdiği mercimeği, buğdayı vardı. Bol bol balık yiyebiliyordu. Sütümüzü içiyorduk. Tavuğumuz, zeytinimiz, zeytinyağımız boldu. Şimdi o peyniri de ekmeği de bulamıyoruz.

Bodrum'da turizmin başlamasıyla birçok şey çok aniden değişti. Topraklarımızdan, denizimizden olduk. Hazır değildik buna. Yağmalandı Bodrum. Sinemadan sonra değil ama bu turizm açıldıktan sonra her şey birbirinin içine karıştı. Yeni bir 21. yüzyıl çorbası kondu önümüze.

Hatice Yücel'in sözlü tarih çalışmalarından Bodrum'un birkaç unutulmaz karakteri:

Bodrumlu Kadınların Yaşam Anlatıları

Kadın eserleri kütüphanesi ve Bilgi Merkezi kuruluşunun, 24.yılı onuruna Yedi Tepe Üniversitesi iş birliğiyle İstanbul'da, 18-20 Nisan 2014 tarihinde Kadın Hayatlarını Yazmak konulu sempozyumda kimi Bodrumlu kadınların yaşam anlatıları, Hatice Yücel ve Sönmez Taner tarafından bildiri şeklinde sunuldu.

Deveci Saniye, Kıvrak Fatma, Ondileci Fatma, Kaptan Şükriye, Fotoğrafçı Hafize, Kos Adalı Üffet, Tepelerin Bülbülü Menekşe... Kalanlardan bir demet de bu kitaba girsin istedik. Sözlü tarihin özüne ve sözüne uygun şekilde yapılan çalışmalar Bodrum Belediyesi'nin de katkılarıyla kayıt altına alınıp uluslararası sempozyuma taşınmış oldu. Görsel malzeme konusunda destek veren Hasan Kaplan'a teşekkür ederiz.

Heredot'un dilinden bugüne uzanan tarihi çizgide Bodrumlu kadınlar, ataları Karya kadınları gibi güçlüdür. İnatla, istekle, sevgiyle, bereketle götürürler yaşamı. Halikarnas Balikçısı'nın öykü kahramanı kadınlar da böyledir.

Kadınların bu çalışmalardaki anlatıları bizleri yüreklendirdi. Binbir dönemeçten geçseler de dillerindeki türkü, ellerindeki hüner, yüreklerindeki sevgi, yaşama direnci eksilmemiş.

İş başa düşünce deve katarının başına geçmiş, deveci olmuş, evini pansiyon yapıp turizmci olmuş, denizci eşini kaybedince kaptanlık yapmış, fotoğrafçı kocasının yerini almış, zeytinliğini, mandalinini, toprağını ranta karşı korumuş... Eşleri yılın yarısında denizde olan kadınlar karada tek başlarına var olmuşlardır!

Geçmişten bugünlere taşınan bu kadın ruhudur ki Bodrum'u dişi şehir, barış ve mutluluk şehri yapmıştır. Taşına, toprağına, denizine, göğüne kadın eli, yüreği, aklı işlemiştir. Var olsun emek verenler.

Fatma Gökbel, (Ondülacı Fatma, 1926 doğumlu).

Fatma Gökbel (Ondülacı Fatma), 1970'li yıllar.

Yokuşbaşı Mahallesi'nden, kasap babanın 4 çocuğundan ikincisiyim. 500 yıllık kule evinde yaşıyorum. Çok istediğim halde okuyamamanın üzüntüsünü yaşıyorum. Varlık içinde yokluk gibi gelir bana… Zeytin zamanı zeytinliğimize göçer, davarlarla birlikte, taştan yapılmış mağazamızda kalır, sütleri kazanlarda kaynatır, suyu göletten taşırdık.

İkinci Cihan Savaşı yıllarında karneyle ekmek alır, zeytinyağıyla kandilinizi yakardım. Ablam, Milas'ta liseyi okuyup PTT'de çalışmaya başlayınca gönlümde kalan okuma isteğini dikiş-nakış ve örgü kurslarıyla örtmeye çalıştım, olmadı. O yıllarda Bodrum'da kadın berber yoktu. Herkes Milas'a giderdi. 1960 yılında İzmir'e gidişimde kuaförlük belgemi alıp Bodrum'a dönüşte ilk vergi levhasını asan kadın kuaförü oldum. Önüme konulan bu sıfatla güçlendim, işimi yaptım, nice çırak yetiştirdim.

İçimdeki okuma isteğini çocuklarımda tamamladım. Neşe Gökbel mimar, Sevinç Gökbel İngilizce öğretmeni ve turizmci, Musa Gökbel yani büyük oğlum Muğla milletvekili, Mehmet de ünlü bir otel işletmecisi oldu. Yaşamımın bütününe baktığımda 'Yüksek yüksek evler içinde gönlümü eylerim' türküsüyle mücadelenin keyfini sürerim. Okuyamadım ama birkaç ilki yaşadım ya da çocuklarımla tamamladım eksiklerimi.

Fatma Özaşkın (Kıvrak Fatma, 1925 doğumlu).

Fatma Özaşkın

Bodrum'un gözde bir liman şehri Mindos - Gümüşlük'ten rençber bir ailenin 5 çocuğundan ikincisiyim. Dokuzunda annemi kaybedince ters döndü dünyam. Onun yerini ben aldım. Babamın gören gözü bizi görmez oldu. Bir üvey ana ki başımızda, düşman başına. Babam köyün efesi gibi görüyordu kendini. Belinde tabanca, arkasında tüfek, elinde bıçak, cebinde köstekli saat… İyi avcıydı, uçan kuşu vururdu.

Bu hengamenin içinde okumak nerede, ben nerede! Büyüyünce darı danesi gibi dağıldık. 17 yaşında evin bir oğlu, işsiz biriyle evlendirdi babam. Babadan gülmeyen kocadan mı gülecek kızım? Aşımızdan, ekmeğinden kesip aldığımız develere bile sahip çıkamadı. Onlarla Bodrum'a palamut taşır, kazandığını Bodrum'da tüketip gelirdi. Yokluk ve savaş yıllarında çocuklarıma yedirecek bir fincan şekeri komşulardan isterdim. Bir çocuğumu açlıktan, bir çocuğumu cehaletten kaybettim.

23 kilometre yolu yürüyerek Bodrum'a kadar gidip ev temizliklerine başladım. Çocuklarımı okula verebilmek için Türkkuyusu'ndaki bir gözlü dama taşındım. Büyük kızım hem okula gidiyor hem kardeşlerine annelik yapıyordu.

O yıllarda Bodrum'daki 4 otelden biri olan merkezdeki grup otelde her işi yapar oldum. O günleri anlattığında içim yanıyor. 19 yıl çalıştım otelde. Gecem-gündüzüm yoktu. Merkezdeki evimin yerini taksitle aldıktan sonra temelini oğlumla kazdım. Kumunu, tuğlasını çektim. Daha sonra 29 odalı pansiyon yaparak borçlarını ödedim. Şimdi çocuklarımın her birinin başını sokacak evi var. Benim kiramı da onlar ödüyor. Yalnız kalıyorum ama kapımı hiç bırakmaz çocuklarım.

Hafize Barut, (1933 doğumlu).

Fahri Barut'un ağabeyi Mehmet Barut ve eşi Hafize Barut.

İstanköy doğumluyum. 7 kardeşten biriyim. 4 yıl orada Türk okullarında okudum. O yıllarda Bodrum'dan ileriydi İstanköy. Bodrum'da olmayan şeyler oradan gelirdi. 21 yaşında ben de gelin olarak geldim. Herkesçe bilinen Foto Mehmet'le, onu hiç görmeden evlendim.

Foto Mehmet Barut'un eşi olarak ilk çocuğumu adada doğurdum. 4 kız annesi oldum. Küçücük evimizin banyosunu fotoğrafçılık için karanlık oda olarak kullandık. Ben de Mehmet'in çırağıydım. Foto Mehmet'in karısı olmanın yanında miçoluk da yaptım.

Evimizin diğer evlerden farkı, mahallenin kitaplık görevini de üstlenmesiydi. Mahallede sadece bizim evde kitaplık olduğundan 4 kızımın arkadaşları hep bizdeydi. Eşim gerçek bir aydındı. İyi bir babaydı. Ceketimi satar yine kızlarımı okuturum, derdi. Onlar da yüzümüzü, sözümüzü doğruladılar.

Hatice Büyüksöylemez, (Çalgıcı Hatça, 1915 doğumlu).

Filiz Soysal, anneannesi Hatice Büyüksöylemez'i (Çalgıcı Hatçe) anlatıyor:

Annem Bitez doğumlu. Hacı Mehmet kızı Hatice 6 kardeşin en küçüğüdür. Savaş ve yokluğun sonucu okula gidememiştir. 18 yaşında Yakaköyün ağası Ahmet Kabaran'la evlenmiş. Kızı 3 yaşındayken, eşi o yılların çaresiz hastalığı vereme yakalanmış ve tedavi olduğu İstanbul'dan gemiyle dönerken yolda vefat etmiştir. Cesedi denizde kalmıştır.

Hatice Büyüksöylemez, 1950.

Hatice Yücel'in anlatımıyla Çalgıcı Hatçe: '… İşte, isminin önüne gelen darbukacı, çalgıcı isimleriyle tanınan Hatice'nin esas yaşam mücadelesi o zaman başlamıştır. Sene 1940… Kemancı Salim ve Cümbüşü Reha Ergene ile olan güçlü grubun bir üyesi olarak yıllarca, soğuk-sıcak demeden meydanlarda bir kadın olarak, onurla işini sürdürmüştür.

Ciddiliğini kaybetmeden her kişinin türküsünü bilir, oyuncu meydana gelmeden o girişini yapmıştır bile. Hele önlerine para atılırsa türküyü baştan alır, yalnız çalmaz, söylerdi de. Sesi kulaklarda kaldı…

O yıllara göre zor bir mesleği çekinmeden yapan Hatice ablanın uzun boyu, sağlam, dik yürüyüşü, ağzında Birinci sigarası, dizlerine varan örülmüş gür saçları, selamı, bazen dökümlü şalvarı, bazen özenli giyimi ve misafirperverliği de herkesçe sevilirdi. Düğünlerin organizatörü, gelinlerin rehberiydi. 1960 sonrası turizmin getirdiği farklılıklarla meydanlardaki düğünler otel salonlarına taşınıp, orkestralar ve danslar öne geçince, çalgıcı Hatice abla da zamana uydu. Bir restoranda (Mercan Restoran) aşçılık Han Restoranda işçilik ve Ege Otel'de hizmet işlerinde bulundu. Tek hedefi kızı Aysel'i iyi bir yuva sahibi yapmaktı. Yaptı da…"

1950'lı yılların Bodrum'undaki iki otelden biri ve Bakkal Recep Dizdar'ın ticarethanesinin önunde kurulu zamanın ilk, elle çalışan benzin pompası.

Menekşe Şenol, (Tepelerin bülbülü, 1939 doğumlu).

Menekşe Şenol, 1960'lı yıllar.

Bodrum Turgutreisli, 8 kardeşin 6 kızından biriyim. Altımız bir araya gelince tepelerin bülbülleri derlermiş bize. Okumasam da babam şen şakrak yaşatmış bizi. Gündüz tarlada, gece düğün dernekte… 17 yaşında Bodrum Giritli mahallesine gelin geldim. Arka arkaya 5 oğlan doğurdum. Eve yardım olsun diye gizli gizli çamaşır yıkardım.

Giritli erkekler genelde 3-4 ay denizde çalışırdı. Ailelerine çok düşkünlerdi. Oğlanları adam etmek için hayatımı harcadım. 4 oğlum da turizmle uğraşıyor. Ben ise dantelimi örerek, bu Giritli sokağının anılarıyla yaşıyorum.

Menekşe Şenol, çocuklarıyla, 1970'li yıllar.

Menekşe Şenol'un eşi Balıkçı Hüseyin Şenol, 1970'li yıllar.

Saniye Keleş, (1923 doğumlu).

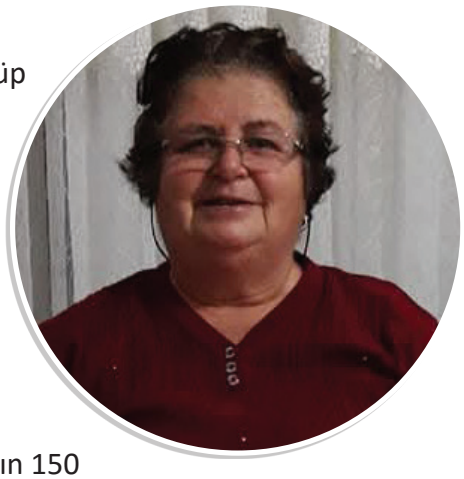
"… Dedim ya kızım, köyüm zaten fakir, çetilikti. Adı da Peksimet. Bağı, bahçesi, suyu, yoktur. Hayvancılık da yetmez. Babam ölünce okul hayatım da olmadı. İki yıl camiye gittim. Yazları annemle Milas'a tütün işlemeye gittik. Görücü usulüyle 17 yaşımda evin tek oğlu, Deveci Keleşler'in Ali'yle evlenip Bodrum'a gelin gittim. İlk kez o gece görüştük. Çıkmaz bir sokaktı girdiğim, hala oradayım. Bir deve yükünün zorla geçtiği bu sokağın (Keleş Çıkmazı) insanlarının yüreği genişti.

Ali'nin bir yorganı bile yoktu. Anasının verdiği, düğünde takılan beşibiryerdeyi bile sattık. Evin avlusunda çocuklarla hayvanlar iç içeydi. Türkuyusu Mahallesi, deveci mahallesiydi. Doğan deve yavrusunu çocuğumuz gibi sarıp sarmalardık. Eşim hasta oluverince devenin ipi bana geçti beş çocuğumla birlikte... Yetemedim onlara: 15 yaşındaki Yurdaerim'le, 1,5 yaşındaki Yurdagül'ü yokluktan kaybettim.

2.Dünya Savaşı'nın yokluk rüzgârını da eklersen, hepten bozuldu düzen. 2 yorganın altında 8 kişi yattık. Biri sırtımda, biri kucağımda, biri ağaç gölgesinde çocuklarımla tütün işçiliği yaptım.

Bu eller var ya bu eller… Tütünün acısı, ağanın zulmü, güneşin temmuz öfkesi… Hepsi üstümüzden geçti. Ama ben üç kızımı da okuttum, meslek sahibi oldular... Şimdi ilk evimde oturuyorum hâlâ. Kendi işimi kendim görüyorum. Zihnim yerinde, boş duramam. Saniye ninenin çoraplarını dostlarıma örüp dururum. Kapım hep açık…

Şükriye Er, (Şükriye Kaptan, 1955 doğumlu).

Bodrum Ortakent doğumlu olup okumamış, rençber bir anne babanın 6 çocuğunun en küçüğüyüm. Babam ölüp annemin de gözleri kör olunca iş bana kadar kaldı. Zaten bu nedenle hep polis ya da zabıta olmak istedim. Erkek gibi her işe daldığımdan Jandarma Şükriye, derlerdi.

Köyden çıkıp Bodrum'da bir berber ile evlendirildim. 5-6 yıllık bir rahatlıktan sonra 'Tekaüt' adında, 10 metrelik bir tekne yaptırdık. Turizmin girdiği yıllarda tekneden para kazanıyorduk. Kızım Hatice'yi doğurmak için 9 ay ara verdim. 1982 yılında, o 10 yaşındayken eşimi sirozdan kaybettim.

'Hadi jandarma Şükriye, geç dümene' dedim. Elimde kızımın 150 lirası vardı. Eş-dost, özellikle cömert gemiciler korucu oldular. Kaptanlık ehliyeti aldım. Günlük seferlerde tek kadın kaptan unvanıyla öne çıktım. Kiminden denizi, kiminden turizmi, kiminden dostluğu öğrendim.

Hiç korkmadın mı? diye sorarsan; denizden korkulmaz mı? 4 İngiliz müşteriyle Akyarlar'dan dönüşte ev boyu dalgaların sınavından nasıl geçtim, bilmem. O gün lüks Victoria teknesinin kaptanına, Şükriye Kaptan kadar olamadın, demişler, az şey mi?

22 yıldır Tekaüt teknemizle ana-kız gibiyiz. Teknede yatarım, tamiratını yaparım. Denizciler kooperatifinin kurucusuyum. Akvaryum'un, akşam güneşinin tadını ve gecesini benden iyi bilen yoktur.

Şimdiki işlerin tadı bozuldu. Turları büyük tekneler aldı. 2 yıldır borçla kapatıyorum. Tekne de tekaüt oldu. Mutluyum yine de… Kızım Hatice, Muğla Üniversitesi turizm bölümünü bitirdi.''

Halil Güney, (1965 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 9 Temmuz 2023.

Babamın adı Hilmi, annemin adı Esma. Dedemin babaları İstanbul'dan gelmiş. Dedem zeytin, incir ve narenciye üretimi ile geçinirmiş. Babam 1932 doğumlu, 1950'lerde ayakkabıcılığa başlamış. 1970'lerde turizmle birlikte sandaletçiliğe başlamış. Ben de şimdi oğlumla birlikte baba mesleğim olan sandaletçiliği devam ettiriyorum.

Halil Güney'in babası Hilmi Güney, 1970'li yıllar.

1970 yılında ilkokula başladım. Limanın içinden, kumsaldan denize girerdik. Suyun dibi pırıl pırıl görünürdü. Marinaya giderken tepecik camisinin yanındaydı ilkokulumuz. Çocukken telden araba, uçurtma yapardık, misketlerle oynardık. Ben ortaokulu da liseyi de Bodrum'da okudum. Liseden sonra babamın yanında çıraklık yapmaya başladım. 1983 yılında askere gittim. 1985 yılında askerden geldim, 1987 yılında evlendim. Turgutreisli eşim. En eski sandaletçilerden hatırladığım Ali Güven'di. Babam da bizden önceki son sandaletçilerdendi. Onlar da rahmetli olunca biz devam ettirdik bu işi. Bu sandaletler Bodrum'a özgüdür. Dana derisi, hakiki vaketa derisi olduğu için ayağı terletmez.

Önce deriyi komple bıçakla tıraşlıyoruz. Sonra, üst bandını ve tabanını hazırlayıp kalıba çekiyoruz. Kenarını bıçakla zımpara yaptıktan sonra boyuyoruz. Eskiden Milas'tan, tabakhaneden gelirdi deriler, artık Aydın Karacasu'dan alıyoruz. Köseleleri de Denizli'den alıyoruz. 10 sandaleti bitirmek, oğlumla birlikte üç günümüzü alıyor. Üretimi kıştan yapıyoruz. Yazın numarası tükenen sandalet olursa üretimi tamamlıyoruz.

Hilmi Güney, Davazlı'nın Hanı'nda ayakkabıcılık yaptığı zamanlar 1965.

Hilmi Güney, iş yerinin önünde turist bir müşterisi ile birlikte, 1974.

1980 yılında çarşıdaki dükkânımıza geldik. Burada ilk deri ceket satan babamdı. İzmir den alıp gelirdi deri ceketleri. Deri kemer de yapardı sandaletin yanında. O zaman ben 17 yaşındaydım. Burası sanayi sitesiydi. Bu dükkân marangozhaneydi bizden önce. Televizyon tamircisi, tornacı, marangoz gibi zanaatkârların dükkânları, imalat yerleri vardı. Karşımızda Mehmet Senger'in sandaletçi dükkânı vardı, babası vefat edince yerine bar açtı. Tornacılardan kirli lakaplı Mehmet Usta vardı. Bu sokağın başında hep meyhaneler vardı. Meyhaneler sokağıydı. Ünlüler de buraya gelirdi. Esnaf birbiri ile çok iyi anlaşırdı. Akşam olunca herkes dükkânın önünde masasını kurar balığını yer, rakısını içerdi. Elimizde malzeme, ayakkabı kalmadığı zaman hemen komşumuza yönlendirirdik müşteriyi.

Hilmi Güney, hayvan besiciliği yarışmasında birinci olduğu günün hatırası, 1965.

Meşhur sandaletçi Ali Özsu'nun sandaletçi dükkanı, 1970'li yıllar.

Çok eski müşterilerimiz var, ürettiğimiz sandaletleri sadece burada satıyoruz. Zaten anca yetiştirebiliyoruz. Hazır sandaletler suni deriden yapılıyor bizim sandaletlerimiz hakiki deri olduğu için çok daha sağlıklı. Ayağı terletmez mantar yapmaz. Alan müşteri en az 10 yıl boyunca kullanır bu sandaletleri.

Eskinden evler tek katlı, kiremit çatılıydı. 3 kata bile izin verilmezdi. Mandalin bahçeleri vardı her yerde. Şimdi onlar kesildi bina oldu yerlerine. Her yer imara açılınca birçok sorun ortaya çıkmaya başladı. 1990'lı yıllara kadar çok güzeldi Bodrum. Sonra şehir gibi olduk. El sanatları da süngercilik de kalmadı.

Bir sandaleti en azından 2 bin 200 lira ile 4 bin-4 bin 500 lira arasında satıyoruz. Bize gelen müşterilerin çoğu bizim kalitemizi bilerek geliyor, kimisine de pahalı geliyor. İşimiz iyi ama eskisi kadar satış olmuyor, ülkenin bu durumunda büyümeye de gerek görmüyoruz. Oğlumla bu işi sürdürdüğümüz için kazandığımız bize yetiyor. Çarşıya büyük markalar ve sahte ürünler gelince işlerimiz azaldı. Bizler gibi kalan zanaatkârlara maddi ve manevi destek verilmiyor.

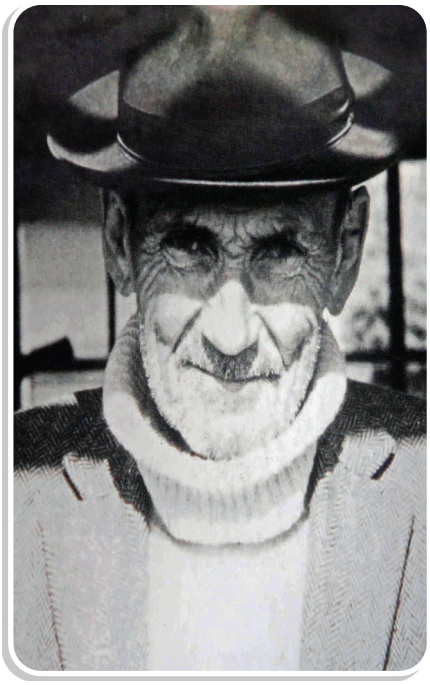
Hüseyin Ayaz, (1943 doğumlu).

Görüşme yeri: Gümbet.

Görüşme tarihi: 9 Temmuz 2023.

Aile Tarihi: Bodrum'da doğdum. Babam Mehmet, annem Pembe. 400 küsur senelik Bodrumluyuz. Soyumuz Anadolu'dan gelme. Hayvanlarıyla Yörük kavmi olarak gelmişler. Bodrum'da Yunanlıların olduğu zamanlarda kenarlara yerleşmişler. Zaman zaman şehir merkezine de yaklaşmış, mal-mülk edinmiş bir ailenin torunuyum ben. O şartlarda ileri seviyede mal varlığı yapmışlar. Araştırmalarımda 300 seneden öncesine ulaşamıyorum ama eskisi mal varlıklarımızdan eski tapulardan çıkıyor. Babamıza Ayazlar / Ayazoğulları, dedeme Danacıoğulları sülalesi derlerdi. İlk geldiklerinde Bodrum ve Gümbet tarafına yerleşiyor anne tarafı. Denizden saldırı olabilir korkusuyla Yalıkavak'ın üst kesimlerine, Geliş tarafına yerleşiyorlar.

Hüseyin Ayaz'ın Babası Mehmet Ayaz.

Hüseyin Ayaz'ın ninesi Hanife Danacı.

Öteki dedelerimiz Çanakkale'deki savaşta kalmış. Annem, Bodrum'a evlatlık gelmiş. İbrahim Danacı dedemiz meraklı, hassas, disiplinli, kuralları olan, alet-edevat kullanan bir insandı. İneklerin, öküzlerin, eşeklerin ahırları ayrıydı, arazi çoktu. O yılların çiftçiliği hakikaten zordu. Ben, babam ve dedemle büyüdüm. Bordum'a pazara giderdik.

Gümbet sahilinden ciplerin yol aldığı 1960'lı yıllar.

Üretim ve ekonomi: Hayvancılık bizim çocukluğumuzda çok ileriydi. Kuzu, dana, eşek... Çünkü eşeksiz hiçbir yapılmazdı bütün yükler eşekle, öküzle taşınırdı. Gümbet'te Bodrum'un ilk bahçelerinden olmak üzere 4,5 dönüm mandalin bahçemiz vardı. Bu bahçede Rumların kazdığı iki kuyu vardı. Su, dönme dolap sistemi ile çıkarılır, kanaldan sarnıca taşınırdı. Bu tam bir mühendislik işiydi. Dolabı eşek döndürür, boş kovanın biri geçer, ardından dolusu geçerdi. Turizmden dolayı sular tuzlanınca kuyuların taşlarından yararlanalım diye söktüğümüzde, kuyu dibine döşenmiş lata tahtaları gördük. Ne

kurtlanmıştı ne de çürümüştü. Kuyu işini o yıllarda genelde Rumlar iyi bilirmiş. Bizimkiler günah diye uğraşmazmış çünkü.

Babamın babasını tanımıyorum. Ölmüş benden önce. Babam da çiftçiydi. Dedemin arazisi içindeydi onun evi de. Biz ocak ayına kadar Gümbet'te mandalin bahçesinde kalırdık. Mandalin hasadını yılbaşında yapar, gemilerle İstanbul'a yollardık. Mandalin üretiminde Gümbet'te öncü durumdaydık. Mandalin kasalarını eşeklerle Bitez'e götürür, deniz kenarına yığardık, oradan mavnalarla gemiye taşınırdı. 5-10 günde İstanbul'a ulaşırdı. Hava muhalefetinden yolculuk uzarsa mandalinler çürürdü. Kamyonla nakliyat 1970'lerde başladı.

Ayaktakiler; Hüseyin Kandemir, Hasan Lapaoğlu ve Hüseyin Ayaz. Oturanlar; İbrahim Sinop ve İsmet Erzan, 1961.

Bodrum'a göçünce hayvanların bir kısmı da gelirdi. Bodrum'da da iki ayrı evimiz, ahırlarımız vardı.

O zamanlar mandalincilik en iyi işlerin başında geliyordu. 1959 yılında dedem Bitez'de 12 dönümü üzerime tapuladı mandalin bahçesi yapmamız için. 1959 yılında 18 metre derinliğinde, 4 metre genişliğinde kuyuyu ellerimle kazarak açtım. 1965 yılında müracaat ederek Amerikan Marshall yardımları ile kredi çekerek, gövdesinde Wolseley marka motor satın almıştım. 10 metreden iyi köyü suyu çekerdi o motor. Kanelle dediğimiz arkların ve kuyu kazma parasının kredisini de Ziraat Bankası'ndan aldım. Banka görevlileri gelir, bakar; işe göre para verirdi. Kuyu derinleşince motor çekmez oldu, 5 metre daha aşağı inip suyu çektirdik.

Mandalin işinden önce, 1957 yılında komşumuz kayık imalatçısı Mehmet Özyurt'un Osmanlı Tersanesi'nde 3,5 sene çalıştım. Bu Osmanlı Tersanesi'nde çok daha eskiden savaş gemileri de yapılırmış. O zamanki şartlarda 1957-1960 arasında elektrik ve su olmadığından el ırgatları ile tekneleri kızaklarla kıyıya çekerdik. O yılların teknecilerini, denizcilerini, süngercilerini, Giritlilerini ezbere bilirim. Daha evvelki bu kangava süngerci dalgıç teknelerinin hepsi Girit'ten gelen, kaçakken yakalanmış Yunan ve İtalyan malı teknelerdi. Ben ayrıldığım zaman yapılan en büyük tekne 9,5 metreydi. Bu arada Bitez'de bahçeye de gidiyordum kuyu için ara sıra.

Okul yılları: 1950 yılında ilkokula başladım. Gümbet'te kalırken Bodrum'daki Cumhuriyet İlkokulu'na yürüyerek giderdim. Arada dereler vardı, yağmurlar çok yağdığı zaman derelerden geçemezdik. Babam veya dedem bizi eşekle Bardakçı Koyu'nun üzerinden, yat limanından geçirirdi.

Amerikan Barış Gönüllüleri: 1965 yılında askerden geldim. Amerikan Barış Gönüllüleri Bodrum'a gelmiş. Çocukluğumuzda Fransızca eğitim vardı okullarda. Marshal yardımlarından sonra İngilizce'ye döndü. Bu yıllarda aynı zamanda Bodrum'da Amerikan Barış Gönüllüleri, geceleri kilisenin arkasında halk eğitimin orada, küçük bir odada İngilizce kursu veriyordu. Başta 20 kişi başlar, döküle döküle 7-8 kişi ile bitirirdik. 3 öğretmen vardı; isimlerini hatırladıklarım Vicky Emirson ve Linda Harrison'dı. Aslında bunların maksatları belliydi. Arada evlerinde yemeğe alırlardı bizi. Okul kapandıktan sonra geceleri kurs verirlerdi. Ali Acar, ben, bir de Işıl diye bir kız vardı. Linda'ya yemeğe giderken kilisenin yanından geçerken, 'bu kilise yıkılacakmış, sizin de İstanköy'de 2-3 tane caminiz varmış, onlar da o camileri yıkacakmış' dedi. Bir yıl geçmeden yıkıldı. Yani bir şeylerin bilgisini bizden önce haber alıyorlardı.

4 yıl boyunca haftada 3 gün, birer saat gittim bu dil eğitimine. Kitaplar Amerika'dan gelirdi. Ben ilkokul mezunuyum ama İngilizce bakımından onlardan çok yararlandım.

Ayaz kamping inşaatı çalışanları Gümbet sahilinde. Soldan Abdullah Güner, Hüseyin Yeğin, Ali Kandemir, Hüseyin Karadeniz, Mehmet Kandemir, İbrahim Özyılmaz, Hüseyin Ayaz ve Saliih Gayırlı, 1960'lı yıllar.

Turizmin başlaması ve Bodrum'un ilk kampingi: Bizim şu anda turistik tesisimizin olduğu yer, karpuz ve susam yetiştirdiğimiz, çorak, yolu olmayan, verimsiz bir araziydi. 1955 yılında Bodrum'a hastane, hapishane ve kaleden fenere doğru dalgakıran yapılması işi devlet tarafından bir müteahhite verilmiş. Buraya kum lazım... O da en yakında Gümbet'te var. İşte o kumu taşımak için hapishaneye, hastaneye, dalgakırana yol açıldı.

Dedemin, kum alınan yerde 1890'li yıllarda yapıp işlettiği bir kahvehane vardı. O yıllarda Bodrum boşalıyordu. Bodrumlular evlerini kilitliyorlar. Yazın sıcak olduğu ve Bodrum'da yapacak iş olmadığı için halk Gümbet, Bitez ve Kızılağaç'taki bahçelerine göçüyor, çadır ve çardaklarda yaşıyorlardı. Çünkü orada iş var, meyve ağaçları var. İncirler toplanacak, kurutulacak. İşte orada yaşayanlar da bizim kahvede toplanıyorlardı, çünkü gidecek başka mekân yok.

Bir de 1944 yılında alay geliyor bizim kahvehaneye yakın yere. Yat limanı tarafında, şimdiki askeri kampın olduğu yere. Kahve, babamızın kahvesi, dedem de sağ bu ara, para kazanıyor, babamızın işi ilerliyor. Askere gidince İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu yol da açılınca o bölgede çalışan, yaşayan çiftçilerle doluyordu kahvehane. Ramazan'da hatırlıyorum ben Papili Hoca dedikleri hoca, kahvehanenin önündeki kumlarda teravih namazı kıldırırdı. Papili ismi, yengenindi. Abdullah Hoca Alanyalı'ydı. Enişte derlerdi. Tepecik Camisi'nde yıllarca müezzinlik yaptı. Kışın o da Eskiçeme'ye göçerdi.

Bardakçı Koyu, 1946,
(Cambridge Üniversitesi George Bean Arşivi).

Bizim kahve merkez haline geliyor. Kankavalar, dalgıçlar geliyor; amforalar geliyor, sağa sola yatırılıyor, üzerleri örtülüyor, mayınlar çıkarılıyordu. Bu mayın işini bilen Giritli mayın erbapları o mayınları açıyor, içinden çuvallarca barut çıkartılıyordu. Ben bu mayınların boşaltıldıktan sonra saksı olarak kullanıldığını çok iyi hatırlıyorum.

Yol bizde bitiyor, sonra sahilden geçiyordu ileriye. İşte böyle bir ortamda, 1967 yılında ben kardeşimle kampingi açtım. O zamanlar sırt çantalarıyla Almanlar, İtalyanlar gelmeye başlamıştı. Caminin dibinde otobüsten inerler, onları ev pansiyoncuları alıp evine götürürdü. Önce Alman turistler, sonra İtalyanlar ve Fransızlar geldi. Bizim yer kapının girişinde olduğu için yürüyerek gelmeye başladılar. Sahilden de geçemiyorlar, çünkü yol yok başka. Ben de İngilizce eğitimi almıştım ya onun dafaydası oluyordu.

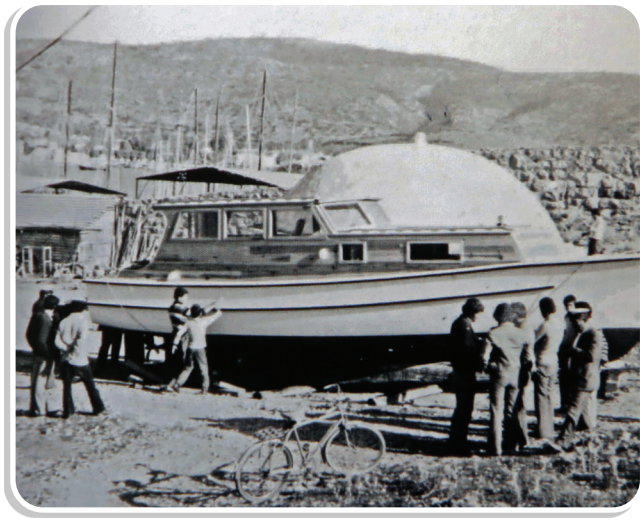

Bodrum Belediyesi önü, Çarşı

Bir kuyu kazdık, tuvalet yaptık. Benden önce kamping açan yok Bodrum'da. Türkiye'de bile ilklerdeniz. Neyse turistler gelmeye başladı. Mandalin bahçesinden meyve satmaya, kamp yeri için para almaya başladık, yolumuzu buluyoruz. 1968 senesinde kendimizi yeniledik, 1969'da Avrupa standartlarına ulaştık. Kaymakamlıktan restoran, kamping işletme belgesi ve 7 metre, pancar motorlu teknem için günlük tur belgesi aldım.

Hüseyin Ayaz'ın kardeşi Ayşe, eşi Sami Akbaş kızları Neşe, Ali Ayaz ve Murtaza Akbaş ile birlikte, ilk otel odalarını inşa ettikleri 1960'lı yıllar.

Ayaz teknesi, yat limanındaki sarnıcın yanından traktörle çekilerek askeri kampın sahiline indirilirken, 1975.

Ruhsatımızı da aldık, kamping dolmaya başladı. 70 çadıra çıktık, restoranımızı büyüttük. 200 müşterinin yüzde 99'u yabancı. Geri kalanı da yurt dışına giden asker, subay olup dönüşte oradan çadır almış olanlar. Türkiye'de Kızılay'ın çadırları var ama çok kalitesiz. Ölü zamanlarda talebeleri alırdık, Kızılay çadırlarını kurarlardı ama sonra kaldırdım ben. Çünkü kalite konusunda, güven konusunda Avrupalıların ilgisini canlı tutmak önemliydi.

Kamp alanımıza Avrupa'da yayınlanan kitaplarda yer verdiler, rehberlik anlamında da güvenebilirsiniz diye yazılar çıktı dünya çapında. O kadar tutuldu ki bu Ayaz kamping, kitaba bakarak bana gelmeye başladı turistler. O yıllarda bir de Kuşadası'nda 'Bipi kamping' var. İşletmecisi Didem Hanım da bize oradan müşteri gönderirdi.

Unutamadığımız anılarımız da oldu. Kampingi açtığımız yıllarda çadırlarda hırsızlık oluyordu. Paralar, eşyalar çalınıyor, pasaport ve cüzdanı atıyorlar duvar kenarına. Araştırıyoruz

Ayaz Kamping bahçesinde Birsen Ayaz, Deniz Ayaz, Hüseyin Ayaz ve Mehmet Ayaz, 1980'li yıllar.

bazen hırsızlık yapan turist çıkıyor. Polise gidiyoruz polisten yazı alıyorum, onlar da meğer bu belge ile devletimizden parasını tahsil ediyorlarmış.

Tuvalet konusu da ilginçtir; bizimkiler klozet kullanmasını bilmiyordu. Alafranga tuvalete başladık 1969 yılında. Seramik de bulduk. İki alafranga, bir alaturka, karşıya da 3 tane pisuar yaptık. Bu tuvaletin üstüne çıktıkları için çember kırılırdı devamlı. Birader arar, gelir, bulur, yapar yaptırırdı. Çemberci oldu çıktı birader. O yıllarda çektiğim sıkıntıyı, çıplakları görüp saldıranları, karakolları, hastaneleri anlatamam.

Motelcilik: Derken bizim kapasite yetmez oldu. Yamaçta, kaymakamlık ve emniyet izni ile çadır kurulamayan kısma su basman dökerek odalar yaptık. Motel ruhsatı aldım. 1982 yılında 18 oda, 1986 yılında 18 oda daha yaptık üzerine. 36 odalı motel ve önünde kampingi ile 6 dönümlük arazide işletmemiz oldu. Aynı zamanda yandaki Sami Motel, enişteminidi. Onların da arka tarafında bir yeri vardı. Başka otel yok yani Bodrum'da. Mimarımızla proje hazırlatıp 1986 yılında kampingi Sami'nin tarafına aldırdık.

1986'da Turgut Özal zamanında Bodrum'a imar planı geldi. Belediye ruhsatları başladı. İmar planından evvel, yer dedemizin yeri olsa da ne yaptıysak kaçaktı. Bu kaçakları yeniledik, düzenledik ve ruhsata uygun hale getirdik.

Askerden izinli gelen Ali Ayaz Santaro Nini ailesi ve kaptan Hüseyin Karadeniz (Kara Hüseyin) ile birlikte, 1971.

Hüseyin ve Birsen Ayaz'ın İtalya gezisi. Afrodit feribotunda; Dr. Roberto, Fabio Salamoni ve eşi, Alberto ve Franko, 1976.

Kamp işletmeciliği ve kurulan dostluklar: 1987'de kampingi kapadık. Ortaya havuz koyduk, açılış yaptık. 20 sene kamping hayatım var. Bu 20 yılda kazandığım parayı şimdi kazanamıyorum. Çok kaliteli turistler geliyordu. 1960'lı yılların sonundan 1980'li yıllara kadar edindiğim o İtalyan dostlarımla hala görüşüyorum. Kışın İtalya'ya gidiyordum hanımla. Günlerce, sırayla evlerinde misafir edelerdi. Bodrum'da bu İtalyanlarla benim kadar samimi olan insan yoktur. Fakat sonraları o güzel insanlar gitti, Fransızlar, Almanlar gitti, şimdi İngilizler, Bulgarlar gelmeye başladı, turizm farklılaştı.

Bodrum'da değişen turizm anlayışına Ayaz Kamping de ayak uydurdu: Otelimiz 100 küsur odalı oldu. Sonra kardeşimle birleştik, yanındaki ve onun da yanındaki oteli ve mandalina bahçelerini de kiraladık. Hepsini 4 yıldızlı hale getirdik. Şu anda toplam yatak sayımız 900'e yakın, 300'ün üzerinde personelimiz var. Biz Bodrum turizminde ilk gözü açanlardanız kız kardeşimle. Bodrumluların çoğu sata sata bitirdi yerlerini. Biz kazandıklarımızın da üzerine koruyarak devam ettik.

Tarihi kalıntılar: O yıllarda liman içinde yat limanı yapılmasına karşı çıktık. O zamanlar tarihi hipodrom üzerine sanayi kurulmasına, tarihi eserlerin yok edilmesine karşı çıkarsan vatan haini ilan edilirdin.

Değişim, gelişmeler ve beklentiler: Turistler Bodrum'u çok sevdi o yıllarda. Çünkü bambaşka bir yerdi; asaleti vardı. Yokuşbaşı'ndan indiğiniz zaman, kale sizi kucaklıyor. İki liman, biri bir tarafta, biri bir tarafta… Karşıda İstanköy Adası. Gümbet… Sonra bu yapılaşma, bu müzik belası değişik nesilleri getirdi, aile ortamını bozdu. Ruhsatı alıveren bastı müziği. Yandaki komşulara git dediler. Didinmeme rağmen uyarmama rağmen yetkilileri, faydalı olamadım ama gönlüm rahat. Buna can dayanır mı? Gürültüden uyuyamıyorsanız, dinlenemezseniz o kaliteli turist gelir mi?

Günümüzdeki Bodrum Marina'nın 1960 yılındaki hali; sağda tersanenin bir bölümü, büyük beyaz gazhane binası, tepede Saldırşah Türbesi ve eski mezarlık.

Bodrum 1967; karşıda Karaada, Bodrum Limanı, kale, Tepecik Camisi, İskele Camisi, sağda fener, mendireğin bitiminde gazhane ve yanında Osmanlı tersanesi (günümüzde marina), sahilde Heradot Pansiyon inşaatı, Ömer Yağız.

Yarımadamızın toprağı, büyüklüğü, yüzülecek plajın sayısı, altyapı belli. Buraya milyonlarca insanın yerleşmesini sağlarsanız dönüşü olmaz. Belediye başkanı ne yapsın? Onun da elinden yetkileri alındı, diyorlar. Güvercinlik tarafındaki otellerin ruhsatı Ankara'dan alınıyor, diyorlar. Oraya zabıta bile giremiyormuş. Gümbet'te, Ayaz Caddesi'nde yaşananlara inanamazsınız. Polisin, emniyetin, belediyenin önünde bu işler nasıl devam ediyor, anlamıyorum. İsteyen istediği yerde, istediği işletmeyi açıyor. Evler üst üste yığılmış. Artık neredeyse turistleri sahilden kaldıracaklar. Benim zamanımda yüzde 90'ı turistti müşterilerimin. Çünkü takdir ediliyordum. Gelen memnundu. Şimdi bizde 800 kişi varsa yarısı eski müşterimdir.

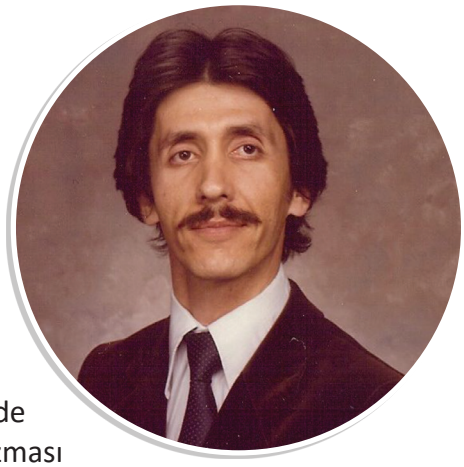
Gümbet'teki mandalina bahçem örnek bahçe olarak duruyor. Bodrum Belediyesi, Bitez'den artezyenle su alıyordu. Bizim sular azaldı. Bu yedi yüz mandalin ağacının yarısını söktük mecburen, zeytine çevirdik. Sonra belediye, kuyularını Ortaken'te taşıdı, seviye yükseldiyse de zelzeleden sonra bir acayip su geldi ve benim mandalin bahçesini limona çevirdik. 330 tane limonum var. Gül gibi bakıyorum. Herkese örnek oluyorum. Ama Bodrum'da mandalin işi bitti. Şimdi adamlar bile bile kurutuyor inşaat yapayım diye. Üzülüyorum….

Hüseyin Karaöz, (22 Ekim 1947).

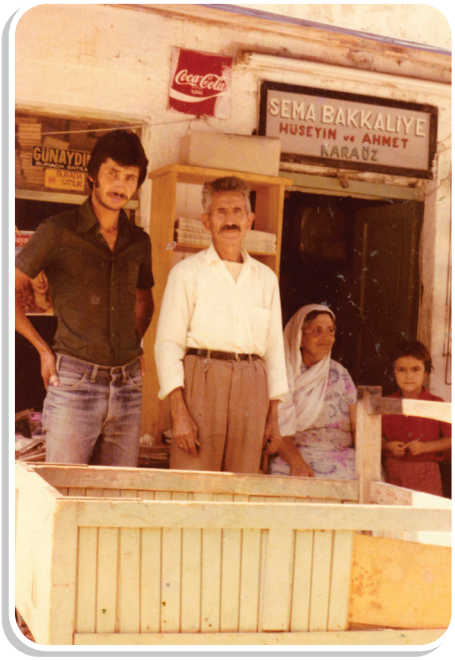
Görüşme yeri: Amerika Birlesik Devletleri

Virginia Eyaleti (Uzaktan bağlantı).

Görüşme tarihi: Şubat 2025.

Aile tarihi: Babamın adı Mustafa, lakabı Çolak Mustafa. Annemin ismi Nebile Karaöz. Kızlık soyadı Yüceer, Yüceerler'den gelmedir. Babam, yıllarca denizcilikle uğraştı. Balıkçılık ve süngercilik yaptı. Teknelerde çalıştı. Daha sonra Azmakbaşı mevkisinde denizciler kahvesini çalıştırdı. Annem de ev hanımıydı. O büyüttü bizi. İlkokulu bitirmiş, okuması yazması olan ileri görüşlü bir kadındı. Ahmet ve Sema diger kardeşlerimin adıdır. 3 kardeşiz biz.

Hüseyin Karaöz'ün annesi Nebile Yüceer Karaöz, babası Çolak lakaplı Mustafa Karaöz, kardeşi Ahmet, Azmakbaşı'nda, Atatürk İlkokulu karşısındaki dükkanları önünde, 1980.

Anneannem Pembe Yüceer'in babası, yani annemin anne dedesi de Çanakkale şehididir. Bodrum'un yerlilderdenmiş. Dedemin kardeş çocuklarından biri Türkiye'nin ilk ziraat mühendisi olan Necmettin Yüceer'dir. Onun abisi Sami Yuceer İstanbul'da Bayındırlık Bakanlığı satın alma komisyonu şefiydi. En küçük kardeşi Yalçın Yüceer Bodrum'da ziraat dairesi müdürlüğü yapardı.

Ayaktakiler; Ali dayı, Gıcır Ali Kıvrak, Mustafa Doksan, Gapli Hasan ve oğlu, Mustafa Doksan, Dalevera Ali dayı, Özgüreli, Anter Cengiz, Çakırcalı Halil Taş, Mehmet Zenger, Halim Kopanaki. Oturanlar; Kerimoglu Recep Çelikoğlu, Süleyman Denizkaplanı, Hataylı Mehmet Yakar, Beti Kaptan Mustafa Odabaşı, Çobanın İbram Baylanoz… Azmakbaşı Kahvehanesi önü, Fotoğraf- Hüseyin Karaöz, 1960'lı yıllar.

Azmakbaşı'nda o zaman iki tane kahvehane vardı. Birisi babamın, birisi de Halitlerin kahvesi dedikleri kahvehaneydi. Daha sonra Atatürk İlkokulu'nun karşısında, kız kardeşimin adıyla Sema adında bir bakkal dükkânı açtı babam. Bu bakkal dükkânı daha çok annemin adıyla, Nebile Bakkal olarak bilinir.

Babam aslen Bodrum'un yerlilerinin oturduğu Umurca Mahallesi'ndendir. Fakat evlenince, Giritli Mahallesi'nden, iki katlı bir Rum evi almış ve orada yaşamaya başlamış. Biz kardeşlerim ve ailemle

orada doğup büyüdük. Evimiz, sokağın ikinci eviydi. Denize 20-30 metre mesafedeydi. Sokağımızda yaşayanların hepsi Girit göçmeniydi.

Azmakbaşı, Halit'in Kahvehanesi, 1960'lı yıllar, (Hüseyin Yeter Şakar arşivi).

Şehit ve gaziler: Babamın babası Karamehmetoğulları'ndan, adını aldığım Hüseyin dedem, Çanakkale Savaşı'nda şehit olmuş. Babam tek evlatmış. Babasını hiç tanımaz. Babaannem büyütmüş onu. Annemin anneannesi Hatice Hanım da Bodrum'un yerlilerindenmiş. Hatice Hanım'ın kocası da Çanakkale Savaşı'nda şehit olmus.

Çocukluk yılları ve eğitim: 1973 yılında Amerika'ya geldim. Daha önce İzmir ve İstanbul gazetelerinin foto muhabirliğini yaptım. 1960 sonlarında İzmir gazeteleri aynı gün, İstanbul gazeteleri bir gün sonra Bodrum'a gelirdi. Yeni Cami altında Kâmil Cingöz amcamızın gazete bayisi vardı. O zaman merkezde Turgutreis İlkokulu, bir de Eskiçeşme Mahallesi'nde Cumhuriyet İlkokulu vardı. Biz Kumbahçeliler, Umurcalılar, Yokuşbaşı, Çarşı ve Türkkuyusu Mahallesi öğrencileri Turgutreis'e giderdik. Tepecik, Yeniköy, Eskiçeşme Mahalleleri, Cumhuriyet İlkokulu'na giderdi. Ben 3. sınıftayken Atatürk İlkokulu'nu kurmaya başladılar. Biz, Atatürk İlkokulu öğrencileri Turgutreis ve Cumhuriyet ilkokullarında tamamladık okulu. Sonra oraya Atatürk İlkokulu yapıldı. Sonra da ilkokul olarak kullanılan bu binanın altında kız sanat okulunu açtılar. Ben Atatürk İlkokulu'nun ilk mezunlarındanım.

Çocuk oyunları: Azmakbaşı'nda eski bir mezarlık vardı. Cumartesi günleri Bodrum'un tek kapalı sineması olan Turgutreis Sineması'nda ögrenci matinesine gider, kovboy filmi izlerdik. Sonra da Cevat Şakir'in diktiği ağaçların oradaki alanda kovboyculuk oynardık. Yaz günlerinde karanlık basınca kemik bulmaca oyunu oynardık. Özellikle, kış aylarında lodos sert estiğinde çok sayıda kemik parçası ortaya çıkardı kumların arasında. O karanlıkta, bulduğumuz kemiklerle oynardık. Cevizlerle bilye oynardık. Çelik çomak oynardık. O zamanlar futbol topuna ayak topu derlerdi. Sakatlanma korkusundan olsa gerek okullarda futbol oynamak yasaktı. Ortaokulda tatil zamanında futbol oynayanlar disiplin cezasına çarptırılırlardı. Okul müdürünün odasında elbise fırçasının tahta yüzüyle avuç içlerim yanıncaya kadar dayak yedigimi hatırlarım. Topa kafa ile vur, voleybol oyna, sorun yok. Ayakla oynarsan cezası vardı.

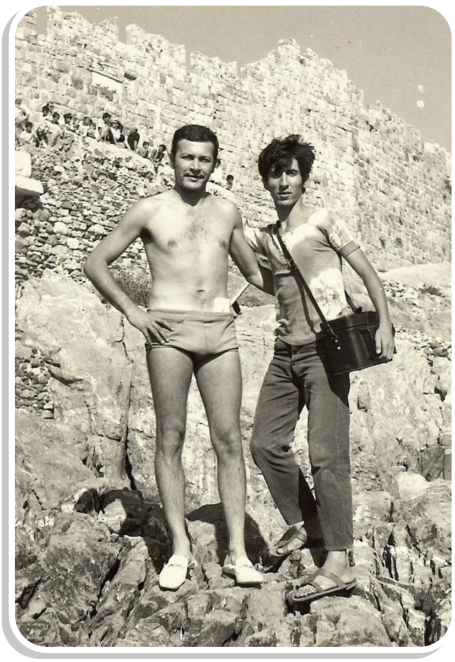
Bodrum, Milas, Yatağan, Çine, Aydın üzerinden İzmir arasında çalışan şoför Cumhur Topçu idaresindeki Karadeveci Turizm otobüsü, 1967, (Ali Şengün-Eski Bodrum Arşivi).

Ortaokula 1961 yılında başladım. Ortaokul o zaman yeni açılmıştı. Bodrum, devlet memurları için süngün yeriydi. Polisinden öğretmenine sürgüne gönderilen birçok memur Bodrum'a gönderilirdi. Ben üç yılda mezun oldum. Bodrum-İzmir arası otobüsle 8 saat, 72 kilometelik Milas-Bodrum arası 2 saat sürerdi. Bu yüzden de kimse Bodrum'a memur olarak gelmek istemezdi. Mesela, Hey Yavrum diye bir öğretmenimiz vardı, aslında coğrafya öğretmeniydi ama Fransızca derslerine girerdi. Biz ite kaka, zor da olsa mezun olduk ortaokuldan.

Rahmetli babamın Demokrat Omar diye bir arkadaşı vardı. Demokrat parti sempatizanıydı. Onun kız kardeşinin oğlu İzmir'de Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'ne gitmiş. Askerliğini yedek subay olarak yapmış. Babam da beni o okula gönderdi. Torbadan kader kısmet çeker gibi ağaç işleri bölümünü çektim. İki sene üst üste bir dersten kaldığım için sınıf geçemedim. Babam okula geldi. Sana birkaç tane keçi ile koyun alayım da çobanlık yap dedi ve beni Bodrum'a getirdi. Çok utandım, Bodrum'a dönüp onun kahvesinde çalışmaya başladım.

Solda Gümrük Muhafaza Memuru Konyalı'nın Mehmet Erik, ortada Mustafa Karaöz, sağda Mehmet Dalaman, oturan Hüseyin Gonca, 1930'lu yıllar.

Hüseyin Karaöz ve Kartal Tibet, Bodrum Kalesi'nde 'Tarkan, Viking Kanı' filminin çekiminde, 1971.

Unutulmayan simalar: Kumbahçe Mahallesi'nin simge kişileri vardı. Emsal abla, Avukat Ahmet Hamdi Bey'in yanında hizmetli olarak çalışırdı. Siyahi Şahinde adında bir hanım, Erdoğan adında da bir oğlu vardı. Deli dolu, saf insanlardı. Fıstıkçı Ali amca vardı. Bizim mahalleden Gıdı Gıdı İbrahim amca, Hasan amcalar, Bekar Halil vardı. Onun Ramazan aylarında yaptığı naneli şekerler hiç unutulmaz. Kızının adı Pembe, hanımının adı Cemile'ydi. Çok bakımlı titizdi. Başkasının hiçbir şeyini yemezdi. Çeşmeyi dirseğiyle açardı. Sami abinin bakkal dükkânı bizden sonra açılmıştı. Mehmet Ali Dinç'in bakkalı da eskilerden… Kaymakam sokağının karşısındaydı. O hem posta pulu hem damga pulu satardı.

Bodrumsporlu yıllar: Ben çok aktif bir çocukluk ve gençlik geçirdim. Ticarette, sporda, her alanda rekabete inanırım. Bodrumspor, Mugla'da şampiyonluk yaşamamıştı. Mesela kaymakamlık kupası adı altında bir futbol turnuvası düzenlemiştim. Halikarnasspor adında bir takım kurdum. Halikarnasspor'da daha çok Girit asıllı ailelerin çocukları yer alırdı. Takımın kurucusu ben, Umurcalı bir ana babanın çocuğuydum. Hiç ayrımcılık bilmezken Halikarnasspor'a 'Marialar' denmesi çok garibime gitmişti. Halbuki o zamana kadar yerlilerle Giritliler arasında evlilikler çoktan başlamıştı. 1970'lerde başlayan kaymakamlık kupası turnuvası birçok yeni yetenek çıkardı ve Bodrumspor Muğla şampiyonu oldu. Bizimkiler Muğla'ya gittiğinde upuzun saçları ve hippi benzeri kılık kıyafetleriyle hava atarlardı. Biz birbirimize futbol ile bağlandık, birbirimizle kaynaştık.

Bodrumlu gençler çileli

Futbol sahası yapılması için Federasyona baş vuracak olan Bodrumsporlular

«Biz de futbol sahası istiyoruz»

Muğla Kafaca Gençlikliler şampiyonlukta iddialı

Hüseyin KARAÖZ-BODRUM

Turistik Bodrum'un gençleri "Turizmde olduğu kadar futbolda da söz sahibi olacağız"demişlerdir. Ancak sahaları olmadığından yakınan, Bodrumlular Futbol Federasyonu'na baş vuracaklarını söylemişlerdir.

Milas ve Yatağan gibi dişli ekipler - le mücadele edecek olan Bodrumspor- lar "Bizler her sportif yönden Muğ- la'da tüm takımlara örnek olmaktayız. Basket ve yüzme takımlarımız, profesyonel takımlarla mücadele edecek güçtedir" demişlerdir.

Öte yandan, Muğla Amatör Ligi'nde başarılı maçlar çıkartan, köyleri - nin gençlerinden kurulu Kafaca Genç - likliler "Köyümüzü başarıyla temsil edeceğiz" diyerek, iddialı konuşmuş - lardır.

Hüseyin Karaöz imzalı Günaydın gazetesi haberi, 1973.

Umurca Mahallesi'nde Yükselspor'u kurdular. Ondan sonra yüksek öğrenim gören arkadaşlar yüksek öğrenim derneği futbol takımını kurdular. Daha sonra Karaova'da bir takım

GÜNAYDIN

TÜRKİYE'DE EN BÜYÜK LOKAVT

Demiryolları 40 bin işçisine yol veriyor

BUZLAR ERİYOR

Nixon Kızıl Çin'e gidecek

Deniz Gezmiş ve yirmi arkadaşının idamları istendi

Gazete köşğüna görülmemiş bir ZAM geldi...

Çıkardığı dev sünger 1170 liraya satıl

13 ay önce Hollanda'ya çalışmaya giden Erzurumlu Erdal üç güzel kızla döndü

Hüseyin Karaöz imzalı 'Dev Sünger' habeti, 17 Temmuz 1971.

kurdular. Bodrumspor'a, Bodrum sporuna bu genç arkadaşların büyük katkısı oldu.

İş yaşamı / Bodrum'un acar foto muhabiri Hüseyin Karaöz: O zamanlar, Ege Bölgesi'nde yayın yapan Ege Ekspres, Yeni Asır ve Demokrat İzmir isimleriyle çıkan 3 tane gazete vardı. Ben Ege Ekspres'e dilekçe gibi bir mektup yazdım; gazetenizin Bodrum muhabirliğini yapmak istiyorum, dedim. Fotoğraf makinam bile yokken, 18 yaşında böyle başladım gazeteciliğe. Askerliğe kadar, bir buçuk yıl habercilik yaptım. Fotoğrafçılık yapan Vehbi Eskier isimli bir amcamızdan emanet fotoğraf makinesi alarak foto muhabirliği yaptım.

Mercan Mehmet Nalbantoğlu, Hüseyin Karaöz, 1967 yılı, 3. tertip askerleri.

Askere gitmek için yaşımı bir yıl büyüttüm ve askere gittim. Önce İskenderun'a, daha sonra da gazetecilik mesleğimden ötürü, teleks operatörlüğünü öğrenmem için Yassıada'ya gönderdiler. Orada iki ay kaldım. Oradan Ankara'ya deniz kuvvetlerinin haber alma dairesine bir dağın başına gönderdiler. Gemilerden mesaj alıp mesaj verirdik. Askerde çok vaktim oluyordu. O zamanlar Fono isminde, mektupla yabancı dil öğrenme usulleri vardı. Ona üye oldum. Her hafta ders gönderiyorlardı. 10 saatlik nöbetlerimde astsubay bir büyüğümün de yardımıyla İngilizce öğrenmeye başladım.

Askerlik bitti. Bodrum'a geldim. Amerikan Barış Gönüllüleri'nin, halk eğitim merkezinde düzenlediği İngilizce kursu vardı. Onlardan da İngilizce dil eğitimi aldım.

Fırında ahtapot tarifli gazete haberi: 1969-1970 yıllarında Türkiye'ye ilk renkli gazete sayfalarını getiren Günaydın Gazetesi'nde çalışmaya başladım. Askerden döndükten sonra turizm başlamıştı. Bu gazete grubunun magazin haberlerine yer verdiği Saklambaç isimli ayrı bir gazetesi vardı. Günaydın gazetesine müracaat ettim. Kabul ettiler. İyi de para veriyorlardı. Daha sonra kadınlarla ilgili ekler de çıkartmaya başladılar. İçinde yemek tarifi olan haberler istediler. Bizde meşhur olan ahtapot ile ilgili yemek tarifi içeren bir haber hazırlamaya karar verdim. O zamanlar renkli dia filmi bulmak bile zordu. Ben filmi bulduktan sonra onu banyo işlemi için Avusturya'ya gönderiyordum. Neyse, fırında ahtapot tarifi için ahtapotu çarparken, sürterken, pişirip servis tabağına konulurken fotoğraflarını çektim. O zaman bende daktilo bile yoktu. Hakkı Güney ismindeki marangoz arkadaşın yazıhanesindeki daktiloda haberi yazmaya başladım. O anda yazıhaneye gelen rahmetli Nazif Cengiz yine ne yazıyorsun diye sordu. Bana ahtapotun midyeyi nasıl yediğini anlattı. Ahtapotun midye kırmak için azında taş tuttuğunu ve midyeyi öyle yediğini de yazdım ve haberi yolladım. Gazete yöneticileri, hikâyesi ile bu yemek tarifini çok beğendiler. Çok da iyi para verdiler.

Mars'a gidecek ilk Türk, Günaydın muhabiri olacak!

Arkadaşımız Hüseyin Karaoz Amerikan Uzay Araştırma Merkezi NASA'ya başvurarak, Mars gezegenine gitmek için gerekli olan pasaportu aldı.

VIRGINIA – Mars'a gidecek ilk Türk, Günaydın muhabiri Hüseyin Karaoz olacak. Gazeteci Hüseyin Karaoz, Mars gezegenine gidebilmek için Amerika Uzay ve Havacılık Dairesi'ne (NASA) başvurarak gerekli olan belgeleri ve pasaportu aldı.

Turistik yolculuk

İki yıl önce meydana gelen Challenger faciası nedeniyle uzay çalışmalarına bir süre ara veren NASA yetkilileri, uzay yarışında Sovyetlerin gerisinde kaldıklarını kabul ediyorlar. Ancak yine de çalışmalarını özellikle Mars'a yolculuk üzerine geliştirdiklerini belirten yetkililer, "Ay'a ilk ayak basan Amerikalılar oldu. Mars'a da ilk turistik yolculuğu biz düzenleyeceğiz" diyerek iddialarını ortaya koyuyorlar.

Hüseyin Karaoz uzay merkezinde

Türk gazeteci Hüseyin Karaoz, NASA Uzay Merkezi'nin Hampton'daki üssünde görülüyor... NASA'nın uzay çalışmalarını, Mars gezegenine gidebilme yolunda sürdürdüğü belirtiliyor

Günaydın gazetesi, eylül 1987.

Devlet memurluğundan istifa ve Amerika macerası: 1971 yılında girdiğim devlet memurluğu imtihanını kazanarak Ula'da göreve başladım. Ula Gökova'da devlete ait olan bütün taşınır, taşınmaz varlıkların kaydını tutmaya başladım. Orada 1 sene kadar çalıştım. Bu arada Bodrum'a gidip gelmeye ve Günaydın gazetesi için magazin ve spor haberleri yapmaya da devam ediyordum.

Bodrum'da bizim kahveye gelen ve bakkal dükkânından alışveriş yapan Fettah Turguttekin isminde bir amcamız vardı. Bu adam İstanköy'den Bodrum'a gelip yerleşmiş. Onun Amerika'da yumurta ikizi Raşid adında bir kardeşi varmış. O amcanın mektuplarını yazıyordum. 'Bodrumlu ikizler 50 yıl sonra birbirlerinden haber alabildiler' diye haberlerini yaptım. Adam henüz Cumhuriyet ilan edilmeden, harf inkılabı olmadan İzmir'den gemiye atlayarak önce İtalya'ya sonra Amerika'ya gitmiş ve orada yaşamaya başlamış. Amerika'daki kardeşinin mektuplarını yazmasına da Ankara'da Gülhane Akademi Hastanesi'nde bir bölümün başkanı olan zamanın ünlülerinin burun, meme, yüz germe ameliyatlarını yapan Profesor Namık Kemal Baran diye birisi yardımcı oluyordu. Raşid amca 55 yıl sonra, büyük kızıyla Türkiye'ye geldi. Namık Bey'le birlikte onları gezdirdik. Amerika'ya ihtisasa gitmiş Namık Kemal Bey... O, bana selam yazıyor, ben ona selam yazıyorum derken samimi olduk kendisiyle. Onun görevi bitti, Ankara'ya döndü. Oradaki amcanın sosyal sigortadan emekli olabilmesi için gerekli nüfus kayıtlarını bulamamışlar. Namık amca, bunu yaparsan sen yaparsın Hüseyin, dedi. İstanköy'den Bodrum'daki nüfus dairesinin deposuna gönderilen belgeleri buldum. Onları çıkartıp eski yazı okuyan birisini bulduk, tercümesi ile birlikte belgeleri Amerika'ya gönderdik. Adam Amerika'dan emekli oldu bu sayede.

Namık Kemal amca İngilizcemi geliştirmek üzere Amerika'ya gidebilmem için oradaki amcadan ricacı oldu. Olumlu haber gelince Ula'daki memurluğu bıraktım. Raşid amca orada üzerine kayıtlı olduğu varlıkları belirtti, benim Hüseyin'e bakmaya durumum müsait, burada yanımda kaldığı sürece çalışmayacak, eğitim alacak, İngilizcesini ilerletecek diye resmi makamlara yazı yazdı. Ankara'da büyükelçilikte tanıdıkları da vardı. 1 yıllık turist vizem çıktı. Benim de Amerika maceram böyle başlamış oldu.

Tabii bu arada annem Amerika'ya gitmemi hiç istemedi. Memurluğu bıraktığım için kızdılar bana. Uçak biletimi aldım. Cebimde 200 dolarla Amerika'ya geldim. Uçaktan indim, görevli yüzüme bakarak; 200 dolarla sen 1 yıl Amerika'da kalacaksın, nasıl olacak bu iş? diye sordu. Pasaportuma 30 günlük kalma izni basarak, uzatırlarsa uzatırlar diyerek göçmen bürosuna gönderdi. O anda başımdan aşağıya kaynar sular döküldü.

Buradaki amcanın yaşadığı, 6. Filo'nun olduğu yere, Norfolk şehrine geldim. En büyük gayem öncelikle lise diploması almaktı ama yetişkinler için lise diploması verecek yer bulamadım. Buradaki amcanın kızı bana yardım etti. Beni şehrin eğitimden sorumlu müdürlüğüne götürdü. Kız, durumumu anlattı, gazeteciliğimden ve memuriyet hayatımdan bahsetti ve böylece müfettişi ikna etti. Benim adıma dilekçeler yazdı.

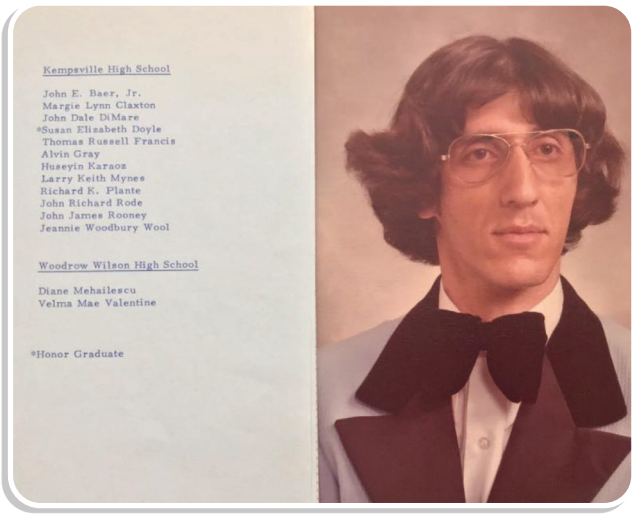

Hüseyin Karaöz, San Fransisco Caddeleri, California, 1983.

30 günlük süre biterken göçmen bürosuna gittik. Oradaki görevlileri de 26 yaşındaki adamın liseye gidebilmesi için ikna etti. Göçmen bürosunda vizeyi verecek adamlar 26 yaşında liseye gideceğimi duyunca güldüler. Soruşturacagız ve karar vereceğiz deyip bizi postaladılar.

Sınır dışı edilmeyi beklerken okula kabul mektubu elime ulaştı. Her gün çoluk çocukla birlikte sarı okul otobüsüyle liseye gitmeye başladım. İzmir'den aldığım derslerin çoğunu toplam derslerden düştüler. İngilizce, matematik, Amerikan Tarihi gibi derslere girmeye başladım. 2 yıl sonra liseyi bitirdim böylece.

Üniversiteler pahalı, sen en iyisi yüksek okula git, ücreti daha ucuz, 4 yıllık üniversiteye transfer yaparsın dediler. Norfolk Üniversitesi'nin yüksek okulunda gazetecilik ana eğitimi aldım. Bodrum'a tatile geldiğimde tanıştığım, TRT spikeri Çetin Çeki isminde abimiz akıl verdi. Gazetecilikte gelecek yok, harcanırsın, televizyon tamirciliği öğrensen bile daha iyi olur dedi. Ben de üniversitede iktisadi ve ticari bilimler bölümünü tercih ettim. Pazarlama bölümünden mezun oldum. Böylece 4 yıllık üniversiteyi 1982'de bitirdim. Üniversite yıllarında hamburgercide çalışmış, sonra da yöneticilik yapmaya başlamıştım. Mezun olunca Virginia'nin en büyük basım evinin fotoğrafçılık bölümünde iş bulup 65 yaşına kadar çalıştım ve oradan da emekli oldum.

Kempsville High School

John E. Baer, Jr.
Margie Lynn Claxton
John Dale DiMare
*Susan Elizabeth Doyle
Thomas Russell Francis
Alvin Gray
Huseyin Karaoz
Larry Keith Mynes
Richard K. Plante
John Richard Rode
John James Rooney
Jeannie Woodbury Wool

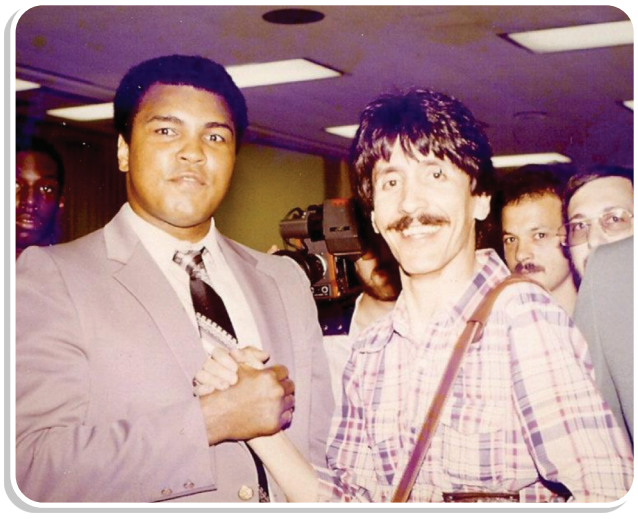
Woodrow Wilson High School

Diane Mehailescu
Velma Mae Valentine

*Honor Graduate

Hüseyin Karaöz, Kempsville High School (Lisesi) mezuniyet fotoğrafı, 1975.

Amerika'da üniversite yıllarında Günaydın ve Saklambaç gazetelerinde manşet olan haberlerim yayınlandı. Emekli olduktan sonra biraz Bodrum'da, biraz Amerika'da yaşamaya başladım.

Hüseyin Karaöz, Amerika'da haber takibinde, efsane Boksör Muhammed Ali ile birlikte, 1980'li yıllar.

Amerikan vatandaşlığı: Bu arada mecburi bir evlilik maceram da oldu. Bodrum'a tatile gelmiştim. O zaman hem okuyor hem de hamburgercide çalışıyordum. Dönüşte, New York'a indiğimde göçmen bürosundaki görevli valizimi görmek istedi. Oradaki amcanın kızı bana bir mektup yazmıştı; çalıştığım yerle ilgili şeyler de yazmış o mektupta. Görevli mektubu okuyunca Amerika'da çalıştığımı anladı. Oysa çalışma iznim yoktu. Karar vermen için sana 5 dakika müsaade: Ya geri dönersin ya da seni içeri tıkarız, dedi. Hapse tıkmalarını kabul etsem, ne zaman hâkim karşısına çıkacağım belli değil, çıksam bile kalıcı olarak sınır dışı edilme ihtimalim de vardı. Beni Lufthansa Hava Yolları uçağıyla, polis eşliğinde Frankfurt'a gönderdiler, nezarete aldılar. Oradan İstanbul'a döndüm. Gazeteye uğradım. Oradan da Bodrum'a döndüm. Okul gitti, eski püskü bir arabam vardı, o da gitti. Memuriyetten istifa etmiştim. Elimde hiçbir imkân kalmamıştı.

Başıma gelenleri kabullenmedim. Amerikan Başkanı Jimmy Carter'a bile mektup yazdım. Türkiye'de o zaman üniversitede anarşi olayları vardı. Bunları da belirttim dilekçelerimde. Buradaki amcanın kızları da bazı milletvekillerine gitmişler. İlgililer tekrar dönebilmem için evlilik yapmam

gerektiğini söylemişler. Raşit amcanın en küçük kızı ile evlendik ve Raşid amcayı da ömrünün son günlerinde mutlu ettik.

Beni İzmir konsolosluğuna çağırdılar. Gazeteci olmak için orada verdiğim çabaları anlattım. Sana nişanlılık vizesi vereceğiz ama 90 gün içinde evlenmen lazım, evlenmezsen yine sınır dışı edilirsin, dediler. Geldim, Amerika'daki amcanın kızıyla evlendik. Kız, Las Vegas'ta oturuyor. Ben de oraya gittim. Baktık bu iş yürümeyecek, 5-6 ay sonra ayrıldım yanından. Beni şikâyet etmiş, komünist bu, Amerika'yı sevmiyor, kaçtı gitti, demiş. Arkasından da haberim olmadan beni boşamış.

Hüseyin-Nurdan Karaöz'ün nikah töreni, 1990.

Ben enişte lerinin evine dönmüştüm, karakoldan çağırdılar. Kanunsuz iş yapmışsın, dediler. Avukat tuttuk, Washington'da mahkemeye çıktım. Kadın hâkime başımdan geçenleri anlattım. Hâkim, savcıya Hüseyin'i sınır dışı yapamayız, büyük bir suçu yok, eğitim almak istemiş, dedi. Mahkeme kararıyla oturma ve çalışma izni verdiler. Bu arada mektupla anlaşarak, Aydın-Çineli olan eli yüzü düzgün, çalışkan bir hanım olan Nurdan Alanlı ile tanıştım. Böylece 1990 yılında Bodrum'da evlendik. 1992 yılında Can Mustafa adında bir oğlumuz oldu. O da makine mühendisi oldu Amerika'da.

Foto muhabirliği anıları: Bodrum'a gelip gittiğim zamanlarda ve 1985'lere kadar Amerika'da ara ara haber yazmaya devam ettim. Mesela 1967 yılında Zeki Müren'in Bodrum'a ilk gelişinde, onu karşılayan bendim. Ege Ekspres gazetesine haber yaparken Bodrum Turizm Derneği için de çalışıyordum. Bodrum'u Türkiye'ye tanıtmak için Zeki Müren'i Bodrum'a davet etmişlerdi. Eşin dostun bahçesinden çiçek toplayarak bir buket yaptık. Yokuşbaşı'nda kahvehanede Zeki Müren'in arabasını beklemeye başladım. Neyse geldi, durdurdum arabayı. Zeki Müren'e, Bodrum'a hoş geldiniz, dedim. Çok sevindi. Arabasına aldı, birlikte Bodrum'a girdik. Orada bir hafta, on gün kadar misafirimiz oldu. Birçok yere götürdük. Karaada'ya götürdük. Denizde yüzdüğü esnada, haber vermeden Kararada'da elinde ahtapot olan fotoğrafı gazeteye gönderince bana çok kızdı.

1967 yılında Bodrum Turizm Tanıtma Derneği'nin misafiri olarak Bodrum'a gelen Zeki Müren Karaada Ilıcaası'nda. Fotoğraf-Hüseyin Karaöz.

'Fikret Kızılok zıpkınla köpekbalığı avladı': Fikret Kızılok tatil için Bodrum'a geldiğinde bizim kahvenin biraz ilerisinde, daha önceleri Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın da kaldığı, Balıkçı isminde bir pansiyonda kalırdı. Bizim balıkçılar kahvesine de sık gelirdi. Balıkçılar da bizim kahvenin önüne demirlerdi. Bir gün bunların ağlarına boyum kadar bir köpekbalığı dolanmış. Kocabacaklar'dan Ömer diye bir arkadaşım vardı. Zıpkınla ava giderdi. Onun zıpkınını, palet ve maskesini alıp Fikret Kızılok'a verdim. Köpekbalığı ile birlikte renkli bir fotoğrafını çektim. 'Fikret Kızılok Bodrum'da kocaman köpekbalığı vurdu, dikkatli olmasa canından oluyordu' başlığı ile haber geçtim. Fikret Kızılok, bunu görünce çok kızdı ama çok da ses getirdi haber. Başka kızanlar da oldu yerlilerden. Burada köpekbalığı var diye turist gelmeyecek diye düşündüler.

7 günlük hapis cezası getiren haber: Bir de 7 gün hapis cezası almama neden olan bir haberim oldu. Dünyanın 7 harikasından biri olarak kabul edilen Bodrum mozelesinin kazı alanından tarihi bir eserin kayboldugu dedikodusu yayılmıştı. Buraya sürgün edilen bir polis memuru, kazıda çalısan bir garibanı dövüp hastanelik etmişti. 'Polisten dayak yiyen işci hastanelik oldu' başlığıyla haber yaptım. Birkaç yıl sonra bir hırsızlık olayı hakkında bilgi almak için emniyete gittigimde haberden sonra hakkında incelerme başlatılan polis memurunun hışmına uğradım. Sicili bozuk olan o polis memuru, kendisine saldırdığım yalanını uydurarak beni dava etti. Şahidim olmadığı, kendisi de memur olduğu için mahkeme bana 1 hafta hapis cezası verdi. Ceza paraya çevrildi. Ödedim de hapse girmedim.

'Sizi karadan bekliyorduk Sayın Demirel': Milas ile Bodrum arasındaki yol için Bodrum'a gelen her siyasi bu yolu yaptırma sözü verirdi. Demirel de bu sözü verdi. 5 yıllık kalkınma planı içinde olduğu açıklaması yapıldı. 1970 yılında Demirel Bodrum'a geldi. O zamanlar Bodrum'a tanınmış yazarlar da gelmeye başlamıştı. O yazarlar, sizi uyutuyorlar 72 kilometrelik yolun 5 yıllık kalkınma planı ile ne alakası var, diyerek bize akıl verdiler.

Demirel'in Datça'dan sahil güvenliğin hücumbotu ile geleceği haberini aldık. Hemen bir pankart hazırladık ve Demirel'in görebileceği bir yere koyduk. 'Sizi denizden değil karadan bekliyorduk Sayın Demirel' yazıyordu pankartta. Demirel konuşmasını yapmaya başladı. 'Sizlere bir an önce kavuşmak için deniz yolunu tercih ettik ama yolu da yapacağız' dedi ve gitti. Yol yapılmadı tabii ama Adalet Partisi ilçe yönetimi topluca istifa etti. Partililerin isifa haberi benim imzamla 'Demokrasi Örneği' başlığıyla yayınlanmıştı.

Sema Bakkal (Nebile Bakkal), Atatürk İlkokulu karşısı, 1960'lı yıllar.

Değişim: Bodrum'u tanıtmak için çok uğraştım, çok haber yaptım. Ama kayıtlı nüfusu 200 bini geçen Bodrum'da hâlâ oteller, binalar, turistik tesisler yapılıyor. Bu altyapının bu nüfusa yetme imkânı yok. Bodrum, Bodrum olmaktan çıktı. Türkiye'de ev pansiyonculuğunu en iyi yapan Bodrumlulardı. Ama bunun kıymeti bilinmedi. Şimdi mafya ve polisiye olaylarla anılan bir yer oldu.

Kumbahçe Mahallesi

Hüseyin Yeter Şakar, (1936 doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 14 Haziran 2023.

Aile bilgisi: Bodrum'da doğdum. Atalarım Girit muhaciri. Dedem, 1887'deki katliamlar sırasında, babam on yaşındayken ailesini alıp, Girit'ten piyade teknesi ile kaçıyor. Maceralı bir yolculuktan sonra İstanköy'e geliyorlar. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar orada kalıyorlar. 1923'te, mübadele zamanı Bodrum'a geliyorlar. Giritli, yani Kumbahçe Mahallesi'ne iskân ediliyorlar. Ben orada, babamın iskân edilmiş olduğu 135 numaralı evde doğmuşum. Aslen kadim Bodrumluyum ama köküm Girit'tir.

Aile tarihi, Rumlarla ilişkiler, göç ve mübadele anıları: Atalarımız 1645'te Deli İbrahim zamanında, Güzel Yusuf kumandasındaki orduyla Girit fethine katılmış. Oraya Karadeniz'den gittikleri anlatılır. Fetihten sonra Rumlara karşı nüfusu dengelemek için padişah fermanı çıkıyor. Müslümanlığı kabul eden Rumlarla evlenin ya da Anadolu'dan ailenizi getirin, deniliyor. Dedem o vesileyle orada herhalde evlendi ve aileler genişledi. 1800'lü yıllara gelindiğinde kardeş gibi yaşayan Venediklisi, Türkü, Yunanlısı emperyalist güçlerin fitnesi ile düşman oluyor, huzur bozuluyor. Karşılıklı katliamlar başlıyor. Türkleri atmak için isyanlar çıkıyor. Bu katliamlardan biri de dedemin yaşadığı Girit'in Sipinalonga Adası'nda yaşanıyor. Kardeş gibi yaşarlarken iş kötülüğe varıyor. Hali vakti olanlar gizli gizli kaçıyor. Kalanlar da kaçmanın yoluna bakıyor. Dedemin inşaat malzemelerini taşıdığı bir teknesi varmış. 1887'de bir gün kafasına koyuyor ve çoluk çocuğunun istikbali için bir gece yelkenle adadan adaya geçip henüz Anadolu toprağı olan İstanköy'e geliyor. Mübadeleye kadar orada yaşıyorlar.

Hüseyin Şakar'ın babası Derviş ve annesi Halime Şakar, 1960.

Gizli kaçıyorlar, çünkü balıkçı kisvesi altında korsanlar dolanıyor denizde. 1912'de İtalyanlara kadar dedem mesleğini devam ettirmekte. Hem taş taşımakta hem balıkçılık yapmakta. Babam da o yıllarda bugünkü ortaokulun ve lisenin muadili bir okulda okuyor. Bir yandan da berberlik ve kahvecilik yapıyor. Durumları iyiymiş ama mübadele olunca Anadolu'ya gelmek istiyorlar. O zamanlar, bizim Kumbahçe Mahallesi, Rum mahallesi adıyla anılırdı. En uç mahalleden kiliseye kadar olan bölgede ekseriyetle Rumlar yaşarmış. Bunlar mübadelede gönderilip dedelerimiz buraya iskân edilince, yerli halk Giritliler mahallesi demeye başlamış. İlk geldiklerinde bir uyumsuzluk olmuş. Türk değil bunlar, yarı yavur, derlermiş ama sonra insanlığımız, Müslüman olduğumuz, medeniyetimiz anlaşılıyor, kız alıp vermeye başlıyorlar ve yekvücut bir halk oluyoruz.

Hüseyin Yeter Şakar, annesi Halime ve babası Derviş Şakar ile birlikte, 1963.

Dedem burada teknesiyle yük taşımaya başlıyor. Datça'dan sebze getirip satıyor. Babamın İstanköy'deyken zaten ruhunda bir inşaatçılık sevgisi var. İtalyanlar 1912'de oraya girip zapt ettikten sonra imar girişimi başlatıyorlar. Babam arada bir kalfasına bırakıyor dükkânı, gidip inşaatları seyrediyor. Onlarla dostluk kuruyor. Duvar örmesini, beton dökmesini öğreniyor. Mübadele ile Bodrum'a geldikleri zaman evvela burada, şimdi gümrük binası olan eski kilisenin karşısında hem kahve işletmeye hem berberlik yapamaya başlıyor. Burada Cevat Şakir'in de vasıtasıyla bir çevre ediniyor. O yıllarda belediye başkanı Hüseyin Mümtaz Ataman'ın kardeşi Necip Ataman, bir gün tıraş olurken babama, 'Benim şurada bir dükkânım var, onu yıkıp yeniden yaptırmak istiyorum. Kim yapar bu işi', diye soruyor. Babam, ben yaparım beğenmezsen de para vermezsin, diyor. O kadar güzel bir bina yapıyor ki herkes çok beğeniyor. O yıllarda Bodrum'da ilk modern belediye binası yapılacağı zaman da babama ihaleyi veriyorlar. O yılların Recai Güler ismindeki Muğla valisi temel atıyor. Babam 1 yıl içinde, 1936 yılında binayı yapıyor. Çok beğenildiği için Muğla'da 6 ay kursa

gönderiyorlar ve belediye kalfası oluyor. Bugünün belediye fen amiri olarak 20 yıl Bodrum'un imarını yönetmeye başlıyor.

Aile isimleri ve lakaplar: Eski Bordum'da bizim Giritlilerden belki 200 tane lakap vardı. Kefalanos'lar, Fandarus'lar, Vaporalar, Klavura, Feryo, Karpuzaki vardı mesela. Lakapların çoğu, Kefalanos gibi mesela köy isminden geliyor. Feryo da dev ejderha manasında. Yerlilerden de şimdi aklıma gelen Sarıosmanlar ile Tüfekçiler var.

İşgal ve Millî Mücadele yılları: Dedelerim, babalarım Kurtuluş Savaşı'nda İstanköy'deler. Duyum alıyorlar, orada bir karışıklık yok ama sevinen Rumlar var Anadolu'nun işgal edilmesine. Münakaşa filan olmuş ama büyük bir sorun yaşamamışlar. Mesela annemin babası Hüseyin Çavuş, kolcu olarak, yani gümrük memuru olara geliyor İstanköy'e. Çok düşmanları oluyor. Bir kaçakçı ateş ediyor, bacağına geliyor kurşun. Efelikten ameliyat da olmuyor. Kangren oluyor, kesiyorlar ayağını, sonra da ölüyor ama savaşla ilgili huzursuzluk yok.

1940 yılında dört yaşındayım. İkinci Cihan Harbi başlıyor. İtalyanlar, Almanlarla müttefik olduğumuz için İstanköy'ü zapt etmişlerdi. Burayı geri almak için hücum ediyorlardı. Savaşın en kızmış zamanıydı. Hatırladığım kadarıyla artık Bodrum'da da alarm durumuna geçilmişti. Her an Türkiye de girebilirdi harbe. O sebeple harp talimleri yapılıyordu. O sırada Bodrum'a da tugaylar gelmişti, kışlaya. İstanköy'e bombardıman yapılıyor, uçaklar üzerimizden geçtiği için de sürekli karartma yapılıyordu. Sirenler çalıyordu, tatbikat yapıyorduk. Bodrum katı olanlar Bodrum katına kaçıyordu. 1945'e kadar sürdü. Bir gün bir uçak İstanköy tarafından geldi. Arkasından duman salıyordu. Dolandı, dolandı; kışla tarafına çakıldı. Pilotu yaralı kurtulmuş. İstanköy'de bombardıman devam ederken geceleri sahile gider film gibi seyrederdim. Üzerimizden, uçan kale dedikleri, müttefiklerin 4 pervaneli ağır bombardıman uçakları geçerdi. Burayı titretir, evler sallanırdı. Babam bizi evden çıkartır rasathane parkında yatırırdı. Bazı hücumbotlar da yara alır, gelir bizim sahillerde batardı. Uçaklar bezen denize düşüyordu. Ben 20-25 yıl sonra Orak Adaları'nda suyun dibinde yatan uçaklar görmüştüm.

Biz o yıllarda ekmeği, şekeri, gazı karneyle alıyorduk. Kıtlık vardı. Nihayet cihan harbi oluyordu ama şükrediyorduk bize karne ile verilenler için. İkinci Dünya Harbi bittikten bir-iki sene sonra Amerikan Marshall yardımları başladı. Diş macunu, süt tozu, yemekler bir de teknoloji… Filmlerini oynatmaya başladılar. Traktörlerini, uçakları gösteriyorlardı. O sıralarda, Marshall yardımlarını tanıtmak için dünyayı dolaşan belki 50 parçalık bir donanma geldi Bodrum'a. Sabahleyin kalktık, Bodrumlular gemilere bakmaya gidiyor. Mahkemenin olduğu yere, tanklar çıktı. Hayatımızda ilk defa görüyorduk. Tanklar ördek gibi yüzerek geldiler, Bodrum'u dolaştılar, gittiler.

Çocukluk ve okul yılları: Bodrum, çocukluğumda 2 bin 500, 3 bin nüfusluk bir yer. 1943 yılında Turgut Reis İlkokulu'na kaydoldum. 1947'de birinci sınıfa başlarken okulumuz bilinmeyen bir nedenle yandı. Biz yanındaki Cumhuriyet İlkokulu'ndan mezun olduk. Meslek sahibi olmak için İzmir'e ablamın yanına gittim. Mobilyacıda çalışmaya başladım. Ablam hastaydı, vefat etti maalesef ve Bodrum'a geri geldim. Ona benzer bir işe girecek oldum. Derken, 1949 yılında Bodrum'da ortaokul açıldı. İlk talebeler olarak kaydolduk. İki yıl devam ettim. Ayrıldıktan sonra Bodrum'un ve Ege'nin en tanınmış terzisi İbrahim Özkeskin'in yanında girdim, askerliğe kadar 10 yıl çalıştım.

Hüseyin Yeter Şakar arkadaşları Halide, Adviye, Güzin, Yüksel Kartal ve Turan ile birlikte, 1951.

Çocuk oyunları: Şimdiki çocukların modern oyunları yoktu ki. Biz oyunlarımızı kendimiz yaratırdık. En büyük tutkumuz kayık yüzdürmekti. Tenekeden kayıklar yapar, onlara yelken takıp yüzdürürdük. Yumuşak olduğu için daha çok körek denilen ağaçtan yapılırdı. Altına bir ağırlık koyarsın, dik dururdu. Kalyon yapardınız. O zaman yağmurlar çoktu, bu dereler hep denize akardı. Dalgalar yükselir, derelerin önü kesilir, derelerde kayık yüzdürürdük.

En sevdiğimiz oyun patlangaçtı. İncir ağacının bilek kalınlığındaki bir dalını 20-25 santim uzunluğunda keser, içindeki ilik gibi yumuşak kısmını kızgın şişle delerdik. Ona uygun bir piston yapardık. Dağda körek denilen bir kireçlik vardır. Onları birer santim boyunda keser, tükürükler, ağzını tıkardık. O pistonu kaktığınız zaman fırlayan körek, boom diye bir ses çıkarırdı. En güzel oyuncağımız oydu.

Bir de pavlos, yani kazık denilen bir oyun vardı. Odunların düz kısımlarını 20-25 santimetrelik kazık haline getirirdik. Yağmurlardan sonra çamur olunca yerde bir çukur açardık. Cıvık çamurla doldururduk içini. Sonra etrafına dizilir, sırayla atardık. Benden sonraki arkadaş ona nişan alıp fırlatır kazığını. Sökülebilirse yerinden onu alırdı. Söktüremezse öteki atardı. Bir çocuk bir tane pavlosla geldiyse, eve 10 taneyle dönebilirdi.

Aşık oyununu bilirim ama onu bazı büyükler, kumarcılar oynardı. Zar gibi atarlardı. Bizi yanlarına yaklaştırmazlar, görmeyelim diye kovalarlardı.

Hüseyin Yeter Şakar, eşi Zehra ve oğlu Derviş ile birlikte, 1968.

Mekânlar: Sulu Hasan Tepesi'ne çıktığınız zaman Bodrum'a hemen âşık olurdunuz. Kalesi, liman mahallesi, denize doğru narenciye bahçeleri, bahçeler içine serpiştirilmiş badanalı evleri... Denizle beraber muhteşem bir manzarası vardı. Şimdi o ağaçların yerini binalar aldı. Yazın bahçesine giderdi aileler. Biz mahallede kalırdık. Oturur gazete okursunuz, yoldan yarım saatte birisi geçerdi. Azmakbaşı Köprüsü'nden Paşatarlası'na kadar olan yol, toprak yoldu. Limandaki camiden itibaren Azmakbaşı Köprüsü'ne kadar yol Arnavut kaldırımıydı. Buraya yağmur suları geliyordu. Tütün ve sebze yetiştiriliyor, ziraat yapılıyordu.

Hüseyin Yeter Şakar terzilik yaptığı yıllarda bir arkadaşıyla birlikte, 1961.

Hüseyin Yeter Şakar, işlettiği Barbaros Pansiyon müşteri ile birlikte, 1981.

Tekne başında Hüseyin Yeter Şakar ve turistler bir tekne turunda, 1963.

Üretim ve ekonomi: İçeri kısımda Umurca Mahallesi ve Türkkuyusu Mahallesi vardı. Oralarda bahçeler, tarlalar vardı. Yani esas ziraat köylerimizdeydi. Köylerden develer üzerindeki çuvallarla gelen buğdaylar, değirmenlerde öğütülür, biz de yelkenlerinin dönüşünü seyrederdik hayranlıkla. Öğütülen unlar Bodrum'a indirilip fırınlara ve bakkallara dağıtılırdı. Yediğimiz ekmek kendi memleketimizin buğdayındandı. Köylerimizde küçükbaş da büyükbaş da vardı. Kurban Bayramı'ndan 15-20 gün evvel kuzu alır, beslerdik. Bodrum'un içinde de hayvancılık yapanlar vardı. Mesela Çoban Abdullah'ın Paşatarlası'nda keçileri, koyunları, inekleri vardı. Onlar sabahleyin İçmeler'e kadar yiye yiye gider, akşam toplu halde kendiliklerinden gelip ağıllarına girerlerdi. Hanımı Kübra yenge tereyağı ve keçi derisinde peynir yapardı. O mübareği açtığınız zaman kokusu mahalleye yayılırdı. Her açıldığında süt ilave ederdik.

Mustafa Polat, Hüseyin Şakar, Türkan Şakar, Yasemin ve Belkıs Şakar ile birlikte, 1962 yılında düzenlenen deve güreşleri hatırası.

Sosyal ve kültürel yaşam: Bodrum'un en büyük şenlikleri futbol maçları bir de güreşlerdi. Her sene kalede, şimdiki müzik platformunun olduğu hendeğin yeşilliğinde yağlı güreşler yapılırdı. İzmir'den, İstanbul'dan, Yatağan'dan güreşçiler, başpehlivanlar gelirdi. Kadın erkek bütün ahali doluşur, surların tepesinden güreşenleri seyrederdi. Güreşten evvel her pehlivan parsa toplardı. Başpehlivana, o zamanın belediyeleri, kaymakamlığı filan da para verirdi herhalde. 12 ay boyunca bu güreşleri beklerdik. Bayram gibi olurdu.

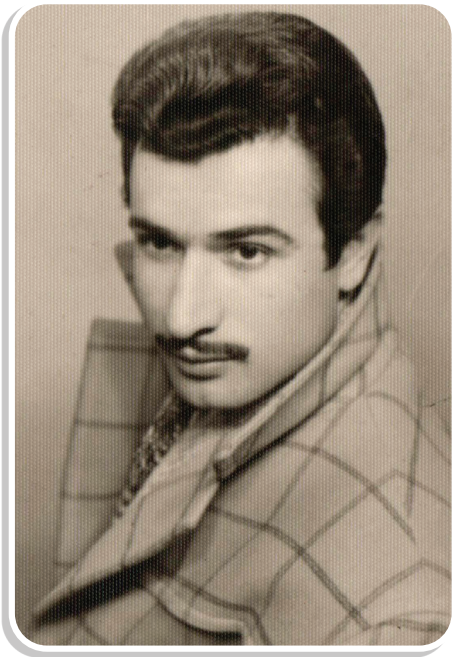

Soldan sağa; Osman Nuri Bilgin, Mehmet Özberk, Hüseyin Öncü, Zeki Karabagli, Mehmet Serçe, Hüseyin Biner, kaleci Şerif, Hasan Karabaglı, İbrahim Özkeskin, Mehmet Cansevdi, Şerafettin (kasap), Tevfik Tuncer, Reşat Bey, (Hüseyin Şakar).

Hüseyin Yeter Şakar, yeğeni Ülkü'nün düğününde istek üzerine şarkı söylerken, 1959.

Futbola gelince; Bodrum'un büyük aşkıydı. 1930'larda başlamış bu sevda. Amcamlar da oynarmış. Ben 1940-1950'li yıllardaki zamanını biliyorum. Maçlar Cumhuriyet Meydanı'nda yapılırdı. Başka hiçbir yerde kadın-erkek bir araya gelip de maç seyretmezdi. Bütün yerli kadınlar, Giritliler, kadın erkek herkes sandalyesiyle gelir, maç seyrederdi. Kadınlar da seyrediyor diye bütün çevre ilçelerin takımları can atarlardı Bodrum'da maç yapmaya. Bir gün de Amerikalıların donanma takımı bizim Bodrumspor futbolcuları ile maç yaptı. Bizimkileri 8-0 sıfır yendiler.

Hüseyin Yeter Şakar, 1961.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Bodrum'da yerlilerin ve Giritlilerin düğünü biraz farklı olurdu. O zaman mahrumiyet var, memleket küçük. Şimdi bir kız, üç tane erkekle dolaşıyor. İmkânı mı var bizim zamanımızda... Göz göze geldiğimiz zaman dedikodu olacak diye ödümüz kopar, gizli buluşulurdu ama daha ziyade görücü usulü olurdu evlilikler.

Bizim Giritliler arasında söz kesilir, günü belirlenir, nişan yapılırdı. Öyle altın, para pazarlığı filan olmazdı. Nişandan sonra düğün günü belirlenirdi. Şunu, bunu isteriz demez kızevi. İki taraf anlaşır. Oğlanevi mesela salonu, kızevi mutfağı dizerdi. Bunun yanında düğünde akrabalar eş dost takı takardı. Bizde düğün iki gün sürerdi. Cuma akşamı kına gecesi, cumartesi düğün yapılır, gece eve girerlerdi. Hali vakti iyi olan Milas'tan caz getirir, düğününü sinemada balo şeklinde yapardı. Kimi de müsait bir evin bahçesinde yapardı düğünü. 1950'li ve 1960'lı yıllarda cazlı düğünlere cümbüş, keman, bateri çalan foto grubu gelirdi. Mustafa ağabeyimiz vardı. Çocukları şimdi devam ediyor o işe.

Yerlilerin düğünleri bir hafta sürerdi. Yerlilerde davetiye yerine okuntu dedikleri havlu ya da bez kumaş parçası hediye olarak gönderilirdi. Sonra düğün yapılacak eve bayrak asılırdı. Eş dost gelirdi başka yerlerden de. Her gün lokumlar, keşkekler yapılırdı. Perşembe gecesi kına eğlentisi yapılırdı. Onların sandıklarında saklanan temel devrenler çıkarılır, gelinlik çağına gelen kızlara giydirilir, aralarında eğlence olurdu. Cuma gecesi düğün yapılırdı. Yerliler genellikle kendi bahçelerinde yapardı düğünü. Dikdörtgen şeklinde kalaslar konur, genç kızlar önde oturur, evvela onlar başlardı oynamaya. Kemanı Kemancı Salih çalar, Hatçe yenge veya Raziye darbuka çalardı. Araya mesafe bırakmak suretiyle daire şeklinde dizilen erkeler kızları seyrederdi. Kızları orada beğenirlerdi. Kızların oyunu bitirince erkekler başlardı. İçki de varsa aralarında kini, husumeti olanlar arasında kavga çıkabilirdi. Rakibi içeriye girip çalgıcıyı durdurur da kendi havasını çaldırmak isterse kavga gürültü olurdu.

Cumartesi günü gelin alma başlardı. Kızevi arzu ederse misafirleriyle beraber yer-içer; kızı almaya gidecek olan oğlanevinde de damadın arkadaşları için masa kurulurdu. Vakit gelince yola çıkılırdı. Kız, babaevinden ayrılırken ağlaya ağlaya büyüklerinin ellerini öper, atın üzerinde yola çıkar, yolda eğlence olur, arada durulur, yol kesenler, bahşiş isteyenler olur. Damat tavuk, rakı ya da para veridi yol kesenlere. Eve gelinir, damat kapıda bekler. Cebinden bozuk para çıkarır, çocuklar kapışırdı. Bu arada kızın ağzına şeker konur, tatlı geçinsinler diye kapıya bal çaldırılırdı. Gelini alır, girerdi içeri damat. Düğün orada biterdi ama bunun bir de gecesi vardı. Bu düğünlerde yengelerdi kıza akıl veren. Erkeğe akıl verenler de sağdıçlık yapardı. Bizde de öyleydi. Gece herkes çekilir, samimi arkadaşları eziyet olsun diye damadın kapısına gelir, 15-20 dakikada bir kapıyı çalar, baklava isterlerdi.

Yengelerin bir görevi daha vardı. Sonradan kalktı bu usul. Yenge, düğünün ertesi günü evin önüne gelir, yukarıdan aşağıya atılmış olan çarşafta kan lekesi var mı diye kontrol eder, sonra da onu alır giderdi. Bizde de vardı o âdet.

Sünnet düğünleri: Sünnet yapılacak evin kapısına birkaç gün evvel bayrak asılırdı. Sünnet çocuğuna yatak hazırlanır, sünnet günü kıyafeti ve şapkası giydirilirdi. Çocuk o gün gezdirilirdi tekne veya atla. Hoca ve sünnetçi evde beklerdi. Sünnet anı geldiği zaman kirve tutar çocuğu kıpırdamasın diye. Sünnetçi hazırlanırken yanında oturan Ahmet ve Ali Mehmet hocalar ilahi okurdu. Tam kesileceği zaman ilahi biter, hoca maşallah, maşallah diye bağırır, dışarıdaki konuklar sünnetin yapıldığını anlardı. Çocuk ağladı mı hocanın elindeki lokumu maşallah derken çocuğun ağzına tıkardı.

Sünnet başlamadan evvel konuklar gelmiştir, çocuk konukların elini öper. El öptürenler çocuğun fesinin içine bahşiş atardı. Sünnetten sonra da çocuk yatakta yatarken aile etrafı altın ya da para takar. Çocuğa paraları saydırırlardı sızlanmasın, diye.

Sünnetten evvel mevlit okunurdu aile isterse. Sonra bir eğlence tertip edilirdi. Keman olurdu genelde. Giritlilerin ve yerlilerin eğlencelerine kadın ve erkekler birlikte katılırdı.

Asker uğurlaması: Şimdiki gibi davul zurna çalınmazdı, araba yoktu doğru dürüst. Bodrum'da Demokrat Parti zamanında başladı arabalar, cipler… Biz sürü halinde aynı tertip olan arkadaşlar giderdik şubeye. Kâğıdımızı alır, İzmir'e kalkan otobüse biner, giderdik.

Hüseyin- Zehra Şakar oğulları Derviş ile birlikte, 1967.

Hüseyin Şakar ve Mavili Cengiz Cem, günümüzde garaj olarak kullanılan bir tarlada, Hıdırellez kutlamasında, 1955.

Sulu Hasan Tepesi'nde Hıdırellez şenliği, sol baştan; Berber Mustafa Çaylan, Terzi Tevfik Uslu, Elektrikçi Hakkı Uslu, Hüseyin Yeter Şakar, Hasan, arka sırada Ali GÜven, Barba Cemil Uyar ve Bahçevan Halit'in damadı Berber Necati, 1966.

Hıdırellez kutlaması: Hıdırellez Bodrum'un eğlencesiydi. Her mahallen bir Hıdırellez yeri vardı. Mesela Yokuşbaşı ve Umurcalılar şimdiki sanayinin üst tarafında toplanırdı. Giritli Mahallesi'nin kutlamaları Paşatarlası'nda, Abdullah dayının kuru duvarının altında olurdu. Fakiri zengini herkes o gün mutlaka bir oğlak yarısı alır, içini iç pilavla doldururdu. Eş-dost hep beraber yemek yenirdi. Kızlar ip atlar, erkekler şarkı, türkü söylerdi. Rumlardan kalma manastırın orada, şimdi Manastır Otel olan yerde asırlık bir çınar vardı. O çınara salıncak kurulur, Bodrum'a kuş bakışı salıncakta sallanılırdı.

Bizim burada âdet, kimin ne dileği varsa, Hızır Aleyhissselam'ın geleceğine inanılarak gece sabaha karşı kumsala çakıllardan, ev, otomobil resmi yapılmasıydı. Ağaçlara çul, çaput bağlama Karaova tarafında Dörttepe'de olurdu. Çaputlu menengiç derler o ağaca. Ateş yakan az olurdu. Ben de bağlama çalardım Hıdırellezlerde.

Yer isimleri ve dede-yatır kültürü: Bodrum Kalesi Rodos'un San Juan Şövalyeleri tarafından yapılmış. O zamanlar Petrum'muş ismi. Zamanla Türkleştikten sonra Bodrum'a dönüşmüş. Bitez'in eski ismi Ağaçlı, Ortakent'in de Müskebi idi. Bitez köyde baskınlar olmuş. Saldırşah Dede'nin Türbesi

vardır orada. Bitez'e korsanlar tarafından yapılan baskında bu zatın kafasını kesmişler. Saldırşah Dede kafasını koltuğunun altına alıp devam etmiş savaşmaya, diye anlatılır. Kafasının düştüğü yere de türbe yapıldığı söylenir. Ermiş derler bu zata. Eskiden annelerimiz babalarımız oraya gider, mum dikip mevlit okuturlardı.

Bir de limanda fenerin bitişiğindeki burun mezarlıktı. Şimdi park haline getirdiler, Kızılhisarlı Mustafa Paşa ve oğlunun türbesi orası. Yatır yeri olarak bilinir. Orada da mum yakılırdı benim çocukluğumda.

Mutfak kültürü: Giritlilerin en büyük özelliği dağda yetişen doğal otlardan yemek yapmasıdır. Yerlilerin kenker ya da şevketibostan dediklerine askolibrus deriz biz. Arapsaçı vardır, ona da amaratos derler. Sıra otuna kuşkonmaz, der galiba yerliler. Sebzedir o, etle pişirilir anason kokar mis gibi. Astaşa vardır, o da turp filizleridir.

Kuzu etiyle, dana etiyle çok güzel yemekler yapardı kadınlarımız. Sinarit veya fangri gibi büyük balıkları annem ciğerle beraber iç pilav yaparak doldurup fırına verirdi. Bodrum'da midye haricinde her deniz ürünü çıkardı. Istakoz, böcek, ahtapot ganiydi. Çocukken Azmakbaşı'nda olta atar, kocaman sinaritler yakalardım. Istakoz tratalara gelir ya da dalgıçlar elleriyle tutardı.

İnanışlar: Mesela cuma saati süpürge yapma, salı günü işe başlama, ezan okunurken ya da cuma günü tırnak kesme, derler. Çocuğunun başına bir şey gelsin mesela 40 bin defa Yasin okunur, besmele çekilir. Çocukluğumda hocalar cemaatle yağmur duasına da çıkardı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Çocukluğumda burada Doktor Mümtaz Ataman vardı, belediye başkanıydı aynı zamanda. Giritli Mahallesi'nde de bir aile vardı aslan lakaplı. Nazife Hanım'la birlikte yaşayan şişman lakaplı bir doktor da vardı. Bir de hükümet tabibi olarak Hüseyin Misoğlu vardı. Bunların yanında otacılar olurdu. Mesela Giritlilerden Karpuz Hüseyin'in annesi vardı. Kadın, otlardan merhem yapar, bazen para alır, bazen almazdı. Delikanlılık zamanımda ayağımda egzama vardı. Çocuğum gel ben sana ilaç yapayım, dedi. Otlardan yeşil bir ilaç yaptı, sürdüm, geçti. Bir de esas Bodrum'da elma yapıcılar vardı. Giritliler bilirdi bunu en çok. Elma yağı dediğimiz de ada çayının baharda ufak ufak elmacık gibi verdiği meyvesidir. Onu kaynatıp yağ çıkartırlardı. Karnı ağrıyanın göbeğine, üşütenin ayağının altına, öksürüğe karşı diline sürerlerdi azıcık. Çok etkili bir ilaçtır ama ayarını kaçırırsanız rahatsız eder. Çocukluğumda kırıkçılar da vardı. Biri bahçıvan Halit'in oğlu İbrahim'di. Kumbahçe Mahallesi'nin muhtarıydı. Kırık çıkık olunca otlardan ilaç yapar, sabunları rendeleyip hazırladığı şeyleri kullanır, alçı gibi sarardı. Mesela beli ağrıyan İbrahim Bilgiç'in abisi Cevat Bilgiç'e giderdi. Belediye başkanlığı da yaptı hatta o.

Sözlü halk edebiyatı, masallar: Saide Hanım diye masalcı teyzemiz vardı. Saide teyze film anlatır gibi uzun uzun masallar anlatırdı. Babam da Lord, diye bir masal anlatırdı: Kaptan Lord, teknesiyle meçhul bir diyarda yaşayan büyük bir balığı bulmak için yola çıkmış. O balığın beyninde bir hazineye ait anahtar varmış. Yolda mola verdiği bir limanda gemisinin bastonu o yerin beyinin saray balkonuna dayanıyor. O balkonda gördüğü beyin kızına âşık oluyor. Gece adada kalıyor. Orada büyük bir kuzu kesiyorlar. İçine zehir koyuyorlar ve denize atıyorlar. O büyük balık geliyor, onu yiyince ölüyor, üstüne çıkıp beynini yarıyorlar. Anahtarı alıp hazinenin kilidini açıyorlar. Altınları yüklüyor, geri gelirken yine o sarayın önüne geliyor ve kızla anlaşıyor, onu da alıp evine dönüyor.

Unutulmayan karakterler: Fıstıkçı Ali'nin lakabı Şipşakla Ali Dayı'ydı. Türkü söyler, beyitlerini şipşakla diye tamamlardı. Bu adam İstanköylüydü. Gençken ne olduğunu bilmiyoruz ama gözünün biri bembeyazdı. Gençliğinde şöyle bir şey geliyor başına: Ölüyor, cenazesini yıkıyorlar, kefenleyip tabuta koyuyorlar, camide namazı kılınıyor. Mezara götürürlerken yarı yolda kalkıyor tabutun içinden. Millet onu görünce tabutu atıp kaçıyor. Evine götürüyorlar, ölmüş adamın arkasından ağlarken Ali'yi karşılarında görünce şok oluyor ailesi. Neyse, o adam mübadelede Bodrum'a geldi, buradan evlendi.

2 oğlu, bir kızı oldu. Bu adam ölümden döndüğü için kendi kendine, bu benim ikinci ömrüm olduğuna göre ben de artık istediğim gibi bir hayat süreceğim, diyor ve gece gündüz şarap içmeye başlıyor.

Fıstıkçı Ali'nin şair bir ruhu vardı. Halk şairi gibiydi. Durduk yerde şiirler üretir, beyitler söylerdi. Beyitleri biraz müstehcendi ama halk da onun o müstehcen beyitlerini severdi. Her düğüne muhakkak gider, koluna taktığı sepette, bardakla kabuklu fıstık satardı. Çıkar ortada oynar, beyitlerini söylerdi. Herkesi güldürür, zil zurna sarhoş olur ama kimseye zararı dokunmazdı.

Bodrum'un unutulmayan simalarından Fıstıkçı Ali Dayı.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: İkinci Cihan Harbi devam ederken Bodrum'da çok sevilen duayen bir filozof olan Cevat Şakir yaşamaktaydı. Bodrum'a âşık olan, Bodrum'u Bodrum yapanlardandı. Duyduğumuz kadarıyla harp yıllarında askerlerin bazısı kaçıyormuş, kaçan askerlerin idam kararına karşı hümanist bir insan olarak makale yazmış. Buna istinaden kalebent mahkûmu olarak buraya gönderilmiş. Buraya geldiğinde büyük bir deha olduğu anlaşılıyor. Kendisine, siz orada kalmayın burada bir evde kalabilirsiniz ama her gün bir imza vereceksiniz diyorlar. İlk olarak Azmakbaşı'nda Atatürk İlkokulu'nun arksında bir evi kiralıyor. O arada babam, o evin bitişiğindeki bahçıvan Halit'in kahvehanesine ortak oluyor. Cevat Şakir ile çok samimi oluyor. Cevat Bey Bodrumlulara özellikle balıkçılık ve narenciye konusunda çok yardımcı oluyor. Bodrum'a çok büyük katkısı olan, mavi yolculuğu tanıtan çok önemli bir insandı. Çeşitli kitaplar yazan, pomelo gibi narenciye fidanlarını Bodrum'a ilk getiren odur.

İHTİYAR BALIKÇI İYİ DEĞİL

'Dünyaya merhaba deyip gideceğim,,

ANADOLU'YU bütün dünyaya tanıtan ve gizli kalmış değerini ortaya çıkaran ünlü yazarımız Halikarnas Balıkçısı'nın sağlık durumu son günlerde iyice bozuldu. Özgürlük sevgisiyle dolu 85 yaşındaki balıkçı, 6 aydan beri yatağından kalkamıyor ve yazamıyor. Hele son yayınlanan eseri "Hey Koca Yurt"un eksik çıkması, yazarın en büyük üzüntüsü "Ahh!.. Ne yazık .Doğa en gerekli anda ellerimi kilitledi.Kendimi, peteğini tam dolduramamış bir arı kadar tedirgin hissediyorum.Galiba yol cuyum. Dünyaya bir merhaba deyip gideceğim." diyor.

AYKUT POTUROĞLU'nun Halikarnas Balıkçısı'yla evin de yaptığı röportajı 3.sayfamızda bulacaksınız...

Yeni Asır gazetesi, 27 Eylül 1973.

Bir ara ona isim taktırmak moda oldu. Babam ilk olarak benden on yıl önce doğan ablam Belkıs'a ismini taktırıyor. Ben doğunca babam yine bir gün Cevat Bey'i çağıyor. Evde kahve içerlerken annem beni veriyor kucağına. Cevat Bey torun sanıyor. Tekne kazıntısı oğlum elinizden öper, deyince babam, Cevat Şakir kahkahayı basıyor; dede oldun yahu hâlâ mı, yeter, yeter diyor ve benim ismimi de Yeter koymuş oluyor.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan donanması geldiğinde burada İngilizce bilen yokmuş. Bodrum'un ileri gelenleri, yöneticileri donanmanın amiraline hoş geldin demeye gideceklermiş. Önce Ziraatçı Galip Bey'e söylüyorlar. O da ben yapamam, Cevat Bey'e söyleyin diyor. Sonra Cevat Bey'i de alıp gidiyorlar amiralin yanına. Cevat Bey pejmürde, ayağında asker pantolonu, boyanmış asker montkomerisi, başında bere ile gidiyor. General gelenleri ihtiram kıtasıyla selamlıyor. Gelen zevatla kaptan köşkünde ilgilenmeye başlıyor ama Cevat Bey arkadalarda... Sonra konuşma safhası başlıyor. Cevat Bey, zevatın önüne çıkıp konuşmaya başlayınca amiral şaşırıyor. Siz nasıl bu kadar akıcı İngilizce konuşabiliyorsunuz, diye soruyor. Cevat Bey de 'Ben Oxford mezunuyum, 7 dil biliyorum',

deyince amiral ayağa kalkıyor, başta doğru dürüst hoş geldiniz bile demediği adamın elini sıkıyor, giderken başıyla selam veriyor. Böyle bir olay yıllar yılı anlatıldı Bodrum'da.

Hüseyin Yeter Şakar Halikarnas Disko'nun önü henüz beton doldu ile kaplanmamışken, 1956.

Hüseyin Yeter Şakar, Derviş Teknesi.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Bodrum doğal bir cennetti ama ekonomik olarak iyi değildi. Kimse kimseye muhtaç olmasa da durumu iyi sayılanlar terziler, kunduracılar, berberler, balıkçılar, bilhassa süngerciler, narenciye ile uğraşanlar, Beyrut'tan mal taşıyan uzun yol kaptanları ve fabrikası olanlardı. Bunların sayısı da çok değildi. Zamanla turizm geldi. Hoş geldi ama maalesef turizmle beraber rant girdi. Ağaçların, bahçelerin, bembeyaz badanalı evlerin yerine lüks binalar oldu. Evet ekonomi düzeldi, herkesin cebinde para var ama Bodrum nerede? Artık çocuklara da bırakacak bir şeyimiz kalmadı. Bodrum'un içine yeni ruhsat vermeyin, turistik SİT olarak muhafaza edelim, dedik ama dinleyen olmadı. Özal zamanında, bilhassa 1980'lerde bir kooperatif modası çıktı. Türkiye ile beraber Bodrum allak bullak oldu. Biz Bodrumluyuz ama sözümüz geçmez artık. Dışarıdan gelenler burayı sahiplendi. Rant sahiplerine bir şey söyleseniz başınız belaya girer, Allah muhafaza öldürür adam sizi. Devlet zamanında otoritesini kullanıp bu yapılaşmayı engelleyemedi, şimdi şahıs olarak ne yapabilirsiniz ki gücün karşısında? Allah Bodrum'u daha kötü yapmasın, böyle kalsın hiç olmazsa.

Bodrum Mermez

İbrahim Karabıyıkoğlu, (1944 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez.

Görüşme Tarihi: 11 Temmuz 2023.

Aydın'ın Germencik kazasında çiftçi bir ailenin çocuğu olarak doğdum. Atalarım Yörük. İlkokulu ve ortaokulu Germencik'te okudum. Liseyi Aydın Lisesi'nde bitirdim. 1969- 1970 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldum. Askerliğimi Kars Sarıkamış'ta yedek subay olarak tamamladım. Terhis olup Germencik'e döndüm. Memlekette çiftçiliğe başladım. Ben çiftçilik yapmak istiyordum ama annemin zoruyla mesleğe girdim. İlk tayin yerim Konya Doğanhisar'dı. Birkaç ay

sonra Bodrum Lisesi'ne tayin oldum. O günden bu yana da Bodrum'dayım. Germencik'te arazilerimiz olduğu için zaman zaman gidiş gelişimiz oldu ancak artık kökümüz burası oldu. İki oğlum var ikisi de mühendis. Onlar da bir şirket kurup buraya yerleşti.

Bodrum'da öğretmenlik yılları: Bodrum'da orta dereceli okullarda bilinçli bir öğrenci kitlesi ve mesleğini seven öğretmenlerle çalıştım. Veliler de öğrencilerin okuması için çok çaba gösteriyordu. 1980'li yıllarda ortaokul kısmı liseden ayrılınca ortaokul müdürlüğü ve ardından ilçe milli eğitim müdürlüğü yaptım. 4 yıl sonra ses tellerimden bir ameliyat olmam gerekti. Ardından Bodrum Anadolu Kız Meslek Lisesi'ne geçtim. Oradan da emekli oldum ancak Bodrum'dan ayrılamadım.

1970'li yıllarda Bodrum dışarıya açık, gelişmek için her türlü imkana sahip, insan kaynakları yönünden zengin bir yerleşimdi. Ev pansiyonculuğu ve birebir turizm başlamıştı. Çok kaliteli insanlar geliyordu. Bodrum hem sosyo-ekonomik yapısı hem ilişkiler yönünden adalara açık olması, Cevat Şakir gibi bir şahsiyetin burada yaşaması sayesinde ufku açık bir topluma sahipti. Bugün de öyledir. Bodrum'da hayat başkadır, insan ilişkileri başkadır.

Eskiden gençlerin hedefi balıkçılık, süngercilik ve turizm canlanmaya başlayınca da tekne turizminde çalışmaktı. Şimdi de maddi kaygılar nedeniyle turizme yönleniyorlar. Biz gelenek, göreneklerin hâkim olduğu sosyal yaşamdan böyle bir ortama geçtik. Uyumlu bir arkadaş ortamımız vardı. Meslekte de toplumsal hayatta da arkadaş ilişkileri çok güçlüydü. Hayatım en güzel günleri burada gerçi. Germencik'te kapalı bir toplumduk. Çiftçi bir ailenin çocuğu olduğumuz için iş çok, işçi azdı. Ama Allah'a çok şükür ailemin ekonomik durumu ve iş kaynakları bizim rahat bir ortamda yaşamamızı sağladı. Onun için de ekonomik olarak da sosyal olarak kaynaşmakta zorlanmadım.

O yıllarda Bodrum Lisesi, kız meslek lisesi, üç tane de ilkokul vardı. Belli standartların üzerindeki ailelerin çocukları liseyi Bodrum'da okurdu. Yerel halk liseden sonra mesleğe başlardı. İş fırsatı çoktu çünkü. Eğitim için dışarıya giden çocuklar dönüp geldiklerinde iyi yetişmiş olarak geldiler, iyi örnek oldular. Özellikle köy enstitüsü mezunu öğretmenler Bodrum'da eğitime büyük katkı sağlamıştır.

İşgal ve Millî Mücadele yılları: Birinci Dünya Savaşı sonrası, Aydın ili Büyükmenderes Nehri'nin kuzeyi Yunanlılara, Bodrum'un da içinde kaldığı güneyi İtalyanlara verilmiş. İtalyanlar Anadolu'yu istila yoluyla zapt etmenin mümkün olmadığını idrak etmiş ve yerli halkla iyi geçinmeye çalışmış. Hatta İtalyanların burada bazı katkıları da olmuş. Örneğin beton dökmeyi ve yapı sanatını halkımız İtalyanlardan öğrenmiştir. Daha önce çoğu bina, kuru duvar dediğimiz çamurla örülen taş duvarlardan inşa edilmekteymiş. Burada işgal ile ilgili acı anılar yok. Çünkü İtalyanlar o yolu seçmemiş.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Geldiğimiz noktada toplumun bir kesimini rahatsız eden bir gelişim olduğu muhakkak. Çünkü saygı, sevgi hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma kalmadı. Bunlar bizi birbirimize bağlayan temel değerlerdi. Onların yerini para aldı. Beklentiler de çoğaldı. Eskiden en iyi de olsanız kullanacağınız para miktarı belliydi. Para gayrimenkule giderdi. Ancak orta direğin de üst seviyesi diyebileceğimiz bir toplum vardı. Kurban kestiğimizde et verecek aile bulamazdık. Bizi biz yapan asgari müşterek değerlerimiz kalmadı. Pandemiden sonra da kapandıkça da kapandık.

Devletin burada son yıllarda hastanenin dışında yaptığı bir şey göremiyorum ben. Ama burada halk kendi refahını kendi yükseltiyor. Belediye yok ki. Bir büyükşehir yasası çıktı, para toplamada, beldenin kaynaklarından yaralanmada var ama hizmette yok. Eskiden burada yarımadanın hizmetini yürüten 11 belediye vardı. Burada yapılması gereken metropol belediye olarak diğer 10 belediyenin güçlerini birleştirip hizmeti kaynağında sürdürmekken büyükşehir yasası çıktı. Bodrum Belediyesi'ne 11 belediyenin yükü yüklendi. Nasıl güçle, hangi bütçe, hangi yetki ile hizmet üretecek? Evimin yanında su borusu patlıyor, telefon ediyorum, 62. sıradasınız diyor büyükşehir. 3 yıl geçti nihayet geldi, kapattılar ama yine kaçak var. Bu teşhisler ışığında Bodrum Belediyesi yine de cansiperane görev yapıyor.

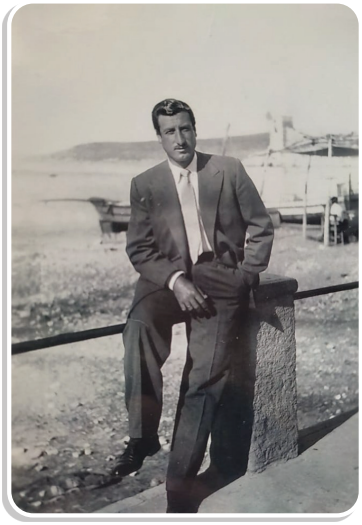
İbrahim Şakar, (1906 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez.

Görüşme tarihi: 27 Şubat 2013.

Bodrum'da sonradan halk eğitim merkezi olarak kullanılan bina aslında kiliseydi. Onu yıktılar. Sonra yapım ihalesini aldım. Binanın şimdiki halinin müteahhitliğini yaptım. Kilisenin olduğu yerden fenere kadar Türk Bodrumuydu. Kiliseden, Halikarnas'a kadar Yunanlılar yaşardı. Doğduğum, büyüdüğüm yıllarda kilisede ibadet yoktu ama güzel bir binaydı. Bir tane burada var bir tane de Cunda'da vardı böyle güzel kilise. Cunda'daki çürümüş ama takviye etmişler, yıkmadılar. Bizimkiler de ellerinden gelse tamamını yıkacaklardı.

İbrahim Şakar, 1960'lı yıllar.

İbrahim Şakar'ın annesi Halime ve babası Derviş Şakar, 1963.

İbrahim Şakar, eşi, kızları Belkıs, Yasemin ve Feridegüldal, 1960'lı yıllar.

Kullanılmayan bir binaydı. Yıkılması kararlaştırıldı, teklif geldi, ihaleye girdim. Zemin katı o zamanın yapısıdır. Ben zemin yapısını bozmadım üstüne inşaat yaptım. Balkonlar filan yıkıldı, üstü 4 duvar bıraktılar. O duvar 90-120 santimetre arası. Dışarıdan sıfır olmak üzere 30'luk duvar yaptık tuğladan.

Bu işi ihaleye çıkaran Eski Bodrum Belediye Başkanı Derviş Görgün'dü. Şimdiki Başkan Mehmet Kocadon, biz o kiliseyi yeniden yapacağız, dedi. Kilise aynı şekilde bırakılsaydı, tamirat yapılıp elden geçseydi Bodrum'a çok faydası olurdu. Yunanlılar bundan 4-5 sene önce teklif ettiler; parasını biz vereceğiz, projesi elimizde, kabul edin aynı kiliseyi yapalım dediler. Yanaşan olmadı.

Halikarnas Oteli'nin hikâyesi: Yunanlılar buradan gitmeden evvel manastırı pencere seviyesine kadar yaktılar. Aynı şimdiki ev, Halikarnas Oteli, o projenin üzerine oturdu. İkinci Cihan Harbi zamanında yapmaya müsaade edilmedi, öyle kaldı. Nalbantzade Alibey, buranın zenginidir. Onun oğlu Turgut Nalbantoğlu, maliyeden satın alıyor. Otelin pencere seviyesinden üstünü şimdiki şekliyle Nalbantzade yaptı.

Kilisenin girişinde bahçe kapısı var. İçeri girdiğin zaman sağ tarafta kilisenin karşında küçük bir su sanıcı var. Aslında su sarnıcı değil. Yunanlılarda bir âdet var. Ölenlerin 7 sene sonra kemikleri alınıyor, sonra o sarnıca dolduruyorlar. Yüzlerce kafatası, iskelet... Biz çocukken gider, oradan kafa çıkartırdık. Ama sonra burayı Nalbatzade alınca onu kaldırdı. Kemikleri torbaya koydular. Türbe tarafında bir

yere gömdüler veya adaya gönderdiler. Ali Nalbatoğlu aldığı zaman şimdiki halini yaptı. Orada yaşadı, öldü, çocukları sattılar. Alanlar da aynen muhafaza ediyor.

Büyük çocuğu, kızı Halime Nalbatoğlu bir paşa ile evlendi, geçinemedi ayrıldı, Bodrum'a geldi. Annesi ölünce kardeşlerine de annelik yaptı. Kadın tuttu pansiyon yaptı. Benim de anne tarafımdan akrabam olur. Uzun müddet yaşadılar, ondan sonra sattılar. Çalıştıramadılar, kiraya verdiler, İstanbul'a çekildiler. Çocuklukları da orada geçmişti. Onlar da öldükten sonra iki kızı şimdiki işletmeciye sattılar.

Halikarnas ismini kabul ettiren kişi ise Cevat Şakir'dir. Ali Efendi rahmetli Cevat'ı davet etmiş bir gece. Cevat'a, ben şimdi burayı aldım, ne koyalım buranın adını diye sormuş. O önermiş Halikarnas Otel ismini.

Bir manastır da yakın bir bölgede var. İsmi Manastır olan yer orası aslında. Otelin orada sadece kilise vardı. Sonradan yapılma. Sembol olarak bir duvarı var şimdi, dediğim yer sarnıç gibi bir yerde.

İbrahim Turan, (1946 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi ve Yokuşbaşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 18 Haziran 2023.

Çarşı Mahallesi ve Yokuşbaşı Mahallesi

Aile tarihi: Babam Süleyman, annem Ayşe. Annemin babası Hasan Yıldırım. Babamın babası İbrahim Turan. Sülalemize Hacıbeyler derler, köken Denizli Kale. Mesleğimiz kasaplık. 7 yaşında başladım bu işe. Babam önce istemedi kasap olmamı. İlkokulu Turgut Reis İlkokulu'nda okudum. Mezun olunca terzi yanına, ayakkabıcı yanına verdi, ortaokulda duramadım. Okulun bir kapısından girdim, öteki kapısından çıktım. Kasap dükkânından kopamadım. Çünkü mesleğimi seviyordum, kan kokusuna alışkınız.

Aile isimleri ve lakaplar: Ali Ziylanlar, Hacımollalar, Kokaçiler, Ali Cengizler aklıma gelen ilk isimler. Bana da Dayı İbram, derler. Babama da öyle derlerdi. Ondan bana miras kaldı. Aile lakabı ise Hacıbeyler.

Turan ailesi, 1970.

Turan ailesi, 1970.

Millî Mücadele yılları, gaziler: Babam 7 yaşında, annem de 4 yaşında öksüz kalmış. Dedem Çanakkale gazisi. Rahmetli asker arkadaşı Nuri Anter anlatırdı. Deden 7 yerinden vuruldu, sürüne sürüne Kızılay çadırına gitti, derdi. Aslımız Yörük.

Kıbrıs Barış Hârekatı: Çıkarma olduğu vakitler Bodrum boşaldı. Yunanistan'da İstanköy boşaldı. Onlar, Türkler geliyor diye, bizler Yunanlılar geliyor diye boşalttık evleri. Kaymakamın anonsu nedeniyle yukarılara çıktı millet.

Günlük yaşam: Çocukluğum Bodrum'da geçti. Yokuşbaşı Mahallesi'nde yaşardık. Memleket o zamanlar fakir. Yaz geldiğinde Bodrum merkezde kimseyi bulamazdın. Yokuşbaşı, Umurca, Türkkuyusu, Yeniköy mahallelerinde oturup Bitez'de bahçesi olanlar göçelerdi.

Esnaf ve zanaatkârlar / Bodrum'un Altın Kasabı: O zaman Bodrum 2 bin-2 bin 500 nüfusu olan ufak bir yer. Kasaphanede 25 kuruş günlük yevmiye alıyordum. Kelle ve işkembe de satıyorduk. Bizden zengini yoktu. Mesleğe böyle başladık, halen devam ediyorum. Kasap dükkânında soğuk hava deposu, buzdolabı yok… Çok oğlak keserdik o zamanlar. Çuvalın içinde, serin oluyor diye tavanlara asardık etleri. Hıdırellez zamanı 25-30 oğlak kesilirdi. Diğer günlerde 5-10 oğlak keserdik.

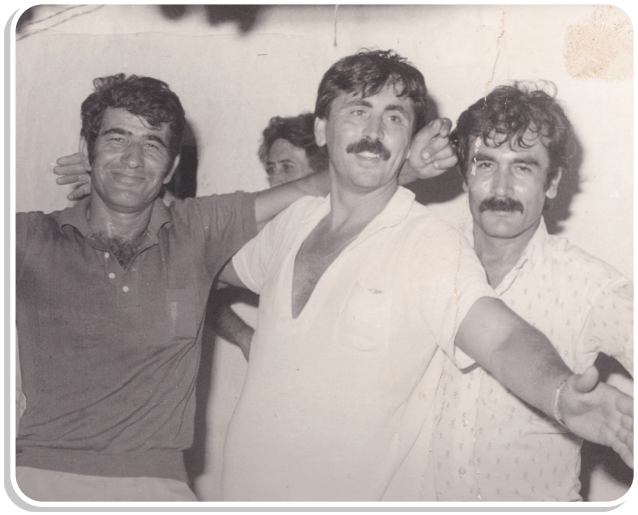
1870 yılında açmış dedem kasap dükkânını. Çocukluğumda dükkânımız Hilmi Uran Meydanı'nda, kilisenin olduğu yerdeydi. Oradan hanın içine, çarşının içindeki yere sürdüler, oradan çıktık eski ziraat bankası binasının karşısına dükkân yaptı belediye. Kasaplar ve balıkçılar oraya taşındı. Oradan da çıkarttılar, şimdiki merkezdeki yerimize sürdüler.

Bizde celepçilik de vardı. Babamlar 6'sı erkek, 9 kardeşti. Kasap ve celepti hepsi. Sülalede bir ben kaldım. Çoğu rahmetli oldu. Allah bereket versin ben her şeyimi mesleğimle kazandım. Eşimi, dostumu da mesleğimle edindim.

Hayvanlar için ahırlar yaptık, sonra vazgeçtik. Amcaoğlu rahmetli olunca dükkân bana kaldı. Ahırın olduğu yerden yol geçecek diye belediye yıktı. Sonra ben Aydın'da bir ahır aldım ama uzak kaldı. Sonra herkesin malı benim dedim. Şimdi eş-dost, köylünün malını kesiyoruz.

Eski Bodrum Çarşısı: Çarşıda saat 05.00'te başlardı işler. Biz öyle yetiştik. Esnaf adamın yüzüne güneş doğmayacak. Herkes güler yüzle, hayırlı işler dilerdi birbirine. Yardım ederdi para lazım olunca. Şimdi o dostluklar yok. Şimdi her şey menfaat karşılığında. O eski esnafların hepsi rahmetli oldu.

Mesela, Nalbant Kemal, Nalbant Pisili Hüseyin, Deli Efe vardı. Demirci Mustafa Bircanoğlu, Hüseyin Köylü vardı. Tornacı Mahmut Usta ile Ali Kurutaş, oğlu Erol, Ali Acar ve geçmiş dönem belediye başkanımız Tuğrul Acar vardı. Ziya Güvendiren mavi yolculuk teknelerinin ilk ustasıydı. Rahmetli Çolak Erol, Mercan Mehmet vardı. Hepsi usta oldu. Hem kendileri kazandılar hem turizmin gelişmesini sağladılar. Bu yatlar yurt dışına ihraç oldu. Mesela Ali Doksan, Sakallı Mustafa amca vardı, aşçı olarak Latif Usta da vardı. Ali Ziylan vardı çarşıda, iskelede; ne arasan onda vardı. Şimdi öyle saygın esnaflar kalmadı. Bofoz İsmail Taylan ve oğlu Nihat Taylan vardı, bunlar çarşıda bakkaldı. Çakırali, Köfteci Hüseyin Şeker, Aziz Şeker kardeşler vardı köfteci. Hepsi rahmetli oldu.

İbrahim Turan arkadaşlarıyla birlikte, 1970'li yıllar.

Sosyal ve kültürel yaşam: 1960'lı yıllarda Bodrumspor'da futbol oynadım. Denize de merakım vardı, iyi yüzerdim. Muğla'ya deplasmana giderdik. Milasspor'la çok çekişirdik, onlar buraya gelir, hır çıkarırdı, biz orada hır çıkarırdık ama maç bitince meyhaneye gider, beraber içki içerdik.

İbrahim Turan arkadaşlarıyla birlikte, 1970'li yıllar.

Deve güreşleri: Çocukluğumuzda kış geldiği zaman Bodrum'da deve güreşleri olurdu. Giderdik, Yörüğüz ya... 1989'da Emin Anter, belediye başkanı seçildiği zaman ben de meclis üyesiydim. 1990'da başlattık Bodrum'da deve güreşlerini. Şimdi güreş yapılan sahayı kurduk. Mazlum başkanın katkılarıyla tamamladık. Benim iki devem vardı. 30 sene bu cemiyetin içindeydim. Eskiden devecilerin yemeği olurdu. Cumartesi halı artırması olur, en fazla parayı veren ağa seçilirdi. Viktorya Pastanesi'nin olduğu yerde olurdu deve güreşleri. Şimdi Kızılağaç'ta yapılıyor. Bu kültür, birlik beraberlik, dostluk demek. Bunun mazisi büyük. Türkiye'nin dört bir yanından insanları bir araya getiren bir gelenek. 15 bin seyirci toplanır. Mesela, Selçuk'ta 35 bin seyirci toplanıyor. Yurt dışından gelen turistler bile oluyor. Yabancı televizyon kanalları da geliyor ama Turizm Bakanlığı yeterli desteği vermiyor. İspanya'da boğa güreşlerinde ölüm var ama burada dostluk var. İki devem vardı, sahaya girdiğimde rakibin elini sıkar, ayrılıyken öpüşür, ayrılırdım.

Bodrum'da siyaset: 1969'da CHP'ye üye oldum. İlçe yönetiminde bulundum. İlçe başkanlığı, belediye meclis üyeliği yaptım. 1989'da sağın kalesini yıktık, solun kalesi oldu burası. 1994 yılında siyasetin neferi oldum. İlçe başkanlığından ayrıldım. Bundan sora hiçbir yere aday değilim, dedim. Altın tepside sunduk belediyeyi.

Kutlama ve Eğlenceler: Bayramlar keyifle kutlanırdı. Millî bayramların kutlanmasını istemeyenler var şimdi. Mesela 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, gerçekten de bayram gibi kutlanırdı. Şimdi bayram yapacak saha bile yok. Eskiden Hıdırellez de kutlanırdı. Herkes oğlağını doldurur, fırında pişirir, Yokuşbaşı'ndaki kavak ağaçlarının olduğu yere, Kağızman'a gider, Hıdırellez yapardı.

Mutfak kültürü: Kuru fasulye, su böreği, ot böreği, dolma, bamya, börülce bir de kasap olduğumuzdan et yemekleri eksik olmazdı soframızdan. Eskiden güveç köfte çok yapılırdı. Kenker ve şevketibostanı Giritliler güzel pişirirdi. Balığa da çıkardık. Torba önünde adalar vardı, amcam icarlardı maliyeden. Oradaki koyunlara, keçilere su götürür, sonra açılırdık. Çapari, gadi deriz, mercan tutardık, helloz tutardık, balık boldu.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Bodrum düğünlerinde bir keman, bir dümbelek olur. Çalgıcı Hatçe, Çalgıcı Raziye gelirdi. Mikrofon filan yoktu o zamanlar. Cuma, cumartesi düğün olur, pazar günü gelin alma yapılırdı. Sünnet düğünlerinde mevlit okunurdu, eğlence olmazdı. Hoca gelir, berber gelir, yapardı sünneti biterdi. Ahmet Hoca vardı rahmetli; ötme bülbül, kalkma bülbül, deyip kesiverirdi.

İbrahim-Pembe Turan, 1969.

Ersöz Turan'ın sünnet fotoğrafı
Sünnet Foğrafı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Karnın ağrıdığı zaman ocakta kekikli yakı hazırlar, beze sarar, karnına bastırırlardı. Üşütünce kiremidi ısıtır, üstüne oturturlardı. Apandisit olunca Aydın Sigorta Hastanesi'ne götürmüşlerdi beni. Bir tane doktor vardı Bodrum'da, herkese o bakardı. Mahallemizde de Suzan ebe vardı doğumları yaptıran.

Yaşanan afetler: Afet 1957 senesinde Fethiye depreminde oldu, deniz taştı. Sarsıntıyı çok hissetmedim ben. Yangın da çok olurdu dağlarda.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren müşterimdi. Abim, derdi bana. Bir gün paşam ben sizden yaşlı mıyım, dedim. Hayır, benim hayatta abim olmadı, seni abim olarak gördüm, dedi. Taşı gediğine oturturdu konuşmalarıyla. Ama hakikaten Bodrum'un paşasıydı. Antalya'ya gitti orada dövdüler ama Bodrum bağrına bastı. Bodrum başkadır. Turizm Bodrum'da başladı zaten sonra yayıldı, gitti.

İbrahim Turan, Çömlekçi köyü pehlivan ağası, 2002.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Kore gazisi bir albay vardı. Ölen abimin dostuydu 1970'li yıllarda Bodrum'a turist gelmeye başladı. İzmir bozuldu diye ben İzmir'den kaçtım ama bu para Bodrum'u da bozar dedi. Dediği gibi de oldu. Evini Sadun Bora'ya sattı, orası şimdi meyhane oldu Cumhuriyet Caddesi'nde.

Turizm geldi, ahlak bozuldu. Çocukluğumdaki Bodrum'u arıyoruz. 1950'li yıllarda elektriklerin bağlandığı zaman gece oynadığımız saklambaçları özlüyorum. Şimdi torunlar bayramda bile gelmiyor. Ortaokulda biz çarşıya bile inemezdik. Öğretmelerinin anne babaların sözü dinlenirdi.

Kentleşme anlamında en büyük sıkıntı Muğla, büyükşehir belediyesi olunca başladı. Bodrum Belediyesi'nin ekonomisi bozuldu, halk başkanı eleştiriyor ama başkanın yapacağı bir şey yok. Büyükşehir belediyesinin yapacağı işleri halk Bodrum Belediyesi'nden bekliyor. Bizim mesela mezbahamız yok. Milas'ta var. Milas'ta 5, Bodrum'da 35 kasap var. Ben de şimdi Balıkesir'den alıyorum eti. Milas'tan daha geç geliyor çünkü.

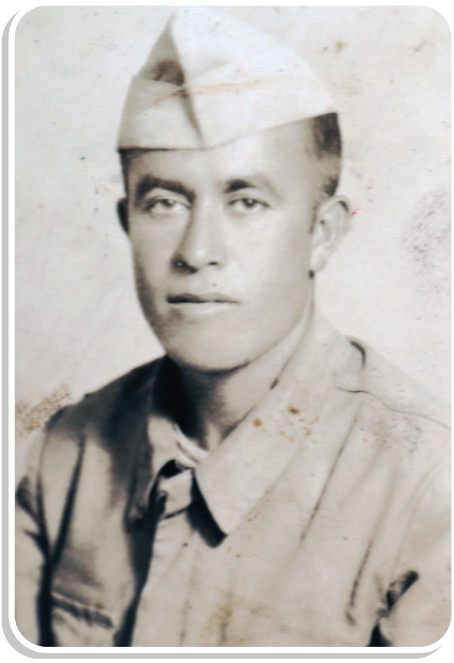
Kemal Sakal, (1931 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 19 Haziran 2023.

Aile tarihi: Annemin adı Pembe, babamın adı Kâmil. Biz buranın yerlisiyiz. Dedelerimiz burada yaşamış, ben de burada doğdum, büyüdüm. Gezip duruyorum şükür ama gözümle kulaklarım temelli gidik gider. İrençberim ben. 10 yaşımda elime çifti öküzü verdi babam, çiftçilikle uğraştık. Öğlenin sıcağında, yeni hastanenin altında, hanımla arpa, buğday ezmeye giderdim. Mandalina işleri, çifti çapası yaptım hep. Babam da okutmadı. Bir kere burada camiye götürdüler. Zaten yaş olmuş 15-16, gidik gider, bir sene okuttu okutmadı, hadi vazgeçiriverdiler.

Kemal Sakal, 1952.

Üretim ve ekonomi: Çocukluğum sığırla, sıpayla geçti. Evimizde 10 tane sığırımız vardı. En aşağı 5-6 inek olurdu. Küçükbaş olmazdı bizde fazla. Eskiden iş nerede… Böyle bolluk mu vardı. Mandalinden önce incir vardı. Mandalincilik çok iyiydi çok değerliydi ama artık bitti.

Gündüz mandalin keser, gece kasalara koyup işlerdik. Kamyonlar gelirdi Denizli'den. Sarardık kamyonlara. İstanbul'a, Ankara'ya nereye gidecekse giderdi. Mandalin çok kıymetliydi. Bir tanesini hayvan yese annen, baban döverdi. Arabalan giderdi. Buradan her gün 5-10 tane kamyon kalkardı. Bu köylerin hepsinden araba kalkardı ayrı ayrı. Burada en eski bahçe Ahmet Çavuş'ta vardı. Sonra herkes mandalin kardı bak. Yalı kıyından buraya kadar mandalina bahçesiydi. Abdullahgilin, Ali Ziylanlar derler… Çok güzel bir nimetti herkes onunla uğraşıyordu. Bilmediğin adam İstanbul'a, Ankara'ya götürüyor, satıyor, orada yazıyor, dolduruyor sana pusulayla paranı yolluyordu.

Ben budamacıydım. Çiftini çipasını yapıyordum bu mandalinin. Dibini 3 kere çapa yapıyordum. Yağmur yağar bu vakitlerde çapalarım. Bakılınca büyürdü. Şimdi bakım mı var. Mandalin kurusun deyip duru şimdi herkes. Malın kıymetli olsun diye her şeyi karacaksın. Benim oraya 200 tane zeytin kardım ben. Yerlerimiz vardı. Zeytinlerimizi söktük, dükkânmış, bilmem neymiş yaptık. Para etmiyor diye zeytin kesenler oldu. Ne geçerliyse ona bakıyor millet. Güzelim zeytinleri söktük bak, ne yapacan.

Ben de yaşlandım artık zaten. Elim ayağım tutmaz. 2-3 sene öncesine kadar mandalin budamaya uğraşıyordum bir testere, bir makasla. Greyfurt da çok güzel gidiyor ama çok karılmıyor ki o da mübarek. Her şey bol oldu mu fiyat aşağıya düşüyor.

Ben Bitez'de bir bahçeye girdim, senelik 1 lira mıydı neydi. 60 sene durdum o bahçede. Nerede iş varsa orada çalıştım. Bahçe olmayınca onun bunun yanında çalışmaya gidiyordun. 3 kardeş, 3 dönüm bahçemiz vardı, sattılar, yabancı aldı.

Elektrik yoktu, lüküs çıktı, gaz korduk içine. Mandalina kasalarını öyle çakardık. Gece çifte giderim, hanım bahçeye giderdi. Eşeylen çekiyordu köfünlerini evin içine, dolduruyorlardı. Sabah olcek, ta yalıya gidcek. Motura eşeylen sarar, 4 dane bir yanda, 4 tane bir yanda. 8 kasa ağır gelir ama söktürür

gider. Ta yalı kıyına, denize… Motorlar geliyor Karadeniz'den, koca motorlar İstanbul'a…

Ben balıkçılık yapmadım. Babam atardı örme vardı, atardı denizde. Giderdi bir salla şaşma deriz biz, örülü ipten.

Çocuk oyunları: Çocukken çelik melik, değnek oynardık. Çukur kazardık, kozalak oynardık. Bir elinde körek sopa, bir karış çukura koyayım diye uğraşırsın. Başka ne oyneycen kızankan. Daş dikmece… Daşı ta oraya diker gelirsin, burada sen durusun, ona devireyim diye yumruk gibi daşları… Bu papuçların altında çivi vardı eskiden. Eskiden süse yollardın toplar da bunun altına kakardık eskimesin diye. Yağmur yağıp durur, veriler tepene bir çuval. Çuval de suyu yedi mi… Sıkıntı çok çektik. Çok ezildim ben.

Kemal Sakal, gelini ve torunu ile mandalin kasalarken, 2014.

Mutfak kültürü: Bulgur, bakla, mercimek, nohut vardı. Bunların hepsi yemek olurdu. Değirmende çekerlerdi, bulgur kaynatırdık. Onun aşını pişirirdik. Etten yahni yapardık, nohutla fururduk eti. Balık da yerdik bol bol.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Doktor varsa doktora, yoksa kendin, ondan bundan ilaçla sararsın. Ada çayları vardı kaç türlü. Eskiden doktor mu vardı. Doktora gitsen para nerede? Elma yağı çıkartırdık. Çok güzel bir şeydir elma çalısı. Karnın ağrıdı mı ondan içersin. Karnın ağrısa karnına yakı vurulardı. Soğanı keselerdi, pişirirlerdi ocakta, göbeğine saralardı, zair o çekiyordu ağrıyı. Sabahleyin işe gideceğiz, arkadaşın biri elma çalısını kaynattı, batırdı ekmeye yedik, içtik çalışmaya gittik. Şimdiki bolluk… Görülmüş şey değil. Bu bolluk nereye gidiyor? Bu kadar bolluk olur mu? Her şey var diyorlar ama çalışırsan var. Hayvan hasta oldu mu kafayı yakardık. Sekirden yarma oldu mu demiri ateşte kızıtıp yakardık. Bir dede vardı bizim burada o yapardı. Hastalık önlüyor diye ensesini yakardı hayvanın. Hayvanın ağzı ağrıyor ot yiyemiyor, palamut deriz, menengec deriz, onları keser gelirsin, onları gömgök zorla yedirirz. Kuruyu yiyemiyor ki ağzı çiğ yara. Veterinerler sonra çıktı. Tırnaklarının arası hasta olunca demir çubuk kızdırır, yakıp kuruturduk, iyi oluyordu hayvanın ayağı.

Beklentiler: Ne diyelim Allah razı olsun deyip geçiyoruz. Birine iyi, birine kötü desek olmaz. Çalışıp durular ama herkese de yaranamıyorsun. Eğer ona bir şey yapmadıysan seni gali yerin altına furup gidiyor.

Çarşı Mahallesi

Leyla Özgüreli, (1944 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 22 Haziran 2023.

Aile tarihi, göç anıları: Babamın adı Ali, Annemin adı Melek. Nüfustaki adım Kemale. Kardeşim Kemale diyemezdi, Leyla derdi hep, öyle kaldı. Annem, babam Rodos'tan, anneanneler dedeler Girit'den. Annemler Rodos'ta evlenmiş, 5 tane çocukları olmuş. Babam balıkçılık yaparmış. O zaman Türk

sularından, Yunan sularına geçmek yasak. Rahmetli babam da balıkçılık yaparken Türk sularına geçiyor. Türkler yakalıyor, Bodrum'a getiriyorlar. Ben yoktum ama 5 kardeşimle Rodos'ta kalıyor. 2-3 ay sonra Rodos hükümeti annemi de Bodrum'a gönderiyor. Malımız mülkümüz orada kalıyor. Annem oradan gelince buranın kaymakamı babamı çağırmış, amca gel demiş sen artık özgürsün, Özgüreli soy ismini de ben veriyorum sana, demiş. Sonra babam burada da balıkçılık yapmaya başladı. Babamla annem ile gurur duyuyorum, çok dürüst, çok iyi insanlardı. 7 tane evlat büyüttüler. Babam başkasının teknesinde çalışıyordu. Burada arkadaşı çoktu.

Yunanlıları adalara gönderip, Türkleri buraya getirmişler. Türklerin evleri orada, Yunanlıların evleri burada kalmış. Kaymakam babamı yanına çağırdığında, amca gel istediğin Rum evini ben sana vereyim, demiş. Babam, ben ahlı ev istemem, çalışıp kendim kazanacağım demiş. Biz de kirada oturuyorduk. Evimiz, Azmakbaşı'nın oradaki okulun birkaç sokak gerisindeydi. Toprak evdi benim çocukluğumda, yağmur çok yağardı. Evin içine leğenler koyardık, geceleri uyuyamazdık. Bir gün babam seferden dönmüştü. Fırtına, yağmur... Babam uyumadı, evin yıkılacağını anladı. Hepimizi ocağın önüne topladı. Ev olduğu gibi çöküp yıkıldı da 2 direk, dokuz kişiyi kurtardı. Çatıdaki killer evin içine yığıldı, yarıya kadar toprak doldu. 7 evlat, anne-baba, 9 kişi bir evde oturuyorduk. Bir direk tutardı evi. Ben bu eve geldiğimde 5 yaşındaydım. 5 yıl daha çalıştı, burayı aldı babam.

Rodos'a annemin hatırına 2-3 kez gittim. Orada halamın çocukları, torunları kaldı çünkü. Yıllar önce gidilmiyordu. Annem, babam gidemediklerine üzüldüler çok. Yerleri çok güzeldi orada ama kısmet böyleymiş işte.

Okul yılları: İlkokula pazar yerindeki Cumhuriyet okuluna gittim. 5. sınıftan sonra okumadım. Hiç oyun da bilmedim. Annem beş dakika yanından ayırmazdı. Babam balıkçılık yapar, annem de ev temizliklerine giderdi. Çünkü bütün malı, mülkü Rodos'ta kaldı.

Leyla Özgüreli, emekli olduğu Ziraat Bankası Bodrum şubesi personeli ile birlikte, 1990.

İş yaşamı / Çalışmakla geçen bir ömür: İlkokulu bitirdikten sonra süngerde çalıştım. Yunanlılar sünger getirirdi. Makaslardık süngerleri. Portakal, mandalin çok olurdu. Dışarıya ihraç edilirdi kasalarla. O işte de incir işinde de çalıştım. Sonra büyüdüm, 19 yaşında evlendim. Bir buçuk yıl sonra, 4 aylık kızım kucağımdayken ayrıldım. Kızıma annem baktı, ben çalıştım. Burada İbrahim Kaptan vardı, Allah rahmet eylesin pansiyon çalıştırıyordu. Oraya aşçı girdim, 2-3 sene çalıştım. Cemiyetlere

lokma, helva, pilav da yaptım. Sonra bankaya yerleştim, odacılık, çaycılık yaptım. 20 yıl da orada çalıştıktan sonra 33 sene önce emekli oldum. Lokma, helva, pilav yapmaya da devam ettim. 60 yılı doldurdum. Sonra rahatsızlandım, 5-6 ay önce de bıraktım artık o işleri. Yani benim hayatım çalışmakla geçti. Çalışmayı çok seviyorum. Lokma işimden çok memnundum. Onlarla büyüdüm, onlarla yaşlandım, onlarla emekli oldum.

Beni Bodrumlular Lokmacı Leyla, diye tanır. Ben para kazanmadım, sevgi kazandım. 60 yıl çalışıp şu evi yapabildim işte. Dürüstlüğümle çalıştım, herkese sevgi verdim. Bunun bana verdiği gurur yeter.

Bodrum'da bizim hayırlarımız olurdu. Biri rahmetli olunca, Leyla gel helvasını yap, derlerdi. 3 gece helva, pilav, lokma yapılırdı. Gündüzleri bankaya giderdim, geceleri lokma, helva, pilav yapardım. 60 yıl yaptım bu işi. Bir gün boş kalmadım. Düğünlerde de çalıştım. Kına gecesi olacak, ağırlık gelecek mesela, ağırlık yemekleri de yapardım.

Ben lokma yapılışını İzmir'de gördüm. Gördüğümü ilerlettim sonra. Un koyuyorsun, yağ koyuyorsun, maya, şeker... Onu güzelce mayalıyordum. 1-2 saat bekletince mayası geliyor. Lokmam Bodrum'da bir numaraydı.

Verdiğim sözlere sadık kalırdım. Bir gün 3-4 günlüğüne Rodos'a gittim. Yıllar önce burada bir kadına helva yapma sözüm geldi aklıma. 40 kişi bana uyamaz, ben de 40 kişiye uyamam, dedim. O kadına sözümün tutmak için ertesi gün bindim feribota geldim Bodrum'a. Kadın almış unu, yağı, her şey hazır, beni bekliyor, şimdi gelmesem olur mu? Yine birine böyle sözüm varken bir gün kaymakam bey, bir etkinlik için lokma dökmemi istedi mesela, onu geri çevirdim, benim sözüm var, size lokma dökemem, dedim.

Mutfak kültürü: Babam balıkçı olduğu için devamlı balık getirirdi. Eski evimizin bahçesinde ocak vardı. Annem rahmetli fava, kuru fasulye, tavuklu pilav, balık kızartmaları yapar, gelen geçen mis gibi koktu diye bakakalırdı kapıdan. Çoluk çocuğu da yedirirdi, misafirimiz eksik olmazdı.

Kızartma, balık çorbası, haşlaması... Türlü türlü yapardı rahmetli. Babama aman bıktık her gün balıklardan getirme artık deyince, 'Bana bak, bir gün gelecek kemiğini bulamayacaksın bu balıkların' derdi. Dolmalar yapardı annem, bol etli yaprak sarmalar yapardı. Etli nohutlar...

Düğünlerde etli nohut, keşkek, lokum pilavı, tavuklu pilav, dolma, sarma, kızartma, yoğurtlama yapılırdı. Yoğurtlu patlıcan, biber, yoğurtlu patates kızartması... Millet benim irmik helvamı çok severdi.

Kutlamalar ve eğlenceler: Hıdırellez günü akşam sahile giderdik. Dualar okur, iki rekât şükür namazı kılar, sahilde dileklerimizi dilerdik. Bir de Hıdırellez günü, sabah denize giderdik erkenden. 41 tane taş toplar, onları eve koyar, ertesi sene denize atar, tekrar 41 tane taş alırdık. Bunu, o sene sağlıklı olalım, taş gibi olalım diye yapardık herhalde. Denizden aldığımız sularla evin girişini yıkar, kırklardık. Eskiden 5-10 kuruşlarla biz neler almazdık. Ben şimdi onları yolda bulduğum zaman bereket olsun diye kapının eşiğine koyuyorum. Torunlara da öğretiyorum, bereket olur, kısmet olur, diyorum.

İnanışlar: Gece, salı, çarşamba günleri tırnak kesmeyiz. Cuma günü çamaşır yıkamam, süpürge yapmam. Pazartesi, perşembe yıkarım. Mesela ben kurşun dökerim nazar için. Mahallede Ayşe teyzemiz vardı. Kurşun döker, kulunç keserdi. Bıçağı tutar hem okur hem kulunç keserdi. Ölmeden önce bana el verdi kurşun dökmem için. Bodrum'da eski kaptanlarımız vardır. Mesela benim torunum

Özer Kaptan getirir bana. Mehmet isminde oğlu olan yedi tane kaptandan almak lazım onu. Ağların kenarında olur o kurşunlar. 7 kurşun getirir, ben onları okur üfler, eritip nazar değen kişinin başına 3 seferde dökerim. Göz olduğu zaman iyice patlar kurşun. Nazardan, ağırlıktan kurtulur döktüğüm kişi. Deniz alır, götürür kötülükleri. Kurşun döktükten sonra bir parça kurşunu bir parça soğan ve sarımsak kabuğunu mendile sarıp kurşun döktüğüm kişiye veririm. Yastığın altına, kapıya koyun diyorum. Hakikaten de çok faydasını görüyorlar. Kimisi de nazar için dua okurken tabağa tuz koyup üzerine kaşıkla bastırır, tuz çıtlatır.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Doktor bilmezdik çocukluğumuzda. Hastalandık mı bizi Zehra teyzeye götürürlerdi. Doktor gibi bir kadındı, bilgisiyle hayat kurtarırdı. Kızamık ilacı bile yapardı. Ayşe teyzemiz de okuyarak bıçakla ağrıları keserdi, yılancık kesme derlerdi ona. Mesela sırtı ağrıyor, ayakları ağrıyor; okur, bıçakla keser gibi yapardı. Bir de hacıdan okunmuş su, zem zem suyu getirirlerdi, son günlerini yaşayanlara içirirlerdi. Mahallede kırıkçı çıkıçı da vardı. Kırılan yeri yerleştirir, sabunla, ılık suyla temizler, sarar, okurdu.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren öldüğü zaman, iki sefer lokmasını ben döktüm. Paşatarlası'ndaki müzesinde çalışanları vardı, onlar aldı malzemeleri ben yaptım. Berber arkadaşlarım vardı Atatürk Caddesi'nde, sağlığında oraya çok giderdi. Orada görürdüm, biraz belden aşağı konuşurdu ama iyi insandı. O zamanlar Antalya onu kabul etmedi ama Bodrumlular hemen kucak açtı.

Değişim ve beklentiler: Eskiden korku yoktu. Şimdi herkesten korkuyorsun, kime selam vereceğini şaşırıyorsun. İnsanlar güzel kalpliydi. Soframızda misafir eksik olmazdı. Rahat rahat denize girerdik, şimdi korkuyoruz kalabalıktan. Akşamları gürültü çok oluyor. Eski Bodrum'un eseri yok. Bana sorarsanız ilgi alaka ve temizlik bakımından belediyeden memnun değilim. Mesela sokak aralarına çekilen motorları, gürültüyü şikâyet etmeye kalksam muhatap bulamıyorum.

Makbule Kıvılcım, (1938 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez ve Dağbelen mahalleleri.

Görüşme tarihi: 19 Haziran 2023.

Bitez ve Dağbelen Mahalleleri

Aile tarihi: Dağbelen doğumluyum. Babam Hasan Özsezgin annem Ayşe. 22 yaşına kadar Dağbelen'de yaşadım. Girelbelen'di eskiden adı. Gündoğan, babamın annesinin memleketi. Onun da adı Farilya'ydı eskiden. Babam yerlisi, annem Bodrum'dan gelin gelmiş ama sülalesi Denizlili. Babası Mehmet Çavuş, Karakeçili Yörüklerindenmiş. Soyadı çıkınca Karadeniz yapmışlar. Türkkuyusu'na yerleşmişler önce. Sonra göl tarafında, Pedasa Kalesi civarında çadır kurmuşlar, Çukur denen yerde.

Kuruluş hikâyesi ve rivayetler: Ninem anlatırdı, Girel'e bir hastalık gelmiş. Sonra hayvan şeklinde bir şey gelmiş, Ağlananmış Tozun toprağın içinde gitmiş. 20-25 hane varmış o zaman. Bunu ateşle takıştırmışlar, sürüp çıkarmışlar. Ondan sonra o memlekete bir hastalık gelmiş, herkes orada ölmüş. Bir kadın bir erkek kalmış. Onlardan bir çocuk olmuş. Kadının adını Huma koymuşlar. Yıllar sonra 25 hane olmuş köy.

Millî Mücadele yılları / şehitler: Dedem Hasan oğlu Ali, seferberlikte kalmış Çanakkale'de. Kabasal derlermiş babamın sülalesine. O zaman soy isim yok. Babam 3 aylıkken yetim kalmış, izne

geldiğinde bir defa görmüş babasını. İkinci annesi doğum yapınca ona gelmiş de öyle görmüş. Babama babasından 40 kovan kalmış. Burada banka yokmuş. Ankara'ya gitmiş. Yetim parası diye canlı iki tane tavukla bir eşek bırakmışlar. Babama ninesi bakmış. Onları satmışlar da Ankara'da bankaya yatırmışlar. 18 yaşına gelince parasını alabilirmiş vasisi olarak. Askerden sonra bir kâğıt gelmiş babama, üçüncü gidişinde o parayı çekmiş. O zaman para, sarı lira olarak yatıyormuş. 1330 doğumluymuş babam 102-103 yaşında ölmüş.

Kıvılcım ailesi, 1979.

Kurtuluş Savaşı yılları: Bizim buradan Yunan top attığı zaman Gölkaradağı'nın Girelde'ki dağların üzerine mermi düşmüş. Toprak damın, kiremitin üzerinde yuvarlardık biz top mermilerini. Adam rahmetli Girel'in yerlisi, yurgu taşı yapmış onu. Köye zarar gelmemiş ama bizim buranın bütün insanı kaçmış. Gaz Deresi'nde yatıp sinlenmişler. Bir gün ninemin yanına gelmişler, ninem onlara bakmış bir-iki gün. Buradan kaçanlar ziynetlerini koyunlarına koymuşlar. Bitez'in halkı Girel'e kaçmış. Bu insancağızlar birkaç gün durmuş, savaş bitmiş ama eziyet yapan çok olmuş, küçük çocukları Türkbükü'nde Bodrum'da süngülemişler. Dışarıdan Yunan'dan gelen asker yapmış bunları. Şimdi Yunan'ı avucumuzun içinde gezdirip dururuz. Savaş bitmiş sonra da ihtiyat askerliğine gitmiş babam.

Kıtlık Yılları: Biz rençberdik. Arpa, buğday yapılırdı. Yalıkavak değirmenlerinin orada nöbet tutulurmuş. Abime nöbet gelince öğüttürürmüş teneke teneke. Zaman geliyor, aç kaldığın gün oluyor. Yel değirmeni ile öğüttüremezsen iki kadın bir araya gelir, beyaz küçük darı vardır, onu un haline getirir, ekmek yaparlardı.

Mehmet, Hasan, Hüseyin Kıvılcım, anneleri Makbule Kıvılcım ile birlikte, 1970'li yıllar.

Üretim ve ekonomi: Herkesin 50-60 keçisi, en az 3 devesi olurdu. Çocukluğum zamanında da vardı deve. Değirmene gidilirdi, tahar tutulur, bir deve bulgur kaynardı. Bir deve 20 urup ederdi. Elde el değirmeninde çekilirdi. Bakla, fava, bulgur, mercimek, nohut… Kendimiz yetiştirirdik şimdiki gibi git tost yaptır gel, iki lahmacun al gel, tavuk al haşlayalım da kanadını kızartalım var mıydı? Sarnıçlardan gaz tenekeleriyle su taşırdık develerle. Köyde hayvanların doğum zamanında, 50 keçinin sütünü sağar, peynirini yaparlardı. 2,5 lira peynirin kilosu. Yumurta 5 kuruş-10 kuruş. Bodrum pazarına götürür satarlardı. Keçilerin oğlaklarını da satardık. 250 keçi varsa, 150'si doğursa 150 oğlağı satardık. Çam kömürü, pirnar kömürü de yapardı babam. En iyi kömür pirnardan olur. Arpası, buğdayı, samanı fazla olan da Bodrum'da hayvanları bağladıkları hanlara götürüp satardı. İncir zamanı gelir, incir toplardık. İnciri toplar, sereriz araziye. Kurur, bir-iki gün sonra belli olur. Babam sergiden iyisini seçerdi. Taşlısını, kuşların deldiklerini tavuklara, köpeğe vermek için ayırırdık. Kantarlık olur, yemeklik olur. Çatlak olanlara kavruk denir, kavurmalık fırında olur. Kantarlık Bodrum'a götürülürdü. Yemeklikleri kendimize yapardık. Kurutma işlemi şöyle yapılırdı. Büyük kazanda su kaynatılır. Suyun içine beyaz çiçek açan mersin çalısıyla defneyaprağı koyardık. Su kaynadıktan sonra kargı sepetle hayıt çubuğundan yapılma sepetlerin içine koyardık incirleri, onunla

batırır çıkartırsın. Damın üzerine yazgıların, hasırların üzerine serersin. Ondan sonra bir-iki gün güneşlendi mi yerlerine yerleştirirdi babam. Çatlak olanlar fırında kavrulurdu. Tenekelere tepilir, kışın yenir, fazla olanı satardı. Bizim köyde de zeytin vardı ama üçürdüme, yani 3'te 1'e çalışırdın. Şimdi adam 3'te birini sana veriyor dördünü kendi alıyor. Eskiden dedesinin arazilerinde bir teneke yağ için çoluk çocuk çalışırdık. İster ye ister kokla. 3 ay sürerdi. Karşılığında bir teneke, 20 kilo yağ alırdık. Evlenip İslamhanesi'nde ayrı eve girdim. İki sene sonra beyimin babası rahmetli oldu, Ortakentliydi, denizde vurgun yemiş, belden aşağısı yarı felçli gibiydi ama yürürdü. Biz 1963'te Bitez'e geldik, rençberlik yapar, zeytin, incir toplardık. Çardağa göçerdik incir zamanı. Arazisi olmayan başkasının tarlasını kiralayıp ortakçılık yapar, ekip biçerdi. Elle, çapayla arpa, buğday, bakla, mercimek, nohut, fasulye yetiştirilirdi. Toprak, karasabanla sürülür, harmanlar öküzle dövülürdü.

Günlük yaşam: Ben erkek gibi keçinin ardında gezinirdim. Karşıdan bir çoban ıslık etse ertesi gün göreceği vardı. Kadın erkek ayrımı yoktu. Biz erkeklerle her şeyi oynardık. Herkes kendi işinde gücündeydi. Takunya ile gezerdim köyde, nerede terlik pabuç. Sanayinin oraya, gaz deresine, iğircilik ormanının içine nalınları koydum da orada ayaklarımın tozunu sildim, ayakkabıları giyip Bodrum'a indiydim.

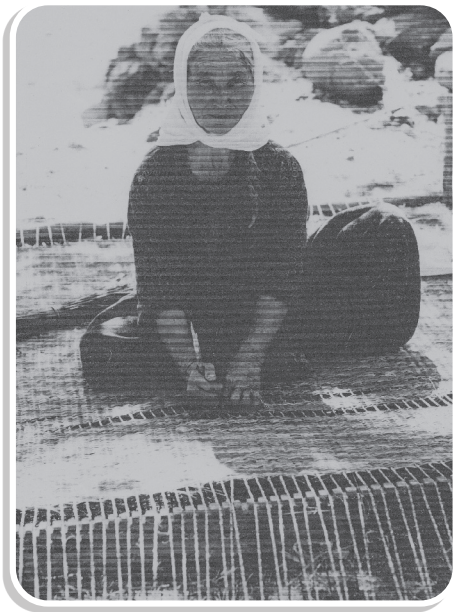
Okul yılları: Köydeki 22 yılım güle oynaya geçti. Okula gitmek için bir saat Dağbelen'e yürürdük. 5 sene gittim ama diploma alamadım. Eskiden cumartesi de gidilirdi okula. Ben 3 gün anca giderdim. Babam cuma günü Bodrum'a giderdi pazara, biz ablamla kalırız, birimiz oğlakları tutar, tokat süpürür, birimiz su taşırdı. Dağbelen'de Hasan Yıldızhan vardı, eğitmendi. 3 sene okuttu. Sonra Belen'in yerlisi Engin vardı. O askere gidince Hasan Salar diye biri geldi Dübeklerin Hasan derlerdi, Turgutreis'ten. Büyüyünce gari, sabah kalktı mı herkes eline kuzuyu, danayı alır, biri eşeği çeker, tarlaya araziye götürür, sular, yayar, getirdi. Ben babamla erkek gibi tarlada çiftte çubukta koşardım.

Çocuk oyunları: İşten oyuna vakit bulamazdık. 5-6 yaşlarındayken beştaş, seksek yani amata, gugu taşı oynardık. Toprağa çizerdik. Çizgiye değdirdin mi amatayı yandın, başkası geçerdi. Oğlanlar ceviz oynardı. Kuyu oyunları da oynardık. Dokuztaş denirdi ona. Döndüre döndüre kuyuların içine… Dama şeklinde çizerdik.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Pazar başlar, pazar biterdi. İlk gün deveyle ağırlık gelir, yemek yapılır, yerlere sini konulur, taşları uzatırlar, tepesine odunları koyar da üzerine otururlardı. Çanak çömlek çalar, oynaşırlar sonra. Biri topal, biri kör çalgıcı, kemancı İbrahim, Ayşe, Çakır Fatma, İbram yenge vardı bir de. Bunlar düğünlerde çalardı. Kadınların arasında çalıştığı için İbram yenge derlerdi adama. Cuma kına, cumartesi düğün, pazar gelin alma… Ben dört ay nişanlı kaldım. Hiç görmedim adamı. Kovanları varmış köyde. Dedesiyle gelmişler babama istemeye. Geldiler 6-7 defa, sonradan gönlü oldu babamın da verdi beni. Bir cuma günü beni bir kuyruklu soktu nişanlıyken. Vermeyeceğim ölüyordu dedi ama 1960 senesinde evlendim.

Kutlama ve eğlenceler: Köy yerinde ne özel günü arıyorsun. 10 senede, 20 senede bir düğün olurdu. Eğlence nedir bilmezdik ki zaten, karşıdan seyrederdik. Bizim köyde Hıdırellez olmazdı ama Bitez'de olurdu.

El sanatları: Ablam keçi kılından yaygı dokurdu. Kükürtle deriden atılıyordu yünler. Taraklayıp beyazını ayrı, siyahını ayrı eğirirdi. Heybe de örerdi annem. Biz ablamla hasır da dokurduk. Akdeniz'den gelirdi kovalık hasır. Akdeniz denirdi, şimdi şehir olmuş bataklıktı eskiden. Onun yumuşağı, bir de serti olurdu. Serti dokunur, yumuşağından ipi örülürdü. O hasırın otuna kovalık denir.

Hasır kilim ören Bodrumlu bir kadın, 1960'lı yıllar.

Makbule Kıvılcım ve oğlu Mehmet, Ege Üniversitesi Hastaanesi'nde, 1972.

İnanışlar: Yağmurlar yağmadı mı torbanın içine bir şeyler koyar, ocaktan evin içine salarlardı. İçeriden de bir şeyler koyarlardı torbanın içine.

Mutfak kültürü: Yenilecek otları toplardık; turp, tilkişen, acı ot, köremen …Otlardan börek yapardık saçta. Lahanadan ve labada yaprağından sarma yapılırdı. Darı çekmesi kalburlanır, eleklenir, dirisinden buğday aşı pişirilirdi. Bir de darı göcesinden darı aşı pişirilirdi. Hep karıştırırsın onu kepçeyle. Ocak yanık durur. Galgaya galgaya… İçinde darı göcesi, tuz… Piştikten sonra tereyağı kızdırıp dökersin üzerine. Bir de yoğurtla ayran karıştırılır. Tereyağı gibi aşın üzerinde yaparlar. Yumuşak bir aş oluyor. Su böreği, makarna, bulgur pilavı, tatlılardan da sarelli yapılırdı.Nişastayı da kendimiz yapardık. Islatırsın buğdayı 5-10 gün sonra çiğnenir çuvalda. Bembeyaz suyu çıkar. Sonra temiz su dökersin üstüne, süzdürürsün ileğenden. Süzüldükten sonra hamur halinde kalır bembeyaz nişastanın unu. Sonra onu tepsilere koyar, kesersin. Ufalanmış haline peluze denir. Bir de nişasta helvası yapardık. Şimdiki nişastaların helvası olmaz.

Yaşanan afetler: Ben 10-15 yaşlarında Gündoğandayken deprem oldu. Sanki gökyüzünden Deniz tarafına ay şeklinde bir şey düştü. O zaman orada evimiz vardı. Önünde badem ağacı vardı. Ev ayrıldı badem ağacından. 1948'de yangın çıktı. Çevre dağlar, bütün çalılıklar yandı. 10 yaşındaydım. Göl tarafında Dişsiz Mehmet diye birisi vardı. Develeri götürmüş, Gölkaradağı'nın arazilerine develer de giriyor ormana sılcanlara turkuyorlar. Böğürtlen ormanlarına… Sonra develeri çıkarırken bir ateş katıyor, çekiyor develerden, oradan çıktı geldi ateş, arazilerimiz yandı. Çamlar 50 metre kozak atardı karşıya. Jandarma gelir, herkes deliğe kovuğa girerdi. Ateş söndürmeye adam lazım, kimse kahvelerde oturamaz.

Kıvılcım ailesi albümünden Bodrum'da hacı uğurlaması.

Yatır-dede kültürü: Köyün yakınında eren mezarı vardı, onu da deşmişler, hazine aramışlar. Mevlit okutturlardı orada ben küçükken.

Beklentiler: Devletin hizmetlerinden nasıl memnun olacağız? Şimdi bir şey desem derin gider. Allah başımızdan eksik etmesin mi diyeyim, boynu altında mı kalsın diyeyim? Başımıza güzel, Atatürk gibi bir adam gelmedi ki…

Mehmet Cömert, (1951 doğumlu).

Görüşme yeri: Yalıkavak Mahallesi ve Sandıma köyü.

Görüşme tarihi: 10 Temmuz 2023.

Aile tarihi, tarihçe ve kuruluş rivayetleri: Doğma büyüme Yalıkavaklıyım. Annem Hatice, babam Kâmil. Annemin babası Mustafa, babamın babası Şakir. Baba tarafım Gökçebel, Dirmilli. Dirmil'in eski ismi Yeşildağ idi. Babamdan duyduğum kadarıyla dedem Antalya Korkuteli'den gelme. Mutlaka Yörüklük olması lazım. Annem Yalıkavak'tan. Anne tarafım Sandımalı. Babam yıllarca Yalıkavak'ta öğretmenlik yaptığı için annemle burada evlenmiş.

Yalıkavak, 1980'li yıllar.

Yalıkavak'ın eski yerleşimin ismi Sandıma'dır aslında. Köylünün yalı tarafında arazileri, mandalina bahçeleri vardı. Esas yerleşim Sandıma'daydı. Yani zamanla aşağı bahçeler, evler yapıldı. Sandıma, dağın eteğinde, Yalıkavak sahilde. Bizim buralarda çınar ağacına kavak denir. Çınar ağacı çok olduğu ve deniz kenarı olduğu için yerleşimin adı Yalıkavak adını almış. Sandıma ismi hakkındaki rivayet de şudur: Denizden tekneyle adam geçiyormuş. Köyü görmüş, demiş ki ne güzel köy, demirleyelim de çıkalım. Ama yolu yol değil, ufacık köy. Ben burayı güzel sandım demiş. Adı oradan kalmış diye anlatırlardı.

Aile isimleri ve lakaplar: Kâmilağalar, Bekirağalar, Zeybekler, Kalecioğlları (Kalaycıoğulları), Mahmutoğulları.

Üretim ve ekonomi: Sandıma'da, karşı dağlardaki ufak düzlüklere arpa, buğday ekiliyordu çocukluğumda. Tarım genelde aşağıda, düzlük yerlerde yapılıyordu. Genelde mandalincilik vardı sonra süngercilik oldu. Sünger hastalıktan, mandalincilik turizmden sonra bitti. Herkesin kendi hayvanı vardı ama öyle büyük meralar yoktu.

Esnaf ve zanaatkârlar: Dedem ve amcam Cemal Cömert yapı ustasıydı. Amcamın biri, dayım, kız kardeşim ve amcaoğlum öğretmen. Diğerleri tarım ve yapı ustalığı yapardı. Sonradan sünger teknesi alanlar oldu. Sandıma'da bakkal bile yoktu. Çocukluğumda Yalıkavak merkezde 3 bakkal, 2-3 tane kahvehane vardı sahilde. Kömürü körükle ısıtıp, demiri balyozla çekiçle döven sıcak demirciler vardı. Yalıkavak'ta Hüseyin Sarıkaya ile Burhan Baysal isminde iki de berberimiz vardı.

Okul ve öğretmenlik yılları: Sandıma'da okudum ilkokulu. Dayım Kilis'teydi. İki yıl Kilis'te ortaokulu okudum, sonra dayım Aydın Ortaklar'da öğretmenlik yaptı. Ben de orada bitirdim okulu. 1967'de mezun oldum. Daha sonra Ortaklar Öğretmen Okulu'na gittim. 1973 yılında evlendim.

Yalıkavak İlkokulu, 1980'li yıllar.

Eşim de buralı. Urfa'ya tayinim çıktı. İki yılı öğretmen asker olarak, Viranşehir'de 4 sene çalıştım.

Yalıkavak'ta eğitim: Babam Aksu'daki köy enstitüsünde başlamış, 1946 yılında Ortaklar'daki köy enstitüsünde bitirmiş okulu. Antalya'ya teknelerle bir haftada gidermiş. Bir sene çalışıp askere gitti. Babam hep Sandıma'da ve Yalıkavak'ta öğretmenlik yaptı. Sandıma'daki okul 1933'te, Yalıkavakta'ki 1960 yılında yapıldı. Burada okul olup bahçeye de ev yapınca buraya yerleşti. Ben de 1975 senesinde Gökçebel'e geldim. 4 sene çalıştım. 1980 yılında da Yalıkavak'a geldim. 16 yıl da Yalıkavak'ta öğretmenlik ve idarecilik yaptım. Eğitime bizim zamanımızda çok önem verilirdi. Aileler çocuklarını okutmaya özen gösterirdi. Çok okul bitirenimiz oldu. Turizm başlayınca çocuklar da okulu asmaya başladı. Şartlar gereği ailelerin bütçesi kıt kanaatti. Babam öğretmen olduğu halde zorlanırdı. Bizim burada eğitime önem verilirdi ama sistem değişince işler değişti. Şimdi zorlayamıyorsun çocuğu para kazanmak kolaylaşınca.

Yalıkavak sahili 1980'li yıllar.

Deniz kültürü: Çocukken denizden çıkmazdık. Denize daha çok Yalıkavak sahilinde, merkezdeki limandan girerdik. Balığa gitmezsek kahvede prafa ile maça kızı gibi kâğıt oyunları oynardık. Balığa çok sık giderdik. Levrek, çupra, milanor, orfoz, lahos balıklarını zıpkınla vururduk. İlk defa Fransa'dan dayımın kayınbiraderi getirmişti zıpkını. Ben ilkokul 4.sınıftaydım. Bizim tabancaya bakarak sonra herkes kargıdan, tahtadan, demir kova saplarıyla dalgıçların forma lastiği ile zıpkın yaptı. Tenekenin dibine cam koyup ziftle kenarını sıvayıp deniz gözlüğü yapan da vardı.

Kutlama ve eğlenceler: Hıdırellez kutlaması olmazdı. Bayramlarda müsamereler tertip edilir, şiir okunur, oyunlar oynanırdı. Kutlamalara köylüler de katılırdı.

23 Nisan töreni, soldan sağa doğru ihtiyar heyetinden İbrahim Yıldız, ziraat memuru Mehmet Turasay, Muhtar İbrahim Yüksel, karakol komutanı Aydın Gülşan, ortaokul müdürü Bayram Erol Keskin, komşu okulun müdürü Fahrettin Bey, Okul müdürü Mehmet Cömert, 1980'li yıllar.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Kız istemeden sonra tarih koyulur, düğün yapılır. Pazardan pazara

bir hafta sürerdi düğünler. Ağırlık düğün başlayacağı zaman gelirdi. İki-üç gün yemek hazırlığı, yer hazırlığı yapılır, iki gün de eğlenceli, yemekli düğün yapılır. Sünnet düğünlerinde eskiden bir mevlit bir yemek olurdu. Bodrum'dan sağlık memuru gelir, sünnet ederdi.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Sandıma yolunda su değirmenimiz vardı. Orada bir pirnar ağacı vardır. Yok, şeytan var, deve gelir diye korkuturlardı. İlkokulu bitirene kadar yalnız başıma geçemezdim oradan.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Babam askerlikte sağlık eğitimi almış. Hastalınca bizi tedavi ederdi. Tozunu suyla karıştırıp penisilin iğnesi yapardı. Kırık çıkık için komşu köylere giderlerdi. Mehmet Gökmen dede vardı bir de. Araba bulursan da doktora giderdin. Askeriyede sıhhiyelik yapan Berber Sarı Hüseyin Sarıkaya da iğne yapardı. Mecbur kalsa yara da dikerdi. Karnın ağrıyınca ada çayı, elma yağı, kekik yağı kullanılırdı. Elma yağı ada çayının kaynatılıp damıtılmasından elde edilen yağdır. İmbikten yağı damlar. O elma yağını karnın ağrıyınca göbeğe, üşüttüğün zaman ayağının altına sürerlerdi. Köyün ebesi de ihtiyar bir nineydi.

Tarihi kalıntılar: Kaya mezarı var Küdür tarafında, bir de Dirmil'de var. Sandıma'da da kayalardan yapılma zeytin işlikleri var. Yalıkavak'ta Rum yerleşimi yoktu. Sandıma'da sadece Yunanlıların yaptığı evler vardı. Onlar da Türklerin evi. Bizim ustaların çoğu da onlardan öğrenmiş ev yapmayı.

Zeki Müren'e dair: Bodrum'da kalırken Yalıkavak'taki eğlence yerlerine gelirdi akşamları. Kendisinin, beni Yalıkavak'ta değirmenin yanına gömün, diye vasiyeti olduğu söylenir ama gömülmedi.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Sandıma'da oturanın aşağıda bahçesi vardı. Yalıkavak'ta çocukluğumda bin kişi filan olurdu. Sandıma'da 200 hane vardı herhalde. Yalıkavak belediye oluncaya kadar nüfusumuz bin 800 kadardı. Asfalt yolumuz 1979-1980'lerde yapıldı. Daracık bozuk bir yoldu daha önce. Yol açıldıktan sonra su ve elektrik geldi, turizm başladı. Elektrik, 1979 yılında bağlandı. Öncesinde turizm yoktu. Sandıma'daki okul 1980'li yıllarda kapandı.

Memnun olsak da olmasak da haddinden fazla inşaat var. Bodrum'un geldiği hali görünce ileride yaşayabileceğimiz sıkıntılardan dolayı endişemiz artıyor. Kültürel değişime uğradık. Küçük bir Türkiye olduk, burada her milletten insan var. Kendi belediyemiz varken Yalıkavak, Bodrum'un sayılı yerlerindendi ama şimdi yollar yoldan çıktı, çöpler alınmıyor. Talep ve şikâyetlerimiz yeteri kadar dikkate alınmıyor.

Mehmet Uslu, (1928 doğumlu).[1]

Görüşme yeri: Turgutreis, Karabağ Mahallesi.

Görüşme tarihi: 13 Şubat 2008.

Aile tarihi: Bodrum'un Karabağ köyünde doğdum. Babama Arnavut'un Ali, dedeme Arnavut Mustafa, dedemin kardeşine Bayram Ali derler. Kardeşime de Kemer'de Arnavut'un Erşen derler ama ben oradan ayrıldığım için bana Arnavut Ali'nin Mehmet demiyorlar. Aslında kökenimizde Arnavutluk yok. Amcam Bayram Ali, Dedem Arnavut Mustafa, Selanik taraflarında askerlik yapmış. Sürekli oradaki anılarını anlattıkları için adları öyle kalmış. Aslında bizim kökenimiz pek çok Bodrumlu gibi Azeri Topal Boyu'na dayanır.

Bizim Hacıuzunoğulları muslis diyemiyorlar, Azeri Topal Boyu şivesiyle Muslu diyorlar. Açık, düz, manasında. Babamla amcam Uslu soyadını alırken diğer akrabalar Muslu soyadını devam ettiriyorlar. Bu kelime; barıştıran, temizleyen anlamına geliyor. Bizimkiler de 'muslu' ya yakın olduğu için uslu soyadını seçmişler.

Karabağ şimdi Turgutreis'in bir mahallesi durumunda ama o Karabağ ki Bodrum kazasının eski ismi ile Karaova kazasının bir köyü idi. Hem de baş kazanın merkeziydi. Evliye Çelebi 1671 yılında buraya geldiği zaman Karabağ'a da uğradı. Ben bu köyün mahalle durumuna geçtikten sonra Akyarlar ismi ile ayrılan kesimindeki Kemer mevkisinde doğdum.

Azeri Topal Boyu'nun Bodrum'a gelip yerleşmesi: Karabağ ismi Azerbaycan ile ilişki halindedir. Bodrum halkı genelde Azeri Topal Boyu kökenlidir. Bunu bilenler de çok az diye düşünüyorum. Size Azeri Topal Boyu'nun Bodrum'a nasıl gelip yerleştiğini anlatayım. Buraya geldiklerinde kendilerinden öncekilerle de kendilerinden sonra gelenlerle de kaynaşıp bir Bodrum halkı olmuşlar. Ben Azeri Topal Boyu olarak, Bodrum'un yerlisiyim. 1761'de Evliye Çelebi Bodrum'a geldiği zaman Kemer'e ve Karabağ'a uğramış. Bu tarihten önce gelmişler demek ki bizimkiler.

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans'ın Anadolu kapıları Türklere açılıyor. Türk boyları Anadolu'ya girmeye başlıyor. Yalnız Anadolu'da, bazı yerlerde bu tarihlerde Bizanslılarla olan savaşlar

1 **Mehmet Uslu kimdir?**

Öğretmen, bestekar, yazar, ozan, araştırmacı, müzisyen, tarihçi ve eğitmen olan Mehmet Uslu Bodrum'un Eskikarabağ, şimdiki Akyarlar köyünün Kemer mevkisinde, 1928 yılında doğdu. Akçaalan İlkokulu'nu başarıyla bitirdikten sonra Antalya Köy Enstitüsü'ne gitti. 4 yıl burada okuduktan sonra yeni açılan Ortaklar Köy Enstitüsü'ne nakil oldu. 1947 yılında mezun oldu. İlk görev yeri Bodrum'un Kızılağaç köyü ilkokuluydu. Burada öğretmenlik yaparken 1950 yılında Ayten Hanım'la tanışıp evlendi. 1951 yılında Ender, 1955 yılında da İbrahim isimli çocukları dünyaya geldi. 1955 yılında askerliğini yedek subay olarak İstanbul'da yaptı. Asker dönüşü, doğum yeri olan Karabağ köyüne atandı. Bir sene sonra Bodrum Merkez Atatürk İlkokulu'na tayin oldu. 1961 yılında Figen isimli bir kız çocukları dünyaya geldi. Bodrum'a geldikten sonra öğretmenliğin yanı sıra Bodrum tarihi, türküleri, öyküleri hakkında, köy köy gezerek yaşlı insanlarla konuşarak bilgiler aldı, araştırmalar yaptı.

Aynı zamanda şair, yazar, bestekâr ve müzisyen olan Mehmet Uslu, şiirlerini "Yerden Gökten Bodrum Şiirleri" ve "Sevgi Şiirleri" isimli kitaplarında, denizle ilgili hikâyelerini "Ege çocukları" isimli kitapta topladı. Bu arada enstrüman kursları açtı, korolar kurdu, çalıştırdı. Çocuklarının okuması için maddi destek ve turizme katkı amacıyla yıllarca pansiyonculuk yaptı. Zaman zaman rehberlik yaptı. 1979 yılında emekli oldu. Türk sanat müziği korolarında cümbüş ve ud çaldı. Araştırmalarının sonucunda 2005 yılında Bodrum Belediyesi'nin destekleriyle "Bodrum Türküleri, Öyküleri, Manileri ve Bodrum Musikişinasları" isimli kitabı yayınlandı. Bu kitabında kendi besteleri de bulunmaktadır.

Ayrıca Bodrum Tarihi kitabı da basıma hazırdı. Ancak Mehmet Uslu kitabını basamadan 20 Ocak 2010 tarihinde vefat etti. Hayatını dolu dolu yaşamış, yaşadığı bölgenin tarihi ve kültürü ile ilgili araştırmalar ve çalışmalar yapmıştır.

daha bitmemiş. Mesela Bodrum'da türbesi olan Saldırşah Horasani 1091-1092 yıllarında Gelibolu'dan 80 kişilik bir kuvvetin başında geliyor. Türkler, Bodrum'a öncelikle Giren tarafından girmeye başlamış. Buradan girenlerden bir kuvvet de Azeri Topal boyu. Bir bakıyoruz Kayseri'ye yerleşenler de olmuş bu boydan. Yani ikilem başlamış aralarında. Batıya doğru gidelim diye yola çıkmışlar ama bir grup güneye gitmek istemiş. Biz önce Çukurova'ya gelip yerleşiyoruz. Azeri Topal Boyu aslında konargöçer, hayvancılıkla, çobanlıkla geçinen bir boy ama Çukurova'da çiftçiliğe başlayıp yerleşiyorlar. Sonra da batıya doğru ilerleyenler oluyor. Manisa'ya geliyoruz. Bir kısım kalıyor, bir kısım güney batıya ilerliyor. Orada kalanlar çobanlığı, hayvancılığı bırakıp çiftçi oluyorlar.

Bodrum tarihçisi, şair ve yazar Mehmet Uslu ve Bodrum Atatürk İlkokulu öğretmenleri Halil Arkun, Didar Bilgin, Nazlı Vural, Emin Kılavuz ve diğer öğretmenler, (İbrahim Uslu arşivi).

Atalarımız güneybatıya doğru ilerleyenlerle geliyor. Bodrum girişindeki Umurca Mahallesi'ne yerleşiyorlarlar ama orada bir-iki sene tutunabiliyorlar. Çünkü orada hayvancılıkla ilgilenmeleri biraz zor. Hayvanlar çeşitli zararlar verebiliyorlar Bodrumlulara. Bodrumluların evleri Evliya Çelebi'nin aktardığına göre bağlar içindedir. Tutunamayınca, buradan Göktepe sırtlarını aşarak Belen'e varıyorlar. Oraya yerleşiyorlar. Bir kısmı da dağ tepelerinde ilk mandıraları kuruyor. Deniz kenarlarındaki vadilere korsan korkusundan inemiyorlar. Zaten denizci de olamıyorlar anlamadıkları için. Mesela benim çocukluğumda Kemer'in dağlarında Kuşivrisi, Dorudağı gibi dağlarda, keçilerine bakan, ismi ile müsemma Keçici Hasan vardı. Sonradan o da kayboldu. Davşan'ın Ahmet vardı. Koyunları çoktu. Tokat denilen hayvanları, keçileri vardı. Bu mandıraları ilk kuran Azeri Topal Boyu idi. Bu Girel'den, Belen'den sonraki mandıralardan birini ele alacak olursak, Karabağ ve Kemer'in üzerindeki yel değirmenlerinin üzerindeki mandırada, biz ona Davşanlı Ahmet'in mandırası derdik mesela. O kalmıştı sadece. O mandırada yaşarlarken bir kısım Azeri Topal Boyu Karabağ'a iniyor, çünkü mandıranın olduğu yer sulak değil. Buraya çeşmeler yapıyorlar, yerleşiyorlar ve geldikleri yerdeki Karabağ'ın ismini buraya veriyorlar. Öyle ise Karabağ'ın ismini Azerbaycan'daki Karabağ'dan alıp buraya vermişler.

Evliya Çelebi de 1671'de geldiği zaman Karabağ'da büyük bir ova görememiş. Bu aşağıdaki düzlükte çalışıp yine Karabağ'a dönüyorlar. Bir de o mandıranın orada Topal denilen bir yer vardır. Orada su deposu şeklindeki bir mağaranın bitişiğine ev yapıyorlar. Hacı Uzunoğulları, o sülalenin bildiğim son kişilerinden. Orada bir sarnıç da var.

Buradan Kemer'e iniyorlar. Kemer'i bir tepe olarak düşünürsek, deniz tarafında sık evler vardır, Alatepe bu Kemer'in vadisidir, üç tarafı dağlarla kaplıdır. Yanında fener ve cami var. Bu vadi Hacı Uzunoğulları zamanında böğürtlen ormanlarıyla, karaağaçlarla kaplı bir alanmış. Bu alanı ilk defa açan bizim sülaleymiş. Evliya Çelebi zamanında Kemer Vadisi meyve ağaçları ve sebzelerle doluymuş. Evliya Çelebi söyle söylüyor: Padişahın helvacıları Kemer'de oturur, saraya ait tatlı işleriyle iştigal ederler, işlerini bitirdikleri zaman İstanköy'e geçerler.

Azeri Topal Boyu'nun kurduğu köylerden biri de Yahşi köyüdür. Yahşi Azericede güzel, iyi anlamına gelir. 5 sene öncesine kadar çocuklarımla ve eşimle beraber 45 sene pansiyonculuk yaptım. Çocuklarımın tahsilini de pansiyonda çalışarak sağladık. Evimde bir gün Marmara Üniversitesi'nden bir dil uzmanı ile konuşurken Bodrum ağzından şu örneği verdim. Eşeğe mindin mi? Mindim, minmedim gibi Bodrum ağzından örnekler verdiğim zaman bana sizin Bodrum ağzı Azerice diye bir yorum yapmıştı.

Millî mücadele yılları, şehit ve gaziler: Amcam Mehmet Uslu Kudüs Cephesi'nde, Amcam Mustafa Uslu Afyon Cephesi'nde kalıyor. Yunanlılar, Türk askerlerini esir aldıkları zaman amcam Mustafa onların içinde. Bir de Karabağ'dan Deveci Abdi, bir gözü kör. Amcam Mustafa'nın asker arkadaşı tek gözle kurtulup geliyor. Nineme anlatıyor bunları. Bu iki amcam nedeniyle babam Ali Uslu, kısa hizmet askerlik yapıyor Diyarbakır'da. Askerde okuma yazma öğreniyor.

Akyarlar'ın eski isimi Kefaluka: Yalın ayak, başıkabak Kemer'de büyümeye başladım. 37 tane ev vardı, ben on yaşlarındayken. O zamanlar, bugün Akyarlar denilen yer Kefaluka'dır. Yunanca kefali, baş demektir. Burası yarımadanın baş kısmında bulunmaktadır. Bir de kefal balığı var ama ben sanmıyorum bu ismin ondan geldiğini.

Çocukluk yılları: Kefolika'ya aşağı yukarı 10 yaşlarındayken kendi tavuklarımızın yumurtalarını satmaya giderdim. 4 tanesi 40 para idi. Ben alsınlar diye oralardaki kahvelere giderdim daha çok. Alanlar da Giritlilerdi. Giritliler nedense kümes hayvanlarını da öbür hayvanları da yetiştirmiyorlardı. Daha çok balıkçılıkla uğraşıyorlardı.

Eskilerden Salih Kaptan, Hakkı Onbaşı vardı şimdi hatırladığım. 12-13 yaşlarında iken bir gün, gemi kısığı, gemi yıkıntısı denilen yerde, bugün meteoroloji tatil köyü diyoruz, orada ığrıp çekerlerdi. Deniz kenarında yapılır bu balık avcılığı. Iğrıbın iki ucu olur, denizin açığında, ortada torba kısmı bulunur. Bu uçlar, daire şekline getirilir, 4 kişi bir taraftan 4 kişi bir taraftan çeker. Çocukken onlara yardım ederdim, sonra bana da bir-iki avuç izmarit verirlerdi. Sevinerek eve götürürdüm onları.

15 yaşına kadar çocukluğum köyümde geçti. Evimiz deniz manzaralıydı ama sahile biraz uzaktı. Ninemin yolun kenarındaki evine bitişik, tek odalı bir damı vardı. Küçükken evimizin kapısını açmakta zorluk çekiyordum. Kapının üzerinde madolos dedikleri bir sürgü vardı. Pencereninkilere mandal denirdi.

Okul yılları: Babam askerden geldiği zaman 10 yaşındaydım. Oğlum, seni okutmak istiyorum, okumak ister misin, dedi. Çok sevindim ve iki buçuk saat ilerideki Akçaalan'daki okula 1937 senesinde girdim. Başöğretmen Esat Bey vardı. 10 yaşında olduğu için alamam, iki yaş küçültürseniz alırım, dedi. Neyse, benim yaşım küçültüldü nüfusta, kız kardeşimle ikiz olmuş olunca, onun yaşını da bir yaş büyüttü babam. O, benim ablam durumunda oldu nüfusa göre.

Okula başladım. Pazartesi sabah erkenden yola çıkardım. Kışta, yağmurda, selde. Sarpça denilen mevkiden Akçalar'a giriyordum değirmenlerin yanından. Birinin yanında kalıyordum. Değişik kişilerle 5. sınıfı bitirdim. Babam da onlara erzak getirirdi. Ben Akçalar'ı bitirdikten sonra 1942'de köy enstitüleri başladı. Hüsnü Türkeş öğretmenim beni güya imtihan etti.

3. sınıfa kadar da Safiye Ünlü öğretmenim okuttu. O zamanlar Emine Molla'nın evinde kalırdım. Yüksek bir evdi, pencerenin deliklerinden rüzgâr girerdi. Yıl 1942, harp zamanlarıydı. Küçük bir çanağın içine pamuğu sivriltip büker, zeytinyağının içine koyardım inceleterek. Pamuğun ucuna kibriti dokundurup kandil yapardım. Bu çok titrek bir ışıktı ama çok çalışmam lazımdı. Gözlerim bozulsa da çalıştım. Romanya'nın, Bulgaristan'ın haritasını yapıp, bilgilerini, notlarını yazıyor, renkli renkli boyuyordum.

Köy enstitüsü imtihanı ve yolculuk: İmtihan zamanı geldi. Öğretmen imtihanda şu soruyu sordu. On ikinci kanunisani 1921 de ne oldu? Birinci İnönü Savaşı cevabını verdim. Bu cevapla da kazandım.

Belki de beni göndermeyi o da istediği için geçirdi imtihandan. Kemer'den, Sarpça'dan geçerek babamla Karabağ'a geldim. Kahvehanede çay içelim oğlum, dedi. Çay içerken Emin Kılavuz öğretmeni gördüm. Silindir şapka giymiş, oradakilerle kahvede oturuyor. O benden iki sene önce bitirmişti okulu. Ben de gideyim dedi. Hüsnü öğretmene söyledik. O da ön ayak oldu. Rıza Özşeker'le anlaştık. Vapurun geleceği zaman ben Kemer'den Karabağ'a, oradan Akçaalan'a gelecektim ve beraber Bodrum'a, vapura gelecektik. Ama ben geç kalmışım. Bekiroğlu tepesine, Bodrum'un göründüğü noktaya geldiğim zaman vapurun düdüğü çalmaya başladı. Dizlerimin bağı çözüldü, yere çömeldim. Ninenim eşeğiyle geliyor babam da arkadan. Tam, Yücel Bey'in babasının bakkaliyesinin, liman başkanlığının karşısına geldiğimiz zaman, orada fenerci Tarık Tengiz'le karşılaştık. Bırak, iyi olmuş vapuru kaçırması, salma oğlunu, senin bir tane oğlun var, dedi. Ben içimden kızıyorum. Neymiş, okulda inşaat çokmuş, ziraat çokmuş…

Ben geri döndüm ama o zaman, 15 yaşında çiftçilikle ilgili öğrenmediğim bir şey kalmamıştı. Tam bir çiftçiydim. Harman kaldırırdım, çatma koşardım, çatma dönerdim. Çapa, sürgüye koşma… Hepsini kendi kendime öğrenmiştim. Çünkü babam ya askerdeydi ya da süngercilikle uğraşıyordu.

Eve geldim bir gün. Annem bezeme pişiriyor. Acıkmışındır, oğlum dedi. Ağlayacak oldum. Bir bezemenin içine peynir koydu. İmansız peyniri dediğimiz çökelek… Sıcak sıcak yerken, oğlum sen okumaya gitmesen olmaz mı, baban okutayım dedi ama aslında istemiyor. Kalırsan sana bir dükkân açacak, bol para verecek, celepçilik yapacak, bir tane de beyaz at alıverecek sana, gitmeyiver, dedi. Hayır, kesinlikle gideceğim, dedim. Babanın parası yok ki, nasıl gideceksin, dedi. Kaçarım ana dedim. Bodrum'a giderim, orada belediye varmış, belediyenin vereceği parayla giderim ben de dedim. Razı olmadım kalmaya.

Velhasılı 15 gün sonra vapur yine geldi. Babam beni yine getirdi, vapura koydu. Yanımızda Mustafa Toker diye bir arkadaş vardı. Kenarı şişkin, aşağıya doğru daralan külotlu bir pantolon vardı üzerinde. Babam vedalaşacakken gözyaşlarını salıverdi. Ağlayarak ayrıldık.

Köy enstitüsü yılları: Gittik Antalya Aksu Köy Enstitüsü'ne… Orada mandalina ağaçlarının dibinden havuçları koparırdık. 3. sınıf öğrencileri yeni gelen öğrencilere başkanlık yapardı. Öğretmenler kadar sözleri geçerdi. 943 kişiydik. Bunların içinde benim iki arkadaşım vardı. Biri Marmarisli Mehmet Karagil, biri de Fethiyeli, Seki Yaylası'ndan Kemal Büyükovalı.

Bir gün öğretmenimiz Ömer Yalvaç, masanın üzerine bir tuğla koydu. Bu tuğlanın üst ve yan yüzeylerinin alanını ölçtürerek hesap yaptırdı. Sonra duvar alanını, sonra o duvar için kaç tuğla gideceğini ve maliyet hesabını öğretti. Bakın, köy enstitüleri hayatın içinden, bu şekildeydi. Hadi bakalım çocuklar kalkıyoruz. Şimdi şu binaya gidiyoruz; siz üçünüz o binanın üzerine çıkın, malaları alın, siz üçünüz de kireç yakmıştık ya, harç taşıyın, tuğlaları taşıyın, diye hayatın içinden dersler verirdi.

4 sene Aksu Köy Enstitüsü'nde kaldıktan sonra Ortaklar Köy Enstitüsü'ne gitmek üzere bir kamyonun üzerinde ayrıldık. Ortaklar'a geldik. Son sınıfı, 5. sınıfı orada okuyoruz. Sabah kalkıyoruz, iç don, iç gömlek… Alt tarafa, merdivenlerden inerek düzlüğe geliyoruz. Orada üç veya dört daire oluyoruz. Ortada yine bizim arkadaşlardan iyi bilenlerle, son sınıflarla Bengi, Harmandalı, Arpazlı, Dağlı gibi oyunları oynuyoruz. Kız ve erkek karışık beden eğitimi var. Motorlu pulluklar kullanıyoruz, karpuz ve kavun tarlası ekiyoruz.

Bahsettiğim idare binasının önünde 943 kişi, 4 köşe sıra halinde her cumartesi toplanırdık. Birbirimizi, öğretmenlerimizi, müdürlerimize varıncaya kadar tenkit eder, özeleştirimizi yapardık.

Böyle bir eğitim hayatı varken, kalktık bir gün; köy enstitüleri kapatılacakmış, dediler. Komünistlikle, şunla bunla suçlanmış. Şimdiki günlerimizin, çok üzüldüğüm durumun başlangıcı oldu köy enstitülerinin kapanması.

Biz Aksu Köy Enstitüsü'nde okurken tarım, inşaat, sanat gibi işlerde bizzat çalışıyorduk. Hatırladığım anlardan biri şöyle: Bir gün sıra halinde omzumuzda orak veya çapa benzeri şeylerle okulun ucu bucağı görünmeyen, içerisinde su kanalları olan arazisinin kenarı kuru duvarla örülmüştü ve o kuru duvarın yanında ilerlerken okuldan oraya kadar gelişimizde ziraat marşını söylüyorduk:

Sürer, eker, biçeriz, güvenip ötesine / Milletin her kazancı, milletin kesesine, / Toplandık has çiftçinin Atatürk'ün sesine / Toprakla savaş için ziraat cephesine. / Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz, / Biz yurdun öz sahibi, efendisi köylüyüz. / İnsanı insan eden, ilkin bu soy, bu toprak. / En yeni aletlerle en içten çalışarak, / Türk için yine yakın dünyaya örnek olmak, / Kafa dinç, el nasır, gönül rahat, alnı ak. / Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz. / Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz. / Kuracağız öz yurtta, dirliği düzenliği. / Yıkıyor engelleri, ulus egemenliği / Görsün köyler bolluğu, rahatlığı, şenliği. / Bizimdir o yenilmek bilmeyen Türk benliği. / Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz. / Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz.

İşte biz bu duygularla vatan, millet aşkı ve Türkiye'nin geleceğe doğru ilerleyişi için eğitim ve çalışmalar içindeyken, şimdi o günlerin tam tersi günleri görmek beni çok üzmekte. Hayret ediyorum nasıl geriye dönüş bu diye…

Mehmet- Ayten Uslu, 1960'lı yıllar.

İkinci Dünya Savaşı yılları: Savaşın o ilk günlerinde bir gün yayan olarak Kemer'den yola çıktık. Evliya Çelebi'nin zamanında Gökdiken denilen, Rumlar yerleştikten sonra da Kefoluka ismini alan köyden, Karaincir'den, Aspat'tan, Bağla'dan, Kargı'dan Müskebi yalısına gelmiştik. Oranın Bitez tarafında kumsalın bitmesine yakın, denizden aşağı yukarı 50 metre içeride Mahmut Ağa'nın kahvesi vardı. Babamla birlikte içeri girdik. Çayımızı içmekteyken bir kutudan ses geliyordu. 14 yaşındaydım o zaman. Acaba kutunun arkasında birisi mi var, nasıl olur da kutudan ses gelir diye merak ettim. İlk defa radyoyu ve savaşın başladığını orada öğrendim. Bilhassa Akyarlar'da, Kemer'de, Bodrum'un köylerinde karartmalar vardı. Elektrik yoktu ama evinde kaldığım rahmetli Emine Molla, gaz yağını bulamadığımız için bana zeytinyağı kandili getirirdi.

Mehmet Uslu, annesi Zeynep ve babası Ali ile birlikte, Bodrum, 1950'li yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi).

Babamın gözyaşları içerisinde beni Antalya Aksu Köy Enstitüsü'ne uğurladığı zaman bindiğim vapurun ismini hatırlamıyorum ama o zamanki vapur isimleri Necat, Dumlupınar ve Anafarta'ydı. Biz o vapurların güvertesinde, gücümüz ancak güverteye yetiyordu, üç günde Antalya'ya varıyorduk. Oradan gelişimiz de üç gün sürüyordu. Bir defasında eve geldikten sonra Almanların Avrupa'ya yayılmasından sonra, İtalyanlar'a ait olan 12 adalar ve öteki Yunan adaları bombalandı. Antalya'ya gelip giderken, bu bombalama sırasında Türk vapurları seyrüseferlerini durdurdular.

Ben Antalya'ya nasıl gidecektim? Bir gün Bodrum'daki Yenicami'nin kuzeyinde Milas'a gidecek bir posta arabası kalkacakmış, diye duydum. Posta arabacılarından evvel de Milas'a giden atlı posta sürücüleri vardı. Posta arabasıyla Milas'a gidecek kişilerden birisi de Türkbükü'nden bir polisti. Babam beni ona emanet etti. Polis, beni Milas'a geldikten sonra bir yük kamyonuna bindirdi. Yatağan'a geldik, bu arabanın üzerinde Yatağan'dan 365 tane virajı dönerek Çine'ye geldik. Milas-Söke-İzmir yolu yoktu o zaman. Çine'den sonra da Aydın'a geldik. Aydın'da o polis ağabey beni trene bindirdi. Ben de yalnız başıma trenle Burdur'a geldim. O gece Burdur'da bulduğum bir handa tahtakurusu çıtırtıları arasında sabahladım. Oradan Antalya'ya, Antalya'dan da Aksu Köy Enstitüsü'ne ulaştım.

Kıtlık zamanları: O duvarın kenarında şeker kamışı dedikleri bitkilerden yetiştiriyorlardı. Kelindeki gövdenin uç kısmında, eğilmiş bir başın alt kısmında; beyaz, küçük darıların tutunduğu bir salkım var. Ben onu küçük darı olarak biliyordum. Onlar o darının boğumları arasını çakı ile kesip üzerindeki kabuğu çıkardıktan sonra iç kısmını gevelemeye başladılar. Bana da verdiler. Baktım tatlı bir şey. Şeker kamışının bir çeşidiymiş meğer. Yediğimiz kısmından pekmez elde ediyorlarmış. Pekmez de sıtmanın en iyi ilacıymış. Hem de o küçük darıları ezip darı unu elde ediyorlardı.

Şeker de bulunmuyordu o dönemlerde. Bulunmayınca da pekmez gibi şeylere yöneliyorlardı. Bunları bulamayan, yiyemeyenler de uyuz oluyorlardı. Okulda uyuz olanlardan biri de bendim. Hamamlarda yıkanır, idarenin verdiği ilaç gibi şeyleri sürerdik. Biz şekeri bırakın, ekmeği bile bulamıyorduk. İnşaat ve ziraat işleri tüm hızıyla devam ediyordu. 3.sınıf öğrencilerden ziraat başkanımız Necibe abla, bir öğretmen kadar salahiyetliydi. Bize bütün işleri o yaptırırdı. Yapıcılık, demircilik, marangozluk işlerini bitirip aç olarak yemekhaneye girdiğimiz zaman o sınırlı miktardaki ekmeği, yemeği iştahla yerdik.

Enstitüde çok yönlü eğitim: Hem Aksu hem Ortaklar Köy Enstitüsü'nde mezunların sanatları diplomalarında yazılıdır. Benim sanatım demircilikti. Müzik aleti çalmayı da köy enstitüsünde öğrendim. Aksu'da okurken bakıyorum birçok kişi mandolin, keman filan çalıyor. Bir gün babama mektup yazdım; baba bana keman alsan da göndersen ya… Babam cevabında derslerinde kalırsın, dedi. Tekrar yazdım, enstrüman çalmayı öğrenmek istiyorum, dedim. Babamdan cevap geldi, kemane çalmak günah, dedi. Sınıfta kalmamı istemiyorsan gönder diyince babam 9 liraya keman alıp gönderdi. Ben kendi kendime öğrenmeye başladığım sırada başka bir arkadaşıma 30 liraya satıp o paranın 26 lirasıyla mandolin aldım. Bana da harçlık kaldı diye sevindim. Babam senede bir iki defa 10 lira harçlık gönderirdi. Ortaklar'da da öğretmenlik hayatımda da devam ettim mandolin çalmaya. Okulda sadece pratik öğrenme vardı; nota yoktu. Notayı Antalya Aksu Köy Enstitüsü'nde, Mehmet İnal isminde İzmir tarafından gelmiş bir öğretmen öğretirdi.

Öğretmenlik yılları: 1946-1947 mezunu olarak okuldan ayrıldım. Tayinim Bodrum'un kızılağaç köyüne çıktı. Köylülerle tanıştım, beni çok güzel karşıladılar. Okul önünde yağmurluk olan kısımda iki tane direğin etrafında payanda var. Binanın işlik kısmında dershane, öbür uç kısmında öğretmen lojmanı var. Bu arada araç koyma bölümü küçük. İşlik dedim dikkat ettiyseniz, ben demirci öğretmeni olarak, demircilik sanatını öğre-

Atatürk İlkokulu Müdürü Halil Arkun, öğretmenler Mehmet Uslu, Didar Bilgin ve Nazlı Vural (İbrahim Uslu Arşivi).

tecektim. Her köyde 5 öğretmen, 5 iş öğretecekti. Türkiye çapında da köylüler ağaların hâkimiyetine son verecekti. İnönü, toprak konunu çıkarmak için 55 ağayı topladı, sonra da salıvermiş memleketlerine. Refik Saydam başbakan, Reşat Şemsettin Sirer milli eğitim bakanı. Atatürk'ün açtığı köy enstitülerinin kapatılmasına onlar da engel olamadı.

Okul şöyleydi: Dershanenin girişine birkaç metre taban yapılmış ama orta kısmında kapı, pencere yok. Böyle bir okula tayin edilmişim. Öğrencilerin ne masası ne sırası var. Tahtaların üzerine bağdaş kurup, getirdikleri yaygının üzerinde oturuyorlardı. İşlikte ne körük ne örs var. Bizden önceki mezunlara pulluk filan verilmiş aslında. Ben 20 lira maaşla 18 yaşında işe başladım. O zaman okulun lojmanında değilim. 1 kilometre uzaklıkta bir evde kız kardeşimle tek odalı bir evde kalıyorum.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Umurca mezarlığının yanındaki mezarlıkta kapari bulunurdu. Dikenlerine dikkat ederek koparır, yapraklarını ezer, kaşıntı olan yere ya da yaralara sürerdik, iyi gelirdi. Nisan-mayıs aylarında yaprakları sürgüne geçer, onun iğnesi ve yaprağının sapı arasında kiraz sapı gibi sap çıkar, kiraz gibi de meyvesi vardır. O meyveleri koparıp kavanoza koyarsın. Onun turşusunu yaparsın bir de. Kapari çiçeği salatalarda, mezelerde filan da kullanır. Mübadeleden önce Rumlar onun salatasını da yermiş. Gebre otu da deve dikeni de diyorlar ona. Sabahleyin kahvaltı yaparken bir yemek kaşığı o turşudan yiyince güç veriyor. Özellikle halsizliği önleyici, afrodizyak etkisi ve hücre yenileyici etkisi var. Elimin üzerindeki siyah lekelere de iyi geliyor. Ölen hücreleri yenileniyor.

Değişim: Akçaalan'da okurken stabilize şose yollar ve iptidai otobüsler vardı. Bir gün okulun önüne Afili denilen bir şoförün otobüsü gelmişti. Bu otobüsü gördüğümüz zaman bütün öğrenciler okulun kapısından dışarıya çıktık heyecanla. Köye ilk defa onun otobüsü gelmişti. Bodrum'da da Helvacıoğulları'nın cipi vardı.

Dışarı çıktığımda genelde Denizciler Derneği'nde kaptanlarla oturuyorum. Geçen gün, Ankara'dan geldiğimde yine gittim oraya, boş bir masaya oturdum. Arkadaşlarımdan, 87 yaşındaki Mehmet İmbat Kaptan ve 85 yaşındaki Fenerci İbram masamın yanından geçip gittiler, tanımadılar sanki. Bakıyorum da artık Bodrum, yeni Bodrumlularla dolmuş. Beni görmüyorlar ki hoş geldin desinler. Biz Bodrumlular, bu ilgiyi bekleriz. Halikarnas Balıkçısı Bodrumlulara 'merheba'yı öğretti diyorlar ama aslında biz Bodrumlular balıkçıya 'merhaba'yı öğrettik.

Eskiçeşme Mahallesi

Mehmet Yavaş, (1941 Doğumlu).

Görüşme yeri: Eskiçeşme Mahallesi.

Görüşme Tarihi: 14 Haziran 2023.

Aile tarihi: Annemin adı Fazilet, babamın adı Ethem. Ailem Moroko'dan, Cezayir'den gelmiş. Hemen hemen 400 yıl önce hepsi korsanmış. Babamın dedesi Mustafa Reis, Turgutreis'te oranın en güzel üç tarlasını muhtar senedi ile almış. Korsanlık bitince, ikinci nesil Bodrum'a yerleşmiş. 5 kardeş var. Kolera salgını baş gösteriyor. En büyük kardeş ölüyor. Defnediyorlar. 4 numaralı kardeş de ölüyor. Dedeye zengin adamsın sen ne işin var burada, diyorlar.
Bir yelkenli sandal kiralıyor. Doğru Leros Limanı'na… Lake'de güney limanına yerleşiyor. Orada 20 sene kadar kalmışlar. Çocuklarını beynelmilel okula göndermiş ama orada yapamamışlar. En küçük

oğlu bana altın ver biraz, ne yapacağım buralarda İzmir'e gideyim, oralarda okul bulursam okurum size de sonra haber gönderirim, diyor. Onun bir büyüğü Bodrum'da kalıyor bir-iki sene. Bodrum hoşuna gitmeyince, Söke Ovası'na gidip, hayvancılık yapmaya başlıyor. En küçük olan oğlu ise kara harp okuluna gidiyor. Miralaylığa kadar yükseliyor. Bizim dede burada kalıyor.

Dede diye bahsettiğim Mehmet Kaptan. Leros'a giden ve korsan olan Mustafa Reis, dedemin babası. Padişah her yerde arıyor onu. Muhtar senedi ile tarlaları aldıktan sonra 10 sene görünmüyor. Sen bunları aldın ama bu iki tarlaya bir eşkıya türedi, diye haber gönderiyorlar. Bir iki sene sonra geliyor, çağırıyor ağayı. Haşlatıyor adamlarına ama toprak tarla gidiyor. Bunları bana anlatan amcam. O da 113 yaşında ölen halasından öğrenmiş.

Süngercilik ve denizcilikle uğraşan dedem Mehmet Kaptan 1933 yılında batıncaya kadar Bodrum yöresinde balıkçılık da yapıyor. Ayrıca dedem Arabistan çöllerinde sekiz sene kalıyor, padişah af çıkartınca Bodrum'da helvacılar ailesinden bir kızla Bodrum'da evleniyor. Seneler geçiyor, dedem batınca, babam deri sepiciği yapmaya başlıyor.

Dedemler en son Didim sahillerinde çalışırken, ayakla sünger çıkartılan yıllarda batıyor. Hasan Çeltik, kendisiyle sünger işi yaparken anlatmıştı dedemlerin batışını. Bu olaydan sonra babam, denizcilikten başka bir mesleğim olsun diye Ahmet Tabak isminde bir ustanın yanında 5-6 yıl çalışıp deri sepi öğreniyor. Sonra amcam da katılıyor ona. Ham deriyi alır, onları işler, Bodrum esnafına, ayakkabıcılara satarlardı.

Çocukluk yılları: Ben bugünkü Sünger Pizza'nın olduğu evde doğdum, 8 yaşına kadar yaşadım. Sonra, şimdiki askeri kampın altında bir eve taşındık. Babam orada aynı zamanda deri işi yapıyordu. Ben eski tersanede büyüdüm sayılır. Okuldan gelir gelmez tersaneye giderdim hemen.

Çocuk oyunları: Uçurtma uçururduk. Çomakla kazmaca, çelik oynar, kiremit taşlarıyla eğlenirdik. 20'li, 30'lu yaşlardaki adamlar da bizimle oynardı çocuk gibi.

Bodrum'da bir mandalina bahçesi, mandalina hasadı zamanı, 1955 (Mehmet Yavaş Arşivi).

Üretim ve ekonomi: Çocukluğum 9 yaşından 12 yaşına kadar Bitez'de geçti. Orada küçük bir yerimiz vardı. Bitez yalısında her pazar günü en az 5-6 tane büyük baş hayvan 5-10 kuzu kesilirdi. Bitez'deki arazilerin yüzde 60'ı Bodrum esnafınındı. İnsanlar çavdar tarlasına çardak kurardı. Evimiz sahile 500 metre uzaklıktaydı. 5 metre misinamla kayaların altından kolyoz tutardım. Annem yeter artık getirme, derdi.

İncir işi de yapardık. Eskiden inciri 3 boya ayırırlardı. 3 boy hurda, 2 boy kantarlık olurdu. Birinci boyunu dizer köyün kadınları, kilo hesabı 20'şer kiloluk torbalara basarlardı. Sabah torbaya basılmadan tepesinden 3-4 teneke deniz suyu boşaltırsın. Kuruttuktan sonra ıslatırdın bu suyla. Benim görevim bu tenekeleri doldurmak, getirmek, incirlerin tepesinden boşaltmaktı. 50 kuruş yevmiye ile 1,5 ay çalışırdım her yıl. Bitez yalısında böyle bir hayat vardı.

Tekne yapımcılığı ve kalafatçılık: Babam 1952-1953 senelerine kadar dericiliğe devam etti. Ben okuldan gelince, çantamı kenara atıp tersaneye giderdim. Kayık yapanlar, tahtayı kurt yemesin diye Kızılağaç dağlarından getirilen çıralardan alırdı. Bir eşek yükü çıra 2 liraydı. Biz çocuğuz, onları seyrederiz. Tekneyi yatırırlardı. Çıraları yaktıkları hazne, demirden kepçe gibi olurdu. Teknenin altında çıraları yakarlar, biri yukarı çıkar, zincirle bağlıdır o. İki kişi sapından tutar. Hamur teknesi

Mehmet Yavaş arkadaşı Ahmet Özcan ile birlikte, 1958.

gibi ama demirden. Zincirle öbür taraftan saldığı zaman kalafat denilen tekneyi esas bilen adam, aşağıdan bağırır. Koy ver, der; aşağı sal, yukarı kaldır, der. Tahtaları yakarlar ki kurt olup da teknenin altı delinmesin. Denizde kurt vardır. Çam ağacında yağlı madde varsa çıkar, diğer yerler de kömür haline geldiği için kurt yemez. Bu işi yapana da kalafat denir.

Narenciye üretimi: 18 yaşıma kadar babama yardım ettim. 15 yaşında da köye, Gümüşlükte'ki bahçeye gittik. Amerikan Marshall yardımı dağıttı devlet. Babam, amcamla beraber kredi aldı. Paşabağı denilen mevkide tarlamız vardı. Orda 10-12 metre kuyu açtılar. Bin 700 adet mandalin ve portakal fidanı diktiler. Onlara bakmaya 4 adam lazım. Kim bakacak derken takabakhaneyi amcam idare etsin, dedi babam. Ben de rahmetli annemle 3 yıl bahçe suladım.

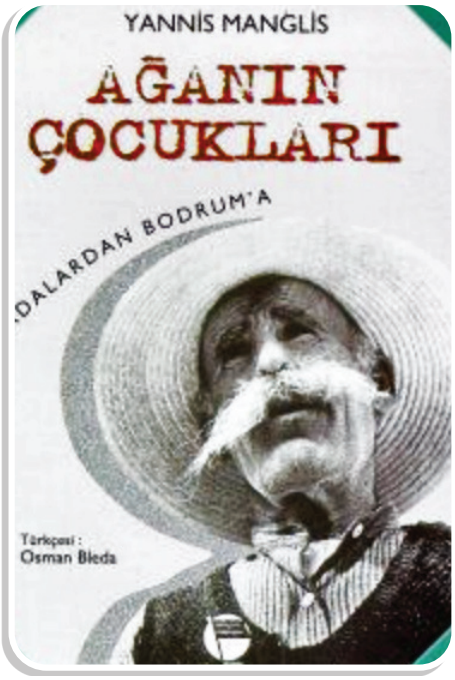
Süngercilik: Sonra denizciliğe başladım. Benim aklım denizde. Kadıkalesi'nde denize giriyorum. Yukarıdan kara kara görünüyor ama bilmiyorum usulünü. Maske yok, bir şey yok. Bildiğimiz kabak var ya, bir gün kestim kabağı, cam kırığı buldum, kayalara sürte sürte yuvarladım. Kabağın tabanına yerleştirdim. Kadı Kalesi'nin önünden geçen tankerler bazen mazot basardı denize. Onlar sahilde katılaşır, o mazotu da sürdüm camın etrafına. Böylece kendime bir tane kabaktan ayna yaptım. Elimle tutup baktım. Denize girdim, bir tane uslu sünger buldum, gözleri büyük, sonra devamı geldi. Deniz kenarında bile dolu sünger vardı.

Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivinden, 'İlk sünger avcılarından Arap, 1962' notu düşülmüş bir fotoğraf karesi.

Bodrum süngerciliğinin kökü benim araştırmalarıma göre 1925'lere dayanıyor. 113 yaşında ölen babamın halasının bir kızı, iki oğlu vardı. Büyük oğlu Yeniköy Camisi'nde imam, küçük oğlu burada oturuyor, adı Mustafa Gültekin. 1900 doğumlu, 15-20 sene teknelerde gemicilik yapmış. Sonra kendisine aynacı sandalını almış. O da mübadele ile buraya gelen Türklerden. Sandalın ismi Gazanfer. Efe amcam süngeri bilmiyor o zaman. Balıkçı sandalı onun kullandığı. Sonra Hüseyin Söken, Kalemnos'tan bir sandalla geliyor. Ama adam yok yanında çalıştıracak. Efe amcam, iki ay çalışırım seninle diyor, Gökova'ya gidiyorlar. Gördükçe tanıyorlar, topluyorlar. Sonra ayrılıyor ve kendi sandalını alıyor. En büyük oğlu Kadri Gültekin'le babamı alıyor yanına. Babam sepici ama günlük gidiyor onunla. Her gittiklerinde 4-5 kilo süngerle dönüyorlar.

Bodrum'un sünger tüccarı Mangirli: 1925'lerde burada Mangirli isminde bir adam var. Kadıkalesi'nde köşkü var. Yarımadadaki toprak; Karaada, Bodrum'un içindeki Hacı Molla Hanı, hepsi bu Mangirli ve çocuklarının. Turgutreis'in yüzde 40'ı, Akyarların Kefolika dediğimiz yeri, tümü onundu neredeyse. Kemer köyünde Hüseyin Feneri dedikleri yerde arsaları çoktu. Kökü Atinalı. Her taraf onun ya zaten, geliyor buralarda sünger ticareti de yapıyor. 1950'li yıllara kadar halk pırasa

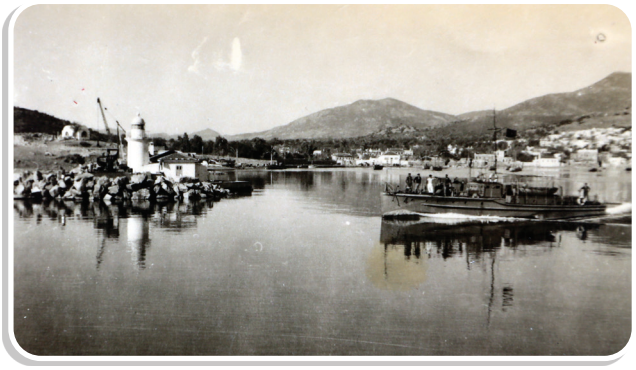
Bodrumlu süngercilerin 'Mangirli Ağa' ismi ile andığı Iraklis Mantakas ve onun yaşadığı dönem ve Ege coğrafyası hakkında bilgiler içeren 'Ağanın Çocukları' isimli kitap kapağı[2]

satar gibi onun adamlarına sünger satardı piyasa fiyatında. Herkes memnundu. Süngerciler onun zamanında altın yıllarını yaşadı.

Süngercilikte, Batenfaller ailesi ile çalıştım ben. Meşhur Volkswagen'in sahibi. Onun çocuklarıyla tanıştım. Kaptanlığını yapardım onların. Onlarla sohbet ederken, teknede süngerleri gösterdiler. Mehmet, biz bunlardan kullanıyoruz karoserde, dediler. Ben size satsam nasıl olur, dedim. O yıllarda Ömer Dizdar tek elden topluyordu süngerleri. Ama 4-5 yıl elinde kaldı, satamadı. Neyse, bu Alman aile gitti, bir hafta geçti, telgraf geldi. Bu işlerle amcam ilgileniyor, senelik ihtiyacımız 80-90 kiloymuş, sen numune getir, göster; ben sana burada yardım ederim, dedi. Kalktım gittim Almanya'ya. Gümrükte açıkladım durumu. Sorun çıkmadı. Gittim, oradaki üretimi de gördüm, bağlantıyı da sağladım.

Bodrum Limanı'nda baltabaş kangava teknesi, 1950'li yıllar.

Bodrum Limanı, 1940'lı yıllar, (Nilgün Cangır arşivinden).

Sünger Avcılığı: Benim süngerciliğe başlamam şöyle oldu: Babam herkese göndermem, dedi. Tehlike çok çünkü. 18 yaşındayım. Ömer Dizdar ve babamın halasının torunu Kadri Gültekin sünger işi yapıyor. Kadri'nin sandalı 6.80 turna sandal. Ömer Dizdar'ın 7 metre Poyraz isimli aynacı sandalı var. Başta bir tane delik vardır, onun içine girer kaptan, kafasını sokar, ayna vardır orada, aletler vardır. O şekilde başladık, Değirmen Burnu'nun ucundan küreklere yapıştım. Attı aynayı, hadi bismillah, inşallah uğurlu gelmişsindir oğlum, dedi.

Ömer Dizdar'ın abisi babamla yaşıtmış, çok aile bitmiş veremden, tüberkülozdan. Kızkardeşi de annemin çocukluk arkadaşı. Bodrum'un en güzel kızı. Tüberkülozdan gitmiş. O zaman tüberküloz olmasa kolera var, difteri var. Ömer abi, oğlum baban seni bana teslim etti, ne dersem o olacak, dedi. Disiplin vardı. 4 kişi çıkardık; Ömer abi aynadan sabah iner, öğlen çıkar, yemeği yer, yine çıkardı.

2 'Iraklis Mantakas sağken adaların ve Anadolu'nun en büyük ağası idi. Tüccar olarak şöhreti yukarıda İzmir'e ve aşağıda Antalya'ya ve daha da ötelere uzanıyordu. Adanın çoğu insanları ve Anadolu'dan daha başkaları onun yanında çalışıyorlardı: Onun çiftliklerinde ve işyerlerinde yine başkaları ona sünger getirmek için denizlerde, tarlalarında ve bahçelerinde çalışıyordu. Ölmüştü ama insanların ruhunda ağalığı hala sürüyor ve onları korkutuyordu. Bir yıl önce onu tabut içinde, sadık adamı Theodosis'in kayığı ile Halikarnasos'dan getirdiklerinde de böyle, hatta daha fazlası olmuştu. Sanki Kutsal Cuma imiş gibi şehrin ve bütün adanın kampanaları acı acı çalmıştı. O gün, adaların valisi Abidin Paşa da yanında yaverleri ve subayları ile gelmişti...' (Tanıtım bülteninden)

Aynanın içinde akşama kadar kanalda gidip geliyoruz. Sandal kıçtan daldığı zaman içine su girer. Hiç merhamet arama, sert yetişmiş hepsi. Tam böyle palikarya adamlar. Siya, diye bağırırlar, sandal kıçtan su alır, kaptan dönüp de bakmaz bile.

Zaten Bodrum'da o yıllarda iki adam var bu işte önemli. Biri Ömer Dizdar, biri Yavur Ali lakaplı Ali Karayel. Onlarla bir sezon çalışan, dünyanın öbür yanına gitse, kimse eline su dökemez.

Ömer amca ile bir seferde Foça'ya uğradık, Kurban Bayramı geldi. Onun sandalında çalışan bir Hüseyin vardı Akyarlar'dan. Yanımızda 4-5 çuval sünger var. Sünger o zaman altın gibi değerli. Biz çocuklarımızı ziyarete gidelim, siz dönün ama sandalın biri kalsın, dediler. İki gün önce de motorlu tekne ile İzmir'in önünde Köstence adası vardır, askeri bölge olmasına rağmen kaçak girdik, çalıştık, yorulduk. Orada çalışırken ben çok hırpalanmışım. Çünkü güneş doğmadan attılar denize. Ayağına bir tane mayo bile giydirmezler insanın. Herkes anadan doğma girer. Bunu duyunca önce acayip geldi, ağladım, 18 yaşında çocuğum. Ama anladım sonra kural böyle.

Neyse… O gün hasta oldum ben akşama kadar çalışmaktan. Yüklettik Poyraz sandalını. İki karış denizden yüksekte yüklü tekne ile pata küte karanlıkta Urla İskelesi'ne yanaştık, yığdık süngeri. O gün yemek dahi yiyemedim. Ertesi gün kalktım doğru Foça'ya geldik. Motorsuz turna sandalında sen kal, dinlen dediler. Meltem denize giriyor, bir de oranın meşhur Çandarlı rüzgârı esiyor. Orada yatıyorum gece yarısı. Arkadaşlar da Aliağa tarafına çalışmaya gitti. Benim sandal baştan dalıyor, kıçtan çıkıyor. 18-20'lik, 7,5 metre devecilerin urganı koptu. Hasta hasta kalktım, kürekle 1-2 saat milim milim top mevzilerinin, yel değirmeninin oraya gittim. Yıkılıyor Foça… Kuytuya bağladım sandalı. Birisi geldi küt küt.. Bir baktım, bir adam, suyun içinden gelmiş, merak etmiş. Suyum da bitmiş testide. Su alacak gücüm yok. O adam sepetin içinde suyla yiyecek getirdi. Arkadaşlar 5 gün sonra geldi. Baya sünger çıkarmışlar aynayla. Nurettin abi bir geldi, Gümüşlük Şivesiyle 'Leen senin ağzın, bir yerde gözün bir yerde' dedi. Ondan iki gün sonra kaptanlar gelip beni görünce Bodrum'a yolladılar.

Sağlık İnanışları ve tedavi gelenekleri: Babaannemin ablasının kızı Giritli. Okul görmemiş ama mahallenin halkına Kur'an okuyup, Türkçe tercüme eden bir kadın. Yüz felcini o geçirir, ona gidin dediler. Beni bir gördü, oğlum rüzgârına denk gelmişsin, dedi. Naciye Molla'nın iki numaralı kızı da amcamın hanımı, ailecek görüşürüz. Bana o kadın kırk gün okudu. Sabah Bodrum'un 7 çeşmesinden su dolduracaksın, bu suyu her gün birer maşrapa kuyu suyu ile karıştırıp yıkanıp geleceksin, dedi. Her sabah kalk, suyu doldur, tersaneden tahta parçası topla, suyu ısıt, banyo yap… Her gün bu şekilde gittim, bana okudu. 40 gün sonunda ağzım düzeldi ama gözüm 1958'den bugüne rüzgârlı havada yaşarır.

Üretim ve ekonomi: Bodrum, yedi mahalleden mevcuttu. Umurca, Yokuşbaşı Mahallesi'nin yüzde 80'i Karaova'ya, Mumcular'a tütün işlemeye giderdi. Bunların içinde denize giden 10 kişiden 2'sidir. Rençberdir geneli. Eskiçeşme Mahallesi'nin, Yeniköy'ün, Çarşı'nın, Tepecik'in insanının Bitez'de toprağı vardı. Herkes yaz gelince Bitez'e göçerdi. Bir de hiç toprağı olmayanlar vardı.

Aile isimleri ve lakaplar: Eskiçeşme'de en eski aileler Yavaşlar. Kadri Gültekin, Ömer Dizdar, Mehmet Poyraz, Halil Karayel… Bunlar hep aynacı sandalı olan insanlar. Tepecik'te de 3-5 kişi… İsmail Güvenç mesela, babası zamanında kalafatmış, abisi de öyle. Lapalar, iki kardeş. Bir de bunlar sünger işi yapmış.

1933 senesinde babamları arkadan gelen Darga kardeşler kurtarmış. Babam sandaldan atıyor çimayı, dedemin sırtına düşüyor. Eliyle tutuyor, siz gidin sahilde bekleyin, sandalı kırmayın, diyor. İçeride de 4 Antalya çuvalı kuru sünger var. 20 günde toplamışlar. Babam bata çıka sahile çıkıyor. Bir hafta dedesini arıyor ama bulamıyor. 10 gün sonra Kos'tan telgraf geliyor: 'Mehmet Kaptan'ı biz bulduk, falan numaralı mezara defnettik, haberiniz olsun.'

Metin Ay'ın düğün merasimi, Mehmet Yavaş, Birol Çakıroğlu, İrme lakaplı Cemal, Fuat Erbil ve davetliler, 1968.

Metin Ay'ın düğününde oynayanlar; sağdan Aykan Er, Metin Ay, Metin Barut, Recep Özdoğan ve Mehmet Yavaş, 1968.

1958'e kadar sünger işi yapmadık biz ama benim genlerimde var. Asker dönüşü burada Birol Çakıroğlu diye bir arkadaşım vardı, Marmara'ya gittik süngere. O zaman maskeyle dalıyoruz. Üşüyen çıkıyor, yine dalıyor. Genç çocuk hepsi. Ahmet de vardı Kadıkalesi'den. 2 bin 228 lira pay yapmışız Birol'un piyadesiyle. Bir pay da tekneye ayırdık.

Bodrum'un öldüren altını: Ben kendi nefesimle çok dalamazdım. 14-15 metreden fazla dalmam. Hava ile burada hiç dalmadım. Balık adam kıyafetiyle daldım. Formasız ayağımı denize sokmadım. Çünkü babam hakkımı helal etmem, dedi. Sünger yarı tabiat, yarı canlıdır. Çıkarıldıktan sonra kenarda 3-5 yılda görünümünü kaybeder, çünkü rutubetli havayı sever, dışarı çıktıktan sonra güneşte yanar. Bütün gün onu ters düz edersin. Çok durursa yüzündeki zarı yanar, ertesi gün çok uğraşırsın zarı attırmak için bıçakla. Temizlemesi çok zordur. Paydos ettiğimiz zaman süngerleri ezeriz. Bir torbası vardır dalgıçların,

Hüseyin Yeter Şakar arşivinden Bodrumlu bir sünger avcısı.

Sağ baştan; Altan Emek, İbrahim Soysal, Mustafa Pirgil, Hakkı Güney, Mehmet Yavaş, 1958.

onun içine atar, dalgıçlar ezdikten sonra yine denize bırakır.

10 çeşit sünger vardır. Madaba, genelde porselen üretiminde kullanılırdı, Japonlar alırmış onu. Biz de madaba çıkarttık Marmara'dan Birol'un. Sonra benim kulaklarım rahatsızlandı. 9 yıl öyle gezdim.

Libya ve Tunus kıyılarında süngercilik macerası: 1967 senesinde evlendim. Süngercilikte başarılı olamayınca aynı yıl Libya'ya gittim. Burada balık adam çıktıktan sonra küçücük süngerler bile toplandı.

Sünger bitmeye başladı. Bir de Almanya başlamıştı o senelerde, oraya da mal satmamız lazım. Evlenirken hanıma söylemiştim; evde duramam, böyle bir mesleğim var, beni tutamazsın, arkamdan dua et demiştim. Önce arkadaşlar, Mehmet Özyurt'un yaptığı 9 metrelik tirhandille gittiler Libya'ya. Teknenin ismi, sünger avcısı. Bir sene burada çalıştılar, ertesi yıl müsaade aldılar Libya hükümetinden. Bana da mektup yazdılar. Orada bizim fahri konsolosumuz var. Onun vasıtasıyla Libya'ya gidiyor bizimkiler. Bir sene önce de Gavur Ali, Sokullu Mehmet Paşa'nın torunu Baskın Tosun gitti iki ortağıyla birlikte.

Türkiye-Tunus arasında ticari anlaşma olmadığı için Türkiye Tunus'un parasını tanımıyor. Onlar da denizde süngeri tanımıyor doğru dürüst. Orada bir dalmada 25-30 metrede 2-3 kilo çıkartıyorsun. 70- 80 metrede tehlike çok. 1 saat çalışıp 3-5 kilo sünger çıkartmak kolay. Netice, orada 10 gün çalıştık. Tunuslu verdiği sözü tutuyor. Bize bir tane depo için tekne de verdi 20 metrelik. Bize saygı gösteriyorlar ama para yok. İstediğin kadar al diyor ama Tunus parasını kimse tanımıyor ki. Öyle olunca döndüm geldim. Devlete sonra taksitle para ödedik gemi için, konsolosluk masrafları için.

Sessizlik yılları: 1975'e kadar 9 sene kulaklarım dop kaldı. Bir iki doktora gittim, elletme daha kötü olur, dediler. Ümidim de yok. Ama benden 8-10 yaş küçük arkadaşlar İstanbul'dan Yüksek Denizcilik Okulu'na gidip kaptanlık ehliyeti aldı. Ben sağırım diye alamıyorum. Dayım, burada eski terzi Yalçın Karayel'in dükkânında balık satıyordu. Turizm de başlamıştı yavaş yavaş. Hacettepe rektörü Doğan Karan'a benden bahsediyor. Neyse Doğan Bey'e gittim. O da Doç. Dr. Safa Kaya'ya yönlendirdi. Merak etme tedavi edeceğim dedi. Günü geldi, yatırdı, kıtır kıtır, dantel tığı gibi bir şeyle başladı, 6 gün uğraştı. Sonra tamponu bir aldı, tıkanan kulak açıldı. Sonra gittim, 3 ay kursa katıldım. İstanbul'dan ehliyetimi aldım. Kulağı duymayan Mehmet, insan içine karıştı tekrar. Kaptan şapkasını taktım kafama.

Mehmet Yavaş teknede bir arkadaşıyla,1980'li yıllar.

Mehmet Yavaş bir tur sırasında tringo filesi örerken,1984.

Süngerci Mehmet Yavaş turizmci, gezi teknesi kaptanı oluyor: O sırada otobüsten indim, Metin Ay diye bir arkadaşı gördüm, hiç kimseye söz verme, Alman'ın kayığına kaptan yapacağım seni, dedi. O da Mercedes'in bir çalışanı. 15 metre gulet siparişi vermiş. İki ay çalıştım onlarla. Yunan adalarına gidiyoruz… Sonra burada İngilizce kursuna gittim. 4 ayda, haftada bir saat ders aldım, gece gündüz çalıştım. Yaz geldi, patronlarla İngilizce konuşmaya başladım.

Sıkıyönetim zamanı belgesel çekimi: Daha sonra Mehmet Karadallı diye bir arkadaşla çalışmaya başladım. Bir sene sonra yeğenim Erdoğan'la devam ettik. Patron, önümüzdeki yıl Mercedes için bir belgesel film çekeceğiz. Sen bu sene Almanya'ya gel, Almanca kursuna katıl, seninle birlikte çalışalım, dedi. Gittim Almanya'ya. Frankfurt şehir merkezinde Türk bir rehber ayarladılar bana. 3 ay boyunca ders aldım, azmettim, dördüncü ay döndüm. Gemibaşı Restoran'a Almanlar gelirdi. Orada tanıştığım Almanlarla kayıkta vakit geçirirken de geliştirdim kendimi. Sonra telgrafla çekimlerin başlayacağı haberi geldi. 6 kişilik ekiple Kuşadası'nda buluştuk. O zaman sıkıyönetim var, izin alınması gerekiyor, yerlerin listesini verdim ellerine. Çıktık yola. İlk önce İzmir'e, sonra Efes Selçuk, Meryem Ana, tekrar Kuşadası derken bu şekilde günlerce çekimler yaptık. Oradan Didim'e geldik. O zaman 3 tane bina var. Ortaya koydum tekneyi. Dışarıda askerler bağırıyor. 3-4 tane jandarma motorla geldi. Biri tekneye çıktı. Memleketi satıyorsunuz diye kızdı, azarladı. Netice, Bodrum'a döndük burada da filmler çekildi… Borum çevresi ve İskenderun'a kadar çekimler yapıldı. O filmler birkaç sene sonra bütün Avrupa'da yayınlandı. Sonra turizm patladı. Bodrum özellikle Alman turistleri böyle çekti.

Tarık Dursun'un 1964-1965 senelerinde yazdığı Bodrumlu Sünger dalgıçları hakkındaki şiirini okumak isterim size:

Şu dağın ardına bir kuşum kaldı / Gergefin üstünde nakışım kaldı / Bacısı güzelden bir eşim kaldı.

Ağlama kız gelin yazın bu imiş / Elimin kınası çamurdan ola Gözünün sürmesi kömürden ola / Ananın yüreği demirden ola.

Ağlama kız gelin yazın bu imiş / Anan seni has dağında haşlamış / Zülfünü gün anlında ıslamış / Anan seni eller için beslemiş /Ağlama kız gelin yazı bu imiş.

Türkkuyusu Mahalleleri

Mediha Dumanlı, (1919 doğumlu).

Görüşme yeri: Türkkuyusu Mahallesi.

Görüşme tarihi: 21 Mayıs 2012.

Babam Değirmencioğlu İbrahim Çavuş, Annam Ayşe Molla. Bir evin bir kızıydım. Eşim Mahmut'la birbirimizi hiç görmeden evlendik. Ailelerimiz karar verdi. 75 senelik evliyiz, hep çok iyi anlaştık, çok mutlu olduk. 2 kızım bir oğlum var.

Mahmut Dumanlı, 1930'lu yıllar.

3 sene Kaş'ta kaldım. Eşim orada polis okulunda okudu. Mesleğe başlayınca 6 sene de Antalya'da kaldık. Sonra kendi isteğimizle Marmaris'e tayin olduk. 6 sene de orada kaldık. 1957 yılında orada çok büyük deprem oldu. Adnan Menderes geldi, bütün çadırları gezdi, milletin isteğini sordu. Eşim de Bodrum'a tayin edilmesini istedi. Geldik

Bodrum'a. Bir-iki sene kaldık. Biz CHP'liyiz diye şikâyet ettiler. Eskişehir'e atıverdiler sonra. Bir sene sonra da Söke'ye tayin ettiler. Hacı, istihbaratta çalışırdı.

Okul yılları: Atatürk İlkokulu'nda okudum. Meliha Öneş okul arkadaşımdı. Siyah önlük, beyaz yakayla okula giderdik. Hükümet binasının önünde bayramlar kutlanır, şiirler okunur, marşlar söylenir, gece müsamereleri düzenlenirdi. Hükümet binasından şeker dağıtırlardı. Yarın bayram olacak diye uyuyamazdık. Atatürk'ün öldüğü gün yas ettik. Türkiye'ye Cenabı Allah'ın bir hediyesidir o.

Günlük yaşam ve komşuluk ilişkileri: Her işi elimizle yapardık. Kendi işimizi kendimiz görürdük. Şimdi insanlar rahata kavuştu, tembelliğe alıştı, huzur da bozuldu. Akşamları evlerde toplanılır, sohbetler edilir, masallar anlatılırdı. Orta yerde bir lamba yanar, etrafına oturulur, yün eğirilir, kanaviçe, dantel yapılırdı.

Mediha- Mahmut Dumanlı, 1940'lı yıllar.

Mutfak kültürü: Misafirler geldiği zaman ortadaki sofrada incir, mısır patlatması, kavrulmuş karpuz çekirdeği, kavrulmuş nohutlar olurdu. İncirle çekimek döver yerdik. Şeker diye çay diye, bir şey yoktu. En kıymetli misafirimize limonata, gelincik lalesiyle yaptığımız gül şurubu verirdik. O şurubu şöyle yapardık; şişeleri doldurur, içine limon tuzu koyarız, güneşte 3-4 gün bırakırız, sonra kıpkırmızı rengi çıkardı, şurup diye içerdik. Gelen misafire kahve ile lokum verirdik bir de. Kimse gittiği yerden aç kalkmazdı.

Değişim: 15-16 yaşına kadar Türkkuyusu Mahallesi'nde yaşadım. Orada büyüdüm, evlendim. Belediyenin bir katırı ile bir temizlikçisi vardı. Sabah gelir, süpürür giderdi. Kimsenin evinden çöp de çıkmazdı. Çıkanlar ya gübre ya da hayvanlara yem olurdu. Türkkuyusu'ndan çarşıya kadar giden, bir eşeğin geçeceği kadar, daracık bir sokağımız vardı. Deli Fatma diye bir kadın yolları arıtırdı. Suyumuz elektriğimiz yoktu. Köşe başlarında direklerde asılı bir fener vardı. Akşam belediyenin adamı gelir lambayı yakar sabah söndürürdü. Akşam oldu mu Samut Kuyusu'ndan içecek su getirirdik. Çarşıda fazla bir alışveriş olmazdı. Komşularımızdan karşılardık ihtiyacımızı. Birbirimizi çok severdik. Zenginlik, fakirlik, birbirini kıskanma yoktu. Çarşıya fıta ile çıkardık. Bir kadın zaten kolay kolay dışarı çıkmazdı.

Eskiçeşme Mahallesi

Muammer Başol, (1946 doğumlu).

Görüşme yeri: Mumcular**.**

Görüşme Tarihi: 9 Temmuz 2023.

Aile tarihi, yerleşimin kuruluşu, rivayetler: Babamın adı Ahmet, annemin adı Gülsüm. Doğma büyüme Mumcularlıyız. Mumcular'ı bizim sülale kurmuş. Yalnız buradan önce Bayır Mahallesi varmış. Orada medrese bile varmış. Baba tarafını tam

bilmiyorum ama anne tarafından ninemler Maraş'tan gelmiş. Şah İsmail'i tutmuş bizimkiler Çaldıran Savaşı'nda. Ondan sonra mezhep değiştirmiştirler, öyle anlaşılıyor. Herhalde buralara kadar gelmişler. Babamın anne tarafı Karakeçili Tombul Yörüklerinden. Yeniköy'e giderken Pazar Kuyuları denilen yer vardır. İki-üç tane kuyu vardır, orada pazar kurulurmuş. Bizimkiler oraya göçerlermiş. Sonra da Akdam köyüne yerleşmişler.

Başol Ailesi, 1960'lı yıllar.

Muammer Başol, annesi Gülsüm Başol, eşi Gülay Başol ve onun annesi Esma Parmak, aile bireyleriyle birlikte, 1978.

Bizim köyün kurucuları Bayır'dan gelmiş. Başol sülalesi daha çok sırttaymış. Sonra buraya şimdiki merkeze gelmiş, ev yapmışlar. Sonradan değerlenmiş yerimiz. Tam tarih olarak bilemiyorum ama en az 300-400 yıllık bir yer burası. Evliya Çelebi buraya da gelmiş. Şurada Sığıralan var, Sagiralanı diye geçiyor, sonradan gölbaşı yapmış bizimkiler. Oralardan geçmiş.

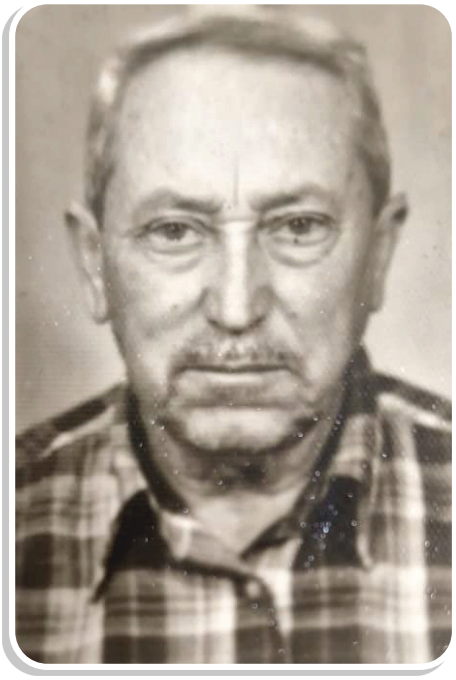
Yer adları: Yer isimlerinin kökenine çok meraklıyımdır. Araştırır, yaşlıları dinlerim. Mesela, mum sıkılan yer varmış mezarlık tarafında. Sağa sola gönderilirmiş mumlar. Mumcular ismi oradan geliyor işte. Mesela Kuzyaka diye bir köy vardır bizim burada. Bu köyün ismi kuz, serin manasından gelir. Sazköy var karşıda. Burada veba olunca millet ormana kaçmış sazdan evler yapmış. Kemer'den padişah sarayına üzüm gidermiş, biraz burada o isimden de rahatsız olup maalesef adını Gölbaşı yaptılar. Bu dağların çevirili olduğu Karaova adı ise kuraklıktan gelir. Karaova, bir mahalle, köy adı değil aslında bu dağların çevrili olduğu adanın ismidir. Buraya da iyi niyetle Mumcular ismi verildi. Ama aslında Mumcular Mahallesi'nin asıl adı Yenimahalle'dir. Bir de merkezin olduğu Bayır Mahallesi vardır.

Etrim köyünün ismi de 'et irin' den gelir rivayete göre. Hikâyesi de şöyle: Kayralılarla Lidyalılar arasında büyük bir savaşta, çok kişi ölür, etleri çürür. Orada Kaledağ'da yerleşim varmış, çok yağmur yağdığı zaman kemikler ve eski paralar çıkar derler.

Muammer Başol'un babaannesi Meryem Başol, 1960.

Kurtuluş Savaşı yılları: Yörük kızı denen bir teyzem vardır, Akdam köyünden gelmedir. Kurtuluş savaşı ile ilgili şunu anlatmıştı bana: Halil Ağa diye birisi vardır. Biz onunla Turgutreis'ten Aydın'a zehre (zahire) götürdük derdi. Çine Ovası'na vardık. Bir şey ikram ettiler. Buna dut denir, yenir dedi. İndim kuru duttu bu diyor. Denedim, gökyavan yiyemedim, dedi. Kalktım biraz daha gittik yine bir şey gördüm, bu ne? Buna da dut deniz, yenir dedi.

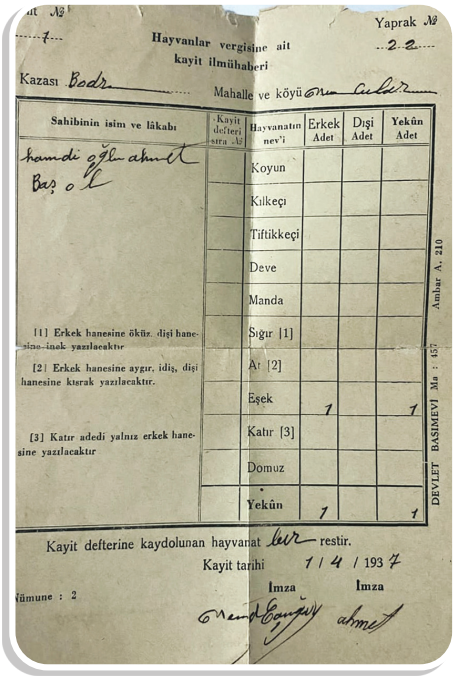
Muammer Başol'un babası Ahmet Başol, 1970'li yıllar.

İndim yoldan karnımı doğurdum dutla, sonra köylüler bizi gide gele tanıdı. Ayran yoğurt ekmek verirlerdi, diyor. Biz bu koşullar da Kurtuluş Savaşı'na girmişiz.

Gaziler: Bu Yörük kızının eşi Mehmet Yılmaz, Kurtuluş Savaşı'na girmiş, yaralanmış. Komşusu Abdullah beraber gitmiş. Gazi olmuş. Geleceğim ama yolu bilemiyorum, Polatlı tarafından bir ayda buraya yayan geldik diye anlatırdı.

Çanakkale Savaşı'yla ilgili anlatılıyor ama nedense Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir şey anlatılmıyor bizde. Burayı Birinci Dünya Savaşı'nda İtalyanlar işgal etmiş. Menderes Nehri'ne kadar onlarınmış. Çok zarar vermemiş onlar.

Üretim ve ekonomi: Bütün derdimiz tütündü, tütün işlerdik. Karşıda, Karçın Ovası vardır, Akdam'ın önü gece lüks lambalarıyla ışıl ışıl olurmuş da orayı Bodrum sanırlarmış. Gece giderler, sabah gelirlerdi. Tütün işi tüm yıl uğraştırırdı. Sonra satma da şans işi. Birtakım insanların tütünleri önce giderdi. Benim ailem de tütün yapardı. Ben de eşeğin üzerinde giderdim. Annemle tütün kırardık. Zamanla tütün yasaklandı. Kendilerine yetecek kadar tahıl ekip biçmeye başladılar. Bir de zeytincilik yaparlardı ama zeytin son zamanlarda değer kazandı. İpekböcekçiliği de vardı, 1970'lerde bitti. Son zamanlarda Muğla Belediyesi bu ipekböcekçiliğini canlandırmaya çalışıyor.

Yaprak № 2

Hayvanlar vergisine ait kayıt ilmühaberi

Kazası Bodr... Mahalle ve köyü ...

Sahibinin isim ve lâkabı	Kayıt defteri sıra №	Hayvanatın nev'i	Erkek Adet	Dişi Adet	Yekûn Adet
hamdi oğlu ahmet Başol		Koyun			
		Kılkeçi			
		Tiftikkeçi			
		Deve			
		Manda			
[1] Erkek hanesine öküz, dişi hanesine inek yazılacaktır		Sığır [1]			
[2] Erkek hanesine aygır, idiş, dişi hanesine kısrak yazılacaktır.		At [2]			
		Eşek	1		1
[3] Katır adedi yalnız erkek hanesine yazılacaktır		Katır [3]			
		Domuz			
		Yekûn	1		1

Kayit defterine kaydolunan hayvanat beş restir.

Kayit tarihi 1 / 4 / 1937

İmza İmza

Nümune : 2

Ahmet

Ambar A. 210 — DEVLET BASIMEVİ Ma : 457

Ahmet Başol'a ait 1937 tarihli hayvan vergisi belgesi.

Mumcularda birlik denen bir kooperatif vardı. Atatürk anıtı karşısında bizim de dükkânımız vardı. Bizim dükkânın eski Bodrum yolu tarafında, babamın çalı ile çevirdiği kahve ocağı, çay ocağı vardı bir de. Babam berberlik de yapmış, düğünlerde şeker satmış. En fakir aileymiş burada bizimkiler ama beni okuttular, öğretmen olup geldim köyüme.

Okul ve öğretmenlik yılları: İlkokulu Mumcular'da okudum. İki tane yerli öğretmenimiz vardı. Kızılçullu mezunu Ahmet Gündüz ve Hasan Cangır. İkisi de rahmetli oldu. Ortaokula Milas'a gittim. Liseyi de izmir'de fuarın karşısındaki Namık Kemal Lisesi'nde okudum.

Üniversite sınavına 1966 yılında ilk defa biz girdik. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni kazandım. Şimdi bakıyorum da 10-15 kişi anca çıkmış köyden üniversiteye giden. Mühendis, üniversite hocası, doktor, avukatlar benden sonra hep.

Üniversiteyi bitirdikten sonra 1972 yılında tayinim Aydın Lises'ne çıktı. 1979-80 gibi Bodrum Lisesi'ne tayin oldum. Osman Koca ile Hatice Yücel diye öğretmen arkadaşlarım vardı. Müdür Mehmet Kıray'dı. Müdürün izni dâhilinde okulda yaptığım konuşmalar ve okuduğum 'Amerikan Kaşığı' isimli şiirden sonra, görevde 1 yıl dolmadan Sivas Suşehri'ne sürdüler. Bir ay sonra Sivas merkez'e tayin oldum. 6 yıl da orada çalıştım. Daha sonra tekrar Bodrum'a gelip kız meslek lisesinde de 6-7 yıl çalıştım. 2001 yılında da Mumcular Sitare Özkan Çok Programlı Anadolu Lisesi'nden emekli oldum.

Muammer Başol ve kardeşi Mehmet Başol, 1960'lı yıllar.

Bu arada henüz emekli olmadan, istifa ederek Cumhuriyet Halk Partisi'nden Mumcular'a belediye başkan adayı oldum. Ama 150 ithal oyla Doğru Yol Partisi'nin adayı kazandı. Ertesi seçimlerde de aday oldum. Siyaseti, ayak oyunlarını filan pek bilmediğim için kazanamadım.

Günlük yaşam: Çocukluğumda kapılar açık kalırdı, kilitlenmezdi. Halil amcamız eski evin üzerine çıkar, kaval çalardı.

Muammer Başol Gülay-Muammer Başol, nikah fotoğrafı, 16 Haziran 1979.

Muammer-Gülay Başol ve kızları Esma Irmak ve Pınar, 1987.

Evlilik gelenekleri ve düğün âdetleri: Önce istenir kız. Kızevi gönüllü olursa şu zaman gelin derler. Sonra verirler. Milas'a geline öteberi almaya, çeyiz düzmeye gidilir. Bir hafta-on gün sonra kızı verirler. Pazartesi günü hazırlık için mum çıkarılan yere keşkek dövmeye gidilir, sonra oğlanevinde tüfekler atılır. Burada, Etrim köyünde, Pınarlıbelen'de duyurulur düğün olacağı. Pazartesi bayrak dikme, salı kızevi için deli kına, çarşamba uslu kına olur, asıl düğün o zaman oluyor. Perşembe günü atla gelin almaya gidilir. Gelin, üzerinde ipekli olduğu için attan kayıp düşer bazen. Cuma günü duvak yapılır. Oğlanevinde kız düğünü yapılır o gün.

Muammer Başolun babası Ahmet Başol, Koca Efe Mustafa Sarıtaş, 1970'li yıllar.

Yöresel şive ve ifadeler: Bir tezim var Karaova ağzı hakkında. Milaslılar beni çayıver der, biz bene çay vey deriz. Bodrumluların kendine göre söyleyiş biçimi var. Ora gidip durun mu derler mesela. Mazılılar gidibakı, derler. Milas'ta bazı yerde gibibatı, gidiyatı kullanılır mesela. Her cümlede -yatı ekini kullanırlar. Bu tarafın insanları arasında İç Anadolu'dan, doğudan gelen insanlar da var, diye düşünüyorum ben.

Mutfak kültürü: Burada tavuk dolması, işkembe, keşkek çok yapılır. Düğünlerin demirbaş yiyeceği keşkektir. Bodrum'da düğünlerde hamur helvası derler, kıymalı veya kuşbaşılı makarna yaparlar muhakkak.

Tarihi kalıntılar: Bu çevrede tarihi kalıntılar da var. Asar dediğimiz mevkide bir zeytinlik vardır, orası hisardır aslında. Bir de Akdam'ın önünde belki bin yıllık kuyu var, kesme taşlardan yapılmış, çok derin, samanı attığın zaman Güvercinlik'ten çıkar dedikleri bir kuyu var. Özel mülkün içinde kalıyor şimdi. Akdam'ın üst tarafında da Leleglerden kalma yerler olduğu, Luvice konuşan Anadolu'nun ilk sakinlerinden kalma kalıntılar olduğu bilinir. Kuru duvar var orada da. Kayralılardan önce yaşamış onlar burada. Burada karşıda Kaplandağ veya Kaledağ dediğimiz yerde de kalıntılar var.

Burada Rumlarla Türkler yaşamamış bildiğim kadarıyla. Rumlar Güvercinlik'te yaşarmış. Tarihi yer diyebileceğimiz eski Bodrum yolu üzerinde, göl çevresinde kalıntılar var, Etrim'de de eski evler var. Mimari doku orada korunmuş durumda.

Burada bir ilkokul vardı. Arkasında 1932-1933, Kıbrıslı Mustafa oğlu Mustafa Usta diye kitabesi, 50 santimetre kalınlığında duvarları vardı. Bu binayı yıktılar. Yerine ilkokul yaptılar. Sağlam, tarihi bir binaydı. Şurada Pınarlıbelen'de eski bina vardı. O restore edildi. Yeniköy'de var, o da restore edildi. Bir de eski su sarnıçları vardır bu civarda.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Nüfus azdı. Belediye olması için 2 bin kişi olması gerekiyor dediler. Civar köylerden insan getirdik. Bizim evde bile 136 kişi oldu. Yine de yetmemiş, bizim postacı yazıp edip 2 bin kişiye tamamladı da öyle belediye olduk.

Büyükşehir, hizmet bakımından biraz zor ulaşıyor buraya. Bodrum Belediyesi bir şeyler yapmaya çalışıyor ama eksikler görülüyor. Büyükşehir olmadan önce burada foseptik arıtma yapıldı. Foseptiğin fazlası kanala, oradan da Tuzla'ya giderdi, dereler simsiyah oluyordu ama bu kapasite artık yetmiyor. 3-4 bin kişi için yapılan şebeke şimdi 30 bin kişiye yetmiyor.

Mustafa Çakmaklı, (1953 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez.

Görüşme tarihi: 18 Haziran 2023.

Aile bilgisi: Anne dedem İbrahim Demirel, eşi Ayşe. Babam Latif, annem Güngören. Babaannem Melek Çakmaklı ama babam babasını hiç görmemiş. Yemen'e savaşa gitmiş. Bir daha da dönmemiş. Köken olarak nereden geldiklerini bilmiyorum. Anne tarafım Bodrum Güreceli, baba tarafım Milas Ören tarafından gelme. Ben çocukken babam lokanta işletiyordu. Sabah 5'te gider, gece 1'de biz yatarken gelirdi.

Muammer Başolun babası Ahmet Başol, Koca Efe Mustafa Sarıtaş, 1970'li yıllar.

Ben Milas doğumluyum. 1957 depreminde Hacıilyas Mahallesi'ndeki evimiz yıkılmış. Babam o gece tası tarağı toplayıp Güllük'e gelmiş, orada lokantacılığa devam etmiş. Esas mesleği terzilik. Terzilikte iş olmayınca Milas Şehir Kulübü'nü çalıştırmışlar. Bu depremden sonra her taraf talan olunca, dedem Bodrum'a gelmiş, babam da Güllük'e geçmiş. Güllük'te sahilde lokanta işletirdi. Eskiden Bodrum'a gelen, Bodrum'dan giden malzemeler için Güllük Limanı kullanılırmış. Bizim buradaki limana girme şansı yokmuş teknelerin. Mesela un, tütün, harnup, çimento… Ben de çocukken o gelen büyük teknelerin ipini çekerken denize düşmüşüm, hamallar çıkartmış beni. O gece ciple Bodrum'a gelmişiz. 1957-1958 yıllarından beri Bodrum'da yaşıyorum.

Babam Bodrum'da yine dedemle beraber lokanta işletmiş bir süre, sonra kayınpederiyle anlaşamayınca kendi lokantasını açmış. Kale Caddesi'nde Uslu Han'ın karşısındaki binayı kiralamış. Limanda, denize sıfır bu yerde yıllarca o dükkânı çalıştırmış. Yıllar sonra belediyenin sahil yolu genişletme çalışmasından dolayı Hasan Öncü zamanında işi bırakmış. O zaman Halikarnas'ta otel açılmaya başlanmış, aşçı olarak girmiş. Daha sonra yine kendi lokantasını açmış. Şimdiki Halk Bankası'nın yanındaki dükkânlardan birini tutmuş. Oradan da yer sahibi çıkarınca Kemal Aras diye birisinin yanında çalışmaya başlamış. Bir gün eti doğrarken kapaklanmış kalp krizi geçirmiş. 1983 yılında, 52 yaşında vefat etti. Ben sahil tarafındaki lokantada arada sırada bulaşığa yardım ederdim.

Mustafa Çakmaklı'nın babası Latif Çakmaklı, 1975.

Aile isimleri ve lakaplar: Hacımollalar, Patalar, Gofoz, Ağanlar, Kocabacaklar, Çobanyıldızı, Efeler, Zenginler.

Mustafa Çakmaklı ve kardeşi Fatma Çakmaklı (Akbulut), 1955.

Mustafa Çakmaklı'nın sünnet fotoğrafı, Çakmaklı ve Demirel aileleri, 1960.

Çocuk oyunları: Zabırlık diye bir bitki var. Ortası boş olur, onu keser, arasına çubuk, telden tekerlek ve direksiyon ekleyip araba yapardık. Çelik çomak oynardık, g... kazmaca oynardık. Ceviz pahalı, bulmak zor, karacam ağacının mazı diye meyvesi olur, onunla oynardık. Guguk oynardık; kiremit taşları üst üste koyar, bezden yapılmış topla onu yıkardık. Ebe o topla bizi vurmaya çalışır, vuramayıp top uzağa gittiğinde biz onu tekrar dikmeye çalışırdık, dikebilirsek o tekrar ebe olurdu.

Okul yılları: 1960 yılında Cumhuriyet İlkokulu'nda okumaya başladım. İlk öğretmenini adı Gülten Çevik'ti. İzzet Kaya da müdürümüzdü. Sonra Bodrum'daki ortakula gittik. Turgut Karabağlı müdürümüzdü. Hatice Yücel ve Ali İhsan Bey vardı o yıllarda öğretmenlik yapanlardan. Müesser Adıyaman da matematik öğretmenimizdi. Ortaokuldan sonra Bodrum'da lise yok, yıl 1969. Kimisi İzmir'e, Milas'a, Muğla'ya gitti. Dayım Söke'de fotoğrafçılık yapardı. Ben de onun yanına gittim ama adapte olamadım. Hepatit olunca okulu bırakmak zorunda kaldım. 6 ay hastanede yattım. Evin tek erkek çocuğu olduğumdan babam göndermek istemedi.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Hepatit olduğumda Bodrum'un tek doktoru Alim Ekinci ve öğretmen Mehmet Uslu'nun babası İbrahim Uslu sayesinde hayata döndüm. Akyalar'da yaşardı. Girit'ten gelme onlar. Dilaltından bir şeyler kesiyordu. Tuzla sarımsağı bastılar. Bir su bardağı kadar sapsarı bulanık bir sıvının ağzımdan boşaldığını gördüm. Üç gün sonra ayağa kalktım. Kara sarılık kesme derlerdi buna. 6 ay ölümle pençeleşmiştim. Şimdi onun torunu Prof. Dr. İbrahim Uslu tanen yaprağından, tohumlardan ilaçlar yapıyor.

Fotoğrafçılık ve gazetecilik yılları: İyileştikten sonra, Bodrum'da fotoğrafhane açsak çalışır mısın, diye sordu dayım. Çalışım, dedim. 1969 senesinde eski bir Rum evini kiralayıp şimdiki Karadeniz Fırını'nın yanında fotoğrafhane açtık. Şipşak, rötuşsuz, stüdyosuz fotoğrafçılar vardı o zaman. Biz stüdyo olarak açtık. Mesela Vehbi Eskitürk, Foto Sezai Göktaş, Mehmet Barut vardı. Biz fotoğrafları çekip vitrine de koymaya başlayınca işlerimiz açıldı. Güneşi üzerime doğdurmadan çalıştım. Ayrıca bir süre de Ege Ekspres gazetesinin Bodrum muhabirliğini yaptım.

Zeki Müren'e dair: Bu arada Uslu Han'ın oraya Han Restoran açıldı. Orasının şipşakçılık işleri için bir karanlık oda yaptık. En çok çektiğimiz kişi de Zeki Müren olurdu. Perşembe günleri İskenderun'dan İstanbul'a vapur gelirdi. Vapurdan inenler gece 23.00'de geri döneceklerleri için fotoğraflarını bir an önce almak için sıraya girerlerdi. Bir günde bir aylık hasılat kazanırdık Zeki Müren sayesinde.

Zeki Müren resim çektirmek istiyorsa gelir, barın üzerine iki elini birleştirip koyar, pozunu verirdi. Kaşlarını ve gözleri takip ederdim. Onay vermezse, gülmezse fotoğrafını çekemezsin. Kendisi ile çekilen resimleri görmeden müşteriye vermemizi de istemezdi. Çok beğendiğini kendisi de alırdı. Barış Manço, Moğallar, Cem Karaca da çok gelirdi.

Mustafa Çakmaklı, 1969.

Mustafa Çakmaklı ve eşi Müşerref Çakmaklı, 1980'li yıllar.

Mustafa Çakmaklı'nın dayısı Abdullah ve eşi Remziye Demirel'in nikah töreni, Demirel, Çakmaklı ve Kireşçi aileleri, 1972.

Lise yılları: 1972 yılında askerlik zamanı geldi. Dükkânı kapatacağım, nasıl olacak diye dertlenirken bir öğrendim ki Bodrum'a lise açılıyor. Hemen kılık kıyafetimi düzeltip okula, müdürün yanına gittim ve müdür bey ilk öğrenci olarak beni kaydettirdi. Arkadaşlarımdan 5 yaş büyüktüm. Şimdiki eşimle de lisede tanıştık. 3. sınıftayken nişanlandık. Yazın o köyüne gitti, ben devam ettim işime. Dolmuş şoförüne teslim ettiğimiz mektuplarla haberleştik bir süre. Sonra borç harç düğün yaptık.

Turizmin başlaması: 1970'lerde Cevat Şakir'in ve Azra Arat'ın kitaplarından dolayı yavaş yavaş iç turizm başladı. 1980'den, doların, markın serbest kalmasından sonra da dış turizm başladı. O dış turizm zamanında kısa sürede herkes çok güzel para kazandı ama bu arada Turgut Özal'ın 2. konutları açma hamlesi de hız kazandı. Tahminin bir sezonda 600 tane konut inşaatı yapıldı. Bodrum'da her taraf çil yavrusu gibi ev doluyordu. Ben de kooperatif üyelerine inşaat aşamalarını göstermek için fotoğraf çekerdim. İçeride stüdyo, dışarıda arazi resimleri çekerdim. 1980'li yıllarda Günaydın gazetesi ve Ege Ekspres gazetesi için bir dönem muhabirlik de yaptım.

1996 yılında dükkânı kapattıktan sonra kiraladığım dükkânda turizme yönelik deniz malzemeleri satışına başladım. Zaten gözlerim de bozulmaya başlamıştı. Hanım da evde kuaförlük yapmaya başlamıştı. Daha sonra ona da hazır giyim dükkânı açtık.

Esnaf ve zanaatkârlar: Bodrum'un en saygın esnaflarından biri de Cemal Uslu'dur. Hem manifaturacılık yapar hem de inşaat malzemeleri satardı. Eşe dosta parasız, pulsuz mal verirdi, paran olunca öderdin.

Kutlama ve eğlenceler: Bayramlarda büyüklerin elini öper sonra doğru sirke giderdik. Cambazlar gelirdi, kasnak atma vardı. En çok da bisiklet binmek demekti bayramlar. 5 lira harçlığım varsa 5 liralık bisiklete binerdim. Bodrum'da

Cemal Uslu.

Mustafa Çakmaklı'nın objektifinden Bodrumlu Gençler, 1970'li yıllar.

pehlivan güreşi ve deve güreşi olurdu. Ara sıra sinemalara ses sanatçıları, dansözler gelirdi. Hıdırellez günü Yokuşbaşı'nda toplanırdı millet. Bizim Baba Çıkmazı'nda olurdu eğlenceler. Orada rahmetli Sabahattin Barut herkesi eğlendirirdi. Şekilden şekle girer, kadın kılığına, zenne kılığına girerdi. Kabotaj Bayramı 1970'li yıllardan sonra kutlanmaya başladı. Yelkenliler, motorlular yarış yapardı. Yüzme ve yağlı direk yarışları da olurdu. Hem genç hem de yaşlı güzellik kraliçesi seçilirdi. Mesela Şahinde ve Emsal isminde iki teyzemiz vardı ikisi birbirine rakipti. Jüri her sene sırayla birini seçerdi.

Beklentiler: Muğla'nın büyükşehir olması Bodrum'a ve Muğla'nın bütün kaza ve mahallelerine zarar verdi. Dağ taş bina oldu. Belediye ruhsatını vermese de dışarıdan alıyor. Adam denize 50 metre arıtmasını boşaltıyor. Ankara'dan almış izni. Belediye bununla nasıl baş etsin. Bunu ne Bodrum ne Muğla Belediyesi bitirebilir. Mesela birçok yerde altyapı yok. Bitmeyen kurum çalışmalarından dolayı yollar parçalanıyor. Bu kadar kalabalığa ne yol ne su ne de hava yeter. Bu belediyenin işi değil, ülke politikaları ile çözülecek şeyler. Ben bu havayı yeterince soludum, bu denize yeterince girdim, balığını tuttum ama benim torumum bunu yapamayacak diye üzülüyorum.

Gündoğan

Mustafa Özçelik, (1954 doğumlu).

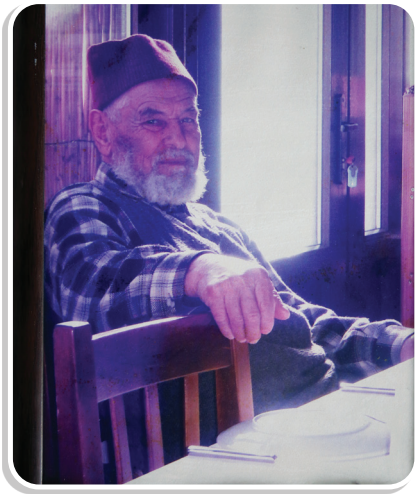
Görüşme yeri: Gündoğan.

Görüşme tarihi: 18 Haziran 2023.

Aile bilgisi: Bodrum Gündoğan'da doğdum. Annem Aksel, babam Hacı Salih Özçelik. Annem, babam, dedem, ninem Gündoğan doğumlu ama kayıtlarımız Umurca Mahallesi'nde çıkıyor. Dedemin hayatı savaşlarda geçmiş. Daha sonra babamı yetiştirmiş. Babam denizciydi, sünger teknemiz vardı. Ben Yörük biliyordum kendimizi ama değilmişiz, öz Bodrumluymuşuz.

Burada 5 dönüm yerimiz vardı. O zaman köyde oturuyorduk. Şimdi orada yerleşim yok, ağıllar var. Dedem ölünce deniz kıyılarını halalara veriyor. Babam ailenin küçük erkek çocuğu olduğu için ona da sahilden vermişler, iyi ki de vermişler. Bizler de burasının âşığıyız. Evimiz sahilde, denizin içinde gibiydi. Pencereden misine atar, balık tutardık. Denizin içini o balıkları görürdük.

Mustafa Özçelik'in babası Hacı Salih Özçelik, 1980'li yıllar.

Mustafa Özçelik, 1972.

Mustafa Özçelik askerlik fotoğrafı, 1974.

Okul yılları ve çocuk oyunları: Saklambaç, çelik oyunu oynardık. Toplantı yerimiz sahildi. Birer tane sabanımız vardı. Çitlembik ağaçlarının dibine oturur, kuş avlardık. İlkokulumuz çok güzeldi. Öğretmenlerimiz çok disiplinliydi. Hayata güzel atılsınlar diye ödevler verirlerdi. Odun sobalarımız vardı. Büyüklerimiz odun getirirdi.

Mustafa Özçelik, 1977.

Mustafa Özçelik, 1980'li yıllar.

Terzilik yılları: Okulu bitirdim. Araba bile yok. Meslek öğreneyim diye elimdeki sefer tasıyla terzi çıraklığına Gündoğan'dan Yalıkavak'a 5 kilometre yayan giderdim. Bir buçuk sene Hocanın Ahmet'in yanında mesleği öğrendim. Okuyalım desek ortaokul bile yoktu. Sonra 13 yaşında İzmir'e gittim. 5 sene Kemal Peçenek'in yanında çalıştım. İzmir'den sonra döndüm, asker oldum, sonra da düğünüm oldu. Bay-bayan terzi dükkânı açtık. Sonra bayan terziliğine döndüm. O zaman hakiki elbiseler vardı. Kotlar, şortlar yoktu. Gelinler çok beğenirdi. Bodrum'dan dahi gelirlerdi. Bir geline 8-10 elbise dikerdim. Şimdi hazır hepsi, bizde sanat vardı. Barış Manço ve Fikri Sağlar da gelirdi bana. Arkadaşlarının evi vardı burada. Ünlülerin çoğu Gündoğan'da yaşar zaten. Rahmi Turan ile komşuyum şimdi de mesela.

Evlilik ve düğün gelenekleri: İzmir'de kalfalık dönemimde çalışıyordum. Eşim Türkbükülü. Ben güzel bir kız gördüm. Teyzemin kızı çıktı. Görüşme yokmuş o zaman ailelerde. Düğün pazardan başladı. Bir de gelin alma vardı bizde, eşyalar deveyle gelirdi. Yemek bir hafta sürerdi. Bizim buranın lokum pilavı, keşkeği eksik olmazdı. Köy fırınları vardı sadece. Bodrum'dan ekmek gelirdi. Devenin

sırtında düğün başladı diye köylüye helva, ekmek dağıtılırdı. Oğlan tarafı deveye köfelerin içindeki helvayla, Bodrum'dan getirilen ekmekler dağıtırdı. Perşembe günü orkestra gelirdi. O zaman düğünler en büyük eğlenceydi. Evlerde televizyon yok. Komşuluk, düğün, bayram bağı vardı. Şimdi kimse işten başını kaldıramıyor.

Elektrik, yol, sandalye, masa yok. Sağdan soldan toplayıp düğün yapılırdı. Bu düğünlerde oturak olarak köylüye kereste verirlerdi. Onların altına taş koyarlar, kalasları uzatırlar, insanlar üzerine otururdu. Yukarı da urgan gererler, eski fenerlerden takarlardı. Sonra da lüks çıktı. Ondan sonra da jeneratör getirmeye başlandı.

Sünnet düğünlerinde yemekler hazırlanırdı. Çocukları atla gezdirirlerdi. Bordum'dan motorla gelen Sünnetçi İbrahim, çocukların pipisini keser giderdi. Takılar takılır, paralar verilirdi çocuğa.

Üretim ve ekonomi: Dağlarda iş olurdu. Büyükler birleşir her işi beraber yapardı. Orak mı biçilecek, hep beraber… Eski insanlar çok çalışkandı. Buradan alır kavunu, karpuzu başka yerlere satarlarmış. Eskiden hayvancılık da mandalina da boldu ama yolumuz yoktu. Gemiler gelir, mandalinalar kasalanır İstanbul'a giderdi. Hayvanlar için de ayrı tekne gelirdi. Şimdi koca mahallede 3-5 tane hayvan vardır.

Mustafa Özçelik, 1970'li yıllar.

Süngercilik: Babam'ın Uçan Çelik isminde büyük bir sünger teknesi vardı. Sefere gitmeden önce fırıncılara peksimet yaptırırdı. Kıbrıs'a kadar giderler, 14 gün kalıp bereketle, kocaman süngerlerle dönerlerdi. Sonradan bir tane de Ya Nasip isminde balıkçı teknesi aldı, iki ortak çalışmaya başladılar. Buradan yer yataklarını sarıp giderdi. Bir hafta uyumazlarmış seferde. Çok balık vardı. Bol çupra, levrek, mercan, barbun olurdu.

Esnaf ve zanaatkârlar: Eskiden her evde bir eşek vardı. Köy imamımız Hoca Necip eşekleri nallardı.

Mutfak kültürü: Annem ben okula giderken susam kavurur, sonra onu döverlerdi. O zaman bizde bir kamyon bal arısı vardı. Babam arıları gezdirirdi. Söke Ovası'na, Didim'e götürür satardı. Annem o dövme susamın içine bal koyar, karıştırır, okulda onu yerdim.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Eskiden buralarda doktor yoktu. Yalıkavak'tan Murtaza isminde bir sağlıkçı gelirdi. Takım taklavat elinde, bir siyah çanta, içinde bir şırıngası olurdu. Onunla penisilin iğnesi yapardı. Kırıkçı çıkıkçımız da Sıdıka halamızdı. Gündoğan'ın yaşlı bir hanımıydı. Doktor gibiydi.

Tarihi kalıntılar: Köyümüzde Manastır diye bir mağaramız var. Kule diye bir yer var. Çok büyük mağaralar da vardı ama yok ettiler. Turistler Manastır'a giderlerdi, Apostol adasında da bir kilise var. Altında su deposu vardı. Duvarlarında papazların resimleri vardı bizim çocukluğumuzda. Bu ada şimdi sit alanı.

Yaşanan afetler: Rahmetli annem anlatırdı. Eskiden dalga gelmiş, kaçmışlar yamaca. Sonra deniz daha da çekilmiş, balıklar karada kalmış. Balık toplamışlar yerlerden. Deprem olmadan böyle bir su çekilmesi olmuş.

Mustafa Özçelik, 1982.

Turizmin başlaması ve işletmecilik yılları: 1970'lerden sonra tek tük insanlar gelmeye başladı. Bizim komşu evi tutan Alev diye bir arkadaşımız vardı. Onun sinemacı arkadaşları gelip çadır kurmaya başladı sahile. Sonra ev pansiyonculuğu başladı. Evleri kiraya vermeye başladılar. Belediye Başkanı Cevat Bilgiç bir yorum yapmıştı; yerli turist gelmesin, yabancı turist daha çok para kazandırıyor, diye. O dönemde otelleri turlarla doldurdular. Gelenleri kiliselere götürürlerdi, gezdirmek, göstermek için. Daha sonra çok yabancı turist oldu. Ben bile terziyken oğluma küçük bir büfe açtım. Daha sonra restorancılığa döndük. Babam hacı olduğu için onu içki konusunda zor ikna ettik. Restoranı açalı 35 yıl oldu. Gelmeyen ünlü azdır. Çok güzel insanlarla tanıştım. Balık, köfte, mezeler yapıyorum. Bahçemde yetiştirdiğim meyve ve sebzeleri kullanıyorum. Terzi Mustafa'nın organik sebze bahçesi ile örnek oldum Yalıkavak'a da örnek oldum.

Değişim, gelişme ve beklentiler: 10-15 evin olduğu güzel, küçük bir köydü Gündoğan. Ablalarımız, annelerimiz yama yapar, kanaviçe işlerdi mum ışığında, ay ışığında. Sonra bu tepeler, yerler satıldı. Biz buralarda ne ev olur ne yol olur, alanlara akıl versin derken şimdi en güzel evler, yaşam oralarda. Gündoğan'a gelen bir daha gitmek istemiyor. Şimdi sağlık ocağımız var ve 3 doktorumuz bile var.

Eskiden Gündoğan'ımız belediye idi. Her türlü araç gereci vardı, güzel hizmetler yapıldı. Şimdi bizim belediyelerimizi iptal ettiler. İtfaiyemiz bile kalmadı. Bodrum olarak nüfusumuz Muğla'dan fazla. Ahmet Aras da sevdiğimiz bir başkanımız, daha güzel şeyler yapacak ama imkânı bu kadar.

Mustafa Paşalı, (1960 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez.

Görüşme tarihi: 15 Haziran 2023.

Aile tarihi: İstanbul doğumluyum. Babam Selahattin Paşalı İstanköy Adası'ndan gelme. Annem Şaziye Paşalı Bitez köyünden, Filiz sülalesinden. Beni ilk defa 6 aylıkken, rahmetli dedeme göstermek için İskenderun gemisiyle getirmişler Bodrum'a. 1985'e kadar yaz aylarında geliyorduk, 1986 yılından bu yana da sürekli Borum'da yaşıyoruz. Akaryakıt işiyle uğraşıyoruz.

Dedelerimizin kökeni orta Asya'ya dayanıyor. Önce Kayseri'ye, oradan da Girit ve İstanköy Adası'na yerleşiyorlar. Babam 1953 yılında İstanköy'den gelmiş ve İstanbul'a yerleşmiş. 1959 yılında annemle evlenmişler. Yani ailemin Türkiye'ye gelişi mübadeleden sonra olmuş. Ben rahmetli büyük dedemin adını taşıyorum. O da ticaretle uğraşıyormuş. İstanköy'le Bodrum arasında sebze ve meyve alışverişi yapıyormuş. İskenderiye'den Filistin ve Mısır'a kadar mal götürüyormuş.

Secerimize baktığımızda dedemin dedesi bile 1782 yılında İstanköy'de doğmuş. Ailem gelmeden önce de narenciye, üzüm, sebze ve zeytin ticareti yapıyormuş. Bodrum'a mandalinin gelişi de Eski Milletvekili Zeyyad Mandalinci tarafından İstanköy'den gerçekleşmiş.

Anneannem burada Huriye Molla lakabı ile tanınır. Huriye Filiz, çocuklara korkmasın diye muska yazan bir kadıncağızdı. Biz üç kardeşiz. Benim adım Mustafa, kardeşlerimden birinin Kemal, birinin de Ata'dır. Babam orada Türk Bayrağını göremeden, ezanı duyamadan yaşadığı için bizleri Türk Bayrağı ve Atatürk hayranı bir insan olarak yetiştirdi. Ben hâlâ ara sıra cuma namazlarını İstanköy'de kılmaya özen gösterim.

Türk- Rum ilişkileri: Aslına bakarsanız orada da burada da halklar arasında sorun yok. Maalesef malum politikacılar yalanlarla bir düşmanlık yaratmaya çalışıyor. Hatta pandemi sırasında İstanköy ve diğer adaların esnafları Atina'ya gidiyorlar ve diyorlar ki; kimse gelmesin ama Türkleri bize bırakın, Türklerle biz gidelim gelelim. Eskiden mesela orada bir mekâna oturduğunuzda Türk kahvesi diyemezdiniz, şimdi Türk kahvesine kardeş kahvesi diyorlar. Orada dostluklarımız devam ediyor.

Bodrum'da turizmin başlaması: Turist geliyor. Garajda iniyor otobüsten, ilk soracağı şey pansiyon veya otel. Maalesef burada otel yok ama siz artık bizim tanrı misafirimizsiniz diyorlar ve alıyorlar. O zamanlar kültürlü, tarihi bilen insanlar geliyor. Bizim vatandaşımız alıyor o insanı, evine götürüyor. Evde zaten tavuğu, yumurtası, ineği, sütü hazır; peyniri var, sebze zaten bahçede var. Allah ne verirse hep beraber yeniliyor. Giderken borcum ne kadar diye soruyor turist. Bizim vatandaş da ne diyorsun sen, öyle şey mi olur, Allah misafirsin, dostsun bizim için, para filan yok diyor. Ama tabii o kişi mahcup oluyor, fark ettirmeden giderken yastığın altına paraları bırakmaya başlıyor. İşte Bodrum'da ev pansiyonculuğu böyle başlıyor.

1970'li yıllarda mavi turizm de şöyle başlıyor. Misafirler mavi yolculuğa başlayacak, heyecanla tekneye binecekler. Bu arada almış oldukları paletleri, deniz malzemelerini kalenin önüne, direğin dibinde unutuyorlar. Kaptana söylüyorlar. Kaptan da 'Ben size emanet veririm tekneden. Merak etmeyin, sizin malzemeleri de gittiğimizde alırız unuttuğunuz yerden diyor. Dönülüyor ve o malzemeler direğin dibinde duruyor. Bodrum böyle bir yerdi işte. Bodrum aslında bizim insanımızın saflığı ve dürüstlüğü ile kendi reklamını yaptı.

Bodrum'da iz bırakanlar: Bodrum'un bir numaralı tanıtımı Cevat Şakir ve Zeki Müren'le olmuştur. Nigâr Uluerer vardır bir de. Özellikle hayvanlarla ilgili Bodrum'a katkıları olmuş, kendisini hayvanlara adamıştır. Bodrum'da yaşamayı tercih eden başbakanlar, generaller, büyükelçilerin katkıları da olmuştur. Bir de İstanbul'un, Ankara'nın sıkışmışlığı ve baskısından kaçıp buraya gelen gençlerin tanıtım anlamında faydası olmuştur. Diğer yandan Bodrum'u Bodrum yapan önemli dönüm noktası 1981 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nin Bodrum'da yaptığı zemin etüdü ve deprem tehlikesi nedeniyle hazırlanan bu rapor doğrultusunda yüksek katlara izin verilmemesi olmuştur.

Nigar Uluer.

Değişim, gelişme ve beklentiler: 1988'de turizm patladıktan sonra güzel şeyler de kazandık ama bu arada da çok şeylerimizi kaybettik biz. Siyaseti sevmesem de bir dönem Bodrum'da meclis üyesi olarak görev yaptım. Bir dönem de ilçe başkanlığı yaptım. Ancak siyaset her devirde Bodrum'a çok büyük zarar vermiş. Yanlış atamalar olmuş mesela. Buraya bazı görevliler sürülmüş. O insanlar da nefretle görev yapmış.

Aslına bakarsanız Bodrum bugün söylenildiği gibi Türkiye'nin dünyaya açılan penceresi, turizmin beşiği filan değil. Bu kozmopolit yapı içinde bizim Kars'ın Kağızman'ından, Van'ın Bahçesarayı'ndan, Yozgat'ın Sorgun ilçesinden farkımız yok. Özellikle Turgutreis'te yerli nüfus %7 filandır. İkliminden midir bilmiyorum ama birazcık tembellik var bizim insanımızda. Daha çok dışarıdan gelenler çalışıyorlar. Genelde bu gelen insanların derdi Bodrum'a bir şeyler katmaktan çok sürekli nemalanmak ve tüketmek. Sonunda batıp gidiyorlar ve piyasayı da allak bullak ediyorlar. Bu arada her yıl esnafın icra dosyaları artıyor.

Bodrum'da ihtiyaca göre alanlar yaratmak gerekiyor. Aynı işletmelerden çok fazla sayıda var. Bu da rekabet ve kalitesizliğe götürüyor sizi. Bizim hala Bodrum'da 13 tane arıtma tesisimiz var irili ufaklı. Yazın yüzde 20-25 kapasite ile çalışabiliyor bunlar. Geri kalan hepsi derin deşarj... Kanalizasyon sorunu nüfus arttıkça artıyor. Balıkçılık işi yapan kaptan arkadaşlarımız var. Onların aktardığına göre Gökova Körfezi'nin en derin bölgesindeki 50-60 metrelik kısım şu anda çamur ve kanalizasyon atıklarıyla kaplı. Daha evvelki bazı gazete sahiplerinin de Bodrum'da yatırımları var. Onların da pohpohlamasıyla biz bir acayip bir hale geldik. Gidenlerinin belli olduğu bazı özel işletmelerdeki fahiş fiyatlarla yanlış bir şekilde gündeme geldi. Bodrum'un belediye başkanı bana göre iş yapmalıdır. Yani gidip de kahvelerde muhabbet etmemelidir. Burada değil, Ankara'da olması gerekir. Sürekli proje üretmeli ve uygulamalıdır.

Mustafa Saruhan, (1969 doğumlu).

Görüşme yeri: Yalıkavak.

Görüşme tarihi: 10 Temmuz 2023.

Tarihçe, rivayetler, aile adları ve lakaplar: Yalıkavak'ta dünyaya geldim. Ailem de Yalıkavak'ta uzun yıllar yaşamış. Nüfus kayıtları 1856'ya kadar gidiyor. Şöyle bir gerçek de var. Bodrumluların yüzde sekseni Yörük, diğer kısmı Girit ve komşu adalardan gelme Türkler. Özellikle Yalıkavak'a üç aile gelmiş; Zeybekoğlu, Mahmutoğulları ve Şevval diye bir aile. Şevval ailesinin çocukları olmamış, diğer aileler türemiş. Biz de oradan türeyip gelişmişiz ve diğer yerlerden de göç alarak bugünlere ulaşmışız. Geliş köyündeki Kalaycılar-Kaleciler aileleri bizde de var. Bizimkiler Türkmen boyu olan Saruhanoğullarından gelme. Babam, çiftçi ve esnaf, dedem çiftçi; arıcılık, hayvancılık, bağ bahçe, ekim-dikim işleri yapmış. Biz de onların yolunda devam ettiriyoruz yaşamımızı.

Yalıkavak'ta turizmin başlaması: Burada turizmin 1970'li yıllarda başladığını söyleyebiliriz. Kamp yapmaya gelen, gelip dönemeyen, merak edip gelen turistler olmuş. Cevat Şakir, Zeki Müren ve Ali Şen başkan gibi isimler bizim tanıtımımızda etkili oldu. Bu şekilde başlayan turizm 1980'li yıllardan sonra başka şekle dönüştü.

Yalıkavak'ta önceleri Plaj Caddesi dediğimiz halk plajında genellikle bize göre değişik giysileri ve görünüme sahip olan gençler çadır kurardı. Burada ilk açılan motel, 1970'li yılların sonunda Dalgıç Motel'di. Rahmetli başkanımız Mehmet Bayzit'in ailesinin moteliydi. Yalıkavak'ta ilk ateş böyle yakılmış. Sonra kampingler, oteller ve mavi turlarla birlikte bu bölgeye ilgi oldukça arttı. Çocukluğumuzda buraları merak edip Şili'den bile gelenler oldu. Mesela, Viktor Ananias diye biri geldi ailesiyle. Yaman Olgaç'ın kardeşiydi. Benim turist olarak ilk hatırladıklarım onlardı. Bir yel değirmeni aldı, onu işletmeye çalıştı. Tamamen doğal bir yaşam benimsemişlerdi.

Deniz kültürü: Çocukluğumuzda denize meraklıydık ama çok da müsaade etmezdi anne babalar. Dağda hayvanların peşinde çalışırdık. Hayvanların da denize girme zamanı vardır yıkanmak için. Ağustos ayında çatma dediğimiz hasat yapılır, döversiniz ekini, hayvan tozlanır, onlar yıkanacak diye öyle girerdik bizler de denize. Serbest bir zaman, tatil diye bir şey yoktu. Elin ayağın tutacak yaştaysan ya hayvanın peşindesin ya da bahçede sulama yapacaksın. Böyle, gece gündüz çalışılan bir hayatın içinden geldik.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Zamanla kültürel değişimler oluştu. Başta düğünler, sofralar, komşuluk ilişkileri değişti. Bu memlekette kapı kilitlenmez, anahtar bilinmezdi. Bir bez parçası ile bağlanırdı kapı. Esnaf kapıyı açık bırakır, bir sandalye çekerdi önüne. Anlardı herkes birazdan geleceğini. Şimdi o günlerden sonra trafikte birbirini hazmedeyen insanların yaşadığı bir yere dönüştü her yer. Bir odada on kişinin barınabildiği, bir sofra etrafında 15 kişini doyduğu, o zengin olduğumuz, birbirimizi kırmadığımız, Bodrum'un özünü kaybetmediği yılları özlüyoruz. Onu kaybettiren de maalesef bizleriz. Ama özünü kaybeden, kendi kimliğini ve benliğini de kaybediyor. Umarım çok daha fazlasını kaybetmeyiz.

Küçüklüğümde bin nüfuslu bir nahiyeydi Yalıkavak. Gelişince, Gökçebel ve Geliş'te bir referandum yapıldı ve 1987 yılında bu yerleşimler birleşerek belde belediyesi kuruldu. 1989'da seçime girildi. Belediye olunca hizmetler ve yaşam biçimleri değişmeye başladı. Belediye hayatı başladı. Türkbükü, Gümüşlük, Turgutreis gibi yerlere ilgi artınca buralar da bir çekim merkezi haline geldi.

Burada yelken turizmi de gelişti. Bir otel yelken öğretmenleriyle, öğrencileriyle bu gelişimi hızlandırdı. Yalıkavak'ın dışa açılımı o zaman oldu bekli de. Sonra diğer oteller yapılmaya başladı. Günümüzde de devam ediyor yelkencilerin Yalıkavak'a ilgisi. Fakat artık özellikle villa turizmi, rezidanslar ve her şey dâhil sistemi hâkim.

Bizler burada belediye başkanlığı yaptık fakat imar planları ve benzeri çalışmalar genelde Ankara'da yapıldı. Her dönem, yeni planlar yapıldı, her yeni plan yeni bir süreç başlattı, yeni sorunları ortaya çıkardı. Dolayısıyla yapılaşma baskısı artarak günümüze kadar geldi. Bodrum'da ve mahallelerinde kentsel tasarım ihtiyacı bulunuyor. Bina yapıyorsanız, ne şekilde boyanacağına, kapısının, penceresinin malzemesine ve rengine; bir restoran açıyorsa onun masa, sandalye ve oturma düzenine kadar bir standart belirlemek gerekiyor. Cadde ve sokakları, o kentin kentsel tasarımıyla uygun hale getirmek önemli. Aksi takdirde imar planları ile sadece yapılaşma koşullarını, o yerin imara açılıp açılmayacağını belirlemiş olursunuz. İmar planları çok değişken; koruma amaçlı imar planları, normal imar planları var. İmar yetkileri konusundaki yetki karmaşasını, keşmekeşi ortadan kaldırmak gerekli.

Büyükşehir yasası hükmüne göre, belde belediyeleri kapatılacak, ilçe belediyeleri kalacaktı. Muğla, büyükşehir olduktan sonra Bodrum, Marmaris, Fethiye, Datça gibi dünyaca bilinen kendi ilinin önünde giden ilçelere tek gömlek giydirilmeye çalışıldı. O gömlek bu ilçelere dar geldi. Büyükşehir ilçelere yetişemiyor; ilçeler de kapatılan beldelere yetişemiyor. Belediyecilikte kaynakların ve yetkilerin etkili kullanımı önemli. Turizm beldeleri için kesinlikle farklı ve özel bir statü geliştirilmek zorunda. Çünkü nüfus ve yaşam biçimi değişken. Kışın ayrı, yazın ayrı bir yaşam kültürü ve insanların farklı istekleri var. Bunlara uyum sağlamanız için ona göre kaynak yetki ve imkânlarınız olmalı.

Muğla, büyükşehir olduktan sonra, bu bölgeler neredeyse belediyeciliği unuttu. Çünkü belediyelerin insanların günlük hayatına, caddesine, pazarına dokunması lazım. Dokunamadığınız zaman kimi getirirseniz getirin başarılı olamaz.

Belediye başkanlığı yılları: 1989 yılında kurulan belediyemiz 2014 yılında kapatıldı. Asıl yükü ilk belediye başkanımız Mehmet başkan çekmişti. Kepçe yok, araç yok. Çapayla, kürekle meclis üyesinin aracı, kamyonetiyle, traktör kepçelerle yollar açılmaya, meydan düzenlemesi yapılmaya çalışıldı. Bizler hazıra geldik. İmkanlar ölçüsünde zorlayarak, daha iyi hizmeti nasıl yaparız diye çalıştık. Ancak yönetim buradan uzaklaşınca, yerelden yönetim anlayışından da uzaklaşılmış oldu. Bu durum bütün büyükşehirlerde yaşandı. Ülke olarak da kaybettik. Burada çok değerli insanlar, önemli yatırımlar var. Yerken, içerken, gezerken, ranttan, gelirden kazanırken güzel ama bir çivi çakmıyorsan orada vebal var. İnsanların en önemli beklentisi, yolunun düzgün olması, sokağının temizlenmesi, suyunun sağlıklı akması, elektriğin kesilmemesi ve bir disiplin olması.

Ben biraz siyasete de biraz fazla takıldım galiba. Kendimize göre Doğrucu Davut olarak sivri dilli yanlarımız olabilir. Ama insanlar inandığını yapar, inandığı yolda yürür. 10 yıl görevde kaldım ve gözlemim şu; Türkiye'de siyaset farklı gelişiyor. İktidardaysan sorun yok ama diğer partidensen seninle farklı konuşurlar. Ben, bana oy verenlerle vermeyenleri ayırmamaya özen gösterdim.

Yöre halkı olarak Yörük kültüründen geliyoruz. Asla Cumhuriyet değerlerinden sapmayız. Dolayısıyla herhalde bazı sıkıntılar yaşandı ki bizimle ilgili 2008'de seçime 7 ay kala görevden alındım. Gerekçe, hakkımda açılan davalar oldu. Pratikte davası olmayan belediye başkanı azdır. Bir yolu açarken, bir vatandaş şikâyetçi olabilir, 10 kişi ikna olurken 1 kişi olmamıştır. Kaçak bir bina vardır, yıkımına yetişememişsinizdir, kıyı kenarında olduğu için dava olmuştur. Yeni evli çiftlere Cumhuriyet'in kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün yazdığı Nutuk'u hediye etmişsinizdir, bu bile sorun olmuştur. Bunlar yaşandı, geçti. Biz kinci değiliz, affediciyiz, hoşgörülüyüz. 2019'da Bodrum'da belediye başkan adayı bendim ancak bu davalar gerekçe gösterilerek bizim başkanlık adaylığımız gitti. Şimdiki belediye başkanımızı aday gösterdik. İçinde yaşadığımız topluma hizmet etmek için desteğe devam ediyoruz.

Mustafa Tulup, (1962 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 17 Haziran 2023.

Aile bilgisi: Babamın adı Şevket, Bodrum'un eski şoförlerdendi. Bitez'e ilk cipi getiren babamdı. 1967 yılında Leyland marka bir kamyon aldı, naliyecilik yapardı. Ben, dedem ve anneannemle büyüdüm. İlkokulu Bitez'de, ortaokulu Bodrum'da okudum. Ortaokula kadar Bodrum'a hiç gitmemiştim. Dedem Bodrum'a gittiği zaman bana lastik ayakkabılar alır gelir, çok sevinirdim.

Bitez İlkokulu öğrencileri, yalıda okul pikniği, 1971.

Bitez İlkokulu, Munise Öğretmen ve Öğrencileri, 1969.

Okul yılları ve çocuk oyunları: İlkokulda okulumuzun iki sınıfı, Eda Yöntem ile Muhlis öğretmenlerimiz vardı. Okulda; tutmacı, hırsız polis, yakan top, taş dikmece, çelik çomak, ateşlim oynardık. Ateşlim oyununda 5 kişi bir tarafta, 5 kişi de bir tarafta olurdu, esir almaya çalışırdık birbirimizi. Kendi takımından bir oyuncudan ateş alır biri, hızlı koşan bir arkadaş diğer tarafta esir kalan arkadaşa dokunarak onu kurtarmaya çalışırdı.

Bitez yalısında okul pikniği, salıncakta Mustafa Tulup, 1971.

Mustafa Tulup, arkadaşları Seyfi Ekin, Ali Özdamar, Ali Karan ve Ünver Özgül İle birlikte mandalina hasadında, 1979.

Telden araba yapardık. İki tekerlek önde iki tekerlek arkada, ortadan telle birbirine bağlantı yapar, üzerine de yağ tenekelerini koyardık. Çöplükten atık boyaları bulur, kamıştan direksiyon yapardık.

Üretim ve ekonomi: Bodrum'a gidip gelirken babama muavinlik yapardım. Herkesin evine kadar ununu, kumanyasını götürürdük. Pazarda satacağı kayısı, patlıcan, soğan, patatesini taşırdık. Perşembe gününden evlerde hazırlık başlardı. O devirde doğru düzgün yol yoktu, dere yatağından giderdik. Bitez'den başlar, Torba'ya, Yalıkavak'a, Turgutreis'e geçer esnafın nakliyesini yapardık.

Mustafa Tulup'un dedesi İsmail Türk ve onun arkadaşı Yılmaz Öncel, mandalina bahçesinde, 1967.

Mustafa Tulup, 1973.

O zamanlar mandalin işi de hızlıydı. Bahçeden mandalinleri eşeklerle çeker, istif eder, Efe Nakliyat Ambarı'na verip İstanbul'a gönderirdik. Köylü, o yılın parasıyla iki-üç tane düğün yapabilirdi. Sonra turizm başlayınca ranta yenik düştü mandalin. Mandalini alan da olmadı, pazarı kayboldu. Çekirdeksiz mandalinler çıkınca bizim Bodrum mandalini değerini yitirdi.

Esnaf ve zanaatkârlar: Babam o zaman ciple gider gelirken Bodrum'da esnaflara da uğrardı. Mesela Yeni Cami'nin altındaki esnaflardan Uncu Kâmil Durmaz ve Ekrem Filiz vardı. Gofoz diye küçük, şadırvan gibi bir bakkal, Gıdini diye fırıncı vardı. Bodrum'da hatırladığım en eski ve en iyi demirci ustası Şemsettin'in Mustafa'ydı. Kaymakamlığın altında pazar yerinin karşısında dükkânı vardı. Herkes ona çapasını, karasabanını yaptırırdı. Bu adam 1985 yılına kadar çalışmaya devam etti. Benim amcam da karasabanını, baltasını, burgu matkabını burada kendisi yapardı. Tulupların Mehmet derlerdi. Nalbant da vardı eskiden. Eşek çoktu burada. Kahvenin önüne gelen nalbant, eşeğin ayağını kaldırır eski çiviler varsa söker, hayvanın tırnaklarını yontar, keserdi. Sonra tabanına kapalı nallardan çakardı.

Mustafa Tulup, eniştesi Hüseyin Aras'ın yanında terzi çıraklığı yaparken, 1974.

Lokantacılık yılları: Ortaokuldayken, Aktur'un yanında ilk zamanlar çardağın altında oradan buradan buluğumuz tencerelerle bir tüpün üzerinde yemek yapardık. Yemeklerimizi Aktur'da oturanlar ve yöneticileri çok sevdi. Müdürleri Özgen Acar, burasını güzel bir restoran yapalım, biz güzelleştirelim hem siz para kazanırsınız hem de Aktur'da oturanlara hizmet olur, dedi. Böylece babam nakliyecilik işini bıraktı ve Aktur'un yanında restoran açtık.

Bodrum Lisesi öğrencilesi Mustafa Tulup ve arkadaşlarının, Kargı Koyu gezisi, 1979.

Bodrum'da Kabotaj Bayramı kutlamaları, 1969, (Nilgün Cangır arşivi).

Kutlama ve eğlenceler: Eskiden millî bayramlarda burada kutlama olmazdı. Okuldan çıktığımız gibi Bodrum'a yayan giderdik. Deniz bayramı 1 Temmuz'da şimdiki askeriyenin olduğu Bardakçı koyunda kutlanırdı. Yağlı direkler kurulurdu. 50 metre, 100 metre yüzme yarışları da olurdu. Teknelerle bizi açığa götürürlerdi. Düdük çalar, herkes kayığın ucundan atlar, karaya ilk varan kazanırdı. Kürekli, pancar motorlu tekne ve balıkçıların kullandığı kangava teknelerin yarışları da olurdu. Yarışları belediye düzenlerdi.

Mustafa Tulup'un dedesi Ahmet Tulup'un askerlik fotoğrafı, 1929.

Halil, Hadi, Mehmet Türk, Şevket Tulup, Mehmet Tulup ve Kemancı Salih, yalıda Cumhur'un Kahvehanesi'nde, 1975.

Asker uğurlamaları: Eskiden asker uygulamaları da şenlikli olurdu. Askere gidecek gençlerin sülüsleri kesilince çalgılı türkülü eğlenceler, yemekler düzenlenir, askerin arkadaşları yer içer, eğlenir, arkadaşlarını askere uğurlarlardı.

Liseyi bitirdikten sonra askere gittim, askerden gelince evlendim. 3 çocuğum oldu. Hepisni üniversitede okuttum. Birisi kaptan, birisi yüksek hemşire birisi de serbest muhasebeci oldu. İkisini de evlendirdim, 2 tane de torunum var.

Mutfak kültürü: Su böreğini kıymalı, maydanozlu, peynirli yaparız biz. Eskiden her mahallede odun ateşi fırını olurdu. O fırınlarda küçük küçük ekmekler yapar, üzerine de yumurta koyarlardı. Külür derlerdi onun adına. Her hanede tarhana, bulgur yapılırdı. Bulgurları taş değirmenlerin arasına

dökerdik. Taşlarını çevirdikçe ezilen incecik bulgurlar kenarından dökülürdü. Korukları yungu taşında sıkar, şişelere koyardık. Onu yaz-kış yemeklerde, özellikle bamya yemeklerinde, salatalarda, balık kızartmalarında kullanırdık.

Bizim buranın en güzel yemeği cırıktı. Taze tavukları toprak tencerelerin içine biraz nohut ya da bamyayla birlikte pişirdik. Fırında peksimet de yapardık. Peynirimiz, çökeleğimiz, zeytinimiz, yumurtamız zaten kendimizdendi.

Deniz kültürü: Amcam süngerciydi. Kayınçosuyla kangava teknelerle süngere, balığa gider, ırıp çekerlerdi. Kangavalar denizden gelirken millet de Bitez yalısına gelirdi. Yanlarında getirdikleri gazete kâğıdına balıkları koyar, evlerine getirirlerdi. Orada pazar günleri et kesilirdi. Et alışverişi olur, kimisi kahvede oyalanır kimisi denize girer, kimisi güveçte yemeğini pişirirdi.

Mustafa Tulup, Mehmet Efe, Bitez Yalısı, 1971.

Mustafa Tulup'un oğlu Şevket Tulup'un sünnet eğlencesi, 1996.

Sözlü halk edebiyatı / masallar: Çocukluğumuzda bize Nohut Mehmet'i anlatırlardı. Bir aile varmış, çocuğu olmazmış. Bunun için hocaya gitmişler. Hoca bir tencerede nohut ıslatacaksınız demiş. Islatmışlar, hoca bunu okumuş etmiş, çocuğu olmuş bunların. Büyümüş çocuk. Annesi börek yapmış, bahçede çalışan babasına yemek götürsün diye vermiş eline tepsiyi. Ötede çalışan babasının sesini duyarmış da göremezmiş. Babasına nereden geleyim, diye seslenmiş. Babası da kıyıdan gel oğlum, demiş. Böreğin kıyısını yemiş çocuk. Sonra bir daha sormuş. Babası da ortadan gel oğlum, ortadan gel, demiş. Çocuk böreğin ortasını yemiş. Bir daha sormuş. Kıyıdan gel oğlum, kıyıdan gel, demiş. Çocuk orayı da yemiş, gitmiş babasının yanına. Oğlum ne getirdin, demiş babası. Ben sana seslendim, nereden yiyeyim, diye sordum; kıyıdan dedin, ortadan dedin, gelene kadar bitirdim ben de böreği demiş çocuk. Tamam oğlum demiş babası; ben şimdi eve varıp geleceğim, ağaca kabak astım, sen beni orada bekle, demiş. Saatler geçmiş ama babası gelmemiş. Kabak asılıp durur ağaçta. Akşam oluyor, çocuk korkuyor. Bir yere de gidemiyor. Susak kabağı da asılı ağaçta. Ağaca çıkıyor sonra çocuk, tan tan kabacık beni bırakan babacık diye ağlamaya başlıyor. Çocuk sonra iniyor ağaçtan. Yolda giderken deveye rastlıyor. Ondan zar zor kaçıyor, önüne yaşlı bir kadın çıkıyor. Oğlum ne oldu diyor. Deve çıktı karşıma, zor kurtuldum elinden diyor. Nine diyor ki; al oğlum sana bir tarak, bir sabun, bir tas. Seni deve yakalamaya çalışırsa bunları kullan. Yola koyuluyor çocuk. Deveyle karşılaşıyor. Deve, tam yakalayacakken, çocuk tarağı yere atıyor, her taraf diken oluyor. Çocuk kurtuluyor. Deve dikenlerin içinden zor çıkıyor. Arkasından yine yaklaşırken çocuk elindeki tası atıyor yere. Her taraf su oluyor. O arada çocuk biraz uzaklaştıktan sonra deve yine varıyor yanına. En son sabun kalmış elinde ama köye de yaklaşmış çocuk. Deve tam yakalayacakken sabunu atıyor yere, deve kayıyor ve o arada çocuk köye varıp kurtuluyor.

Mustafa Tulup, 1962.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Eskiden Bodrum'da kırık çıkıkçı nineler vardı. Yumurtanın akını yoğurtla karıştırır, çıkık olan yeri ovalayıp yerine oturtup sarardı.

İnanışlar: Esnaflardan Ekrem Filiz abi beni çok severdi. Hikâyeler anlatırdı. Bak dedi eskiden Kaz Deresi vardı, kazlar yüzerdi sizin köyde. Ortakent'te Kambur Kadir diye birisi varmış. Perşembe günü sabaha karşı, Kaz Deresi'nde hurileri görüyor. Çarşambadır çarşamba, çarşambadır çarşamba diye dönüyorlarmış huriler. Allah Allah, demiş ben de gireyim şunların arasına… O da söylemeye başlamış. Huriler de bu adam bize uydu, ne yapsak ki demişler? Kamburunu düzeltmeye karar vermişler. Ertesi gün işe giderken bir bakıyorlar bizim kambur Kadir'in beli düzelmiş. Nasıl düzeldin diye sormuş köylü. Huriler horon tepiyorlardı, aralarına girdim, ben onlara uyunca düzelttiler kamburumu demiş. Bunu başka bir kambur da duymuş. Ertesi gün o da gitmiş. Bir bakmış huriler aynı yerde horon tepiyor. Aralarına girmiş. Çarşambadır, çarşamba diye dönüyormuş huriler. Adam, bugün çarşamba değil, perşembe, yanlışınız var demiş. Huriler de bu bize uymadı, ne yapalım diye düşünmüşler aralarında. Sonra adamın kamburunun üstüne bir kambur daha koymuşlar, adamın burnu yere değmiş. Dönmüş köye, başına gelenleri anlatmış. Sen de uyuvereydin demiş köylü.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Eskiden yardımlaşma vardı. Düğünlerde odunu, pirinci ahali getirirdi. Gelinin, damadın eşya eksiği varsa onları bile tamamlarlardı. Önceden misafirliğe bir yere gittiğin zaman orada yatırılır, kalkılırdı. Evlerimiz küçüktü ama içindeki insanlar mutluydu. Elimiz açıktı, hayırseverdik, saygılıydık, hoşgörülüydük. Halikarnas Balıkçısı'nın dediği gibi Bodrum'u bir kere görenlerin aklı Bodrum'da kalırdı.

Bitez Belediyesi zamanında biz de belediyecilik yaptık. O zaman işe göre adam alırdık. Az adam, çok işti felsefemiz. Ahmet Kocadon da Ahmet Aras da akrabamız, ikisinden de memnunuz. Ellerinden geldiğince herkesin dediğine koşuyorlar. Belediye yolumuzu altı ay içinde yaptı, vatandaş karşıya rahat geçiyor. Yağmur yağınca dere çok yükseliyordu. Arabaları sel götürüyordu. Ama özellikle imar konusunda eksikler var Bitez'de. Mesela plan yapılıyor, birisi itiraz edince iş uzuyor. İş uzayınca maliyetler artıyor, vatandaş rahatsız oluyor. Sağındaki solundaki yapıyor binasını, ortadaki yapamıyor. Yatırımcının önü de kesiliyor.

Tepecik ve Bitez Mahallesi

Nahide Çömez, (1944 doğumlu).

Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi ve Bitez Mahallesi.

Görüşme tarihi: 21 Haziran 2023.

Aile bilgisi: Bitez'de doğmuşum. Babamın adı Mehmet, annemin adı Şerife. Babamın annesi İstanköy'den gelmiş. Annemin annesi Bodrumlu. Babamın akrabalarının bir kısmı İstanköy'de yaşmaya devam ediyor. İlkokulu Bitez'de okudum.

Yazları Bodrum'a göçerdik. Okul bitince yazları Bitez'e göçmeye başladık. 5 kardeştik. 17 yaşında evlendim, Tepecik Mahallesi, Yangı Sokak'a gelin geldim.

Aile isimleri ve lakaplar: Karakayalılar, Nalbandaki, Halikarnas'ın sahibi Ali Efendi, Cingözler, Alimollalar.

Üretim ve ekonomi: Babam hayvan ticaret yapardı. İpekböceğini annemler çok yaptı. Onları çarşıdan dükkânlardan alıyorlardı. Kuş tohumu derlerdi. Kuş tuttuk, derlerdi. Dut ağaçlarından her gün yaprak sıyırıyorlardı. Sıcak yerde üretiyorlardı. Minik minik bir şey çıkıyordu. Sonra onları başka bir yere yayıyorlardı. Orada büyüyordu böcekler. Evimizin yarı yeri böcek olurdu. Bir vakit sonra küçük çalılar koyardık, onların üzerine çıkıp kozak yaparlardı. Kozaktan ipek üretiliyordu. Kazanlarla kaynatıyorlardı, sonra iplerini çekiyorlardı. 20-30 senedir artık kimse yapmıyor. Satmak için değil kendimiz için, çeyizlik yaparlardı.

Yaşar ve Ali Angün, 1982.

Sosyal ve Kültürel yaşam: Çocukluğumda Turgut Reis okulunun olduğu yerde deve güreşleri yapılırdı. Bilet alır, sıraya girerdi insanlar. Meydanda çadırlar kurulurdu bayramlarda cambazlar gelirdi. Haftalarca şenlik gibi devam ederdi. Kalenin içinde konserler olurdu. Zeki Müren'in konserine gitmiştim ben de. Duvarlara, taşlara çıkardık.

Ali Angün, 1980'li yıllar.

Gençliğimizde, evliyken bile komşularla toplanır, sokaklarda top oynar, ip atlardık. Bebeklere de kayınvalideler bakıyordu.

El sanatları, çeyiz işleri: Ağırlık çeyizinin içinde en az 10 tane yatak yorgan olur. Perde, divan örtüsü, halı… Halıları Karaova köyünde, yerli kilimleri buranın köylerinde dokurlardı. Annelerimiz kuzularımızın tüylerini biriktirir, onlarla kilim yaptırırdı. Çeyiz hazırlığına zaten küçükten başlanırdı. Akdeniz denilen yerden gelen kovalık hasırlarından hasır örenler de vardı.

Kutlama ve Eğlenceler: Çocukken bayramları heyecanla beklerdik. Millî bayramları okulda kutluyorduk. Kurban Bayramı olsun, Ramazan Bayramı olsun sevinç ile geçerdi. Arkadaşlarla toplanıp evlerden şeker toplar, salıncaklara binerdik.

Unutulmayan karakterler: Fıstıkçı Ali vardı. Kolunda sepet, içinde fıstığı olurdu. Mahallelerde, düğünlerde satardı. Çok meşhurdu. Herkes alırdı fıstığını.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Kız istemeye gelindiğinde hemen verilmezdi. Oğlan tarafı birkaç sefer gelirdi. Düğün davetiyesi yerine birer kalıp sabun, birer havlu dağıtılıyordu. Ağırlık günü sandıkla helva gelir, birer dilim ekmek üzerinde bütün komşulara dağıtılırdı. Düğünler bir hafta sürerdi. İlk gün davul zurna eşliğinde develerle ağırlık gelirdi. Ağırlıktan sonra iki gün ara verilirdi. Sonra üç gün yemek yapardık evlerde. Perşembe günü davul zurna gelir, üç gün geceli gündüzlü eğlence olur, sonra gelin alma yapılırdı yine davullu zurnalı.

Nahide ve Yaşar Angün ile Çocukları İnci ve Ali, 1979.

İnci Angün'ün kına gecesi.

Yaz da olsa, kış da olsa, yağmurluk zamanında bile düğünler evlerin bahçesinde olurdu. Yemekler kazanlarda pişer, gelen sofraya otururdu. Bir gece kına eğlencesi olurdu. Bir de perşembe günü düğün başladıktan sonra kadınlar, kızlar gelin hamamına giderdi. O akşam kına gecesinde temel devren giyilirdi. Ertesi gün düğün olurdu.

Sünnet düğünlerini, isteyen çalgılı, isteyen yemekli ve mevlitli yapardı. Gündüz mevlit, gece yemekli çalgılı yapardık. O da düğün gibi çok kalabalık olurdu. Düğünlerde lokum pilavı, dolma, nohutlu et, tatar dediğimiz yoğurtlama tatlısı olurdu. Kazanlarda günde 2 defa yemek piştiği olurdu. Düğünlerde dağıtılan, Bodrum'un meşhur bir macunu ve naneli şekeri olurdu. Gürece köyünde yaparlardı onları.

Mutfak kültürü ve komşuluk ilişkileri: Sokkan balığı vardır meşhur. Domatesli, soğanlı; tepside yaparız onu. Bir de balık çorbası yaparız. Balığı temizledikten sonra pirinç atıyoruz tencereye, sokkanı kaynatıyoruz, içine birer tane soğan, havuç, limon atıp pişiririz.

Bizim kaşık helvamız da meşhurdur. Geceleri, komşular toplanınca kaşık helvası yaparlardı. Soğuk havalarda da keten helvası yaparlardı. Komşuluk ilişkileri, ailece misafirlikler, ev oturmaları meşhurdu. Ramazan geceleri erkekler teravi namazlarını camide, kadınlar toplu halde evlerde kılardı. Kayınvalidemle, komşularımızla çok iyi günler yaşadım. 2 çocuk büyüttüm. Eşimi 42 yaşında böbrek hastası olunca kaybettim, 52 yaşındaki kızım da rahmetli oldu. Çok acı haller geldi geçti başımdan. Acı tatlı günlerimi hep komşularımla paylaştım.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Çocukken büyüklerimiz, Deccal gelecek diye korkuturlardı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenleri: Eskiden ağrı sızı olunca en çok aspirin içilirdi. Bizim mahallede Arif Gökçe diye bir adam vardı. O, iğnesiz diş sökendi. Yaşlılar doğal ilaçlar yapardı. Karın ağrısına ilaç yerine kekik suları içiriyorlardı. Kekik suyu, nane yağı, elma yağı çıkarırlardı. Elma yağını dağlardan toplanan elma çalısından yaparlardı.

İnci Angün, 1967.

Yangı Sokak'ta ikamet eden Bodrumlu genç kızlar, 1966.

Tarihi kalıntılar: Çocukluğumda Bitez'de, Aktur'un yanında, bahçelerin arasında bir mağara vardı.

Yaşanan afetler: Çocukluğumda çok yağmur afetleri yaşanırdı. Evlerimize su girdi, bahçeler su içinde kaldı, dereler taştı çok kere. 1950 senesinde de deprem olmuştu ama ev filan yıkılmadı pek.

Nakide Sakal, (1940 doğumlu).

Görüşme Yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 19 Haziran 2023.

Bitez

Aile bilgisi: Annemin adı Pembe, babamın adı Mehmet Karan. Bodrum'un yerlilerindeniz. Annem Bodrum'dan gelme. Bahçede çalıştılar hep. Biz dışarıda çalıştık, rençberlik yaptık.

Okul yılları ve çocuk oyunları: İlkokulu Bitez'de okudum. Eski okul binamız vardı yukarıda. Ağaçlı Bitez İlkokulu'ydu adı. Öğretmenimizin adı Osman'dı. Evveli oyuncak mı vardı. Çocukken çıngırdak dediğimiz salıncakta sallanırdık. Bahçemizdeki büyük palamut ağacına urgandan salıncak kurardı babam.

Kutlama ve eğlenceler: Hıdırellez kutlamasına ben gitmedim ama denize gider, dua eder, namaz kılarlardı orada.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Bir hafta sürerdi düğünler. Ağırlıkta oğlanevi helva ekmek dağıtır. Birer dilim keser, dağıtırsın komşulara, düğünün başladığını bilir herkes. Bizim zamanımızda okuntu diye ufak ufak birer kalıp sabun dağıtılırdı. Börek lokum, pilav, tatar dolama yapılırdı. Kız olursa ağırlık gelir, oğlan olursa kendin hazırlar, deveyle yollarsın. Her gün gelen, giden olur. Eski günde düğünler perşembeden başlardı. Kına yanarken gelinin avucunun içine altın koyarlar. Gelini ağlatırlar kına türküsüyle:

Dağlar bozuk değil mi / Ciğerlerim ezik değl mi / A bre kızım beni nereye bırakıp gidiyon / Anana yazık değil mi / Kızım kızım kınalı kızım / Anası yaralı kızım…

Yeni geline yaşayacağı evin kapısına yağ bal sürdürürler. Kapının sağına, soluna sürer, gelini içeri korlar, damada da yumruk atarlar kapıdan geçirirken.

Mutfak kültürü: Lokum pilavı yaparız. Unun içine yumurta korsun; katı olur, sert yoğrulur, yorar o. 70-80 beze açar, kesersin, biraz kurutursun. Pişirilir, suda haşlanır, süzersin, kıymasını kavurursun. Sudan çıktı mı soğuklarsın, kıymasını kavurursun, korsun içine katıklarsın. Su böreği de yaparız. Paşa makarnası deriz su böreğine. Et yemeklerini çukele denen toprak tencerelerimizde nohutlu güveç gibi yapardık.

Otları da çok kullanırız. Acı otu toplar, yıkayıp ayıklarız. Soğanı doğrar, kavururuz. Tahta kaşıkla karıştırmak lazım pişerken onu. Fazla karıştırmazsın çok acı olmasın diye. Yumurtalı veya çökelekli yaparız onu.

İnanışlar: Havalar kurak gidip ekinler susuz kaldığında, evin bacasından torba salarlardı. Kalın kalın sesle, 'Yağmurum yağ, yağmurum yağ' diye diye bekler dururduk kapıda. Torbanın içinde taş oluyor. Biri de evin içinde olur, bacadan inen o torbaya ekmekle buğday koyardı. Yukarıdan çekerlerdi sonra yine. Çatıdakiler evin içindeki kişi sokak kapısına çıksın diye bekler, kapıdan çıktın mı tepeden suyu attırıverirlerdi.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Eskiden ilaçlar mı var, doktor mu var. Kendi bildiğini yaparsın. Ayağında bazı zorlama, ağrı olunca soğanı rendelersin, merhem ederler, iyi gelirdi.

Turgutreis

Numan Pekdemir, (1951 doğumlu).

Görüşmenin yapıldığı yer: Turgutreis.

Görüşme tarihi: 24 Haziran 2023.

Turgutreis'in Karabağ köyünde doğdum. Karabağ köyü aynı zamanda da ünlü denizci Amiral Turgut Reis'in doğduğu köydür. Biz atadan buralıyız, soyumuz Turgut Reis'in soyuna dayanır. Dedem, Bodrum feneri ve diğer fenerlerin sorumlusu, fenerler memuru olarak Bodrum'daki fenerde yaşamış. Annemin çocukluğu o deniz fenerinde geçmiş.

Mehmet Hilmi Tengiz, 1910'lu yıllar.

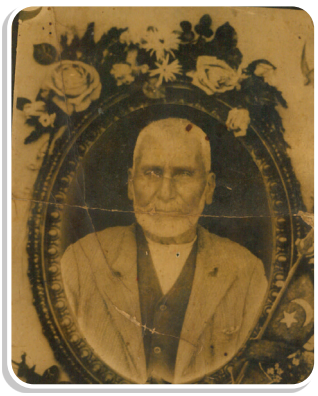
Aile tarihi: Anne dedem Mehmet Hilmi Tengiz 1870, anneannem Ayşe Nazike Tengiz 1886, baba dedem Numan Pekdemir 1886 doğumlu. Babaannemin ismi Zühra Pekdemir, 1890 doğumlu. Baba dedelerimden olan atam Ali dedem 1800'lü yıllarda Denizli'den geliyor ve Bodrum kadısı olarak atanıyor. Aynı zamanda Bodrum'daki Tepecik Camisi'ne imam oluyor ve buradan evleniyor. Baba dedem Numan Pekdemir'in sesinin çok güzel olduğunu söylerler. 1949'da vefat etmiş. Asıl mesleği öğretmenlikmiş. Hem öğretmenlik hem imamlık yapıyor yani.

Numan Pekdemir'in dedesi Mehmet Hilmi Tengiz, anneannesi Ayşe Nazike, çocukları ile birlikte. En sağda öğretmen Ahmet Cemil Atalay, 1920'li yıllar.

Mehmet Hilmi Tengiz ve Numan Pekdemir ailesi, 1963.

Numan Pekdemir'in dedesi Numan Pekdemir 1886-1949.

Numan Pekdemir'in Anneannesi Nazik Tengiz, 1886- 1978.

Anne dedemin soyu Turgut Reis'e dayanıyor. 1870 doğumlu olan dedem anlatırdı bunları. Ona da dedesi anlatmış. Belki 400 sene öncesine dayanan bir anlatıdır: Bizim ninelerden Sarıkız nine denizlere türkü mü yakıyor, o zaman nasıldı bilemiyorum, 'Ah Turgutumuz bizim dedemiz, seni bu denizler aldı, nerelere götürdü' deyip ağlarmış.

Seferberlik ve Millî Mücadele yılları şehit ve gaziler: Babam Ali Haydar Pekdemir, 1914 doğumluydu. Burada Çanakkale Savaşı'na, Kurtuluş Savaşı'na katılan dedelerimiz var. Mesela Muharrem Çaputçu amcamızın şu lafı kulağımdan hiç çıkmaz: 'Böle önümüze bi katıverdik Yunan'ı, doğru İzmir'de döktük 9 Eylül de…' derdi. Ben o zaman 9-10 yaşlarındayım bunları kahvede anlatır, biz çocuklar da dinlerdik. Numan dedemin 2 kardeşi Çanakkale'ye savaşa gidiyor. Birinin adı Mustafa, diğerinin Ali. Birisi orada şehit oluyor. Mezarı Çanakkale'de. Diğeri, yaralı şekilde buraya geliyor, iyileşemiyor. 3 ay sonra burada şehit oluyor. Mehmet Hilmi Tengiz dedem de anlatırdı. Komşusu Cafer dedeye Kurtuluş Savaşı için sevk kâğıdı çıkınca Cafer dede çocuklarını Mehmet dedeme emanet edip Kurtuluş Savaşı'na gidiyor ve bir daha da dönmüyor.

Kıtlık yılları: Babam kıtlık yıllarında şişe camı ile tıraş olduğunu, annem iki kilo şekeri bir yıl idareli şekilde kullandığını anlatırdı. İkinci Dünya Savaşı zamanında karşımızdaki adalar da bombalanmış. Bu sahillere cesetlerin vurduğunu anlatırlardı. Hatta Çatal Adaları'nın önünde beyaz renkli bir hastane gemisinin battığı söylenir. Bugün Yunanistan'a ait olan o adalarda Türk nüfusu oldukça kalabalıkmış. Kayınpederim Süleyman Kocaoğlan da İstanköylü'dür.

Turgutreis balıkçı barınağı, 1973.

Yer isimleri: Turgut Reis anıtının olduğu yer, bugün Sabancı Parkı olarak anılsa da tarihteki adı Eren Tepesi'dir. Eren Tepesi'ni geçtikten sonra Ali Hoca Burnu vardır. İleride Yunanca adı Kefalika olan Akyarlar vardır. Karşımızda Kardak Adaları vardır. Esas isimleri İkizceler'dir.

1972 yılına kadar Turgutreis'in ismi Karatoprak'tı. Ben bu ismin nereden geldiğini dedelerime sordum. Rivayete göre bu isim bölgedeki toprak renginin koyu olmasından geliyor. Mesela burada bazı sahillerde siyah kum vardır. Dedem, bu kumun İstanbul'a gönderildiğini, orada mürekkep ile karıştırılarak hat sanatında parlak yazı yazmakta kullanıldığını söylerdi. İsim değişikliği olacağı sıralarda o zamanlar belediye kurulmuştu. İlk belediye başkanı Emin Süzen'di. 1972 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Karatoprak'ın ismi Turgutreis olarak değiştirildi. Aynı yıl Turgut Reis'in 2. abidesi yapıldı. Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu'nun da katıldığı büyük bir açılış oldu.

Türk denizcisi, Trablusgarp fatihi Amiral Turgut Reis, (1485-1565).

Amiral Turgut Reis: Turgut Reis, 1485 yılında Karabağ'da doğuyor. Karabağ, Turgutreis'e 2 kilometre mesafede, İzzettin Dağı'nın yamacında bir köy. Turgut Reis 14-15 yaşlarına kadar çobanlık yapıyor. Koyunlarını, kuzularını otlatmak için şimdiki Turgutres'in olduğu alana geliyor. İnsanlar yukarılarda oturuyor. Bu bölgede aralıklarla Kuleler inşa etmişler. Çünkü zaman zaman korsanlar gelip denize yakın yerlere baskın yapıyorlar ve tehlike, ateş ve dumanla merkeze Bodrum'a bildiriliyor. Arada sırada da Barbaros'un askerleri domalan mantarının çok yoğun olduğu Domalan mevkisindeki kuyulardan su almaya geliyor. Turgut, bunları karşılaşıyor, ben de sizinle gelmek istiyorum, diyor. Onlar da annen- babanla konuş, biz bir dahaki gelişimizde seni alırız, diyorlar. Bu leventler bir zaman sonra tekrar geliyor, Turgut yine buralarda… Askerler aylar sonra durumu Barbaros'a anlatıyorlar. Barbaros, bu çocuk belli ki denize meraklı, denizci olacak, bir daha denk gelirseniz alın yanınıza, aramıza katılsın, diyor. Ve leventlerin tekrar gelişlerinde Turgut leventlerle gidiyor. Gidiş, o gidiş… Rivayete göre Turgut Reis bir kere daha buraya ailesini ziyarete geliyor, bir daha gelmiyor.

Turgut Reis zaferden zafere koştururken Tunus'ta evleniyor. Turgut Reis'in Veli isminde babası var. Bir başka kardeşi de varmış. Onun adının da Veli olduğu, rivayetlerde var ama babası olduğu daha kesin. Yine bir savaşta, 1565'de 18 Haziran'da bir şarapnel çarpıyor kafasına, yaralanıyor, 23 Haziran'da da şehit oluyor. Turgut Reis'in Tunus'taki torunları ve oradaki tarihçilerin araştırmalarında doğduğu yer Sıralavas adı ile geçiyor. Eski zamanda Bodrum'un batısında kalan bu bölge gerçekten de bu isimle anılıyor ve kayıtlarda bu şekilde geçiyor.

1973-1974 yıllarında Turgut Reis'in Tunus'taki torunları geliyor ilk defa. Babam rahmetliyi buluyorlar. 3-5 gün onları ağırlıyor, dedelerinin doğduğu köye götürüyor babam. Zaman içinde ilişkiler gelişiyor ve sık sık gelmeye başlıyorlar. Geçtiğimiz yıllarda bizimkiler de 40-50 kişilik grupla, eski Ankara Feribotu'nu kiralayarak Tunus'a gittiler ziyarete. Turgut Reis ile Tunus'ta arkadaşlarım vasıtasıyla araştırma yaparken, Tunus'ta Dargut soy isimli geniş bir sülale ile karşılaştım.

1970'li yıllarda Turgutreis'i ziyarete gelen Abdel Kebir Darghout ve Turgutreis'in diğer torunları.

Turgut Reis anıtının yapılışı sırasında mülki ve ve idari görevliler.

Turgut Reis anıtı: 1949 yılında 2. Dünya Harbi'nden sonra buraya mayın arama tarama gemileri geliyor. Amiralin ismi Tarık Ersuna, yanındaki binbaşı da Kemal Kayacan. Buraya geldiklerinde bizim köylüler onlara Turgut Reis'ten bahsediyorlar. Onlar da okumuşlar Turgut Reis'in Karabağlı olduğunu. Bu görüşmeden sonra buraya bir anıt yapmayı kararlaştırıyorlar ve 1949'da Turgut Reis'in ilk anıtını askerler ve köydeki gençler yapıyor. Astsubay Selahattin Özbenli'nin yönlendirmesiyle Turgut Reis'in torunu olarak ilk kazmayı babam rahmetli Ali Haydar Pekdemir (Ali Hoca) vuruyor.

İzmir Senfoni Orkestrası Müdürü ve kontrabas sanatçısı Numan Pekdemir, 1996.

İzmir Senfoni Orkestrası Müdürü ve kontrbas sanatçısı Numan Pekdemir, 1996.

Öneriler: Turgut Reis'i bizim dünyaya tanıtmamız gerekiyor. Geçtiğimiz gün, 23 Haziran 2023 Cuma Günü, Turgut Reis'in ölüm yıldönümü için Karabağ'da toplandık. Ne yazık ki 30 kişi vardı törende. İspanyollar, onun adına senfonik şiir bestelemişler. Adı da Korsan Dragut. Turgut Reis İspanyol Komutan Andrea Doria'nın en büyük düşmanı aslında. Fakat Turgut Reis adına müzikler yapıyor, festivaller düzenliyorlar günümüzde. İspanyollar, saygı duyuyor, önemsiyor, adına besteler yapıp seslendiriyorlar. Biz ise kıymetini bilmiyoruz. Bir tiyatro, bir opera eseri yazılabilir, bir film veya dizi çekilebilir ve bunlar dünya sahnelerinde sergilenebilir. Tarih içindeki gerçek kahramanlarımızdan Turgut Reis'i bu şekilde tanıtabiliriz. Bu konuda en büyük görevi Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Bodrum Belediyesi üstlenmelidir.

Dede-yatır kültürü: Turgut Reis anıtının olduğu yerin asıl ismi Eren Tepesi'dir. Çünkü biz çocukluğumuzdan beri biliriz ki bir Eren Dede yatıyor orada. Adının da Rıza olduğunu söylerlerdi. Büyüklerimizden duyduğumuza göre enteresan olaylarla karşılaşılır burada. Eren Dede göçtü, derler mesela. Yemyeşil bir ışığın, bir yerden kalkıp bir yere gitmesi… Bunu görenler var, anlattılar bize. Bu dedeler de aslında Osmanlı dönemindeki Bektaşi kültürünün izleridir.

Gümüşlük'ün ilerisinde, Koyun Baba yatırı vardır bir de. Mustafa İsmail isimli Dede türbesi de Turgutreis'te, Değirmen Dağı dediğimiz tepededir. Bir de Bodrum'da Saldırşah Dede Türbesi vardır.

İsmihan Pekdemir, Turgutreis Ali Hoca Burnu, 1998.

Eren Dede ile ilgili babamın aktardığı bir rivayet de şudur; babam rahmetli aşağıda Yalı Camisi'nden çıkıyor. Akçaalan'da oturuyoruz. Sene 1961-1962. Zifiri karanlıkta bir ses ile yemyeşil bir ışığın içinde kalıyorlar. Eren Dede kabrine ışık iniyor. Bunu gören babam ve karşıdan gelen bir balıkçı. O balıkçı Hüseyin amca babama, Ali Hoca gördün mü, bak bizlere neler görünüyor diyor. Bunlar rivayet değil gerçek.

Numan Pekdemir arşivinden

Okul yılları: 1958 yılına kadar, Akçalan ve Karatoprak'ta geçti çocukluğum. 1957 yılının Eylül ayında Akçaalan İlkokulu'na başladım. Öğretmenizin ismi İzzet Kaya'ydı. Yeğenim Cengiz Mandalinci bana küçücük bir armonika verdi ikinci sınıfta. İlk müzik aletim oydu. Münazaralarımız da olurdu. Mesela bir münazarada konumuz 'Karatoprak için süngercilik mi balıkçılık mı daha gereklidir?' idi. Grubumu çok iyi savunduğumu ve kazandığımızı hatırlıyorum. 5.sınıfta da 'Vatan yahut Siliste' oyununda oynamıştım. Ortaokulda müzik hocam Ünal Pehlivan'dı.

10 yaşlarında bahçe arasından, dere yatağından geçiyorum. Bir keman sesi geliyor. Kocabıyık Mustafa amca, Mustafa Alkaç... Burada öyle yetenekler de var mesela. Kendi kendilerine öğrenmişler. Bu kişilerin de etkisi olmuştur muhakkak benim müzik yaşamımda.

Numan Pekdemir, Muğla'da Atatürk anıtı önünde, 1964.

Numan Pekdemir, Muğla,1966.

Ortaokulu Muğla'da Turgut Reis Ortaokulu'nda okudum. Lise 1.sınıfa geçtim ama hep müzisyen olmak istiyordum. TRT İzmir Radyosu sanatçılarından Ayşe Yazgan yakın akrabamdır. O bana İzmir Devlet Konservatuvarı ile ilgili bazı belgeleri gönderdi. Sınavlarını kazanınca da İzmir Devlet Konservatuvarı'na başladım.

RÖPORTAJ — Yeni Asır Sarmaşık — 3 — 12 KASIM 2013, SALI

"İmamın sanatçı oğluna tepki verdiler ama..."

RÖPORTAJ: HÜROL DAĞDELEN

NUMAN PEKDEMİR: Babam çocuklarını okutarak cehaletten intikamını aldığını söyleyen bir imamdı.. Konservatuvara gitmemi yöredeki insanlar hoş karşılamadı ama babam "Hiç arkana bakma" dedi

Numan Pekdemir

Numan Pekdemir, "D-Marin Turgutreis deki konserlerimizi bin kişi takip eder. Açık alan tamamen dolar. Şunu net olarak söylemem gerekli. Halkımızın ilgisinden çok memnunum" dedi... Bodrum Oda Orkestrası ve ünlü gitar virtüözü Pepe Romero, Ahmed Adnan Saygun'da konser vermişti.

BODRUM ODA ORKESTRASI

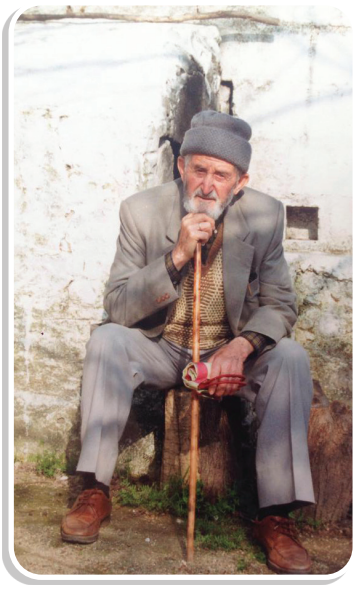
Numan Pekdemir'i, İzmir Devlet Senfoni Orkestrası Müdürü olduğu yıllardan tanırım. Son derece kibar, sevgi dolu, coşkulu bir müzik adamıydı. Müdürlüğünü yaptığı kurumun saygınlığı için çok çalıştı, dünyaca ünlü sanatçıların İzmir'de konser vermesini sağladı, İzmir'in sanat şehri kimliğine önemli katkılar verdi. Daha sonraki yıllarda Antalya Devlet Senfoni Orkestrası'nda aynı duyarlılıkla görev yaptı. Müziğe aşkı bununla da bitmedi. Bir grup arkadaşıyla birlikte Bodrum Oda Orkestrası'nı kurdu, orkestra kısa sürede ses getirdi. İşte bugün sayfamıza bu Egeli müzik adamını konuk ediyoruz.

TURGUT REİS SOYU

■ **Numan Bey, bize kendinizi tanıtır mısınız?**

Ben 1951 yılı Bodrum/ Turgutreis doğumluyum. Babam Ali Haydar Pekdemir (Ali Hoca) annem İsmihan Pekdemir. Hem an-

Yeni Asır gazetesi, 12 Kasım 2013.

Numan Pekdemir'in babası Ali Hoca.

3 sene sonra öğretmenimiz Almanya'ya döndü. Kontrbas bölümü Ankara'ya geçince biz de okula Ankara'da devam ettik. 2 sınıf atlayarak 1976 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı'ndan mezun oldum. Ali Hoca'nın oğlu olarak konservatuvara gittim. İmamın oğlu çalgıcı oldu, dediler. Babam tepkilere rağmen beni hep destekledi. Milliyetçi, Atatürkçü, modern bir insandı.

Pekdemir ailesi, mandalina bahçesinde, 1959.

3 sene sonra öğretmenimiz Almanya'ya döndü. Kontrbas bölümü Ankara'ya geçince biz de okula Ankara'da devam ettik. 2 sınıf atlayarak 1976 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı'ndan mezun oldum. Ali Hoca'nın oğlu olarak konservatuvara gittim. İmamın oğlu çalgıcı oldu, dediler. Babam tepkilere rağmen beni hep destekledi. Milliyetçi, Atatürkçü, modern bir insandı.

Numan-Huriye Candan Pekdemir çifti, çocukları Ümran ve Ali Haydar birlikte, 1982.

Üretim ve ekonomi: Çocukluğumda Turgutreis'te balıkçılık, hayvancılık, mandalincilik ve arıcılık da yapılırdı. Babamın kovanları vardı. Kışın üç-dört ay mandalina kasaları çakılırdı burada. Sandıklar, teknelere yüklenir, İstanbul'a gönderilirdi. Burada 5-6 dönüm mandalina bahçesi olan insanlar mandalinden ve hayvancılıktan elde ettiği gelirle çocuklarını evlendirirdi.

Ali Haydar Pekdemir Turgutreis'te bir etkinlik sırasında, 1960'lı yıllar.

Turgut Reis anıtı, Ali Haydar Pekdemir, 1976.

Millî bayramlar ve anma günleri: İlkokulda bayram günü yürüyüşlerimiz, piyeslerimiz olurdu. 10 Kasım'da okulun görevlisi Koftu amca saat 09.05'te elindeki zili çalar, saygı duruşunda bulunurduk. 23 Haziran'da Turgut Reis'i anma gününde okullar kapalı olduğu halde anma etkinliğine gelirdik. Bodrum Ortaokulu'ndan bile öğretmenler ve öğrenciler gelirdi. Muğla valisi, Bodrum kaymakamı toprak yoldan anma etkinliğine gelirlerdi. Aynı şekilde 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda da hazır olurduk tören alanında. Şimdi Bodrumlu çocuklar bırakın anma toplantılarına katılmayı Turgut Reis'i tanımıyor bile. Ama burada suç çocuklarda değil Millî Eğitim Bakanlığı'nın anlayışında. Bu bakımdan Turgut Reis hakkında küçük bir kitapçık Bodrum sınırları içindeki okullara dağıtılmalı ve öğrencilere bu bilgiler aktarılmalıdır.

Numan Pekdemir, Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuarı.

İzmir Devlet Senfoni Orkestrası yılları: Konservatuvardan mezun olduktan sonra Amerika'dan bir burs kazandım. Dünyanın en önemli viyolonsel sanatçısı János Starker Ankara'ya geldi, öğrencileri dinledi, ben de çaldım. Indiana Üniversitesi'nde eğitim alabilmem için bana bir referans verdi. Bir konçerto çaldım, kaset doldurup üniversiteye gönderdim. Hemen ardından beni üniversiteye kabul ettikleri haberi geldi. Babam, seni yıllarca ücretsiz okutan bu fakir ülkeye mi yoksa Amerika'ya mı hizmet etmek istiyorsun, dedi. Hikâye uzun ama sonuç olarak kalmaya karar verdim.

İzmir Senfoni Orkestrası'na atandım. 1978 yılında askere gittim, Kars Sarıkamış'ta tamamladım askerliğimi. Döndüm, ara verdiğim işime devam etmeye başladım. Bu arada annem geldi. Oğlum, bir kız baktık biz sana, dedi. Komşudan kız almak kalaylı kaptan su içmeye benzer dedi. O ne demek anne dedim, kalaylı kaptan su içerken dibini görürsün, kalaysız kapta göremezsin, dedi. Sonra bir baktım, babamın da en iyi arkadaşının kızı. Müstakbel eşim Huriye Hanım öğretmen, Muş'a tayini çıkmış, ben İzmir'deyim. Onun da görev yerinin İzmir olması için bir hafta içinde nikâh kıydık, evlendik, İzmir'e yerleştik. 2 çocuğum oldu. Ali ve Ümran. Ümran turizm otelciliği, Ali mimarlığı bitirdi.

Numan Pekdemir ve Huriye Candan Pekdemir'in düğünü, 1979.

Numan ve kardeşi Sinan Pekdemir, 1970'li yıllar.

Düğün gelenekleri: Kız istemeye çok kalabalık gidilmez. Allah'ın emri peygamberin kavli ile kız istenir. Nişan, düğün tarihleri ve kıza ne takılacak diye sorulur oğlanevine. Pazar günü delikanlılar odun kırarlar. Kazanlarda keşkekler, pilavlar hazırlanır. En hareketli günler cuma ve cumartesidir. Cuma günü oğlanevinde de kızevinde de düğün yapılır. Oğlanevine giderken 3-5 kilo şeker götürürsün. Yemek ikramları olur. Cuma akşam yapılan düğün, cumartesi kadar kalabalık olmaz.

8-10 yaşlarında gittiğim düğünlerde Ortakentli Raziye teyze darbuka çalardı. Onun yanında keman çalan Sadık amca, cümbüş çalan Kemal amca vardı. Daha sonra bunlara bateri, gitar, akordeon eklendi. Zaman içinde düğün salonlarında yapılmaya başlandı düğünler.

Düğünler tarlanın, bahçenin bir tarafında, meydanlık yerde olurdu. Düz, dört köşe ağaçlar, taşların üzerine oturtulur. Oyun meydanı olur ortasında. Ön tarafına köyün genç kızları oturur, önlerinde hasır veya kilim, üzerinde analar, nineler oturur. Erkekler kızların karşı tarafında dikilir. Kızlara bakarlar ama bir ahlak ve değer bilirlik çerçevesinde. Oyunlar sırayla oynanır. Kızları oyun meydanına çıkaran bir hanım vardır. Genelde gelinin bir akrabası olur. Kızı elinden çeker, bazısı hemen çıkar oynar, bazısı naz yapar.

Delikanlıların arasında, önde oturan kızların nişanlıları da var. Nişanlısı oyuna çıkan delikanlı, çalgıcıya para atar. Orada hasır bir sepetin içinde toplanır paralar. Müzisyenler kendi aralarında paylaşır o parayı. Gelin almada davul önde, klarnet arkada olur. Gelin, atın üzerinde kırmızı bir duvakla gelir oğlanevine.

Ali Haydar Pekdemir, torunu Ali Haydar Pekdemir ile birlikte, 1983.

Doğaüstü varlıklar ve korku unsurları: Yaramaz olduğumdan annem bazen beni iple belimden bağlarmış. Çocukların uzaklaşmaması için 'kaçın şeytan gelir, gâvur gelir' diye korkuturlardı. Gitmesini istemedikleri yerlerden geçerken, şeytanlar dün akşam burada düğün yapmış, derler. Bir de 'çabuk kaçın gâvurlar geliyor' derler. Kızarken de 'cavır tumanın enikleri' derler.

Türk-Rum ilişkileri: Bu bölgede eskiden Rumlar yaşıyornuş. Dedemin yakın dostu olan Rumlar varmış. Hatta bazı evler Rum ustalar tarafından inşa edilmiş. Mesela Akçaalan'da Anastasia usta birçok ev yapmış. Hala ayakta, 130 yıllık ev.

Ben birkaç kere Türk-Yunan dostluk konseri düzenledim. Yunan Orkestra Şefi Nikos Halilas'ı davet ettim. Onu, teknemde misafir ettiğim bir gün karşıdaki Çatal Adası'na gittik. Niko, dedim; benim senden ödüm patlardı. Çok korkardım sizden. Neden? diye sordu. Sen gâvursun, ben Türk'üm. Sizin ada şurası, İstanköy. Bir yaramazlık yaptığımız vakit korkuturlardı. Kaçın gâvurlar geliyor, derlerdi. O da güldü ve aynı şeyi bize de söylerlerdi; 'Kaçın Türkler geliyor derlerdi, dedi. İkimiz de kahkaha ile güldük sonra. Yani aslında halklar arasında bugün artık hiçbir sorun yok.

Nazik Tengiz ve İsmihan Pekdemir Yemek hazırlığı, 1970'li yıllar.

Numan Pekdemir ve kardeşi Sinan Pekdemir, Turgutres sahili, 1975.

Mutfak kültürü: Burada paşa makarnası dediğimiz özel bir su böreğimiz yapılır. Peynirli, kıymalı, karışık olur. Sebze ve balık yemekleri çok tüketilir. Bizim burada en çok çupra, levrek, saragoz, sokan, kefal, turna, barbun, kolyos ve izmarit çıkar. Karadeniz'in hamsisi, İzmir'in sardalyası gibi Akyarlar'ın kara izmariti olur. Kışın daha lezzetlidir. Sabah balıkçıdan alınır ve anında tüketilirdi. Sabah onu yer okula giderdik. Kupes balığını hiç temizlemeden pulunu almadan pişirirler, boklu kebap derler. Ahtapot ve denizkestanesi de yerdik eskiden.

Burada turp otu çok olur, her bahçede çıkar. Onu söker, temizler, kaynatır, yanında bir soğan ve bir ekmekle yerdik. Keşkek ve lokum pilavı burada düğünlerde yapılır. Eskiden kuzu etiyle yapılırdı. Keşkek, bir ölü olduğu zaman da yapılır. Onun ustaları vardır, herkes yapamaz. Sabahtan kalaylı kazanlar tedarik edilir konu komşudan. Yer kazılır, odunlar yakılır. Keşkekçinin, ucu genişçe bir sopası vardır. Onunla döver keşkeği. Etle özdeşir buğday.

Numan-Huriye Candan Pekdemir ve oğulları Ali Pekdemir, İzmir, 1982.

Pekdemir ailesi, 1966.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Bodrum'a 1950'li yıllarda gelen Doktor Alim Bey'in çok emeği geçmiştir. Alim Bey pratisyen doktor ama kendisini geliştirmişti. O yıllarda kolu kırılan, doğuracak olan, gözünde bir şey çıkan, hatta hayvanı doğuracak olan Alim Bey'e giderdi. Mesela ninemin kolu kırıldı birgün, gittik telefonla postaneyi aradık, oradan da Alim Bey'i buldurup çağırdık. O da taş, toprak yollardan ciple geldi. Alim Bey keçi kılı buldu, postekiden kesti, alçı buldu, onunla karıştırdı, yerine oturttu, sardı sonra. Bunun yanında lokman hekim gibi kişiler de vardı. Defneyaprağı, okaliptüs yaprağı, kekik ve ada çayından merhem yapıp ağrıyan yerine sürerdi.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Dedem ve rahmetli ninem Halikarnas Balıkçısı'nın en iyi dostlarındandı. Buraya geldiğinde muhakkak uğrarmış. İzmirde öğrenciliğim sırasında okula konsere geldi. Beni tanıştırdılar. Merhaba, anlat bakalım sen kimlerdensin dedi. Bodrum Karatopraklı Mehmet Hilmi ve Nazik Tengiz'in torunuyum dedim. Benim çok iyi dostlarım dedi. Çok sevindi gördüğüne. Vefat ettikten sonra her ölüm yıl dönümünde onu mezarı başında anarız.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren'in Bodrum'da müdavimi olduğu bir bar vardı. Bir gün yanına gittim. Tanıyorum sizi, geçen yıl tanışmıştık, Numan Bey dedi. Hafızası çok kuvvetli, zeki bir adamdı. Zeki Müren'le senfoni orkestrasını aynı sahnede buluşturmak istemiştim ama maalesef kaybettik.

Beklentiler: Zengin bir ülkeyiz ama bu zenginliği değerlendiremiyoruz. 1972 yılında Bodrum'da öğrenciyken bir avuç insanla festival yaptık. Ankara konservatuvarından gruplar geldi. Belediye bunların giderlerini karşıladı. Şimdi devlet operası ve özel şirketler konserler yapıyor ama belediyenin ev sahipliğinde festival düzenlenmiyor. Ben tek kuruş talep etmeden bir organizasyon sundum ama maalesef Bodrum Belediyesi gerekli ilgiyi göstermedi. Antik tiyatro bugün gazino haline geldi, Bodrum'un açık hava tiyatrosu ve kültür merkezine çok ihtiyacı var. Antik tiyatronun mutlaka bu durumundan kurtulması gerekir. Bodrum bir marka kent. Mesela Bodrum'un bir senfoni orkestrası mutlaka olmalı.

Ege gündem

Halikarnas Balıkçısı'nın rüyası gerçek oluy

Oda Orkestrası Bodrum'a yakışt

Kültür Bakanlığı-Bodrum Belediyesi işbirliği ve kontrbas sanatçısı Numan Pekdemir öncülüğünde kurulan "Bodrum Oda Orkestrası", ilk sınavında nefis bir Suna Kan konseri gerçekleştirdi. Şef Gürer Aykal yönetimindeki orkestra ayakta alkışlanırken, Cevat Şakir'in Bodrum'unda özlemle beklenen senfonik süreç başladı.

Ege'de Zaman

Yaşar AKSOY

HALİKARNAS BALIKÇISI, sürgüne gelince aşık olduğu ve yanıp tutuştuğu Bodrum'u, bir şair gibi anlatır. Bir ressam gibi canlandırır. Ama onun bir senfoni bestecisi gibi Bodrum'u, antik tarihinden inanılmaz doğasına kadar, âleminin ucuyla veya eşsiz anlatımıyla estelediğini de düşünebiliriz.

İşte bu yüzden 1991'de, Cevat Şakir'in 00. doğum yılını İzmir'de kutlamaya azırlanırken, o zaman İzmir Devlet enfoni Orkestrası Müdürü olan odrumlu Numan Pekdemir'le kafa kafaya rmiş ve Balıkçı anısına bir senfoni nseri gerçekleştirmeyi kararlaştırmıştık. izenlediğimiz panel, sergi ve ardından len senfoni konseri, İzmir'de bir Halikarıs Balıkçısı rüzgarı estirmişti, ertesi sabah bbüslere atlayıp Balıkçı'nın Gümbet'teki ezarı başına gitmiş, teknelere binip mavi

Suna Kan yine büyüledi Bodrum Oda Orkestrası'nın ilk konserinde s olarak görev alan Suna Kan, her zamanki gibi devetlileri büyüledi.

Numan Pekdemir'in rüyası

Mazlum Ağan'a şükranlarını sundul

Bodrum Oda Orkestrası sanatçıla man Pekdemir eliyle Başkan Ma Ağan'a şükranlarını sundu.

eğitimine, çağdaş sosyal dayanışma ülke tanıtımına büyük yarar sağlay

Nuran Yüksel, (1956 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Aile tarihi: Bodrum doğumluyum. Babam Süreyya, annem Meliha Öneş. 6 kardeşin en küçükleriyim. Dedem Yakup Öneş, dedemin babası Kara Mehmet. Büyüklerimiz 17. yüzyılın sonlarında Türkmen Yörük aşiretinin bir kolu olarak Konya'dan çıkıp meşakkatli bir yolculuktan sonra Ege Bölgesi'ne, Mumcular-Karaova'ya, Çömlekçi köyüne yerleşmiş. Dedem 1860 yılında Çömlekçi köyünde dünyaya gelmiş. Büyük dedem Kara Mehmet, Çömlekçi köyüne yerleştikten sonra kendisi ve ailesinin sülalesi Yakuphocalar ve Sarıosmanoğulları lakabı ile anılmış. Ailemiz bugün de Yakuphocalar adı ile tanınır.

Köyümüz bölgenin en çalışkan ve üretken köylerinden biri olarak bilinir. Geçmişte Bodrum merkezden kopuk olarak yaşamın sürdüğü yerlerdi bu alanlar.

Müftü Yakup Hoca, Kızı Bedriye ve gelini ile birlikte, 1935.

Bodrum Müftüsü Yakup Öneş: Dedem çok hareketli ve akıllı bir çocukmuş. Abdülhamit döneminde, 9 yaşındayken köyden alınarak eğitim için İstanbul'a, Darülfünun'a verilmiş. Şehzadelerle birlikte eğitim alarak sarayda büyümüş. Onun hakkında sözlü tarih çalışmalarımızdan edindiğimiz birtakım bilgiler var. Mesela onun adaleti ile ilgili anlatılardan biri şöyledir: Sarayda çocuklar, şehzadeler ve büyükler için ayrılan sofra bölümlerine sürekli yemek gelirmiş. Dedeme bir gün, 'Yakup, büyüklerin yemeklerini bugün sen götür' demişler. O da çorba tasını almış büyüklere götürmüş. İkinciye, üçüncüye yemek yerine yine çorba götürmüş. Neden yemek götürmüyorsun dediklerinde de 'Bize hep böyle geliyor. Bu adaletsizlik. O zaman aynı yemeği yemeliyiz' demiş. Dedemizden bize kalan öğreti de budur.

İstanbul'daki Darülfünun, bugünkü üniversite ayarındaki kurumdu. Dedem, mezun olduktan sonra Bodrum'a müftü olarak atanmasını istemiş ve yıllarca Bodrum'da müftülük yapmıştır. Emekli olduktan sonra da Bodrum'un, Bodrumluların sorunlarına çözüm bulmaya çalışan, insanların gelip sıkıntılarını aktardığı, bilge kişiliğine güvenilen bir insan olarak toplumla bir bütün halinde yaşamış. Kendisinin çeşitli konularda kaleme aldığı yazma eserleri de vardı.

Nuran Yüksel'in anne dedesi Hüseyin Çetin (solda ayakta), sağında oturan kardeşi Hamdi Çetin (zabit kâtibi) ve Bodrumlu arkadaşları, 1910'lu yıllar.

Nuran Yüksel'in anneannesi Hafize Çetin, 1876 doğumlu.

Millî Mücadele yılları: Kurtuluş Savaşı'nda ve özellikle Çanakkale Savaşı'nda dönemin aydınlıkçı olarak da bilinen bazı din adamları askerlerin arasına, orduya gönderilerek savaş bölgesinde maneviyatı yükseltmek üzere görevlendirilmiştir. Dedem Yakup Öneş de gazilik unvanını öylelikle almış.

Büyük dayım Kâmil Sert (Kâmil Çavuş) delikanlıyken savaşa katılmış ve 14 yıl sonra Bodrum'a, evine dönmüş. Dayım döndüğünde büyükannem oğlunu tanıyamamış. Büyükannem dayımın savaşta çektiği sıkıntıları, açlığı, yoksulluğu, büyük dayımdan dinlediklerini anlatırdı.

Çanakkale Savaşı Gazilerinden Bodrumlu Kâmil Sert.

Müftü Yakup Öneş Madalya Töreni, 1932.

Dedem Müftü Yakup Öneş Bodrum'a atandıktan sonra meydanda büyük bir Cumhuriyet kutlamasının yapılacağı haberi davullar ve tellallarla duyurulmuş. Bu geleneğin çocukluk yıllarımda da devam ettiğini hatırlıyorum. Bu tellallar, Bodrum meydanında Cumhuriyet kutlaması yapılacak, bütün Bodrumlular en güzel kıyafetlerini giyerek meydana gelsin, diyerek tüm halkı bayram kutlamalarına davet ederlerdi.

Bodrum'da Kuvayi Milliye mücadelesine destek veren mülki amir, memur ve askerler için düzenlenen İstiklal Madalyası taktim töreninde Müftü Yakup Öneş ve Bodrumlular, 1930-1932.

Rahmetli Hüseyin Biner amcamız mahallemizdeki en yaşlı kişilerdendi. Bizler Yakuphocalar'ın hayatında doğmuş, onların anlattığı anılarla büyümüş, yetişmiş insanlarız. O zaman 9-10 yaşlarında bir çocuk olan Hüseyin amcanın anlatısını aktarıyorum: Annesiyle birlikte efe kıyafetlerini giyerek kutlama yerine gelmişler. Coşkulu, büyük bir kalabalık… Komutanlar da orada. Konuşmalar yapılıyor ama kimsenin dediği anlaşılmıyor gürültüden. Derken, bir masanın üzerine sarıklı, beyaz cübbeli biri çıkıyor. Müftü Yakup Efendi konuşmaya başladığı anda büyük bir sessizlik başlıyor ve herkes onu ilgiyle dinlemeye koyuluyor. Birdenbire sessizlik olunca annesine konuşan kişinin kim olduğunu sormuş ve ilk defa o zaman tanımış dedemi.

Dedem halkın sevgisini, saygısını kazanan bir insanmış. Dedemden hep aydın bir din insanı olarak bahsedelerdi. Bu toplantılar aynı zamanda o yıllarda Cumhuriyet'in, Kurtuluş Savaşı'nın, Mustafa Kemal Atatürk'ün ve devrimlerin öneminin anlatıldığı toplantılarmış. Bugün toplumda yozlaşan birtakım değerlerimizin aslında eskiden ne kadar değerli olduğunu gösteren bir örnektir bu.

Ayakkabıcı Süreyya Usta, 1950.

Nuran Yüksel'in babası Süreyya Öneş, 1938.

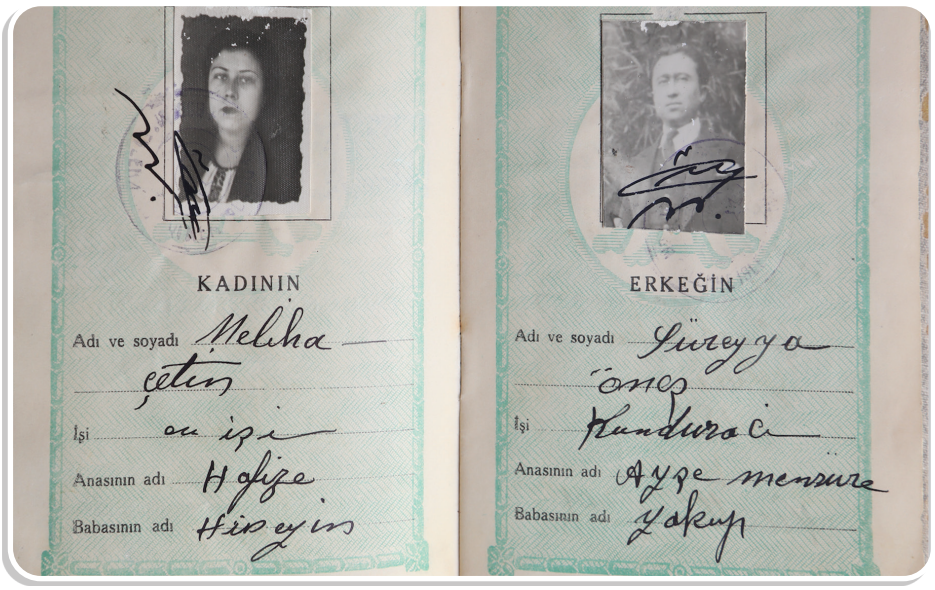
Bodrum'un maharetli zanaatkârlarından Süreyya Öneş: Babam Süreyya Öneş, Çömlekçi doğumludur. Dedemin Bodrum'a müftü olarak atanması sonrası köydeki mal varlıklarını satarak ailece merkeze taşınmışlar. Bütün aile fertlerinin bir arada olacağı, çocuklarının doğacağı Çarşı Mahallesi, Çukurbahçe Sokak'taki hayatı satın alırlar ve orada yaşamlarına devam ederler. Babam, ilkokul üçüncü sınıftan ayrılmış ve ailesine destek olabilmek için erken yaşta okulu bırakıp ayakkabıcı çıraklığına başlamış. Ancak çırak olarak işe başlayan babam, Bodrum'da ortaokulun olmadığı, İzmir'e, İstanbul'a arabaların dahi haftada bir, ayda bir olduğu dönemlerde 6 çocuğunu, İstanbul'a parasız yatılı okullara göndermek ve onların üniversite sınava hazırlanması için çabalayan bir insandı. Bizim deniz kenarlarında fazla yerlerimiz olmamasının sebebi hepimize birer diploma kazandırmış, meslek sahibi olmamızı sağlamasıdır. Babam aklı başında, dönemin üniversite mezunlarına taş çıkartacak kadar hem yerel hem ulusal hem de uluslararası gözlem yeteneğine sahip olan bir kişilikti.

Meliha-Süreyya Öneş'in düğünlerinde babaları Yakup Öneş, kardeşleri Bedriye, Fahrettin Öneş, Turan Caner, , 1940.

Nuran Yüksel'in annesi Meliha Öneş'in düğün töreninden, 1940.

Meliha-Süreyya Öneş'in nikah cüzdanı.

Bodrum'un gerçekten Bodrum olduğu yıllarda babamın Kale Caddesi'ndeki ayakkabıcı dükkânının etrafındaki, eski camiyle yeni cami arasındaki o esnaflarla iletişimimiz çok güçlüydü. Uluslararası çapta büyük bir sandalet ustası olan Ali Güven'in kullandığı iş masasını da babam hediye etmişti. Onun yıllar sonraki başarılarını görüp gururlanırdı.

Onunla ilgili hatırladığım en güzel detaylardan biri de evle ilgili bir şey yapılacağı zaman annem ve kardeşlerimizi masanın başında toplamasıydı. 'Ben bugün şunu yapmak istiyorum evle ilgili, sizin görüşleriniz nedir, şu şekilde yapsak iyi mi olur, kötü mü olur sizce?' diye sorması ve bize demokrasiyi aşılamasıydı. Aslında o da demokrasiyi ve bu yaklaşımları kendi babasından öğrenmişti.

Cavidan ve Celal Özcan'ın düğün merasimi hatırası, Öneş, Özcan ve Caner aileleri, 1959.

Cevat, Vedat ve Mehmet Öneş sünnet yatağında 1940'lı yıllar.

Çocukluğuma dair babamla ilgili başka bir detaysa, mandalina bahçemiz ve içerisindeki eski kule evimize, babaannemin küçük evine ait. Babam, her gün namazını bahçenin başka bir köşesinde, bir başka mandalina ağacının altında kılar, ben de elimde onun namaz kıldığı hasırını taşırdım. O, bana ibadetin yapıldığı en yüce yerin tabiat olduğunu, tabiatı korumanın ibadetlerin en güzeli olduğunu anlatırdı. Kızım siz, siz olun olun geçmişinizi, geçmiş değerlerinizi, şu bastığımız toprakları, bu mandalina ağaçlarını korumayı ihmal etmeyin, size vasiyetim budur, derdi.

Yakup Hocaların hayatında, Süreyya Öneş'in kızı Suzan Öneş'in nişan ertesi sabah buluşması. Oturanlar; Kâmil Sert, Bedriye Caner, Hafize Çetin, Süreyya Öneş, Melek Kayhan, çocukları ve akrabaları ile birlikte, 1969.

Vedat Öneş, 1960'lı yıllar.

Suzan ve Nuran Öneş, 1961.

Osman Öneş, Nuran Öneş, İlkay Kırık, Bodrum'da bir bayram kutlaması, askerlik şubesi Önü, 1960'lı yıllar.

Okul yılları ve çocuk oyunları: İlkokulu Turgut Reis İlkokulu'nda okudum. Millî bayramlarımız büyük bir coşkuyla kutlanırdı. En güzel kıyafetlerimizi giyerek bayram yeri olan o meydanda toplanırdık. Sonraları belediyenin önünde kutlanmaya başlandı. Biz her bayram belediyenin önündeki o ince koridor yolda oyun oynardık. En güzel günlerimiz orada geçti diyebilirim.

Çocuk oyunlarımız da çok doğaldı. Seksek oyunu, amata dediğimiz taş oyunu oynardık. Erkekler çelik-çomak oynardı. Biz arkadaşlarımızla dolaşmayı, denize girmeyi, balık tutmayı, rahmetli Halikarnas Balıkçısı'nın diktiği palmiyelerden sarkan o kara habbeleri toplayıp yemeği severdik. Kışın dalgaların getirdiği yosunlardan sandal yapmayı çok severdik.

Deniz kenarında yaşayan Kumbahçe Mahallesi çocukları genelde denizci ailelerin, bizlerse Yörük ailelerinin toprağa bağımlı çocuklarıydık. İki kültür arasında çok ciddi farklılık vardı ve yıllarca bu iki topluluk arasında kaynaşma sağlanamamış. Ancak bizim dönemimizde bu kaynaşma sağlanmaya

başladı. Akşamları Kumbahçe'de yaşayan arkadaşlarımız sandalla deniz sefası yaparlardı, biz onlara bakardık. Çünkü annelerimiz bizi göndermezdi. Ne zaman ki büyüdük, ilkokuldan sonra kaynaşmaya başladık.

Turgutreis İlkokulu, sol baştan Ülkü, Aysun, Nuran Öneş Yüksel, Fazilet, Nazan, Şefika, Sevcihan, Şükran, 23 Nisan gösterileri, 1965.

Mehmet ve Yüksel Öneş 1940'lı yıllar.

Süreyya-Meliha Öneş kızları Nuran ile birlikte, Gümbet Sahili, 1959.

Turgutreis Ortaokulu yıl sonu müsameresi, Nuran Öneş (Yüksel) ibrahim Cemat, Orhan Dumanlı, Cevat Ünlüsü, Oğuz Karabağlı, 1969.

Mefaret-Aziz Kayhan Cuğdi-Nevin Kayhan, 1950.

Emel Tuncer, Cavidan Özcan, Pembegül Demiröz, 1958.

Süreyya Öneş ve oğulları, Mahfel Kafe önü, (Arkada yıkılan Aya Nikola Kilisiesi) 1960.

Büyük kardeşlerim ilkokuldan sonra eğitimlerine devam etmek için İzmir'e, İstanbul'a gitti. Ben de ilkokulu bitirdikten sonra Ankara Kız Lisesi'nin parasız yatılı okulunu kazandım. Ortaokul ve liseyi Ankara'da okudum. Ancak yaz tatillerinde ayda bir kalkan Aydın Turizm'in bir tane otobüsü ile Bodrum'a gelirdim. Daha sonra Eskişehir Eğitim Enstitüsü'nü kazandım.

Öğretmenlik yılları: 1977-1978 döneminde matematik öğretmeni olarak mezun olduktan sonra Tunceli Ovacık Lisesi'ne çıktı tayinim. Bu yıllar, benim kişiliğimin de değiştiği bir dönemdir. Çünkü biz Ege çocuklarıydık, toplumsal ve siyasal olaylara ilgimiz büyüktü. Birtakım derneklerde ve örgütlerde görev almaya başlamıştım ve artık o dönemin ruhuyla da 1980'li yıllara, darbe dönemine kadar büyük bir heyecanla ilk öğretmenlik yıllarımı tamamladım.

O dönemde sadece ne kadar çok kitap okursak ne kadar çok nutuk atar ve ne kadar çok militanca davranırsak, bu memleketin halkına daha iyi hitap edebileceğimizi düşünüyorduk. Ama Tunceli Ovacık'a gittikten sonra durumun böyle olmadığını gördüm. Çünkü halk için çalışırken, bütün dünya klasiklerini, Karl Marx'ı, Engels'i hatip ederken, kendi halkımdan uzak kaldığımı ve asıl önemli olanın bizi var eden geçmiş değerlerimize sahip çıkmak olduğunu fark ettim ve bir bakıma sözlü tarih çalışmalarımız da bu düşüncelerle başladı. İleride gerçek tarihi yazacaklara, ilk ağızdan bilgi belge bırakmak gayesiyle hareket ettik.

Nuran-Murat Yüksel, belediye önü, nikah sonrası, 1977.

1999 yılında 14 yıl görev yapacağım Yatağan'a geldim. O yıllarda Bodrum'un suyu yok oluyor diye Yatağan Termik Santrali'ne hayır demiş bir ekibin, TÖB-DER'li ve Eğitim-Sen'li olmanın gururunu yaşadım. 1999 yılında Türkan Saylan ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile tanıştım, 2 dönem yöneticilik ve başkanlık yaptım.

Doğu Anadolu'dan sonra Muğla Yatağan'a tayin olmuştuk ve evlilik yaşamı başlamıştı. Öğrencilik yıllarımızda tanıştığımız eşim Murat Yüksel ile evlenmem de Yatağan'da görev yaptığım süreçte gerçekleşti. O aslen Lüleburgazlıydı. Tunceli'den dönüşte eş durumuyla Yatağan'a geldik. Eşim termik santralde işletme mühendisi olarak görev yapmaktaydı. O dönem siyasetin, baskı ve yasakların Türkiye'nin üstünden buldozer gibi geçtiği 80 darbesini yaşadık.

Eşimden 'Gökova Termik Santrali'nin yapılmasında sakınca yoktur' görüşünün altına imzasını atması isteniyordu. Ancak o ve bizler, örgüt olarak bu karara karşı çıkıyorduk. Bu imzayı atmadığı için kızağa alındı. Sonra da mecburen işinden ayrılarak Bodrum'a geldi ve serbest çalışmaya başladı. Biz zaten Bodrum'da evlenip Yatağan'a gitmiştik.

Bugün de Akbelen Ormanı'nın yok olmasını durduramazsak, termik santrallerin doğayı ve su kaynaklarımızı yok etmesini seyredersek Bodrum'un turizmi de bitecek. Bodrum, halkının sahip çıkması sayesinde hâlâ büyük bir kısmının yeşil alan olarak korunduğu bir coğrafyaya sahip. Bütün yöneticiler ve Bodrum halkı aklını başına toplamadığı takdirde Bodrum değerlerini hızla kaybederek değersiz bir yer haline dönüşecek.

Bodrum'da öğretmenlik ve siyaset yılları: Bodrum'da ilk tayinim Güvercinlik Sudi Özkan İlköğretim Okulu oldu. Üç sene orada kaldıktan sonra Bodrum Lisesi'ne müdür yardımcısı olarak atandım. Bodrum Lisesi'nden sonra Hüseyin Turgut Karabağlı ve Bodrum Anadolu Lisesi'nde yönetici ve öğretmen olarak görev yaptım. 1998 yılında emekli oldum. 657 sayılı devlet memurları yasasına göre ilk defa kamu yararına çalışan derneklerde memurların görev alabilme hakkı tanınmıştı ve yeni kurulan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin Bodrum'daki şubesinde göreve başladım. Hatice Yücel hocam şube başkanlığı yapmaktaydı ve ben de önce yönetim kurulunda yer aldım, 1996 yılında da şube başkanı olarak seçildim. İki dönem başkanlık yaptım.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Bodrum Şubesi öncülüğünde düzenlenen Cumhriyet'in 75. yılında 'Cumhuriyetle Yaşayanlar' buluşması, Bosrum Askeri Kampı, 2000.

Ancak bu süreçte fark ettim ki Bodrum çocukluğumdaki Bodrum değildi. Çok ciddi bir turizm etkisi başlamış; plansız, projesiz ve iktidarın dayatmalarıyla devam ederek büyüyen bir Bodrum karşımdaydı. Sezonda, çok kısa sürede kazanılan ciddi paralar, dağların, taşların, çeti dediğimiz arazilerin birdenbire para etmesi ve insanların hayallerinin, özlemlerinin çoğalması… Bunların yanında denetimsiz yerel yönetimler ve iktidar politikaları hâkimdi.

Bugünlerde birçok insan hep der ki; Bodrumlular satmasalardı efendim. Niye satmayacaklardı? Çocukları için bahçelerine ev yapacaklar ya da çocuklarına araba alacaklar… Asıl sorun bunları denetleyebilecek bir anlayış olmamasıydı.

Yerele, ulusal ve uluslararası turizm ekonomisine hâkim olamayan vizyon, Bodrum'da birdenbire patlayan plansız büyümenin sonucunda yaşanılanlar, bizi bugün Bodrum'un sorguladığımız noktalarına kadar getirdi. Her şeye rağmen en masum olan Bodrum halkıydı.

Bodrum Belediyesi Başkan Vekilli Nuran Yüksel, 2008.

Türkan Saylan'ın, 'Kızım sen siyasetle ilgilenmelisin' demesi ve tavsiyeleriyle 1999 seçimlerinde Emin Anter'in başkanlığı döneminde Bodrum Belediyesi meclis üyesi adayı olarak seçimlere katıldım. Seçimler Cumhuriyet Halk Partisi'nin galibiyeti ile sonuçlandı. Bir sene sonra Emin başkanımız ciddi bir rahatsızlığa yakalandı, onu kaybettik. Ardından meclis grubu içinde çalışan Mazlum Ağan'ın başkanlığında iki dönem başkan yardımcılığı görevini üstlendim. Muğla'da ilk seçilmiş kadın belediye başkan yardımcısı olarak göreve başladım.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin yerelde iktidar olmadığı dönemde bile kendi ilişkilerimiz, Bodrum sevdamız ve başkanlarımızla ilişkilerimizi sürdürerek bugüne kadar geldik. Ben kendimi hâlâ bir belediyeci olarak görüyorum. Siyasete bakış açım çok farklı. Siyasette kazanılması gereken tek şeyin halkın takdiri ve sevgisi olduğunu düşünüyorum.

Bodrum gibi Türkiye de çok ciddi bir dönüşümün içerisinde. Bunun nedenini siyasetin merkezine insanın değil maddi değerlerin konulması olarak görüyorum. Örneğin belediyecilik anlamında

karşıdan bakarak, Bodrum'un temizliği şöyle olmalı, suyu şöyle, kanalizasyonu böyle olmalı demek çok kolay ama Bodrum gibi bir yerde, üstelik toplumun bu kadar değişimden ziyade farklı bir dönüşüme evrildiği bir noktada belediyecilik yapmak, yöneticilik yapmak gerçekten çok zor. O bakımdan arkadaşlarımızla elimizi taşın altına koyuyor, Bodrum için bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Böyle düşünen herkesi de Bodrum gönüllüsü olmaya davet ediyoruz.

Nuran Yüksel, 2004 yerel seçim çalışmalarında Başkan adayı Mazlum Ağan ve ekibi ile birlikte.

Anılardaki Bodrum arşive, arşivler kitaba dönüşüyor: 2003 yılında meclis kararıyla Bodrum sözlü tarih çalışmalarının başlaması kararını çıkarttırdık. Çünkü ben öğretmenim; iyi bir yurt severim. Dernekçilik ruhum var ama siyaset bambaşka bir şey. Bodrum'u Bodrum yapan değerlerin mutlaka korunarak gelecek kuşaklara aktarılması gerektiğine yürekten inanıyor, yaş almış Bodrumlularla sohbet etmeyi, onların anılarını biriktirmeyi seviyordum. Biz başladıktan sonra öğrendik ki bu işin adı sözlü tarihmiş. Arkadaşlarımızla birlikte Bodrum sohbetleri çalışma grubu adı altında 15 yıla yakın bir süre devam ettirdik çalışmalarımızı. Diğer yandan bu alanda da günümüzde popüler kültütün hâkim olduğunu üzülerek görüyorum. Bu durum bizi gerçek değerlerimizden uzaklaştırıyor. Tam da bu noktada değerlerimizi, kültürümüzü yaşatmak üzere, Bodrum'un değerlerini ona değer katan her insanın bilgi, birikimi ve anılarını kayıt altına aldığımız bu çalışmaları 2025 yılında bir kitap ve belgesel dizisi halinde konuya ilgi duyan herkesle paylaşmak ve böylece gelecek nesillere bir sözlü tarih arşivi bırakmayı planlıyoruz.

Nuran Yüksel, kardeşleri Cavidan, Cevat, Vedat, Osman ve Suzan Öneş ile birlikte, 2021.

Tepecik Mahallesi

Recep Ertuğrul Cingöz, (1940 doğumlu).

Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi.

Görüşme tarihi: 21 Haziran 2023.

Aile tarihi: Annem Ayşe, babam Mehmet Kâmil Cingöz. Doğum yerim Bodrum Tepecik Mahallesi Yangı Sokak. Baba dedem olan Mahmut dede, Yörük kökenli. 3 kardeş, Toroslar'dan 1800'lü yılların başında devlet zaptiyesinden kaçarak Bodrum Yarımadası'nın Turgutreis, Akçaalan, Gürece taraflarına gelmişler. Babamın babası Mahmut dede günün şartlarında eğitim gören ender insanlardanmış. Müskebi'de ilkokul derecesinde bir mektebe, Bodrum'da ortaokul seviyesindeki rüştiyeye gitmiş.

Dedemin kardeşlerinden biri Gürece arkasına biri Yahşi altına biri de Kargı tarafına yerleşiyor. En büyüklerinin ismi Mehmet. Duyduğumuza göre o zamanlar salgın hastalık var. Köyler arası geçiş yasak. Hatta orada bir köy tamamen karantinaya alınmış. Bu yasaklar nedeniyle o köyün yok olduğu ifade edilir. Ve bu Hacı Mehmet, çocuklarının bir kısmını orada kaybeder, bir kısmı tedavi için gider, dönemez. Sonra bir tek oğlu olur, onun da adını Mehmet koyar.

Recep Ertuğrul Cingöz'in babası Kâmil Cingöz, Adliye Camisi altındaki dükkânı önünde, 1965.

Türk- Rum ilişkileri ve Millî Mücadele yılları: Mahmut dede Gürece'de oturur. Osmanlı birçok cephede savaşa girdiği için birkaç kere askere gitmiş. Bir kere daha celp geliyor Gürece'ye. Askerlik şubesine teslim olmak üzere yayan olarak Gürece'den Bodrum'a gelirken Ortakent rampasında bir Rum arkadaşıyla karşılıyor. Hayvanın üzerinde gelen Rum Yanni 'Bre Mahmut hayrola nereye böyle' der. 'Sorma yani, celp geldi, askere gidiyorum yine', diye cevap verir bizimki. 'Boşuna uğraşıyorsun bre Mahmut ama git bakalım yolun açık olsun' diye karşılık verir Rum. Bu konuşma Kurtuluş Savaşı öncesinde oluyor. Yerelde o zaman verimli tarlaların, toprakların sahibi Rumlar. Ticaret de onların elinde.

Aile isimleri ve lakaplar: İsmleri aklıma gelenler; Karakaya sülalesi, Giritli göçmen Nalbandakiler (Nalbantoğlu), Ali Cengizler, Ağanlar, Yunuslar… Bizim soyadımız şuradan geliyor: Bizim Mahmut dede Alanya'da gümrük memuru ve dairenin mutemedi. O gün Antalya'ya gidiyor. Soyadı konunu için soyadı bildirmenin son günü. Liste var, oradan seçmek zorunda. Kafana göre alamıyorsun. Listedeki bütün isimler çizilmiş, bir cingöz kalmış. Mecbur onu seçmiş.

Üretim ve ekonomi: Babamlar Gürece'de şartları güç olduğu için, Bodrum'a yerleşiyor. Orada kendine yetecek kadar zahire yetiştiriyorlar. Yörüklerin geçimi zaten hayvancılık. Beş yüz, bin hayvanlık sürüleri besleyen, peynir, tereyağı satarak geçinen insanlar…

Babam, evlendikten sonra sayacılık yapıyor. Komşularla birlikte ayakkabı dükkânında çalışıyor. Sonra kendisi zahire, bakkaliye ve gazete dükkânı açıyor. Biz üç kardeşiz, en küçükleri benim. Ailede herkesin bir görevi vardı. Kimsenin boş vakti olmazdı. Benim görevim mandalin bahçesini sulamak, çapalamak ve ilaçlamaktı. Kuyudan hayvanla çıkartıyorsunuz, havuzda depoluyorsunuz sonra arklarla bahçeyi suluyorsunuz. Memur çocuğu arkadaşlarımın işleri olmazdı, benim işlerim bitsin de denize, balığa gidelim diye bana yardım ederlerdi. En iyi arkadaşlarım Kemal Uslu, Erkan Tuzlacı ve Kemal Topal'dı.

İpekböcekçiliği bütün bir ailenin yaptığı bir işti. Hanımlar tohumlarını koynunda taşırdı. Dut ağacından yaprak toplamak benim grevimdi. Sarı ve beyaz iki renk olurdu kozalar. Bu üretim aynı zamanda bir gelenekti. Belirli süre göğüste taşıyarak tohumdan çıkmasını sağlamak, sonra bürük sinilerin üzerinde, tahtaların üzerinde dut yaprağı ile doyumunu ve kozalaşmasını sağlamak evdeki insanlar için çok ilginç bir olaydı. Bir hayvanın doyumundan zevk alır mısın, alınırdı. Sonra o hayvancağızı gider kızgın suyun içine atıp ipeğini alırdın. Ama her evde yapılırdı. Sanayileşen toplumla beraber bunlar bitti.

Esnaf ve zanaatkârlar: Nalbantlık çok önemli bir meslekti eskiden. Hemen karşımızda Nalbant İbrahim, bitişiğinde Nalbant Hasan amca vardı. Onlar takımlarını alır, bütün köyleri gezer, işini yapar iki-üç gün sora dönerdi. Hayvanların günlük yaşamdan çıkarılmasından sonra o iş de yok oldu.

Çocuk oyunları: Bizim mahallede ailemize ait boş bir ev vardı. O mekân bizim oyun yerimizdi. Biz appuruk derdik, saklambaç oyunu oynardık. Deniz yakın… Rahmetli Erkan Tuzlacı bitişik komşumuzdu.

Elimizde birer tane misina ile balık tutmaya giderdik. Eriştenin içinde kapak dediğimiz küçük balıklar olur, saatlerce onlardan tutardık. Oradan bir amca da geçerken, oğlum güneş başınıza geçiyor, bak romatizma olacaksınız, diye uyarırdı.

Karakayaların, hızar yani kereste biçme fabrikası vardı. İşlendikten sonra artan parçaları Tepecik Camisi'nin avlusuna yığarlardı, cami o zaman kullanılmıyordu. O parçalarla oynamayı çok severdik. Bir de çamur karar, ev, havuz yapardık. Sokakta çelik-çomak ve amata ya da gugu dediğimiz, taşları üst üste koyarak oynanan oyunu oynardık.

Okul yılları: İlkokul öğretmenim Nedime Gönen'di. Birçoğu sürgün olarak gelmiş öğretmenlerdi ama çok birikimli ve donanımlı kişilerdi. Benden önceki kuşak ortaokul için Milas'a giderdi. Ben Cumhuriyet İlkokulu'nu bitirdikten iki sene sonra 1951-52'de Bodrum Ortaokulu açıldı.

Liseyi İstanbul'da, ticari bilimler akademisini de İzmir'de bitirdikten sonra döndüm Bodrum'a. Askerliğimi piyade okulundaki 6 aylık eğitimden sonra Menemen'de yedek subay olarak bitirdim. Döndüğümde babam rahatsızlandığı için ben bakkalda durmaya başladım. Okuyup bakkalın başına geçti diye tenkit edenler oldu ama bizim işimiz buydu ve Bodrum'da muazzam bir gelişme yaşanıyordu. Ben başladığımda daha önce 3 günde bir gelen gazete ve diğer yayınlar her gün 2 kamyonla gelmeye başladı. Yarımadanın talihi bayilerine gazete ve kitap dağıtımı yapıyordum. Bunun yanında kafeterya, kamping ve pansiyon işi yapıyordum.

Recep Ertuğrul, Muazzez Cingöz ve oğulları Sinan, 1980.

Mekânlar ve insanlar: Yangı Sokak, çıkmaz sokaktır. Çocukluk ve gençlik yıllarımda bu sokakta oturan insanları anlatayım size. En sondaki kapı, gümrük muhafaza memuru olan dedemin kapısı, bitişiğindeki ev Denizci Hüsnü Kaptan'ın. Yanında Bitez'de bahçesi olan Mustafa Yaman, ilerisinde Nalbant İbrahim amca, yanında bir nalbant daha, yanında Baytar İsmail abi ve şoför Kemal Kabaran, sokağın karşısında Nakliyeci Aral Uslu, beri tarafında Dava Vekili Cevat Cavlı vardı. O zaman Bodrum'da avukat olmadığı için avukat vekilleri görev yapardı. Cemal Cavlı'nın berisinde İsmet Bilgin'in babası Kaptan İbrahim vardı. Yine aynı sokakta emekli kaptan Kâmil amca, emekli tekne makinisti ve sonradan belediyenin elektrik fabrikası çalışanı olan Halil amca, onun yanındaki evde de Rençber Osman Girgin, eşi Pembe Hanım ve ailesi yaşardı.

Kutlama ve eğlenceler: Mahmut dedemin 6 çocuğunun 4'ü Bodrum dışındaydı ama her bayram gelirlerdi. 6'sının da kuzusu olurdu, biri kasaptı, o keserdi. 30-40 kişi için sofralar kurulurdu. Kurban Bayramı'nda hayvan kesilip dağıtılır, ziyaretler başlar. Mahallenin elebaşı dediğimiz çocuklar kapıları çalmaya başlar. Bazı evden kuru badem verileceği belli, evvela para verecek olan evlere yönlendirirdi o elebaşı çocuklar. Para yerine daha çok takas usulü kullanılıyordu.

Recep Eruğrul Cingöz ve Eşi Nahide Cingöz, nikah fotoğrafı, 1965.

29 Ekim gelmeden 2-3 gün öncesinden hazırlıklar başlar, sınıflar, okullar süslenir, şenlendirilirdi. Şiirler okunur şarkılar, nutuklar, kutlamalar olurdu. Şehrin kutlama alanı olan spor alanında ayrı bir kutlama olurdu.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Bizde evliliklerde aile geleneği olarak görücü usulü uygun görülür. Annem biz bunu münasip gördük, dedi mesela bana. Israr yoktur ama biz böyle uygun gördük denir.

Düğünler çocukluğumda bir hafta sürerdi. Pazardan pazara olurdu genelde. Düğün evinin kapıları hep açık olur. O kapıdan giren karnı aç olan, bilen, bilmeyen, zengini, yoksulu, garibanı öncelikle karnını doyururdu. Düğün sahibinin yeri müsait değilse komşunun bahçesi kullanılır. Sandalyelerin arasına büyük latalar konur, sıra derler ona. Misafirler oraya oturur. Çalgıcıların yere çömelerek oturabileceği mekân oluşturulur. Düğünün baş çalgısı keman ve darbukacıdır. Eğlence, akşam saatlerinde başlar. O sıralara oturma önceliği kızların ve hanımlarındır. Düğün evinden görevli biri onları teker teker oyuna davet eder. Hanımlar oynadıktan sonra erkeklere gelir sıra. O zaman biraz tartışma çıkar. Oynarken üstüne gidersen cıngar çıkar. Kavga çıkarmak isteyene de fırsattır o.

Deniz kültürü: Öğrenciyken bir yelkenli hayalim vardı. Okulu bitirince, Bodrum'a yerleştiğimde rahmetli Mahmut dedemle birlikte ortak bir yelkenlim oldu. Yangı Sokak'ın ağzına yelkenliyi bağladık.

Belediyenin talimatı ile dükkânı öğleyin saat 12'de kapatır, 15'te de açardık. Kaleden anons anlamında düdük öttürülürdü. Ben 12'de dükkânı kapattığım gibi sahilde, yelkenlimizin başında alırdım soluğu. Ev halkı da hazırlanmış olurdu. Tencerelerde yemekler, dolmalar olur. Haremten dediğimiz koyun arkasına gider, sonra toplanır gelir, saat 15'te dükkânı açardık.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Mesela benim ebem mahallemizin ebesi olan Esma nineydi. Ebeliğin yanında rahatsızlıklara da elinden geldiğince tedavi ederdi. Hastane yok, sağlık ocağı yok. O günün şartlarında bir tane doktor vardı sağlık merkezinde. O adam da herkese yetişmeye çalışırdı ve belki de bu koşturma onun erken göçmesine neden oldu.

Tarihi kalıntılar: Mahallemizin üst tarafında İmdat Çıkmazı vardır, çocukken oraya sık giderdim. Orada üst komşumuzun bahçesinin içinde kanal gibi bir dere yatağı vardı. O dere yatağında mozaik vardı. Daha sonra orası turfanda mekânı ve sonra da inşaat alanı oldu ve binalar yapıldı. Daha ileride de gözyaşı şişeleri çıkardı. Çocuklar oradan sar sarı şişeler bulur, getirirdi. Orası şimdi sanayi yeri olmuş galiba.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren burada yaşadığı sürece Bodrum halkı ile bütünleşti. Kendi halini, yaşamını saklamayan, bir yere girdiği zaman kenarda köşede durmayan, sanki herkesin kendisini görmesini isteyen bir insandı.

Cavat Şakir Kabaağaçlı'a dair: Erdoğan ağabeyimle birlikte kendisini İzmir'deki evinde ziyaret etmiştik. Ziyaret amacımız bir turistik kitapçık bastırma konusunda kendisine danışmaktı. Çok memnun olmuştu. Bir taraftan yatıyor, bir taraftan oturuyor, aynı odanın içinde, divanın üzerinde kitaplar, çizilmiş kağıtlar desenler… Sağolsun yardımcı da oldu bize.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Her ne kadar Bodrum, yarımada idiyse de burada bir adada görülen yaşam tarzı vardı. Dışarı ile bağlantı kısıtlı... Burada yaşayan insanlar kanaatkârdı ve birbiriyle geçinmek zorundaydı. Burasının yerel insanı olarak Bodrum'un, Bodrum olmaktan çıktığını düşünüyoruz. Belki de yaşlı olarak değişimi kabul edemiyoruz, hazmedemiyoruz ama diğer yandan dünya da değişiyor.

Bodrum Belediyesi'nden beklentiler büyük. Mahallemde, sokağımdan arabayla geçemiyorum. Üstelik başkanın da sokağı burası. Demek ki bir noksanlık var. En basitinden altyapı sorunu… Yahşi semtinde, Ortakent sahilde kanalizasyon yok. Ama bu işleri yapan müteahhitler, harcanan paralar var.

Sabiha Öncel, (1924 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 1 Temmuz 2023.

Babamın adı Mehmet, annem Fatma. Sülalemize Sarı Mehmet Ağalar derler. Eskiden beri Bodrum'da yaşıyorlarmış. Anne tarafıma Kamberoğlu derlerdi. Annemin babası önce Bitez köyüne yerleşmiş. Dedelerim erken yaşta ölmüş.

Sabiha Öncel, ablası Zehra ve eşi Salih Ölmez, çocukları Gönül ile birlikte, 1938.

Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele yılları: Büyük harpten önce Yunanlılar işgal etmiş burayı. Buradaki Yunan hanımları, annem namaz kılarken, artık namaz kılma önümde diyormuş. Yunan işgalinde annem anlatırdı, girdikleri zaman çok zarar vermişler, dağlara kaçmışlar. Gemilerden top atıyorlarmış. Türbenin yanındaki surları toplarla yıkmışlar. Ballı diye bir adam kaçamamış. Gemi geldiği zaman komşulardan birisi bakla pişiriyormuş toprak tencerede, almış eline, dağlara kaçarken kapının önüne bırakmış çok sıcak diye. Gelen Yunanlılar, top zannetmiş onu da korkmuş gitmiş.

Kızlara çok eziyet yapmışlar harman güderken... Çocukları havaya atıp mızrağa geçirmişler. Erkeklerin hepsi zaten savaşa gitmiş. Dayılarım da savaşa gitmiş. Bakla yiyip bitleniyorlarmış. Dayımlar geldikleri zaman ağaçlara bitli gömleğini bırakıp öyle giriyormuş içeri. Türkiye çok zor şartlarda alınmış. En son yabancı bir gemi gelmiş kalenin arkasına, İngiliz gemilerine bir top atmış bizimkiler. Çok işkence yapılmış.

Annem giderdi ama Yunanlılar çok kötülük yaptığı için ben hiç gitmedim adalara. Vazifeli gitmemi istediler bir kere yine gitmedim. Onlara karşı içimde çok kinim var. Türklük kanı çok kuvvetlidir bende. Oraya gideceğime Karaada'ya giderdim.

Üretim ve ekonomi: Herkesin kendi çapında toprağı, tarlası, gelirleri vardı. Tarlalıktı her yer. Çakallar gelirdi. Kimsenin de fakir hali yoktu. Buğday, arpa ekilirdi. Az sayıda devlet memuru vardı. Babam da burada Türk Hava Kurumu şubesinde memur olarak çalıştı bir süre.

Kamuran ve Sabiha Öncel,1950'li yıllar.

Esnaf ve zanaatkârlar: Çocukluğumda, çarşıda 3-4 tane dükkân vardı. Hüseyin Atılgan amca vardı ayakkabıcı olarak, Ziya amca da sigara filan satardı. Çarşıya gidemezdik. Babamlar alıp gelirdi alınacakları.

El sanatları: Kıyafet için kumaş satın alınıyordu ama sofralık masa örtüleri filan evlerde dokunuyordu. Sütannemin ayrı odası vardı. Orada ipekböceği yetiştirirdi. Kozalar sıcak suya atılıp ipleri çekiliyordu. Bodrumlu hanımlar çok çalışkandı. Yeniköy tarafında, Umurca Mahallesi'nde halı, kilim dokuyanlar, ipek kumaş dokuyanlar vardı. O ipek kumaştan damat gömlekleri yaparlardı.

Sabiha Öncel Kumbahçe Mahallesi'ndeki arkadaşlarıyla, 1950'li yıllar.

Günlük yaşam: Komşuluk ilişkileri, yardımlaşma çoktu. Sabah sohbetleri olurdu. Hanımlar eşeklerle tepedeki Hanım Değirmeni'ne un öğütmeye giderdi. Sütannemiz ve Arap dadımız vardı. Bahçede güzel günlerimiz geçti. Arap dadının adı Raziye'ydi. Ailesi Gündoğan'daydı. Bize gençken gelmişti. Bana şarkılar söylerdi. Eskiden çeşmeler yoktu. Testiyi alırdı sırtına, elimden tutar, birlikte su doldurmaya giderdik. Sütannemizin kocası harbe gitmiş, babam ev vermişti yanımızda. Oğlunu sanat lisesinde okuttu.

Atatürk İlkokulu, 1934.

Sabiha Öncel ve arkadaşları, İzmir Kız Mektebi, 1937.

Sabiha Öncel, mezun olduğu yıl, arkadaşlarıyla, Bodrum, 1953.

Çocuk oyunları ve okul yılları: Annem sokağa bırakmazdı. Evcilik oynar, bebek yapardık. Erkek çocukları sokakta top oynarlardı. Bahçemizin ahşap kapısının arasından onlara bakardık.

İlkokulu Atatürk Okulu'nda bitirdim. Yeni yapılmıştı. İlk talebeler bizdik. Yandı o okul, sonra yeniden iki kat oldu. O zaman kızlar okumazdı. Babam göndermeyeceğim dedi ortaokula. Ben geceleri dua ederdim, sonra babamın gönlü oldu. Hem ortaokulu hem liseyi İzmir'de Karataş Lisesi'nde okudum. Ablam, gelin olarak gitmişti, onun yanında kaldım. Sonra İstanbul'da fakülteye bağlı ebelik okulunda okudum.

Bodrum'un ebe ninesi: Okulu bitirdikten sonra Yalıkavak'ta öğretmen vekilliği yaptım. Bodrum'da ilk defa talebeyken komşumuz Beyza'nın ve Makbule'nin doğumunu yaptırdım. 1951 yılında Antalya'ya gittim ebe olarak. 350 kişilik servisi tek başıma idare ederdim. 5 sene kaldım, iki doktor vardı sadece. Sonra Hatay Yayladağı'na tayinim çıktı. Annemle gittim, çok az kaldım orada. İptidai bir yerdi. Kaymakama çıktım, doğumlara polis de gelsin dedim. Ama çok sevdim sonra oranın insanlarını. Orada çok az kaldım.

Sabiha Öncel, 1948.

Sabiha Öncel, ablasının oğlu Zeki yarbay, eşi ve oğlu Yüksel Sezen ile birlikte, 1960'lı yıllar.

1953'te Bodrum'a geldim. Devlet memuru ebe olarak 7 sene Cumhuriyet Caddesi'nde, şehir kulübünün oradaki dispanserde çalıştım. Orası şimdi sanat galerisi oldu. Sonra İzmir'e Behçet Uz Doğumevi'ne tayinim çıktı. O sırada babamda zona kuşağı diye bir rahatsızlık başlayınca gitmedim. Memurluğu bıraktım ama evimde ebeliğe devam ettim.

Sabiha Öncel, Antalya'da görev yaptığı dönemden, 1950'li yıllar.

Sabiha Öncel, Bodrum Dispanseri,1950'li yıllar.

Hocalarım beni çok iyi yetiştirdi. Mesleğimi çok sevdim. Çok şükür bugüne kadar ne bir bebeğim öldü ne bir anne. Fakat bir kere Bodrum'da kurbağa gibi bir bebek doğdu. Gayet güzel göbeğini bağladım, banyosunu yaptırdım, gece çocuk ölmüş. Bir kere de Spina bifida denilen bir açıklık vardı. Onu da İzmir'e gönderdim. Kurtardılar orada çocuğu. Para pul da istemezdim. Çantama 1-2 lira ne koyarlarsa. Fakirse o parayla sen çocuğa bir şey al derdim. Zorlu doğumlar olunca köylerden de çağırılardı. Koyunbaba'ya, Kumköy'e çok gittim. Küçücük evlerin içinde, ocağın başında 3 gün süren doğumlarım olurdu. Çok çalıştım ama insanlara hizmet ettiğim için çok mutluyum.

Turizmcilik ve Çökertme Pansiyon: Bodrum kendimizindi o zaman. 1980'lerin sonuna doğru Emin Anter zamanında gelen Avrupalı turistler çok iyi, çok kibar insanlardı. Benim balkonda yatmaya kalkarlardı. Çarşıda, Hacı Mollalar'ın sahibi olduğu Han Restoran'ı çok severlerdi. Ben de sonra bu bahçe içinde birkaç tane apart yaptım turistler için. İçinde duş ve tuvalet de vardı. Rakıyı içerlerdi burada ama hiçbir kabalık yapmazlardı. Kumbahçe tarafı özellikle çok nezihti. Çok güzel restoranlar vardı. Pansiyonun adını Çökertme koydum. Birkaç sene sonra oteller, ev pansiyonları artınca kapattım. Eğer turizm bu şekilde gitseydi rüyalar gibi bir Bodrum olurdu.

Doktor Necla Kitel, Süheyla-Sevil Toker ve Ayşe Arat, Kamuran- Sabiha Öncel, yat limanında, 1980'li yıllar.

Sabiha Öncel, Doktor Hüseyin Misoğlu ve arkadaşlarıyla birlikte, 1950'li yıllar.

Kutlama ve eğlenceler: Ramazan Bayramı'nda herkes oruçtan çıkardı, saraylı tatlısı, su böreği yapılırdı. Davulculara yemek yedirilirdi. Çarşılar açılırdı. Dışarıdan gelme Plaki amca, mağazasında elbise satardı. Tek elbise satan dükkân orasıydı. Hacı Mollalar'dan Ahmet amca da açtı sonradan.

Millî bayramlar okulun altındaki top sahasında kutlanırdı. Çok büyük etkinlikler olurdu, herkes güzel kıyafetler giyerdi. Öğretmenime akşamdan çiçek hazırlardım. Öğretmenlerimiz çok şık giyinirdi. Şapkaları, ayakkabıları… Gönül Hanım vardı mesela. Bambaşka bir dünya vardı o zaman. Ben Atatürkçü olarak yetiştim, büyüdüm. Atatürk kalbimde iz eden tek büyük adamdır. Atatürk'e karşı içimde çok büyük bir his vardır, onu sağ göremediğim için çok üzgünüm.

Hıdırellez kutlaması: Ben çok inanırım ona. Akşamdan abdest alınır, namaz kılınır iki rekât. Güllerin dallarına bilezik takılır, kâğıtları para gibi kesilir, gül dalına bağlar, sabah güneş doğmadan alırdım. 7 karınca yuvasından toprak alıp küçük çıkıya koyar, onu da cüzdanına koyarsın, bereket versin diye. O gün muhakkak sahile giderdik, çiçekler, güller takardık başımıza, yanaklarımıza gül yaprağı koyardık. O gün eğlenilirdi. Yumurta yenir, süt içilirdi. 7 tane 's' harfli şey yenirdi; soğan, sarımsak gibi. Bizde ateş yakma yoktu. Sonradan türedi o âdet. Sabah güneş doğmadan, evlenmeyen kızın başında kısmeti açılsın diye kilitli anahtar açarlardı, üç defa da ihlas suresi okunurdu. Cuma günü sala vakti de yapılırdı o âdet.

Sabiha Öncel, Çarşı Mahallesi, Ali Baba Sokak'tan arkadaşları ile birlikte, 1948.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Düğünlere erkek alınmazdı. Hanımlar toplanırdı. Bahçede yapılırdı. Darbuka çalan bir hanım vardı, bir de kemancı olur, kızlar kalkar oynarlardı, çalgıcıya da para atılırdı. Cumartesi ve pazar olurdu. Gelini alır giderlerdi sonra.

Suzan-Yücel Ziylan ve Nuran Öneş Yüksel, 2024.

Bir hafta önce deveyle sandıklar ve helvalar gelirdi. Bir tarafında giyecekleri, çeyizi olurdu. Cuma eğlence başlardı. Pazar günü gelin süslenirdi. Çocukluğumda, gelinlere temel devren giydirirlerdi, eseli denen örtüyü komşumuz Ayşe teyze yapardı. Eselileri simli altın iplerle işlenirdi. Beyaz gelinlik olmazdı. Bindallı da derler. Çok fakir değilse her gelin için bindallı yapılırdı. Annem ayağı rahatsızlanınca Yunan adasına götürmüşler, ayağını iyi etmiş Yunan doktor da ona hediye etmiş bindallısını.

Yeni doğan âdetleri: Yeni doğan bebek olunca, loğasanın yatağını 7. gün kaldırırlardı. Sonra mevlidi okunur. Kırkı olunca leğene yatırılıp yıkanırdı. Kırklamayı leğenin içinde 40 tane taş koyup yaparlardı.

Sözlü halk edebiyatı: Bebekleri 'Uyusun da bebeğim ninni, uyusun da okula yürüsün ninni, Atatürk'ü de görsün ninni' diye uyuturlardı. Annemle süt annem, öksüz kız masalını anlatırdı. Üvey annesi kızı yakmak istemiş, kardeşine söylemiş. Sen saçını çöz, ipini bırak, ben alayım da kaçayım, sen de gel arkamdan kurtulalım, demiş... Öyle bir masaldı.

Sabiha Öncel, Antalya'da görev yaptığı dönemden, 1950'li yıllar.

Sabiha Öncel, Antalya'da görev yaptığı dönemden, 1950'li yıllar.

Mutfak kültürü: Gece bir misafir geldiğinde yemiş-incir, susam, nohut, badem, mısır patlatması ikram edilirdi. Evlerde lambalar yanar, sohbet başlardı.

Kol böreği, pilav, sarma yapılırdı. Tavuk kesilirdi. Herkesin evinin önünde kümesi vardı. Bulgur kaynatır, kurutur, taş dibeklerde, etle birlikte keşkek döverdi sütannem. Annem et yemeklerini çok güzel yapardı. Babam, sütannem Raziye Hanım, annem filan toplanır, sini başına otururlar, keten helvası yaparlardı. Geceleri kaşık helvası da yapılırdı. Susam kavrulur, incirle yenirdi. Susam buralardaki tarlalarda yetişirdi. Bir de burada bir şekerci adam vardı, o da şeker yapıp çocuklara satardı.

Dede-yatır Kültürü: Burada Saldırşah Dede Türbesi vardır. Büyük harpte annesi abdestini aldırıp oğlunu emziriyormuş. Bir seferinde alamamış, boynunu kesmişler dedenin, başını kucağına almış, başı zeytinlerin orada, vücudu türbenin içindedir. Eren yatar orada. Oraya gidilir, dua edilirdi. Para bırakırdım ben de. Oraya gelen, ihtiyacı olan alsın diye. O paralarla bakımı da yapılırdı türbenin. Namaz da kılınırdı orada. Bir de Mumcular tarafında iki tane eren mezarı vardır.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Halikarnas Balıkçısı babamın arkadaşıydı. İzmir'de talebeyken vapurda beraber gittiğimiz olurdu. Çok güzel bir adamdı. Kalın sesli, esprili…

Hâkime Hanım: Hâkime Hanım dispansere gelirdi, konuşurdu benimle. Ben de yeni gelmiştim Bodrum'a. Evinin anahtarını bize bırakırdı arada. Dedikodu çoktu o zaman. Benim buradan gitmem izzetinefis meselsi oldu, Mandalici'ye kaç kere söyledim, yapmadı tayinimi dedi. O gün gitti ve intihar etti. Çok iyi bir kızcağızdı. Ufak tefek, esmer bir hanımdı. İntihar ettikten sonra gittim bakmaya. Merdivene asmış kendini. Komşusu çocuk görüp haber vermiş.

1966-1973 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı yapan Cevdet Sunay'ın Bodrum ziyareti, soldaki Sabiha Öncel.

Eski Başbakan Bülent Ecevit'İn Bodrum Ziyareti, 1975.

Beklentiler: Eskiden katırla çöpler toplanırdı. Şimdi dolu çöp var, belediye çalışıyor, başkanlar çalışıyor ama çöp bitmiyor, çünkü insanlar derbeder. Yabancılar değil ama Türkler bunu yapıyor. Ben o kadar çalıştım ki meslekte, aç susuz kaldığım da oldu ama mesleğimi tam yaptım. İnsanlardan ricam canla başla çalışmaları. Türkiye çok tembelleşti. Türkiye idaresinde insanlar vakti geldiği zaman ayrılmalı koltuktan, çünkü verimli olamıyorlar. Kalksınlar artık yerlerinden, gençlerimiz çalışsın.

Saniye Mandalinci, (1973 doğumlu).

Görüşme yeri: Turgutreis Mahallesi.

Görüşme tarihi: 19 Ağustos 2025.

Dedemin adı Ali Bakan. Dedem, Gümüşlük doğumlu. Bizler Seyitali sülalesindeniz. Babamın adı Baki. Babama lakap olarak Seyit Ali'nin Baki ve Gazozcu Baki derlerdi. Baba dedem, İstanköy'den gelme. Anne dedem Bodrumlu.

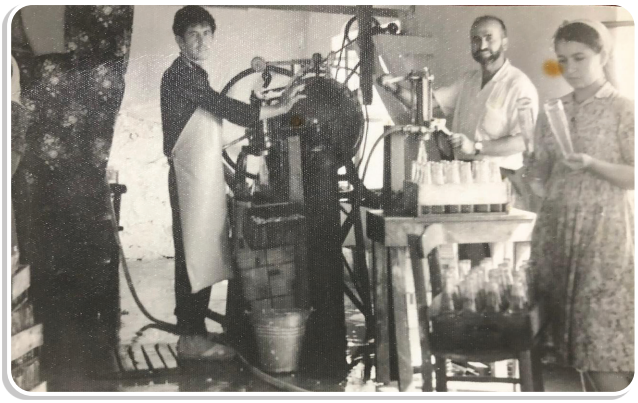

Saniye Mandalinci'nin annesi Fatma ve babası Baki Akalan.

Saniye Mandalinci'nin Babası Baki Akalan.

Bodrum mandalinasıyla Bodrum'da ilk gazoz üretimi: Babamın ilk mesleği balıkçılıktı. Bir ara dolmuşçuluk da yaptı. Dedemin Gümüşlük'te mandalin bahçesi varmış. O zamanlar satış ve nakliye imkanları bugünkü gibi olmadığı ve ürünü değerlendiremedikleri için yerlere dökülüyormuş mandalinalar. Yerlerde heba olan mandalinleri değerlendirmek istemişler. Dedem bir ara Almanya'da bulunduğu için oradan makinalarını alıp, Gümüşlük'te 1968 yılında gazoz dükkânı kurmuşlar.

1968 yılında Bodrum'da ilk mandalina gazozunu üreten Ali Bakan, Fahrettin Benli ve Hatice Hanım ile birlikte.

Kışın yere dökülen o mandalinalar erkenden toplanmaya başlanırdı, gece yarısına kadar bahçede sürerdi bu iş. Çok zahmetliydi. Onun özünü çıkartmak için konsantresi hazırlanırdı. Böylece Mindos gazozu adıyla mandalina gazozu üretmeye başladılar. Sadesi de yapılırdı tabi. Babam da gazozculuk işini rahmetli dedemden devralarak Pınar markasıyla devam ettirdi.

Sonra bir müddet bizim kuşağımız da sürdürdü bu işi ama tabii sonradan büyük fabrikalarla, şirketlerle rekabet edemediler. Böylece Bodrum'daki gazoz üretimi bitti maalesef. O güzel gazozun tadı bugün bile birçok Bodrumlunun damaklarındadır.

Çocukluk yılları: Çocukluk dönemimizde Bodrum sakin, temiz, huzurlu bir yerdi. Okula yürüyerek giderdik. Çocukluğumuz çok güzel geçti. Doğup büyüdüğüm mahallede yaşayanların hemen hepsi zaten akrabamızdı. Şimdiki zamana bakınca; eski huzur, eski Turgutreis, eski Gümüşlük yok. İmkanlar kısıtlıydı ama çok mutluyduk. Akranlarım hep erkekti. Amcamın oğlu, erkek kardeşim ve onların arkadaşlarıyla beştaş, saklambaç, sek sek oynardık.

Evlilik ve düğün gelenekleri: Biz severek, anlaşarak güzel bir köy düğünü ile evlendik. Bir hafta sürdü. Ama şimdiki gibi şatafatlı, gösterişli değildi. Ağırlığın geldiği gün nikahımız oldu. Bir hafta sonra kınamız ve düğünümüz oldu.

Hıdırellez kutlamaları: Hıdırellez kutlanırdı. Büyük dayımın hanımı günler öncesinden hazırlıklara başlardı. Kırmızı özel keseler dikilir, içine dilekler yazılır, demir paralar konulurdu. Sonra bu keseler gül ağacına bağlanır sabah da denize atılırdı. Yengeme yardım ederdim ben de. Çok güzel adetlerdi.

Mutfak kültürü: Yöresel yemeklerimizden keşkeğimiz, lokum pilavımız ve tatarımız meşhurdur. Kendim yaparım hepsini. Oğlum Tamer lokum pilavını, kuru fasulye ve pilavı sever en çok. Lokum pilavının önce yumurtalı hamurunu açar, küp küp keseriz. Hamuru biraz sert olur, zor açılır. Kestikten sonra kuruturuz, kaynattığımız suyun içine biraz tuz koyup normal makarna gibi haşlarız ama nişastasından arındırmak için defalarca yıkayıp süzeriz. Yoksa yapış yapış olur. Onu bir kenara koyup kıymasını kavururuz. O kıymayı karabiber ve tuzla çeşnilendirdikten sonra hamurun üzerine koyarız, en son da üzerine tereyağı dökeriz. Bazıları soğan kullanır ama ben kullanmam.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Bodrumlu olduğumuz için çok şanslıyız. Bu şansımızı çalışarak değerlendirdik. Evlatlarımız da o yolda ilerliyorlar. Bizler çok çalıştık, mesela Tanju da, Tamer de 10 yaşındayken kuyumcu dükkânımızda çalışmaya başladılar. Onlar da küçüklükten çalışmaya, hayatı öğrenmeye başladılar. İngilizceyi, Almancayı küçüklükten öğrendiler. Ama aynı zamanda okudular ve mesleklerini ellerine aldılar. Tanju, baba dükkânını devam ettirme kararı aldı. Tamer de şu an bildiğiniz gibi siyaset ile ilgileniyor ve doğup büyüdüğümüz güzel Bodrum'umuzda belediye başkanlığı görevini sürdürüyor. Çocuklarımızdan çok memnunuz.

Tanju ve Tamer Mandalinci.

Oğul Tamer Mandalinci: Tamer başkan, Türkiye'nin en genç başkanlarından oldu. Bu çok güzel bir duygu ama anne olarak çok da zor bir durum, çünkü anne olarak insanın içi titriyor. Yükü çok ağır, kıyamıyorsun, özlüyorsun. Başkan olduktan sonra çok yoğun çalışmaya başladı, onu artık çok az görüyoruz.

Turgutreis Mahallesi

Ali Rıza Mandalinci, (1963 doğumlu).

Görüşme yeri: Turgutreis Mahallesi.

Görüşme tarihi: 19 Ağustos 2025.

Aile tarihi: Turgutreis, eski adıyla Karatoprak doğumluyum. Karatoprak o zaman nahiyeydi. Nüfus cüzdanımda doğum yeri olarak hâlâ Karatoprak yazar.

Ailem, bir yörük boyu olarak 500 yıllık Bodrumlu. Ben de bir yörük çocuğuyum. Göçe göçe buralara gelmişler. Bir boy Denizli'ye, bir boy Konya Karaman'a giderken bir boy da buraya gelmiş. Mesela Denizli'deki Pekdemir sülalesi bizim akrabamızdır.

Ailemizde asker çoktur. Mesela Hakkı dedem, genelkurmay başkanlığı yapmış. Benim adımın konduğu Ali Paşa, savaşlarda yer almış. Hatta bunu anlatan çoktur: Donanma komutanı olarak Navarin Deniz Muharebesi'nde yer almış ve donanmayı bir süre Bodrum kıyılarında demirlemiş. Gösterdiği fedakarlığa karşı, demede Bodrum civarında bazı adaları vermek istemişler ama o 'Ben vatanım için savaştım', diyerek kabul etmemiş.

Ali Rıza Mandalinci'nin annesi Gölenden ve babası Tanju Mandalinci.

Aile isimleri ve lakaplar: Çocukluğumda Bodrum'un nüfusu bin kişiydi. Herkes birbirini tanırdı. Eski belli başlı ailelerden bizim Karabağlılar sülalesi, Mandalinciler, Dolular, Kayalar, Hanıma akraba olan Klavuzlar, bize akraba olan Özşekerler gibi aileler vardır. Zaten küçük bir yer olduğu için akbalık ilişkileri çoktu eski Bodum'da. Gençliğimizde 10-15 bin civarına ulaştı nüfus ve sonra çok kalabalıklaştı. Yolda gördüklerimizi bile tanıyamaz olduk.

Çocukluk ve okul yılları: İlkokulu Karabağlar İlkokulu'nda okudum. Şimdi adı Zeyyat Mandalinci İlkokulu oldu. Neşeli bir çocukluk yaşadık. Mandalina bahçeleri arasında gelip geçer, arkadaşlarımızla şakalaşırdık. Bizim ailemizde mandalinacılık işi çok eskilere dayanır. Yaz döneminde hem mandalina bahçelerinin çapasını, sulamasını yapardık hem denize girerdik.

Tamer ve Tanju Mandalinci.

Biz erkek çocukları daha çok çelik çomak oynardık. Naylon toplarımız vardı. Topumuz patlarsa içine ot doldurup diker, oynamaya devam derdik. Burada bakkallarda filan top bulunmazdı, rahmetli babam nadiren Bodrum'a indiğinde top getirirdi. Zaten bakkal bile yoktu ki o zamanlar burada.

Günlük yaşam: Babamın cipi vardı. Minibüsler çok daha sonraları başladı. Cuma günleri pazara gidilirdi. Bodrum'a bir de banka işleri ve tedavi için gidilirdi daha çok. Doktor Alim Bey'e giderdik. Üzerimizde çok emeği vardı. Tek doktorumuzdu ama çok bilgili bir adamdı.

Asker uğurlaması: Askere gidecek gencin silah tutacağı eline kına yakılırdı. Asker uğurlaması olurdu. Yakın akrabaları, arkadaşları Bodrum garajına kadar yolcu ederdi. Diğer asker aileleri de olurdu. Davullu zurnalı olmasa da küçük bir tören olurdu.

Dini bayramlar: Küçücük çocuklar bile bayram sabahlarında önce bayram namazına giderdi. Namaz çıkışı herkes cami önünde sıralanıp birbiriyle bayramlaşırdı. Sonra eve gelir, bayramlık kıyafetlerimizi giyer anne babalarımızın elini öper hemen yakın akrabaların yanına giderdik. En büyük bayram harçlığını Yalıkavak'taki Bekir dedem verirdi. Biz önce oraya gidelim can atardık.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Ben eşimi bir akraba düğününde görmüştüm. Konuşmaya çalıştıysam da konuşamadım. Sonra annemlere, gidin isteyin dedim. Sonra kendisiyle de konuşup anlaşarak evlendik. Bir hafta sürdü düğünümüz.

Ali Rıza-Saniye Mandalinci, oğulları Tanju ve Tamer Mandalinci ile birlikte.

Ekonomik ve siyasi krizlerin Bodrum'daki etkileri: Tansu Çiller'in başbakanlığı sırasında, hükümetlerin değiştiği dönemlerde ekonomik krizlerden biz de etkilendi. Kriz 5 Nisan 1994'deki kararlarla iyice tırmanmıştı. Hatta ben o dönem kuyumcuydum. Ekonomideki belirsizlikler nedeniyle ve sattığım altını yerine koyamadığım için bir hafta kuyumcu dükkânımı açmadım. Kardak krizinde de Türkiye'nin gözü Bodrum'daydı. Bütün gazeteciler, ulusal basın Turgutreis'e akın etti. Bütün restoranlar ve oteller doldu. Başka da kritik bir dönem yaşadığımızı hatırlamıyorum.

Değişim: Gençlik yıllarımızda Bodrum'daki değişim çok hızlandı. Turizmle birlikte pek çok değerimiz yara aldı. Keşke eski günlerindeki gibi kalsaydı. O zamanlar yardımlaşma vardı. Mesela gençlik dönemimde köyden biri hastalansa ben onu hemen doktora götürürdüm. Babam da çok memnun olur, takdir ederdi. Bir defasında bir köylümüzü doktora götürüp eve döndükten sonra babamla konuşurken, peki köylümüzü doktora götürdün, doktor reçete yazdı mı? diye sordu. Yazdı baba, dedim. Peki ilaçlarını aldın mı, dedi. Almadım deyince, ben sana böyle mi öğrettim, belki adamın parası olmadığı için alamadı, diyerek kızdı ve hava kararırken tekrar o ilaçları almak için yola koyuldum. Gerçekten de durumu olmadığı için ilaçlarını alamamıştı. Babam çok yardımseverdi. Yaptığı yardımları da kimseye duyurmazdı. Bu arsalar, para etmeyen yerler, biz çeti parası deriz, işte o yerler, 1980'den sonra çeti parasına satılmaya başlandı. İnsanlarımız sattı. Keşke satmasalardı. Rahmetli babamın bir lafı vardı. Bugün topraklarını satanlar, yarın topraklarını sattıkları o insanların yanında çalışacak, derdi. Öyle de oldu.

Diğer yandan insanlarda maddi bakımdan bir ferahlık oldu. Hatta yerini ilk satanlardan biri Kocabıyık ailesinden Mustafa dayıydı. Arsasını 900 bin liraya satınca, adı 'Milyonluk Mustafa' kaldı. Ama hazıra dağ dayanmaz, çabuk biter. Çoğu insan parayı iyi değerlendiremedi. Toprak satan insanların çocukları da genelde tembel oldu. Günümüzde çocuklar da babaları da pişman.

Bodrumlu olmak: Bodrum'un insanları sıcakkanlı ve uysaldır. Kavga dövüş bilmez. Hırsızlık, uğursuzluk yoktur. Üçkâğıt bilmeyiz, çünkü atalarımızdan öyle görmedik. Mesela çoğu insan vergi kaçırmanın yollarını ararken, ben her sene 5 milyonun üzerinde vergi ödüyorum. Bu topraklardan kazanıyorsak devletimize vergimizi ödemek zorundayız. Bodrumlu, düşkün birini görse yardım etmeyi sever. İşte ben bu yüzden Bodrumlu olmaktan gurur duyuyorum.

Bodrum Belediye Başkanı Tamer Mandalinci.

Oğul Tamer Mandalinci:

Biz, Tamer belediye başkanı olunca; oğlumuz Tamer'e hasret kaldık. O kadar yoğun ki dikkati dağılmasın diye telefonla aramaya da çekiniyorum. Tamer hep çok çalışkan bir çocuk, genç ve yetişkin bir birey olmuştur. Günümüz şartlarında ağır bir yük aldı ama ben babası olarak üstesinden geleceğine inanıyorum. İlk başta belediye başkanı olmasını hiç istememiştim ama şimdi çalışmalarıyla gururlanıyoruz tabii.

Suzan Ziylan (Öneş), (1948 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez ve Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 8 Kasım 2024.

Aile tarihi ve lakaplar: Dedemiz Emekli Müftü Yakup Öneş'ten dolayı bizim lakabımız Yakuphocalar. Büyükannemin sülalesi de babaanne sülalem de Sakallıoğlu İbrahim Efendiler'dendir. Baba dedem Çömlekçili, büyükannem Kumbahçeliydi. Annemin sülalesi İstanköy'den mübadele ile gelmiş. Anne dedemin adı Hüseyin, anneannemin Hafize Çetin'dir. Dedem gümrük muhafaza memuruydu. Annem 1922 yılında Bodrum'da doğmuş.

Cavidan, Nuran, Cevat, Suzan, Osman Öneş Kardeşler, 1957.

Üretim ve ekonomi: Babam kunduracı Süreyya Öneş, deri ve kundura taciriydi. Yöreye deri kösele satışı da yapardı. Dükkânımız Kale Caddesi'ndeydi. Dükkânın denize bakan tarafında, bir çalışma masası etrafında 4 tane ayakkabıcı kalfası çalışırdı. Babam da dükkânımızın ön tarafında makinasında ayakkabılara yüz dikerdi. Kalfaların en yaşlısı İbram Özceylan Usta'ydı.

Suzan Ziylan (Öneş)'ın halası Bedriye Caner, 1970'li yıllar.

İbrahim Özceylan, sevgili arkadaşım Aysel ve Halime Özceylanların dedesiydi. Onların babası da tatlıcı Mustafa Özceylan'dı. Diğer bir kalfa Hüseyin Köylü'ydü. Şimdi turizmci olan Zeki Köylü ve Hatice'nin babasıydı. Bir de Çelebi Anıl amcamız vardı. Hüseyin Anıl'ın, Ahmet Anıl'ın ve Havva Anıl'ın babalarıydı. Babamın kıymetlisiydi onlar. Ustalardan bir de Ali abimiz vardı. Tamer Mandalinci'nin anne dedesiydi. Çok girişimci, çalışkan bir çocuktu. Bir dönem Almanya'ya gitti. Oradaki çalışmalarından sonra Bodrum'a döndü. 1960'lı yıllarda burada girişimci olarak mandalin gazozu yapıp satmaya başladı. Daha sonra bu işi Aydın'a taşıdı. Yaşlanıp emekliye ayrılınca yeniden Bodrum'a döndü.

Suzan Ziylan'ın anne ve babası Meliha-Süreyya Öneş, 1970.

Babam Bodrum'un yerlisi ve köylüleri için ayakkabı yapardı. O yıllarda dışarıdan pek gelen olmazdı. Bodrum şirin, ücra, nüfusu 5 bini aşmayan küçük bir sahil kasabasıydı. Bodrum'da ve köylerinde küçük çaplı tamirat yapan kunduracılar da babamdan deri kösele alırlardı. Bildiğim kadarıyla deri hammaddesi ve diğer malzemeleri ara sıra gittiği İstanbul'dan tedarik ederdi.

Cavidan, Cevat, Vedat, Suzan Öneş ve Halide Özcan.

Suzan Öneş, Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları,1955.

Suzan Ziylan, arkadaşları Mahinur Ülgen, Özden Argun, Emel Karacahisarlı, Özgür Argun, Mustafa Birol ve kardeşi Nuran Yüksel ile birlikte, 1960.

Okul yılları: Ortaokula başladığım zaman haftada bir ulaşım sağlanırdı Bodrum'a. Okula, okuyanlara hayran, okuma aşığı bir çocuktum. O yıllarda Bodrum'da Merkez Turgut Reis Ortaokulu ve Cumhuriyet İlkokulu vardı. Ben ilkokula başladıktan sonra Atatürk İlkokulu da eğitim vermeye başladı. İlkokul yıllarımda ayrı bir Bodrum Ortaokulu vardı. Merkezde çarşının içinde Cumhuriyet okulunun üst katında bir ortaokulumuz vardı. Ancak ben parasız yatılı sınavlarını kazandım. Hedeflerim büyüktü, ilkokuldayken iyi bir öğrenciydim. Bodrum'u aşıyordu hedeflerim. Bana bu cesaret veren de halamızın oğlu Turan Caner ağabeyimizdi. O, ilkokuldan sonra yapı teknik okulu imtihanlarını kazandı. Parasız yatılı olarak İstanbul'a gitmişti. Ondan sonra da Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Bölümü'nde okudu. Turan abim İstanbul'un en iyi okullarından bahsederdi. Ben de gayret içinde ilkokulu bitirdim. Öğretmenlerimizin gayreti ve emeği de çok büyüktü. İlk üç sene Sevim Misoğlu öğretmenliğimizi yaptı. Eşi devlet hastanesinde doktor olduğundan tayin olup gittiler. 4. ve 5. sınıfta Muazzez Ata öğretmenimiz bizi okuttu. Babam da her zaman bize eğitim konusunda destek verirdi. 5. sınıfa geldiğim zaman parasız yatılı imtihanlarında İzmir Kız Mektebi'ni kazandım. Ortaokul ve liseyi bu okulda okudum.

Bodrum'dan 1959-1960 yılında İzmir'e ilk gittiğimde iki yerleşim arasındaki farklılığı gözleme imkânı buldum. Modernlik anlamında İzmir'e yetişebilmemiz için gayret etmemiz gerektiğinin farkına vardım ama eğitim açısından İzmirli çocuklardan aşağı kalmıyorduk.

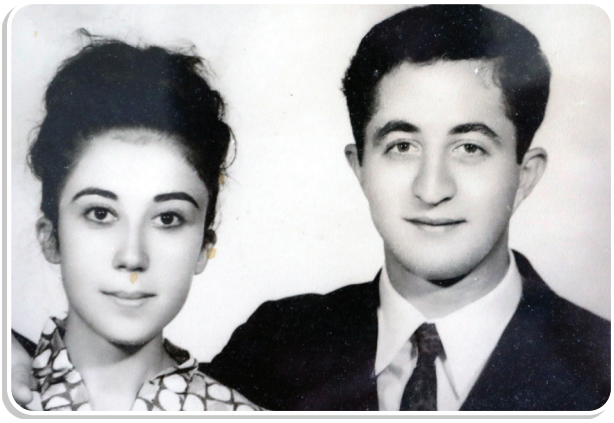
Bodrum'dan eğitim için dışarıya giden çok az öğrenci vardı. Gelir seviyesi düşük olan bir yerdi. Benim dönemimde parasız yatılı olarak da paralı olarak okuyan arkadaşlarım da vardı. Milas Lisesi'ne, Muğla Öğretmen Okulu'na ve Muğla Lisesi'ne gidenler oldu. Arkadaşım Bahire Bilgin, Senar Pirgir, ikizler İnci ve Yonca, rahmetli Nurten Sarı ablamız, Ülkü Eriş, Bilge Nalbantoğlu o yıllarda okuyup meslek sahibi olan insanlarımızdandı.

Yatılı okullarda okurken bayramlarımızı da yılbaşlarımızı da okullarda yaşardık. Evimizi, ailemizi çok özlerdik. İletişimimizi mektup ve telgrafla sağlardık. Belirli dükkânlarda telefon olurdu. Ayrıca kimsenin kapısının önünde de özel aracı yoktu. Sanırım 1974 yılında televizyon yayınları izlenmeye başladı. Şimdiki Karakaşlar Oteli'nin olduğu yerde kahvehane vardı. Ortada bir televizyon vardı ama Yunan yayınları çıkardı daha çok. Babam dünya ve Türkiye ile ilgili haberleri radyo ve gazetelerden takip ederdi.

Suzan Ziylan (Öneş), arkadaşları Mahinur Ülgen, Özden Argun, Emel Karacahisarlı ve kardeşi Nuran Yüksel (Öneş), 1960.

Mekânlar: Evimiz Çarşı Mahallesi'ndeydi. Bodrum aşığı olmamızın bir nedeni de buydu belki. Hayatımız Bodrum'un merkezinde geçti. Kumbahçe-Giritli Mahallesi denizle daha çok bağlantılıydı. Onlar bize göre daha dışa dönük, sosyal, özgür ruhlu, keyifli, yaşam sevinci olan insanlardı. Aynı zamanda çok dindar insanlardı. Bu mahallenin insanları biraz daha tutucuydu. Bizim çocukluğumuzda Çarşı Mahallesi ve Kumbahçe Mahallesi insanları daha çok birbiriyle ilişki kurmaya başlamıştı. Ben de mesela Giritli bir aileye gelin gittim.

Yücel-Suzan Ziylan, nişan fotoğrafı, 1969.

İş yaşamı: İstanbul'da fen fakültesi matematik bölümünde 2 yıl öğrenim gördükten sonra Bodrum'a dönüş yaparak Yapı ve Kredi Bankası'nda çalışmaya başladım. Bu süreçte Bodrumluları çok daha iyi tanıdım. Hayatımda yaptığım en güzel şey çalışmaktı. Evleninceye kadar çalıştım. Ali ve Aylin isminde iki çocuğum oldu. Daha sonra da eczacılık ve turizm ile ilgilendik karı koca. Çocuklarımızın ikisi de Boğaziçi Üniversitesinde okuyup meslek sahibi oldular. Bize de ikişer torun verdiler.

Öneş ailesi, Çukurbahçe sokakta düğün öncesi ağırlık geleneği için bir arada, 1960'lı yıllar.

Değişim: O zamanlar haftada bir Bodrum otobüsü kalkardı. Hafta ortasında da Milas vasıtasıyla Bodrum'a yolculuk yapılırdı. Yollar stabilize, toprak yollardı. Otobüslerimiz gelişmiş değildi. Eşyalarımız otobüslerin üzerinde brandalarla örtülmüş vaziyette taşınırdı. Deniz yolu da ayrı bir seçenekti. Yanlış hatırlamıyorsam deniz yoluyla ulaşım 15 günde bir sağlanırdı. Kayınpederim Ali Ziylan'ın iskelede bakkaliye dükkânı vardı. Onlar, mal tedariğini deniz yoluyla yapardı.

Suzan-Yücel Ziylan ve Nuran Öneş Yüksel, 2024.

Bodrum denilince akan sular duruyor benim için. Yıllar sonra merkezden Bitez'e taşındık, Bitez köylü olduk. Bundan dolayı da çok mutluyum ama eski Bodrum özlemi hiç bitmiyor. Bodrum'un yokluk yıllarını o kadar iyi biliyorum ki… Bodrum'un gelişmesini çok istemiştim. Bu da oldu turizm sayesinde. Eskilere özlemimiz çok büyük ancak bu gelişmenin önüne geçilmesi mümkün olmadı. Keşke kontrolsüz büyüme olmasaydı.

Süheyla Toker Kasal, (1946 doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 23 Haziran 2023.

Aile tarihi: Emekli öğretmenim. 28 yılı devlette, 22 yılı özel okullarda olmak üzere 50 yıl öğretmenlik ve idarecilik yaptım. Baba dedem Ahmet Toker, senelerce burada tapucu olarak çalışmış. Babam ve annem Bodrumlu. Annem ve babam hala ve dayı çocuklarıymış. Babamın dayıları Güllük'te dalyan işletiyorlarmış. Babamı da 3 erkek kardeşi ile birlikte yanlarına almışlar. Ben de Güllük'te doğdum. Bizim sülalemize Sarıağalar derler. Sarıağalar'ın Kafkasya tarafından geldiğini söylerdi amcamlar. Annemlere de babası hafız olduğundan Hafızlar derler.

Süheyla Toker Kasal'ın Babası İsmail Toker, 1935.

Babamın dedesi İsmail Hakkı Toker, senelerce Sakız Adası'nda mutasarrıflık yapmış. 9 kardeşlermiş. Dedem emekli olup, buraya gelmiş. Buraya geldiklerinde handa kalırlarmış. Sonra 10 odalı ev yaptırmış dedem. Sonradan Koç'lar almıştı bizden o evi.

Aile isimleri ve lakaplar: Nalbantoğulları, Çerkezler, Hacımollalar, Derviş Efendiler, Hacı İbramlar, Kocabacaklar, Uzunırzalar ilk aklıma gelen eski aile isimlerinden.

Mekânlar ve insanlar: Kayınpederim Enver Kasal, 5 yaşındayken Girit'ten gelmiş. Şimdi kütüphane olarak kullanılan evi, mübadele evi olarak vermişler önce ama orası dar gelince, kaymakam evinin yan sokağındaki eve taşınmışlar. Burada büyümüş kayınpederim. Kabataş Erkek Lisesi'nde okuduktan sonra burada yıllarca maliyeci olarak çalıştı ve gelir şefliğinden emekli oldu.

Ben de seneler önce Türkkuyusu Mahallesi'nden Kumbahçe Mahallesi'ne, Kaymakam Sokak'a taşındım, sonradan Cemil İpekçi'nin aldığı eve gelin geldim. Gülriz Suriri ile Engin Cezzar ile komşuyduk. Çok güzel komşuluğumuz vardı. Basketbolcu Orhan, Ankara'dan Muzaffer Bey, Ayfer Feray, Gülfer Feray, Fikret Hakan, Yusuf Sezgin komşularımızdı. O zaman telefonlar sadece yerli ailelerde vardı. İletişim için bizim telefonumuzu kullanırlardı.

Üretim ve ekonomi: Anne dedem Mehmet Öncel, burada yıllarca hafızlık, sonra da tütüncülük yapmış. O zaman, Karaova'da, Mumcular'da tütüncülük çok yapılıyordu. Babamlar Güllük'te dalyanda balık yakalardı. Bazı balıkların içinden yumurtaları alınır, onlar seralarda kurutur, mumlanırdı. Bizim kuzuluklar vardı dalyanlarda, kepçe ile alırlardı balıkları. Çocukluğumda İstanbul'dan Nejat isminde bir gemi kalkar, Güllük'e uğrardı. Babamlar da dalyan işinin yanında Milas'a gönderdikleri un, sabun gibi malzemelerin nakliye ve komisyonculuk işini yapardı. Bu gemi Antalya'ya gider, dönüşte tekrar uğrardı. Yunanistan'dan büyük havuzlu tekneler gelirdi, yılan balığı sevkiyatı yaparlardı. Yanni isminde bir tekneci bize Yunanistan'dan hediyeler getirirdi.

Turizmin ilk yılları ve ev pansiyonculuğu: 1970'li yıllarda ev pansiyonculuğu başladı. O zaman sadece Artemis Otel vardı. Bütün mahalle ev pansiyonculuğu yapmaya başladı. Evlerimizin bir-iki odasını turist ailelere veriyorduk. 1980'li yıllarda oteller başlayınca ev pansiyonculuğu da bitti.

Esma-İsmail Toker, çocukları Süheyla ve Sevil, 1950.

Çocuk oyunları ve okul yılları: Ben annemi 8 yaşındayken kaybettim. Kız kardeşim 5 yaşındaydı. Anneannemlerde kaldık bir süre. Sonra babam evlenince biz de Güllük'e gittik. Burada hiçbir korku olmadan oynar, bisiklete binerdik. Gugu dediğimiz beştaş, amata dediğimiz seksek oyunlarını oynardık. Evimiz denizin kenarındaydı. Annem balkondan bize bakar, biz denize girerdik. Bütün bir yaz denizde geçerdi, teknelerle gezerdik. Güllük'te de dalyanın motorlarıyla mehtapta gezilerimiz olurdu. Güzel bir çocukluk ve gençlik geçirdik.

İlkokulu Turgut Reis İlkokulu'nda okudum. Osman Bilgin, müdürümüzdü. Bodrum'da turizmin başlamasına öncülük eden de Osman Nuri Bilgin'dir. Ortaokulu Milas'ta okudum; sonra Muğla Kız Öğretmen Okulu'nu kazandım.

Süheyla Toker Kasal, Atatürk İlkokulu, 1979.

Öğretmenlik yılları / Kırsalda öğretmen olmak: İdealist bir cumhuriyet öğretmeni olarak görev yaptım. İlk görev yerim Avşar köyü oldu. Sonra 4 sene Pınarlıbelen köyünde çalıştım. Eşim Mustafa Kasal da Sazköy'de çalışıyordu. 4. senenin sonunda evlendik. Eşim asker ve öğretmen olarak Çorum Boğazkale'de görevlendirildi. 2 sene orada çalıştık. Dönüşte yine Farilya köyüne, Gündoğan'a geldik. 5 sene Gündoğan'da çalıştık.

Gündoğan o zaman çok mahrumiyetti. Elektrik yoktu, su çeşmelerden taşınırdı. Bir tane cip vardı. O da sabah gelir, bizim köyden geçer, akşam dönerdi. Televizyon sadece kahvehanede vardı. Direklere çıkıp anteni ayarlamaya çalışırlardı.

Büyük oğlum çok ateşlendi bir gece, havale geçirdi, her tarafı kasıldı, araba yok... Yaşlı komşularımız sağ olsun, onların sayesinde ateşini düşürdük. Üçüncü senemizde elektrik geldi. Tayin sıramız gelince Bodrum'a Atatürk İlkokulu'na geldim, eşim de halk eğitim müdürlüğünde göreve başladı.

Kırsalda öğretmenlik çok farklıdır. Pınarlıbelen'de köy halkı bana da çok şey öğretirdi. Tavuk, yumurta, yoğurt, süt her şey doğaldı. Halıcılık vardı. Benim kaldığım evin sahibi de halı dokurdu. Halı iplerini boyamayı, dokumayı bana da öğretmişlerdi. Farilya'da sadece mandalincilik vardı. O da herkeste yoktu tabii. Denizden böcek toplarlardı, kışın lamba ışığı altında o böceklerden vazolar, şekerlikler yaparlardı. Bahar gelince Trakya tarafına, İstanbul tarafına, Anadolu tarafına satmaya götürürlerdi. Kazançları oydu. Herkesin tarlası vardı, yiyeceklerini kendileri yetiştirirlerdi.

Atatürk İlkokulu, okul aile birliği ve Öğretmenleri, 1980.

Biz, Köy Enstitüleri'nin devamı olarak açılan öğretmen okullarında yetiştik. Yaparak, yaşayarak öğretme metotlarıyla görev yaptığımız yerde, hayatın her alanına katkı sağlamak üzere

yetiştirildik. Mesela ben Pınarlıbelen'de kız çocuklarının, genç kızların saçlarını keserdim. Hoca hanım saçlarımız uzadı, keser misin, diye gelirlerdi. Köy kadınları gelir, hoca hanım bize örgüyü gösterir misin, derdi. Bir de ben soğukkanlıydım. Hiç unutmuyorum Farilya'da çalışıyoruz. Araba yok, bir gün akşam bir kız çocuğunu getirdi annesi. Kapıya vuruyor telaşla. 'Hoca Hanım baksana ne oldu, hayıtların içine düşmüş çocuk, kulağı düştü düşecek. Babası da balığa gitti, bir hafta on gün dönmez.' Bir anda ne yapacağımı şaşırdım ama hazırlıklıydım her şeye. Akrep sokunca, yara bere olunca ne yapılması gerektiğini doktorumuz Alim Bey amcadan öğrenmiştim. Sonra çocuğu aldım, okula götürdüm. Kızılay dolabındaki malzemelerle yarayı temizledim, kıkırdağını yapıştırdım, sardım sargı beziyle. Bir hafta sonra açtık, hakikaten kulağı iyileşmiş. Akrep de sokardı çocukları. Onlara da müdahale ederdim. Soktuğu yeri keser, ağzımıza zeytinyağı alarak zehri çekerdik. Farilya'da arabasızlıktan, hastaneye yetişememekten çok çocuk ölmüş akrep sokmasından.

Sosyal ve kültürel yaşam / Bodrum Gençlik Kulübü: 1960'lı yıllarda Bodrum'da bir gençlik kulübümüz vardı. Halikarnas'ın sahibi Turgut Nalbantoğlu, maliyede çalışan İbrahim Gökben ve kayınpederim kulübün başkanlarıydı. Turgut Bey çok iyi bir öğreticimizdi. Bizler bu kulüp çatısı altında çeşitli oyunlar sergilerdik. Ben 'Sultan Gelin ile Göç' piyesinde oynadım. O piyesi Milas'ta da sahneledik. Bu piyeslerde sadece gençler değil bizden büyük abileririmiz, ablalarımız da rol alıyordu. Sonra Atatürk İlkokulu'na geldim. 15 sene Atatürk İlkokulu'nda çalıştım. Bütün Kumbahçe'nin çocuklarını okuttum.

Süheyla Toker Kasal, Bodrum Gençlik Kulübü'niün sahnelediği Sultan Gelin Piyesi, 1968.

Kutlama ve eğlenceler: Babam çok değer verirdi bayramlara. Bizim için çok özel günlerdi. Millî bayramlarda namazına gider, geldiğinde onu bayramlıklarımızı giyinmiş olarak karşılardık. Gelenimiz, gidenimiz çok olurdu. Tatlılar ikram edilirdi. Sonra mendil içinde bayram harçlıklarını toplamaya çıkardık. Kurban Bayramı'nda hemen hemen herkes kurban kesiyordu. Hayvan 7'ye bölünür, dağıtımı yapılırdı.

Hıdırellez günü Yalı'ya giderdik. Dileklerimizi yazdığımız kâğıtları katlardık. Ateşin üzerinden atlanırdı ve gece saat 2'den sonra artık herkes dileklerini denize atar, dualarını yapar, iki rekât namaz kılar, evlerine dönerdi.

Sabiha-Enver Kasal ve çocukları, 1950'li yıllar.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Evlilikler görücü usulüydü. Anneler gelini düğünlerde beğenirdi. Sonra haber gönderilirdi. Kızın gönlü varsa, gelsinler denilir, kız istemeye gidilirdi. Sırasıyla söz kesme, nişan yapılırdı. Sonra o nişanlar kalktı. Güllük'te de Bodrum'da da cumartesi günü esas düğün olur, sonra gelin almaya gidilirdi. O gün oğlanevi veya gelin evinin önünde bir düğün yapılır, ondan sonra eve girerlerdi. Düğün perşembe başlarsa okuntu dağıtılırdı. Havlular sarılır, akrabalılık derecesine göre elbiselik, gömlek, çorap, havlular paketlenirdi. Bir gün önce hem oğlanevinde hem kızevinde yemek verilirdi.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Büyüklerimiz bize mezarlığa gitmeyin, eteğinizden çekerler, derdi. Tabutları eskiden omuzda götürürlerdi. Tabut geçerken bakmayın, tabut kalkarmış sizi arkanızdan yakalar, derlerdi. Bakıp, üzülmeyelim diye öyle derlerdi.

İnanışlar: Gece tırnak kesmeyin, sakız çiğnemeyin derlerdi. Sakız çiğnemeyi ölü eti çiğnemek gibi anlatırlardı. Bir de mesela bir süre ölü evlerinde pilav, keşkek yapılır, onlar ölü etiyle yapılmış, diye korkutmuşlardı bizi.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Afet Anne diye bir kadın vardı. Düştük mü, bir yerimiz yara bere oldu mu hemen ona koşardık. Bakardı eliyle kırık mı çıkık mı, ona göre sarardı. Ağrımız olunca tarhana pişirir, onu bağlardı. Soğan da koyardı o lapanın içine.

Esmer Arap diye bir teyzemiz vardı. Büyük oğlum iki aylıkken hiç susmadan ağlıyordu. O geldi, kızım bunun böğrü düşmüş, dedi. Hemen çocuğu yatırdı, tereyağıyla 3 gün ovdu, çocuk düzeldi, ağlaması kesildi. Karın ağrısı için tarhana, soğan, kekik ekilir, karıştırıp karnımızın üzerine bağlarlardı.

Mutfak kültürü: Ben Bodrum yemeklerini çok seviyorum. Özellikle zeytinyağlı yemeklerimizi. Mesela börülce, zeytinyağlı fasulye pişiririz fakat en çok sevdiğim su böreğidir. Annemler bir de puf böreği yapardı. Otları çok seviyoruz. Biz bu otların bir kısmını da Giritlilerden almışız.

Bodrum Halk Oyunları Ekibi, 1967.

Sosyal ve kültürel yaşam: Eşim halk eğitimdeydi. Özellikle folklor açısından Bodrum'a değer katmıştır. Ben de hem genç kızken hem çalışırken folklor ekibindeydim. Reisicumhur ya da başka protokol geldiğinde gösteri yapardık. Abilerimizin kimisi saz çalardı. Salih amca da darbuka çalardı. Yunanistan'la bir ara dostluk sözleşmesi yapılmıştı, Yunanistan başbakanı geldi, onları karşıladık mahallede, gösteriler yaptık. Sonra da onlar bizi davet etti, İstanköy'e gitmiştik.

Doğal afetler: Atatürk İlkokulu'nun yakınından geçen bir dere vardır. Yağmurlar çok yağdığında okulun balkonundan bakınca suyun denize sürüklediği koyunları, tavukları, eşekleri, arabaları görürdük. Velilerimiz küçük sandallarla taşırdı çocukları. Çok yaşadık bu durumları. Okulumuz tavana kadar su dolardı. Öyle afet çok yaşadık. Sonradan yerin altına aldılar o dereleri.

Bodrum Halk Oyunları Ekibi, 1967.

Cevar Şakir ve Zeki Müren'e dair: Cevat Şakir Bey buraya ilk geldiği zamanlar anneannemlere çok uğrardı eşiyle. Teyzemle bir dostlukları vardı. Kabaağaçlı'nın torunu da bizim okulda okudu. Eşim halk eğitimdeyken Zeki Müren geceleri yapılmıştı. Zeki Müren uzun bir süreden sonra ilk defa kalede sahneye çıktı. Çalıştığı sürece Bütün Bodrum festivallerini de eşim yönetti.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Bodrum bir avuç yerdi. Herkes kalabalıktan şikayetçi, Nerede o eski Bodrum, diyor ama ben eski Bodrum'da da kalmak istemezdim. Bodrum'un şimdiki halini de seviyorum ama temizliğe biraz daha dikkat edilmesi, esnafa çeki düzen verilmesi gerekiyor. Maalesef Yunan adalarına gidip gezdiğimiz zaman Bodrum'un bu hallerinden utanıyoruz.

Süheyla Toker Kasal ve Melek Kalafat (Öneş), 1969.

Bitez

Şefik Kamber, (1926 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 4 Aralık 2012.

Bitezliyim. Bu mevkinin adı Küçükkır. Burada zeytincilik yapıyoruz. Bu zeytinlik hanımın dedesinden kalma. Hacı Ali derlerdi adına. Çok çalışkan adamdı. Burası palamutluktu. Ortasından yol geçerdi. Berekat tarlası derledi. Kestiler palamutları, bahçe yaptılar. Gençlik zamanlarımda buradan değirmene kadar adanın yarısı Bitezlilerin, yarısı Bodrumlularındı. Bahçeleri vardı. Bodrumlular sığırlarını buraya getirip salardı. Develer de çoktu o zaman.

Ortakent (Müskebi)

Şevket Aras, (1938 doğumlu).

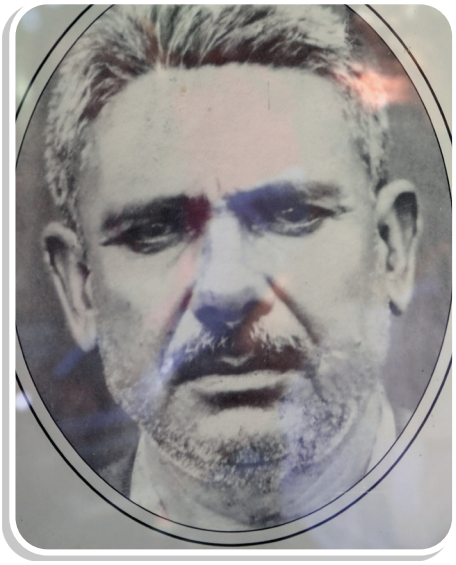
Görüşme yeri: Ortakent (Müskebi).

Görüşme tarihi: 11 Temmuz 2023.

Aile tarihi: Baba adı Bekir, anne adı Hatice. Dedelerimiz Mora Yarımadası'ndan gelmiş. Bodrum'da Cafer ve Mustafa Paşa türbeleri var, onlar padişahlık tarafından buraya gemi yapımı ve Akdeniz'deki korsanlarla mücadele etmek için gönderilmiş. Kızılhisar diye bir yerden geldikleri söylenir. Bodrum'da eski tersane vardır, askeriyeye doğru giderken, orada yapılıyormuş gemiler. Zamanla yerleşmişler ve Bodrum'da idarecilik yapmışlar. Dedelerimizin gelişi 1700'lü yıllar diye biliyorum. Hatta kaleye doğru giderken Kızılhisarlı Mustafa Paşa Camisi vardır.

Dedemin adı da Şevket'miş. Bodrum'da ikamet ediyorlarmış. Bizim sülalenin, Saray Sokağı'nda evleri varmış. Bir tane ev kalmış orada şimdi. Dedem de oradan evlenmiş. Zaman içinde Müskebi'den ev, yer almış, buraya göçmüşler. Kahvecilik yaparlarmış. Rahmetli peder de gençliğinde çiftçilik yapmış. Askerden geldikten sonra köydeki ilk bakkalı açmış. Çocukluğumda bize dükkânı bırakırdı.

Bkir Aras.

Müskebi ismi: Müskebi ismi Yunanca'dan, Episkopi isminden gelir derler. Benim muhtarlığım zamanımda da Müskebi idi. Sonra isimler Rumca olmasın diye 1970'den sonra Ortakent olarak değiştirdiler. Bizim evimiz yel değirmenlerinin alt tarafındaydı. Orta mahalle derlerdi oraya.

Okul yılları ve çocuk oyunları: İlkokula gittim. Mezun olduktan sonra ortaokula gitmedim. Gidemedik o zaman, maddi durumlar falan da iyi değildi. Bodrum'a da ilk defa ortaokul açılmıştı asında. Bazı arkadaşlar gitti.

Mahallede çocukluk arkadaşlarımızla, çelik-çomak, saklambaç, taşlarla oynanan gugulu diye bir oyun oynardık. Cıngırdak derdik, onlara biner, dönerdik. Çukur oyunları da oynardık. Evde hayvancılık olduğundan çocukluğumuz onların peşinde geçerdi. Sabah onları meraya götürür, akşam almaya giderdik.

Millî Mücadele yılları ve mübadele: Kurutuluş Savaşı zamanında burada pek çatışma çıkmamış. Buradan Rumlar gitmiş, oradan Türkler gelmiş. Bizim Bodrum'da eskiden Rum Mahallesi denilen sonradan adı Kumbahçe olan mahalleye geldi Türkler. Ortakent'te de Rumlar yaşamış daha önce. Eskiden kireç yapmak, yapı inşaat yapmak günah derlermiş, o işleri Rumlar yapıyor diye. Bizim burada duran gençler onların yanına çırak girmişler, kireç yapmasını, yapı yapmasını öğrenmişler. Dağbelen köyünde bizim akrabalarımız vardır. Babamın halası vardır, oraya evlenmiş. Rahmetli ninemle giderdik eşekle, Pazar Dağı dediğimiz dağın kıyılarından, taş ocaklarının yakınından geçerken eşekten inerdi ninem, kireç taşlarını yanmaktan kurtarayım diye uzağa atardı. Öyle yetişmiş çünkü Osmanlı zamanında. Onun için de gelişememişiz zaten.

İkinci Dünya Savaşı ve kıtlık yılları: Ben Alman harbini gördüm. İnönü iktidarında mecburen kıtlık yaşandı. Çocukluğumda yel değirmenlerine çıkar, izlerdik. Geceleri Almanlar gelir bir ışık atarlar, İstanköy Adası'nın üzerine verirler bombayı, giderlerdi. Hatta bir ara İngilizlerdi galiba, Milas tarafına bir bomba atmışlar, yanlışlık oldu demişlerdi.

Sıkıyönetim zamanları, Bodrum'da siyasi yaşam: Sıkıyönetim zamanları bütün silahlar toplandı. Rahmetli babamın bir mavzeri, beşli tabancası bir de dolma tüfeği vardı. Silahların hepsini topladılar. Babam o mavzeri yakmış, toprağa gömmüş. Burada öyle çatışma, gürültü olmadı da karakola giden oldu çok. Kahveler de ayrıldı. Mahmut ağanın kardeşi Ömer Bey, CHP'liydi. Babamı ihbar ederlerdi; yeraltı faaliyeti yaptırmışsınız diye karakoldan çağırılardı. Sokağa çıkma yasakları köylere de uygulandı. Çok sıkıntılar çektik.

Bodrum eskiden Demokrat Parti'liydi. Önce Adalet Partisi etkiliydi, sonra Demirel'in partisi, sonra Anavatan Partisi etkili oldu, sonradan en çok oyu da CHP almaya başladı.

Üretim ve ekonomi: Müskebi'de geçim çiftçiliktendi. Herkes kendi yiyeceği sebze-meyvesini, tahılını yetiştiriyordu. Bir ara tütüncülük de vardı. Hemen her hanede hayvancılık vardı. Mesela annem 5 tane inek sağardı. Sonra bizim hanıma kaldı o iş.

Şevket Aras'ın babası Bekir Aras, sürek avına giderken, 1950'li yıllar.

Hemen hemen her hane ipekböcekçiliği de yapardı. Rahmetli peder ipekböceğinin tohumunu da satardı. Tahmin ediyorum tohumlar Bursa'dan geliyordu. İpekböcekçiliği pek gelir getirmezdi. İpekten gömlekler, çeyizlikler yapılırdı.

Babam marketçilik yapıyordu. Onun yanında kendine yetecek kadar rençberlik ve mera besiciliği yapardı. Alırdı hayvanları sahiplerinden, yıllık ücretle merada hayvan besler, satmak için İstanbul'a da götürürdük.

Mandalina işi Ortakent'te ben 10-12 yaşlarındayken başlamıştı. Peder, incir bahçesi almıştı. 1948 yılında bir kısmında mandalinciliğe başladık. Herkes çoluğunu çocuğunu mandalin parası ile evlendirirdi.

Tabii su yok. Ağaçları, motorlarla kuyulardan çekilen suyla sulardık. 1950'lerden sonra Amerikalıların Marshall yardımı oldu. Daha önce köylü başkasının yanında yarıcı olarak çalışıyordu. Yardımlar gelince bir kısmı İzmir'e gitti, bir kısmı kendi bahçelerinde çalışmaya başladı. İzmir'e gidenler Toros Mahallesi diye bir mahalle kurdu orada.

Bodrum merkezde, Adliye Camisi'nin önünde tütün balyaları yanında bekleyen Bodrumlu üreticiler, 1943, (İncilay Sever arşivi).

Sürülemeyecek yerlerde hep tütün yetiştirilirdi. Son zamanlarda birkaç sene ahır besiciliği yaptı peder. Bağarası dediğimiz yerde hep incir vardı. 30 kadın incir dizerdi. Dizilen incirleri depoya sokardık, ballarının kapılardan aktığını bilirim. İncirler halka yapıldıktan sonra, saz otuyla 10-15 kiloluk torbalara tepilirdi. Sonra deniz suyuna batırılır; markalanırdı. Yani adresleri yazılırdı. Genelde Karadeniz Bölgesi'ne giderdi. 15 günde Bodrum'a bir vapur uğrar, alırdı incirleri. Gemilerle İzmir'den, İstanbul'dan mal gelirdi. Bodrum'dan gidecek varsa kayıklara konur, limanın dışında demirlemiş olan gemiye nakledilirdi. Bir gün geldi gemi. 500 torba incir gidecek Karadeniz'e. Kalenin yanında mendirek vardı, oradan yükledik kayığa, daha limanın içindeyken kayık bir anda alabora olup battı. 500 torba incir suyun altına kaldı. Akrabamız Kaptan Kemal Aras, pederin sıkkın halini görmüş. Hiç korkma, ben dalgıçları toplayıp çıkarttırırım demiş. Ertesi gün dalgıçlar çıkarttı incirleri. Yalıkahve'ye kadar getirdiler. Serdik torbaları, 2-3 günde kurudu torbalar. Sonra yeniden markalandı, isimlendirildi, kayığa yüklendi, oradan gemiye… Sonra bir telgraf geldi alıcılardan. Aynı incirden gönderin varsa, yazmışlar. İncir şekerleniyor çünkü tuzlu suyla, çok kalınca da lokum gibi olmuş. Evlerde yaptığımızda incirleri batırdığımız kazanın suyuna defneyaprağı koyardık. Köylerde bandırma derler o usule; sıcak suya batırırlar, biz dışarıya gönderdiklerimizi soğuk deniz suyuna batırırdık.

Askerden önce bir ara Ortakent'te Ziya Muslu isimli bir terzinin yanına girdim. Askere gidince bana bıraktı bir sene dükkânı. Eniştesi Ahmet Emek gelince ona teslim ettim. Sonra ben de askere gittim. 1960 yılında, ihtilal günü terhis oldum. Ankara'dan 3-4 günde gelemedim. Geldikten sonra pederin dükkânda durdum, benzincilik işi olunca 1965 yılında ona başladım. Evlendiğim sıralarda benzincilik yapıyordum. 1964 yılından sonra 15 sene benzincilik yaptım Ortakent'te. Sonra arkadaşlarıma devrettim. Zaten yeri kiralıktı.

Şevket Aras'ın İşlettiği benzin İstasyonu, Ortakent, 1964.

Köylerde cipler çalışıyordu eskiden. O zaman elektrik de yoktu. Elle çalışan benzin pompaları vardı. Varilleri doldurur, cipe yükler; köylere, bahçelere gidip su motorları için benzin satardım. 50 kiloluk varilleri ciplere yüklerdik. Marketlere de verirdik. Sonra 1970 yılında muhtar oldum.

Esnaf, zanaatkârlar ve el sanatları: İbrahim ve Hüseyin, demirci ustalarıydı. Marangozun adı Mehmet Kurtoğlu'ydu. Bir tane de nalbant vardı, onun adı da Mehmet'di. Esnaf olarak da babam Bekir vardı bakkalı olan. Genelde herkes çiftçilikle uğraşıyordu. Evlerde kendi ihtiyaçları için halı, kilim dokuyan da vardı. Ümmühan hala diye yaşlı bir kadın dokurdu mesela.

3 tane market işlettik biz. Biri Ortakent'teydi, ona hanım bakardı. Orada market işletirken Çapa Tatil Köyü açıldı. Başında Hikmet Altınköprü vardı. Pederle ahbap oldular, biz de köyde marketçilik yapıyoruz… Bizim oraya da bir tane bakkal dükkânı açsanız ya, dedi. Gittik orada gazino gibi bir yer vardı. 3 sene de orada bakkal dükkânı işlettik. Yabancı çalışanla olmayınca kapattık, Müskebi'ye açtık bir bakkal daha. 14-15 yıl önce de sahilde turizm işine plaj işletmeciliği işine başladık.

Mutfak kültürü: Annem güzel yemek yapardı. Dedemler Girit'ten gelen mübadillere çok yardımcı olmuş ilk zamanlar. Rahmetli ninem de annem de onlardan bazı yemekleri öğrenmiş. Mesela Nalbandaki diye Girit'ten gelen, Bodrum'un zengin, dürüst bir tüccarı vardı. Bodrum'daki dükkânında satamayınca bir çuval fasulyeyi getirmiş babama. Bekir bu çuvalı köylülere götür, dağıt bedavaya, yesinler de alışsınlar hem demiş. Daha önce kuru fasulye bilmezlermiş pek bizimkiler.

Müskebi'de muhtarlık yılları, değişim ve gelişmeler: Çocukluğumda 800-900 hane olan Müskebi, muhtar olduğumda 1000 nüfusluk bir nahiyeydi. 18 köy, Müskebi nahiyesine ve karakol komutanlığına bağlıydı. Eskiden Gümrük Muhafaza Müdürlüğü de vardı. Onlar hep kalktı sonra. Yalıkavak nahiye olunca oraya bağlandık.

1975-1976 yıllarında hiçbir köyde su şebekesi de elektrik şebekesi de yoktu bu çevrede. Bodrum'un su ihtiyacı için Ortakent'te kuyular kazdılar, sondaj yaptılar, borular döşendi. Belediye Başkanı Hasan Öncü vardı. Çok dürüst bir insandı. Bakın bizim buradan su alıyorsunuz, elektrik de çektiniz su kuyuları için, biz de elektrik istiyoruz dedim. Sonra Türkiye Elektirik Kurumu'nun Aydın Bölge Müdürlüğü'ne gittik. Rica ettik; geldiler, proje yaptılar. İmece ile elektrik hattı için direk çukurları kazdık. Bu arada elektrik hattı çalışması için Hasan Öncü ile Ankara'ya gittik. Demirel başbakan. Bu iş için para lazım, köyün bütçesi yetmiyor. Köy sandığındaki para bitti. Demirel önce Hasan Öncü ile görüştü, sonra bana döndü; senin ne vardı evlat dedi. Anlattım durumu, hemen müsteşarını çağırdı bu çocuğa ne istiyorsa ver, dedi. O zamanın parasıyla, 35 bin lira verdiler. Büyük paraydı.

Elektrik döşettik öylece. Bizim benzinliğe de elektrik aldık o zaman. Pompalar elektrikle çalışmaya başladı. Bodrum merkezden sonra köy olarak elektrik ilk defa bize gelmiş oldu. Yalıkavak da o zaman Müskebi'ye bağlıydı.

Sonra su meselesini çözmek için işe koyulduk. Köyün 2-3 kilometre yukarısındaki kaynaktan demir borularla caminin yanındaki çeşmeye su gelirdi. Onlar bozuldu, çürüdü; hayırseverin biri plastik boru aldı, yine imece ile köylülere kanal kazdık. Öyle getirdik suyu. Hüseyin diye bir arkadaşla 3 kilometre boruyu birlikte döşedik. Sonra Bodrum Belediyesi'nin kuyularından su istedik. Şebeke hattı masrafları için yine Ankara'ya gittim. Yine yardım etti Demirel bize. 1977-1978'de bu işi de bitirdik.

Bu arada sağlık ocağı meselesi çıktı. Kaymakamlığa çıkıp, muhtarlık olarak sağlık ocağı için arsa ayarlarız dedik. Sağlık müdürünün de yardımlarıyla Müskebi'de ilk sağlık ocağı yine 1977-1978 yıllarında yapıldı. Ben muhtarlık yaparken kendi işimi gücümü ihmal ettim. Kapattım benzinliği.

Sonra da ortaokul meselesi çıktı. Köy odasının altında bir oda verdik, orada ortaokul açıldı. Bütün köyleri dolaştık, talebe topladık. 15 kadar talebe bulduk, ortaokulu açtık. O da sonra büyüdü, gelişti.

Yalı yolları için de çok çalıştık. YSE vardı o zaman; yol, su, elektrik. Bodrum'un il genel meclis üyesi Mustafa Danacı'nın yardımlarıyla YSE'nin arabaları tahsis edildi. Günlerce çalıştık bu yolları açmak için.

1999 yılında belediye kurulunca, ben de 5 yıl Doğru Yol Partisi'nden meclis üyeliği yaptım. 1981 yılında peder ölünce, işleri de aksatmaya başladık, muhtarlıktan istifa ettim. Kaymakama gittim istifa ediyorum, kabul etmiyor. Aynı zamanda Esnaf Kefalet Kooperatifi başkanı olan Mustafa Danacı'ya sorarmış, o da kabul etmeyin sayın kaymakamım dermiş. Aradan zaman geçer yine sunarım istifamı, kabul etmez. Kaymakam Şeref Artar tayin olup İstanbul'a gitti, yeni kaymakam olan Necati Bilican'a sundum, o da kabul etmedi.

1980'lerden sonra ekonomik durum Bodrum'da düzeldi. Şartlar Anadolu'ya göre çok iyi oldu. Hatta bizim Bodrum'a Türkiye'nin Almanyası derler ekonomik olarak ama tabii turizmden sonra gelenek, görenekler, töreler kayboluyor.

Ortakent'te Kaktüs Motel diye bir işletme açıldı, Sahibi Erdal Çerçi'ydi. Bir de Harem Otel'in sahibi Mahmut Zengin başlattı bu işleri. Tek katlı kulübe gibiydi işletmeleri. O zaman buralar toprak yol. Kimse buraların bu kadar gelişeceğini tahmin edilemezdi. Hatta Kaktüs motel açıldığında hayvanlara mı yapıldı, kim gelecek buralara derlerdi. Burada, Bodrum'daki gibi ev pansiyonculuğu değil motelcilik başladı yani. Sonra Altınkaya Motel ve Şahbaz Motel açıldı. Yıllar içinde sayıları arttı. Şimdi de otelleri yıkıp villa yapmaya başladılar.

Baba Şevket Aras: Oğlum Ahmet Aras okulu Bodrum'da okudu. O zaman Bodrum'a göçmüştük. Önce İzmir Atatürk Lisesi'ni kazandı. Kaydettirdim ama orada yatılı imkânı olmadı. Bizim akrabalarda kalacaktı. Sonra kendi kendine askeri lise sınavına girmiş. Sınav sonucu geldi, çağırdılar. Liseye İzmir Maltepe Askeri Lisesi'ne gitti. Okudu, etti, çalıştı, emekli oldu. Geldi bu plajdaki işletmeyi yaptı. Buradaki turistik tesisi çalıştırırken belediye başkanı oldu. Burası da abisi Bekir'e kaldı.

Şevket Aras, eşi Ayşe Aras ve oğulları Ahmet ile Bekir, 1990'lı yıllar.

Beklentiler: Belediyenin hizmetlerinden bazı konularda ben de şikâyetçiyim. Öncelikle altyapı meselesi. Bodrum'un aslında geliri çok ama büyükşehir el koydu bu işlere. Orası para verirse yapılıyor. Yardım ediyor büyükşehir ama Bodrum'da başlayan işler uzun sürüyor, bitmiyor.

Bodrum Merkez

Şöhret Birol, (1913 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez.

Görüşme tarihi: 22 Kasım 2013.

İstanköy'de doğdum. Şimdiki gibi doğum tarihi bilinmezdi. İncir zamanı derlerdi. 1947'de buraya gelmişiz. Orada ilkokulu bitirdik. Ortaokul yoktu o zaman. Özel ders alırdık. İtalyanca da öğrenirdik.

Görücü usulü evlendim. Çok güzel bir hayatım oldu. Gezerdik arkadaşlarımızla. Ev hanımıydım. Eşim Atıf çok iyi bir insandı, avukattı. 51 yaşında vefat etti. Kimseyi üzmez, yardımı severdi. İyi geçinirdik. Para demek değildi her şey. Çocuklarımı okuttum ondan sonra da. Eşim öldükten sonra hep Terzi Saniye Hanım destek oldu, arkadaşlık etti bana. O çalışır, dikişle hayatını geçirirdi.

Biz 5 kardeştik. Şerif, Ali, Mustafa, Behçet, Fatma... Hepsi öldü. Şimdi torunlar var. İrem'le şöhret. İrem de hukuku bitirdi.

Bodrum'a ilk defa bir 23 Nisan günü geldik, iki gün kaldık. Motora bindik, dolaştık, Kale arkasını gezdik. Sonra yine adaya döndük. İnsanları değişik geldi önce. Ben ilk zamanlarını görünce, Bodrum'a gelin gelmem, burada kalmam demiştim ama alıştım sonra. Şimdi o eski insanlar da yok, her şey çok değişti eski samimiyet yok, herkes birbirini çekiştiriyor.

Tepecik Mahallesi

Timuçin Binder, (1964 doğumlu).

Görüşme yeri: Umurca Mahallesi.

Görüşme tarihi: 8 Kasım 2024.

Timuçin Binder'in anne tarafından büyük dedesi Hacı Salih Kaptan, Hacı Halil Kaptan ve ailesi, 1920'li yıllar.

Aile tarihi: Annem Aysun Enünlü Kurutaş. Üvey babam, Cihat Kurutaş. 6 yaşından beri Bodrum'da yaşıyorum ve kendimi Bodrumlu olarak görüyorum. Yurt dışında doğmuşum. Burada annem ve üvey babamla birlikte büyüdüm. Öz babamı pek tanıyamadığım için üvey babama baba derdim hep. Annem İstanbulluydu. Babam, yani üvey babam eski Bodrumlulardandı.

Eğitim yılları: İlkokulu İzmir'de okudum. O sırada bizimkiler İzmir'de yaşamışlar. Orta ve lise eğitimini Bodrum'da tamamladım. Üniversite eğitimim için Amerika'ya gittim.

Makine mühendisliği okumak için Purdue Üniversitesi'nde başladım. 3,5 yıl okuduktan sonra mühendisliğin bana göre olmadığına karar verip son dönemde okulu bıraktım. Yıllar sonra da Berkeley Üniversitesi'nde arkeoloji ve antropoloji okudum. Oradan mezun oldum.

Üretim ve ekonomi: 1950'lerde Bodrum o kadar yoksullaşmış ki birçok kişi Bodrum dışına çalışmaya giderdi. Tarımsal üretim çok önemliydi. Bodrumlular, tütün işlerinde çalışmak için Mumcular'a giderdi. En büyük gelir de süngercilikten geliyor, arkasından da turizm. Bir yanda da zeytincilik ve mandalin var.

Denizcilik yaşamı ve mavi tur tekneciliği: Mesleğimi daha çok antropolog olarak tanımlıyorum ama bir denizcilik geçmişim de var. Ailem denizcilik işiyle uğraşıyordu. Mavi yolculuk yapıyorlardı. Bu işe 1972 yılında aldığımız tekne ile başladılar. Ben de 9-10 yaşındayken teknede miço olarak çalışmaya başladım. 20-25 yıl denizden hiç kopmadım. Kışları okula gidip yazları teknede çalışıyordum. Bu süre boyunca Kuşadası'ndan Antalya'ya kadar olan bütün sahillerde çalıştım.

En güzel yıllarında çalıştım bu sahillerin. 1970'li yıllardı. Ortalık, koylar bomboştu. Anne tarafından epey denizci bir aileden geliyorum. Dedem, dedemin kardeşi uzak yol kaptanlarıymış. Kendi teknemi yapma fikri ve güveni de ailemizin bu denizcilik geçmişine dayanır biraz.

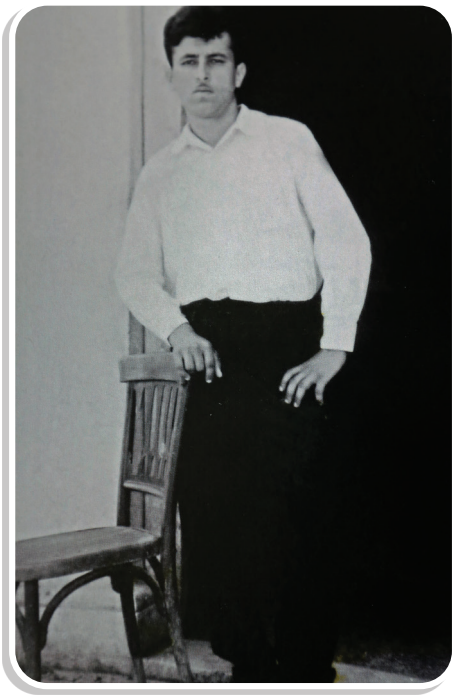
Annemle babam tanıştıkları zaman Bodrum'da tekne işleriyle uğraşıyorlarmış. İlk teknemizi yaptırıyoruz. Sonra ikinci, üçüncü tekne de oldu. Bu işi 1995 yılına kadar sürdürdük. Sonra çekildik bu işten. Hem tekne yapımcılığı var hem mavi tur organizasyonu var geçmişimizde.

Timuçin Binder'in mavi tur yolculuklarına çıktığı ilk aile teknesi Odysseus, 1972.

İlk teknemiz bir yelkenliydi, 25 yıl bizde kaldı. İkinci teknemiz bir tirhandildi. O çok uzun kalmadı. Üçüncü teknemiz 23 metrelik aynakıç Bodrum tipi tekneydi. O da bizde uzun yıllar kaldı. 1995 yılında sektörden ayrılmaya karar verdiğimizde hepsini sattık.

O yıllarda mavi yolculuk denizciliği pek kolay değildi. Çünkü motorlarımız çok güçsüzdü. Bir yerden bir yere gitmek hava şartlarına bağlıydı. Bu işi yaptığımız yerlerde günümüzdeki gibi restoranlar veya diğer yapılar yoktu. Denize açıldığımız zaman ancak limanlara girersek bir insan yaşamı görüyorduk. Limanlara da genelde az giriyorduk. Çünkü işimiz mavi yolculuktu. Bazen limana çıktığımda çölde su bulmuş gezgin gibi sevinirdim.

Bodrum'un eski tekne kalfa ve ustalarından Ekrem Başeğmez, 1960'lı yıllar.

Mavi yolculuk, bir sektör olarak Bodrum ve Marmaris'te 1960'ların ikinci yarısında başlıyor. O zaman doğru dürüst tekne de yok. Mesela Bodrum'da İsmet Cengiz var bu işe girmiş olan. Yine bazı denizciler bir gelecek gördükleri için ufak tekneleriyle bu işe giriyorlar. Ama asıl itici güç Avrupa'dan gelen kişilerden talep gelmesiyle oluyor. Henüz o dönemde süngercilik yaygın olduğu için mavi tura yoğun bir geçiş olmuyor. Çünkü süngerden zaten yeterince para kazanıyordu

insanlar ve mavi tur henüz yabancı bir sektör. Zaten bu iş için teknelerin de değişmesi gerekiyordu. Çoğu sünger teknesinde tuvalet bile yoktu. Zamanla süngerlerde başlayan hastalığın da etkisiyle mavi tur yolculuğu 1980'lerin ortasında hız kazanıyor. O zamanın süngercileri de bu sektöre geçiş yapıyor. Mavi yolculuğun epey gelişeceği görüldüğü için tekne imalatı da değişiyor, ustalar sünger tekneleri yerine gezi tekneleri yapmaya başlıyor. Bu arada İstanbul gibi yerlerden gelen bazı kişiler de bu sektöre giriyor. Bir kısmı başarılı olamıyor.

Mesela bizim ilk teknemizde iki tane tuvalet vardı. Önceleri insanlar buna çok şaşırmışlardı. Bizim teknemiz epey de lüks kabul edilmişti ki topu topu 16 metrelik bir tekneydi. Şimdi insanlar 25-30 metrelik tekneler yapıyorlar. İçinde klimalar, buz dolapları, buzluklar, her türlü modern teknoloji mevcut.

Timuçin Binder'in mavi yolculuk yıllarında kullandığı ilk aile teknesi Odysseus, 1970'li yıllar.

Bodrum'da zaten süngercilikten dolayı bir denizcilik ve teknecilik altyapısı vardı. Üç tarafımız denizlerle çevriliydi. Aslında bu işler özellikle Bodrum ve Marmaris'te başlıyor. Cevat Şakir ve arkadaşları ilk olarak Kuşadası'ndan bir tekne kiralayıp çıkıyorlar. Orada Efes gibi antik kentler olduğu için o yıllarda daha fazla turist çekiyor. Bu sırada Marmaris'te bu işi yapan, denizcilikten ve süngercilikten gelmiş aileler var. Ancak zaman içinde bu sektör Kuşadası'nda daha geride kalıyor. Çünkü Bodrum'daki koylar orada yok. Bodrum ve Marmaris'in arasında Gökova denen Muazzam bir körfez ve içinde onlarca koy var. İki tarafta buna ulaşabiliyor ama Marmaris'in öbür tarafında, şimdi Deniz Kuvvetleri'nin kullandığı Karaağaç ve Fethiye'nin koyları başlıyor. Bodrum burada çok daha hızlı bir atılım gerçekleştiriyor. Çünkü Marmaris'ten farklı olarak Bodrum'da daha gelişkin, daha kaliteli bir tekne yapımcılığı vardı. Dolayısıyla sektöre bol bol tekne sunabildiler.

Nilgün Cangır'ın Babası Orhan Türkoğlu, limanda balıkçı bir arkadaşıyla birlikte, 1954 ((Nilgün Cangır arşivinden).

Ben Kumbahçe Mahallesi'nde, deniz kıyısında büyüdüm. Çocukluğumuzun büyük kısmı denizde geçiyordu. Bodrum zaten ufacık bir yer… Ya dağda dolaşacaktınız ya denize ya da kahvehaneye gideceksiniz. Eskiçeşme tarafında da denizci bir sahil vardı. Kumbahçe sahilinde mesela kaptanlar ve denizcilerin sürekli gittikleri kahvehaneler vardı. Dışarı çıktığınız zaman iskelelerde bir sürü ufak trandil, piyade teknesi ve ağlarını tamir eden balıkçıları sıklıkla görebilirdiniz. Böyle yerlerde artık denize açılmayan yaşlı denizciler de olurdu. İşte onlarla genç denizciler arasındaki karşılıklı sohbetlere çok denk gelirdik. Bir de tamamen denizci, hareketli bir liman vardı. Limanla Kumbahçe Mahallesi arasında Bodrum'un sanayisi içinde demirci ustaları, tornacılar vardı. Yine o sanayinin içinde, şimdi kalenin arkasına denk gelen yerde tekne yapım atölyeleri ile Erol Ağa'nın, Ziya Usta'nın, Küçük Ziya'nın tersaneleri vardı. Burada tekneler yapılırdı, bakım ve kışlamak için tekneleri karaya çektikleri de olurdu. 1970'li yılların ikinci yarısında Erol Ağan İçmeler'de kendisine bir tekne yapım alanı kurmak istedi. Böylece tekne yapımı İçmeler'e kaymaya başladı. İlk önce denizden götürürdü elemanlarını, sonra yol açıp karadan götürmeye başladı.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Cevat Şakir'in mavi yolcuğun tanıtılmasına büyük bir etkisi oldu. Özellikle 'mavi yolculuk' adını koyarak, bölgenin arkeolojik ve doğal güzelliklerini anlatarak insanlarda bir heves yarattı.

Tekne yapımcılığı: İşte, benim büyüdüğüm Bodrum, bu tip zanaatlarla iç içe bir yerleşimdi. Okula giderken, oyun oynarken bu yerleri görürdük. Teknemiz yapılırken de sık sık tersaneye giderdim. Tekne yapımcıları, çocukluğumun birer kahramanı gibiydi. Teknemizin ilk kaptanları Siko Mehmet ve Kokaçi Hüseyin Kaptan'dı. Bunlar nispeten yaşlı, yelken dönemi kaptanlarıydı. Hayata bakışları, yaşam tarzları, sohbetleri beni çok etkilemişti. Bir de beni Bodrum'da en çok etkileyen şey, imkânsızlıkları maharetleriyle aşan ustalardı. Tornacılar olsun, tekne yapımcıları olsun harikalar yaratan ustalardı. O dönemde alet edevat, malzeme yok denecek kadar azdı. Ellerindekilerle sürekli değişik işler, icatlar yaparlar, işi kurtarırlardı. Babam da onlardan biriydi, sanki çözemeyeceği sorun yoktu. Teknemizin, motorumuzun bir yerine bir şey olduğu zaman yurt dışından parça getirtme imkânı yoktu. Aslında sorun sadece para değildi; bazı parçalar için yasaklar vardı, kaçakçılık vardı. Tekneniz varsa bazı parçaları kaçak yollarla getirebilirdiniz. Bu yüzden çoğu kez o parçaları imal etmek zorunda kalıyordu ustalar.

Timuçin Binder'in babası Cihat Kurutaş (solda) ve Kokaci Hüseyin Kaptan (Nalbantoğlu), 1976.

Mesela babamın ailesinden meşhur tornacılardan Mahmut Usta… 1959 yılında olsa gerek, 2. Dünya Savaşı'nda Gümüşlük açıklarında batmış bir İngiliz hücumbotunun motorunu denizden çıkartıp adam edip ortağı olduğu bir trataya koyuyor. Böyle bir mucize yaratıyor.

Tekne motoru bozulduğunda ilk gidilen yer sanayisi daha gelişmiş olan Milas'tı. Orada da çare bulunmazsa İzmir'e gidilirdi. Mesela motorumuzda bir arıza gerçekleşmişti tam gezinin ortasında. Annem, müşterilerimizi Bodrum'da bir restorana götürmüş, bütün gece onları eğlendirmişti. Babamla birlikte teknenin motorunu komple söküp dışarı taşıdık. Babam, parçayı alıp gidip yaptırmış, sabaha karşı da müşteriler uyurken o motor monte edilip yerine takılmıştı. O dönemin insanları böyleydiler, imkânsız diye bir şey yoktu sanki.

Süngercilikle kısmi bir açılma sağlandı ama süngerciler Yunan engeliyle karşılaştılar çoğu kez. Ama asıl dışarıya açılma, tekne yapımcılığı ve turizmle oldu diyebilirim. Çünkü tekne yapımcılığında acayip bir sıçrama gerçekleşti. Zaten bu işe ilk başlayan ustalar 1930'larda burada ilk tirhandilleri yapmışlar. Asıl başlangıç 1950'lerin sonunda oluyor.

Ustaların ustası diyebileceğimiz en önemli usta, Ziya Güvendiren'dir diyebilirim. Bodrum'un tekne yapımcılığının kalitesi çok iyidir. Şimdi bile o gelenek büyük ölçüde sürüyor. Ama şimdi tekne yapımcılığı değişti, daha çok lamine tekneler yapılıyor. Daha çok makine ve alet var. O açıdan bakınca eski ustalar gerçekten de çok becerikliydiler.

Mesela benim en önemli kahramanlarımdan biri de Tahir Candan Kaptan'dır. Lakabı deliydi. Olmayacak işler başaran, deli dolu bir insandı. Bana da çok destek olmuştur. Ben onunla görüşmeye başladığımda 20'li yaşlarımdaydım.

Mahmut Usta, Siko, Kokaçi Kaptan ve denizci dedem Sungur Kaptan'ın uzak yol kaptanlığına ilişkin maceralarını dinleyerek büyüdüm. Bu arada anneme de değinmem gerekiyor. Mavi yolculuk işine girince bir süre sonra kendisi kaptan olmaya karar veriyor. O yıllarda mavi yolculuk teknesinde çalışacak kaptan bulmak zordu. Çünkü kaptanlar hizmet etmeye alışık değillerdi.

Mavi yolculuklarda en büyük sorunumuz su olurdu. Tanklarımız çok ufaktı, limanlara uğramayınca su sorunumuz artardı. O yüzden tatlı su kaynaklarının olduğu koylarda durur, tekneye bidonlarla su taşırdık. Buna ek olarak müşterilerin sıcak su ihtiyaçları da arttı. Babamla, tornacı olan abisi ve Mahmut Usta kafa kafaya verdiler. Mahmut Usta kısık sesle konuşan, düşünürken çömelen bir insandı. Sonunda üçü bir düzenek kuruyor, tekne motorunun etrafından geçen bir boru sistemi ile sıcak suyu musluklara vermeye başarıyorlar ve teknelerde ilk kez sıcak su hizmeti böylece başlamış oldu.

Teknemiz 16 metre olmasına rağmen o zamanların büyük tekneleri arasındaydı. Sünger teknelerinden dönüşen tekneler biraz daha küçüktü. Bizden sonra 18 metre ve üzeri gulet tekneleri yapılmaya başlandı. Bizim teknemizde kaptan kamarasının dışında 4 kamara vardı. Toplam 8 kişiyi ağırlayabiliyorduk.

Biz turizm sektöründe epey yoğun uğraştık. Bir ara Kaş bölgesine geçmiştik. 1985'lerde annemle babam yeni bir alan arıyordu. Bodrum'da turizmin haddinden fazla geliştiğini düşünmüşlerdi. Oysa bugünlere baktığımızda hala çok ilkelmiş, hala pek boş alan varmış ama Kaş tamamen boştu. Orada bizimkilerin bir arsası vardı. Orada turizmi başlatan ilk ailelerden oldular. Böylece Kaş'ta hem deniz hem kara turizminde 5-6 yıl çalıştık. Kaş tanıtımına da katkı sağladık.

Timuçin Binder'in annesi Aysun Enünlü Kurutaş, (Türkiye'nin ilk profesyonel kadın kaptanı), 1981.

Türkiye'nin ilk profesyonel kadın kaptanı Aysun Enünlü Kurutaş: Zaman içinde annem de kaptan olmak istedi. İki teknemiz vardı o sırada. Sınavlara gitti ve öğrendi ki Türkiye'de kadın kaptan yokmuş ama kadınların kaptan olmasını yasaklayan bir madde de yokmuş. Oradaki kişilerin izniyle 1979 yılında girdiği sınavı kazanıyor ve liman kaptanı belgesi alarak Türkiye'nin ilk profesyonel kadın kaptanı oluyor. 12 Eylül Askeri Darbesi döneminde kadın kaptanlığını yasaklıyorlar. Savaş esnasında kaptanların da rol alacağını ancak kadınların emir veremeyeceğini düşünüyorlar. Tabii sonradan bu yasak kalkıyor.

Annem bu süreçte bir kadın olarak bazı güçlüklerle karşılaştı. Bu anlamda o da çocukluğumun denizci kahramanlarındandır. Çünkü ilk kadın kaptan olarak tekne ile sefere çıkmaya kalkıştığında diğer erkek denizciler yardım etmediler, küçümseyenler oldu ama ona destek verenler de oldu. O olumsuz tavır da zamanla değişti.

Kayık 1934 Projesi: Ben aslında bir tekne yapımcısı ya da ustası değilim ancak tersanelere sık gittiğim için görüyordum. Tekne yapımcısı olma niyetim yoktu ama 4 yıl önce bir proje geliştirdim. Bodrum'un 30 yıl içinde yaşadığı değişimi, içine düştüğü durumu görüp eskiyi hatırlatmak, eski denizcilik kültürümüzü yaşatmak ve ekolojik sorunlara ilişkin duyarlılığı artırmak için tekne

yapıp bu tekne ile çeşitli etkinlikler düzenlemeye karar verdim. Amacım ticari bir iş yapmak değildi. Böylece denizciliğe bir dönüş fırsatı da yakalayabileceğimi düşündüm. Bunu da planlarken, bir ustaya teknenin gövdesini yaptırıp, iç kısmını, kamaralarını kendim yaparım diye düşündüm. Bir marangozluk deneyiminim de vardı. Yelken armaları, halatları, ipleri zaten benim mesleğim sayılırdı. Tekne olarak da Ege'nin geleneksel teknesi olan tirhandili seçmiştim. Projenin adı 1934. Bu teknenin ana arması Sakoleva arması olacak. Bu arma Türkiye'de yıllarca tulum yelken adı ile anılmış. Bu uzun, dört köşe bir yelken tipi. Elimdeki arşivi inceleyerek, gözden geçirdim. Umudumu yitirmişken buna benzer bir yelken gördüm. Fotoğrafın üzerinde de tesadüfen bir tarih vardı: 1934... Boyu 12 metre, genişliği 5 metre civarında olacak.

Kayık 1934 Projesi.

100 yıl öncesinin teknesini yeniden inşa ederken malzemeleri yerel kaynaklar, yerel ağaçlar kullanarak, o günün teknesi gibi motorsuz olarak inşa ettirmek istedim. Arkadaşımın tavsiyesiyle bir ustaya gittim. Ancak bu ustamız bir bakıma beni oyaladı ve kandırdı. Aslında bu sektörde hesapların tam tutmadığını, ustaların işin ortasında yeni bir fiyat belirleyebildiklerini ama sonunda anlaşma sağlandığını biliyordum. Ancak burada durum daha farklıydı. Fiyat artışları konusunda anlaşmazlığa düşünce iş olmadı o sırada başka bir usta ile anlaştım ama o ustada işi erteledi, başka işler aldı. Baktım ki bu iş böyle olmayacak battıkça batacağım, ben yapayım diye düşündüm. Teorik bilgim vardı. Bir yandan denerim bir yandan öğrenirim diyerek iki yıl önce evimin arka tarafındaki boş arazide tekne yapımına başladım. Sadece benim değil başka insanların da projesi olmasını istediğim için bireysel destek arayışına girdim. Onlara da destekleri karşılığında, tekne tamamlandığında ortak kullanım ve aslında bir yaşam tarzı sunma teklifinde bulundum. Tek bir yardımcıyla, eşim Özlem'in yardımıyla, mümkün olduğu kadar büyük elektrikli aletler kullanmadan yapıyorum. O yüzden pek kolay da değil.

Tirhandil, bir zamanlar var olmuş çeşitli gövde tiplerinden biri. Günümüzde de çokça yapılıyor. Türkiye'de ise ağırlıklı olarak Bodrum'da yapılıyor. Bir deniz tarihi araştırmacısı ve Bodrum Deniz Müzesi danışmanlarından biri olarak oturup araştırdım. Eldeki verilere göre tirhandilin ilk kez Ege'de 16. yüzyılın ikinci yarısında Atina'da, Pire taraflarında yapıldığı ortaya çıkıyor. Bunu da Girit'ten gelen iki ustanın inşa ettiği bilgisine sahibiz. Girit, o sıralarda Venedik kontrolünde. Bazı Yunanlı araştırmacılar tirhandilin geçmişini Adriyetik'teki gövde biçimlerine kadar götürüyor. Ayrıca geçmişi Bizans dönemine kadar giden perama ve çırnık da diğer yaygın gövde biçimleri arasında bulunuyor.

Ağanlar Tersanesi'nden denize indirilen bir tirhandil örneği, 1950'li yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi).

Tirhandilin yapısına baktığımızda Ege Denizi'ne uygun yapılmış bir tekne. Maalesef bunun kelime anlamının 3 bölü 1 anlamına geldiği şeklinde bir yanlış yaygın görüş var. Ancak etimolojik açıdan kelime anlamına baktığımızda koşmak, boğuşmak fiilinden geldiğini görüyoruz. Zaten özelliklerine baktığımızda sanki biraz dalgalarla boğuşsun diye manevrası güçlü, dar alanlarda rahat dönsün ve sürekli değişen havaya hemen adapte olsun diye yapılmıştır. Uzun omurgalı tekneler daha çok uzak yol içindir ve tekneye belli bir yapısal istikrar sağlar, tekne çok hızlı hareket etmez, dümencinin işini kolaylaştırır. Yelkenle gitmeyi rahatlatır. Tirhandil ise çok daha kısa omurgalıdır, manevra özellikleri güçlüdür. Özellikle süngerciler için çok aranan bir tekne olmuştur. Çünkü olduğu yerde dönebilir. Bizim tirhandillerde ilk bakışta gördüğünüz özellik; baş tarafının dış hilal şeklinde geldiği, arka kıç kısmının hafif açılı bir şekilde dümdüz inmesidir. Ege'de tekne yapımcılığında 1200'lerden sonra dikkat çeken en büyük özellik arkaya dümen konulmasıdır. Daha önce dümen yana konulurmuş. Tirhandilin daha önemli başka bir özelliği ise şudur: Her tekne biraz karınlı olur ama tirhandilde buna daha çok önem verilmiştir, tirhandilin en geniş yeri tam ortaya denk gelmez, biraz daha geriye doğru gelir. Kıçının üzerine oturup, başı kalkmış gibi bir gövde yapısı vardır. Özellikle nakliye tirhandilleri daha geniş olur, sünger tirhandilleri daha dar olur. Bu hem süratle hem manevra ile ilgilidir. Bunlar bir de yelken dönemi tekneleridir. Şimdiki tirhandil yapımında teknelerin altına ağırlık konuluyor, o dönemde yok bu ağırlık. O yüzden tekneleri geniş yapıyorlar ki yelken seyri sırasında sağanak rüzgârlarda alabora olmasın.

Bodrum'da ilk tirhandil 1930'larda yapılıyor. Bunu yapan kişi Nami'nin Mehmet Usta, soyadı da Uyav. O sırada Ziya Güvendiren Usta da orada, bazı antlılara göre bu ilk tirhandilden sonra beraber çalışıyorlar, tekne tamiratı yapıyorlar. Süngercilik yayıldıkça tirhandilin ne kadar değerli bir tekne tipi olduğu daha iyi anlaşılıyor ve tirhandil yapımcılığı alıp başını gidiyor. Burada daha çok 12-13 metrelik süngerci tirhandilleri yapılıyor. 1940'lardan sonra motorlu tirhandiller de yapılıyor.

Şimdi ben de yaptığım tekneyi motorsuz olarak inşa ediyorum. Eski denizcilerin bu işi nasıl yaptığını da göstermek istiyorum. Çünkü böyle bir tirhandilde insanlar kafalarını ve bedenlerini çalıştırmak zorundaydılar. Geçmişte kullanılan yelken tipleri üzerinde de çalışmış olacağım böylece. Bu teknenin birden fazla direk konulacak yeri var ki değişik armalar deneyebilelim. Böylece geleceğe aktarılabilsin bu bilgiler.

Sanırım yılbaşına kadar teknenin gövde ile ilgili kısmı bitecek. Ondan sonra yelken ve arma kısmına geçeceğiz. İçinde marangozluk çalışmaları devam edecek. Bitiş tarihi biraz da gelecek desteklere bağlı. Mavi tur rotalarında dolaşacağız. Sonbahar, ilkbahar ve kışın seferlere çıkmayı düşünüyorum. Geçmişin bazı yolculuklarını canlandırmayı, Girit'e ve Sicilya'ya kadar gitmeyi planlıyorum. Böylece o denizcilerin neler hissettiğini anlamak, insanlara geçmişte denizciliğin nasıl yapıldığını göstermek istiyorum.

Turgut Nalbantoğlu, (1926 doğumlu).

Görüşme yeri: Torba Mahallesi ve Tepecik Mahallesi.

Görüşme Tarihi: 14 Ağustos 2008.

Aile tarihi: Ailem Girit'ten 1890'larda gelmiş. Hanya şehrinin önemli bir mevkisinde Ramazan günü, iftar vakti oruçluların yoğurda ihtiyaçları oluyor ve 12-13 yaşlarındaki çocuklarını Rum komşularına gönderiyorlar. Çocuk yoğurdu getiriyor. Sonra da arkasından komşu geliyor. Çocuk belki bazı silahlar gördü evde, aklınıza bir şey gelmesin birkaç gün sora manevra yapacağız da o yüzden, diyor. Aslında senin bir papaz olarak manevra ile ne işin var? Bizimkiler de 'yok komşu aklımıza ne gelsin' diyorlar. Aslında her şeyi anlıyorlar ama hiç renk vermiyorlar. Komşu gidince o çocuklar yetişebildiği bütün Türklere haber veriyor. Bu gece bizi kesecekler diyor. Rumlar hakikaten de yakalayabildiği Türkleri camiye koyup yakıyor. Bu olay 1890'larda yaşanıyor.

O zaman rahmetli dedem, bir gün bu bizim de başımıza gelebilir deyip ailesini topluyor ve henüz Osmanlı'nın olan İstanköy Adası'na geliyor. Oradan da Bodrum'a gelip yerleşiyorlar. Bodrum o zamanlar Rumlar tarafından mesken tutulmuş. Mübadelede onlar gidiyor, gelen Giritli Türkler de onların yerlerine iskân ediliyor. Ailem o tarihlerde, Rumlar yerleşikken geliyorlar ve yerli mahallesine yerleşiyorlar.

Mekânlar ve insanlar: Kale, Bodrum'u iki bölüme, iki koya ayırır; Halikarnas diskonun olduğu yerdeki koy ve diğer koy. Orada eskiden beri Bodrum'un yerlileri oturuyor. Ailem, Tepecik Mahallesi Hamam Sokağı'nda bir evde ikamet ediyor. Bütün komşularımız yerli ve sıcakkanlı, yardımsever insanlar… Başlangıçta Rumca konuştuğumuz için bize ters bakıyorlar ama ibadetlerimizi, kültürümüzü görüp anlıyorlar ve kısa zamanda kaynaşıyorlar.

Gülizar, Turgut, Halime ve Hasan Nalbantoğlu (Kral Nalbantoğlu Arşivi- Eski Bodrum Arşivi Sayfası).

Hüseyin Nayır, Turgut Nalbantoğlu, Vural Bey ve Hüseyin Kâmil Nalbantoğlu (Göze Nalbantoğlu paylaşımı, Eski Bodrum Arşivi sayfası).

Mesela komşularımız arasında Satıoğulları, Hüsniye yenge, Alioğulları'nın Ayşe'si, Patpatlar, İliksizler vardı. Hasibe abla, kardeşi Hüsnü… Hüsnü Satı, bütün millî bayramlarda kendi yazdığı nutukların yanında şiirler okur, müsamerelerde rol yapardı. Bodrum yerli halkı, komşularımız çok kaliteli insanlardı.

Turgut, Hadiret Nalbantoğlu 2009.

Ailem Nalbantzadeler burada ticaret yapıyordu. Amcam Ahmet, Hüseyin, Mustafa Nalbantoğlu… Tütün de işlemişler. Karaova'da işledikleri tütünü İzmirli levantenlerin aracılığı olmadan Almanya'ya doğrudan ihracat yapmışlar.

Okul yılları: Okula Cumhuriyet İlkokulu'nda başladım. 3. sınıfa kadar orada okudum. 4. sınıfta Turgut Reis İlkokulu'na başladım, birkaç ay sonra İstanbul'da yaşayan ablam ve eniştemin yanına gittim. Enişte hem subay hem hukukçuydu. Beni 4. sınıftan sonra Galatasaray Lisesi'ne soktu. Hazırlık sınıfı ve 5. sınıfı orada okudum. Ortaokula Beyoğlu'nda devam ettim. Ömrümün en güzel zamanlarını orada geçirdim. Sonra iktisat fakültesine gittim ama devam etmedim. 1937'de girdim 1945'te mezun oldum. Öğrencilik yıllarımda tatillerde Bodrum'a gelirdim.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Babam rahmetli keyif adamıydı. En iyi arkadaşlarından biri Cevat Şakir'di. Babam da onun gibi ağacı seven, ağaçtan anlayan biriydi. Cevat Bey Brezilya'dan Türkiye'de emsali olmayan Bella Sombra isimli bir ağaç getiriyor. Şimdiki Ziraat Bankası'nın oraya dikiyorlar. Sakallı köftecinin oradaki okaliptüs ağacını da 1938 yılında dikmiş. Sicilya'dan değişik meyve ağaçları getiriyor babamla. Getirdiği o meyve ağaçları kendi ülkesinde bu kadar iyi yetişmiyor derlerdi.

Cevat Şakir Kabaağaçlı, Bodrumlu bir balıkçı dostu ile birlikte.

Demir tatil köyü / üretim ve ekonomi: Mübadeleden önce burası 800 dönümlük, Rumların sahibi oturduğu 30-40 kapılık bir yermiş. Onlar gidince bütün tapular hazineye kalıyor ve babamla amcam hazineden satın alıyor burasını. Babam arazideki zeytinleri, incirleri ıslah ediyor. Buradaki yağhanelerde zeytinyağı da çektiriyor. Aydın'dan incir fideleri getiriyor. Tütüncülük yapıyor. Ortakçılar çalıştırıyor. O zamanlarda Bodrum'da ortakçılara ütürdüm denilen 3'te 1'lik pay verilirken babam yarı yarıya veriyor. Babama kızıyor başka ağalar. Burası mahrumiyet bölgesi… İnsanlar Kızılağaç gibi uzak yerlerden geliyor, hak ediyorlar. Babam önceleri eşekle sonra ciplerle geliyor buraya. Şimdi sahildeki Turgut Cansever'in evi eskiden ağa eviydi. Akşamları eğlenceler, cümbüşler olurdu.

Rahmetli babam tüccar yapılı bir insan değildi. Rahmetli büyük amcam tam bir tüccardı. Çok da dürüst, güvenilir bir insandı. İşini hakkı ile kalitesini gözeterek yapardı.

Bodrum'da 'ticaretin kurmayı' dedikleri rahmetli büyük amcam Hüseyin Kâmil Nalbantoğlu, bir gün babama; Ali bu çiftliği sen yarattın, benim hissemi de sen al, biz öldükten sonra çocuklarımıza kavga bırakmayalım, şimdi paran yoksa da olduğu zaman verirsin diyor. Aralarında böyle bir anlaşma vardı. Babam, amcamın hissesini alıp, ben öldükten sonra ablanın payını verirsin diyerek bütün araziyi üzerime yapıyor. Ben de babam 84 yaşında öldükten sonra kendi hissemi ablama devrettim.

Hisseler eninde sonunda benim elime geçti. Tuğrul Akçura vasıtasıyla mimar Turgut Cansever ile tanıştık. 1970'li yıllarda onun aklına burayı bir tatil köyü şekline getirme fikri geldi. İmar planlarını yaptı. Orman komisyonu geldi. Bizim arazi ile orman arasındaki sınırı çizdi. Askıya koydu itirazı

olan olursa, diye. İtiraz olmayınca yasal bir kesinlik kazandı. Avam projesini yaptı. Sonradan orman hududu ile ilgili sıkıntı çıkıyor. Mahkeme 16 yıl sürüyor. 16 yıl sonra Orman Bakanlığı'ndan emekli bir Avukat Turgut Cansever ile çalışıyor. Bir tetkik ediyor ve sorunu 3 ayda çözüyor. Sonra, burada Tuğrul ve Turgut Cansever ile birlikte komandit şirket kuruyoruz. Araziyi parsellere ayrılıp Bodrum'daki kule evleri ve kaleyi örnek alarak, arazinin doğasını bozmadan 54 villa yapıldı buraya. Bu proje sonradan Ağahan Mimarlık Ödülü de aldı.

Zeki Müren'e dair: Bodrum'daki turizmin gelişmesi aslında Zeki Müren ile olmadı. Ondan sonra biraz dejenerasyon başladı bir bakıma.

'Bodrum'daki ilk pansiyon Halikarnas': Günümüzde Halikarnas Disko denilen yer bizim ikametgâhımızdı. Babam her akşam balkona çıkıp biraz içerdi. Otel haline gelişi de şöyle oluyor. Babam rahmetli olduktan sonra bir gün kaymakam geliyor bize. Bazen diplomatlar geliyor ilçemize, misafir kabul eder misiniz, diye soruyor. Halime ablam da kabul ediyor. Evin içinde buna uygun düzen hazırlıyor. Bir gün Cevat Şakir ile konuşurken adının ne konulacağı konusunda kendisine danışıyor ve onun da önerisiyle bu yapının adı Halikarnas Pansiyon ismi oluyor.

Başlangıçta bu pansiyon çok iyi iş gördü. 10-15 yıl sürdü işletme. Sonra Necmi Gürmen isimli bir arkadaşımıza kiraya verdik. Bugün mevcut olan bütün odaları da o inşa etti ve ismini Halikarnas Otel olarak sürdürdü. Siverek kökenli olan ancak Fransa'da eğitim gören, kitaplar yazan bir insandı. Bir süre sonra yine biz işletmeye başladık. Sonra da bugünkü işletmeci olan Süleyman Demir Bey'e devrettik. Bir süre otel olarak işlettikten sonra lokanta olarak işletmeyi denedi ama tutmadı. Daha sonra da disko olarak işletmeye başladı. Halen de devam ediyor.

Tülin Önder, (1946 doğumlu).

Türkkuyusu Mahallesi

Görüşme yeri: Türkkuyusu Mahallesi.

Görüşme tarihi: 23 Haziran 2023.

Aile tarihi: Emekli öğretmenim. 2 oğlum, 4 torunum var. Beş kardeşiz, annemin adı Zehra, babam Faik Fethanoğlu. Babamın doğum yeri Bodrum. Dedem muhafaza memuru olduğu için annemle babam Fethiye'de evleniyorlar. Daha sonra Bodrum'a dönüyorlar. Babamın sülalesinin, köken olarak Erzurum'a dayandığını söylerler. Anneannem Yalıkavaklı. Gelin olarak Bodrum'a geliyor. Dedemlerin zamanında Torba'da herkesin incirliği ve bahçeleri varmış. Babam memur olmasına rağmen, annem bizleri daha iyi şartlarda yetiştirmek için dışarıya nakış da yapardı.

Aile isimleri ve lakaplar: Eşimin dedesi yüzbaşıymış. Sülalesine o yüzden Yüzbaşılar derlermiş. Bizimkilere Emin Dede'nin sülalesi denir. Hafızlar, Karabıyıklar, Karataşlar, Deveciler aileleri vardı bizim Tükkuyusu Mahallesi'nde. Babam Bodrum'da meteoroloji müdürü olduğundan kendisine Rasatçı Faik derlerdi. İlk meteoroloji binası babamın zamanında yapılmıştı. Hava tahminleri için kullandığı aletleri vardı.

Okul yılları ve çocuk oyunları: Türkkuyusu Mahallesi'nde büyüdüm. Mahallenin ortasından bir dere geçerdi. Sokağımızda evi olan insanların çoğu akrabamızdı. Hiçbir korkumuz olmadan,

özgürce, yalınayak oyunlar oynayarak çocukluğumuz geçti. O yıllardaki Bodrum çok modern bir yerdi. Başka yerlerde ayıp sayılmasına rağmen mesela biz bisiklete biner, erkek çocuklarıyla oyunlar oynardık. Çevreden laf edenler olsa da babam bunlara hiç aldırmaz, 'ben kızlarıma güveniyorum' derdi. Saklambaç, körebe, gugu, seksek, ip atlama, yağ satarım bal satarım gibi oyunlar oynardık. En sevdiğim oyuncağım, çaputtan giydirdiğim, ninenim saçından kestiğim saçları başlarına taktığım bebeklerdi.

Turgut Reis İlkokulu'nda okudum. Bodrum'da bir tane ortaokul vardı. Daha sonra öğretmen okulunu kazandım. Muğla yakın olmasına rağmen babam beni İstanbul'da Fındıklı Kız Lisesi'ne yazdırdı. Ama annem öğretmen olmam için çok ısrar etti. Kahramanmaraş Öğretmen Okulu'na gittim. Babam beni bırakır, 8 ay sonra almaya gelirdi. Mezun olunca önce Kızılağaç köyüne, sonra Atatürk İlkokulu'na geldim, ardından merkezde çalışmaya başladım. Yani ben göreve burada başladım ve burada bitirdim.

Turgutreis İlkokulu'nda bir bayrak kutlaması.

Tülin Önder, Turgutreis İlkokulu, 1970'li yıllar.

Sosyal ve kültürel yaşam: Sosyal bir aileydik. Orta birinci sınıftayken İstanbul'da folklor yarışması olmuştu. Ben de o gruptaydım. Bütün folklor yarışmalarına katılırdık. Buraya protokol geldiği zaman da halk oyunlarımızı sergilerdik.

Hıdırellez kutlamalarında namaz kılınır, denize taş atılırdı. Dilekler kâğıda yazılır, gül dalına bağlanırdı. Ama ateş yakıp üzerinden atlama yoktu burada.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Çocukluğumuzda evlilikler görücü usulü olurdu. Gelinle damat evlendikleri gece görürdü birbirlerini. Nişan, aile arasında olurdu. Düğünden önce iki tane yaşlı deve üstünde; sandık, halı, helva getirirdi kızevine. Helvalar, evinde kız çocuğu olanlara dağıtılırdı. Bodrum düğünlerinin en güzel tarafı, eğlencelere kadınların ve erkeklerin birlikte katılmasıdır. Düğünde erkekler arkada sıralanır, o arada öne oturan kızlar anlaştığı erkeklerle bakışır. Çalgıcı olarak darbukacı ve kemancı olurdu. Darbukacı, oyuna çıkan kız güzelse, onu üç defa oynatırdı.

İnanışlar: Gece tırnak kesilmez. Sakız çiğneyeni ayıplarlar, ölü eti çiğniyorsun, derler.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Midesi bulanana soğanla yakı hazırlar, karnına koyarlardı. Biz hala yeni doğan bebeklerde soğuk algınlığı olursa ayaklarının altına ve göbeğine elma yağı süreriz. Ninem birisinin başı ağrıdığı zaman okurdu. Dereköy'de de felç olanları okuyan hocalar vardı. Kendisi hocaya gidemeyecek durumdaysa, hastanın gömleğini götürüp onu okuturlardı. Berber olan Boyacı Dede ile Galip Dede diş çekerdi.

Mutfak kültürü: Bizde her zaman saç böreği, yani su böreği yapılırdı. Şimdi para ile yaptırılıyor. Kumbar denilen kuzu bağırsağından yapılan yemek de çok güzel olurdu.

Deniz kültürü: Babam balık tutmayı çok severdi. Teknesi vardı. Bizi de Karaada'ya gezmeye götürürdü. Bazen cuma günü gider, pazar günü dönerdik. Karaada'da ılıca vardı. Osman Nuri Bilgin,

oradaki odaları kiraya verirdi. Doğduğumuzdan beri denizdeyiz bizler ama maalesef ben şimdi bu kalabalıkta denize girmek bile istemiyorum.

Tarihi kalıntılar: Bodrum'da bilinen kuleler var. Bir tanesi de bizim mülkümüz içinde. Mahallemizde de vardı. Gözetleme kulesi olarak kullanılırmış bunlar eskiden.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Turizmin getirdiği kadar götürdükleri de oldu. Çok eskiden bizim mahallede çöpleri eşekle toplarlardı. Kimisi eski günleri arıyor ama ben aramıyorum. Diğer yandan yeni evlere bu kadar kolay ruhsat verilmemeliydi. 'Bodrumlular tarlalarını sattıkları kişilerin yanlarında çalışıyor şimdi' diyenler var ama Bodrumlu tarlasını satıp ihtiyacını karşıladı, çocuğunu evlendirdi. Bir de Bodrum'un beyaz evlerinin, mimarisinin korunması gerekiyor. Ben belediye hizmetlerinden, çöplerden, yolların bakımsızlığından rahatsızım. Mezar yerleri düzenli değil ve temizlik yeterli değil.

Ümmühan Başol, (1957 doğumlu).

Görüşme yeri: Etrim Mahallesi / köyü.

Görüşme tarihi: 9 Temmuz 2023.

Etrim Mahallesi / köyü

Aile bilgisi: Annemin adı Gülsüm, babamın adı Abdullah. Etrim'de doğdum, büyüdüm ve bu yaşıma geldim. İki çocuğum, beş torunum var. Çocuklarımla beraber hep beraber çalışıyoruz burada. Yörüğüz derdi Osman dedem, göçmen gelmişiz buraya.

Aile isimleri ve lakaplar: Bize Eresiller (Resuller) derler mesela. Danalar, Muhlisinler, Topanoğulları gibi aileler var aklıma gelen eskilerden.

Okul yılları ve çocuk oyunları: Okula Pınarlıbelen'e gittik; yağmurda çamurda yürür, giderdik. Çocukken ipten atlamaca, sekmecik oynardık en çok. Bodrum'a gitmezdik hiç. Hasta, sare olursak giderdik anca. Denize buradan eşeklerle Yalıçiftlik'e giderdik.

Evveli oyuncak mı vardı. Kazıktan gelinler yapardık. Vardıysa bile bilmiyorduk hazır oyuncak. Ya ineğin ya keçinin arkasına gideceksin. Koyunun çobanlığını yapardık. Bizim köyde çocuğun oyuncağı da işi de halı tezgâhı oluyordu.

Üretim ve ekonomi: Dedemler buranın yerlisi. Burada buğday, yulaf, arpa, ekilirdi. Eskiden pazar ekmeği de yok, kendin yapacak, kendin yiyeceksin. Bütün köylü halı dokurdu. Şimdi nerede benim gibi işe yaramaz insan varsa onlar dokur. Gençler artık Bodrum'a gidiyor; otele, denize, belediyeye gidip çalışıyorlar. Eskiden birkaç halı satar düğünümüzü yapardık, şimdi para etmiyor o kadar. Emeğin değeri azaldı.

Etrim'de halıcılık: Çocukluğumuzda burada bir tütün bir de halıcılıkla kilimcilik vardı. Anamızın kıyında 6 yaşında başladık dokumaya. Dedem zamanında da varmış halıcılık. Annemin dokuduğu halılar durur hala. Çok güzel halı dokurdu annem.

Annemle beraber dokurduk ilk zamanlar. Kilimlerin adı yok ama halıların var: Ada Milas, Cıngıllı Cafer, Gemi Suyu... Bir halı motifi var mesela; Elif Ana diye bir kadının çocuğunu yılan sokmuş, Elif Ana da halıya o yılanı işlemiş. Motif olmuş o sonra. Akıllı, ün yapmış bir kadındı.

Şimdi dokuduğum halı iki ay sürer. Ölçü olarak çeyrek bir halı bu. İşimiz bittikçe boş kaldıkça oturuyoruz başına. Sevmeden yapılacak bir iş değil, sevince zevkle yapıyoruz. Bugüne kadar 200 halı dokumuşumdur. Eskiden her gelin kendi halısını kendisi dokurdu. Şimdi herkes çalışıyor, başka işlere gidiyor.

Müşerref İrgin, kilim tezgahının başında, Türkbükü, 1970'li yıllar, (Anılarla Bobrum Sohbetleri arşivi).

Bu halıların iplerini de boyalarını da kendimiz yaparız. Her şeyden boya çıkıyor. Laleden çıkar, yeşili mesela duttan yaparız; dut yeşili deriz, sarıyı pirenden yaparız. Çalıları kaynatır, içine ipini sokar, boyarız. Ceviz yaprağı, kabuğu, soğan kabuğundan da boya yaparız. Kırmızıyı mesela ağaç kökünden yaparız ama burada olmaz o kökler.

Koyunlar kırkıldıktan sonra yünleri yıkıyoruz. Sonra taranıyor, yıkanıyor. Sonra eğriyoruz. Ondan sonra da boyamaya geçiyoruz. Her koyun yününden yaparız biz ipi. Halıları tüccar gelip alırdı eskiden. Bazen de pazarda satardık.

Sosyal yaşam: Televizyon yoktu. Kadınlar bir araya gelir, konuşur, dertleşirdi. Herkes telefona bakıyor şimdi. Masalcı kadınlar vardı, onlar anlatırdı, dinlerdi herkes. Dandan Kabacık masalını anlatırdı anam. Biz de ağlaya ağlaya dinlerdik.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Üç gün sürer düğün burada. Birinci gün büyük kına yakarlar, ikinci gün şeker kırmaya giderler, üçüncü gün de gelin almaya gidilir. Gelinin başında kırılan şekere nöbet şekeri denir. Onu çarşından alırdık. Damat gelinin başında şeker kırar. Kırma şeker de derler ona.

Mutfak kültürü: Otlardan çeşit çeşit pişirip yeriz. Turp, ıspanak, dere otu... Eskiden fava, bakla ezmesi, bulgur çorbası çok yenirdi. Düğünde başta keşkek ve nohutlu etli fasulye yapılırdı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Köy içinde Hörü Gök vardı. Doğumlarda, hastalıklarda onu çağırırlardı. Eskiden ottan, çöpten ilaç yaparlardı. Mesela zeytin dövüp ince bez ile boğazına sararlardı. Ağrı oldu mu zeytinyağı ile

Ümmühan Başol, Oğlu Abdullah Engin, kızı Belgin ve turist misafirleri ile birlikte, Etrim, 1995.

ovulurdu hastanın sırtı. Sarı Dede dediğimiz Mustafa Gül hayvanları iyi ederdi. Bahar günü karınları şişince inekleri ona götürürdük. Köyün veterineri gibiydi.

Bizim kıyımızda Karanlıktan Canbaz lakaplı biri vardı, o da diş sökerdi penseyle. Kırık çıkıkçı Pınarlıbelen'den Elif diye bir kadın vardı. İmdi kimse kadınlara güvenmiyor, filmlere güveniyor.

Doğaüstü varlıklar-efsaneler: Çocuk mezarlığı diye mevki var bizim köyün dışında. Gelin öldü mevki var. Muğla tarafından Bodrum'a gelin geliyormuş, başka bir sevgilisi varmış, gelini atın üzerinde öldürmüşler, oraya gömmüşler. Mezarı oradaymış, bizim karşı dağda. Eşeklerle değirmene gidenlere o gelin görünürmüş derler. Yolda düğün olurmuş da o geçenler gerçek sanıp otururlarmış.

Yaşanan afetler: Ben çocukken deprem oldu. Dedemgil hemen yere yatıverin, dingelik durulmayın derdi. Yangın da olurdu. Jandarma erkekleri alır, giderdi.

Dede-yatır kültürü: Bir de Dört Tepe'nin kıyında, orada bir türbe mezarlığı var, dede derler. Oraya gider adak adarlar. Kurban keserler, dua edeler.

Türkkuyusu Mahallesi

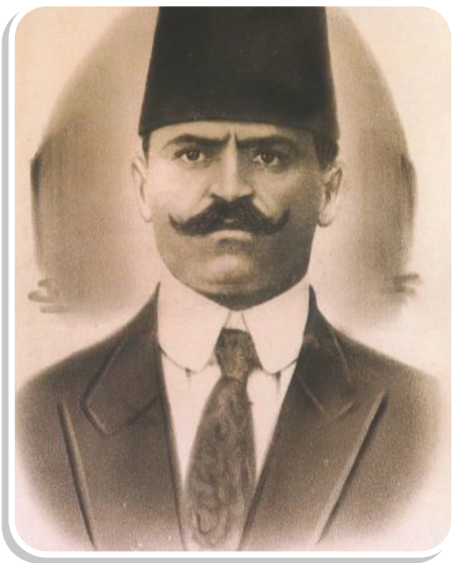
Yengin Arda, (1965 doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 22 Haziran 2023.

Annemin adı Sevdiye, babamın Ahmet. Annem Bodrumlu, babam Manisa kökenli. Ben İzmir doğumluyum. İlk, orta ve lise eğitimimi Kuşadası'nda tamamladıktan sonra Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nü bitirdim. 1990 senesinde Bodrum'a geldik. İş yerimi burada açtım. Aile şirketi olarak ilk önce bar daha sonra restoran işletmeye başladık.

Yengin Arda'nın dedesi, Abdülaziz Nusret Yengin, 1910.

Aile tarihi: Dedem Abdülaziz Nusret Yengin, Girit'ten gelme. Girit'te ayaklanmalar ve Türklere yapılan baskılardan dolayı henüz mübadele olmadan İzmir'e geliyor. Atatürk Lisesi'nde okuyor, sonra İstanbul'da hukuk okurken savaş çıkıyor. Eğitimini yarıda bırakıp cepheye gidiyor. Savaştan sonra dayısı Arap Ağa'nın yanına, Akyarlar'a geliyor. Orada bir müddet kalıyor, anneannem ile tanışıyor ve evleniyorlar. Sonrasında öğretmenlik sınavı açıldığı zaman buradan birkaç kişi ile beraber hızlandırılmış öğretmenlik sınavına giriyor ve kazanıp Mumcular'da ve Pınarlıbelen köyünde öğretmenlik yapıyor.

Nusret Yengin (sağda), öğretmen kursunda arkadaşlarıyla, İzmir, 1927.

Nusret Yengin, öğretmen kızı Muazzez Ata ve öğretmen arkadaşlaryla birlikte, 1950'li yıllar.

Girit'ten geldiği için Giritli muallim diyorlar kendisine. Atatürkçü, okumayı seven, Arapça, Yunanca, İngilizce ve Fransızca'yı iyi bilen bir insandı. 4 kız çocuğu oluyor. En büyük teyzem Muazzez, Bodrum'da Muazzez Ata öğretmen olarak tanınırdı. Annem de İstanbul'da ebelik ve hemşirelik okuyor. Zeynep Kâmil'de ebe hemşire olarak çalışıyor. Yıllar içinde Türkiye'de birçok yerde ve son olarak Kuşadası'nda görev yapıyor. 1990'lı yıllarda aile yerini değerlendirmek üzere Bodrum'a geliyoruz ve o yılların getirdiği turizmle beraber bar işine atılıyoruz.

'Eski Bodrum'un müdavimleri': Bulunduğumuz bina, atalardan kalma. Burada anneannem, dedem ve arkada bahçe içinde eski bir evde teyzem otururmuş. Teyzem orada ev pansiyonculuğu yapardı. Çocukluğuma denk gelen bu yıllar Bodrum'un güzel dönemleriydi. O dönemde çok değerli kişiler, birçok ünlü Bodrum'a gelirdi. Mesela Vedat Türkali üst kattaki odasında, daktiloda kitabını yazar, öğleden sonra denizine girer, torunu Zeynep Caselini ile ilgilenirdi.

Nusret-Emine Nazlı Yengin yeğenleri Muharrem Yengin, Ülker Örencik ile eşi ve kızları Hayriye Arda ile birlikte, 1970'li yıllar.

Muazzez-Sabahattin Ata, nikah fotoğrafı.

Avni Anıl, Halil Soyuer, Cemal Safi gibi güzel insanlar geçti Bodrum'un 70'li yıllarından. Entelektüel insanlar gelirdi. Yan taraftaki ev Mümtaz Ataman'ın eviydi, Erol Simavi, Gönül Yazar, Şener Şen gelirdi. O zaman yan taraftaki Pehlivan Pastanesi'ne Zeki Müren gelir, içkisini gönderirdik masasına. Birçok insan daha sonra Bodrum'un içinden köylerine doğru kaçtı. Zaten daha sonra şehir evrildi, değişik bir tarza büründü. Keşke öyle olmasaydı, ikinci konutlar yapılmasaydı, ev pansiyonculuğu ve butik pansiyonculuğa yönelseydik. 1990'larda Bodrum hem

yerli hem yabancılar için turizmin gözbebeğiydi. Fakat zaman içerisinde hükümetlerin yanlış uygulamaları ve plansızlık nedeniyle kaybettik. Sözünü ettiğim bu turizm potansiyeli ile birlikte kültürümüz de zaman içerisinde değişti.

Kumbahçe sahili ve çocuk oyunları: Çocukken daha çok sahili kullanırdık. Sahilden tek şeritli bir yol geçerdi. Biz çocuklar Cevat Şakir'in diktiği palmiyelerin etrafında oynardık. Akşamüstü halk sahile iner, hasırlar, kilimler serilir, üzerlerinde yatıp kalkılırdı. Çocukların, üzerinden el oltarıyla balık yakaladığı küçük iskeleler vardı. Balıkçı tekneleriyle günlük geziler yapılırdı. O yılların en meşhur teknesi Halikarnas isimli tekneydi. İlk pansiyonlardan olan Dinç ve Artemis pansiyonların misafirlerine tahsis ettiği gezi tekneleri vardı.

Yengin Arda'nın anneannesi Emine Nazlı Yengin ve onun çocukları, 1933.

Deniz kültürü: Mazlum Ağan başkanımızın kazandırdıklarından bir tanesidir yelken kulübü. Birçok genç, uluslararası başarı kazanmıştır. Bodrumlu gençleri deniz ile sporla buluşturmak çok önemli.

Çocukluğumda Azmakbaşı'nda, daha sonraları sahilde Kabotaj Bayramı kutlamaları yapılırdı. Yağlı direk, 50 metre, 100 metre yüzme yarışları, kürek yarışları, sandallar, balıkçı tekneleri ve piyadelerin yarışları... Güzellik yarışmaları bile olurdu.

Bir arkeolog gözüyle Bodrum: Dünyanın iki harikasından biri Bodrum'da, biri Efes Selçuk'ta. Mausoleion ve Efes Artemis tapınağı. Bunlar, zamanında İngiltere'ye kaçırılmış. İngiltere British Müzesi bir hırsızlık müzesi halini almış. Orada dünyanın her yerinden eserlerle karşılaşırsınız. Mausoleion'u geri getiremiyorsak bile o yapıyı Bodrum'da yeniden canlandırmanın yollarını bulmalıyız. Mesela arkamızdaki şu değirmenler… Bazısı şahıs malı olabilir, bazısı vakıf olabilir ancak bunlar yeniden o eski hallerine getirilmeli. Mikanos Adası'ndaki değirmenlerin turizme katkısını bir düşünün, bizim topraklarımızda da onlarca değirmen var ama ilgilenen yok. Biz bazı şeyleri orijinal kılıfıyla ileriye taşıyamıyoruz. Ya bozuyoruz ya yıkıyoruz.

Mutfak kültürü: Çocukken teyzem çok güzel su böreği yapardı. Mesela anneannem ve teyzemin yaptığı kabak çiçeği dolması ve lokum pilavları çok güzel olurdu. Giritlilere ait yemekler çok önemliydi. Bodrum mutfağında. Mürekkepli sübye, ahtapotlu pilav… Komşumuz Kibariye teyze onu çok güzel yapar. Ahtapotun çok iyi çırpılıp yıkanması, sübyanın mürekkebi ile haşlanması, pişirilmesi çok önemlidir. Bir de şevketibostanla çok güzel yemekler ve mezeler yapılır.

Yengin Arda'nın teyzesi Muzzez Ata, öğrencileriyle bir geçit töreninde, 1960'lı yıllar.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: O zamanlar mahallenin lokman hekimlerinin olduğu yıllardı. Çocukluğumda kumsalda ayağımı bir cam kırığı kesmişti. Komşumuz İstanköylü Fatma Hanım teyze, o kesiğin üzerine hemen elma yağı basıp durdurmuştu kanı.

Nusret Yengin, eşi Hacı İbrahim kızı Emine, kızları Muazzez Ata, Şadiye Aşkın, Sevdiye Arda ve Hayriye Arda, 1980.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Çocukluk yıllarımdaki Bodrum'la günümüzdeki Bodrum arasında çok fark var. Biz mesela Kuşadası'ndan gelirdik, ulaşım çok daha zordu ama o bitmek bilmeyen yolda kavuşacağınız güzellikler aklınıza geldiği için içiniz içinize sığmazdı. Bu kadar trafik de yoktu. Bugün Yalıkavak'a gitmek bile bir saatinizi alıyor. Göç ve yapılaşma ile birlikte Bodrum, sahip olduğu değerleri yitirmeye, mimarisini kaybetmeye başladı. Yalıkavak'ta, Türkbükü'nde, Gündoğan'da camekanlı, büyük binalar mimarideki bu bozulmanın en rahatsız edici örneklerinden. Ege'nin karşı yakasındaki Yunan adalarında yerel doku tamamen korunmuşken bizdeki bu manzara üzüntü veriyor.

Bodrum Belediyesi hizmet yapmak istiyor. Memnun olduğum hizmetleri var fakat büyükşehir yasası ile Bodrum'un beldeleri yeterli hizmet alamamaya başladı. Bodrum Yarımadası büyük bir yarımada. Böyle bir şehri yönetmek, bu şehrin kalabalığının ihtiyaçlarını karşılamak zor. Bodrum'un çözülmesi gereken acil sorunlarının başında trafik, su ve elektrik altyapısı geliyor. Çok kısa sürede 50 bin kişilik nüfustan, yaz aylarında iki buçuk-üç milyon nüfusa ulaştı bu şehir. Ne yazık ki hükümet ve belediyeler uyuşmadığı zaman gerekli yatırım yapılmıyor. Belediye, kendi yağı ile kavrulmaya çalışıyor. Ayrıca şehrin gelirlerinin, bu şehre dönmediğini görüyoruz. Örneğin, güzel bir liman projesi vardı, geliştirilemedi ve askıya alındı. Yeterli liman olmadığı için birçok yat sahibi Bodrum'da konaklamak yerine yurt dışına gidiyor.

Belediyenin kültürel etkinliklerinin, özellikle festivallerin yılın tamamına yayılması gerekiyor. Bir şekilde Bodrum'un aynı zamanda bir kültür-sanat şehrine evrilmesi; turizmciler, otelciler, tekne sahipleri ve esnaf için olumlu olur. Ayrıca doğalgaz hattının Bodrum'a ulaşması, Selçuk'a kadar gelen trenin Bodrum Havalimanı'na gelmesi enerji maliyetlerini düşürürken Bodrum'un cazibesini artırabilir.

Bodrum esnafının ve işletmelerin kendilerine çeki düzen vermesi, 'Bodrum pahalı bir yer' algısının kırılması, turizm polisi, turizm zabıtası adı altında sivil görünümlü memurların da görev yaptığı birimlerinin oluşturulması veya etkin hale getirilmesinin de Bodrum turizmine olumlu katkı yapacağına inanıyorum.

Tepecik Mahallesi

Yılmaz Kıvılcım, (1962 doğumlu).

Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 19 Haziran 2023.

Aile tarihi: Babamın adı Celal, annemin Makbule. İslamhaneleri köyü doğumluyum. 2 yaşından bu yana Bitez'de yaşıyorum. Çiftçi bir ailenin çocuğuyum. Babam karasabanla çift

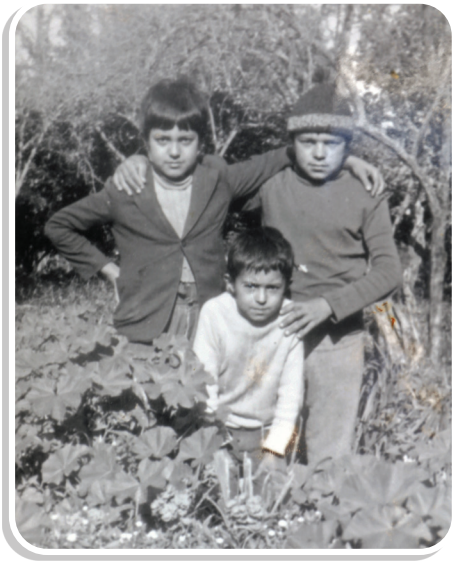
sürerdi. Biz de ona yardım ederdik mandalin bahçelerinde. Dedemin Adı Hasan Özsezgin. Babamın babası da denizde vurgun yemiş, belden aşağı felçti.

Ailem karakeçili Yörüğü. 4. Murat 1600'lü yıllarda Musul Kerkük'e sefer yaptıktan sonra dedelerimizin dedelerini getiriyorlar. Biz size Akdeniz'de yer verelim diyorlar. Çünkü burada Yunanlılar ve İtalyanlar hâkim. Denizli Acıpayam bölgesine getiriyorlar önce. Ailelerin bir kısmı Aydın'a bir kısmı Antalya'ya, bir kısmı da bu bölgeye gelip gitmeye başlıyor. Daha sonra yerleşiyorlar. Yerleşik Yörük oluyorlar.

Yılmaz Kıvılcım'ın dedesi Hasan Özsezgin, 1930'lu yıllar.

Aile isimleri ve lakaplar: Kamberler, Kâmilağalar, Efeler, Tuluplar, Hacematlar… Bitez'in bir tarafı zaten Hacematlar, diye geçer. Babam da Ortakentli Hacıömerler'den diye tanınır.

Yılmaz, Mehmet, Hasan ve Hüseyin Kıvılcım, 1973.

Üretim ve ekonomi: Dedem süngerciydi. Burada zaten süngercilik, palamutçuluk ve kaçakçılık varmış ilk zamanlarda. Buradan palamut, hayvan kaçırıyorlar, Yunan tarafından da gaz yağı, demir, kahve ve yiyecek getiriyorlarmış. Benim yetiştiğim dönemde dedemin keçileri, develeri vardı, ben develeri çekerdim çan sesleri arasında.

Yılmaz- Emine Kıvılcım, 1982.

1950 yılında Bodrum'a gelen Nalbantoğulları'nın getirdiği mandalinelerle başladı Bodrum'un ticareti. Daha önce buranın geçimi badem ve palamutmuş. Bu palamutları Yunanistan'a, Kos Adası'na götürürlermiş küçük balıkçı tekneleriyle. Kalimnos'tan Nalbantoğulları burada ticaret yapıyormuş. Adam Bodrumlulara borcunu ödeyemeyince ben size mandalin fidanı vereyim diyor. 300 tane fidan veriyor. Böylece Bodrum'da mandalincilik başlıyor. Daha sonra Ömer Aras ve Aras ailesi bu işi devam ettiriyor. Bodrum'un her yeri mandalin oluyor. Mandalinler geliştikçe, özellikle 1960 yılında üretim artıyor. Çekirdekli, hoş kokusu olan bir mandalindir. 1980'li yıllardan sonra burada turizm başladı, mandalinler kesilmeye başladı ve İstanbullu Bodrum mandalinasının tadını unuttu.

Yılmaz Kıvılcım, evinin önünde, 1980.

Ben 17 yıl vergi dairesinde çalıştıktan sonra istifa ettim ve nakliye işine başladım. Bodrum'un ilk okul servisçisiyim. İki oğlum var, biri doktor biri sanatçı.

Yılmaz Kıvılcım, Ağaçlı ilkokulu, 1975.

Millî Mücadele ve savaş yılları: Büyüklerimizden Çanakkale'de kalanlar olmuş. Bir de dedemi Alman harbinde askere almışlar. Önce İzmir Bornova'ya götürmüşler. Daha sonra kaleye almışlar. O sırada her askere Bodrum-Kızılağaç arasında 10 metre yol yaptırmışlar. Dedem 1-2 gün de orada çalışmış.

Çocukluk ve okul yılları: İlkokulu Bitez, o zamanki ismi ile Ağaçlı İlkokulu'nda okudum. Biz sahil kısmına Yalı diyoruz. Oradan yayan yürüyerek buraya geliyorduk iki kardeşimle. Ortaokulu Bodrum'da okudum. 1978-1979 yıllarında askere gidip geldikten sonra 1993 yılında Muğla Ticaret Lisesi'nden mezun oldum.

Mehmet ve Yılmaz Kıvılcım, 1976.

Yımaz Kıvılcım, Ağaçlı (Bitez) İlkokulu, 1975.

Çocuk oyunları: Saklambaç, tutmaca, ceviz oyunları oynardık. Kendi yaptığımız uçurtmaları uçururduk. Annemin ekmek yaptığı hamurdan çalarız biraz, gazete kâğıdı veya mandalin kasalarının içine konulan kağıtlarla ve üç tane kargıyla uçurtma yapar, hamurla yapıştırıp uçururduk. Fazla oyuna daldın mı dayak vardı. Öyle özel oyun zamanı yoktu.

Kutlama ve eğlenceler: Her gün sabah andımızı okuyup Atatürk'ü anarak güne başlardık. Bu yüzden millî bayramlar da Atatürk'ün ölüm yıl dönümü de çok anlamlıydı bizim için. Bayramlarda en yeni elbiselerimizi giymeye çalışırdık. Lastik ayakkabımız yırtıksa akşamdan ocağın başında maşa ile yapıştırırdık. Burası deniz memleketi olduğu için Kabotaj Bayramı da kutlanırdı.

Kıvılcım ailesi albümünden bir düğün fotoğrafı, 1965.

Bodrum'da bir köy düğünü, Kıvılcım ailesi albümünden, 1980.

Kıvılcım ailesi albümünden bir düğün fotoğrafı, 1980'li yıllar.

Bodrum'da Yörüklerin bir sünnet düğünü, sünnet çocukları Emre ve Yiğit Kıvılcım, 1990'lı yıllar.

Düğün gelenekleri: Bodrum'da düğünler bir hafta sürer. Pazar günü oğlanevinden kızevine yapılan ağırlık dediğimiz hediyeler gelir. Kızevinde bunlar sergilenir. Oraya kızın eşyaları serilir, o ailenin en yakınları gelip bakar. Noksanı varsa, biri çıkar o yatağı ben alacağım derdi mesela. Ağırlık geldiği gün oğlanevinde düğün başlar, o gün pilav yapılır. Pilav günü, derler.

Mehmet ve Yılmaz Kıvılcım, 1976.

Pazartesi gününden itibaren insanlar gelir. O zaman tüp yok, elektrik yok. Düğüne gelenler eşeğine iki tane odun, buğday, incir sarar. İkram için yardımlaşma olur böylece. Çarşamba günü imece olarak hamur kesme yapar kadınlar. Perşembe günü çalgılar gelir; asıl eğlence cuma ve cumartesi olur. Kimisi tef çalar, kimisi dümbelek. Pazar günü yatsı namazından sonra hocayla cemaat gelir hayırlı olsun diye dua okur. Şimdi düğün başladığı zaman içkili eğlence oluyor. Pilav başladığı zaman ev sahibi havaya ateş ederdi ama o kadar.

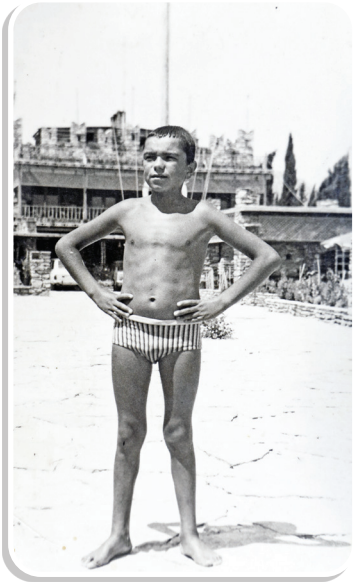
Bodrumlu Gençler Bodrum Lisesi önünde, 1979.

Asker uğurlaması: Daha önce olur muydu bilmiyorum ama ben giderken arkadaşlarla yaptık. Orkestra geldi, tavuklar pişirildi, yemekli eğlence oldu.

Mutfak kültürü: Tatlılardan keten helvası, kaşık helvası, höşmerim, muhallebi yapılır. Keten helvası dediğimiz pişmaniyedir. Yaşlılar komşular, en soğuk poyraz günlerinde bir araya gelip elbirliği ile çekiştire çekiştirire keten helvası yapar.

Doğaüstü varlıklar, korku unsurları: Büyükler, çocukların gitmesini istemedikleri tehlikeli yerlerle ilgili; oraya gitmeyin, hot hot çıkar oradan derlerdi.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Kocakarı ilaçları eskiden beri vardı. Sırta kupa yapıştırırlar, kan alırlar. Ada çayından yağ çıkarılır. Üşütenin göbeğine, ayak altına, kasıklarına kekik yağı sürülürdü. Çocuklara da şekerin içine bir damla damlatıp, suyla birlikte içirirlerdi. Sağlık için ve sıcak tutması için kışın soğuk keten helvası tüketilirdi.

Bitez'in ilk oteli olan Şah Motel önünde Yılmaz Kıvılcım, 1975.

Yılmaz Kıvılcım, Bitez Yalısı 1975-1976.

Deniz kültürü: Evimiz denize yakındı. Dayım öğretmişti; ağ tamiratı yaparım, serme örerim. İyi de kullanırım. Balık yakalarım. Levrek, kefal, uslu sarpa, deli sarpa, ahtapot çok yakalardık eskiden. Şimdi tezgâhtan aldığımız balıkların içinde, balıkların kendinden büyük yumurtası var.

Afetler: 1948 yılında Girel'de büyük bir yangın olmuş. 1980'li yıllarda Gaz Deresi'nde de bir çöplük yangını olmuştu.

Yılmaz Kıvılcım, Aktur, Arşipel Restorant'ta çalışırken,1979.

Yılmaz Kıvılcım kasap dükkanında çalıştığı yıllar, Mustafa Bey ve Yılmaz Kıvılcım.

Turizmin gelişimi: Türkiye'nin hemen hemen her yerini gezdim taşımacılık yaparken. Turizmin gelişmesi için öncelikle her şey dahil sisteminin kaldırılması ve kontrollerin iyi yapılması lazım. Şu an kontrolsüz bir turizm var. İşletmeyi açıyor, iki sene vergi dairesinin haberi olmuyor. Taşımacılıkta da işletmecilikte de öyle. Örneğin Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde taşımacılık yapan birisi teşvik yasası ile indirimli araç alıyor ama burada benimle rekabet yapıyor.

Beklentiler: Turizm başladı başlayalı Turgutreis, Akyarlar, Kadıkalesi yollarında yapım ve tadilat ihtiyacı var. Bir de Muğla Büyükşehir Belediyesi, Kızılağaç yolunda kanalizasyon çalışmasını yıllardır bitiremedi. Çevre Bakanlığı ve Muğla Belediyesi arasında bir yetki karmaşası var. Bodrum belediye başkanımızı seviyoruz ama eksikler var tabii. Ekonominin, memleketin durumu belli.

Yücel Ziylan, (1944 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 11 Temmuz 2023.

Çarşı Mahallesi

Babamın adı Hasan, Annemin adı Fatma. Babam, soyadı kanunu çıkınca ışık anlamını taşıyan Ziylan soy ismini almış. Ailemiz Girit'ten gelmiş. Dedemin oradaki lakabı Makri Halil Akili, yani Uzun Boylu Halil.

Aile Tarihi: Kanuni Sultan Süleyman, Rodos'u aldığında iskân politikası gereği Konya-Karaman çevresinden aile götürmüş oraya. 1663 yılında Fazıl Ahmet Paşa tarafından Girit alınınca Konya merkezden aile götürmüşler. Bizim aile de 1750 senesinde Konya'dan Girit'e göç ediyor. Miras meseleleri olduğu zaman ailemizle ilgili bu kayıtlar çıkıyor.

Dedelerimiz Konya'da çiftçilik yaparmış. Girit'te Spinalonga Adası'na yerleştirmişler bizimkileri. Geldikleri coğrafya ve kültür itibariyle intibakta zorluk yaşamışlar önceleri ama sonra denizci olmaya başlamışlar.

Fatma ve Ali Ziylan, çocukları Yücel, Tuncel ve Sertel ile birlikte. 1950'li yıllar.

Bizimkiler Rumlarla anlaşırmış fakat zaman zaman hır çıkarmış. Kahvede ayrı bir yere otururlarmış. Ortalık karışınca, bizimkiler mübadeleden bir sene önce muhacir olarak gelmiş. Girit'ten ayrılırken bir daha döneriz diye düşünmüşler. Dedem 1897 senesindeki katliamdan sonra ailesini tekne ile İstanköy'e getirmiş. Balıkçılık yapmaya devam etmişler. 1914 yılına kadar orada kalmışlar. Birinci Dünya Savaşı ve Alman işgali başladığı için babamın o ortamda doğmasını istememişler. Babaannemle dedem Turgutreis'e, Karabağ Mahallesi'ne gelmiş. Turgut Karabağlı'nın yanında kalmışlar. Babam 1915 yılında doğmuş, savaş bitince tekrar İstanköy'e dönmüşler.1922'ye kadar orada kalmışlar. Orada İtalyan mektebine başlamış babam.

1922 senesinde Bodrum'a geliyorlar. Gelenlere, oradaki malları kadar burada da mal veriyorlarmış. Dedemin bir teknesi, bir de evi olmasına rağmen, şimdiki Halikarnas'ın karşısından bir ev ile Dirmil köyünde 17 dönüm bir tarla vermişler. Böylece Bodrum'daki yaşamları başlamış. Ancak ailenin bir kısmı İstanköy'de kalmış. Mesela halamlar 1933 senesinde gelmişler Bodrum'a.

Kurtuluş Savaşı zamanı Yunanlılar kendilerinin galip geleceğini tahmin ettikleri için şölen hazırlıkları yapıyorlarmış. Anadolu'yu ele geçirmeyi hayal ediyorlar. Sakarya Savaşı'ndan sonra bizimkiler neşelenmeye başlamış.

Yücel Ziylan, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla birlikte, Turgutreis Ortaokulu, 1958.

Okul yılları ve çocuk oyunları: İlkokulu ve ortaokulu Turgut Reis okulunda okurken babama yardıma da giderdim. Ona yemek götürür, evin ekmeğini çarşıdan alırdım.

1959'da ortaokulu bitirdim. İstanbul'da bir akrabamız vardı. Onun da desteği ile İstanbul'da Vefa Lisesi'ne kaydoldum. 1962'de mezun oldum. Üniversite imtihanını kazanarak İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'ne girdim. 1967'de mezun oldum. O yıllarda üniversiteyi bitirip Bodrum'a dönen yoktu. Çünkü küçük yer olduğundan, okumuş insan için çalışma imkânı bulunmuyordu. Ben üniversiteyi bitirip de Bodrum'a geri dönen üçüncü kişiyim. O yıllarda turizm zaten yeni yeni başlıyordu.

Çocuklukta çember çevirir, gaz tenekesinden kayıklar yapar, yüzdürürdük. Çelik çomak oynardık. Deniz yosunlarının üzerinde birisi kamasını saplar diğeri onunkinin üzerine atıp diğer kamayı kaldırmaya çalışırdı. Hırsız polis, harpçilik oynardık bir de.

Üretim ve ekonomi: Dedem buraya gelince de balıkçılık yapmış. Güvercinlik'te ağ atarmış. Balıkları köfelere koyup eşekle Bodrum'da ve çevre köylerde satarmış. Tabii para filan yok köylerde. Balığı verip karşılığında yumurta, bal, incir gibi şeyler alırmış.

Dedem vefat edince, babam 10 yaşında yetim kalıyor. Babam çok zekiymiş, 12 yaşında milli eğitimden gelip nineme bu çocuğu sana hiç masraf yaptırmadan okutmak istiyoruz, demişler. Ninem, evin tek erkeği olduğu için istememiş okumasını. Babam da mecburen çalışmaya başlamış. Önce palamut ve incir hamallığı yapmış. Sonra sanat öğrenmek için bir marangozun yanına girmiş. Ama karın tokluğuna çalıştığı için çıkmış marangozun yanından.

1933'te 17 yaşındayken, Kızılhisarlı Mustafa Paşa Camisi Vakfı'na bağlı dükkânlar, bakanlık tarafından ihaleye çıkarılmış. Babam da Dirmil'deki tarlayı satıp bir dükkân ihalesine girmiş. İstanköy'de eniştesinin yanında çalışırken biraz ayakkabıcılığı, saya dikmeyi öğrenmiş. Makine de getirmiş oradan. O zaman uskar ayakkabı, deri çizmeler filan yapılıyor Bodrum'da. Neyse, babam ihaleye girdiği zaman Turgutreis'in zengin bir ağası, Kara Ömer Ağa da ihaleye girmiş. Fiyat yükselince Barkalı Selim diye aklıselim bir adam Ömer Ağa'nın yakasına yapışıyor; garibanın malına mı göz diktin diyor. Ağa da çekiliyor ihaleden. Babam sonra eski bir ayakkabıcıyla beraber günde 5-6 çift ayakkabı yapmaya başlıyor. Orada liman başkanlığı da olduğu için o hareketliliğe cevap verebilmek amacıyla ticarete başlıyor. Tekel maddeleri, kırtasiye malzemeleri, devlet daireleri için pul satışına başlıyor. Babam bir müşteri bir şeyi 3 defa sorunca muhakkak onu getirirdi. Gömlekten kravata, tekne boyasından urgana çeşit çeşit ürün satardı.

Yücel Ziylan Bodrum'da, Kale Caddesi'nde açtığı 'Yeni Eczane' önünde, 1968.

Bodrum'da eczanecilik: Okulu bitirip 1967 senesinde Bodrum'a döndüğümde 1963 yılında

açılan Defne Eczanesi isminde bir eczane vardı. Ben de Bodrum'un ikinci eczanesi olarak Yeni Eczane'yi açtım. Daha sonra onlar Ankara'ya taşındı. İki sene Bodrum'da tek eczane olarak kaldım. 1969'da bir arkadaşımız daha eczane açtı. Tam turizmin başladığı yıllardı. Mesela birisi garajdan gelir, balıkçının, pansiyonun yerini sorar, elimle tarif etmez bizzat götürürdüm. Bir müşterinin özel bir ihtiyacı olduğu zaman yok demez İzmir'den getirirdim. 1968 senesinde, eczaneye mesul müdür bırakarak askere gittim. 1970'de askerden dönünce evlendim. İki çocuğumuz oldu.

Kale Caddesi, 1940'lı yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi).

1950 ve 1960'lı yıllarda Kale Caddesi esnaf ve zanaatkârları: Ben Kale Caddesi'ndeki değişime çocukluğumdan bu yana tanıklık ediyorum. Babam 1931 yılında dükkânını açmış. 1964'te abime devretti. Kale Caddesi'nde babamın ayakkabıcı dükkânına gidip gelmeye 1950'de başladım. 73 senedir Bodrum Kale Caddesi'ni yakından tanıyan, bilen, değişimi gözlemleyen tek insanımdır bekli de.

Abim ortaokuldan sonra okula devam etmedi. Babama yardımcı oldu. Babam da 1964 senesinde abim evlenince dükkânı ona devretti. Dükkânımızda şimdiki büyük marketlerden daha çok çeşit vardı. Ayrıca depolarımız da vardı. Barut, gaz, gres yağı, benzin, boya, bakkaliye, züccaciye, giyim, hırdavat… Yani bütün ihtiyaç malzemeleri satan büyük bir işletmeydi. Başörtüsü bile vardı. Halat, zincir kilitleri, deniz motorları, motosiklet, traktör… Yani ihtiyaç neyse, revaçta olan neyse onu satıyorduk. Ayrıca babam bunun yanında narenciye işine de girdi. 3 tane bahçe yaptı. Ben üniversiteyi bitirince, 1967'de babam bana sermaye verdi ve eczaneyi açtım.

Kale Caddesi, 1940'lı yıllar, (Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi).

Caddenin cami tarafı girişinde Babam Ali Ziylan'ın dükkânı, onun yanında iskele bakkaliyesi, onun yanında da Kaymakam Berber lakaplı bir berber vardı. İbrahim Denizaslanı'ydı adı. Aynı zamanda muhtarlık da yapıyordu. Çok titiz bir insandı, çok güzel giyinirdi. Muhtarlık yaptığı için kaşe vardı elinde, oturma belgeleri düzenlerdi. Onun yanında da iki kardeşin terzi dükkânı vardı. Onların da lakabı Kokaçi'ydi. İbrahim ve Ahmet Nalbantoğlu kardeşler vardı. Onlar yaz aylarında dikişlerini cadde kenarında, sandalye üzerinde dikerdi. Hasan amca adında bir imamımız vardı. O da dondurma satardı. Adamın fazla parası olmadığı için lastiği sık sık patlar, bizim dükkâna gelir, yama alırdı. 1950'li yıllarda çevirme usulü ile tahta fıçının ortasına oturtulan, etrafına buz konulan çinko kap içinde limonlu dondurma yapardı. Cami imamıydı ama öğle ile ikindi, ikindi ile akşam arası mahallede dondurma satardı. Onun yanında kunduracılara toptan malzeme satan Camal ve abisi Salih Uslu

Kale Caddesi esnaflarından Emin Arda'nın deri dukkanı, 1970'li yıllar,
(Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi).

vardı. Kösele, deri ve tahta çiviler satarlardı.

Diğer tarafta, 5 dükkân ileride Kahveci İsmail Oran amca vardı. Aramıza gerilen ipi çekince dükkânındaki zil, tıngır tındır çalardı. Kahvenin önüne çıkar, kim ne istiyor diye bakardı. Tiziz, üstü başı tertemiz bir insandı. Onun yanında Ali amcanın bakkaliyesi, onun yanında Girit'ten gelme muhacir, yağlı boya üreten Topal Hayrettin amcanın dükkânı vardı.

Sabahleyin ciğer yapılırdı çarşıda. Çeyrek ekmeği açıp yağına batırıp arasına ciğer koyup satardı. O ciğercinin yanında Fransız Veysel lakaplı bir amcamız vardı. Eli maharetliydi. Sarışın, renkli gözlü bir insandı. Saat, gaz ocağı, kilit tamirlerini yapardı. Onun yanında kayınpederim Süreyya Öneş'in kunduracı dükkânı vardı. Süreyya Bey hem kundura yapıyor hem de diğer kunduracılara deri ve kösele satıyordu. 4-5 tane de kalfası vardı. Onun da ustası Kunduracı Refik'ti.

Süreyya Bey'in dükkânını satın almasının şöyle bir hikâyesi vardı: 1933 yılında çarşıdaki 3 vakıf dükkânı ihaleye çıkmış. Mumcular'dan yanında yarım teneke altını ile Bodrum'a gelen Topanoğlu lakaplı Osman amca iki oğlunun ticarete atılması için dükkân almak istiyor. Biri de bizim kayınpedere verilsin diye üç dükkânın ihalesine giriyor. O, ihaleye girdi diye kimse girmedi. Üç dükkânı aldı ve bir dükkânı da değeri karşılığında Süreyya Bey'e devretti. Çünkü Süreyya Bey'in babası Osmanağa'ya din dersi vermiş köyde. Süreyya Öneş piyasayı biliyor, Osman Ağa da çocuklarını denetlemesini, akıl hocalığı yapmasını istiyor. Zerafete bak… Osman Ağa cuma günleri Bodrum'a indiği zaman önce Süreyya Öneş'in dükkânına uğrar, çocuklarını sorarmış. Çocuklar da Süreyya Öneş'e akıl danışırmış.

1970'li yıllarda Bodrum Çarşısı, (Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi).

Oradan ötede bir postane binamız vardı. Daha ileride Tevfik Karakaya'nın işyeri vardı. Mandalin kâğıdı, kasası satardı. İleride Ali Eriş ile Hüseyin Eriş'in gramofon, ampul, pil, kumaş gibi şeyler sattığı dükkân vardı. Camiden girişte sağ kolda lokantacı Subaşı Ali amcanın dükkânı vardı. Girit'den gelen bir adamdı. Çok güzel yemek yapardı. Yanı başında Ahmet Nalbatoğlu'nun petrol, gres yağı gibi şeyleri sattığı dükkânı, yanında tarım kooperatifi, yanında Galipzadelerden Galip Ağa'nın manifatura dükkânı, ileride Kunduracı İsmet Usta'nın, yanında Polis Hüseyin'in kundura dükkânı, yanında Mustafa amcanın tatlıcı dükkânı, yanında Kör Hüseyin'in kahvesi, Koca Bacaklar'ın Birol'un dükkânı, Ali Karabağlı'ın bakkalı, Galip Evirgen'in dükkânı vardı.

Bodrum'un nüfusu 3 bindi ama esnafı çoktu. Köylerle beraber 17 bin nüfusu vardı. Sanayiciler de daha önce Yahudilerin ticaret yaptığı iç taraftaki dükkânlardaydı.

Bayram kutlamaları: Türkiye genelinde olduğu gibi Bodrum'da da Cumhuriyet'in onuncu yılı için büyük etkinlikler planlanmış. 1932 senesinde kaymakam bey önderliğinde bir komite toplanmış. Cevat Şakir de o dönemde belediyenin bahçıvan kadrosunda. Cevat Şakir, ben size Safiye Ayla'yı getirebilirim demiş. İzmir'den komşusuymuş. Bodrum'a gelmiş Safiye Ayla konser için. Muğla valisi de gelmiş. Safiye Ayla, belediye binasının üst bölümünde protokole konser verirken Cevat Şakir'i

aramış gözleri. Nerede Cevat, demiş. Bu toplantı protokol için düzendi, demişler. Safiye Ayla, üzülmüş; konseri yarıda bırakıp Hüseyin Avni ile beraber ayrılmış oradan. Cevat Şakir'in deniz kenarındaki evine gitmişler. Daha sonra yanlarına ud alıp atlamışlar bir tekneye. Cevat Şakir de küreklere geçmiş. Halikarnas Disko ile kale arasında sabaha kadar gitmiş gelmişler sandalla. Bu arada da bütün Bodrumlulara konser vermişler.

Bu bayram kutlamaları ile ilgili şöyle bir hikâye de var: 10. yılda memur kesimi takım elbise giyecek, şapka takacak, kravat takacak diye kural koymuşlar. Şapka yok Bodrum'da. İstanköy'den getirtmişler. Gravat da yok... Cevat Şakir'in hanımı ile biçki-dikiş öğretmeni bir şablon çıkartıp kravat dikmişler.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Bizim düğünümüz kısa sürdü, tek bir balo ile evlendik ama esas olarak Bodrum'da düğünler bir hafta sürerdi. Eskiden bir delikanlı ilkokulu bitirince bir sanata yöneliyordu. Kimi marangoz, kimi tenekeci, kimi terzi yanında 19 yaşına kadar mesleği öğreniyordu. Babası tarlasından birkaç dönümü oğlanın üzerine yapıyor, çocuğu nişanlıyor, çocuk askere gidiyordu. Baba, o dönünceye kadar evini yapıyordu. Sonra da evlendirip dükkânını açıyordu. Yani evlenecek erkeğin, evi ya da dükkânı olması lazımdı.

Suzan-Yücel Ziylan, 1970'li yıllar.

Kızın çeyiz sandığında iğne oyaları, yorgan, yatak, halı olurdu. Damat da bir yer sofrası, 2 tahta divan ve raflarını alırdı. Evler 50 metrekare olur, evin ortasında gardırop, sağ tarafında yer ocağı, mutfak ve bir masa olurdu. Sol taraftaki odada iki divan vardır. Orada yemek yenildikten sonra ocaktaki kömürler oturma odasına getirilir. Yatma vakti gelince divanın arkasındaki yastıkları kaldırırlar. Anne-babanın biri bir tarafa, biri bir tarafa, çocuklar da yerdeki şiltelerin üstünde yatardı. O, 50 metrekarenin ön tarafında yaşam isminde bir yer olurdu. Üzerine dallardan veya asma yaprağından gölgelik yapılır, yılın 9 ayı orada oturulurdu.

Düğünlerde bir darbuka, bir kemane oluyordu. Sonradan cümbüş girdi işin içine. Düğünü darbukacı kadın idare ederdi. Kimin ne zaman hangi havayı oynayacağına o kadın karar verirdi. Mesela darbukacı kadın ortaya çıkan kızın yapısına göre bakar; ince, narin biri ise kekliği çalardı ona. Oynayacak kadın ağırsa, Ağır Kerimoğlu'nu veya Demircileri çalardı. Kızların oyunu bitince oğlanlar başlardı. Oğlanlar oyuna çıkınca ben şu havada oynamak istiyorum, derlerdi. Bir dayıbaşı olurdu. İçkinin dozunu kaçıranları ya da oyunu bırakmayanları güzelce kenara çekerdi.

Düğün yerinde 25 santim eninde, 10 santimetre kalınlığında kalaslar, briket tuğlaların üzerine konulur, düğene gelenler onun üzerine otururdu. En önde kız anneleri, arkalarında da kızları otururdu. Bir yenge, kızları teker teker oyuna kaldırırdı. Bu arada erkekler arkada izlerdi kızları. Kızlar düğünde beğenilirdi. Kız oyuna kalktığı zaman, 'hak eden' kıza para atabilirdi. Kızın abisi, babası ya da nişanlısı varsa o para atabilirdi. Dışarıdan biri para atarsa kavga çıkardı. Kavga çıktığı zaman da önde oturan kız anneleri kızın koluna girip 'hadi gız gari' deyip kaçarlardı meydandan.

Bodrum yöresel halk oyunları ekibi, (Anılarla Bodrum Sohbetleri arşivi).

Bodrum türküleri: Yörenin folklorunu yörenin iklimi tayin ediyor. Bizim burada uzun hava yok, âşık havaları yok. Burada ılıman iklim var, yanık uzun havalar yok. Türkü sözleri ve ritimleri bile

doğadaki hayvanlardan alınmış. Mesela keklik; iki çeşit keklik türküsü vardır bizde. Hızlı olanı 9/8'lik, yavaş olanı 9/4'lük vuruşlarla oluyor. Kekliğin zarif yürüyüşü ve hareketleri kadınların, kartalın ağır, vakurlu yürüyüşleri de erkeklerin oyununa yansıyor. Bodrum da en çok söylenen, oynanan türküler kadınların oynadığı 9/8'liktir. Bodrum yöresinde benim bildiğim 17 türkümüz var. Türkiye'de bu kadar sayıda türkü yakılan başka bir ilçe yok. Türkülerimizin hepsinin de bir hikâyesi vardır.

Kadınlara söylenen Keklik'i söyleyeyim size:

'Keklik kondu kesmeye (keseme, ağacın dalı) /Sular indi çeşmeye/ çoktan gözden kestirdim seni alip kaçmeye / Bağlarım aman yeşil yeşil bağlarım / Bağlarım aman çekirdeksiz bağlarım / Yarim ekser, onun için ağlarım.

Keklik kondu çalıya / Sular indi yalıya / Merak etme sevdiğim / Gacacağız salıya.

Bağlarım aman çekirdeksiz bağlarım / Yarim ekser onun için ağlarım.'

Bir de Sepetçioğlu türküsü var. Aslı Kastamonu türküsüdür. 9/8'lik ama ritmi uyduğu için burada da oynanıyor:

'Sepetçioğlu sepetini satamamış / Garısına naylon çorap alamamış / Haydin yavru delenli delenlive / Paren çoksa evleni evlenive / Paran yoksa yelenli yellenive.

Sepetçioğlu gendi yapar bahçayı / Nerden buldun cıngılı götlü Hatça'yı. / Hadi yavrum delenli dellenive / Haydin yavru delenli dellenlive / Parem çoksa evleni evlenive / Paran yoksa yelleni yellenive.'

Kerimoğlu Eyüp Efe (1882 -1901).

Erkek oyunlarında da burada geçen olaylar var. Bir tanesi Kerimoğlu olayı: Kerimoğlu Karaova'ın Karanlık yerinde eşkıyalık yapıyor. Aynı zamanda da burada Hüseyin Ağa'nın korumacısı. Çünkü eskiden her ağanın bir korumacısı varmış. Bir ihtiyacı olduğu zaman ağadan alırmış, o da ağayı koruyup kollarmış. Kerimoğlu Bodrum'da çok eşkıyalık yapmış, çok maceraları var. Onun için de Bodrum'da yakılan türkülerden biri onun adınadır:

'Kerimoğlu eşkıyalık ediyo / Oyneyivesin zenginlerin yüreği / Kalkıvesin zenginlerin yüreği.

Kerimoğlu duvardan atladı / Tabancesi beşi birden patladı / Fur davulcu davulların inlensin / Ben gidiyom gavur Bodrum dinlensin / Ben gidiyom goca Bodrum dinlensin.'

Bu hızlı Kerimoğlu'dur. Genelde erkekler oynar. Erkekler oynadığı zaman meydan dar gelir, seke seke oynarlar. Bir de ağır Kerimoğlu var. Bu türkudeki Kerimoğlu'nun babasının adı Ali, diğer türküde Yusuf olarak geçer. Ali'nin oğlu olan Kerimoğlu 19 yaşındayken bir düğünde resmi kıyafetli birini öldürüyor. Daha sonra Ali'nin peşine düşüyorlar ve Muğla'nın dağlarında kıstırıp öldürüyorlar. Onun öldürüldüğü yerde Yatağan tarafında bir müze açılıyor daha sonra. Muğlalı bir bestekâr yakıyor türküyü:

'Heydülen de heydülen Karadağların zandalı da zandalı (sandal odunu).

Heydülen de heydülen Karadağ ların zandalı da zandalı.

Furulmuş da kaneyo kerimoğlu'Nun her hanı da her yanı.

Öf ülen de heyd ülen Yerkesiği'nlen şu Pisi'nin arası (Muğla'nın semtleri).

Hangi dağda bozulmu kermoğluylamn kör Arap'n arası.

Hey ülen de heyd ülen şu dalarda kekliği kalmadı.

Öf ülen de öf ülen of şu dağlarda kekliğin kalmadı.

Oynaver de kör Arap'ın sen oyna senden başka yiğit kalmadı.'

Ramazan manileri: Besmeleylen çıktık yola / Selam verdim sağa sola / İki gözüm Suzan Hanım bayramınız mübarek ola. Dolaştım dolaydan geldim / Düştüm, davulumu deldim / İki gözüm Nuran Hanım / Sizi arzuladım geldim.

Yeni cami çarşısına / Geçtim baktım karşısına / Ne hikmettir bayılırım batlıcanın turşusuna / Havuzun başı burmalı / Karşında divan durmalı / İki gözüm Onur Bey'im senin keyfini sormalı.

Suzan Ziylan, Meliha Öneş, Fatma Ziylan, Müşerref Dizdar, Meziyet Anlaşan, 1970'li yıllar.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Kocakarı ilacını Kumbahçe Mahallesi'nde Girit'ten gelen Afet hanımdı yapardı. Çocukken benim de birkaç tane çıban çıkmıştı sırtımda. Sarı bir merhem sürmüştü. Ada çayı ve kekik kaynatırlardı soğuk algınlıklarında. Elma çalısı dediğimiz ada çayının çalısıdır. Onun meyvesi elmaya benzediği için elma çalısı diyorlar. Soğuk algınlığı ve ateş düşürmekte etkilidir. Kırık çıkık işlerinde Osman amca ustaydı. Ebe olarak diploması olmayan Esma teyze vardı. Benim doğumumu da o yaptırmış. Daha sonra diplomalı ebe Sabiha ablamız geldi Bodrum'a. Burada epeyce çalıştı. Bir de diplomalı olarak Ortakent'e Fatma Hanım gelmişti.

Kekik yağı fazla yemek yendiği zaman, bir de bir yerin kanadığı zaman yarayı iyileştirir, kanamayı durdur. Elma yağı da sistit için ve bağırsak yollarında dezenfektan olarak kullanılır. Göğüste hırıltı varsa papatya ve hatmi kaynatıp içirirlerdi. Bir de bizim Girit'ten gelenlerin soğuk algınlığı ve bronşit olunca yaptığı ovalama un çorbası vardı: Bir yerde su kaynar, bir taraftan elini ıslatıp una daldırır, unu ovalayıp kaynayan suyun içine dökerlerdi. Kabızlık için de sinameki yaprağı kullanılırdı. Çocuklardaki gaz sancısı için papatya ve anason kaynatıp içirirlerdi. Çocukların gazını çıkarmak için karbonat kullanılmaya başlandı sonradan. 1 çay kaşığı karbonatı, 1 bardak suya koyup karıştırırlardı.

Bizde kupa almak-kupa çekmek de çok yapılırdı. Soğuk algınlıklarında hastayı yatırırlar, o özel kupaların içine pamuk koyup yakar, kupayı hastanın sırtına kapatırlardı. Rahatsızlık ileriyse hafif çizip kan akıtırlar. Elma yağını yalatıp hastayı terlemeye bırakırlardı. Sarılık kesen Ali amca vardı. Hastanın dilini kaldırır, kireç taşlarını keserdi. Ya inançtan ya da o müdahaleden geçerdi sarılık. Bodrum'da bir tek Mümtaz Bey vardı hekim olarak. O da hangi birine yetsin…

Bazı rahatsızlıklarda bilhassa yaz aylarındaki ishal vakaları için ilaç verirdik. Bir de vücut su kaybettiği için potasyum klorür ve sodyum klorürü paket yapıp, bundan iki tane eritip suyla iç derdik.

Bulaşıcı hastalıklar: 1940'lı yıllarda, bilhassa Gölköy'de sıtma vakaları olmuş. Oradaki bataklıktan kaynaklanmış, göbekleri şişmiş insanların. Babam kinin getirmiş yurt dışından hastalara. Bir de Atemrin diye bir ilaç. 1963'ten önce dükkânda tentürdiyot, oksijenli su gibi şeyler de satılırdı. Eczaneyi açtığım ilk yıllarda verem ve mide rahatsızlığı fazlaydı. 1940'lı yıllarda tifo da olmuş. Ama 1950'den sonra büyük salgın vakaları hatırlamıyorum.

Cevat Şakir Kabaağaç'a dair: Cevat Şakir'in hanımı Hamdiye Hanım 1925 yılında Cevat Bey'den bir yıl önce Bodrum'a gelmiş. Kaymakam ile birlikte bir ev bulmuşlar Bodrum'da. Bir ara Cevat Şakir

Hamdiye Hanım'dan ayrılınca geçim sıkıntına düşmüş. Yazılardan gelen telif ücretleri yetmemiş. Sonraları Hamdiye Hanım okul müdürü Süleyman Bey ile görüşüp anlaşıyor diye bir dedikodu çıktı. Hatta onunla evlenip, kınalı Ada'ya yerleştiler diye biliyorum. Cevat Şakir de karşı bahçedeki bir kızla evlenmiş sonra. Kızın çamurlu ayağının izi mermerde kalmış da Cevat Şakir onu çizmiş, kunduracıda kundura yaptırmış diye bir hikâye de anlatırlardı.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren ilacını benden alırdı. İstediği ilaçlar bazen bulunmazdı. İstanköy'den getirirdim. Her eczacılık günüde arar, tebrik eder, rahatsızlandığımı duymuşsa geçmiş olsun derdi. Zeki Müren'in cinsel tercihini bir tarafa bırakırsak adam gibi adamdı. Sözünde duran, Allah'tan korkan, intizar almaktan çekinen bir insandı.

Tektekçiler Sokağı'nda otururken bir müteahhitle tanışmış, evi almış, ikinci katını yaptırmak istedi. Müteahhit, paşam ben sana yaparım ikinci katını, yazın geldiğinde hazır olur, demiş. O da hemen parasını vermiş ama geldiğinde ne görsün. Kaba inşaatı anca birmiş, pencere yok, cam yok, döşemeler suyu geçirmiş, eşyalar mahvolmuş.

Suzan-Yücel Ziylan, çocukları Ali ve Aylin ile birlikte, 1982.

Ziylan ailesi, Bodrum kule evlerinin merdivenlerinde, 1988.

Değişim, gelişmeler: Eskiden esnafın kalitesi yüksekti, kravat takıyordu mesela esnaf o dönemde. Kahvecisi bile mecliste milletvekilliği yapabilecek düzeydeydi. Tiyatro, sinema yoktu ama eğlenceyi halk kendisi yaratıyordu. 1950 senesinde okula başladığımda nüfus 3 bin kadardı, halk fakirdi; gelir kaynağı incir, balık ve süngerdi. O günlerde çok yakın komşuluk ilişkileri, bölüşme vardı. Anahtar kullanmazdık.1953'e kadar elektrik yoktu. Sadece şehrin belli bir yerinde, akşam belli saatlerde motorla elektrik verilirdi. 1952'de Demokrat Parti iktidara geldiği zaman bir elektrik santrali kurdurdu ve şehre elektrik verilmeye başlandı. İnsanlar radyo ve buzdolabı almaya başladılar.

Beklentiler: Buradaki gelişmeler benim açımdan üzücü. 1950'li yıllarda halk fakirdi; nalınla okula gelen çocuklar vardı ama mutluydu insanlar. Buradaki cezaevi içinde mahkûm olmadığı için bir iki defa kapanmıştı. Suç oranı çok düşüktü. Köylere gidiş geliş zahmetliydi tamam ama Bodrum'u topyekûn Ankara nezdinde ele almak gerekiyor. Rantın önüne geçemiyoruz. Bir şehrin yaşayabilmesi için yolları, sokakları, otoparkları, çocuk parkları olması lazım. Bodrum'um kaldırabileceği insan sayısı belli. 1970-1980 arası meclis üyesiydim ben de. 1977'deki imar planı yapılırken imar müellifi Işık Hanım Bodrum'un kaldırabileceği kapasite 40 bin dedi. Planlar ona göre yapıldı. Ben 12 adanın bizde kalmamasına seviniyorum maalesef. Çünkü bizim elimizde olsaydı aynı rezaleti orada da yapardık. Bu hırsın önüne geçmek lazım. Böyle giderse İstanbul'da olduğu gibi Bodrum'u da yaşanmaz hale getireceğiz.

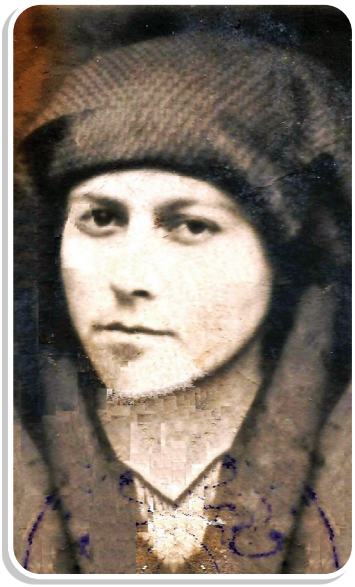

Zehra Denizaslanı (Levent), (1952 doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 22 Haziran 2023.

Aile tarihi ve mübadele anıları: Babamın adı İbrahim, annemin adı Melek. Anne sülalem mübadele ile Bodrum'a gelmiş. Kendilerine bir iskân evi vermişler. Annem de ben de o iskân evinde doğmuşuz. Kumbahçe Mahallesi'nde kapalı bir toplum içinde büyüdük. Atalarımız mübadele ile geldi. Hiçbiri Türkçe bilmiyordu. Bize bir yasak geldi bir ara, Rumca konuşulmayacak, dediler ama ister istemez herkes Rumca konuşunca, siz de öğreniyorsunuz. Bizimkiler konuşmayı çok sevmezdi. Geldikleri yerden bile bahsetmezlerdi. İçimize ajan soktularsa, bizi buradan da gönderirlerse diye kendi aralarında fısıltıyla Giritlice konuşurlardı. Anne sülalem Spinalonga Adası'ndan gelme. Baba sülalem Girit, Hanya'dan Fethiye'ye yerleşiyor. Mübadeleden önce orada çıkan isyanlardan, katliamlardan kaçıp gidiyorlar Fethiye'ye. Daha önce gelenler maddi durumları iyi geldi, eldekileri nakde dönüştürebildiler. Mübadele ile gelenler çok sıkıntı çekti. Çünkü neyiniz varsa, yok pahasına satıp, her şeyi arkanızda bırakıp meçhul bir göçe zorlanıp, yeni bir yere yerleşiyorsunuz.

Zehra Denizaslanı'nın anneannesi Girit doğumlu Fahriye Taş, 1950'li yıllar.

Zehra Denizaslanı'nın annesi Melek Taş, kardeşi Fahriye Levent ve kendisi, yanında eşi Ali Kemal, alt sırada Mehmet Taş, Naciye Levent, Ünal Levent ve Fahriye Taş, 1969.

12-13 kere gittim ben Spinalonga Adası'na. Orada denizci kesim çok az. Genelde tarım yapılıyor. Ancak anne sülalem de baba sülalem de denizci. Zaten denizi bildikleri için buraya geliyorlar. Dedem buraya geldiğinde de gümrükte kaptan olarak işe başlamış. Gökova körfezi boyunca sahil güvenlik görevi yapmış. Kürekli bir teknesi varmış, ara sıra rüzgâr olunca yelken açarlarmış. Mücadele ile geçmiş ömrü. Oradan biriktirdiği parayla bir piyade yaptırıyor. Annem, babamla evlenip Fethiye'den çıkıp geliyor. Babam da dedemin iskân evine yerleşiyor. Buraya mübadele ile geldikten sonra anneannem 28 yaşında sıtmadan ölüyor. Annemi ilkokul 3. sınıfta okuldan alıyorlar iki kardeşi ve anneannesi ile o çocukları büyütüyor. Evlenince de aynı evde oturmaya devam ediyorlar. Ben de o evde doğdum.

Denizaslanı soyadı: Bir gün büyük bir gemi geliyor. Gemiden yüklerin indirilmesi icap ediyor. Eşimin dedesi indirince, vay denizaslanı mısın sen, denilince lakap olarak kalmış.

Zehra Denizaslanı (Levent), Bodrum, 1955.

Çocukluk yılları: Bodrum'da geçmiş yıllarda şöyle bir sıkıntı vardı: Kumbahçe Mahallesi'nde mübadeleden önce Rumlar yaşıyormuş. Onların yerine Giritliler yerleşti. Ancak yerliler bu durumu kabul edemedi. Bodrum'un gavurlarıydık biz. Hepimizin tek ismi vardı; 'Mariyalar'… Zor yıllardı ama pes etmeyiz biz.

Babaannem de anneannem de genç yaşta ölmüş. Komşumuz Hayat abla bize saatlerce masal anlatırdı. Eğlencemiz oydu. 9 yaşında Bodrum'da halk kütüphanemiz vardı. Ben dünyayı o kütüphanede tanıdım. Okumayı, öğrenmeyi çok severim.

Üretim ve ekonomi / süngercilik: Denizcilik, en iyi bildikleri iş olduğu için dedem o yaptırdığı Girit modeli piyade ile dayım ve babamla birlikte çalıştı. Fakat Bodrum'da balığı satacak insan da yok o yıllarda. İstanköy'e gidip gelmek zor değildi, kontrol yoktu. Onlara balık satmaya başladılar. Sonra zaman içinde süngercilik yapmaya başladılar. Rumca da olduğu için ticaret yapakta zorlanmadılar.

Babam zaman içinde dedemin yanından ayrılıp Gökova'ya, gümrüğe kaptan ve memur olarak giriyor. Orada bir buçuk sene yaşadık. Biriktirdiği parayla o da bir balıkçı teknesi, piyade yaptırdı, ayrı bir eve çıktık. İstanköy'e balık satarak işleri büyüttü, tirhandil yaptırdı. O tirhandille süngercilik işi yapmaya başladı. Babam Bodrum'un ikinci büyük sünger tüccar olmuştu. Kalimnos'tan tüccarlar gelir, sünger alırlardı. Yunanistan, o zaman para ile ticaret yapmıyordu. Sünger karşılığında altın verirdi. Bizim evde 2 kilodan aşağı altın olmazdı. Yunanlı tüccarlar eksik olmazdı, 50 kişi çalışırdı yanımızda. Bahçe, süngerlerle dolardı. Dalgıçlarımız, balık adamlarımız vardı. Forma dalgıcımız olmadı bizim. Çünkü forma dalgıçlığı yapılırken Bodrum'da ciddi sayıda ölümler olurdu.

Bodrum'un en ünlü dalgıçları Girit'ten gelen Payzano, Nalbandakiler'in Deli İbrahim, Deli Hüseyin gibi kişilerdi. Gözü kara dalıyorlardı. Süngere gittiğiniz zaman mal sahibi hisse verirdi dalgıçlara. Ne kadar sünger çıkartırsanız payınıza düşeni alırsınız. Verilecek para dalgıcın ününe, çıkarttığı süngere ve anlaşmaya bağlıydı.

Eşim de balık adam olarak 1968 yılında bir sezon süngercilik yaptı. İyi para vardı çünkü. Sünger avcıları genelde Marmara'ya giderdi. Sefer öncesi kuzu kavurmalar yapılır, peksimetler önceden sipariş verilir, çuvallara konulurdu. Günde bir sefer yemek yerlerdi. En az 4 ay gelmezlerdi, kimse de haber alamazdı onlardan. Benim en sevdiğim sezon dönüşleri olurdu. Deniz kenarına çıkarsınız, herkes birbirine haber verir. Bir sünger teknesi görülünce, bakalım kim diye herkeste bir merak olurdu. Ölü mü gelecekler, sağ mı gelecekler… Sünger avı çok iyi geçtiyse armalarını ve teknelerini süngerlerle donatırlar limana girmeden önce. Kumbahçe'de şov yaparlardı. Aileler alkışlar sevinir, sonra limana girerlerdi.

Esnaf ve zanaatkârlar: Berber İbrahim vardı. Bamya İbrahim derlerdi, Girit'liydi ailesi. Kadınlardan da Ondülacı Fatma abla vardı. Hem terzilik hem kuaförlük yapardı. Şimdiki çarsı sahilinde Erol Ağan abimizin ve Ziya Güvendiren'in tersanesi vardı. Orada nalbant da demirci de tornacı da vardı. Bir gemi arıza yapınca Kirli Mehmet'i bulurlardı. Çok iyi ustaydı, hiç konuşmazdı. Kimi zaman tekneyi yapar, para bile almazdı.

Mutfak kültürü: Bütün olumsuzluklara ve hüzne rağmen mutlu olmayı çok iyi bilen bir neslin elinde büyüdük. Paylaşma vardı. Annem çok becerikliydi. Ramazan Bayramı'nda kuluraça yapardı.

O mayalı hamurdan da olur, amonyaklı da olur. Mayalı hamurdan yapılanı annem sepet gibi yapar, içine yumurta koyardı. Her bayram sabahı her çocuğun önüne koyardı, yumurtalı kuluraça derdik. Halka da derlerdi onun adına.

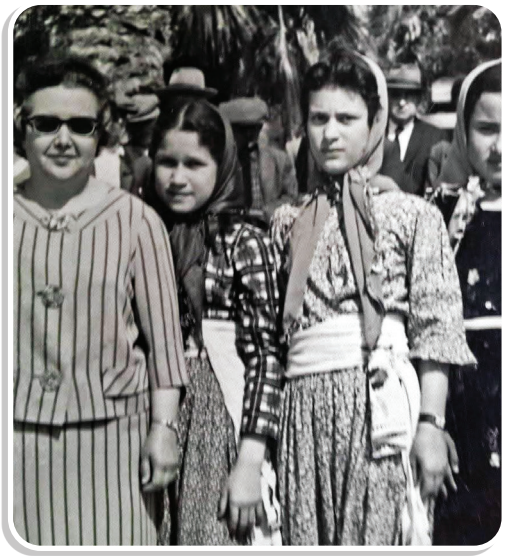

Hüseyin Yeter Şakar'ın ablalaları mahalle sakinleri ile birlikte Hıdırellez eğlencesinde, Torba yolu üzerinde Gölcük mevkisi, 1950'li yıllar.

Hıdırellezde annem bizi Paşatarlası'na götürürdü. Dut ağacının dibinde ip atlar, top oynar, salıncakta sallanırdık. Hıdırellez gününe özel renkli yumurtalar yapılır, yapraklar sarılırdı. Biz, birlik beraberlik içinde yaşayan bir topluluktur. Birinci kuşak çok acı çekmişti çünkü. Kurban Bayramı'nda kuzu kesilir, kuzunun iç yağı kullanılarak zigu dediğimiz bir ekmek, bağırsaklarından mumbar ve kardumya yapılırdı.

Zigu, mayalı hamurdan yapılan içine iç yağ konulup karıştırılan üzerine susam ekilen bir ekmektir. Kardumya, kurbanda kesilen kuzunun kemikli etlerini, temizlediğiniz bağırsaklarla sardığınız, yağ konulmadan tencerede pişirilen bir yemektir. İşkembesinden mumbar dolması da yapardık.

Her bayramda ayrı bir şey yapılırdı. Her mevsimin kendine özel yemeği vardı. Her gıdayı zamanında tüketip sağlıklı beslenirdik. Biz, iç baklayı zeytin ve peksimetle yemeği çok severiz. Bitkilerden şifa buluruz. Kenker otunu kemikli kuzu etiyle pişiririz. Kenker bitkisine askerilbrus derdi atalarımız.

Öğretmen Nazlı Vural, Zehra Denizaslanı ve arkadaşları, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlaması, 1962.

Deniz kültürü: Sezon bittiğide, tekneler kalafat için sahile çekilirdi. Balıkçılarımız kıyıda bile balık avlardı. Elinizi atsanız balık, ıstakoz, goklangoz (deniz salyangozu) yakalardınız. Sahilde hemen çalı çırpı ile ocak yakılır, üzerine teneke kapağı konulur, iki dakikada pişirilirdi. Sahilde rakılar içilirdi. Yazın deniz kenarında yatıp eve girmediğimiz olurdu. Bütün gece de denize girerdik. Gece saat 12'de elektrik kesilince en büyük zevkimiz karanlıkta kemik bulmaca oynamaktı. Birdirbir ve kılıç oyunları oynardık.

Zehra Denizaslanı, Kız Sanat Okulu defilesi, 1967.

Sosyal ve kültürel yaşam: En büyük zevkimiz akşamüzerleri sandalla gezintiye çıkmaktı. Erkekler takım elbiseli, kadınlar son derece şık kıyafetlerle sandala binip gezerdi. Şarkılar söylenir, keyifli sohbetler olurdu.

Ali Kemal-Zehra Denizaslanı, Nişan fotoğrafı, 1968.

Zehra Denizaslanı, 1968.

Zehra- Ali Kemal Denizaslanı, Karaada dönüşü, 1968.

17 yaşında, anne ve babamın rızasıyla evlendim. Eşim Ali Kemal Denizaslanı da tekne yapımcısıydı. 1968 yılında bir tirhandil yaptı kendisine. Marmara'ya gitti dalgıçlık yapmaya. Sonra mesleğine döndü, tekneyi satıp tersane kurmak istedi. Bodrum'da 1969-1970 yılına kadar sadece piyade tekneleri yapılıyordu. Eşimin iki abisinin de Osmanlı Tersanesi'nde yerleri vardı. Çanakkale Seramik'ten ilk defa Bodrum'a 12 metrelik bir tekne siparişi geldi. Ardından 12 metrelik bir tekne siparişi daha geldi. Abisi, kendin tersane kurmaya kalkma, yanımıza gel dedi. Ben de teşvik ettim. Osmanlı Tersanesi'nde abileriyle, 3 ortak olarak gelen siparişlerini imal etmeye başladılar.

Zehra, Ali Kemal, Ali Kemal Denizaslanı'nın yaptığı Şef isimli teknenin maketi önünde, Şef Restoran, 1979.

Eşim çok iyi bir sanatçıydı. Bodrum Deniz Müzesi'ndeki 50'den fazla eser de ona aittir. Bodrum Guleti örneği olarak yaptığı bir tekne Londra Müzesi'nde, 10 adet de Rahmi Koç Müzesi'ndedir. 12 yıl ben de yanında çıraklık yaparak ona yardım ettim.

Osmanlı Tersanesi'nde Ali Kemal, Mustafa ve Engin Denizaslanı tarafından Bodrum'da yapılan ilk en büyük (26 metre) Ergenekon isimli tekne, 1976-1978.

Ali Kemal, zamanla Bodrum'un en önemli tekne ustalarından oldu. Yaptığı teknelerle dünya çapında tanınmaya başladı. Kendi tasarımı olan çok önemli Şef isimli tekneyi yapmıştır mesela. Bodrum'da ilk defa 26 metrelik Ergenekon isimli tekneyi yaptı. Aynakıç medeli olan o tekne İtalya'ya da gitmiştir mesela. İsmet Cengiz için yine gulet tipi olan Neptün'ü yaptı mesela. 1973 yılında yaptığı bu tekne günümüzde de çalışır ve bir tane kurt yemesi bile yoktur. Çünkü eski ustaların teknikleri bambaşkaydı. Yığma tekne yaparlardı. Ağaç takip edilir, kurt yemesin diye katran kullanırlar, ağacı ay karanlığında keserlerdi.

Mustafa, Engin, Ali Kemal ve Ayhan Denizaslanı, Mustafa Doksan, Ali Kemal Güzelköylü ve Mehmet Bilgin, 1968.

Ne yazık ki böyle bir kültüre sahip çıkılamadı ve bu meslek yavaş yavaş bitti. Teknelerin boyları büyümeye başladı, öyle olunca sanatsal yönü azaldı. Sanatçı yetişmedi ve her birisini ayrı kişiler yapmaya başladı. Usta çırak ilişkisi vardı eskiden. Eşim göz kararıyla evde o teknenin modelini yapardı önce. Kanada, İngiltere ve Almanya dâhil birçok ülkeden teklifler aldı ama gitmedi.

Mutfak kültürü: Tekneciliği bıraktıktan sonra Kumbahçe'de 6 yıl eğlence mekânı işlettik. 1986-1987 senelerinde de restoran çalıştırdık. Bütün mezeleri ben yapıyordum. Bizim Giritli denizciler zaten deniz ürünlerini kendileri yapardı. Spinalonga Adası'ndan gelen dayımdan da çok şey öğrendim. Bizde deniz kültürü ve yemekleri tutkudur.

Zehra Denizaslanı, bir yemek atölyesi etkinliğinde domatlı balık yapımını anlatırken, Bodrum, 2023.

Mürekkep balıklı pilav (Subşes).

Kuzu etli kenker (Askalibrus).

Kalburabastı tatlısı.

Bizim için mürekkep balığı olmazsa olmazdır. Girit geceleri düzenlemeye başladım Bodrum'daki önemli mekânlarda. Mesela bizim unutulan 'şubses' isimli bir mürekkep balığı yemeğimiz vardır. Onu yapmaya başladım tekrar. Siyah pilav, ahtapotlu pilav, Girit ezmesi yapardım. Hâlâ da birçok etkinlikte bunların tanıtımını ve dağıtımı yapıyorum. Çünkü kültürümü tanıtmayı ve yaşatmayı çok seviyorum.

Mesela sebzeleri kemikli kuzu etiyle yaparız. İlkbaharda oğlak eti kullanırız. Balığın her çeşidini yeriz. Domatlı balık, balık çorbası, balıklı bamya, balıklı kereviz yaparız.

Domatlı balığı, büyük kaya levreğiyle yaparım genelde. Jülyen kesilen iri soğanları, zeytinyağında hafif öldürüyorsunuz içine bol domates koyuyorsunuz, sulu kalacak şekilde pişiririm. Balıkları tepsiye dizer, üzerine domates sosu, bol taneli karabiber, tuz, maydanoz ve biraz su koyup fırında pişiriyorum.

Girit'te de Dakos ismi ile bilinen peksimet salatasını sık sık yaparım. Peksimeti kırıp kâseye koyarım, üzerine bol domates rendesi, kekik tohumları, zeytinyağı ve rendelenmiş peynir ile maydanoz koyuyorum.

İnanışlar: Büyüklerimizden kalan batıl dediğimiz bazı inanışlar var. Mesela merdiven altından geçme, makası başkasının elinden almada, önce tükürür gibi yapıp öyle al derlerdi. Nazara çok inanılırdı. Annemin özel nazarlıkları vardı. Karacaot ve çörek otundan nazarlık yapar, yeni doğan çocuğa takar ve evde katran tütsülerdi. Bunun, bizi bütün kötülüklerden koruyacağına inanırdı. Evin bereketi, erkeğin kazancı artsın diye evin üst katına, alt basamağa ve evin erkeğinin sağ ayakkabısına 3 parmak katran sürülürdü.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'ya dair: Kızı İsmet abla beni çok severdi, torunları arkadaşımdı. Kendisini de Artemis Pansiyon'da bir iki defa gördüm. Benden çok önce İzmir'e yerleşmiş. Kendi gibi balığa en çok çıktığı Paluko da Giritliydi. Zaten Kumbahçe'deki bütün denizcilerle haşır neşirdi. Bodrum'a farklı bir bakış açısı getirmiş, yedi adaları görmeden ölürseniz cenneti görmeden ölmüş olursunuz diyen, Gökova'ya Bodrum'a sevdalı bir insandı. Zaten onun Bıdrum'u yazdığı yıllarda burası efsane gibi bir yerdi.

Zeki Müren'e dair: Kendisiyle bolca vakit geçirme şansım oldu. Eşim, Zeki Müren'in arkadaşı Şayakçı Madencilik'in sahibi Tolga Şayakçı'ya bir gulet yapmıştı. Bu sebeple teknelerde, gece eğlencelerinde çok beraber olduk. Halikarnas'ta program biter, bir mekâna ya da tekneye gelirdi, canlı canlı şarkılarını dinleme şansım oldu. Mankenler yarışması olurdu mesela Halikarnas'ta. Onlara kokteyl verirdik teknede. Orada Zeki Müren de olurdu. Zaten Penguen'e gelirdi her akşam. En çok şaşırdığım da sesi hiç güzel olmayan insanlar, fotoğraf çektirmeyi bırakıp karşısında şarkı söyler, o da alkışlardı. Çok mütevazıydı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Şimdi hacamat deniliyor. Annem onu en iyi yapanlardandı. Kupa ile kan alırdı. Çıban için de ilkbaharda kan alırdı. Bebek çok ağladığı zaman, sırtı ağrıyor diye günlük yumurtayı kırar, sarısını avucuna alır, sırtında gezdirirdi. O yumurta ağrıyan yere gelince patlardı. Patladığı yere de kimyon döker, bezle sıkı sıkı sarardı. Çocuğun ağrısı kesilir, ağlamayı bırakırdı. Kesiciler de vardı eskiden. Kesici berber Galip vardı mesela. Sarılık olunca dilaltında susam gibi bir şey varmış, onu keserlerdi.

Sarı kantaron yağı evlerimizde muhakkak olurdu. Mide ağrısına, ülsere iyi gelir. Kudret narı da faydalıdır. Kendimiz yetiştiririz. Onu, çekirdekleriyle beraber zeytinyağına koyarız. Kudret narı, sarı kantaron ve bal ile beraber karıştırılarak yanıklara sürülür. Bir de inanışa göre Hıdırellez günü üç Kulhuvallah bir Elham okuyup toprağa dikeriz çekirdeğini.

Yaşanan afetler: Çocukluğumda Fethiye Depremi olduğunda mandalin bahçesinde yattık bir hafta. 3 yıl önce de büyük bir deprem oldu. Çok korktuk ama neyse ki yıkım olmadı.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Biz Bodrum'u koruyamadık maalesef. Artık Bodrum evlerinin geleneksel nitelikleri bile değişiyor. Dağlarımızdaki antik şehirlere, kiliselere de sahip çıkılmıyor, bütçe ayrılmıyor. Ben mahalleden denize girmeyi çok seviyorum ama bazen lağım akıntıları oluyor, denetim yok. Teknelerin sahil güvenlik tarafından denetlenmesi gerekiyor. 3 tarafımız denizlerle çevrili olduğu halde denizcilik bakanlığımız bile yok. Biz kaliteyi de Bodrum'dan uzaklaştırdık ne yazık ki. Eskiden turist gelir, Bodrum esnafına para bırakırdı. Çünkü İstanbul'un mekânları Yalıkavak'ta açıldı. İstanbul'un parası yine İstanbul'a gitmeye başladı. Tuhaf bir döngü yaşıyoruz.

Zeki Özkeskin, (1956 doğumlu).

Görüşme yeri: Çarşı Mahallesi.

Görüşme tarihi: 4 Mart 2025.

Aile tarihi: Terzi İbrahim ile Terzi İkbal Özkeskin'in evlatları olarak 1956 senesinde komşu Yunan adası İstanköy'de dünyaya geldim. Annem doğum yapmak için ailesinin yanına gittiği için doğum yerim İstanköy Adası'dır.

İkbal Özkeskin ve oğlu Zeki Özkeskin, Kos Adası'nda Hipokrat'ın tıp merkezi olarak kullandığı Germe isimli Türk köyü yakınlarında, Asklepeion önünde, 1958.

Annem, İstanköy'de İtalyan ortaokulunda okumuş. Yabancı dile, sanata, terziliğe karşı becerileri yüksek bir kadındı. Babam da Bodrum'un en iyi terzilerindendi. Süsden Dikimevi'ydi iş yerinin adı. Cumhuriyet Caddesi'nde bugünkü Gözen Otel'in karşısındaki Taşlık Sokak'ın köşesinde terzi dükkânı vardı. Spora çok meraklı olduğu için terziliğin yanında, Spor Toto bayiliği yapardı. Sosyal çevresi genişti, dükkanında radyodan maç yayınları da yapardı. Ayrıca Bodrumspor'da değişik kademelerde, oyuncu, hakem ve yönetici olarak yer aldığını biliyorum.

Sol bastan İkbal, Mehmet, Sıdıka, Murat Burnaki, 1955.

İbrahim Özkeskin, Rüştü Gür ve arkadaşları, 1960'lı yıllar.

Babam siyasetle de ilgiliydi. O dönemlerde arkadaşlarıyla Adalet Partisi ve Demokrat Parti'de görev almışlar. Mumcular'daki barajımızın ve Güvercinlik'ten gelen yolumuzun yapılmasında arkadaşlarıyla katkıları olmuş.

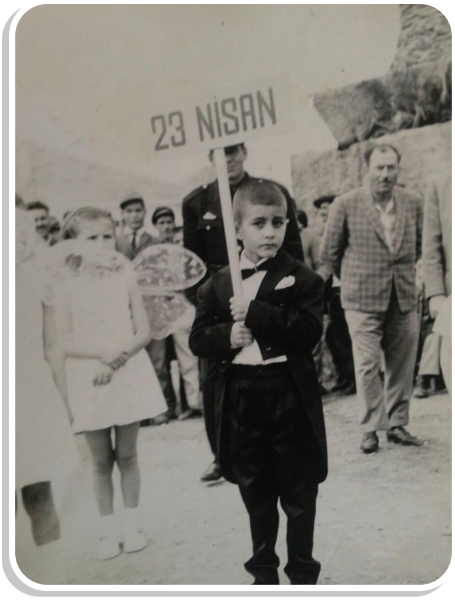
Babamın babasının adı Ahmet Zikri, annesinin adı Hanım. Halalarımın isimleri Leman ve Zehra. Annem İkbal Burunaki'nin ailesini İstanköy Adası'nda Murat Efendi ve Muratena adlarıyla anarlar. Murat Burunaki o dönem mandıracılık yapıyor İstanköy'de. Yüzlerce koyunu keçisi var ve büyük bir market ve şarküterisi var. Sıdıka anneannemin kızlık soyadı Sirulaki. Annemin kardeşleri Mehmet, Ahmet ve Halime. Onlar da Girit'ten göçmüşler. Önce Mudanya tarafına gelmişler, barınma ve kültürel uyum sorunu yaşayınca İstanköy'e göçmüşler. Annem de evlendikten sonra babamla birlikte Bodrum'a gelip burada hayatını devam ettirmiş.

Terzi ibrahim, Hikmet Öztürk ve arkadaşları, 1960'lı yıllar.

Tüccar-Terzi İbrahim Özkeskin, Cumhuriyet Caddesi'ndeki dükkânında, 1960.

Zeki Özkeskin, 23 Nisan kutlaması, 1963.

Çocuk oyunları: Çelik-çomak, yakan top, tel araba, misket, teneke kayık yüzdürme, futbol, voleybol ve ceviz oyunları oynardık zaman zaman. Cevizleri belli bir mesafe uzaklığa dizer, etrafına bir daire çizerdik. Elimizdeki cevizi atarak daire içindeki cevizleri, daire dışına çıkarmaya çalışırdık. Bazen de hurma ağaçlarının, palmiye ağaçlarının karabebbe dediğimiz meyvelerini kargı kamışların içine koyup üfleyerek savaşçılık oynardık.

Türk-Rum ilişkileri: 1950'li yıllarda Bodrumluların birçoğunun yokluk içinde yaşadığını biliyorum. Sağlık imkanları da çok kısıtlı… İnsanlar Doktor Alim Bey geldikten sonra birazcık rahata erişiyor. Alim Bey'den önce insanlarımız sağlık hizmeti almak ve bazı zaruri malzemeleri tedarik edebilmek için piyade ismi verilen kayıklarla, kürekle, yelkenle yakın adalara gidermiş. O adalardan da ihtiyaçlarını karşılamak için gelen Rumlar olurmuş. Aslında bu durum günümüzde de devam ediyor.

Deniz kültürü: Çocukluğumuzda motorlu piyade tekneleri vardı. Daha sonra büyük tekneler yapılmaya başladı. Adalara onlarla giderdik. Özellikle sonbahar mevsimindeki seyahatlerimizde deniz çok dalgalı olur, maceralı yolculuklar yaşardık. Özellikle yaz aylarında bu teknelerle karşımızdaki Karaada'ya giderdik. Oradaki doğal ılıca havuzunda sıcak su banyosu yapardık.

Sağlık İnanışları ve tedavi gelenekleri: Ayrıca şifa bulmak için günümüzde Ağanlar Tersanesi olarak anılan tersanenin ilerisindeki İçmeler isimli su kaynağına gidilirdi. Bu suyun bağırsakları temizlediğine inanılırdı. İnsanlar maşrapa yardımıyla testiye koydukları bu suyu içip üzerine de leblebi yerlerdi.

Okul yılları ve evlilik: Orta ikinci sınıfa kadar Bodrum'da öğrenim gördüm. Yaz tatillerinde dedemin dükkânında çıraklık yapardım. Burada lise olmadığı için babam beni Muğla'da yapılan parasız yatılı sınavlarına yönlendirdi. Sınavı kazanarak Ankara Atatürk Erkek Lisesi'nde ortaokul üçüncü sınıftan itibaren okumaya başladım. Üniversite hayatımda önce Marmara Üniversitesi'nde gazetecilik okudum. Daha sonra babamın isteği ile İstanbul Devlet Mimar Mühendis Akademisi'ne bağlı Vatan Elektrik Mühendisliği'nde okudum. O arada da eşimle tanıştım. Evlilik hayalimizi gerçekleştirmek için devam mecburiyeti olmayan bir okulda okumak istedim ve mühendislikteki kaydımı dondurarak Gazetecilik, Radyo-Televizyon bölümünü bitirdim. Yedek subay olarak Kara Harp Okulu'nda askerliğimi tamamladıktan sonra ailemi Bodrum'a taşıdım. Eşim öğretmenlik yaparken ben de babamın işlerine yardım ettim. Ayrıca gazetecilik yaparak yaşamımı sürdürdüm.

Gazetecilik ve sivil toplum faaliyetleri: O dönemlerde Yeni Asır gazetesi, TRT, Sabah gazetesi, ATV ve Show TV için muhabirlik yaparak Bodrum'dan birçok konuda haberler gönderdim. Meslek yaşamımda Kardak krizinde olduğu gibi pek çok olayı aktardım ve hareketli günler yaşadık.

Zeki Özkeskin, Foto Muhabirliği yılları, 2018.

İbrahim Özkeskin, yöneticisi olduğu Bodrumspor Futbol Takımı ile birlikte, 1960.

Yeni Asır
EDİTÖR: HALİL VURAL

1 Eylül Dünya Barış Günü'nde gerçekleştirilen Bodrum Rotary Kulübü ile Kos Rotary Kulübü'nün ortak toplantısında barış ve dostluk mesajları verildi.

Barış Günü'nde Türk-Yunan ezgileri

Bodrum Rotary Kulübü ile Kos Rotary Kulübü'nün ortak toplantısı 1 Eylül Dünya Barış Günü'nde Bodrum'da yapıldı. Barış ve dostluk mesajlarının verildiği gecenin sonunda rotaryenler birlikte halay çekip sirtaki oynadı. Gümbet Doria Otel'de düzenlenen toplantıya, Bodrum Rotary Kulübü Başkanı doktor Muzaffer Buyruk'un davetlisi olarak Kos Rotary Kulübü Başkanı doktor Nikos Kiriapoulos ve arkadaşları katıldı. Bodrum Rotary Kulüp Başkanı Muzaffer Buyruk, toplantıyı "Hizmet Yoluyla Barış" sloganı ile açtı. Kos Rotay Kulübü Başkanı Kiriapoulos da iki komşu arasındaki dostluk ve barışın çok önemli olduğunu söyledi. Toplantıya katılan Umut Vakfı Başkanı Nazire Dedeman da konuşmasında barış ve silahsızlanmanın önemi anlattı.

ZEKİ ÖZKESKİN

(Barış gününde Türk-Yunan ezgileri, gazete küpürü)

Öte yandan esnaf arkadaşlarla Bodrum Devlet Hastanesi'ni Yaptırma ve Yaşatma Derneği adı altında bir dernek kurduk. Bodrum Rotary Kulübü'nün kurulmasında emeğim geçti. Bodrumspor yöneticiliği yaptım. Yelken şubesinin açılmasında aktif görev aldım. Daha sonra 2004-2009 arasında Bodrum Belediyesi'nde meclis üyeliği görevinde bulundum. 12 sene boyunca Bodrum Ticaret Odası'nda hem meclis üyeliği hem de değişik komitelerde görev yaptım. Halen Bodrum Kent Konseyi Yürütme Kurulu üyesiyim.

Mekanlar ve insanlar / Eski Bodrum Çarşısı: Eski belediye başkanımız Emin Anter'in odasında tarihi bir gravür vardı. O gravürde bulunduğumuz bölge için 'Bazaar' yazıyordu. Bu bölgenin son yüzyıllarda bazaar, yani bir alışveriş merkezi olarak kullanıldığı malum. Günümüzde Bodrum Belediyesi'nin olduğu yer bir kamu yapısı olarak tarihte de yer almış. O bölgede yapılan kazılarda saray benzeri yapı kalıntıları olduğunu duyardık. Günümüzdeki çarşı bölgesinin yakınında da eski bir çarşı, hanlar bulunmuştu.

1960'lı yıllarda hizmet vermeye başlayan Bodrum Çarşısı, İbrahim Özkeskin'in işletmecisi olduğu Köşem Kafe'nin kaymakamlık olarak kullanıldığı dönem, Terzi İbrahim Özkeskin Meydanı, 1964.

Eski pazar yeri, şimdiki askerlik şubesiyle Turgut Reis okulunun önünde bulunan boş alandı. Otogar, tören alanı ve panayır alanı olarak kullanılan alandan başlar, çarşıdan limana kadar uzanırdı. Bu alanda perşembe ve cuma günleri pazar kurulurdu. Bu pazarların içinde kumaş pazarı da olurdu. Şehrin kalabalıklaşmasıyla bu pazar önce limana, sanayi sitesine daha sonra da şimdiki otogar üstüne alındı ve o zaman bir de salı pazarı kurulmaya başlandı.

Cevat Bilgiç'in başkanlığı döneminde, 1986 yılı yanılmıyorsam, eski çarşı bölgesindeki balıkçıların ve kasapların olduğu alan meydan yapımı gerekçesiyle yıkılıp kaldırıldı. Şu an Belediye Gıda Çarşısı'nda belediye kahvesi olarak kullanılan alanda eski bir buz fabrikası vardı. Orası yıkılıp yerine bugünkü gıda çarşısı adı altında yeni bir yer yapıldı. Etrafında Bodrum'daki değişik mesleklerin sahipleri iş yerlerini açtılar. Marketler, kasaplar, balıkçılar orada hizmet vermeye başladı. Şimdiki çarşı alanı da turistik mekanların olduğu bir yer oldu. Çocukluğumuzda kışın bile daha hareketliydi çarşı. 15- 20 senedir pazar yerinin kalkmasıyla bu bölge sadece yaz ayları hareketliliğini sürdüren bir yer oldu. Bodrum'da değişik, yeni çarşılar, AVM'ler oluştu. Bunların oluşması Bodrum'un özgün kimliğine zarar verdi. İş yerlerinin karakterleri, kimlikleri değişti.

Türkiye'nin ilk özel radyosu; Radyo Bodrum: Cevat Bilgiç, belediye başkanı seçildiğinde bir gün makam odasına gitmiştik. Yanında bir arkadaşı ve Yunanlı bir konuğu, masanın üzerinde de eski, pilli bir radyo vardı. Bu radyoyu açtılar. Yunan adasında Bodrum'un emektar futbolcularıyla Kos Adası'nın emektar futbolcularının yıldızlar karşılaşması radyodan canlı olarak yayınlanıyordu. Cevat Bey içini çekerek 'Ya Zekiciğim, bizim de keşke radyomuz olsa' dedi. Basın Yayın Radyo Televizyon bölümü mezunuyum. Bunu çok arzu ettik ancak bu işin üzerine pek düşmedik. Daha sonra ben Yeni Asır Gazetesinin, Show TV'nin ve TRT'nin yurt muhabirliğini yapmaya başladım.

1992 yılında Ender Uslu ve Emin Anter başkanımız radyo kurma fikrini hayata geçirdiler. Beni de çağırdılar. Emin abi belediye başkanı olmadan önce gençlik yıllarında babamın yanında 7 sene terzi olarak çalışmış. Böyle bir geçmişimiz de vardı. Hadi

MEYDAN HABER...

"Amacımız Türkiye'yi tanıtmak"

Bodrum radyosu 55 bin kişiye sesleniyor

Halikarnas Gazetesi Bodrumluların sevgilisi oldu

Türkiye'nin ilk özel radyosu; Radyo Bodrum'da bir yayın sırasında, Bodrum Meydan gazetesi, 1993.

Zekiciğim gel sen de destek ol bu işe, dedi. Ben de geldim. Uzun bir süre radyoda haber sorumlusu olarak görev yaptım. Daha sonra da radyonun sorumlusu oldum. O yıllarda Bodrum gibi bir yerde radyo istasyonu çok güzel bir imkandı. TRT radyoları net olarak dinlenemiyordu. Radyo Bodrum yayınlarını net olarak dinleyebildikleri için, karşımızdaki Yunan adasında yaşayan soydaşlarımız ve çeşitli kurumlardan övgüler alıyorduk. Radyolar daha yasal olarak kurulmamıştı. Daha sonra gerekli evrakları hazırladık. Radyo Televizyon Üst Kurulu'na müracaatımızı yaptık. Ancak o dönemde yasalar gereği belediyelerin radyo kurması yasaklandı. Biz de bir dönem Show Radyo'nun Bodrum şubesi gibi çalışarak yayınlarımızı sürdürdük. Ana haber bültenlerinde Show Radyo'ya bağlanıyor, onun dışında da yerel yayınlar yapıyorduk.

Yayınlarımızla Bodrum'da sosyal hayatı renklendirdik. Yöresel türkülerimizle ilgili çalışmalar yapmaya başladık. Mumcular'dan Turgutreis'e, Ortakent'e, Kızılağaç'a kadar düğünlerde çalıp şarkı söyleyen birçok sanatçı arkadaşımız gelip radyoda programlar yapıyordu. Ama söylenen türkülerin her biri başka bir şekilde söyleniyordu. Bodrum yöresine ait türkü derlemeleri üzerine detaylı çalışmaları olan Osman Nuri Bilgin hocamızın notlarını kızı Bahire abladan rica ettik. Hepsini tekrar daktiloda yazarak fotokopisini çektirip sanatçılarımıza dağıttık. Ender Kasal arkadaşım da bu konuda bana destek oldu ve böylece Bodrum türkülerinin aynı dilde ve ahenkte söylenmesine katkımız oldu.

Radyoda aynı zamanda beden eğitimi öğretmeni olan, Bodrum'un geçmişinde önemli yeri olan sporcularımızdan Mustafa Birol abimiz vardı. Türkiye çapında spor yarışmalarına katılır, önemli başarılar kazanırdı. Burada da bir spor mağazası açmıştı. 'Bir spor programı yapsak ya Zeki' dedi. Okullarımızda düzenlenen spor müsabakalarında derece alan sporcularımız hakkında sorular sorduğumuz spor programı yapmaya başladık. Doğru yanıtları bilenlere hediyeler veriyorduk. Bodrum genelinde çevirmeli telefonlarda yoğun bir haberleşme trafiği başladı. Belediyenin santraline o kadar çok telefon geliyordu ki, santral kilitlendiği için Emin Anter bize kızmaya, 'Ya bu kadar çok telefon gelmesin, telefon santrali kilitleniyor Zekiciğim' demeye başladı. Biz de ilave telefon hattı aldık daha sonra.

Daha sonra Bodrumspor'un maçlarını canlı olarak nasıl verebiliriz diye düşündük. Bodrumspor, eski Bodrum stadında amatör lig maçlarına çıkıyordu. Yıl 1993-1994 olsa gerek. Hiçbir altyapı, iletişim imkânı yok… Şimdiki sahanın olduğu yerde sporcuların soyunup duş aldıkları tek katlı bir kulübe vardı. O kulübenin üzerine tahta bir merdivenle çıkan Mustafa Birol abimizin anlatımıyla maç yayınları yaptık. Maç yayınlarını nasıl yaptık diyeceksiniz? O zaman henüz cep telefonu yok, Jaguar marka telsiz telefonlar vardı. Belediyenin çatısına bunların antenlerini kurduk.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Gelişmenin önünde durmak mümkün değil. Mutlaka gelişeceğiz. Ancak burada önemli olan ölçülü olmayı bilmek. Bugün Bodrum'un altyapısı da üstyapısı da yeterli değil. Turistler gelmeye başlıyor, yol tamiratına başlıyorlar. Suyu, elektriği yetmiyor. Yapılan yollar kazılıyor, yeniden yapılıyor.

Gelişme olması olumlu ancak eski Bodrum'daki insan ilişkileri çok iyiydi. Biz kapılarımızı kilitlemezdik. Kapıya bağlanan bir tane ip, ev sahibinin evde olmadığı anlamına gelirdi. Birisi ziyarete geldiğinde evde kimse yoksa oraya kendi bahçesinden kopardığı bir çiçeği bırakırdı. Sen onu kimin bıraktığını anlardın. Esnaflar yaz aylarında, öğlenleri hava sıcak olduğu için siesta adı verilen tatil yaparlardı. Bu zamanlarda dükkânlar kapatılmaz, kapı önüne, oturma yönü içeriye bakar şekilde sandalye konulurdu. Kentin kimliği, sosyolojik yapısı, insan ilişkileri değişti. Şimdi Bodrum yeni bir kimlik kazanmaya başladı. Yeni göç edenlerle Bodrum'un yerlileri birbirleriyle kaynaşmaya çalışıyor. Kaynaşmak da zorundalar. Eskiden Bodrum'a gelenlerin çoğunluğu Bodrum'un doğal haliyle ilgilenirlerdi. İlk göçleri yapanlar okur yazarlığı yüksek seviyede, entellektüel, nitelikli kişilerdi. Bodrum merkezde dünyanın her yerinden gelen ünlü insanlarla karşılaşabiliyorduk. Onlar, halkın içinde korkmadan, çekinmeden yaşarlardı.

Zeliha Dıngıl, (1960 doğumlu).

Görüşme yeri: Yalıkavak.

Görüşme tarihi: 10 Temmuz 2023.

Annemin adı Ayşe, babamın adı Mehmet Ali. Bodrum Geliş köyü doğumluyum. Babamın babası olan Ali dedemin yanında, Geliş köyünde büyüdüm. Annemle babam ayrılmış. Başkalarıyla evlenmişler. Dedem evlendirdi beni. Annemin babası genç yaşta ölmüş. Annemle babam üvey kardeşlermiş, onları evlendirmişler. Nenemin kocası, dedemin karısı da ölmüş.

Çocukluk yılları: İlkokula Geliş köyünde gittim. Okumayı çok istedim ama olmadı. Kızlar okumaz dediler. 16 yaşında evlendim, 18 yaşında anne oldum. Eşim süngerciydi. Oğlum 10 aylıkken, eşim denizde vurgun yedi. Şimdi bastonla geziyor, şükür başımızda.

Çocuk oyunları: Yalak göçmece ve söbe oynuyorduk. Yalak göçmece 5-6 kişiyle oynanırdı. Toprağı oyar, taşlarla oynardık. Tarlada çıkan gelinciklerden bebek yapar, bezlerden bebek dikerdik. İmkân yoktu ama hayatımız çok güzeldi. Ben Bodrum'u bile 14 yaşında gördüm. Kocamı başkası kapmasın diye erken evlendik.

Üretim ve ekonomi: Dedem ve ninem çiftçiydi. Çocukluğum dağlarda geçti. Onlar öküzlerin arkasında çift sürerlerdi, biz de arkasından çapalardık. 100 tane hayvanımız vardı. Okula gitmeden önce inekleri götürür, gelirdim. Kolay kolay ayakkabı alınmazdı öyle. Lastik ayakkabılar yırtılınca, ocakta ısıtırdık bıçağı, yama yapardık.

Eski Bodrum meydanı, pazaryeri, 1960'lı yıllar.

Eskiden arpamızı, buğdayımızı, baklamızı, bakliyatımızı kendimiz yapardık. Dışarıdan sadece pirinç ve şeker alırdık. Salçamızı, tarhanamızı, reçelimizi, turşumuzu kendimiz yapardık. Dedem dağlarda bahçe yapardı. Yetiştirdiklerini önce eşekle Yalıkavak'a, oradan da ciplerle Bodrum'a pazara götürürdü.

Ekinleri biçmeye gidiyorduk, çatma dövüyorduk öküzlerle. Çatma dövmek şu: Eskiden iki ineğe boyunduruk takılır, akşama kadar buğday saplarının üstünde bir sağa, bir sola döndürürdün. Buğday saplarını, baklanın, mercimeğin saplarını saman yapardık. Buğdayları bir yere saplarını bir yere ayırırdık.

Sonra tarlalar, oteller açılmaya başladı. Turizm patladı, biz de otellerde çalışmaya başladık. 1983'te ikinci çocuğum oldu. Beyim rahatsızdı ama beraber çalıştık. O bulaşık yıkar, ben temizlik yapardım, börek yapardım. Sonra aşçılığa atıldım.

Mutfak kültürü: 1998'de ilk aşçılığımı yaptım. Önce düğünlerde yapmaya başladım. Hâlâ her sene 30-35 düğünün yemeğini yapıyorum. Arada da evde keşkek, pilav, su böreği, baklava yapıp satıyorum. Elemanlarım var; gelinim, dünürüm, çok sıkıştığım zaman oğullarım da yardım ediyor. 4-5 bin kişilik yemek yaptığım oluyor. 63 yaşındayım, beyimin rahatsızlığından dolayı hep çalıştım.

Eskiden aşçı azken Bodrum'un her yerine gidiyordum. Bizim buralarda düğünlerde yemek çeşidi çoktu. Şimdi 3-4 çeşit yapıyoruz. Buraya özgü lokum pilavı, keşkek, tatar, etli nohut, yoğurtlama

dediğimiz kızartma yaparız. Lokum pilavı için hamuru yoğuruyoruz, sert bir hamur oluyor, kare şeklinde kesiyoruz, onu haşlıyoruz, sonra da kavurduğumuz kıymayı döküyoruz onun üzerine. 50-60 kilo kestiğimiz oluyor düğünlerde. Eskiden haydari, şakşuka, tavuk sote, kelle paça, tavuk haşlama da yapardık düğünlerde.

Eski Bodrum meydanı, pazaryeri, 1960'lı yıllar.

Eski düğünlerde tatlı olarak sareyli yapıyorduk. Üzerine pekmez döküp yerdik çok şeker olmadığı için. Sareyli, boş hamurdur. Açıp diziyorsun, yağlayıp fırında pişiriyorsun, üzerine şurup döküyorsun. Katmer de deriz ona. Düğünlerde mutlaka katmer olurdu.

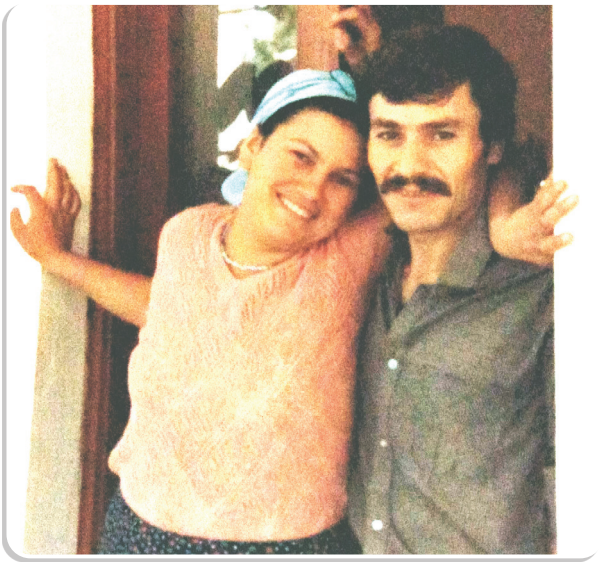
Dürme makarna yapmak için kare şeklinde kesiyorsun hamuru, ucundan tutup haşlıyorsun makarna gibi. Sahan çanaklarına koyup, kor ateşin üzerinde ısıtıp servis yapardık eski düğünlerde. Kuru baklayı haşlayıp yaptığımız favamız da meşhurdur. Biz favayı, üzerine soğan, salça, zeytinyağı yapıp yemek gibi yerdik. Bağa bahçeye giderken de kendi kestiğimiz makarnayı pişirirdik. Bakla, fava, gambile fava da çok yapardık. Sabahları kurubakla, hamur çorbası, fava çorbası yer içerdik. Sabah ineğini alan tarlasına gider, 10-11 gibi evine gelip bunları yerdi. Ekmeğimizi de kendi fırınımızda yapardık. Dedelerimiz haftada bir Bodrum'a gider, ekmek getirirdi. Has ekmek derdik ona. Ninem çok yenmesin diye saklardı. Eskiden saç ekmeği, yaz geldiği zaman da fırın ekmeği yapıyorduk. Peksimet yapıyorduk. Kabakları toplayıp fırına veriyorduk. Eti senede bir kere kurbandan kurbana görüyorduk. Küçük tavuklara cırık derdik. Onları haşlayıp üzerine zeytinyağı, limon yapıp yerdik. Bulgur pilavına aş derdik. Nişastayı kendimiz yapardık. Biber, salça, bakliyat, pekmez yapardık kışa hazırlık için. Çay yoktu; ada çayı, ot çayı yapılırdı.

Dağlarımızda ağaçlara sarılan üzümlerimiz vardı. Dedem küplere yapardı pekmezi. Köfelerle toplar, keser, çekerdik. Yığardık üzümleri; abilerimiz, amcalarımız yalaklarda çiğnerdi ayaklarıyla. Onu kaynatırlardı sonra. Eskiden bez yoktu, eyramların içine koyar, akıtırlardı. Aktoprakla birlikte çiğnerler, sonra kaynata kaynata pekmez yaparlardı.

Zeliha-Mehmet Dıngıl, 1976.

Dedemin bir ağaçlık da şaraplık üzümü vardı. Şaraplık üzümün pekmezini ayrı yapar, testilere koyardı. O pekmezi sulandırıp şarap gibi vermiş hatta annemlerin düğününde.

Zeliha-Mehmet Dıngıl 1986.

Bir bardak içtin mi sarhoş olurdun. Mayası onun aktopraktı. Çiğner süzer, kazanlarda kaynatırlardı ama o şarap üzümünün pekmezini ayrı yapardı dedem. Şarap yapılmazdı ama pekmez olarak o şarap gibi oluyordu. Çok yemeyin kızım, derdi dedem. Çayı da pekmezle içerlerdi şeker yokken.

Deniz kültürü: Geliş köyünden Erdemir Mahallesi'ne eşeklerle, Gelişaltı dediğimiz yere denize girmeye giderdik. 15 sene var ayağımı hiç sokmadım. Çok sevmezdim beyim denizde vurgun yediği için. Çocuklarımın da sünger işi yapmasını hiç istemedim. Ama o zamanlar herkes denizden para kazanırdı.

Süngercilik: Eşim 1978'de vurgun yedi. Evlendiğimiz sene gitti sefere, döner dönmez doğum yaptım, bir ay kadar durdu, çapa çapalamaya, zeytin toplaya gitti. Dayanamadı, tekrar gideceğim dedi. Nisan ayıydı. Alanya-Antalya taraflarına gidecekti. Gitme, yeter dedim; vurgun yersen bakmam sana Mehmet dedim. Bakmazsan bakma, annenin kapısına gidersin, dedi. Bir gün evde oturuyorum, kapıdan biri seslendi, çıktım. Mehmet vurgun yemiş, haberin var mı dedi. İki gün sonra dağa çobanlığa gittim. Çocuğu kayınvalideme bıraktım. Dağdan geldim. Görümcem, çocuğumun donunu yıkıyor. Hiç yıkamaz normale. Yüzü asık, içeri girdim, kayınvalidem ağlıyor. Ne oldu, dedim. Nolcak Mehmet vurgun yemiş, dedi. Sonra kendi evime gittim. Kocam 21 gün sonra eve geldi. Ben 18, o 21 yaşındaydı vurgun yediğinde. Bir geldi, sadece boynu ile kolları kıpırdıyor, hiç tepki vermiyor. Bana herkes çok söylendi, bu adamla hayat yaşanmaz diye ama hayır dedim, o benim başımın tacı, benim şansım. Oğlum 45 yaşında şimdi. Çok mutluyuz, çok çalıştım ama aç kalmadım. Gocunmadım da. Susuz kaldım, aç kaldım, demedim. Çocuklarımı evlendirdim, yuvalarını kurdum. Beyim felçli gibi hâlâ, yürüyemiyor. Ama evlatlarım da kocam da boynumu hiç bükmedi. Gelinlerimle de çok iyi anlaşıyorum. Çok mutlu bir ailem var. Kocamdan hiç gocunmadım, ona sakat gözü ile bakmadım. Çocuklarım, gelinlerim bir gün daha aman demediler. Çok çalıştım, şimdi rahatız çok şükür.

Evlilik gelenekleri ve düğünler: Gider, kızı istersin. Kız tarafı gönüllüyse orada aile arasında bir söz takarsın. Arada bir kurban olur, koç götürürsün. Düğün gününü koyarsınız. Nişan selesinde kız için iç çamaşırı, gelinliği, havlusu, oyası, yabası olur. En aşağı 50 oya, 50 havlu kenarı, annesine babasına bornozu, gömlekliği olur.

Ağırlık deve ile gider; bir tarafında sandık bir tarafında köfelerde ekmekle helva olur. Deve, davul zurna, onların da arkasında insanlar olur. Düğünün başladığı dağıtılan helva ile anlaşılır. Düğün davetiyesi olarak şalvar, havlu, kumaş, bez gibi şeyler gönderilirdi. İki gün oğlanevinde, iki gün de kızevinde yemek verilir. Yakınsa ya da aynı köydense cuma günü kına gecesine gidersin, oğlanevinde davul zurna çalar. Perşembe günü düğün başlıyor ya kız tarafından oğlan tarafına su böreği baklava yapılır, nişan ardı deriz biz ona.

Cuma, cumartesi yemekli olur. Oğlanevinde davul zurna çalar. Cuma gecesi, belli saatte kızevine davul zurna ile kına yakmaya gidersin. Cumartesi gelini verirlerse davul zurna ile gelini alırsın. Bir daha annesinin evine gitmez, salona geçer direk. Yok, ben gelin alma yapacağım derse, gidersin kızevinden alırsın gelini, ata bindirir oğlanevine getirisin. Pazar günü akşam da düğün olur. Cumartesi ata binerse o akşam salon olur, evine girer.

Ağırlığın gittiği gün bizde saç kınası yakılır. Eskiden pazar günü ağırlık gelir, pazartesi saç kınası olurdu. Ağırlıkta ilk yemek olur 3-5 çeşit. Geline saç kınası yakılır, oynar giderler. Bir de cuma günü akşam, el ayak kınası olur. Eskiden saçın her tarafına kına yakılırdı şimdi bir tutam yakarlar.

Gelin almada üstüne allık, yüzüne kırmızı duvak örtülür gelinin. Kumaşın üzerinde pullu işleme olur. İpeklisi, sateni olur. 3 metre kumaştan dikilir. Karanfil oyalar bağlanır gözüne, hiç görmez. Geldiği yolu bilmesin, anasının evine dönemesin diye örterler. Babaevinden çıkarken illaki önünü kesip para isterler. Kolay değildir öyle kızevinden gelin alması. Ön kesme derler; kız köyden çıkmadan oğlanevinden, damattan para, bazen de içki isterler.

Zeliha Dıngıl, 1979.

Benim düğünümde perşembe günü oğlanevinde oldu çalgı. Cuma, cumartesi kızevinde, pazar günü, öğlen sonrasına kadar kızevinde çaldı. Eskiden pazar günü düğün biterdi. Gelin eve girerken, balla yağ koyarlar fincana, kapıya sürdürürler. Eve girerken damadı da maskara ederler. Gelini de damadı da eve koymazlar, damattan su isterler, yumurta pişirttirirler. Hatta Çine tarafında kara tencerenin üzerinde beyaz çorapla oynatırlar, etek bile giydirirler bazı yerde. Gelin eve girdiği zaman damat yüzünü açmak için takı takar. Yüz görümlüğü derler. Bir de hoca nikâhı kıyarken geline mehir denilen para ya da altın verilir.

Kız ardı âdetimiz de vardır. Evlilikten üç-dört gün sonra kızevinin kapısına gider yemeğe beş-on kişi. Sonra kızevi de gelinin evine bakmaya gelir. Sonra oğlan tarafı onları yemekler, gelinin evine çıkar bakarlar, nesi var, ne kadar takı takılmış diye.

Sünnetler de şöyle olur: Pazar sünnetimiz var diyelim. Aşçı gelir, yemekler yapılır, yenir içilir, davul zurna çalınır. Çocuğu ata bindirirler, sünnet şapkasına para atar herkes. Dedesi anneannesi gelip bir şey bağışlamadan attan inmez. Gündüz yemekli mevlit okunur, akşama da eğlence olur.

Kutlama ve eğlenceler: Hıdırellez kutlanmazdı bizde ama bayramlar kutlanırdı. Kavaklar denilen yere gider, orada salıncaklara binerdik.

Yeni doğan âdetleri: Eskiden loğusa âdeti yoktu. Doğurdun mu dağa giderdin çalışmaya. Ben kendi kendime kaldım. Ne kırk bastı ne bir şey oldu. Loğusa kadın yalnız başına kalacaksa başucuna bir ekmek parçası konurdu. Yeni doğan bebeğe nazar değmesin diye buğday ile çörek otu bağlanırdı. Muska yazardı hocalar. Ziyarete gelen, elinde katmeri ile gelirdi ama şimdi öyle değil. Benim torunum doğdu, 8 tane bilezik takıldı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Dedem Ali Karadal biraz girgindi. Kırık çıkıktan, otlardan ilaç yapmaktan anlardı, diş de sökerdi. Yanında dura dura Mehmet abim de de bu işlerden anlamaya başladı. Babam kudret narından, ağrılar için ilaç yapardı. Miden bulanınca, yakı olmuş o derler, kekiği döver göbeğine sararlardı. Ada çayından, kara ot dediğimiz bitkiden de ilaç yapılırdı. Elma çalısının yağını çıkarmak için çalıyı kaynatıp, kapağında toplanan buharı süzerlerdi.

Ninemin yüzünde geçmeyen bir yarası vardı. Dedem, diken otunu dövüp yaraya bastı ve kuruttu. Buranın otlardan ilaç yapan adamı diye dedemi İstanbul'a, Ankara'ya götürürlerdi. Mayısıl deriz biz, Firdevs ninemiz de çeşitli otlardan ilaç yapardı. Onu sürdüğün zaman o kaşıntı geçerdi. Benim çocuğum bir defa çok ağır hasta oldu. Sedef otunu toplayıp pişirdim, doğradım, içine buğday unu koyup lapa yaptım. Göğsüne, sırtına koydum da öyle kurtardım. Kupa da çekilirdi eskiden bel ağrıları için, havan da çekilirdi. Köyde ebe vardı. Okumuş bir ebe de Yalıkavak'ta vardı. Cavidan'dı adı. Doğumlar evde olurdu. Yılancık oldu derlerdi ayaklar şişince. Jiletle keser, kupa ile çekip kan alırlardı sırtlarımızdan. Sarılığı kesmek için de dilin altını kesip kanatırlar. Pamukçuk gibi bir şeyler olurdu dilin altında, onu da cımbızla toplar, sonra tuzla ovarlardı.

İnanışlar: Külün üstünden geçirmezlerdi şeytan var diye. Gelin almadan sonra gelini duvakla korsun içeri. Bir erkek ya da kız çocuğunu gelinin duvağının altına sokarlar. Kız çocuğu olmasını isteyen kız, erkek çocuğu olmasını isteyen erkek çocuğu sokar. Bir de gelinin yatağı serildiği zaman gelinin oğlan çocuğu olsun diye bir oğlan çocuğu yuvarlarlardı yatak üzerinde. Ebe kadın bir eve

ziyarete gittiğinde bebeğin cinsiyetini merak edenler, gelinin oturabileceği minderlerden birinin altına bıçak, birinin altına makas koyarlardı. Bıçağın üzerine otururşa oğlu, makasın üzerine otururşa kızı olacak, derlerdi.

Nazar değmesin diye göz boncuğu, susam, karacaot takılırdı çocuğun omzuna. Bir de kulağının arkasına ocaktan aldığımız kara is sürerdik. Asmayı keser, ondan akan suyla saçlarımızı yıkardık eskiden. Kuvvetlensin diyerekten.

Değişim ve gelişmeler: 1976'da köy yolumuz yapıldı. Daha önce de vardı ama çok dar ve bozuktu. Yalıkavak'a, Bodrum'a eşeklerle ya da yayan gidilip gelinirdi. 1980'lerde geldi elektrik. Ben o zaman Akyarlar'da, Turgutreis'te otellerde çalışıyordum. Bizim burada pek yoktu otel filan. Gaz lambası ile idare oluyorduk.

Umurca Mahallesi

Zeynep Karaman, (1940 doğumlu).

Görüşme yeri: Umurca Mahallesi.

Görüşme tarihi: 8 Kasım 2024.

84 yaşındayım. Babamın adı Hasan, annem Hatice Şengül. İğneciler sülalesindeniz. Çocukluğum Umurca Mahallesi'nde geçti. Doğma büyüme Umurcalıyım. Annem Gökburun adı ile bilinen Yeşilyurt'ta doğup büyümüş. Babama da Mollamat Hasan derlerdi. Babam buralıydı. Babam hem ekip biçer hem yağhanede çalışırdı.

Annem çok hamarattı. Hamur işlerini çok güzel yapardı. Ben okula gitmedim ama babam Arap Hayri hocaya gönderdi, eski yazıyı öğrendim camide. Yeni yazıyı da kendim öğrendim. Babam Atatürk'ü çok severdi. Büyük ağabeyimin adını da Kemal koydu.

18 yaşında evlendim. Kocam Muammer, Mumcular köyündendi. Ağalar sülalesinden Ömer Ağa'nın geliniyim. Eski düğünlerde yemek olarak sahan çanaklarda dürme makarna, nohut ve fasulye ikram edilirdi. Yemekleri konu komşu beraber yapardı. Ebe yenge, cinci yenge dedikleri biri vardı. O, okuntu dağıtırdı. Geline bir tane bohça hazırlanırdı. Ebe yenge, bohçayı tepesine koyar, gelinin kız arkadaşlarıyla Umurca'da hamama gidilirdi. Hamamcıya da para yerine bohça verirlerdi. Bohçada gömlek, kumaş filan olurdu. Zeynep Hanım işletirdi hamamı. Zaten bir tane hamam vardı. Galiba Bardakçı Hamamı derlerdi adına.

Yazları Kızılağaç'taki bahçelerimize giderdik. Orada incir ve zeytin ağaçlarımız vardı. Yağmurlar yağana kadar orada kalırdık. Annem akşamdan incirleri bandırır, kuruturdu. Sabahleyin sarar, Bodrum'a getirirdi babam. Zeytinleri babamın çalıştığı yağhaneye verirdik. O zamanlar yüzde 10'unu alırdı yağhane sahibi. Evveli çerez mi vardı. Ceplerimize inciri doldurup oyuna çıkardık. Elektrik sadece çarşıda vardı. Biz kandilin önünde gece 12'ye kadar kanaviçe işlerdik.

Toprağımız çoktu. Bu mahallenin insanında tavuk, inek, arpa, buğday, pakla her şey vardı. Kışla Dağı'na ineklerimizi koşturup gelirdim sabah namazında. Tepeye inekler gelmesin diye başlarında dururdum. Aşağı tarafta mandalin bahçelerinde oyun oynardık.

Zeki Müren Paşa da bizim mahalleye taşındı. Kendi arabası vardı ama kullanmazdı. Benim adam taksicilik yapardı, gezdirirdi rahmetliyi. Bardakçı'ya çok giderdi. Şimdi Umurca'da yabancı dolu. Kimse kimseyi tanımıyor.

Zühra Tulup, (1946 doğumlu).

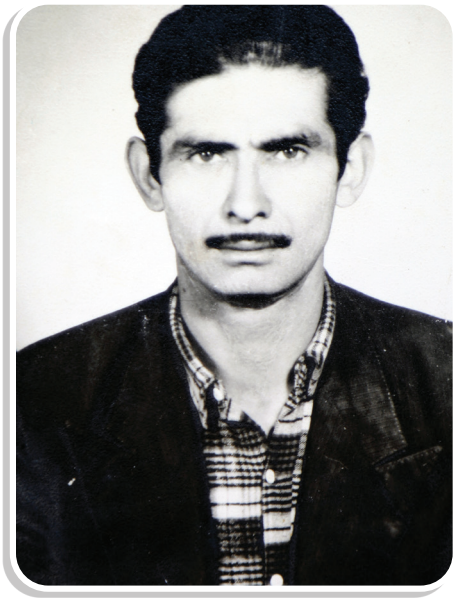
Görüşme yeri: Bitez.

Görüşme tarihi: 17 Haziran 2023.

Aile tarihi: Babamın ismi İsmail Türk. Babamın dedeleri Kavaklıdere'den gelmişler. Bitez arazilerini düzlük olduğu için beğenmişler, bu köyü onlar kurmuşlar. Anne dedem Bodrum Turgutreisli. Annem Emine Tank, İstanköy doğumlu, babam Bitez doğumlu. Annem Bodrum'dan gelin gelmiş. Dedem de Bodrum'dan Zehra ninemle evlenmiş.

Babam seferberlik zamanı askere gitmiş. Soy ismi kanunu çıkınca askerdeyken Türk soy ismini almış. Bir oğlu, 2 kızı olmuş. Abim İzmir'de çalışıyordu, 2 sene önce vefat etti. Kız kardeşim burada yaşıyor. Benim de 3 oğlum, 9 torunum var.

Zühra Tulup'un eşi Şevket Tulup, 1970'li yıllar.

Aile isimleri ve lakapları: Efeler, Topallar, Kamberler, Tuluplar, Eyüpler, Hacımollalar, Kundirler, Dumanlılar, Eskiciler var.

Millî Mücadele yılları-şehitler: Babamın kardeşleri Salih ve Hamdi, Çanakkale Savaşı'nda şehit olmuş. Yaşasalardı soy isimleri Türk olacaktı.

Annemlerin İstanköy Limanı'nda çok büyük yerleri varmış. Amcasıyla birlikte yaşarlar, sepet örerlermiş. O araziye devlet el koyunca dedem Mahmut Kaptan, orada durmak istememiş. Buraya gelince devletimiz onlara Bodrum'dan yer vermiş. Geldiklerinde annem üçüncü sınıftaymış. Sonra da Gemibaşı'ndan Karakayalar'la teknelerin olduğu yere taşınmışlar. Annem de evlenince buraya gelmiş, çoluk çocuğa karışmış.

Okul yılları ve çocuk oyunları: Çocukken taş dikmece oynardık. Taşları diker, topla devirmeye çalışırdık. Affedersin g... kazmaca derlerdi. Sopalarla toprağı kazarlardı, çelikle attırırdık değneği. Söbe oynardı. Kız çocuklarıyla düğmeleri toplar, dizerdik. Gelinlik yapardık çaputlardan.

Çocukken kara çamurda, Ankara Motel'in yanında azmak gibi yer vardır, orada eteklerle, elbiselerle denize girerdik. Kuzuları da haftada, 10 günde bir denize götürür, biz de o arada girerdik işte denize.

Ben burada okula beşinci sınıfa kadar gittim. Bir sınıfın içinde bütün sınıflar aynı yerde okurduk. Osman, Ayşe ve Sevim adında öğretmenlerimiz vardı. Okulun bittiği yaz, İzmir'de egzoz fabrikasında çalışan amcamın yanına, onun çocuklarına bakmaya gittim. Zaten gelince 14 yaşında evlendim, 16 yaşında da ilk çocuğum dünyaya geldi.

Zühra Tulup Çardak Restoran'da odun fırını başında, 1983.

Üretim ve ekonomi: Dedemler burada rençberlik yapmış. Tarla ekip biçmiş, tütün

yetiştirmiş. Çocukluğumda da tütün devam etti. Babam, Süleyman amca diye bir akrabamızla bütün köyleri dolaşır celepçilik yapardı. Yazın her pazar günü Yalı'da, kışın burada Menengiç ağacının altında et kesip satardı. Bitez'de bakkal bile yoktu, buralar dere yatağı ve hayıtlıktı. Öteberi almak için cuma günü Bodrum Pazarı'na giderdi. Bahçemiz vardı. Yazın bahçeye göçer, kışın buradaki evimize gelirdik. Herkes bahçede patates, soğan, sebze yetiştirirdi.

Zühra Tulup Selahattin Bey ve ailesi ile birlikte, 1992.

Bitez'in ilk kadın lokantacısı: 1972 yılında Aktur buradan yol geçirdi. Biz orada bir-iki sene mandalin bahçemizin yanında küçük bir bakkal dükkânı işlettik. Aktur'dakiler bizden yemek isteyince, 1974 yılında Çardak Restoran diye bir yer açtık. Bitez'in ilk kadın lokantacısı benim. 30 sene orada çalıştık ailecek. Kuru fasulye, pilav, salata, cacık ile başladık, derken işi ilerlettik. Bütün Aktur'un yemeklerini yapmaya başladık. Akşamları belki 40 çeşit yemek çıkartırdık.

2 tane büyük odun fırınımız vardı. Bağlardan çalı getirirdim, günde en az 50 tane bütün tavuk pişirirdik toprak güveçlerde. Baba Otel'den turistler gelirdi, turla gelen turistlere de yemek yapmaya başladık. O kadar işin arasında inek sağar, dağdaki kuzulara bakardık. Sonra minibüs aldı oğlan, minibüsle Dalaman'a, İzmir'e turlara gitmeye başladı. 100-150 kişi Yalıhan'dan, Şah Motel'den turistler de gelirdi. Çok memnun kalırlardı.

Zühra Tulup, Çardak Restoran, 1983.

Düğünler: Düğünler için kadınlar bir araya gelir, hamur doldururdu. Etli nohut, makarna, pırasa, dolma, tatar, dolama börek, yani ot böreği yapılırdı. Eskiden davetiye olmazdı, davetiye yerine küçük küçük patiskalar keser, kıyılarını büker, içine de bir kalıp sabun koyup okuntu diye dağıtırlardı. Cinci diye biri vardı. Okuntuları o dağıtırdı.

Bitez'de köy düğünleri bir hafta sürerdi. Perşembe gününden ağırlık gelir, develere sararlar eşyaları. Bir tarafa gelinin eşyalarını, bir tarafa köfünün içinde helva ile ekmek koyarlar. O helva ekmekleri ufak dilimler halinde keser, sinirlere koyar, bütün köye dağıtırlar. Üstüne de kilim atarlar. Dangır dangır deve gelir…

Kadınlar için perşembe günü kadın çalgıcı olarak Yahşi köylü Raziye gelir, gelinin başına kına yakılır, cuma günü eğlence devam ederdi. O gece gelin kız temel devren giyer. Cumartesi gelin saçı yapılır, gece gündüz çalgı, yemek olur. Gece oğlanevi gelin oynatmaya gelir. Cumartesi günü düğün bittikten, herkes dağıldıktan sonra evin içinde gelinin eline ayağına kına yakarlar. Pazar günü almacılar davul zurnayla gelir, yine oynanır. Gelinin yüzünü duvaklarlar. Gelin akrabalarıyla, anne babasıyla vedalaşır, el öper. Ata biner, köyün içinden gezdirip yeni yaşayacağı eve getirilirdi. Bizim burada hiç başlık parası olmaz ama gelin evden çıkarken sandığın üzerine oturup erkek tarafından bahşiş istenir. Gelin alayının önü kesilir, para istenir.

Zühra Tulup'un eşi Şevket Tulup arkadaşlarıyla, 1975.

Sünnet düğünleri şimdiki gibi şatafatlı olmazdı. Genellikle toplu sünnetler yapılırdı. Sünnet çocuğu için küçük, uzun uzun şekerler yaptırılırdı. Çocuk giydirilir, bir entari geçirilir üzerine. Mevlit okuturlar. Başka eğlencesi, düğünü-derneği olmazdı.

Sözlü halk edebiyatı, masallar: Amcam, kaplumbağayla tilki masalını anlatırdı: Bir gün yarışa tutuşmuşlar. Kim tez varırsa o alacakmış harmanı. Kaplumbağa harmana kadar eniklerini sıralamış. Bir tanesini de harmanın yanına koymuş. Başlamışlar yarışa, tilki geçmiş hemen, kaplumbağa arkadaş neredesin diye seslenip dalga geçermiş. Kaplumbağa da 'Sen gidedur, illa denk gelirim, yetişirim, diye cevap vermiş. Tilki harmana yaklaşınca bir de ne görsün. Kaplumbağa çoktan harmana varmış bile.

Bir de şöyle bir masal anlatırlardı: Eski zamanda anneyle bir oğlu varmış. Oğlanın adı Cinsar'mış. Bir gün dışarıya dolaşmaya çıkmış. Çok sıkışmış. Tuvaletini yapmış. Ne kadar sinek varsa o tuvaletin üzerine üşüşmüş. Bu, bir bıçak hareketiyle sinekleri öldürmüş. Bıçağının üzerinde, bir bıçakta 40 can aldı, yazarmış. Gitmiş, tarlada uyuyakalmış. 40 tane dev tarlaya gelmiş. Bıçaktaki yazıyı görmüşler. Uyandırıyorlarmış oğlanı ama bir taraftan da korkuyorlarmış. Cinsar Bey, deyip geri kaçıyorlarmış. Bunu alıp kendi yerlerine götürmüşler. Bir varmışlar, devler insanları dallara asmış, pişirip yemeğe hazırlanıyorlarmış. Cinsar Bey'i de bağlayıp oturtmuşlar bir yere. Yakacak çalı çırpı almaya gitmişler. İnsanları yiyicekler gari. Bu sefer Cinsar Bey korkuyormuş. Devler gelene kadar bir şeyler bulmuş kurtarmış kendini. Ona sabun, tarak bir de tas vermişler. Oradaki bir evin dam başına çıkmış. Devler gelmiş, nasıl çıktın sen oraya, demişler. Ben tarak tarak üstüne koydum, öyle çıktım demiş. Devler de denemiş ama çıkamamış. Sonra yine sen nasıl çıktın, diye sormuşlar. Cinsar Bey, şişi kızdırdım kızdırdım, soktum evin duvarına, öyle çıktım demiş. Devler onu da denemiş, olmamış. Yine sormuşlar. Cinsar Bey bu sefer, sabun sabun üstüne koydum, demiş. Devler yine çıkamamış. Düşüp yuvarlanmışlar. Cinsar Bey de böylece kurtulmuş ellerinden.

Mutfak kültürü: Su böreğimiz, et yemeklerimiz meşhurdu. Bunların dışında davetlerinizde çorbamız, tavuğumuz, sebze yemeklerimiz olur. Baklava, kadayıf tatlısı, peluze dedikleri pelte tatlısı yaparız.

Zühra Tulup ailecek işlettikleri Çardak Restoran'ın mutfağında, 1980'li yıllar.

Burada eskiden fasulyeye lobya, kerevize de selina derlerdi. Biz bayat ekmeklerden makarna yapardık. Sıcak suya sokar, çıkarırsın üstüne çökelekle tereyağı dökersin çok güzel olur. Eskiden ekmeğini herkes kendisi yapardı. Cuma günü pazara giderler, çarşı ekmeği getirirlerdi. Yola bakardık çarşı ekmeği gelecek, diye. Ekmek olmadığı zaman azıcık hamur yoğurup bezeme yaparız.

Nohudu akşamdan ıslatıp, çuvalın içinde döverdi. O köpürürse sabaha kadar ondan tatlı maya yaparlardı. Dövdükten sonra, gündüz güneşletirsin, un çuvalının içinde gömersin, o köpürür. Sabah unla beraber ekmek mayası yaparsın. Mis gibi kokar, konu komşu da bir avuç unla gelir, maya alırdı.

Balık yemeklerini de çok yapardık. Annem çok güzel pirinçli balık yapardı. Kızartır, tepsiye koyar, pirincini kavurur; maydanoz, karabiber ekler, üzerine limon sıkar, onu kaynatır, pişirirdi. Soğanlı, biberli, domatesli buğulamasını da yapardı. Küçük izmarit balığını çok severlerdi. Onu kızartır, tepsiye koyarız. Ertesi güne kaldı mı balık, onun ekşili telaturlusunu yaparız. Sarımsak, limon ve karabiberi katar, maydanozu doğrayıp üzerine, ocakta ısıtırız.

Yeni doğan âdetleri: Çocuk doğdu mu konu komşu herkes hayırlı olsuna, yaşları uzun olsuna ziyarete gider. Saraylı yapılır. Onu ikindi vakti gönderip akşam kendileri giderler. Bir tane tülbent alırsın, beyaz bisküvi, helva, lokum götürürsün. Gelene de şerbet ikram edilir. Gelen çanağı boş vermez ev sahibi; içine çerez, leblebi, payam (badem) koyarlar. Lohusa kadın bir hafta hiç kalkmadan yatar. Çocuk 6 aylık olunca kızsa kına yakarlar, mevlit okunur.

Korku unsurları: Çocukken bizi korkutmazlardı amam eşim büyük insanları korkuturdu. Üzerine beyaz çarşafları bürüleniverirdi, maske takar, hısım akrabayı korkuturdu.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Bizim köyde kırık çıkık işlerine bakan Bahçıvan Hüseyinler'in Naciye ile kayınnası vardı. Karın ağrısı olduğu zaman kekik pişirir, soğanla birlikte tarhananın içine koyar, onu da karnının üstüne koyardı. Yara bere oldu mu çocuklara elma yağı sürülürdü. Bir yerin bertildiği zaman tuzla, soğanı döveriz, onları kapatırız. İlaçlarımız bunlardı. Eskiden kuyruklu (akrep) çok olurdu burada. Soktu mu dilerlerdi bıçakla, kan akıtırlardı, geçmezse hemen hastaneye giderdik. Başının ağrısı geçmeyince, nazar değince Nesibe Nine, Zehra Nine okurdu. Ben de her gün okurum torunlarıma. Nazar inancı yaygındır. Nazarı önlemek için nazar duası olarak Felak Nas Duası okuruz. Nazar zaten kitapta var. Nazar hak, mezarın yarısı nazardan gitmiş, derler. O duayı okursan şeytan yerleşemiyor, dokunamıyor ona.

Yaşanan afetler: Çocukluğumda bir kere deprem gördüm. Koca koca dut ağaçları yere yattı kalktı. Yerlerde çatlaklar şimşek gibi yayıldı.

Değişim, gelime ve beklentiler: Eskiden her şey daha güzeldi. Şimdi kimse kimseyi tanımıyor, tanısa da selam vermiyor. Biz, Bitez Belediyesi'nin hizmetlerinden çok memnunduk. Bitez'in ilk belediye başkanı Remzi Güngör çok hizmet etti. Yollarımız, aşağıdaki kafeteryamız onun zamanında yapıldı. Kapanınca Bodrum Belediyesi'ne bağlandık. Mehmet Kocadon'la Ahmet Aras da güzel hizmetler yaptı. Ahmet Aras buradaki çayı, yol altına verdi mesela. Afet oluyordu burada. Temizlikten de memnunuz. Bundan sonra, öncelikle parklar, çocuklara spor yapabilecekleri yerler ve bir düğün salonu yapılmasını isteriz Bitez'e.

2. Başkanların Bodrum'u; Bodrum'un Başkanları

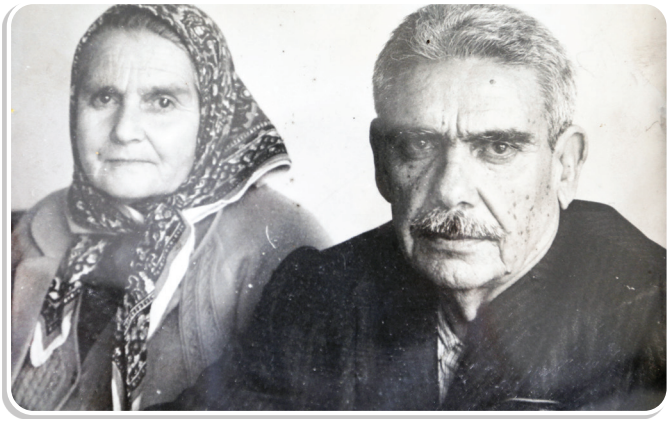

Ahmet Aras, (1970 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum Merkez ve Müskebi Mahallesi.

Görüşme tarihi: 23 Ekim 2023.

Aile tarihi: Annemin adı Ayşe, babamın adı Şevket. Müskebi köyünde dünyaya geldim. Çocukluğum mandalina bahçelerinde geçti. İlkokula Müskebi'de başladım, sonra merkezde, Cumhuriyet İlkokulu'nda devam ettim. İlk ve ortaokul çağlarında Saray Sokak'ta oturduk. Arkasından lise sınavlarına girdim. Hem fen lisesini hem Maltepe Askeri Lisesi'ni kazandım. 4 yıl Ankara'da, Harbiye'de harp okulunda okudum, 1992 yılında teğmen olarak mezun oldum. 2013 yılına kadar ülkemin çeşitli yerlerinde ve yurt dışında görev yaptım. 2013 yılında emekli olup Bodrum'a döndüm.

Ahmet Aras'ın anneannesi ve dedesi Ahmet-Hatice Bodrumlu.

Baba tarafı, atalarımız Mora Yarımadası'ndan 1715 yılında Bodrum'a göçmüş. Dedelerimiz Osmanlı donanması için savaş gemileri imal edermiş. Cenevizlilerin Mora'daki tersaneleri yakmasıyla beraber kendilerine yeni bir tersane kurabilecekleri yer ararken, Bodrum'a ulaşmışlar. Bodrum o sıralar Karya Uygarlığı ve Hallikarnassos'un kalıntıları arasında yıkık bir kent... Sadece kalenin içinde ve çevresinde, biraz da Kumbahçe Mahallesi'ndeki yerleşimden ibaret. Buraya gelince Osmanlı Tersanesi adı altında, günümüzdeki Eskiçeşme Mahallesi'nin bulunduğu alanda tersane kurup Osmanlı donanması için savaş gemileri yapmaya başlamışlar.

Aile adları ve lakaplar: Bodrum'a ilk gelen dedemin ismi Kızılhisarlı Mustafa'dır. Kızılhisar, Mora Yarımadası'nda bir köyün ismi. Onun oğlu da denizci oluyor, Osmanlı donanmasında 1730-1740'lı yıllarda kaptan-ı deryalığa kadar yükseliyor. Günümüzde ikisinin de türbesi, Osmanlı Tersanesi dediğimiz, Eskiçeşme Mahallesi'ndeki marinanın içinde. Atalarımız yüzyıllardır Tepecik ve Eskiçeşme mahallelerinde ikamet etmiş. Biz de onların son nesil torunlarıyız.

Üretim ve ekonomi: 1700'lü yıllardan sonra Bodrum'un ana gelir kaynakları hayvancılık, balıkçılık ve sonradan da süngercilik oluyor. Ailemiz de dönem dönem süngercilik, denizcilik, balıkçılık, tersanecilik, tarım ve hayvancılık yapmış. Babamın babası daha çok ticaretle, tarım ve hayvancılıkla uğraşmış. Babam da tarım ve ticaret alanında faaliyet gösterdi. Artık emekli oldu. Biz 2 kardeş okuduk; abim tekstil mühendisi oldu ve İstanbul'a yerleşti. Günümüzde hem ben hem de abim memleketimize geri döndük.

Ahmet Aras'ın dedesi Bekir Aras, sürek avına giderken, 1950'li yıllar.

Dedem eski bir bakkal, aynı zamanda toptancı ve petrolcüydü. Mazot, benzin, gres yağı satardı. Komşu esnafımız teneke ve bakır işlerinin yanında hayvancılık, hububatçılık, zeytincilik yapardı. Amcam Cafer Aras da defneyaprağı satın alırdı. Tanel deriz biz, defne yapraklarını ona satardık. Hatta mesela eşek arılarını satın alan biri bile vardı. Eşek arılarını öldürür, gider onları satardık. Yalak, çeşme, sarnıç başlarından eşek arısı toplardık. Bir de Ortakent'te salyangoz çoktu. Gortlangoz deriz. Yağmur yağıverdi mi duvar kenarlarında ve çeti dediğimiz bitkilerin dibinde ortaya çıkardı onlar. Gece lüks ışığında bütün mahallede gortlangoz toplardık. Yurt dışına satılırdı onlar.

Ahmet Aras'ın anneannesi ve dedesi Ahmet-Hatice Bodrumlu.

Günlük yaşam ve üretim: Bodrum'da insanlar arasında yardımlaşma üst düzeydeydi. Mesela bir kişinin zeytini hep birlikte toplanmadan diğerine geçilmezdi. Mesela dedem incir toplar, onları işlerdi ve bu işler hep imece usulü, ortaklaşa yapılırdı. Bir düğün ya da cenaze hep birlikte, kalabalıklar içerisinde olurdu. Evlerimiz küçüktü ama ev ziyaretleri bitmezdi. Nohutlar kavrulur, pişmaniyeler yapılırdı. Bir komşunun evine gittiğimiz zaman hemen o evin babaannesi, anneannesi eline alırdı bir tencere, başlardı Bodrum türküleri söylemeye. Hadi oğlum bir kere oynayın deyip bize halk oyunlarımızı öğretilerdi. Gece ev ziyaretlerinde kandil ışığı yolumuzu aydınlatır, kandil ışığında sohbet ederdik.

Müskebi köyü ve çocukluk yılları: Özgür bir çocukluk yaşadık. Kuzenlerim, arkadaşlarım ve köylülerimiz ile beraber güzel bir ortamda büyüdük. Yaklaşık 100-110 haneli bir köyümüz vardı. Babam, muhtarlık da yaptı. Çocukluğumda elektriğimiz, su şebekemiz yoktu. Sarnıçlardan, kuyulardan su çekerdik. Çocukluğumun geçtiği Bodrum'un dağlarını, ovalarını, kıyılarını, mandalina ve incir bahçelerini avucumun içi gibi bilirim. O yıllarda Bodrum'da belki büyük bir mahrumiyet vardı ama çok mutluyduk.

Çocuk Oyunları: En çok bilye oyunu oynardık. Hatta bilyemiz olmadığı zaman yuvarlak kara selvi ağacının kozalakları, mazı dediğimiz bitkinin yuvarlak meyveleri ve cevizle oynadık. Çelik çomak, köşe kapmaca, saklambaç, … kazmaca dediğimiz oyunlar çok oynanırdı. Yuvarlak, gülle gibi taşlarla 'guguk' isimli bir oyun da oynardık. Günümüzde oynanan petank oyununa çok benzer bir oyundu o.

Çocukluğumda deniz kenarında olduğum için balık avlamayı da çok severdim. Kamıştan, şamandıralı oltalarımızla balık tutardık. Pirnar ve dut ağacından sapan yapıp, dağ tepe dolaşıp botak kuşu avlardık. Bir başka oyun alanımız da kaleydi. Surlarda saklambaç oynardık. Kaleyi, kulelerini, bütün dehlizleriyle avucumun içi gibi bilirim. Tabii mandalina bahçeleri de keyifli bir başka oyun alanımız olurdu. Ağaçların üzerinde maymun gibi yere basmamaya çalışarak oradan oraya geçerdik. Eski tersanede tekneden tekneye geçme oyunumuz da vardı. Yeniköy'de eski hastane bahçesinde de futbol oynardık.

Bodrum'da yaşadığımız Saray Sokak, evimizin bir parçası gibiydi. O sıralarda sokağımızda mozale kazıları yapılıyordu. Önemli yabancı arkeologlar geliyordu. Ben de çok meraklıydım. Kazıları, çıkarılan buluntuları inceler, sonra ben de evimizin bahçesinde kazılar yapardım. O yıllarda başlayan arkeoloji ve sanat tarihi merakım sayesinde koleksiyoner oldum. Müzeye kayıtlı amfora koleksiyonum vardır mesela.

Biz denizden ne çıkarsa yerdik. Deniz salyangozları ve denizkestanelerini bile kırdıktan sonra üzerine biraz limon sıkıp afiyetle yerdik. Erişte yosunları arasında olan pina dediğimiz büyük kabukları

da çok severdik. Ben şimdi dağa çıkınca da her şeyi toplar, yerim. Mesela Cevat Şakir'in diktiği palmiyelerin karabebbe dediğimiz meyveleri olur. Ağaçlar çok yüksek olduğu için kargıların ucuna çatal yapar, koparırdık onları. Çekirdeği çok serttir ama yerdik. Dağlarda çitlembik olur, onu kırıp incirle beraber dövüp dövüp yerdik. Yaban mersini, ekşi otu, elma çalısı… Elma çalılarının meyvesini bıçakla soyup yerdik.

Sosyal ve kültürel yaşam: Çocukluk yıllarımız mahrumiyet içerisinde geçti belki ama sosyal bakımdan da eğlenmesini bilirdik. Müskebi'ye de Bodrum'a da cambaz gelirdi o zamanlar. Bizim meydana ip çekilirdi, cambazlar gelir, pamuk şeker, macun satılırdı. Pehlivan güreşlerini de deve güreşlerini de hatırlıyorum. Mahalle sinemaları da gelirdi. Köyümüzün sinemacısı, akrabamız da olan rahmetli Reşat dayıydı. Bodrum'a taşındıktan sonra Gözen ve Yeni Sinema gibi sinemalara gitmeye başladım.

Kutlama ve eğlenceler: Şimdi çocukluğumuzun, gençliğimizin Bodrum'unu, çocukluğumuzdaki bayramları özlüyoruz. Bodrum her zaman çağdaş, Atatürkçü, Cumhuriyetçi insanların yaşadığı bir kent olmuştur. O zamanki meydanımızda inanılmaz gösteriler olur, zafer takları kurulur, millî bayramlar fener alaylarıyla coşkuyla kutlanırdı.

Bodrum'da Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, 2023.

Bizim Müskebililer denizle çok da haşır neşir değildi. Kabotaj Bayramı Kumbahçe Mahallesi'nde kutlanırdı. Kumbahçe'de yağlı direk, yüzme, batırma yarışmaları yapılırdı.

Bodrum'da Turizm: 1970'li yıllarda merkezde yeni yeni turizm hareketleri başlamıştı. Bizler mandalina ve incir bahçelerinde, zeytinliklerde büyüdük. Bodrum o zamanlar çok fakirdi ama tertemiz, huzurlu ve çok güvenliydi. Kimsenin birbirine karşı çekememezliği, düşmanlığı, kavgası gürültüsü olmazdı.

Bodrum'da turizm, 1950'lerde Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum'a kalebent olarak gelmesi ve kalebentliği bitmesine rağmen burada yaşamaya devam etmesi, Bodrum'u ve Gökova Körfezi'ni dünyaya tanıtmasıyla başlamıştır. 1960'lı yıllarda yavaş yavaş ev pansiyonculuğu başlamış. 1970'ler ve 1980'lerin başında Bodrum merkezde muhteşem bir ev pansiyonculuğu yöntemi vardı. Biz turistleri evlere alır, evin bir odasında onlara konaklama imkânı sağlardık. Sonra birlikte oturup yemek yenilirdi. Onlar çıkar, yürüyerek ya da iptidai ciplerle gezerlerdi bütün yarımadayı. Herkes çok mutluydu. Bodrum'da turizm çok temiz başladı ancak sonra yavaş yavaş eğlence sektörü devreye girdi. Bodrum popüler olmaya başlamasına rağmen kimliğini kaybetmemişti.

Şevket- Ayşe Aras, oğulları Ahmet ve Bekir ile birlikte.

Geleneksel halk hekimliği ve sağlık inanışları: Bir yerimiz incinir, çıkarsa Raziye teyzemize giderdik. Yine bizim Kuyubaşı'nda oturan çok yaşlı bir Dudu teyzemiz vardı. Benim gözümde sürekli arpacık çıkardı. Bir gün babaannem beni Dudu teyzeye götürdü. Karşısına oturttu, okuyup üfledi, sonra pat diye gözüme tükürdü. Ben ağlıyorum bir taraftan ama sen hiç merak etme bir daha çıkmayacak dedi ve çıkmadı da gerçekten.

Değişim: Ben eğitim ve mesleğim için 1980'lerde Bodrum'dan ayrıldığımda burası hâlâ çok güzel, köyleriyle tipik bir Akdeniz kasabasıydı. Yollarımız kötüydü, suyumuz akmıyordu belki ama mimari ve kültürel yapısıyla kendini koruyabilen bir kenti. Bu arada 1996 yılında Bodrum Askerlik Şubesi Başkanlığı'na tayinim çıktı. 4 yıl memleketimde de görev yapma şansım oldu. Bodrum'da yaşanan büyük değişimi 2000'li yıllardan sonra gelip gittikçe daha net fark ettim. Havaalanının yapılması, yavaş yavaş otellerin büyümesi, ulaşım imkânlarının artmasıyla insanlar Bodrum'a kolay ulaşmaya, burada ev yaptırmaya başladı. Türkiye'nin belli bir zengin kesiminin, özellikle İstanbul'da yaşayanların bir kaçış noktası haline geldi. Eskiden İngilizler, Almanlar, Hollandalılar charter uçakları ile İzmir'e, oradan da otobüslerle Bodrum'a gelirdi.

Sonuçta turizm politikalarının da etkisi ve insanların daha fazla turist istemesiyle ziyaretçi sayıları arttı. Ancak sadece turist gelmedi. Aynı zamanda Bodrum'da yaşamak isteyen insanlar da geldi ve bu da konutlaşmanın önünü açtı. Bodrum'a zarar veren de bu oldu. Dünyanın her yerindeki turizm destinasyonlarına turistler gider, tatillerini yapar ve dönerler ama iş konutlaşmaya vardığında o zaman ekstra yollar, kanalizasyon, elektrik, su, eğitim ve yeni sosyal donatım ihtiyaçları ortaya çıkar.

Bodrum'daki kooperatifleşme aslında yazlık zihniyetle başladı. Sonra baktılar ki burada yaşamak güzel, biz Bodrum'da yaşayalım, fikrine döndü iş ve doğal kaynaklar artan nüfusa yetmemeye başladı. Eskiden 3 ay gelinen Bodrum, şimdi 12 ay yaşanır hale geldi.

Başkanlık süreci: 2013'te emekli olduktan sonra ticarete atıldım. Otel ve plaj tesisi açtım. 6 yıl işlettim. Ortakent Geliştirme Derneği başkanı oldum. Arkasından Ticaret Odası ve Bodrum Otelciler Derneği yönetim kurullarında ve komitelerinde çalıştım. 2019 seçimlerinden önce partimden Bodrum Belediyesi başkan aday adayı oldum. Bu arada partim ve örgütüm beni aday olarak takdir etti. Sonra da çalıştık, seçimi kazandık.

Görevde 4 buçuk yılı geride bıraktım. Bodrum'da yapılaşma ve kentleşme anlamında ipin ucu kaçtı diyenlere katılmıyorum. Bodrum sadece mevcut büyümesine uyum sağlayamadı ve imar planlarında ciddi bir tahribat oldu. 11 belediye varken her belediye kendi planlarını yaptı, arkasından tek belediyeye düştü. Bir yanda bu planlar, bir yanda Bayındırlık Bakanlığı'nın yaptığı planlar, mevzi imar planları, parsel bazlı imar planları var. 5 tane imar yetkilisi var burada. Büyükşehir, iki bakanlık ve TOKİ bile plan yapabiliyor. Biz imara açmamışız ama TOKİ veya Özelleştirme İdaresi plan yapıp açıyor imara.

Ben 4 senedir inanın bir metrekare yeri imara açmadım. Bodrum'u daha yaşanır, daha mutlu insanların yaşadığı bir kent haline getirme amacıyla yola çıktık. Bunun için de altyapısı tamamlanmış bir kent yaratmak için çalıştık. Çünkü altyapı yoktu. Altyapı için 4 yıldır durmadan çalışıyoruz ve ciddi bir mesafe kaydedildi. Altyapıda atık su arıtma tesisleri, enerji ve Telekom'da, iletişimde ve yağmur suyu drenajında, sel ve su baskınlarına karşı çok ciddi çalışmalar yaptık. Öncelikle bunlar için aslında belediye başkanı olmak istedim. Hem de kaçak yapılaşmayı önlemek, kenti ve doğasını, denizini korumak amacıyla yola çıktım. Makam, mevki düşünmedim, zaten silahlı kuvvetlerde yıllarca komutanlık yaptım, askerlerim, aracım, makamım oldu. Memleketim için canla başla, iyi niyetle çalışmak için belediye başkanı olmayı seçtim.

Günümüzün en büyük problemi suyumuzun yeterli olmaması. Yeraltı ve yer üstü su kaynaklarımızı hem korumalı hem de sürdürülebilirliğini sağlamalıyız. Özellikle vatandaşlarımızın su ihtiyacını

karşılamak için her türlü yöntemi denemeliyiz. Yetki verilirse örneğin denizden arıtma sistemini bir ilçe belediyesi olarak kurabiliriz.

Bundan sonra daha görünür işler yapmak istiyoruz. Peyzajından kaldırımına, kültürel ve sosyal faaliyetlerinden eğitime, yaşlı yaşam merkezlerine, engellilerin çok rahat edebileceği alanlara, kedinin, köpeğin de mutlu olduğu; deniz kenarlarının eşit ve adil kullanılabildiği, dünya ile entegre olmuş, hesap verebilir bir kent ile dünyaya örnek olmak istiyoruz. Turizminde daha efektif, esnafının otelcisinin, işçisinin kazandığı, rant gözüyle bakılmayan bir kent yaratmak için çalışıyoruz, çalışacağız.

Son olarak bu çalışma vesilesiyle; Bodrum Sözlü Tarih Çalışma Grubu'muza Bodrum tarihi ve halk kültürüne, kent arşivi ve kent müzemizin oluşumuna katkılarından dolayı teşekkür ederim. Bodrum'un değerlerine sahip çıkıyorlar, aramızdan yavaş yavaş kaybolan insanlarımızın anlatılarını kayıt altına alabilmek için yıllardır emek veriyorlar. Kendilerini kutluyor ve desteklerimizin süreceğini bilmelerini istiyorum.

Cevat Bilkiç, (1951 doğumlu).

Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi.

Görüşme tarihi: 23 Haziran 2023.

Tepecik Mahallesi

Aile tarihi: Babam Halil, annem Nazlı. Ailemiz Bodrumlu. Okul hayatım Bodrum'da başladı. Ortaokul ve liseyi İzmir Türk Koleji'nde tamamladım. 1975 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdim. Askerlikten sonra 1976'da işlerimizin başına geçtim. Babam sünger işi yapıyordu. Çıkarılmasından ihracatına kadar bu işle ilgileniyordu.

Baba dedem Mehmet Bilkiç tarım yaparak geçinirdi ama bir ara süngercilik de yapmış. Anne dedem İbrahim, Bodrum'un ilk esnaflarındandı. Bodrum Çarşısı'nda bakkaliye işletirdi. Tarlaları bahçeleri de vardı bunun yanında. Dükkânı Bodrum Belediyesi'ne yakın bir yerdeydi. O sıralarda Halikarnas Balıkçısı'yla, sürgün geldiği zamanlarda yakınlık kurmuşlar. Adımı Cevat koyması da biraz bu sevgi ve dostluğa dayanıyor.

Ahmet Bilkiç, öğrencilik yıllarında, 1968.

Cevat Bilkiç, Kurban adlı tiyatro oyununda, 1970'li yıllar.

Aile isimleri ve lakaplar: Hacımollalar'ın hemen her yerde mülkleri vardır. Hacı İbrahimler, Ali Ziylanlar, Bodrum'un ilk bakkallarındandı. Kumbahçe'de de genelde Girit'ten göç eden süngerci, balıkçı aileleri vardı. Onlardan benim hatırladığım Ali Cengiz amca, Cevat Şakir'in de en iyi arkadaşlarındandı. O, aynı zamanda Yunanlılardan süngerciliği öğrenen, bu öğrendiklerini de Bodrumlulara öğreten kişiydi.

Çocuk oyunları: Evimiz şimdiki Gemibaşı Restoran'ın arkasındaydı. Evin önünde, kumsalda, kayıkların arasında, denizde vakit geçirirdik. Kayıklar yapar, yüzdürürdük. Onun dışında ceviz oyunu oynardık.

Üretim ve ekonomi: Hayvancılık Eskiçeşme Mahallesi'nde yapılırdı. Diyelim ki adam süngerci ama arsası da var. Ekip biçmiyorsa, hayvancılık yapan kişiler kullanırdı o arsayı. Kimisi o arsa için para alır, kimisi yıllarca para almazdı.

Süngercilik: Baba dedem Yalıkavak'ta biraz süngercilikle de uğraşmış. Osmanlı döneminde Rodos'ta eğitim almış. Okuma yazma bildiği için köyün danışılan insanlarındanmış. Babam Halil Bilkiç, Yalıkavak'ta babasından süngerciliği öğreniyor. Çok az dalmış. Bir süre sonra Bodrum'da annemle tanışıyor. Ticarete yatkınmış. 1948 yılında sünger ticaretine başlıyor. Bodrum'dan süngerleri toplayıp vapurla İstanbul'a, perşembe pazarına götürüyor. Suni süngerler yokken taksiciler araçlarını siliyormuş denizden çıkan süngerle. Sonra Anastasias diye bir Rum tüccarla tanışıyor, onunla yıllarca sünger ticareti yapıyor. Anastasisas'a sünger verip bizim denizciler için halat, boya gibi malzemeler alıyor. Bir köy çocuğu olmasına rağmen ticaretten bu şekilde para kazanmaya başlıyor.

Çocukluğumda, 1950'li yıllarda İstanbul'dan haftada bir gün Nejat, Aksu ve Tarı isimli gemiler gelir, yükünü alır, Mersin'e gider, sonra geri dönerdi. 15 günde bir İstanbul'dan çıkardı bu gemiler.

1960 yılına kadar işler bu şekilde devam etti, daha sonra işi büyüttük, Yunanlı tüccarlarla çalışmaya başladık. Bodrumluların çıkardığı süngerleri toplayıp Yunanlı tüccarlara satıyorduk. Onlar süngercilikte daha ileriydi. Bu işin merkezi Kalimnos'tu. Onların diyalogları daha iyi olduğu için Avrupa ülkelerine ve Amerika'ya gönderiyorlardı bizim süngerleri de. Bu ticarete 1975'e kadar devam ettik.

Babam tüccarlığa başlayınca süngercileri organize ederdi. Hem onlar hem biz kazanırdık. Depomuz Bodrum Kalesi yakınındaydı. Şimdi orası hamburgerci oldu. Ben başkan olmadan önce turizm gelişmeye başlamıştı. O depoyu bozup bir bina yaptık. Babam Alzehimer oldu, bir sünger tüccarı arkadaşı bizim kalan son süngerlerimizi de aldı; Amerika'ya gönderdi. Oralarda porselen sanayisinde kullanılıyormuş. Biz o zaman 15-16 yaşlarındaydık.

Esnaf ve zanaatkârlar: Mesela rahmetli başkan yardımcım Hasan Subaşı'nın babası Ali amca Bodrum'un ilk lokantacısıydı. Kalenin dibindeki küçük dükkânını 1940'larda açmış. Dükkânın adı bile yoktu. Kaymakam geldiği zaman Bodrum'da onu ağırlayacak bir mekân bulmak zordu.

O yıllarda Eskiçeşme 40-50 haneydi. Tepecik Mahallesi'nde, şimdiki Gemibaşı Restoran'ın olduğu yerde en eski kahvehane vardı. O kahvehaneyi mübadeleden önce Rumlar açmış, daha sonra Ahmet amcamız işletti. Tepecik Cami'nin olduğu yerde Ayakkabıcı Ahmet Kocadon ile bir terzi vardı. Bir de Hüseyin Şahin'in fırını vardı.

Eskiçeşme Mahallesi'nde değişim: Eskiçeşme sahili bugünkü yat limanı olmadan önce kumsaldı. Kumsalda oynar, süngercilere, balıkçılara bakardık. 1957'de Menderes'in başbakanlığı sırasında kale yakınında mendirek inşaatı başladı. Mendirek olunca liman korumalı hale geldi. 1960 İhtilali'nden sonra turizm hareketleri başladı. 1970'lerden sonra yat limanı inşaatı başladı. Liman, mahallenin ekonomik ve sosyal yaşamını da değiştirdi.

Su kuyuları ve sakalar: Bodrum'da 150-200 sene önce mahallelere içme suyu tepelerden, o zamanın şu şebekesinde kullanılan toprak künklerle dağıtılırmış. Su deyince Bodrum'un sarnıçları

kadar kuyuları da çok önemlidir. Mesela Bardakçı Koyu'nda doğal bir su kaynağımız vardı. Oradan çıkan suyu sakalar, yani su satıcıları motorlarla, teknelerle Kumbahçe'ye taşırlardı. Bizim buradaki kuyular çok verimliydi.

Mutfak kültürü: Bodrum'da deniz mutfağı çok önemlidir. Deniz mahsullerinin Bodrum mutfağına girmesi ise Girit göçmenleri tarafından oldu. Ahtapot, karides, kalamar, çeşitli balıklar… Bizim yemekler daha çok tarıma, bakliyata ve hamur işlerine dayalıydı. Çocukluğumda millî mücadele diyebileceğimiz yiyeceklerimizin başında su böreği, keşkek ve katmer vardır mesela.

Bodrum'da turizm başlaması ve gelişmesi: Bizler Bodrum'un süngercilikten turizme evrilmesi dönemini yaşadık. Suni süngerlerin üretilmesi ve denizde hastalık başlaması derken, bir yandan da hippi dediğimiz turistler tek tük gelmeye başladı. Rahmetli Halikarnas Balıkçısı, Esra Arat, Sabahattin Eyüboğlu gibi kişilerin eserlerinin çok faydası oldu Bodrum'un tanınmasında.

Ev pansiyonculuğu önce Kumbahçe'den başladı. Askeri kampın olduğu muhit tarımla uğraşırdı zaten. Ama Girit'ten gelen Kumbahçeliler Bodrum'da turizmin önünü açtı. Bodrum turizminin lokomotifi oldular. Bizim Türk Giritliler evlerini açınca turizm yeni bir iş kolu olmaya başladı. 1975-1976'da iç turizm başladı. Ben iktisat fakültesini bitirmiştim, malımız mülkümüz vardı ama aile içinde o toprakları turizme entegre etmek gerekiyordu. Biz o zaman dünya ticaretine de ülke ticaretine de hâkim olduk hocalarımız sayesinde. Askerlikten sonra Bodrum'a gelince de artık kafamda bir şeyler oluştu. O sünger deposunu turizme yönelik planladık. Uluslararası bir hamburger firması ile işletme açtık.

Turgut Özal'ın Cevat Bilkiç'in belediye başkanlığı döneminde Bodrum ziyareti.

Cevat Bilkiç, eski belediye binası önünde dönemin bakanları Ahmet Kurtcebe Alptemoçin, Kaya Erdem ve bürokratlarla birlikte, 1986.

Bodrum yöresinden çıkan kayrak taşlarının yol, kaldırım ve meydan düzenlemelerinde ilk olarak kullanılması.

Bodrum-Yalıkavak Merkez Dokusu Düzenleme, Projelendirme Çalışmaları.

‘Bodrum’da Anavatan’lı yıllar’: Bu arada ihtilal oldu. Ardından Anavatan Partisi kuruldu. 1984 yılında Anavatan Partisi’nden bana belediye başkanlığı teklifi geldi. Bodrum’u geliştirmek, değiştirmek istiyoruz… Bodrumlulardan büyük bir oy aldım ve Bodrum’da büyük bir değişim başladı.

1984 yılında daha İngilizler, Almanlar yok. İstanbul’dan, Ankara’dan tatile gelenler var. Çok az sayıda Panamerikan, maceracı insanlar var. İşte tam o dönemlerde döviz serbest bırakıldı, herkes dolar taşımaya başladı. Bu düzenleme, turizmin gelişmesinde etkili oldu. Rahmetli Özal’ın da önümüzü açmasıyla, 1986 yılında bölgedeki 10-15 belediye başkanı ile beraber İngiltere’ye gittik. Bizi Londra Havaalanı yanındaki 6-7 katlı bir binada toplantıya davet etiler. Biz Türkiye’ye girmek istiyoruz, Bodrum’a müşterilerimizi getirmek istiyoruz ancak bu konuda belediye başkanları olarak sizlerden teminat istiyoruz. Müşterilerimizin ağırlanması, bizim için yatırım imkânların yaratılmasında kolaylık istiyoruz, dediler. Bunlar İngiltere’nin en büyük turizm acenteleri… İlk defa Türkiye’ye açılacaklar. İşte, o toplantılardan bir yıl sonra, 1986 yılında turlar başladı. O yıldan itibaren Bodrum, Marmaris, Antalya gibi günümüzün turizm merkezleri dünyaya açılmış oldu.

1.Uluslararası Bodrum Festivali korteji, 23 Haziran 1985.

Yağmur suyu kanal çalışmaları, Cevat Şakir Kabaağaçlı Caddesi, 1984.

Cevat Bilkiç döneminde gerçekleştirilen altyapı çalışmalarından, 1984-1989.

Turgut Özal’a ve Bilkiç’in belediye başkanlığı dönemine dair: Turgut Özal’ın Bodrum’a çok katkısı oldu. 28 Mart 1984 seçimlerinde başkan oldum. Turgut Bey koşturmaca arasında Bodrum’a daha hiç gelememiş… Ama Aktur Tatil Sitesi’nde o zaman Ankaralı bürokratlar bir kooperatif kurmuş. Eşi Semra Hanım; biz de yazılalım Turgut, emeklilikte gideriz, demiş. Bana anlatılan bu. Semra Hanım yazılıyor kooperatife. 1975’lerde başladı inşaatı. Üst düzey hâkim, savcı, milletvekilleri yazılmışlar, kura çekilmiş. Turgut Bey’in de evi denize yakın bir yerde çıkmış. Ben seçilince Semra Hanım evimize gidelim, görelim, demiş. 1985 yazında geldiler. Yanında başbakan yardımcıları, bakanlar var. Bizim için çok önemli bir olay. Başbakanı Milas yolunda karşıladık, doğru evine gittik partililerle birlikte. Rahmetli o kadar heyecanlı ki… Reis, ayrılmayın birazdan size anlatacaklarım var, dedi. 15-20 kişiyiz. Aralarında turizme yeni başlayan arkadaşlar var. Geldi, arkadaşlar bakın çok büyük tedbirler alıyoruz; Türk Parasını Koruma Kanunu’nu değiştiriyoruz, turizmi geliştirmek için büyük atılımlar

yapacağız, dedi. Bir-iki saat içinde yapacağı işleri anlattı. Ertesi gün de Şeker Bayramı... Sonra döndü bana, reis namazı nerede kılalım, diye sordu. Efendim İskele Camisi'nde kılarsak vatandaşlarla da bayramlaşırsınız iyi olur, dedim. Sabah dikildik kapısına. Koruması Musa Bey kullanıyordu arabayı. Onu arkaya gönderdi. Kendisi direksiyona geçti, beni de yanına oturttu. Maliye Bakanı Kaya Erdem de arkada. Bitez'den çıktık, antik tiyatronun önünde durdu. Döndü bana; ne iş yapacaksın, önceliğin ne Bodrum'da diye sordu. Su konusu acil başbakanım, su olmayınca turizm olmaz, kanalizasyon ve su işini çözmemiz lazım, dedim. Su için çalışmalar askeri dönemde başlamış Karaova Barajı'ndan ama müteahhidi ölünce durdu çalışma. Saydım diğer ihtiyaçları da. Sonra döndü Kaya Bey'e. Kaya, Bodrum'un bu işlerini çözelim. Reis Cevat'ı sana emanet ediyorum, dedi. Ben ondan sonra bütün icraatlarımı Kaya Bey ile gerçekleştirdim. 1,5 ay içinde ihaleye çıktık. 7-8 ay içinde akıttık suyu. Kanalizasyon işlerini de tamamladık. Askeriye döneminde başlayan Mumcular Barajı müteahhitlerinin ödenmeyen paraları da ödendi.

Beş yıl başkanlık yaptım. O zaman yapmak istediğim ancak yapamadığım önemli bir icraat liman yapımıydı. Denizcilik, mavi turlarla birlikte çok hızlı gelişti o yıllarda. Bodrum Limanı sıkıştı. Bir dönem daha devam edebilseydim... Seçime girmedim, İçmeler Bölgesi'nde yeni bir liman organize etmeye çalıştım. Birtakım çalışmalara başladım hatta.

Yaşanan afetler: 1956-1957 yıllarında büyük bir tsunami oldu. Çok küçüktüm ama iyi hatırlıyorum. Gümbet'in denizi çekilmiş, bütün balıklar sahilde kalıp oynaşırken biz o balıkları toplamıştık. Gökova Körfezi ve İstanköy civarında bir çöküntü olduğu ve deniz çekilmesi meydana geldiği söylenmişti.

Zeki Müren'e dair: Zeki Müren'in Bodrum'a gelişi, Antalya'da gördüğü hoşgörüsüzlükten sonra oldu. Geliş yılları, Bodrum'la kaynaşması, 1978-1979'a tekabül eder. Ben başkan olmadan evvel zaten burada evini almıştı. O aralar turizmin canlandığı yıllardı. Başkan olduktan sonra kendisiyle temaslarımız arttı. Bizim dönemimizde bir caddeye ismini verdik. Çok memnun oldu, gururlandı.

1. Uluslararası Bodrum Festivali'nin açılış töreni, 23 Haziran 1985.

Bodrum festivallerinin de yükünü çekti. Kale içi dolar taşardı onun konserlerinde. Elde edilen gelir de antik tiyatronun yapımı için ayrılır, kendisi bir kuruşuna bile dokunmazdı. Bir seferinde kalabalık nedeniyle Muğla Valisi Yücel Bölgen bile kalenin içine girememişti. Polis geldi yanıma, başkanım vali bey kapıda kalınca sinirlendi, dönüyor, dedi. Ben de her şeye koşturuyorum aksaklık olmasın diye. Dönerse dönsün kardeşim, dedim. Yapabilecek bir şey var mı, tıklım tıklım kalabalık... Padişah gelse giremeyecek yani. O zaman TRT de Bodrum'dan ilk canlı yayınını yapacak. Sene 1985. Türkiye'nin her yanından insanlar gelmiş...

Bir gün de şöyle bir olay yaşandı: Belediyeye ünlü bestekar Rüştü Şerday geldi. Zeki Müren'in konserine gitmek istemiş ama bilet bulamamış. Kızı da benim hocam. Yanına bir zabıta verdim, konsere gönderdim. Rahmetli Turgut Özal'ın oğlu Efe gelmiş, Rüştü Bey için ayırttığım yere oturmuş. Nefes nefese yanıma geldi zabıta. Efe Bey, Rüştü Bey'in yerine oturmuş kalkmıyor... Gittim yanına, Efe kalk oradan, dedim, bozuldu. Ablası da yanında. Efe'yi kaldırdım. Bak bu baban yaşında bir adam, kim olursan ol saygısızlık olur, dedim.

Ben kulise girerdim konser aralarında. Zeki Müren o kadar ustalığına, büyüklüğüne rağmen o kadar heyecanlı olurdu ki... Kan-ter içinde arada kulise gelirdi. İçerisi dolu... Reisim rezil olmadık değil mi, altından kalktık mı diye, sorardı. Bizim için 3-4 sene Bodrum festivallerinde konser verdi. Zaten o olmasa kaleyi dolduramazsın ki.

Ağaç dikme bayramı etkinliği, 1986.

Gecekondu sakinlerinin tapu tahsis belgelerinin verilmesi, 1985.

Beklentiler: Başkan Ahmet Aras'ın işi çok zor. Bizim dönemimizde heyecan vardı. Sonradan çok göç aldı ama Bodrum. Bu durum Bodrum'u yapılaşma yönünden çok sıkıştırdı. Turizmin öncü beldesi olarak düşünüp planlarımızı ona göre yapmalıyız. Bodrum, artık yükünü aldı ama ben burada yaşamak istiyorum diyene gelme diyemezsin. İki kat sınırlamasını kesinlikle bozdurmamız lazım. Bir taraftan da eski otelleri yenilememiz gerekiyor. Önüne gelen yerler imara açılmamalı. Mesela Cengiz Holding; devletten ihaleyi alıyorsun, zenginim diye geziyorsun, geliyorsun ormanı kesiyorsun oraya bina yapıyorsun, oh ne âlâ.

Kumbahçe Mahallesi

Mazlum Ağan, (1949 doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 20 Haziran 2023.

Aile bilgisi: Annem babam Girit'ten gelen ailelerden. 7 kardeşiz. Baba tarafımdan dedemin ismi Derviş, babaannemin ismi Halime. Anne tarafından dedemin ismi Ömer, anneannemin ismi Sıdıka. Babamın babası aile olarak denizci bir aileydi, sonra da deniz turizmi ile devam etti benim ailem denizciliğe.

Mazlum Ağan'ın annesi Devlet Hanım ve babası Nebil Kaptan, 1950'li yıllar.

Aile isimleri ve lakaplar: Karakayalılar, Nalbantoğulları, Ali Cengizler, Mandalinciler aklıma ilk gelen eski aile isimleri.

Mustafa Hilmi Uran (1886 Bodrum-21 Ekim 1957 Ankara).

Soldan; Muğla Milletvekili Mithat Sakaroğlu, Muğla Demokrat Parti İl Başkanı Cemal Hünal, Muğla Milletvekili Nuri Özsan, Mersin Milletvekili Refik Koraltan, arkasında Yusuf Kenan Görgün, İstanbul Milletvekili Celal Bayar, arkasında Hüseyin Biner, Demokrat Parti Antalya İl Başkanı Akif Sarıoğlu, Tasvir gazetesi Muhabiri Yusuf Ayhan, önünde Atıf Birol, Zeyyad Mandalinci, (Ali Şengün-Eski Bodum arşivi).

Bodrum'un önemli şahsiyetleri: Zeyyad Mandalinci; milletvekili, bakan oldu. Onun Bodrum'a çok faydası oldu. Onun döneminde liman, mezbaha, soğuk hava deposu yapıldı mesela. Hilmi Uran da İçişleri Bakanlığı yapmış önemli bir şahsiyettir, Atatürk'ün arkadaşıdır aynı zamanda. Onun döneminde yaşamadım ama Yahudi Profesör Avram Galanti'nin de özellikle Bodrum tarihi açısından çok değerli çalışmaları olmuştur. Bodrum yolunun yapılması da onun katkılarıyla olmuş. Bodrum tarihi ile ilgili kitapları var.

Savaş yılları: Bizimkiler 1. Dünya Savaşı zamanında Girit'telermiş. İkinci Dünya Savaşı zamanında yokluklar ve sıkıntılar yaşanmış ama en çok Girit'te sıkıntı çekmişler. Birbirleriyle komşu olan ailelerin akşam olduğunda birbirine düşman olduğunu anlatırlardı. Anneannemin kulağındaki küpeyi çekerek çıkarmışlar, anneannem konuşamamış uzun bir süre. Konuşmaz, hep düşünceli şekilde otururdu. İşkence görmüşler yani. Osmanlı Devleti'nden yeterli destek gelmeyince Girit Adası teslim edilmiş Yunanlılara.

Göç anıları, Türk-Rum, yerli - Giritli ilişkileri: Girit'te Osmanlı'nın en zayıf döneminde Yunanlıların başkaldırması, baskı ve dış güçlerin desteği ile önce huzursuzluk sonra savaş oluyor. Ve Türkler adayı terk ediyor. Bizimkiler denizci aile, tekneleri var. Zaten Giritlilerin toprakta fazla gözü yoktur. Hep denizle ilgileniyorlar. Bizimkiler de deniz ticareti ile uğraşıyor. Kendi tekneleriyle önce İstanköy'e yerleşiyor. Hatta en büyük ablam ve abim Kos'ta doğuyor. 1932-1933 yıllarında orada deprem olması nedeniyle Kos'a yerleşiyorlar. Mübadele ile gelen bir aile değiliz, kendi imkanlarımızla gelip buraya yerleşip evimizi yapmışız. Buraya geldikleri zaman büyüklerimiz biraz zorluk çekmiş. Abilerim denizcilikle uğraştı ben de okudum onların desteği ile.

Ailemizin Türkçesi iyi olmadığı için alışmaları zor oldu. Evde Rumca konuşurlardı genelde. Ben, ev konuşmalarını anlıyorum ama normal Yunanca diplomatik ve teknik konuşmaları çok anlamıyorum. Anne babamın konuşmaları da yarı Türkçe, yarı Rumca olurdu ama onlar da Türkçelerini düzeltti tabii sonradan.

Rum Mahallesi, Giritli Mahallesi, Kumbahçe Mahallesi diye geçer bu mahalle. Benim dönemimde Bodrum'un diğer mahallelerinde oturan çocuklarla güzel bir arkadaşlığımız oldu. Küçük yaşlarda okul, biraz daha büyüyünce spor birleştirdi bizi. Ama abilerimizin zaman zaman mahalle kavgaları olurmuş. Ancak sonuç olarak yaşım ilerleyince siyasete de girdim ve bu halk belediye başkanı seçti beni.

Bodrumspor ve Mazlum Ağan, 1970'li yıllar.

1974-1975 Muğla Bölgesel Lig Şampiyonu Bodrumspor.

Üretim ve ekonomi: Bodrum'da benim dönemime kadar karayolu ulaşımı çok zordu. Haftada bir gün otobüs olur, iki gün de gazete gelirdi. Deniz yolu çok önemliydi. Bizim aile Antalya ve İskenderiye rotasında malzeme getirip götürürerek geçimlerini sağlardı. Güzel de bir teknemiz vardı. Kardeşlerimin bir kısmı diğer iş kollarında çalışsa da sonradan yine denizciliği tercih etti. Burası o zamanlar nüfus olarak da çok yoğun değildi, herkes birbirini tanırdı. Okul paydos olduktan sonra komşuların bile işlerine yardıma giderdik.

Çocukluk yılları ve sokak oyunları: İlk ve ortaokulu Turgut Reis okulunda, lise ve üniversiteyi İzmir'de okudum, çünkü burada lise yoktu. İlkokul döneminde öğretmenlerimiz bize tarihi yerleri gezdirirlerdi. Kaleyi, antik tiyatroyu, suyun nereden geldiğini küçük yaşta öğrendik. Buralar aynı zamanda oyun alanlarımızdı. Kalede top oynardık, karga beslerdik mesela.

Çocukluğumuzun kışlarında deniz bu sokağın içine kadar girerdi. Toprak yollarda top oynardık. Bir kamyon geldiği zaman mahalle çocukları olarak peşinden koşardık. Yılda bir sefer gelirdi çünkü. Elektrik yok, su yok… Avludaki ya da sarnıçtaki suyu kullanır, sokak çeşmesinden su içerdik. Bizim evden arka tarafa geçiş yoktu. Sandalımız her zaman vardı. Arkadaşlarımızla sandalla gezer, yüzerdik. Uçurtma yapıp uçururduk. Uçurtmaların kuyruğuna jilet bağlar, birbirimizin uçurtmalarının ipini kesmeye çalışırdık. Teneke kayıklar yapar, tahta parçalarını yük gibi taşırdık. Karanlıkta, sahilde kemik bulma oyunu, bilye oynardık. Palamut döndürürdük, telden bisikletler, çemberler yapardık. Büyükler de yardımcı olurlardı bizim bu meşgalelerimize.

Kıtlık yılları: Çok da bolluk bir dönem değildi çocukluğumuz ama ailemiz deniz ticareti yaptığı için zeytinyağı, ceviz, meyve, balık gibi malzemeler eksik olmazdı. Dışarıdan gelen bakkaliye malzemeleri ile ilgili sorun olurdu biraz ama deniz ticaretinden dolayı biz bu konuda şanslıydık.

Eskiçeçme Mahallesi'nde Kabotaj Bayramı etkinlikleri, 1969, (Nilgün Cangır arşivi).

Kutlama, anma ve eğlenceler: Millî bayramlarda talebelik döneminde bayram törenlerine katılırdık. Şimdiki gibi fener alayları olmazdı. 10 Kasım'da Atatürk'ü anma etkinlikleri bir hafta sürerdi. Kabotaj bayramları çok önemliydi. Yüzme yarışlarına katılırdım ben de. Yağlı direk, kürek çekme yarışları da olurdu. Kürek, piyade ve yelken yarışlarında tekneler karaya çekilir, altı boyanıp yağlanırdı. Yarışlarda mahallemizin teknesini desteklerdik biz de.

Hıdırellez günü şimdiki Manastır Oteli'nin olduğu yerde kutlanırdı. Ailece gidilir, piknik yapılır, hasır ve şilteler üzerinde çocuklar salıncak

kurar, oyunlar oynardı. Bizim Giritlilerin bir âdeti de akşamları yemekten sonra sahilde oturmaktı ama günümüzde sahiller işgal edildiği için bu âdet de bitti ne yazık ki. Oturmak isterlerse de mutlaka para harcamak zorunda kalıyorlar.

Sünnet düğünleri: Benim sünnetim evin önündeki meydanda oldu. Top oynarken çağırdılar, sünnet olduk. Sonraki dönemlerde başladı atlarla, develerle, arabalarla gezdirmeler, organizasyonlar, düğünler... Yerli halkın âdetleri daha fazlaydı. Bizim burada sünnetleri genelde Berber Mustafa abimiz yapardı.

Asuman- Mazlum Ağan, nikah fotoğrafı.

Sağlık inanışları ve tedavi gelenekleri: Mahallede Neşe Restoran dediğimiz yerde kahvehane vardı. Orada bir amcamız olurdu. Bir gün ayağım çatlamıştı, sabun ve yumurta karıştırarak hayıt çubuklarıyla ayağımı sarmıştı, bir ay geçmesini beklemiştim. Ali Cengiz'in hanımı Zehra Hanım teyzemiz de fıtıkla ilgili konularda maharetliydi.

Mutfak kültürü: Bizim kenker otu, yerli halkın şevketibostan dediği ot çok tüketilirdi. Acı ot, arapsaçı ya da sıra adı ilebilinen ot da çok kullanılır. Ben kenkeri ilaç niyetine tüketiyorum hatta. Eski bir eczacı dostumuz bundan ilaç yaptığını da söylerdi.

Ömer Aras'ın Waltur şirketi adına Erol Ağan'a inşa ettirdiği 'Yadigar'ın tersaneden denize indirilmesi töreni, 1968.va

Deniz kültürü: Ailemiz zaten denizci. Bu kültür bizim aynı zamanda yaşam biçimimiz. Deniz olmayan bir yerde yaşayabileceğimi zannetmiyorum. Bizim genelde Bodrum'da mercan, barbun, peygamber balığı, izmarit, kerpe, sargoz, kefal balıkları çıkar.

Dünyanın En Güzel Koyları Birliği Toplantısı, 2008.

Yaşanan afetler: 1957 yılında Fethiye depreminde okulumuz da etkilenmişti. Biz de Cumhuriyet okuluna gitmiştik. Bu depremde deniz suyu da çekilmişti.

Başkanlık dönemi: 1968 yılında Turgutreis'te bir dönem öğretmen vekili olarak da çalıştım. Okul bittikten sonra bir ara İzmir ve Manisa'ya gittim iş için. Burada çok iş yoktu çünkü. Ama geri döndüm sonra, mesleğimi yapmaya başladım. Başkan olmadan önce de belediyeye giren çıkan birisiydim. Projeleri çizip belediyeye verir, sonuçları takip ederdim. İmar ve muhasebe

servislerine gider, sohbet eder, belediye meclis toplantılarına katılırdım. 1989 yılında o zamanın belediye başkanı olan Emin Anter seçimi kazandıktan sonra, projeleri götürdüm. Hem de tebrik etmek istedim. Seni belediyeye almak istiyorum, dedi o görüşmede. Ben bürokrasiye alışkın değilim, yapı olarak da pek sevmem. Yönetmelikleri, yasaları bilmek, takip etmek zorundasınız. Bürokrasiden yetişen biri olmayınca zor... İmza yetkisi ve sorumluluk vereceğini söyledi. Zorla ikna edip bu şekilde göreve başlattı. İmar müdürü olarak beş yıl arkadaşlarımızla çalışmamız oldu. Bu süreç çok şey kazandırdı bana. Ama sonraki dönemde, yani 5 yıl sonra istifa ettim. Muhalefetin meclis üyesi olarak göreve başladım. Belediye başkanı ve meclis üyeleriyle gayet uyumlu çalıştık.

Asuman-Mazlum Ağan

1999 döneminde tekrar meclise girdim. 2001 yılında başkanımız Emin Anter vefat ettikten sonra meclis beni seçti başkan olarak. 1989 yılında girdiğim belediyede 2001 yılında başkan oldum. Artık belediye ve bürokratlar benim için yabancı değildi. Uyum içerisinde çalışarak Bodrum'un geleceğinin nasıl olması gerektiği ile ilgili çalışmaya başladık. 1/100 uygulama imar planı hazırladık, ilgili kuruma onaylattık. 3 ay sonra da seçim oldu. 2004 yılında yerel seçimde başkanlığa aday oldum, kazandık. Plana koyduğumuz konuları yavaş yavaş uygulamaya geçmeye başladık. Bunlardan biri de Gümbet'te yapılan artıma tesisiydi. Kent gelişiyor ama derin deşarj sistemi devam ediyordu, bu durum da turizmi ve doğayı olumsuz etkiliyordu. Biz turizmden geçim kaynağı olan bir ilçe olarak önceliği bu işe verdik.

Eksik olan liman yapımı konusu da vardı. Gulet ve tirhandil tipi tekne yapımı artmıştı Bodrum'da. Liman yeri ihtiyacının karşılanması gerekiyordu. Yerini bulduk, onay süreci beş yıl kadar sürdü ama sonuç olarak maalesef hâlâ yapılmadı. 2009 yılında seçimi kaybettim, yeni başkan da daha sonraki başkanlar da bunu yapamadı. Tekne sayısı yıllar içinde arttı ama hala sağlıklı bir limanımız yok.

Gemi yanaşma iskelesi açılış töreninden, 2008.

Değişim, gelişme ve beklentiler: 12 Eylül dönemi sonrası rahmetli Turgut Özal başbakan oldu. Onun turizme bakış açısı farklıydı. Antalya'da turizm yatırımcılarına yeni alanları açtı. Bodrum'da bu yatırımlardan 1985 yılı sonrası nasibini aldı. Turizme destek verilmesi konusunda hükümetin belediyelere gönderdiği yazılar doğrultusunda imar alanları oluşturuldu. Bunun iyi yönleri ve kötü yönleri de oldu ama en önemli destek bu yıllarda verildi turizme. Bodrum'da Anavatan Partili bir başkan görevdeydi. Onlar da yeni imar planlarıyla kentin turizme açılmasını sağladı. Planlamalar ve yeni binalar yapıldı.

Yaşayan halkın mutlu olabilmesi için belirli bir nüfusun olması lazım. O sınırı geçtikten sonra mutluluk kaybediliyor. Biz Bodrum olarak bu nüfusu geçtik. Çocukluğumda azdık ama mutluyduk. Özal'ın turizmle ilgili düşüncesi uygulamaya geçtiğinde hızlı ve kontrolsüz bir nüfus artışı ve potansiyeli oldu. Bugün baktığımız zaman Bodrum'un çok kalabalık olduğunu, Bodrumluların büyük bir kısmının da bundan mutsuz olduğu düşünüyorum. Bu nüfusa hizmet edecek sosyal donatı alanları, teknik eksiklikler ve altyapı eksiklikleri var. Belediyelerin yetkileri alınmış durumda. Buraya bir yandan Turizm Bakanlığı, bir yandan Çevre Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi, yani Cumhurbaşkanlığı karışıyor. Herkes kendine göre Bodrum'a ilişkin kararlar alarak Bodrum'da yapılaşmanın önünü açıyor.

Tuğrul Acar, (1949 Doğumlu).

Görüşme yeri: Kumbahçe Mahallesi.

Görüşme tarihi: 25 Ekim 2023.

Aile tarihi: Annemin adı Zehra, babamın adı Ali. 1600'lü yıllarda Anadolu'ya geliyorlar ve Toroslardan Bodrum'a doğru ilerliyorlar. Babamın dedesi Ali Acar, Beşparmak Dağları'nda Osmanlı zamanında jandarmalık, askerlik yaptığını anlatırdı. Yıllar içinde burada, Sandıma tarafına gelip hayvancılık yapmaya başlıyorlar. Dedesi hala Osmanlı askeri olduğu için gidip geliyor ama Bodrum'da kendine yer ediniyor. Emeklilik döneminde, 1950'li yıllarda Eskiçeşme Mahallesi'nde evin bir bölümünü küçük bir bakkal dükkânı olarak işletmeye başlıyor. Ondan sonra bir kısım malını mülkünü babama bırakıyor.

Babamın babasının adı Hilmi Acar. 3-4 kardeş, kalabalık bir aile… O da iskelede yıllarca kahvehane işletiyor. Emekli olunca da av malzemeleri satmaya başlıyor. Babam da ona yardım ediyor. Bir dönem kahvecilik yapıyor. Dedem emekli olunca işleri ona bırakıyor.

Ailem daha çok ticaretle uğraşan bir aile. Büyük bahçeleri, tarlaları yoktu ama ufak çaplı incir, badem ağaçlarımız ve zeytinliklerimiz vardı. Babam askerde eğitimini görmesinin de sayesinde Bodrum'da zaman içinde demircilik yapmaya başlıyor. Doğduğum yıllarda torna makinesi alıyor ve hayatını demirci olarak idame ettirmeye başlıyor. İlkokula başladığım zamanlarda babamın İstanbul'daki arkadaşının daveti ve teşvik etmesiyle biz ailecek İstanbul'a gidiyoruz. Babam orada 4 buçuk seneye yakın tornacılık yapıyor ama işler iyi gitmeyince biz tekrar Bodrum'a dönüyoruz.

Çocukluk yılları, 1950 ve 1960'larda Bodrum: İlkokul dönemimin büyük bölümümü İstanbul'da geçirdim ancak burada olduğum yıllarda doya doya denize girerdik kumsallarımızdan. Antik mendireğin üzerinde ahtapot avlardık elimizle. Ahtapotu kayalara çarpıp eve götürür, annelerimize haşlatırdık. Salata olarak ya da ahtapot pilavı olarak yaparlardı. Pava yediğimiz öğünleri hatırlarım. Keşkek ve bol bol börek yerdik. Soğanlı börek yapardı annelerimiz. Çok lezzetli ve besleyici olurdu. Doğal bir yaşam sürerdik.

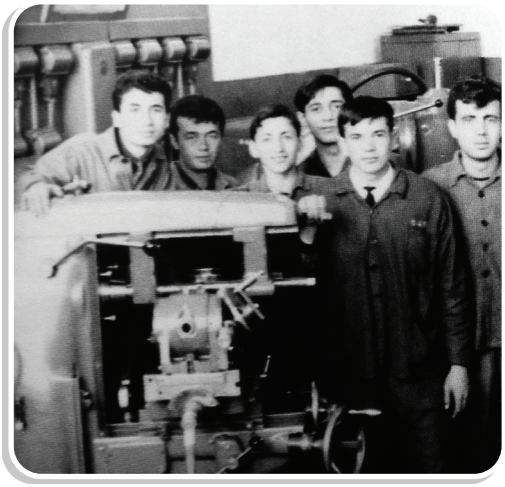
Ulaşım, 15 günde bir gelen buharlı gemilerle yapılırdı. Bodrum o zaman 3 bin-3 bin 500 nüfuslu küçük bir kasabaydı. Neyzen Tevfik Caddesi'nin sahili kumsal halindeydi.

Bodrum Ortaokulu, 1963.

Tuğrul Acar'ın Bodrum Ortaokulu'nda eğitim aldığı dönem, 1965.

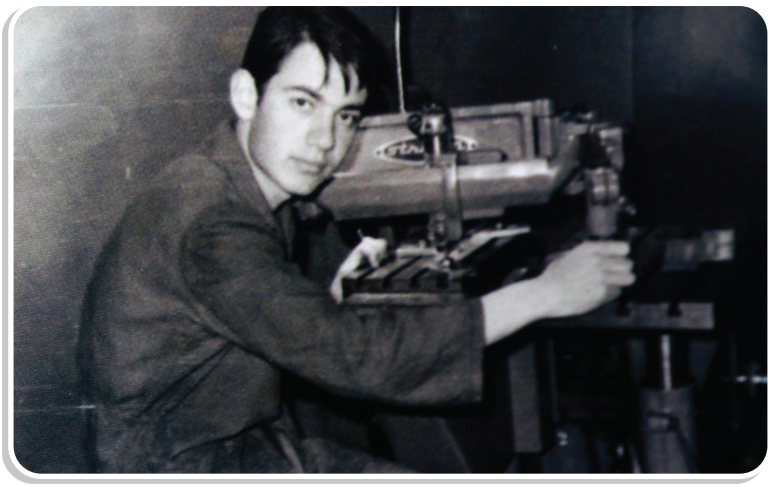

Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü, 1967.

Tuğrul Acar Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'nden arkadaşlarıyla, 1967.

Okul yılları: Ben Cumhuriyet İlkokulu'ndan mezunum. Turgut Reis Ortaokulu'nu bitirdikten sonra babam, memur olmamı ve bunun için de İstanbul'a gitmemi istiyordu ama ben babamın işiyle ilgili bir okula gitmek istiyordum. İlk başlarda karşı çıksalar da ailemi ikna edip İzmir'e, Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'ne gittim. Buradaki eğitimle oradaki eğitim farklı olunca ilk yıl sınıfta kaldım. Liseyi 4 yılda bitirdim ama bu arada kendimi çok geliştirdim. Okul bittikten sonra babamla beraber Çarşı Mahallesi'ndeki dükkânımızda çalışmaya başladım.

Tuğrul Acar, Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü, 1967.

Esnaf ve zanaatkârlar: Babamın dükkânı Kale Caddesi'ndeydi. Herkes sabah dükkânının önünü sular, süpürür, katırıyla gelen temizlikçi bir amcamız çöpleri toplardı. Sabah müşteriler gelmeden önce esnaf arasında sohbet yapılırdı. Esnafın tamamı Bodrum'un yerli halkıydı. Atatürk Caddesi'nde bizimle aynı meslekten olan Tüfekçiler'in Mahmut ve Tüfekçinin Ali Usta vardı. Orhan Usta vardı. Sıcak Demirci Hüseyin ve Mustafa Bircan vardı. O caddede sünger, incir ve tütün depoları vardı. İncirler kurutulur, denizde yıkanır, kasalanır ve gemilerle İstanbul'a gönderilirdi. Defne yaprakları da bu depolardan gönderilirdi. Ara sokaklarda da Niyazi Demiröz, Mehmet Durmaz ve Erol Kurutaş gibi ustalarımız vardı. Bodrum'da dericilik de çok gelişmişti. Benim bildiğim kadarıyla bile 1930'lar ve 1940'larda bu iş çok önemliymiş. Daha sonra Ali Güven gibi sandalet üretiminde ün yapan ustalarımız oldu. O

üretimi sürdüren yerlerden biri günümüzde Kumbahçe sahilindeki Sur Sandalet'tir. Maalesef emek yoğun işler tükendi. Çünkü çırak bulunamıyor. Tarımda da bu durum geçerli. Artık her şey turizm ve ticarete dayalı.

Bodrum'da ev pansiyonculuğu: Babam 1965 yılında turizme meraklanıyor. O sırada biz, tek katlı bir Bodrum evinde yaşıyoruz. Babam bu evin ön tarafına bir ev daha yapmaya karar verdiği sırada müze müdürü Haluk Elbey ve Mimar Cevat Sezer, ev pansiyonculuğu diye bir şey var, sen bu evi pansiyon olarak işlet deyip babamı teşvik ediyorlar. Projeler hazırlandı, Vakıflar Bankası'ndan aldığı kredi ile babam 1969 yılında Herodot Pansiyon'u açtı. Hatta o yıl babam Amerikan Barış Gönülleri'nden kurs almaya başladı ve otelin ikinci yılında okur-yazar şekilde İngilizce öğrendi. Amerikan Barış Gönülleri hakkında sonradan casusluk yaptıkları yönünde iddialar da çıktı ama sempatik insanlardı. Sofralarımızı paylaştığımız olurdu. Birçok insan onlardan yabancı dil öğrendi. Turizmin gelişimine katkıları oldu.

İş yaşamı: Ben bu arada atölye işine tek başıma bakmaya başladım. Babam ısrarla benim de pansiyonda çalışmamı istedi ama ben hiç düşünmedim. Sonuçta askerlik dönüşü 1974 yılında Girit kökenli bir ailenin kızıyla evlendim. İşimi geliştirmeye başladım. Ben tekne yapımındaki ahşap kısmın haricindeki motor, pervane, direk, arma yapımlarıyla uğraşıyordum. Eğitimler aldım bu konularda. Mesela eskiden süngercilik çok önemliydi. Ben bu işe başladığımda zaten yat imalatı olmadığı için bu teknelerin metal kasmalarıyla ilgili çok çalıştım. Bodrum dışına çok defa servise, tamire gittiğim olmuştur.

O yıllarda Bodrum'da yat imalatı da arttı. Babamdan kalan eski takımları, Halk Bankası'ndan aldığım kredi ile yeniledim. Babam yaşlanınca oteli işletemedi. Mahallemizden Yusuf Karakaş'a 1980'li yılların sonunda kira ile devrettik. O da 1995'e kadar devam etti. Otellerdeki kalite yükselmeye, turizm anlayışı değişmeye başlayınca oteli restore edip ev olarak kullanmaya karar verdik.

Tuğrul Acar arkadaşlarıyla, 1980'li yıllar.

Siyasete giriş ve belediye başkanlığı yılları: 1984 yılında sol eğilimli arkadaşlarımızla belediye meclis üyesi olmaya karar verdik. Doğal olarak öncelikle Cumhuriyet Halk Partisi'ne gittik ama siz işinizde gücünüzde esnaf insanlarsınız deyip bizi üye yapmadılar. Tam o sırada Ziraat Mühendisi Tekin Baykurt da Anavatan Partisi'nin kurucusu olmuştu Bodrum'da. Bizi davet etti, partiye kaydolduk. Arkadaşımız Cevat Bilkiç'i de başkan adayı olarak seçtik ve seçimleri kazandık. Ben de yönetim kurulu üyesi oldum. 1994 seçimleri geldi. Partinin genel merkezinden, başkan adayı olmak isteyen arkadaşlarımızdan dosya hazırlamamızı istediler. 5-6 arkadaşımızın dosyasını hazırladık. Partiden, dosyaların incelendiğini ancak Genel Başkan Mesut Yılmaz'ın benimle görüşmek istediği, konunun da benim başkan adaylığımla ilgili olduğu söylendi. Ben işimde gücümdeyim, aileme zor zaman ayırıyorum, vaktim yok böyle bir görev için dedim. Bir gün Sayın Yılmaz aradı, başkan adayı olmamı istediğini söyledi. Ben kabul etmesem de genel başkanın ikinci kez araması ve ısrarı üzerine durumu arkadaşlara bildirdim, evraklarımız hazırlandı. Bu arada aday adayı olan arkadalar karşı partiye geçti ama biz seçimleri yüksek bir oyla kazandık.

Tuğrul Acar, çocukları Sırma ve Alican Acar ile birlikte, 1980'li yıllar.

Saide ve Tuğrul Acar, Bodrum Kaymakamı Uğur Boran ve eşiyle birlikte.

Ailemi ve işimi ihmal ettiğim için ikinci dönem aday olamayacağımı söyleyerek görevdeyken partiden de istifa ettim. Seçime kısa süre kala yeniden aday olmam için arkadaşlarımızdan ve Mesut Bey'den yine teklif geldi. O seçimi partideki muhalif seslerin de etkisiyle 150 oyla kaybettim. Kaybetmemdeki bir diğer faktör ise yapılaşmanın artmaması için verdiğim mücadele oldu. Hatta kazanmamam için bu sektördekiler çok büyük paralar harcadılar.

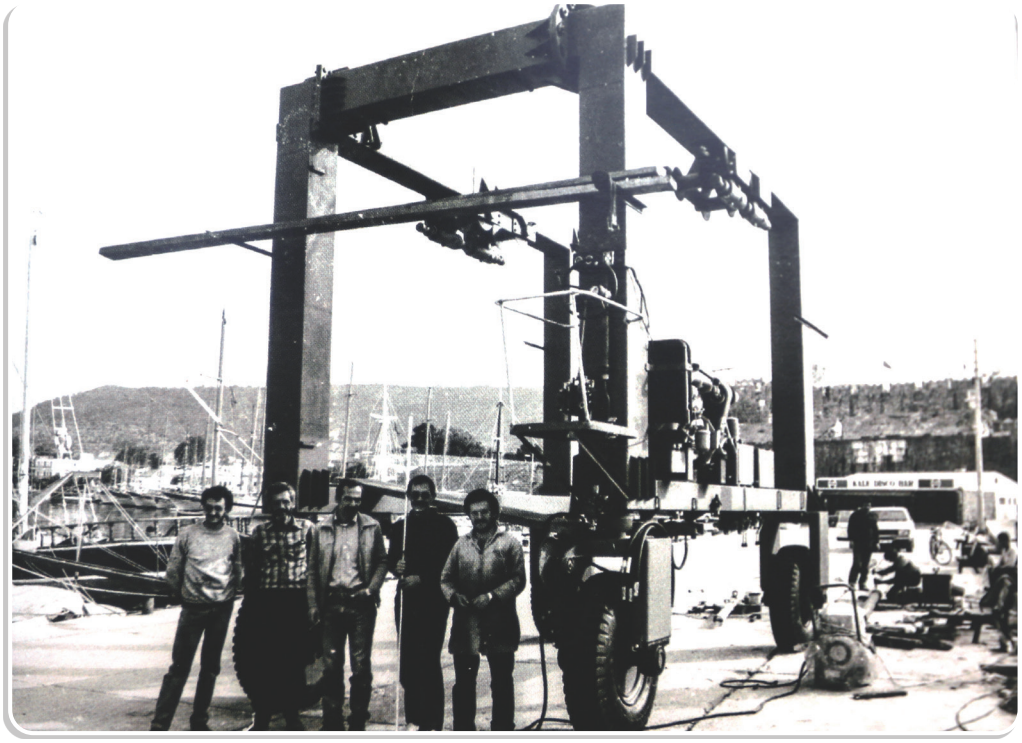
İşime devam ettim, limited şirket kurarak bütün çalışanlarımı işime ortak ettim. 2012 yılına kadar Bodrum'daki yat imalatına katkı verdim. Bu arada 2004 yılında tüpsüz dalışta kalp krizi geçiren oğlumu, 2008 yılında da eşimi hastalıktan kaybettim. 2012 yılında işimi tasfiye etmek zorunda kaldım çünkü krizlerden dolayı Bodrum'da yerli tekne imalatı durma noktasına gelmişti ve şirketi kapatarak emekli oldum.

Başkanlık dönemimde, dağınık olan sistemi kurumsallaştırmaya, bilgisayar sistemlerini kullanmaya, personelimizi İçişleri Bakanlığı'nın eğitimlerine göndermeye özen gösterdim. Bu arada turizmdeki aktiviteleri ve potansiyeli artırmak için uluslararası fuarlarda yer aldık, Bodrum'un tanıtımına katkı sağladık.

Yarım kalan projeler ve pişmanlıklar: O yıllarda da Bodrum'un en büyük sorunu suydu. Cevat Bilkiç döneminde Mumcular Barajı tamamlandı, Bodrum'a su verildi. O suyun yüzde 33'ü Bodrum'a ayrılmıştı ancak nüfus ve turizm faaliyetlerindeki artış nedeniyle bu miktar yetmiyordu. Bodrum Yarımadası büyüyordu çünkü. Öncelikle deniz suyu arıtma projesi ile çalışma yaptım ancak Devlet Planlama Teşkilatı uygun görmedi. Doğal kaynak olması ve yap-işlet-devret modeli ile olması durumunda proje yapımına izin vereceklerini belirttiler. 1995'de yüksek planlama kurulu kararıyla hazine garantisiz su arama, bulma, getirme yetkisi verdiler. Belediyede bu konuda uzman olmadığı için ihaleye çıkarak müşavir firma ile çalıştık. Bafa Gölü'nden, ardından Geyik Barajı'ndan Bodrum'a su aktaracak bir proje üzerinde çalıştık ama o da DSİ tarafından uygun görülmedi. Birkaç alternatiften sonra Dalaman'dan su getirmek üzere proje hazırladık. Barajlar ile ilgili konularda müthiş bir birikimi olan dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de projeyi incelemek istedi; uygun gördü, gerekli

kolaylıkları sağladı. Ancak seçime iki ay kaldığı için 200 milyon dolarlık projeyi etik bulmadığım için imzalayıp bu kısa sürede başlamak istemedim. Maalesef benden sonra gelen yönetim projenin üzerine düşmedi. Yeni başkan kabul etmedi. Ondan sonra devletin yetkili kurumları da gerekli yatırımı yapmadı. Geyikli Barajı'ndan getirilen su hattı sürekli sıkıntı çıkardı.

Bodrum'da ilk gezer tekne vinç yapımı, 1980'li yıllar.

Su porjesi dışında başlattığım ancak tamamlayamadığım kapalı spor salonu, şehir merkezinde birkaç tane otopark ve dere ıslahı gibi projeler vardı. Yeni dönemde seçilemediğim için gerçekleştirme imkânım olmadı. Kısacası istediğim hedefe kendimce vardım belki ama Bodrum için büyük bir kazanım sağlayamadım.

Kendi dönemimle ilgili pişmanlıklarım da var tabii. Bodrum'un ulaştığı bugünkü yapılaşmayı görünce, bu kadar yapılaşmaya izin vermezdim, planlara müdahale ederdim, diyorum. Hele ikinci dönem kazanmış olsaydım Bodrum bunları yaşamayacaktı. Maalesef rant çok ön plana çıktı. Belediye meclisi olarak Ankara'da yapılan planlara da izin verilmeyebilirdi. İkinci konutların açılması; mahkeme ve eylemlerle en azından yavaşlatılabilirdi. Bundan sonrası için de Bodrum adına karamsarım ancak hükümetin farklı bir bakış açısıyla yapılaşmayı kontrol altına alması, bunun için de cesaret lazım. Maalesef doğamız hızla tahrip edilmeye devam ediyor.

3. Anılarla Bodrum Sohbetleri Çalışma Grubu Faaliyetleri ve Grup Üyeleri ile Yapılan Sözlü Tarih Görüşmeleri

Anılarla Bodrum Sohbetleri Çalışma Grubu Üyeleri, Bodrum Belediyesi Eski Başkanı Mehmet Kocadon ile birlikte.

Anılarla Bodrum Sohbetleri Çalışma Grubu Üyeleri, Bodrum Belediyesi Eski Başkanı Mehmet Kocadon ile birlikte.

Cumhuriyet'in 75. yılında, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği etkinliği, Cumhuriyet'te Doğanlar ve Büyüyenler Gecesi, hazırlayanlar Kaymakam Uğur Boran, Nuran Yüksel, Hatice Yücel, 1998.

Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu üyeleri, 2024.

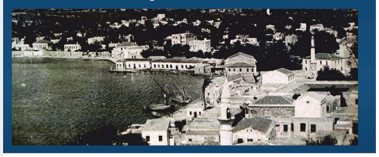
BODRUM BELEDİYESİ

ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 1
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Denizciler, Süngerciler, Balıkçılar

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

28 Mart 2012 Çarşamba 14.00
Bodrum Belediyesi Meclis Salonu

www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ

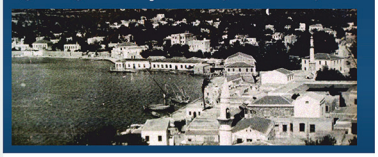
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 2
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Tekne Ustaları, Demirciler, Motorcular

Fotoğraf **ERDOĞAN CİNGÖZ** Arşivindendir

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

25 Nisan 2012 Çarşamba 14.00
Bodrum Belediyesi Meclis Salonu

www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ

ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 3
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Bodrum Mutfağı

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

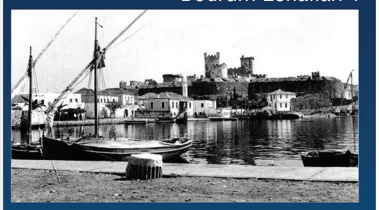
30 Mayıs **2012** Çarşamba 14.00
Bodrum Belediyesi Meclis Salonu

www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ

ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 4
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Bodrum Esnafları 1

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

27 Haziran **2012** Çarşamba 14.00
Bodrum Belediyesi Meclis Salonu

@bodrumbel
Bodrum Belediyesi
www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ

ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 5
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Bodrumlu Cumhuriyet Kadınları

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

89 yıl

31 Ekim **2012** Çarşamba 14.00
Bodrum Belediyesi Meclis Salonu

@bodrumbel
Bodrum Belediyesi
www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ

ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 6
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Bodrum Esnafları 2

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

28 Kasım **2012** Çarşamba 14.00
Bodrum Belediyesi Meclis Salonu

@bodrumbel
Bodrum Belediyesi
www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ

ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 7
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Bodrum Esnafları 3

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

26 Aralık 2012 Çarşamba 14.00
Bodrum Belediyesi Meclis Salonu

@bodrumbel
BodrumBelediyesi
www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ

ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 8
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Bodrumlu Emekçi Kadınlar - 1

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

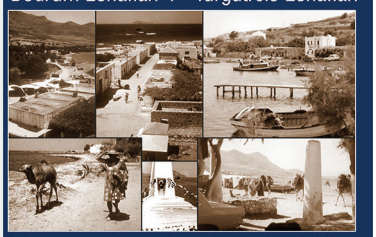
13 Mart 2013 Çarşamba 14.00
Bodrum Belediyesi Meclis Salonu

@bodrumbel
BodrumBelediyesi
www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ

ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 8
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU

Geçmişten Geleceğe...
Bodrum Esnafları 4 - Turgutreis Esnafları

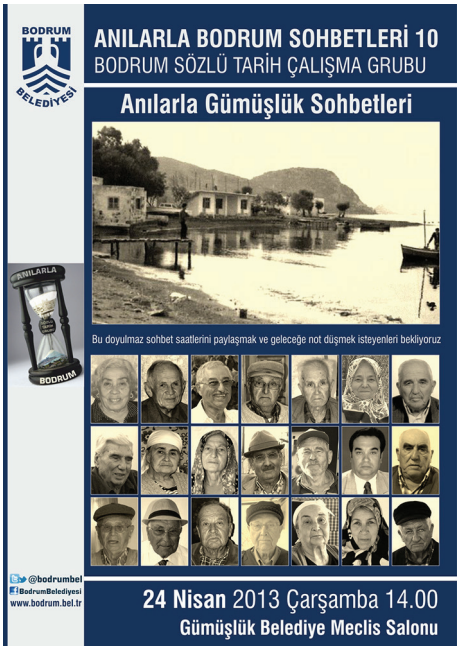

Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz

30 Ocak 2013 Çarşamba 14.00
Turgutreis Belediyesi

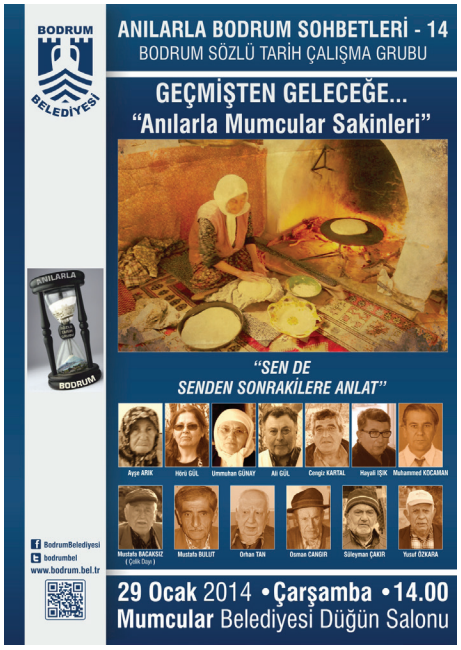
@bodrumbel
BodrumBelediyesi
www.bodrum.bel.tr

BODRUM BELEDİYESİ
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ 10
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU
Anılarla Gümüşlük Sohbetleri
Bu doyulmaz sohbet saatlerini paylaşmak ve geleceğe not düşmek isteyenleri bekliyoruz
@bodrumbel
BodrumBelediyesi
www.bodrum.bel.tr
24 Nisan 2013 Çarşamba 14.00
Gümüşlük Belediye Meclis Salonu

BODRUM BELEDİYESİ
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ - 11
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU
GEÇMİŞTEN GELECEĞE...
"Anılarla Halikarnas Balıkçısı"
Merhaba...
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
Hatice YÜCEL, Ayşe TEMİZ
Yonca DÖVERLİ, Ali DÖVERLİ, Yücel ZİYLAN, Ekrem FİLİZ, Hüseyin ŞAKAR, Hasan SUBAŞI, Hüseyin BİNER
İbrahim DİKAN, İbrahim TOP, İsmail GÜVENÇ, İsmet CENGİZ, Mazlum ESİM, Mehmet ATİLLA, Şerif ÖNCÜ
BodrumBelediyesi
bodrumbel
www.bodrum.bel.tr
30 Ekim 2013 Çarşamba 14.00
Bodrum Belediye Meclis Salonu

BODRUM BELEDİYESİ
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ - 12
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU
GEÇMİŞTEN GELECEĞE...
"Anılarla Yalı Beldesi Sakinleri"
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
Meliha DEMİR, Hatice MISDIK,
Elif DAMAR, Hörü BALCI, Zeynep BAŞ, Muzaffer TOP, Doktor Ali, Ali ÇİFTÇİ, Hayrullah KARABULUT
Ömer BALCI, Mehmet KARA, Hasan KÖSE, Erol KARACA, D. Ali KIZILYURT, Mustafa KOCAKÖSE, Selahattin TOP
BodrumBelediyesi
bodrumbel
www.bodrum.bel.tr
27 Kasım 2013 Çarşamba 14.00
Yalı Belediye Meclis Salonu

BODRUM BELEDİYESİ
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ - 13
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU
GEÇMİŞTEN GELECEĞE...
"Anılarla Bitez Beldesi Sakinleri"
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
BodrumBelediyesi
bodrumbel
www.bodrum.bel.tr
25 Aralık 2013 •Çarşamba •14.00
Bitez Belediye Meclis Salonu

BODRUM BELEDİYESİ
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ - 14
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU
GEÇMİŞTEN GELECEĞE...
"Anılarla Mumcular Sakinleri"
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
Ayşe ARIK
Hörü GÜL
Ummuhan GÜNAY
Ali GÜL
Cengiz KARTAL
Hayali IŞIK
Muhammed KOCAMAN
Mustafa BAĞAKSIZ
Mustafa BULUT
Orhan TAN
Osman CANGIR
Süleyman ÇAKIR
Yusuf ÖZKARA
BodrumBelediyesi
bodrumbel
www.bodrum.bel.tr
29 Ocak 2014 •Çarşamba •14.00
Mumcular Belediyesi Düğün Salonu

BODRUM BELEDİYESİ
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ - 15
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU
GEÇMİŞTEN GELECEĞE...
"Anılarla Gündoğan Sakinleri"
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
Şefiye HAK
Pembegül AKBULUT
Edibe DURANLI
Ayşe ŞAHİN
Hüseyin ERDOĞAN
Hasan İNECİ
Dündar ÖZTOP
İbrahim AYAZ
Hüseyin GÜZEL
BodrumBelediyesi
bodrumbel
www.bodrum.bel.tr
26 Şubat 2014 •Çarşamba •14.00
Gündoğan Belediyesi Meclis Salonu

BODRUM BELEDİYESİ
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ - 15
BODRUM SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU
GEÇMİŞTEN GELECEĞE...
"Anılarla Gündoğan Sakinleri"
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
Şefiye HAK
Pembegül AKBULUT
Edibe DURANLI
Ayşe ŞAHİN
Hüseyin ERDOĞAN
Hasan İNECİ
Dündar ÖZTOP
İbrahim AYAZ
Hüseyin GÜZEL
BodrumBelediyesi
bodrumbel
www.bodrum.bel.tr
26 Şubat 2014 •Çarşamba •14.00
Gündoğan Belediyesi Meclis Salonu

BODRUM BELEDİYESİ
FOTOĞRAF SERGİSİ
ANILARLA BODRUM
SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA GRUBU
Geçmişten Günümüze...
"BODRUM'DA KADIN OLMAK"
BODRUM BELEDİYESİ KADEM
Açılış : 17.00
BodrumBelediyesi
bodrumbel
www.bodrum.bel.tr
8 - 22 MART 2014 •TRAFO BODRUM
A. HAKAN AYKAN KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ

BODRUM BELEDİYESİ SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMALARI
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ-17
GEÇMİŞTEN GELECEĞE...
"Bodrum'da Seçilmiş Belediye Başkanları-I"
Cumhuriyetin 91. yılında
MEHMET KOCADON
MAZLUM AĞAN
EMİN ANTER
TUĞRUL ACAR
CEVAT BİLGİÇ
SUAT GİRAY
ERTUĞRUL ÖNÜT
HASAN REŞAT ÖNCÜ
DERVİŞ GÖRGÜN
MÜMTAZ ATAMAN
HACI HALİL ESKİTÜRK
28 Ekim 2014 Salı • 14.00
TRAFO BODRUM
Hakan Aykan Kültür ve Sanat Merkezi
bodrum.bel.tr
BodrumBel
BodrumBelediyesi

BODRUM BELEDİYESİ SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMALARI
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ-18
GEÇMİŞTEN GELECEĞE...
"Bodrum'da Seçilmiş Belde Belediye Başkanları"
Cumhuriyetin 91. yılında
Remzi GÜNGÖR İbrahim ÇÖMEZ (BİTEZ)
Halil İbrahim KAYNAR (GÖLTÜRKBÜKÜ)
Mehmet ÜLKÜM Mehmet TİRİ (GÜMÜŞLÜK)
Hasan YILANKAYA İbrahim BİLGİ (GÜNDOĞAN)
Hüseyin KURU Mehmet TOSUN (KONACIK)
Mehmet BAŞOL Mustafa KALEM Kazım AVCI Birol AYDIN (MUMCULAR)
Mehmet KOCADON Mehmet Onur ŞAHBAZ (ORTAKENT)
Hüseyin SÜZEN Mehmet DİNÇBERK A. Server YAZGAN (TURGUTREİS)
İsmail ALTINDAĞ (YALI)
Mehmet BAYZİT Celal YILDIZHAN Mustafa SARUHAN (YALIKAVAK)
26 Kasım 2014 Çarşamba • 14.00
TRAFO BODRUM
Hakan Aykan Kültür ve Sanat Merkezi
bodrum.bel.tr BodrumBel BodrumBelediyesi

BODRUM BELEDİYESİ SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMALARI
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ-19
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
"Cumhuriyetten Günümüze
Bodrum'da Seçilmiş Kadınlarımız"
Cumhuriyetin 91. yılında
Ayşe TURAN
Başak YALÇINKAYA
Cavidan KARGÖZ Fatma KAVCAR
Funda AKÇALI Gözde SİNOP Gülsiye DALGIÇ
Hatice GÜR Hülya AŞKIN Hülya İLGÜL
Hülya SAKAL İlknur ÖZBAŞARAN İncilay SEVER
Mine ŞENGÜL Naciye BAYIR Naciye TANRIKULU
Neşe GÖKBEL Nevcihan ÖZCAN Nil TAŞKIRAN
Nilgün CANGIR Nilüfer ALTINKAYA Nuran YÜKSEL
Nurten ÇAKICI BIÇAK Rüya USLU Selda MANDALİNCİ
Seval AKTAŞ Seval ÇAKIR Şerife TÜRK DERİN
Yurdagül KÖYLÜ Zehra Artemis ASAL
Zerrin MUĞLALI Zeynep FİNİKELİOĞLU
Zeynep KAMBER
24 Aralık 2014 Çarşamba • 14.00
TRAFO BODRUM
Hakan Aykan Kültür ve Sanat Merkezi
bodrum.bel.tr BodrumBel BodrumBelediyesi

BODRUM BELEDİYESİ SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMALARI
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ-20
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
"Bodrum'da Hayırseverlerimiz"
Ahmet ÖZTAŞKIN
Ayşe - Ahmet ŞAHİN
Ayşe - Gülsevim
Cahit ÖZVEZNECİ
Cefi J. KAMHİ
Cemile - Fuat ERTEN
Cemil UYAR
Demir TOPAL
Derviş Adnan ÖZSAY
Faik KARAKAYA
Fatma ÇOBANOĞLU DEDİ
Hacı Mehmet ALİ KOCA
Hüseyin Cahit KARAKAYA
Emin ORMAN
Güler - Mustafa KIZILYAĞAÇ
Gülümser DANACI
Halil İbrahim İPEK
Haris TENGİZ
Hayırlı - Şevket SABANCI
Hüseyin BOYACI
Hüseyin Cahit KARAKAYA
Kemal DURMAZ
Nafiz İLICAK
Neşe DOĞAN
Cemal USLU
Muharrem ESKİYAPAN
Mustafa DİNÇBERK
Mümtaz ATAMAN
Nermin ÖZSAY ŞENSES
Nilgün - Kerim CANGIR
Ragıp KALIN
Saliha - Veysel OKTAY
Serdar BİLGİLİ
Serhat İLICAK
Sudi ÖZKAN
Uğur SERT
Ummahan TÜREDİ
Vedat TÜRKMEN
Zeyyat MANDALİNCİ
ve isimsiz hayırseverlerimize
ŞÜKRANLARIMIZLA...
25 Şubat 2015 Çarşamba • 14.00
TRAFO BODRUM
Hakan Aykan Kültür ve Sanat Merkezi
bodrum.bel.tr BodrumBel BodrumBelediyesi

BODRUM BELEDİYESİ SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMALARI
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ-21
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
"8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Anısına"
"Geçmişten Günümüze Kadın Şairlerimiz
ve Bodrum'da Yazan Kadınlar"
Ayşe Aynur ÖZET
Azade KÖKER
Belkıs BALPINAR
Belkıs KOPARANOĞLU
Didem ÖNEŞ
Dilek Nigar KARA
Fatma MANSUR
Fatma SATI
Feriha BERİŞ
Figen KUZUCU
Filiz TOSYALI
Hanife TURAN
Hatice ORMAN
Günnar ONAY
Günseli TAMKOÇ
Mina URGAN
Lale BOLLUKÇU
Latife TEKİN
Ludmilla DANISENKO
Sönmez TANER
Şirin TEKELİ
Şükran ATMACA
Özay ERKİLİÇ
Tebessüm ÖZBEK
Zeynep ORAL
ve daha nice
eli kalem tutan
kadınlar...
"Bodrum Kent Konseyi
Şiir Çalışma Grubu
Katkıları İle"
25 Mart 2015 Çarşamba • 14.00-17.00
TRAFO BODRUM
Hakan Aykan Kültür ve Sanat Merkezi
bodrum.bel.tr BodrumBel BodrumBelediyesi

BODRUM BELEDİYESİ SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMALARI
ANILARLA BODRUM SOHBETLERİ-22
"SEN DE SENDEN SONRAKİLERE ANLAT"
"ADALARDAN GELEN GELİNLER"
"...ve ADALARDAN BODRUM'A GELEN ulaşamadığımız tüm gelinlere saygılarımızla..."
BAŞLANGIÇ
29 Nisan 2015 Çarşamba • 14.00-17.00
TRAFO BODRUM
Hakan Aykan Kültür ve Sanat Merkezi
bodrum.bel.tr BodrumBel BodrumBelediyesi

Bilgi Şahinoğlu, (1955 doğumlu).

Görüşme Yeri: Türkkuyusu Mahallesi.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Aile bilgisi: Babam İbrahim, annem Nuriye Yaraşır. Baba ailem Girit'ten gelme. 1896 yılında Girit'te ilk isyan çıktığında dedem 12 yaşlarındaymış; babası, annesi ve iki kardeşiyle oradan kürekli bir tekneyle zorluklarla Bodrum'a gelmişler. Türkkuyusu Mahallesi'nde kirada oturmuşlar. Anne tarafım da Gümüşlük'ün yerlilerinden.

Kurtuluş Savaşı gazisi, kırmızı şeritli İstiklal madalyası sahbi, Büyük Taaruz'da Albay Reşat Paşa'nın askeri Giritli Rıza Onbaşı, eşi ve çocuklarıyla, 1947.

Giritli Rıza Onbaşı, eşi Ayşe, oğlu Ali, gelinleri Lütfiye, Nuriye torunları Fatma Kaya, Bilgi Şahinoğlu, Rıza, Atilla ve Ufuk Yaraşır, 1965.

Millî Mücadele yılları: Dedem Rıza Onbaşı, gençlik yıllarında üst üste savaşlara katılmış. Yemen'e, Trablusgarp'a gitmiş, Sandıklı Cephesi'nde Albay Reşat Bey'in askeriymiş. Gazi madalyası vardı, gazi maaşı alırdı. Askerden geldiği dönemde tecrübeli askerlere karakol komutanlığı yaptırırlardı. Dedem de Gümüşlük'te mübadele zamanı karakol komutanlığı yapıyormuş.

Bilgi Şahinoğlu ve ablası Fatma, Muğla Öğretmen Okulu bahçesi, 1960.

Bilgi Şahinoğlu, Bodrum Ortaokulu'nda öğretmeni Hatice Yücel ve arkadaşlarıyla, 1967.

Bilgi Şahinoğlu, Turgutreis İlkokulu'nda bir bayram merasiminde, sağ arkadaki öğrenci, 1965.

Mübadelede Rumlar giderken yerlilerden bir grup onlara saldırmak istemiş ama dedem Girit'te Yunan mezalimini gören bir kişi olduğu halde onlara izin vermemiş. Birçok insanın hayatını kurtardığı için Gümüşlük'ten giden Rumların arasında yıllar sonra bile dedeme gelip teşekkür etmek isteyenler, sana minnet borcumuz var diyenler olurdu. Dedem ayrıca Birinci Dünya Savaşı'nda İtalyanlar tarafından işgal edildiği zaman, 7 askeri ile Gümüşlük Limanı'na girmek isteyen İtalyan gemilerine izin vermemiş.

Bilgi- Ali Şahinoğlu ve çocukları, 1980'li yıllar.

Okul yılları: İlkokulu Turgut Reis İlkokulu'nda, ortaokulu Bodrum Ortaokulu'nda bitirdim. Bodrum'da lise olmadığı için İstanbul Çapa Öğretmen Okulu'na gittim. Sonra da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdim. Sonra evlendim ve 1978 yılında gittiğim Mersin'de 35 sene yaşadım, öğretmenlik yaptım. Eşim öğretim görevlisiydi, emekli olduktan sonra Bodrum'a, Gümüşlük'e döndük.

Değişim: Döndüğümüzde anladık ki artık güvenlik, komşuluk, samimiyet ve Bodrum kültürü açısından çok şey değişmişti. Bu yozlaşma arasında her gelen kendi âdetini getirmiş. Şehir merkezinin dışında yeni garip mahalleler oluşmuş, hayat pahalılaşmış ve gösterişe dayalı bir yaşam biçimi gelişmiş.

Umurca Mahallesi

Emine Bar, (1956 doğumlu).

Görüşme yeri: Umurca Mahallesi.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Aile tarihi: Babamın ismi Hasan Çolak. Sucu Hasan olarak tanınırdı. Annem Ayten Çolak da komşular arasında Fatma Çolak olarak bilinir. Babam kalp hastası olduğu ve gelirimiz olmadığı için ben 1 yaşlarındayken babam mahallelimizin para toplamasıyla Muğla Devlet Hastanesi'ne götürülüyor. Annem de tabii yetemiyor, ben 5 yaşındayken kız meslek lisesinde hademe olarak çalışmaya başlıyor. Bodrum'un ilk çalışan kadınlarındandır.

Baba dedemi ve babaannemi tanımıyorum. Uzun Ali lakaplı Ali Çolak'mış ismi. O zamanlar belinde hep kırmızı kuşakla gezermiş. Fakat anne dedemi ve anneannemi çok iyi hatırlarım. Anneannem 1979 senesinde vefat etti.

Emine Bar'ın anne ve babası, Hasan-Ayten Çolak, 1949.

Millî Mücadele yılları: Anne dedem Halil Kuş'un evli olup Çanakkale Savaşı'na katılan, 8 yıl orada savaştıktan sonra çok şükür ki sağ olarak gelenlerden olduğu söylenir. Ancak abisi Ali Kuş orada esir düşmüş.

Halil dedem ben ilkokuldayken, Atatürk'le ilgili bir anısını bizimle paylaşmıştı. Bizlere arada ziyarete gelirdi. Atatürk, çocuklar biraz şöyle bir gölge bulayım der, montunun altına katlanıp beş dakika dinlenirmiş. Çanakkale Cephesi ile ilgili olmalı bu anısı. Dedem savaştayken, Bodrum tabiriyle ayağımıza dikecek kumaşımız, kıçımıza giyecek donumuz yoktu, derdi. Şeker çuvallarından kendilerine şalvar yapıp bacaklarını iplerle bağladıklarını anlatırdı.

Emine Bar'ın annesi Ayten Çolak, torunu Seçil ile birlikte, 1975.

Üretim ve ekonomi: Dedem savaştan geldikten sonra çiftçiliğe devam etmiş. Badem, harup dediğimiz keçiboynuzu yetiştirip, buğday ekip biçiyorlardı. Bodrum'da Yokuşbaşı Mahallesi'nde yaşıyorlardı. Çocukluğumda orada babamla saman balyaları yaptığımızı, eşeğimizle düven biçtiğimizi çok iyi hatırlıyorum. Bodrum merkezde çok yaygın olmasa da ipekböcekçiliği yapan haneler vardı. Annemler de biz küçükken ipekböcekçiliği yapmış. Babam gençken kuyu açma işinde vücudunu çok yormuş, erken yaşta kaybettik kendisini ancak annem 3 çocuğuna da hem annelik hem babalık yaptı, meslek sahibi olmamızı sağladı.

Emine Bar, Bodrum Kız Meslek Lisesi'nde müstahdem olarak çalışan annesi Ayten Çolak ile birlikte, 1970.

Emine Bar, ablaları Nuran İşbilir (emekli hemşire), Ayşe Koca (emekli öğretmen) ile birlikte, 1971.

Emine Bar, öğretmeni Zeynep Betül Günel İle birlikte, 1975.

Ben Kumbahçe'deki Bodrum Atatürk İlkokulu'ndan mezun oldum. Daha sonra Bodrum Ortaokulu'na devam ettim ama o sırada Bodrum Kız Sanat Okulu yapıldı ve orada eğitimime devam ettim. Bodrum'un Türkan Saylan'ı diyebileceğimiz öğretmenimiz Saadet Ergene'yi de saygıyla anıyorum. Mezun olduktan sonra da kurs öğretmeni geliştirme merkezini bitirdim. 1976 yılında evlendim. Eşim de Bodrumlu. İki kızım oldu. Biri Bodrum'da öğretmen, biri de İzmir'de iç mimar.

25 yıl süreyle Bodrum Halk Eğitim Merkezi'nde giyim branşı öğretmenliği yaptım. Son 12-13 yıl da Bodrum'un bindallı dediğimiz temel devren öğretmenliğini yaptım. 2002 yılında emekli oldum.

Neriman Öğretmen, temel devren görseli, 1944.

Temel devren ismi bu elbisenin değerinden, maliyetinden, temeli devirmek fiilinden geliyor. Kız istemeye gidildiği zaman, oğlanevinden ya bir ev ya da bir devren talebinde bulunuyor kızevi. O zamanlar temel devrenler de dışarıdan getiriliyormuş. Maddi anlamda ikisi eş değer tutulduğu için kızevi oğlanevinden ya bir ev ya da bir devren istiyor. Kızevi temel devren isterse, oğlanevine; Ahmet Ağa, Mehmet Ağa bir temeli devirdin mi dermiş. Yani bir evin temelini devirdin mi maddi olarak, diye sorarlarmış. O dönemde gelinlik olarak giyiliyor, şimdi kına gecesine giydiriliyor.

Temel devren 7 kat sim sırma üzerine işlenir. Deseni karton mukavva dediğimiz kumaş üzerine yerleştirilir. Onlar ince uçlu bir makasla kesilir. Kumaşın üzerine yerleştirilir sonra teğelle tutturulur. 7 kat makarayı yerleştirdiğimiz, düz gergeflerimiz vardır. O simler de her makaradan ayrı ayrı gelir, tüm makaranın birleşimi bir yerden geçirilir. Alttan da koton bir iplik yürütülür. Daha sonra iğnelerin tamamına 7 kat sim, tek geçirilir. Bu işlemelerin esas ismi Maraş işidir. Bir kadın, bir temel devreni işin ağırlığına göre başka hiçbir iş yapmadan 2-3 ay ile bir sene arasında bitirebilir. En hafif bindallı ortalama 6-7 kilo arasında olabilir. Eskiden hep oğlanevi alırmış ancak şimdi oğlan anneleri hem oğluna hem gelinine yaptırıyor. Bazen de anlaşma oluyor aileler arasında, kızevi yapıyor.

Mekânlar: Cumhuriyet Caddesi'ndeki Hilmi Uran Meydanı'ndaki halk eğitim merkezi çocukluğumda kocaman, yüksek pencereleriyle güzel bir kiliseydi. Bu bina şu anda orijinal duvarlarıyla bırakılmış ancak yıkıntı halde. Şimdiki hanın olduğu yerde kasaphaneler vardı. Bizim evimiz Umurca Mahallesi'nde, Kule Sokak'taydı. Hâlâ da orada yaşıyorum.

Bir de ramazan davulcularının gelmesini can kulağı ile bekler onlar gelince sokak sokak dolaşırdık. Evlerimizde elektrik yoktu. Fakir bir aile olduğumuz için elektrik de en son bizim eve bağlandı. Babam Mana Kuyusu'ndan su çeker, eşeği ile satardı tenekelerin içinde. Evde su şebekemiz yoktu ama kuyumuz ve tulumbamız vardı. Foseptiklerimiz kendi bahçemizdeydi. Su şebekesi 1980'li yıllarda bağlandı.

Çocuk oyunları: Çocukların eğlencesi top oynamak, telden oyuncak yapmak, salça kutularıyla gugu oynamaktı. Taşla salça kutuyu devirirdik, başında duran ebe, devrilen kutuyu almaya gittiğinde o dönene kadar, attığımız taşları alıp yerimize geçmeye çalışırdık. Bir de çelik melik dediğimiz, halk arasında g... kazmaca dediğimiz oyunumuz vardı. Biz o oyunu Üçkuyular Caddesi'ndeki hayıtlık alanda oynardık. Hepimizin elinde çubuklar olur, herkesin birer yuvası vardır toprak üzerinde. Elimdeki küçük çomağı karşı tarafa atarım, o onu elindeki çomakla başka yere fırlatır. Ben onu oradan alıp gelene kadar diğer oyuncular benim çukurumu derinleştirir.

Emine Bar, Bodrum Kız Meslek Lisesi, 23 Nisan 1965.

Emine Çolak ve müstakbel eşi Arif Bar lise son sınıfta birlikte sane aldıkalrı 'Pembe Kadın' isimli tiyatro oyununda, 1975.

Sosyal ve kültürel yaşam: Gençliğimizde yazlık sinemalar en büyük eğlencemiz olurdu. Yaz akşamları karpuzumuzu kuyularda soğutur, çekirdeklerini tahtalar üzerinde kuruturduk. Ertesi gün de sahil kenarında oturur o çekirdekleri yerdik. Bir de Bodrum mendireğine gezmeye giderdik. Kendi sokağımızdaki delikanlı arkadaşlarımız da bizi korumak için peşimizden gelirlerdi. Kışın da okuldan sonra kapalı salonu olan Turgut Reis Sineması'na giderdik.

Kutlama ve eğlenceler: Sünnet düğünlerinde kutlama olmazdı eskiden. Mevlit okutulurdu. Okumadan sonra sünnet çocuğu sokaklarda atla gezdirilirdi. Sünnet çocuğunun yatağı hazırlanır. Yatak eski dokumalar, iğne oyalı kreptemurlar, başörütler, yemenilerle süslenirdi. Yatağın arkasına da geyik desenli halılar asılırdı.

Hıdırellez gününün sokağımızda kutlandığını hatırlamıyorum, sonradan kutlanmaya başlandı ama komşularımızla Suluhasan Tepesi'ne gider, Dertlikaya dediğimiz mevkide piknik yapardık.

El sanatları: Dokumacılık Bodrum merkezde çok yaygın değildi. Daha çok Mumcular, Pınarlıbelen, Sazköy, Çiftlik, Etrim, Garanlık, Çamlıköy taraflarında yaygındı. Bizim evlerimizde kumaş dokuma tezgâhları vardı. Geçmiş yıllarda annemlerin yün halı dokuma tezgâhları da vardı. Bir de hasır dokuma yapardı annem.

Dede-Yatır kültürü: Pınarlıbelen tarafında, Mumcular'dan Milas yoluna giderken Dörttepe civarında Çaputlu Menengiç denilen bir yer vardı. Ağaca çaput asar adak adarlardı.

Yaşanan afetler: 1971-1972 yıllarında bir sel felaketi yaşadık. Kule Sokak'ın başındaki komşularımızın koyunları telef oldu, yağ küpleri suya kapıldı. Dizlere kadar suların içinde kaldık. Atatürk İlkokulu'nu sel bastı. Sular motorlarla boşaltıldı.

Sözlü tarih çalışmaları: Anılarla Bodrum Sohbetleri sözlü tarih çalışmalarına 2012 yılında katıldım. Bodrum'un yaşanmışlıkları, eski mesleklerimiz, üretim kültürümüz ve değerlerimiz

Emine-Arif Bar, 1985.

hakkında çok veri topladık. Kendi kameramız ve fotoğraf makinelerimizle arşiv çalışmaları yaptık. Bu ekibin içinde olduğum için çok mutluyum. Topladığımız tüm bu verileri arşiv olarak paylaşabileceğimiz bir kültür evi oluşturmak istiyoruz. Kültürümüzün, el sanatlarımızın en güzel örneği olan, tarihten gelen ve artık müzelik olan bindallılarımızın, temel devrenlerimizin de sergileneceği bir kültür merkezinin açılmasını umuyoruz.

Eskiçeşme Mahallesi

Fatma Gözütok Satı, (1951 doğumlu).

Görüşme yeri: Eskiçeşme Mahallesi.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Aile tarihi, aile isimleri ve lakaplar: Eskiçeşme Mahallesi, Turgut Reis Caddesi'nde eski devlet hastanesinin bitişiğindeki evde doğup büyüdüm. Sülalemize Tosunlar, eşim tarafına da Satılar derler. Satıların Ali'si türküsü vardır. 'Tosun da Mehmedim' türküsü de babamlarla ilgili bir öyküden kaynaklananır.

Fatma-Ahmet Cemil'in düğün fotoğrafı, solda kayınvalidesi Habibe Satı, sağ başta Bodrum'un ilk kadın kuaförü Fatma Gökbel (Ondüleci Fatma), 1968.

Fatma- Amet Cemil Satı, 1968.

Babam, babasını anne karnında, annesini de 11 yaşındayken kaybetmiş. Dayısının yanında taş ve kireç ocaklarında çalışmış. Sonradan inşaatçılığı öğrenmiş, taş ustasıydı. Kuyuların içini taşlarlarmış. 3 evladından en büyüğü benim.

Okul yılları: Ben Cumhuriyet İlkokulu'ndan sonra devlet parasız yatılı imtihanını kazanarak İstanbul Kandilli Kız Lisesi'ni kazandım. Okuldan sonra evlendim, üç tane çocuğum oldu.

Ev hanımlığından aşçılığa, terzilikten şairliğe dolu dolu bir yaşam: Ev hanımıyım ama hiç boş durmadım; evimde 5 sene dikiş, 18 sene tiriko işi, 10 sene de Bodrum yemeklerini yapıp aile bütçesine katkıda bulundum. 2001 yılında da Bodrum konulu şiir yarışmasında birinci oldum. Düğünler ve hanımların günleri için bizim eski usul bohça katmeri saç böreği, su böreği gibi yerel lezzetlerimizi çok güzel yaparım. Yarışmalarda ödüller aldım. Ben size, Bodrumlu ses sanatçısı Ahmet Demirel'in bestelediği, Bodrum şiirini söylemek isterim:

16 yaşında annesinin imzasıyla evlenen Fatma Gözütok Satı'nın nikah töreni.

Ahmet Cemil ve Fatma Gözütok Satı, 1972

Yok Artık

Dün sen başkalarının karanlığıyken çocukluğumun cennetiydin.
Balığın, soframın tadı, meltemin, serinliğim,
Mandalin çiçeğin, kokum,
Denizin, umudumdu şimdi yok artık.

Sarnıçlarından, kuyularından kulaçlayarak,
Sandalla Bardakçı'dan taşıyarak içtiğimiz su yok artık.
Süngerin, eriştenin kokusu,
Limanda üç beş tekne, martı sesleri de yok artık.

Yollarda nal sesleri, gece bekçi düdükleri,
Sabah şafak sökerken, sokak lambaları da yok artık.
Pazara giden fıtalı kadınlar, at sırtında kasketli beyler,
Taşlı topraklı yollardaki cipler de yok artık.

Kışlık Hacı Molla, Gözen, Palmiye, Yeni sinemalar,
İskelede tavşankanı çay, Raşit'in kahvesi de yok artık.
Geren kokulu damlar, kiremitli çatılar,
Çocukların sapanında atacak, kafamızı vuracak betondan başka taş da yok artık.

Çökertme'den çıktım da Halilim, Şahboylum, İleman Çalıları, Satıların Ali'si, Tosun Mehmedim, Keklik...
Yalnız dillerden düşemeyen türkülerimiz kaldı artık.

Fatma Gözütok Satı, Bitez Kadın Kolları Üyeleri ile birlikte, 2009.

Fatma Gözütok Satı rol aldığı 'Hadi Gari Cumnhur' isimli filmde 'Bodrum Mandalinası' isimli şiirini okurken, 2009.

Ben meclis üyeliği de yaptım. Mandalina hakkında çekilen 'Hadi Gari Cumhur' isimli filmde de oynadım. Belgesel programlarda ve yazılı basında Bodrum yöresel yemekleri ve kıyafetleri ile ilgili çekimlerim oldu. Biz mandalina parası ile büyüdük, okuduk. Mandalina çok önemlidir bizim için. Mandalina için de bir şiir yazdım ve Ozan Maralı Şaziye Çelikler tarafından bestelendi.

Bodrum Mandalinası

Kızlara, oğlanlara çeyiz,
Okul, asker, ekmek parası,
Halkımızın geçim kaynağı,
Mis kokulu Bitez mandalinası.
Dedelerimizin, babalarımızın mirası,
Cevat Şakir, Mehmet Hilmi, Tabanın Ahmet Çavuş'un hatırası
Mis kokulu Bitez mandalinası.
Sıra sıra kara selvilerle koruduk,
Çapalayıp budam yapıp suladık.
Motor sesleriyle türküler yaktık,
Evlat gibi onu sardık, sarmaladık.
Tahta kasalara altın gibi sıra sıra dizerdik,
Çökeltme türküsüyle eşlik ederdik.
Develerle ciplere umutla yükleyip,
İzmir'e, İstanbul'a sefer ederdik.
Mindos mandalina suyu yerine kolayı tercih etti yöneticilerimiz,
İnsanımıza iş ocağımıza aş olmak varken,
Neden sere serpe yerlerdesin; fabrikada değil, çöplüktesin.
Bitez Festivali'ne kanayan yaramıza derman olmaya geldim.
Bodrum mandalinasına merhem olmaya geldim.

Mutfak kültürü: Bizde su böreğine paşa böreği de denir. Kıyma, maydanoz ve çökelek peyniri ile yapılır ve ocakta, demir sinilerde pişirilir. Geleneksel lezzetlerimizden mesela dürme makarna, düğünlerde keşkek, kereviz ve nohutlu pırasa yemeği yapılır. Pırasa yıkanır soyulur, ben soğan da kullanırım, önce pırasanın beyazlarını, sonra yeşil yapraklarını koyarım. Üzerine domates ve salçasını, pul biberini ekler, ağır ateşte pişiririm. Kavrulduktan sonra üzerine haşlanmış nohut ile bir süre daha pişiririm. Kırık bulgurdan kuskus yaparım. Makarnalar keseriz. Kenker dolmamız da meşhurdur. Baharda dağlarımızda olur, dikenlidir. Onun dikenlerini, kabuklarını haşlayıp çıkartırız. Zeytinyağlı iç dolması hazırlarız. İçini doldurur, geri kalan sapı üstüne kapatıp iple bağlayarak tencereye yerleştiririz. Haşlar, yumurtalı hamurla servis ederiz. Üzerine limon sıkılıp yenilir.

Ahmet Cemil ve Fatma Satı'nın çocukları Nurcan ve İbrahim, 1978.

Değişim: Eskiden bizim sokağımıza hiç çöpçü girmezdi. Herkes sokağını kendisi temizlerdi. 1950'li yıllarda ana caddeleri İbrahim Kazancıoğlu diye bir amcamız at arabası ile temizlerdi. Bodrum, o zamanlarda da susuzdu. Sarnıçlardan, kuyulardan develerle su taşırdık bahçelerimize.

Bodrum Merkez

Fridevs Şengül, (1959 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Aydın, Atça doğumluyum. Atça'da lise ve eğitim enstitüsünü bitirdim. Nazilli'de 1978 yılında Milli Aydın Bankası, Tariş Bank'ta çalışmaya başladım. Bodrum'a 1991 yılında banka müdürü olarak atandım. Bodrum'un ilk kadın banka müdürüyüm. 2006 yılında Nuran Yüksel ile beraber başladığımız Anılarla Bodrum Sözlü Tarih grubu çalışmalarında sekretarya görevini üstlendim.

Fridevs Şengül, Tariş Bank Aydın Şubesi çalışanlarıyla birlikte, 1982.

Emekli olduktan sonra sosyal aktivitelere katılmaya, hobilerime zaman ayırmaya ve şiir yazmaya başladım. Ayrıca Kent Konseyi Şiir Çalışma Grubu çalışmalarına katılıyorum. Bodrum'un bana kattıklarından beslenerek kaleme aldığım üç tane de şiir kitabım var.

1991 yılında, Yokuşbaşı'ndan Bodrum'u ilk gördüğümde bu ışıl ışıl gökyüzü, Bodrum ve değerli insanları beni kendine âşık etti. Göreve başladığımda müdür bey diye karşıladılar beni. 1997 yılına kadar Bodrum'da yaşamaya devam ettim. Sonra başka yerlerde görev aldım ancak 2001 yılında Bodrum'a geri döndüm. Bodrum hakikaten bir ışık ülkesi, o can eriği gibi yeşil; mavi ve beyaz. Günümüzdeki değişim maalesef olumlu değil. Paranın yarattığı değişime tanık oluyoruz fakat umutsuz değilim.

Fridevs Şengül'ün Bodrum'da banka müdürlüğü yaptığı zamanlardan, 1997.

Bodrum Zeki Müren Sanat Derneği Müzik Topluluğu, 2024.

Bodrum Belediyesi Sözlü Tarih Çalışma Grubu: Geçmiş ve gelecek çok önemli. Bu ikisinin bağlantısını da halk kültürü sağlıyor. Bu bakımdan sözlü tarih çalışmalarını çok önemsiyorum. Çorbada tuzum oluyor ve Bodrum'a katkıda bulunuyorum diye mutlu oluyorum. Bodrumluların beni etkileyen yanları; merhabaları, sıcakkanlı oluşları, köylerde eski zanaatlarını devam ettirmeleri. Halk yoksa, kültür de millet de yurt da yok. Bu güzel yurdun kıymetini bilip geleneklerimizi yaşatmalıyız.

Bodrum sokaklarını anlatan kısa bir şiirimle sözlerime son vermek isterim:

Bodrum Sokakları

Saçını savuranlar, kıçını kıvıranlar / Şort kot tişört, tişörtünü kafaya saranlar / Son model arabalarla caka satanlar / Gidenler, gelenler, sokakları dolduranlar / Denize dalanlar denize bakanlar / Güneşte kızaranlar, mutluluğunun peşinden koşanlar / Ekmeğini aslanın midesinden alanlar / Yakalayanlar, yakalayamayanlar / Kafayı bulanlar, kafayı sıyıranlar / Sıcaktan kuduranlar, beachlerde kıvıranlar / Dünyayı iki pula satanlar / Her şeye rağmen iyi bir dünya için çalışanlar / Değerlerine sıkı sıkıya yapışanlar / İnsanlar, insancıklar, hepsi Bodrum'da / Gecesi ayrı gündüzü ayrı güzel Bodrum sokaklarında / Ben bir kuş uçurdum bugün Bodrum Kalesi'nden / Yükü sevgi, yükü barış…

Hatice Turgut, (1959 doğumlu).

Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023 Salı.

Aile bilgisi: Babam Güreceli İsmail, annem Turgutreisli Semiha Güvenç. Annem ev hanımı, babam deniz kaptanıydı. Bizim asıl lakabımız Kalafatlar'dır. Dedemiz kalafat işi yapıyormuş. Ancak babam denizciliği seçmiş. 1950'li yıllarda ilk yaptığı iş süngercilikti. Sonra kum taşıdı denizden ve son olarak da denizciliği balıkçılık yaparak bıraktı. Babam 2-3 ay denizde kalıyordu. Bitez'deki mandalina bahçemizle annem ilgileniyordu.

Hatice Turgut'un babası İsmail Güvenç, bahriyeli fotoğrafı, 1950'li yıllar.

Denizcilik ve süngercilik: Evimizin önünde hep süngerler dururdu. Gelenler, kötü koktuklarını söylerlerdi ama biz alışmıştık. Evimize sık sık Yunanlı tüccarlar gelirdi. Bir gün bana hediye olarak, üzerinde süngerden elbiseleri olan taş bebek getirmişlerdi. Annemin camlı bir dolabı vardı. Onun içinde saklardı. Elime alıp okşayıp tekrar koyardım, oynamazdım bozulur diye. İşte ben böyle musandıralı, taş bir evde büyüdüm.

Babam daha sonra balıkçılık yapmaya başladı. Gittiği zaman bir hafta denizde kalıyordu. Babam sefere gittiği zaman evin alışveriş işlerini ben yapardım. Annem de bahçede mandalina işlerini yapardı komşuların yardımıyla. Mandalinalar develerle taşınırdı.

Çocukluk ve okul yılları: Çocukluğum Tepecik Mahallesi'nde geçti. Ekmek almaya Tepecik Camisi'nin oradan sandalla giderdim. Cumhuriyet İlkokulu'nda okudum. Okul dışında bütün vaktimiz sokakta ve denizde geçiyordu. Kapkara oluyorduk denize girmekten. Çıplak ayakla akşam karanlığına kadar hep sokaktaydık. Ama hiçbir tehlike, trafik yoktu. Kapımızda kilit de yoktu. Annem, biz evde yokken kapıya kimin geldiğini asma yaprağı ve çiçeklerden anlardı. Mesela kapıya asma bırakıldıysa Sezen gelmiş, derdi.

İsmail ve Semiha çifti, çocukları Hatice ve Ahmet ile birlikte, 1970'li yıllar.

Ortaokul ve liseyi Turgut Karabağlı'da bitirdim. 1977 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Okulu'na girdim. Mimar olarak mezun olup Bodrum'a gelince İlhan Berk'in oğlu Ahmet Berk ile çalıştım. 1983 yılında evlenince eşimle birlikte 1997 yılına kadar restoran işi yaptık. Bir taraftan da mimarlığa devam ettim. Çocuklar büyüyünce eğitim için İzmir'e taşındık daha sonra Bodrum'a döndük. Babam yaşlandığı için tekneyi sattı, bahçeye de bakamadı. İşleri bize devretti ve bahçe işleriyle artık biz ilgileniyoruz.

İncilay Sever, (1953 doğumlu).

Görüşme yeri: Türkkuyusu Mahallesi.

Görüşme tarihi: 8 Ocak 2024.

Aile tarihi: Babam Halil Türkşen, annem Özcan Türkşen. Anne ve baba tarafım birkaç kuşaktır Bodrum'da yaşamaktalar. Baba tarafım Ortakentli, anne tarafım Bodrum merkez ve Mumcular'a dayanıyor. Anne dedem 1839 doğumlu Nazmi Günel, Bodrum'da serbest muhasebeci olarak çalışmış, bir siyasi partinin kuruculuğunu ve ilçe başkanlığını, ardından belediye başkan vekilliği yapmış.

İncilay Sever'in anneannesinin babası Mehmet Muğlalı.

İncilay Sever'in dedesi Nazmi ve dayısı Ulvi Günel, 1933.

İncilay Sever'in anneannesi ve dedesi, Vesile ve Nazmi Günel.

İncilay Sever'in annesi Özcan Türkşen'in düğün hatırası. Ayaktakiler; soldan sağa- Bedia (Sabiha Öncel'in yeğeni, Gülsen Karakaya, Naval Eskitürk, Gülümser Muğlalı, Ayşe Karakaya, Fütuhat Sümer, Munise Uslu, Nezahat Günel. Oturanlar; Nermin Aykal, Sebahat Sümer, Kadriye Uslu, Ayşe Güneri, 1952.

O yıllarda Bodrum halkı süngercilikle ve balıkçılıkla geçimini kazanmakta ayrıca birkaç bakkaliye ve sınırlı sayıda iş yeri mevcuttu. Dedem, Bodrum'un yerlilerinden Ali Ziylan'ın ve birkaç tüccarın muhasipliğini yapmaktaydı.

Esnaf ve zanaatkârlar: İsimleriyle hatırlayamam ama kalaycılar vardı, pamuk atıcılar, hallaçlar vardı. Elleriyle ayakkabı diken ayakkabıcı ustaları vardı. Babam, beni tıraş ettirmeye berber Çetin Toker abimizin dükkânına götürürdü. Oradan çıkar, Bodrum'un ilk pastanesi Kürt Yusuf lakaplı Yusuf amcamızın pastanesine giderdik.

Turgut Reis İlkokulu'nda bir bayram töreni, 1941-1942 eğitim-öğretim dönemi.

Turgutreis İlkokulu öğretmenleri Kaşif Bey, Nazlı Hanım ve Şevket Bey ile öğrenciler, 1946.

İncilay Sever'in dedesi Nazmi Günel'in de katıldığı bir Cumhuriyet Bayramı Kutlaması, 1930'lu yıllar.

Okul yılları ve çocuk oyunları: Babam ziraat teknisyeni olarak yıllarca memurluk yaptığı için ailecek Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yaşadık ama yaz tatillerinde Bodrum'a gelirdik. Ancak ben 7 yaşına kadar aralıksız anneannemlerin yanında Bodrum'da yaşadım. Birinci sınıfa burada başladım. Öğretmenim Mehmet Uslu ve Mehmet Ceylan'dı. Daha sonra babamın memuriyeti dolayısıyla ilkokul ve ortaokulu Susurluk'ta bitirdim. Ardından Bursa Kız Lisesi'ni bitirdim. Üniversiteyi Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde tamamladım. Evimiz Türkkuyusu Mahallesi'ndeydi. Sokak aralarında salıncak kurardık, ip atlama, beştaş, saklambaç, köşe kapmaca, çizgi oyunları oynardık.

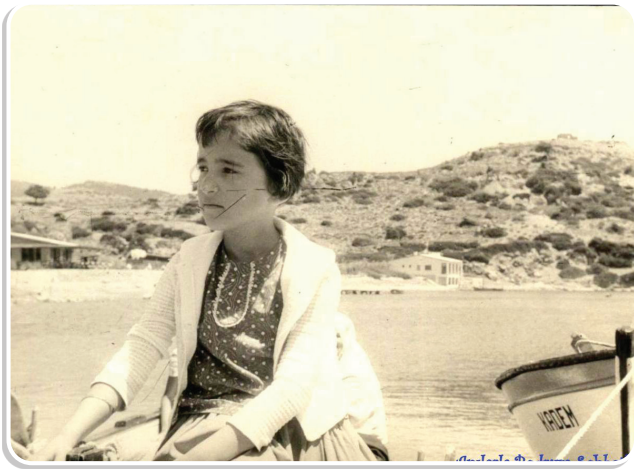
Mutfak kültürü: Anneannem misafirlere ikram etmek için turunçtan ve gül suyundan şerbet yapardı. Bir de nişastadan yaptığı pelte vardı. Peltenin arasına turunç yaprakları koyardı. Nişastayı da kendisini yapardı.

İş yaşamı: 7 yılı Bodrum'da olmak üzere 20 yıl aktif olarak eczacılık yaptım. Bodrum'da ayrıca CHP belediye meclis üyeliği ve belediye başkan vekilliği yaptım. Artık eczanemi kapattım. 2 torunumuz ve bir kızımız var. Eşim elektrik mühendisiydi. Burada da TEDAŞ müdürlüğü yaptı.

Sağlık hizmetleri: Çocukluğumda Bodrum'un tek doktoru ve hem de eczacısı Alim Ekinci'ydi. Bir ilaç dolabıyla eczacılık faaliyetini de yürütmekteydi. Daha sonra eczaneler çoğaldı ve ben ilçenin yedinci eczanesi oldum.

Halk eğitimin biçki nakış kursu, ortadaki çizgili yelekli İncilay Sever'in annesi Özcan Türkşen, 1950.

İncilay Sever'İn kardeşi Ferah Türkşen (Helvacıoğlu), arkada Bardakçı koyu, 1965.

Turizmin başlaması: Turistlerin gelişi 1960 yılından sonra başladı. Anneannemlerin Akçabük mevkisinde, deniz kenarında evleri vardı. Biz de halen orada oturmaktayız. Orası boş bir tarlaydı. 1966-1967 yıllarıydı… İlk defa İsviçreli bir aile çadır kurmuştu. Daha sonra çadırcılık arttı. Ardından kampingler, ev pansiyonculuğu ve yapılaşma ile bugünlere geldi.

Bodrum, 1950'li yıllar.

Akçabük mevkisi, arkada görünen tepe; Şalvarağa tepesi, teknenin olduğu yer günümüzde liman olarak kullanılıyor, 1978.

Şalvarağa tepesi, liman inşaasından önce, eski TMT Otel, 1970'li yıllar.

Değişim: Bodrum 1960'lı yıllarda sakin, nüfusu çok az, küçük, şirin bir beldeydi. Maalesef bugün eski Bodrum'u arıyoruz. Yapılaşmanın, nüfusun ve trafiğin artması, insanların artık sadece maddiyat peşinde koşarak bazı değerlerini yitirmesi üzücü. Anneannemlerin zamanında güven vardı. İnsanlar kapılarını bir ip parçası ile bağlayıp birbirlerine ziyarete giderlerdi. Böyle bir güven varken, kilitli kapımızın hırsıza dayanmadığı bir süreci yaşar hale geldik. Mesela benim eczanem iki defa soyuldu.

Beklentiler: Hükümetin Bodrum'a hizmetini genel olarak yeterli bulamıyorum ama yerel yönetimler ellerinden geleni yapıyor. Altyapı gibi bazı konularda maddi olanaksızlıklar ve hızlı nüfus artışı nedeniyle hizmetler yetersiz kalıyor. Ben de 2009 ve 2014 yıllarında meclis üyeliği yaptım. Su ihtiyacı ve yol yapımlarında ilerleme var ama özellikle pandemiden sonra Bodrum'a olan nüfus akışı da sorunları arttırdı.

Günel ailesi, 1934.

İncilay Sever'in annesi Özcan Hanım, arkada eski Bodrum manzarası, 1968.

Sözlü tarih çalışma grubu: Bodrum'da doğmuş, yaşamış biri olarak Bodrum'a karşı sorumluluğum olduğu düşüncesiyle sözlü tarih çalışma grubuna girdim. 10 yıldan uzun bir süredir çalışmalara katılıyorum. Amacımız gelecek kuşaklara, değerlerimizi, kültürümüzü, yaşanmışlıkları aktarmak.

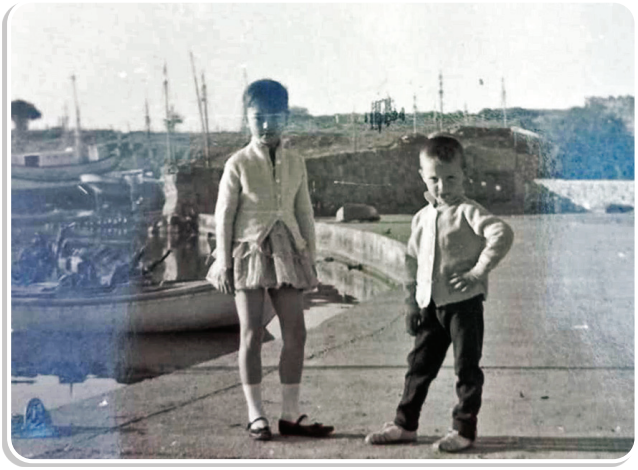
Meral Kalafat (1955 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez**.**

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Aile bilgisi: Babamın adı Mustafa, annemin adı Zahide Kalafat. Dedem Hüseyin Kalafat, Karadeniz'den göç edip gelmiş buraya. Hatta Cevat Şakir Kabaağaçlı ile sürgün dönemlerinde Afyon'da bulunmuş. Burada ninem Hanife ile evlenmiş. Babam kalafatçılık yapmadı ama balıkçılık ve süngercilik yaptı. Daha sonra bir sınava girdi ve Ziraat Bankası'nda çalışamaya başladı. Annem ev hanımıydı, ablam öğretmen oldu, ben hep turizmciliğe devam ettim.

Meral Kalafat ve pansiyon konuklarından bir çocuk, Bodrum Yat Limanı, 1963.

Çocukluk yılları: İlkokulu Bodrum'da okudum, yazları Bitez'deki mandalina bahçelerimizde yaşardık. 6 ay Bodrum'da, 6 ay Bitez'de kalırdık. Babam her sabah eşekle Bodrum'a gider, beni de okula bırakırdı. Eşeğini Ziraat Bankası'nın bahçesine bağlardı.

Bodrum'da ev pansiyonculuğunun başlaması: Biz Bodrum'da ev pansiyonculuğunu yapan ilk ailelerden biriyiz. Babam kendi imkânlarıyla, kendine has bir ev yaptırmıştı. Mahallede ilk buzdolabını biz almıştık. Kapımız hiç kilitlenmez, komşularımız istediği zaman gelir, buzdolabına yiyeceklerini koyar, lazım olduğu zaman, ihtiyaçlarını alır giderlerdi.

Meral Kalafat'ın annesi Bodrum'un ilk pansiyonerlerinden Zahide Kalafat, 1960'lı yıllar.

Meral Kalafat ve ablası Melek Öneş, arkalarında pansiyon konuklarından iki hanım, 1965.

1955 yılında Bodrum'a misafir olarak birileri gelecekti. Ablamın öğretmeni misafirleri yatıracak ev arıyormuş. Ablama söylemiş, babamlar da kabul etmişti. Hatta para teklif etmişler ama babamlar kesinlikle kabul etmemişti. Daha sonra ev pansiyonculuğu gelişmeye başladı. 1970'li yıllardan önce halk eğitim merkezinde turizm ve misafir ağırlama ile ilgili kurslar açıldı, annem de gidip eğitim aldı.

Kalafatların pansiyonunun ilk konuklarından, sonradan aile dostları olan Prof. Dr. Nuran Hariri ve eşi Faris Hariri, çocukları ve diğer konuklarla birlikte, 1963.

Melek Öneş ve Meral Kalafat kardeşler, pansiyonlarının bahçesinde, 1968.

Meral Kalafat'ın annesi Zahide Kalafat, pansiyonculuğunun son günlerinde konukları için gözleme açarken, 1990'lı yıllar.

Evimiz marinadaydı. Yukarıda 3 oda bir mutfak, aşağıda iki oda bir mutfak vardı. Günümüzde restoran olarak kullanılıyor. Biz de o evde yaşardık. Kahvaltıyı, yemekleri kendimiz yapardık. Biz onları müşteri gibi değil ailemizin bir parçası olarak görürdük. Çok güzel dostluklar kuruldu. Hâlâ da birçoğu ile görüşüyoruz.

Değişen turizm anlayışı ve değişen Bodrum: Bodrum'a gelen misafirleri, örneğin kış ayında mandalina bahçelerine götürürdük. İkramlarda bulunurduk. Ama şimdiki turizm anlayışı çok daha farklılaştı. Eskiden turizm büyük bir samimiyetle başladı. Para düşkünü değildik. Bir hizmet anlayışıyla, gönüllü olarak sürdürdük. Ama seneler geçtikçe millet paranın tadına vardı. Arsalarını, yerlerini yabancılara satamaya başladılar. Fakat bir müddet sonra da paraları bitince sattıkları yerlerde işçi olarak çalışmaya başladılar.

Mustafa Ali Çotura (1952 doğumlu).

Görüşme yeri: Bodrum merkez.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Aile tarihi: Bodrum'un Kiselik Mahallesi'nden, Poza sülalesinin torunlarındanım. Baba dedem Hüseyin, ninem Zeynep, ana dedem Salih, ana ninem Hatice. Sülalem Denizli tarafından gelen Yörüklerden. Babamın lakabı Palabıyık Mehmet'tir. Yıllar önce göçmüşüz. Belli bir zaman gelmiş Karaova'ya, Milas'a tütün dikmeye gitmişler. Babam da bir zaman Çine Otogarı'nda araçlara yük yüklemiş, sonra inşaat taşçılığına başlamış.

Üretim ve ekonomi: Babam inşaatlarda kullanılan taşları doğadan çıkartırdı. Ben de babama yardım ederdim. Bir kamyon taş çıkarttık mı yevmiyemizi tamamlar, bırakırdık. Yokuşbaşı, Torba, Kızılağaç taraflarından çıkartır, belli ebatlarda kırardık taşları. Babam da Bodrum merkezde bu taşların pazarlamasını yapardı. Taşlar yeni yapılan binalarda kullanılırdı. Bitez'de aktoprak ve denizden çıkartılan kum ile inşaatlar yapılırdı.

Okul yılları ve iş yaşamı: İlkokulu Turgut Reis İlkokulu'nda, ortaokulu Bodrum Ortaokulu'nda okudum. Lise olmadığı için babamın yanında inşaat taşçılığına başladım. Askerlikten sora maliyeye odacı olarak girdim. Memur olamadığım için bir buçuk sene sonra istifa ettim. Bu arada 1978 yılında Yeni Asır gazetesinin Bodrum muhabirliğini yapmaya başladım. O yıllarda postaneye telefon sırası yazdırır, haberleri telefonla aktarırdık. Bir yandan da inşaatlarda muçoluğa başlamıştım. Harcı hazırlayan; ustaya taşı, toprağı, tuğlayı götüren kişiye muço denirdi.

Bodrum'un haberleri ondan sorulurdu: Bodrum'dan ilk geçtiğim haber Bodrumspor'la ilgiliydi. Genelde turistler ve Bodrum'un sorunlarıyla ilgili haberler geçiyorduk. O yıllarda üstsüz turistlerin fotoğrafları da çok ilgi çekiyordu. Fotoğrafları ertesi gün sabah İzmir'e giden arabalarla gönderirdik. O zaman Bodrum'da gazeteci olarak kendi gazetesine yazan Hüseyin Anıl ve Günaydın gazetesine yazan Hüseyin Karaöz vardı. Ben Bodrum'da 20 yıl muhabirlik yaptım. 6 gazeteye birden haber geçerdim. Haber başına para alırdım. Muhabirliğin yanında odacılıktan ve inşaatçılıktan sonra Bodrum Belediyesi İtfaiye Amirliği'nde 1977 yılında göreve başladım. Belediye başkanları muhabirlik yapmama izin verdi. Onlar da yanlarında bir gazeteci olmasından memnundu. Belediyenin görsel arşivini de oluşturdum bu arada.

Zaman zaman siyasiler de gelirdi. Süleyman Demirel geldiği zaman hemen tanır, benimle özel olarak konuşur, sohbet ederdi. Sor bakalım Poza'nın oğlu Mustafa Ali, derdi. Bu yıllarda unutamadığım anılar da oldu. Bir gün Gümbet'ten yangın ihbarı aldık. Elektrik idaresine elektriği kesmesi, emniyet müdürlüğüne de güvenliği sağlaması için haber verdik. Ben hortumu alıp içeri girdim. Evin ortasında bir yer yanıyordu, yanan yeri söndürdüm. Emniyete, bu yangında bir sorun var dedim. Kanepe var, bir kişi yatıyor, yangın mutfakta değil, banyoda değil. Hemen Muğla'dan bir ekip çağırdılar, kontrol ettiler ve ev sahibinin oğlu tarafından öldürüldüğünü tespit ettiler.

Değişim, gelime ve beklentiler: Doğduğumdan bu yana Bodrum'da yaşayan, belediyede çalışan bir personel ve gazeteci olarak değişime yıllar içinde tanık oldum. Bodrum 'İki dükkân bir fırın, peynir ekmek yiye yiye ne ağız kaldı ne burun' diye anılan yıllardan çok ileriye gitti. Bir evin 30-40 milyon liraya satıldığı noktaya geldi. Bodrum'un kurtuluşu Borum'un tüm sorunları bilim adamlarının davet edilerek tartışıldığı bir çalıştay sonunda ortaya konulacak yol haritasına, bir Bodrum anayasasına ve planlı yapılaşmaya bağlıdır. Bunun için geç değil. Bodrum, hâlâ yüzde 55'i yeşil alan olarak korunabilmiş bir yer.

Neşe Gökbel, (1954 doğumlu).

Görüşme yeri: Türkkuyusu Mahallesi.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Aile tarihi: Annem Fatma, Babam İbrahim Gökbel. Bodrum'un yerlilerdeniz. Annem Sarıosmanlar'dan Mustafa'nın kızı, babam Mollamusalar'dan İbrahim'dir. Annemin dedesinin Denizli Buldan tarafından geldiği, hayvancılıkla uğraştığı ve kasap olduğu anlatılır. Baba dedem Bodrum'un yerlisi sayar kendisini ama daha eski nesillerin Makedonya tarafından göç ettiklerini tahmin ediyorum. Annemin annesinin adı Ayşe Yöntem, babası Mustafa Yöntem. Babamın babası Musa, annesi Emine. Onlar Yokuşbaşı Mahallesi'nde yaşamışlar, bizim yaşantımız Tükkuyusu Mahallesi'nde geçti. Halen o mahallede yaşamımı sürdürmekteyim. Babam memur, anne dedem kasaptı. Sürüleri, tarlaları vardı, incir, badem, zeytin işi yapıyordu. Babam, babasını küçük yaşta kaybetmiş.

Neşe Gökbel, yengesi Eda Yöntem, kuzeni Gül Gökbel, 1980'li yıllar.

Neşe Gökbel'in teyzesi Hanife Bora ve dayısı Erdoğan Yöntem, 1940'lı yıllar.

Gökbel ailesi, Mehmet Bora'nın sünneti, 1959.

Fatma Gökbel, 1960'lı yıllar.

Gökbel ailesi: Babam mal müdürlüğünde veznedardı. Kızan, kavga eden, kızı evden kaçan bizim eve gelirdi. Sevilen, sayılan, herkesin danıştığı birisiydi. Abim Musa Gökbel de küçük yaşlardan itibaren siyasetle ilgilendi. Daha sonra 18. dönem milletvekilliği yaptı. 1954 doğumlu olan annem de çok aktif ve hamarat bir hanımdı. Ondülacı Fatma olarak tanınır. Üretken, yaratıcı ruhlu biriydi. O dönemin koşulları ve bronşit hastalığı nedeniyle ilkokulu bitirememiş ancak kendini yetiştirmeyi bilmiş. Annem önce halk eğitimde verilen çiçekçilik, dikiş-nakış kursları gibi kurslara katılmış. Ayrıca evinde terzilik yapıyordu. Daha sora çarşıda dükkân kiralayıp terzilik ve kadın berberliği yapıyor. Bu da yetmezdi, gece de evde örgü örerdi. Annem Bodrum'da Ondülacı Fatma ismi ile ilk vergi veren kadındır. Dükkânı Cevat Şakir Caddesi'ndeydi. Bir ara da çarşıda satın aldığı dükkânda çalıştı. Ben liseye başladığım yıllara kadar sürdürdü işlerini. Babam rahatsızlanınca burada da lise olmadığı için eğitimimizi dışarıda sürdürdük. Annem de İzmir'de tedavi gören babama refakat etmeye başladı. Bu faaliyetlerini 1970'li yıllarda yaklaşık 20 yıl sürdürdü. Annem berberliği Milas'tan Bodrum'a gelen bir kadından öğrenmiş. Annem her seviyeden bütün yerel halka hizmet verirdi.

Sosyal ve kültürel yaşam / Bodrum Gençlik Kulübü: Babam İbrahim Gökbel, toplumsal ve sosyal olaylara ilgili, yardımsever, girişken, örgütçü bir insandı. Mesela gençlik kulübü başkanlığını sürdürmüştü uzun süre. Bu kulüp 1960'lı yıllarda sportif ve kültürel faaliyetler bakımından aktif bir sivil toplum kuruluşuydu. Ayrıca turizm derneğinde de çok aktifti babam. Bitez, Gündoğan gibi yerlerde sessiz film gösterimleri yaparlardı. Yerel halkın rol aldığı 'Sultan Gelin', 'Buzlar Çözülmeden' oyunları gibi tiyatro oyunları sahnelenirdi yazlık ve kışlık sinemalarda. Milas ve Yatağan'a da giderlerdi.

Neşe Gökbel'in babası İbrahim Gökbel, 1987.

Amerikan barış gönüllüleri ve turist rehberliği: Bizim dönemimizden önce ortaokulda Fransızca eğitimi vardı. Bizden bir sene önce İngilizce öğretilmeye başlandı. Biz barış gönüllüsü Amerikalı İngilizce öğretmenleri Ms. Vicky Emirson ve Linda Harrison'dan ders aldık. O tarihlerde Bodrum'a haftada bir turist gemisi gelir, limana giremezdi. Bu barış gönüllülerini casus olarak görenler vardı; olabilir ama bizi İngilizce konusunda çok iyi eğittiler. Sadece derslerde, okulda değil, birinci sınıftan sonra lisanı iyi olan öğrencileri ayırıp evlerinde ders verirlerdi. İşte her salı gelen turist gemilerine rehberlik etmek üzere ben üç sene benim gibi arkadaşlarımla beraber, sabah erkenden millî kıyafetlerimizi giyip, geminin yanına gider, turistlere yardımcı olur, rehberlik yapar, Bodrum hakkında bilgi verir, oraya tezgâh açan esnaflarımız ve turistler arasında iletişimi sağlardık.

Neşe Gökbel ve Kız Kardeşi Sevinç Gökbel, 23 Nisan kutlamalarında, 1963.

Okul yılları ve iş hayatı: İlk ve ortaokulu Bodrum'da okudum. Küçük abim Muğla Turgut Reis Lisesi'nde okuyordu, beni de oraya gönderdiler. Annem, babamın tedavisi için İzmir'e gitti. Aileyi toplamak için bizleri de İzmir'e çağırdılar. İzmir'de Karataş'ta Kız Lisesi'ne yazdırdı beni yatılı olarak. Liseyi bitirdikten sonra Ankara Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi'ni kazandım. Eğitimimi tamamladıktan sonra Ankara'da iş bulamadım, 1977 yılında Bodrum'a döndüm. O esnada buradaki mimar arkadaşlarıma proje bazlı yardımcı

oluyordum. Bodrum Belediyesi'ne mimar alınacağını öğrendim, sınavla belediyeye girdim. 6 yıl belediyede çalıştım.

Yaşar Kefeli Bakan'a sorunlarını aktardılar.

(Haberi 2. sayfada

Bodrum'u yeşillendirelim

Muğla Valiliği, yangında kül olan Bodrum'un Torba Köyü'ndeki ormanları yeniden yeşertmek için kampanya başlattı. Vali Lütfi Yiğenoğlu bütün kurumları ve halkı bir yıl sürecek kampanyaya katılmaya çağırdı. Bodrum'u yeşillendirelim kampanyası için Zi-

raat Bankası Muğla Şubesi' 304.40- 21032.5 ve Bodr Şubesi'nde 304.40-50800.5 nu ralı hesaplar açıldı.

Vali Yiğenoğlu yanan ala rın önümüzdeki Mart ayına k tamamen ağaçland lirtti.

GAZETENİZ BO imızdan paşaşım bedava, vergi

PARK PAZARLAM
Tel: 0212 3451090
Fax: 0212 345 110
parkpazarlama@superonlin
HİPODROM PAZARI

Neşe Gökbel, Bodrum Haber gazetesi, 12 Temmuz 2000.

O zamana kadar Bodrum'da yetişen ilk mimar ve Bodrum Belediyesi'nin de üniversite seviyesindeki ilk mimarı olduğumu öğrendim. 1974 yılında Bodrum, bütünüyle koruma altına alınmıştı. Aynı süreçte Bodrum'da turizm çok hızlandı. Bu arada 1980 darbesinin ve 1983 yılında ilk seçimli yılların, sosyal ve kamusal alandaki izlerine tanık oldum.

Neşe Gökbel Bodrum Mimarlar Odası üyeleri ile birlikte, 2000'li yıllar.

Dönemin şartlarında siyasi baskılar ve çalışma koşulları nedeniyle belediyeden ayrıldım. Abim de SHP milletvekiliydi, iktidarı ANAP kazanmıştı. Sonra serbest mimar olarak çalıştım. Bu arada Ege Üniversitesi'nde yüksek lisansımı tamamladım. 10-15 yıl önce de serbest mimarlığı bıraktım.

Değişim, gelişme ve beklentiler: Mesleki anlamda bilimsel gerçeklere inanırdım. O zaman daha üniversitelerde kürsüsü bile yokken, belediyede çalışırken kendimi tarihi çevrenin korunması ve restorasyon alanında geliştirdim. Bu koruma planlarının Bodrum için olumlu olduğunu düşünüyorum. Bundan sonrası için Bodrum'un mimari yapısının korunması ve gelecek adına sağlıklı bir projeksiyon çizilmesi konusunda iradenin Bodrum'un elinde olması, yetkinin yerelde olması gerekiyor. Turizm, aynı anda bütün değerlerin çok hızlı tüketildiği bir süreci yaşattı. Bundan sonra Bodrum nasıl olmalı sorusu tek başına Bodrumlunun karar verebileceği seviyeleri aştı maalesef.

Bodrum Limanı, 1980'li yıllar.

Bodrum- Datça feribotunun seferlerinin başladığı ilk günlerde, 1985-1986.

Neşe Gökbel Bodrum sakinleriyle birlikte, 2000'li yıllar.

Neşe Gökbel, Ali Güven ve İsmail Uslu ile birlikte, 'Bodrumlu usta ve zanaatkarlar' etkinliğinde, 2000'li yıllar.

Tepecik Mahallesi

Nilgün Cangır, (1961 doğumlu).

Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi.

Görüşme tarihi: 8 Ocak 2024.

Aile tarihi: Bodumlu bir baba ve İstanbullu bir annenin kızı olarak 1961 yılında Isparta'da dünyaya geldim. Babam Orhan Türkoğlu, Annem Belma Mızrak Türkoğlu. Dedeme, Ömer Ağalar'ın Mustafa derler. Dedemler 1900'lü yılların başlarında Girit'ten Bodrum'a gelmiş, Saray Sokak'a yerleşmişler. Mustafa dedem, Bordum'a geldiğinde 17 yaşındaymış. Celeplik, zeytincilik ve daha sonra da mandalina yetiştiriciliği yapmış. 1940'lı, 1950'li yıllarda buradan gemilerle İstanbul'a hayvan götürürlermiş. Babam Orhan Türkoğlu, İzmir Mithat Paşa Sanat Enstitüsü'nden elektrik teknikeri olarak mezun olmuş. Annem, Kandilli Kız Lisesi mezunu. Anne tarafım İstanbullu ve Kırşehirli. Babam mezun olduktan sonra bir süre Konya'da çalışmış, annemle evlendikten sonra Isparta'da elektrik santralinde çalışmaya başlamış.

Türkoğlu ailesi, 1969.

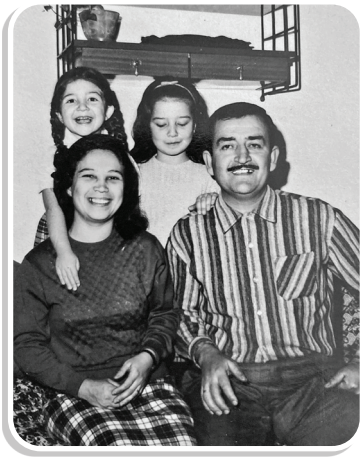
İhsan-Nuray Türkoğlu çiftinin düğün fotoğrafı, Türkoğlu ailesi,1969

Nilgün ve Gülgün Türkoğlu, 1963.

Belma-Orhan Türkoğlu ve kızları Nilgün, 1964.

Belma- Orhan Türkoğlu çifti, kızları Nilgün ve Gülgün ile birlikte, 1968.

Okul yılları ve iş yaşamı: Ben de Isparta doğumluyum. İlkokula anneannemin yanında, İstanbul'da Paşa Kapısı İlkokulu'nda başladım. Babamın görevi nedeniyle ilkokul ve ortaokulu Mersin, Ankara ve İzmir'de bitirdim. Mersin Tevfik Sırrı Gür Lisesi'nden mezun oldum. 1983 yılında Çukurova Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldum. 1985'te memleketim olan Bodrum'a yerleştim. O gün bugündür de serbest inşaat mühendisi olarak çalışmaya devam ediyorum. 1985 yılında Bodrum'a yerleştiğimizde Turgut Reis İlkokulu'nun alt tarafı futbol sahası, otogar ve pazar alanı olarak kullanılıyordu. Etkinlikler ve kutlamalar orada yapılıyordu.

Anavatan Partisi'nden Sosyaldemokrat Halkçı Parti'ye (SHP) geçen Belediye yönetimi, mazbata töreni, 1989.

Bodrum Belediyesi Meclis Üyesi Nilgün Cangır, meclis grubu üyeleri ile birlikte, 1999.

Meclis üyeliği yılları: Ali İhsan amcam ve Hüseyin Cahit Karakaya enişte 1960'lı yıllarda süngercilikle uğraşmışlar. Yine o yıllarda her ikisi de belediye meclis üyeliği yapmış. Bodrum'a geldiğim zaman da sorumluluk duygusu ve memleketime katkım olması açısından ben de belediye meclis üyeliğine aday oldum. 1989-1994 ve 1999-2004 yılları olmak üzere 2 dönem belediye meclis üyeliği yaptım. Bu arada mesleğime de devam ettim. Hatta ilk projelerimden biri belediye gıda çarşısıdır. 1994 yılında belediye başkan aday adayı oldum ve o seçimleri Emin Anter başkanımıza karşı kaybettim.

Bodrum, 1989 dönemine kadar sağ eğilimli bir yerdi. O yıl, Sosyal Demokrat Halkçı Parti belediye başkanlığını kazanmıştı. 2 dönemde de hâkim huzurunda yapılan ön seçimle sıralamaya girdik ve her ikisinde de birinci sırada belediye meclis üyesi olarak ilk kadın meclis üyesi oldum. O süreçte çok kalabalık değildi Bodrum. İpin ucu kredi ve kooperatiflerin artması ile kaçmaya başladı. Bir bakımdan da Bodrumlunun ihtiyacı vardı. Birçok Bodrumlu kooperatifler sayesinde ev sahibi oldu. Ama son yıllarda maalesef yukarıdan gelen, elimizde olmayan nedenlerle işin rengi biraz daha ranta döndü.

Bodrum Sözlü Tarih Çalışma Grubu: 2003 yılında, Nuran Yüksel ve Neşe Gökbel arkadaşımla birlikte eski kaymakamlık binası lojmanı olarak kullanılan binanın kent müzesi olması ve sözlü tarih çalışma grubu oluşturulması için meclise önerge sunduk. Önergemiz oy birliğiyle kabul edildi. Müzemiz artık çalışma aşamasına geldi, sözlü tarih çalışmalarımız da büyük bir arşiv haline geldi ve çalışmalarımız devam ediyor.

Kerim-Nilgün Cangır, çocukları Kerem ve Ayşegül ile birlikte, 2002.

Kerim-Nilgün Cangır, Kale Konut mevkisi, 1988

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği: Çağdaş yaşamı destekleme derneği Bodrum Şubesi'nin yönetimindeyim. Ayrıca aile olarak 1998 yılında da eşimin memleketi olan Pınarlıbelen köyüne bir okul yaptırdık. Okulumuz 2000 yılında eğitim-öğretime açıldı. Hemen ardından da 16 yıl olmayan ikizlerim dünyaya geldi. Hayatım boyunca, her eğitimli kadının Cumhuriyet'e borcu vardır düsturuyla yol yürüdüm ve yürümeye devam ediyorum. Elimden geldiğince, elimizi memleketimiz için taşın altına koymayı sürdürüyorum.

Sevinç Görgün Gürsayın, (1960 doğumlu).
Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi.
Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

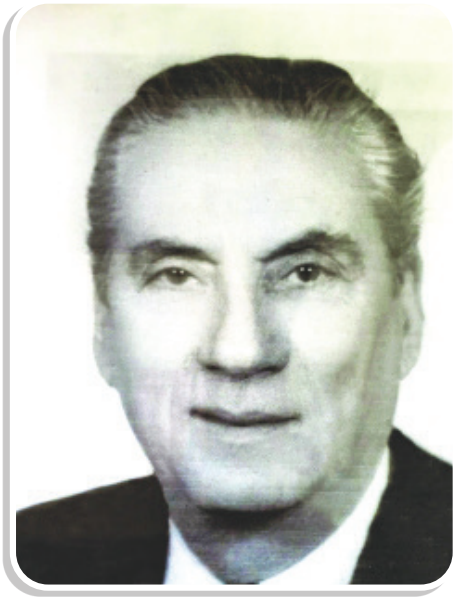

Aile tarihi: Rodos doğumluyum. Annemin adı Ayşe, babamın adı Yusuf Kenan Görgün. Ben, suyun öte yakasına ait bir ailenin kızıyım. Baba dedem, mübadele öncesi Girit Adası'ndan Kos Adası'na geliyor. Anneannem ve babaannem Kos, anne dedem Rodos Adası'ndan. Anneannem Rodos'a evlenip gelin gidiyor. Babaannem Kos Adası'nda evleniyor. Annemin babası Raşit Marazlızade, anneannem Şaziye Marazlızade, babaannem Fevziye Görgün, baba dedem de Halil Nusret Görgün.

Sevinç Görgün'ün babaannesi Sevil Görgün.

Dedem Girit Adası'ndan Kos'a geldiğinde 6 yaşındaymış. Dedemin babası daha önce Spinalonga Adası'nda belediye başkanıymış. Olaylar, önce Spinalonga Adası'nda başlıyor. Kandiya ve sonra geri dönme umuduyla Kos'a yerleşiyorlar. Sünger işi ile uğraşmışlar. Daha sonra, ileride Bodrum'da 4 dönem belediye başkanlığı yapacak olan amcam Derviş Görgün dünyaya geliyor. Bakıyorlar ki adalar ilhak oluyor, dedem ve babaannem Bodrum'a göç ediyor. İki halam, Nebile ve Ziba ile babam Bodrum'da dünyaya geliyor. Annem de Rodos'a gelin gidiyor. 1948 yılında babamla evlenip Bodrum'a gelin geliyor. O yılların sağlık imkânları belli olduğu ve adalara gidip gelmek rahat olduğu için ablam ve ben Rodos Adası'nda dünyaya geliyoruz. Bağlarımız devam ediyor. Her sene gidip geliyoruz.

1950-1960 ve 1963-1968 yıllarında Bodrum Belediye Başkanlığı yapan Derviş Görgün, (1906-1978).

Annem 1948'de gelin geldiği için Rumlarla bağlantıda pek bulunmamış ama İtalyan dönemini yaşamışlar. İtalyan lisesi mezunuydu. Babamın süngercilik işi nedeniyle İtalya ile yazışmalarını annem yapardı. Rodos'ta İkinci Dünya Savaşı'nda çok zor bir dönem yaşadıklarını, Türkleri çok beklediklerini, evlerinden Türk bayraklarını eksik etmediklerini ama sonunda da büyük bir hayal kırıklığı yaşadıklarını anlatırdı. Oradaki mallarını satamamışlar.

Sevinç Görgün Gürsayın'ın halası Ziba Yunt, dedesinin bir akrabası, amcası Derviş Görgün. Oturanlar; babası Yusuf Görgün, dedesi Halil Nusret Görgün ve küçük halası Nebile Çelebi.

Hâlâ duruyor. Yunanlılar geldiği zaman memleketi terk etmemişler zaten. Orada günümüzde otel işletmeciliği de yapıyoruz.

Bodrum Belediye Başkanı Derviş Görgün: Derviş amcam belediye başkanlığı döneminde önemli hizmetlere vesile oldu. İlk Mendirek yapılması, devlet hastanesinin kurulması, elektriğin gelmesi, trafo kurulması gibi çalışmalar onun döneminde gerçekleşti. 1960 yılında, ihtilal döneminde başkanlığına bir dönem ara veriliyor ama ihtilal sonrası yeniden seçiliyor.

Yusuf Kenan Görgün: Babam Bodrum'daki ilk spor kulübünün kurucularındandır. Ayrıca ilk sünger kooperatifi kurucusudur. Çernobil patlamasına kadar sünger ihracatına devam etti. Japonya, İtalya ve Yunanistan'a ihracat yapardı. Çernobil Faciası'ndan sonra sızıntı denizlere yayıldı ve süngerler simsiyah oldu, sonra da yok oldu. Bir süngerci kızı olarak süngerciliğin devam edebileceği görüşündeyim. Artık sünger dalgıçlığı bitti, yasaklar var deniliyor ama yasaklar birliktelikle yıkılabilir. Denizlerimizde çok sünger var aslında ama bir dalgıçlık okulu açılır ve eski süngercilerimize, gençlere eğitim verme imkânı sağlanırsa yeniden kurulacak bir sünger kooperatifi aracılığı ile tekrar ihracat başlayabilir. Böylece Bodrum'da sünger kültürü devam edebilir.

Derviş Salih Görgün'ün kaptanlığını, Yusuf Kenan Görgün'ün yöneticiliğini, Savcı Cemil Özek'in ilk başkanlığını yaptığı Bodrum Spor Kulübü, 1930'lu yıllar.

Okul yılları, evlilik ve Bodrum'a dönüş: İlkokulu Bodrum Turgut Reis Ortaokulu'nda okudum. Benim dönemimden birkaç yıl önce Bodrum'a lise açılmıştı. Liseyi de Bodrum'da okuma imkânım oldu. 1970 yılında sıkıyönetim sebebiyle üniversiteye gidemedim. Yıllarca sivil toplum kuruluşlarında çalıştım. 1987 yılında evlendikten sonra Tarsus'ta yaşamaya başladım ancak yazlarımız burada geçiyordu. Esas dönüşüm de pandemi nedeniyle oldu. Ailecek Bodrum'a yerleşme kararı aldık. Çocukluğumun geçtiği Tepecik Mahallesi'ndeki 200 yıllık aile evimizde yaşamaya başladık.

Şakire Deliefe, (1956 doğumlu).

Görüşme yeri: Tepecik Mahallesi.

Görüşme tarihi: 24 Ekim 2023.

Emekli öğretmenim. Ata sülalem Bodrum'da doğup büyüme. İlkokulu Cumhuriyet İlkokulu'nda okudum. İkinci sınıfta Ortaklar Öğretmen Okulu'na gittim. Mezun olduktan sonra 36 yıl öğretmenlik yaptım. Son olarak Amiral Turgut Reis İlköğretim Okulu'ndan emekli oldum. sene Bodrum Dereköy'de çalıştım. 1985'te merkeze geldim ve 2011 yılında da emekli oldum.

5

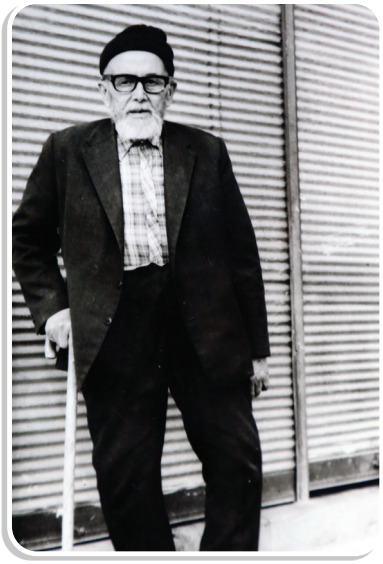
Şakire Deliefe ve torunları Şakire, İbrahim Deliefe, 1960.

Deliefe ailesi, Bodrum'da bir mandalina bahçesi, 1962.

Deliefe alilesi; Mehmet, İbrahim ve Süleyman Deliefe'nin sünneti, 1970.

Nalbant İbrahim Deliefe, 1970.

Millî Mücadele yılları: Dedem İbrahim Deliefe, gaziydi. 13 sene sonra cephede kalmış. Dönmeyince annesi hayrını yaptığı sırada dedem eve dönmüş. Bir ayağı buzdan donduğu için kıvıramazdı bile. Bize Atatürk'ün atını nalladığını anlatırdı. Dedem şerefiye madalyası almayı hak etmiş. Osman Nuri Bilgin amca da o zaman millî eğitimde çalışıyormuş. Dedeme, İbrahim amca size bir şerefiye maaşı bağlamak istiyoruz, derdi. Dedem de her seferinde ağlar, ben vatana borcumu para için yapmadım, satamam derdi. Osman amca da yalvarırcasına bu size kan borcu değil, bizlerin borcu derdi. Neyse aylar geçti, sonra gönlü oldu dedemim ve kabul etti. Bütün işlemleri Osman amca yaptı. Bir gün akşam kapımızı çaldı Didar teyze ile birlikte. Dedemin elini öptü, maaşınız bağlandı, dedi. Bir hafta sonra da madalyasını teslim etti dedeme.

Şakire ve İbrahim Deliefe. Yangı Sokak'ta çekilmiş bir fotoğraf, 1966.

Çocukluk anıları ve Karaada Ilıcası: Çocukluğumun en güzel anıları Tepecik Mahallesi ve Yangı Sokak'ta geçti. Mahallemizin önünden şortlarla fanilalarla denize atlar, fenere çıkardık. Aileler, kadınlar toplanır hem şifa için hem yüzmek için Karaada'daki ılıcaya giderdi. Ilıca sefaları meşhurdu. Onun içinde yoğun bir kızıl çamur vardı. Vücudunuza sürdüğünüzde derinizi yumuşatırdı.

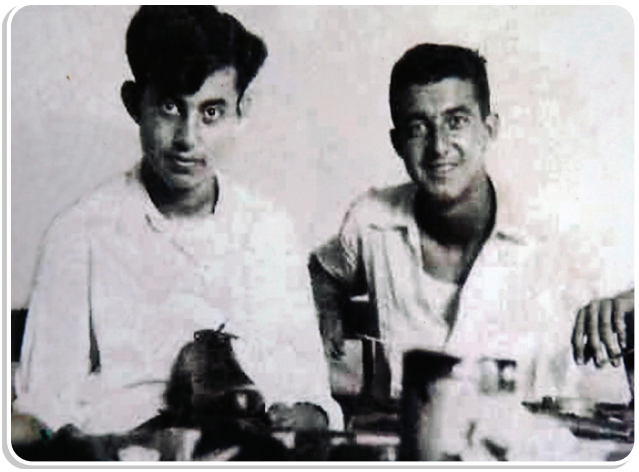

Şakire Deliefe, 1980.

Kükürtlü bir suyu vardı. Enişte m Şükrü Gözütok teknesiyle sünger ticareti yapardı. Bizim mahallenin kadınlarını erkenden Karaada'daki ılıcaya götürürdü. Ben de gitmiştim. İçeride bir fok balığı varmış. Biz ılıcaya girerken, bana çarparak dışarıya atladı, gitti.

Gözütok ailesi, Bitez, 1985.

Salih ve Mehmet Deliefe, ayakkabacı dükkanlarında çalışırken, 1948.

Mehmet Deliefe, 1950.

Mehmet Deliefe, Gümüşlük'te nalbantlık yaparken,1960.

Üretim ve ekonomi: Babam, Davazlı'nın Hanı'nda nalbantlık yapardı. Annemin hazırladığı yemekleri kumun içinden yürüyerek Davazlı'nın Hanı'na, babama götürürdüm. Babam Bodrum'un Umurca Mahallesi'nden Tepecik Mahallesi'ne yerleşmiş. Sülalemin bütün erkekleri nalbanttı. Motorlu taşıtlar çoğalana kadar babam Nalbantlığa devam etti. İki erkek kardeşim vardı. Onlar yıllarca demircilik yaptı.

Şakire Deliefe'nin babası Mehmet Deliefe, Bodrumlu delikanlılarla birlikte, 1960.

Değişim: Yıllar içinde Bodrum'da gözlemlediğimiz değişim âdeta bir uçurum gibi. Yazları Turgutreis'e gitmeye mecbur kalıyorum. Çünkü Bodrum'daki evimizde gürültüden yaşamak mümkün değil. Komşuluk ilişkileri zaten bitti.

4. Mekânların Dili: İlk Okulum, “Cumhuriyet” / Devrim Yücel Besim

Bodrum’un İlk Eğitim Yapılarından Cumhuriyet İlkokulu

Başlamadan…

Bodrum Sözlü Tarih Çalışmaları Grubu önderliğinde 17 Kasım 2023’te Trafo’da Anılarla Bodrum Sohbetleri-28 etkinliği gerçekleşti. Cumhuriyetimizin 100. yıl kutlamalarına anlamlı bir katkı olan bu etkinlikte “İlk okulum: Cumhuriyet” başlıklı bir sunumum oldu. Cumhuriyet İlkokulu’nun mimari açıdan tanıtımını yapan ve değerini ortaya koyan sunum için çoğunluğu anı kitapları olan Bodrum ile ilişkili yazılı kaynaktan faydalandım; ayrıca kurumsal internet sayfalarını inceledim. Görsel malzeme olarak yapının 1989 yılına ait ek mimari projesinin çizimleri; Eski Bodrum arşivinden alınan fotoğraflar ve 2023 yılında çektiğim yeni fotoğrafları kullandım. Sunumun ardından (aşağıda isimleri de belirtilmiş olan) bu okulla ilişkili bilgi ve anıları olan kişiler görüşlerini paylaştı. Bu kitabın içinde yer alan metin, etkinliğin ikinci bölümünde elde edilenlerle zenginleştirilen sunumu kapsamaktadır.

Emeği geçen ve katkıda bulunan herkese teşekkürlerimle…

GİRİŞ

‘Çocuklar iyi ve kötüden, güzel ve çirkinden çok çabuk etkilenirler. Çünkü onlar çevrelerini büyüklerden daha hızlı algılar ve hafızalarına daha çok şey yerleştirirler. Bu bağlamda OKUL, ev ve aileden sonra en çok etkilendikleri yerdir.’
(H. Yürekli, 2002)

Eğitim bir insanın hayatını belki de en etkin geliştiren değerler bütünü; bu nedenle eğitim yapıları ve çevresi hayatımızda önemli bir yere sahip (Yürekli ve Yürekli, 1999; Ayaşlıgil, 2009). Hele de mahallemizden çıkıp okula ilk başladığımız yıllarda bulunduğumuz, yaşamımızın ışıklı mekânları unutulmaz! Evimiz gibi yuva bellediğimiz sınıf, üstüne adımızı kazıdığımız sıra, düşüp dizimizi parçaladığımız okul bahçesi, bazen neşe bazen kederle yürüdüğümüz okul yolu belleğimizde yer eder…

Ben de eğitimimin ilk yıllarına giderek doğduğum kentin en önemli eğitim yapılarından biri olan Cumhuriyet İlkokulu’nu aktarmak; başka anıları olanlarla birleştirerek anlatımını zenginleştirmek istiyorum. Hedefim, zaman içinde birçok değişikliğe uğramış olan bu okulun eski fotoğraf ve yenileme projeleriyle karşılaştırılarak sadece özgün durumunun belgelenmesi değil; orada yaşayanların deneyimleriyle mekânlara ait ilişkilerin ortaya konulması ve böylelikle -Bodrum’da- eğitim, mimarlık, kent ve bellek arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi.

BODRUM VE EĞİTİM YAPILARI

Bodrum, eğitime daima önem veren bir yer olmuş (Mansur Coşar, 2005). Cumhuriyet’in kuruluşundan önceki yıllardan da kabul edebileceğimiz bu durumu yaşam koşulları zor, kara ulaşımı güç, küçük bir yerleşim olduğu günlerde, Cumhuriyet’in kuruluşunun ardında da görebiliriz.

Uzun yıllar kent merkezinde üç devlet ilkokulu bulunmakta; “Atatürk, Turgutreis[3] ve Cumhuriyet”

3 Bu yapı,2020’de Docomomo-tr’de sunulmuştur. http://www.docomomo-tr.org/etkinlikler?c=poster-sunuslari

ilkokulları. **Üçü de kentin** nüfus dağılımına göre yerleşimine uygun konumlanmış. En yenisi 1957 yılında açılan Atatürk İlkokulu, Kale'nin doğusunda Kumbahçe Mahallesi'nde.[4] En büyüğü ve konum olarak en merkezi olan Turgutreis. Çarşı Mahallesi'ndeki okul, 1931 yılında yapılmış ancak 1947'de geçirdiği yangın sonrası yeniden yapılandırılmış[5]. En eski okul olduğu söylenebilecek Cumhuriyet İlkokulu[6] ise Kale'nin batı tarafında Tepecik Mahallesi'nde. Bu okulun öğrencileri daha çok Eskiçeşme, Yeniköy ve Tepecik'te oturanlar.

1949 yılında Bodrum Ortaokulu açıldıktan sonra kent merkezindeki eğitim yapılarının arttığı görülmekte. Özellikle turizmin girişiyle gelişmeye başlayan kentte daha sonra başka devlet okulları ve özel okullar da açılmış.

OKULUN KONUMU VE YAKIN ÇEVRESİNİN NİTELİĞİ

Cumhuriyet İlkokulu[7], Neyzen Tevfik Caddesi üzerinde; kıyı şeridinde. Okulun etrafında Bodrum'un yerel mimarisine ait örnekleri, tarihi yapıları ve özgün kent dokusunun izlerini görmek mümkün. En önemli çevresel niteliklerinden biri de bahçesi; ayrıca bahçede bulunan büyüklükleri ve yaşları açısından anıtsal sayılabilecek ağaçların varlığı.

Okul arazisinin Batı bitişiğindeki iki kanatlı tarihi Salih Efendi Konağı geleneksel evlerden biri; mimarlık tarihi açısından çok değerli. Bu yapı, yenilenerek Ahmet ve Mica Ertegün için Turgut Cansever tarafından tasarlanmış; 1980'de Ağa Han Ödülü'ne layık görülmüş[8]. Okulun güneydoğusunda ise Bodrum'un en eski camilerinden biri yer almakta. 1740-41 yılları arasında yaptırılmış olan Tepecik Camii (Hasan Hoca Cami), Osmanlı mimarisinde örneği az görülen "Yalı tipi" bir cami. [9] Yine bu bölgede limanla anıt mezar Mozole'yi birleştiren Saray Sokak ve eski Kral Yolu'nu deniz kıyısına bağlayan Hamam Sokak bulunmakta. Antik çağdan beri varlıklarını sürdüren bu sokaklar, Bodrum'un özgün kentsel mekânlarından.

Okulun konumuyla ilişkili en farklı niteliği ise deniz manzaralı bir okul oluşu. Bu niteliği birçok kaynakta belirtilmiş. Ayrıca denizle okul arasındaki güçlü ilişki üzerine birçok anı var. Örneğin burada okumuş olanlardan Hatice Yücel *«…Okul bahçesi o gün için epey geniş, deniz duvarlarına kadar gelir kışın. Uzaktan geçen gemiler hayallerimizi alıp götürür…»* demekte. Hüseyin Şakar, deniz kıyısında öğrencilerin kazdıkları bir çukurla beden eğitimi derslerinin yapıldığını anlatmış. Dönem sonu karnesini alan öğrencilerin üzerlerindeki kıyafetlerle okul çıkışı denize girdikleri de çoklukla anımsanmakta.

OKULUN TARİHÇESİ VE YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER

Cumhuriyet İlkokulu'nun geçmişi resmi internet sitesindeki bilgilere dayanarak geçirdiği değişikliklere göre farklı dönemlere ayrılabilir: "Cumhuriyet öncesi; Cumhuriyet'in kuruluş yılları; 1932-35; 1942-46; 1947-60; 1960-83; ve 1983-2008 yılları."

Cumhuriyet öncesi: Okulun tarihiyle ilişkili ilk bilgiler 1910-11 yıllarına dayanmakta.; bu yapının Bodrum Belediyesi yanında olduğu düşünülmekte.

---

4 https://bodrumataturkilkokulu.meb.k12.tr/

5 https://merkezturgutreisortaokulu.meb.k12.tr/

6 https://bodrumcumhuriyetorta.meb.k12.tr/

7 Bu yapı 2023'te Docomomo-tr'de sunulmuştur. http://www.docomomo-tr.org/etkinlikler?c=poster-sunuslari

8 https://www.arkitera.com/proje/ertegun-evi/

9 https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2218

Cumhuriyet'in kuruluşu: Okul yapısı, şu anki yerine tahminen Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen ardından yapılmış. Tepecik Mahallesi'nin zenginlerinden olan Cemil Beyler'den istimlak edilen sebze bahçesi ve bu arsanın güneyindeki denize yakın parselin de dâhil edilmesiyle (ki burada Kız Okulu olarak kullanılan bir yapının 1915 bombardımanında yıkıldığı bildirilir) büyük bir arazi içine iki katlı bir yapı olarak inşa edilmiş. İlk ismi "Numune Mektebi'. Yapının zemininde bulunan salon ilk dönemlerde cami olarak kullanılmış; Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra ise müsamere salonuna dönüştürülmüş.

1932-35 yılları: 1932'ye kadar Bodrum Maarif Memurluğu burada görev yapmış; daha sonra Çarşı Mahallesi'nde açılan yeni okula taşınmış. Bu arada "Numune Mektebi" yaklaşık üç yıl faaliyetini durdurmuş. 1935 yılında "İkinci Okul" adıyla üç sınıflı olarak yeniden eğitime başlamış. Bir dönem "İkinci Okul" olarak anılması yapının 1931'de yapılan "Birinci Okul"dan (Turgutreis İlkokulu) sonra inşa edildiğini düşündürebilir. Ancak çoğu kaynak İkinci Okul'un daha önce yapıldığını belirtmekte. İkinci olarak isimlendirilmesinin nedeni yeni yapılan okulun daha büyük ve daha merkezi konumda olması.

1942-46 yılları: İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Bodrum'a ordu birlikleri gelmiş ve 1942'de okul binası boşaltılarak ordu birlikleri emrine verilmiş. Bu dönemde Birinci Okul' a taşınılmış ve eğitime ortak devam edilmiş. 1945'te askeri birliklerin binayı boşaltmasıyla yapı yeniden okul olarak kullanılmış; aynı yıl içerisinde okulda 4. sınıf; 1946'da 5. sınıf açılmış ve okul, beş sınıflı bir ilkokula dönüşmüş.

1947-60 yılları: Okul 1947'de çıkan yangında tamamen yanmış; bu olayın ardından yine Birinci Okul' a taşınmış. 1949'a kadar orada öğretim yapmış. Öğrenci fazlalığından iki okul çift öğretim yapmak zorunda kalmış; konferans salonu olarak kullanılan kısım odalara bölünerek sınıf haline getirilmiş. Bu sırada onarımlar devam etmiş ve İkinci Okul' un ismi 1948'de "Cumhuriyet İlkokulu" olarak değiştirilmiş.

1949-1950 öğretim yılında açılan Bodrum Ortaokulu'na aynı yapı içinde iki sınıf verilmiş. Yeni ihtiyaçlara uygun olarak 1950'de yine onarım gören yapıda (26.000 TL harcanmış) ciddi yapısal değişiklikler yapılmış. Birinci kat tabanı ve ahşap kısımlar yenilenmiş; oda bölünmeleri farklılaşmıştır. Ön cephedeki beyaz mermer merdiven kaldırılmış, yerine arkada beton bir merdiven yapılmış. Üst kat tamamen ortaokula tahsis edileceğinden zemin katla üst katın ilişkisi kesilmiş. Bu dönemde okul öğrenci fazlalığından yine çift öğretim yapmış.

1960-1983 yılları: 1959-60 öğretim yılında ortaokul kendi binasına taşınmış ancak bu defa da Turgutreis İlkokulu'nun tavan ve betonunda belirlenen çatlaklar sebebiyle Turgutreis ve Atatürk İlkokulu'nun 4. ve 5. sınıfları Cumhuriyet İlkokulu içinde öğretime devam etmiş. Bu dönemde okul çatısındaki sorunlar sebebiyle 1961'de bütün çatı ve tavanlar tamamen sökülmüş; üst katın tavanı hariç bütün tavanlar yenilenmiş, boyanmış ve elektrik tesisatı döşenmiş.

Okulun yaşadığı en büyük değişiklikler ise 80li yıllardaki kararlarla oluşmuş. 1982'de Okul Koruma Derneği okula güneyden taşıt girişi açmış. Bu durum okul bahçesine araç park edilmesini olanaklı kılmış ve tatil zamanlarında burası kentçi otoparkı olarak kullanılmaya başlanmış. Yine bu yıllarda ön bahçeye özgün yapının simetrik duruşunu değiştiren Atatürk büstü yerleştirilmiş.

1983-2008 yılları: Okul, 1983'te birinci kattan zemine kadar ana duvarlara dokunulmadan kısmen yıkılmış ve yapı bugünkü şekliyle tamir edilmiş. Dolayısıyla 1983-84 öğretim yılına eski lise binasında devam eden Cumhuriyet İlkokulu, inşaatın tamamlanması üzerine aynı yıl kendi binasına dönmüş. Bu geniş çaplı yenilemenin ardından artan öğrenci sayısının ve yeni eğitim sistemlerinin getirdiği ihtiyaçlarla okula ekler yapılmaya başlanmış. İlk olarak 1989'da altı derslik bir ek bina hizmete girmiş; 2004'te yapılan genel tadilatta sınıflar, idare odaları yenilenmiş ve bir laboratuvar eklenmiş. 2008'de başlayan kapalı spor salonu ve dört derslik inşaatı 2009'da tamamlanmış.

OKULUN MİMARİ TANITIMI

Arsa içindeki yerleşimi ve bahçesi: Yapı, arazi içindeki konumu, kıyıdan ulaşımı, denize yönelişi ve yakın çevresine ait nitelikleriyle de önemli. İlk haliyle yaklaşık 332m2 olan yapının alanıyla karşılaştırıldığında okul bahçesi oldukça geniş. Yaklaşık 4270m2 olan bahçede anıtsal sayılabilecek yaş ve büyüklükte ağaçlar bulunmakta.

Yapım sistemi, malzemeler: Okulun özgün yapısına ait ilk fotoğraflar yapının Rum bir usta tarafından yapılmış olabileceğini düşündürüyor. İki katlı yığma kagir yapının ön cephesindeki üçgen alınlıklar bu ihtimali artırıyor (Şekil 1a ve b). Daha sonra geçirdiği tadilatlarda çatı sistemi değiştirilmiş; kiremit kaplı oturtma çatıya dönüşmüş (Şekil 2a ve b). Yapının, ara kat döşemelerinin ve içten çıkan merdiveninin ahşap olduğu bildirilmekte. Sözel görüşmelerde bu ahşaplardan çıkan ayak sesleri ve mazotla temizlendiğindeki koku sıklıkla hatırlanmakta.

Ek binaya ait projeden anlaşıldığı üzere zemin katta dış duvar kalınlığı yaklaşık 70cm, birinci katta ise 40cm. Kat yükseklikleri yenilemeden sonra değişmiş olabilse de bu çizimde zemin kat yüksekliği 360cm, birinci kat ise 300cm olarak görülmekte; çatı örtüsünün de düz teras çatıya dönüştürüldüğü anlaşılmakta.

Şekil 1a (Ali Şengün)

Şekil 1b (Ali Şengün)

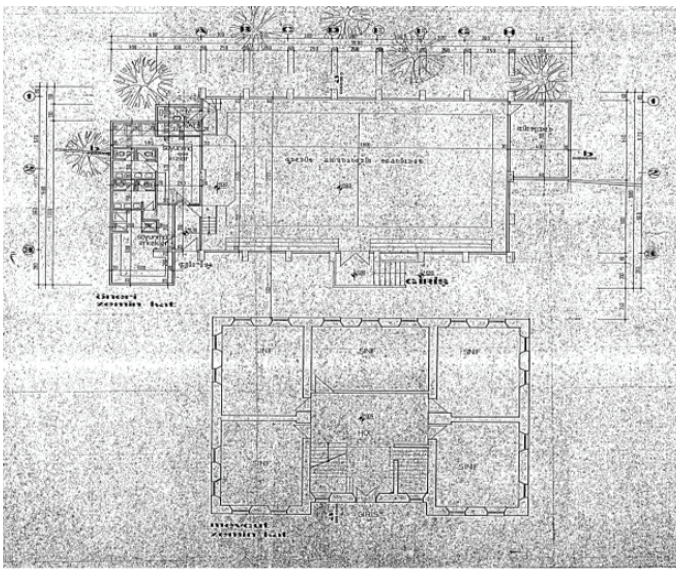
Şekil 2a

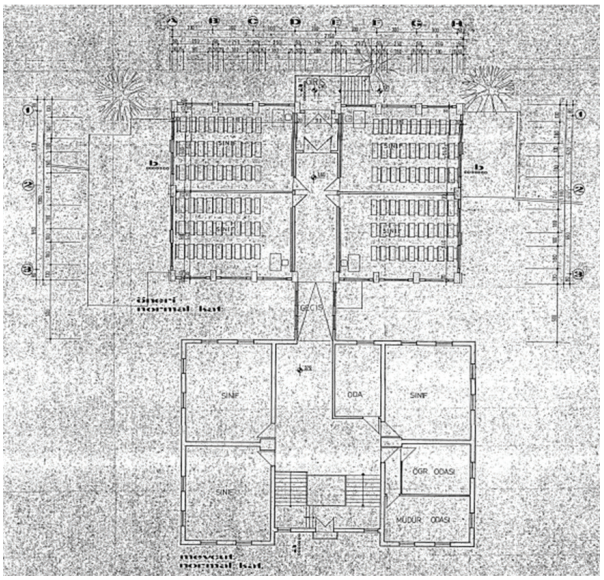
Şekil 2b

Okul bahçesine yapılan diğer ekler ise betonarme. Bodrum İmar kurallarına uygun yapılmış oldukları düşünülen bu yapılar iki katlı ancak okul bahçesindeki kottan faydalanılarak yerleştirildikleri için daha yüksek görülmekteler.

Mekânsal düzenlemesi: Dikdörtgen planlı yapının mekân düzenlemesi simetrik. Giriş ve buradaki U şeklindeki merdiven güney cephesinin ortasında. Zemin katında hemen hemen aynı boyutta olan beş sınıf ve bir hol bulunmakta. Birinci katta da aynı plan düzenlenmesi sürdürülmüş; sadece güneydoğudaki sınıf dar bir koridorla geçilecek şekilde öğretmenler odası ve müdür odası olarak bölünmüş (Şekil 3a ve b).

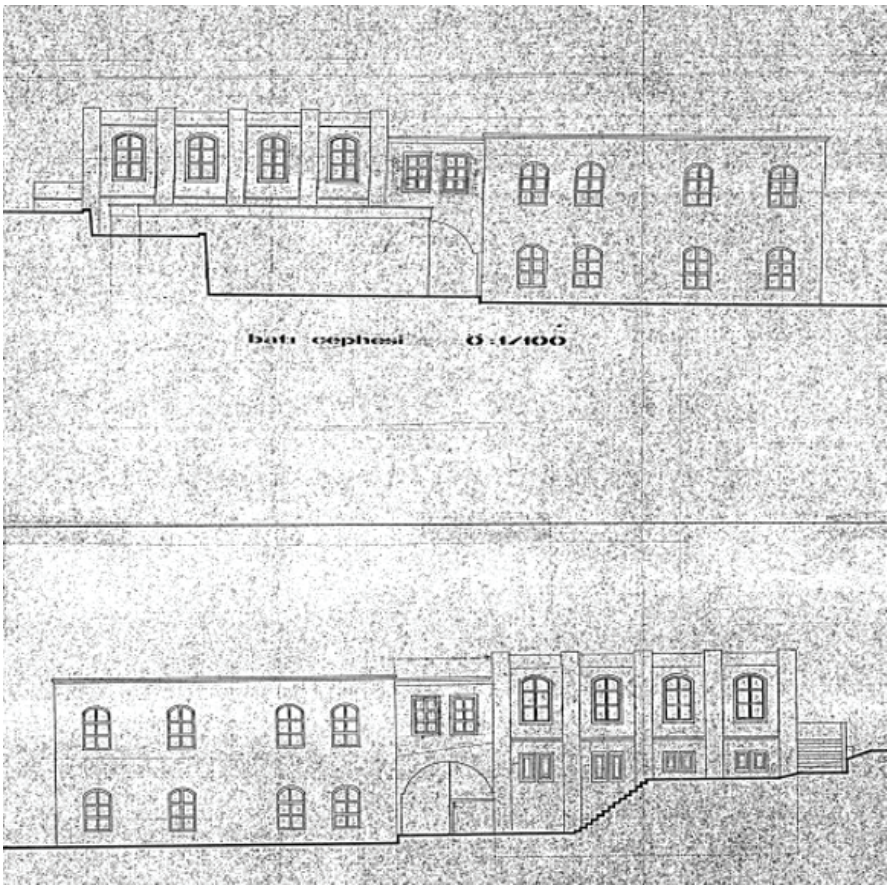
Şekil 3a-plan

Şekil 3b-plan

Arazinin kuzey batısına yerleştirilmiş olan yapının neredeyse 1.5m kadar arazi sınırına yakınlaştırılmış olması antik kente ait kalıntılarla ilişkili olabileceğini düşündürmekte. Yapının girişine deniz seviyesinden yaklaşık 1,5 metre yukardaki (8 basamak) okul bahçesinden geçilerek ulaşılmakta. Okul tuvaletleri bahçenin kuzeydoğu köşesinde, okuldan uzak olarak hatırlanmakta. Yine anılarda çoklukla yer alan başka bir eleman okul çeşmeleri. Bahçenin güneybatı köşesinde, girişin hemen solunda olan ve çok kullanılan çeşmelere günümüzde pek de göremediğimiz arı türlerinin geldiği bildirilmekte.

Cephe nitelikleri: Yapının cepheleri oldukça yalın. Güneye, denize bakan simetrik ön cephe üçe bölünmüş, ortadaki bölüm içe çekilmiş. Bu içe çekilen bölümdeki giriş kapısı ve diğerlerine göre daha büyük olan üzerindeki pencere vurgulanmış. Yapının aynı olan doğu ve batı cephelerindeki pencere düzeni her iki katta da sürdürülmüş. Tüm pencereler eşit büyüklükte, dikdörtgen ve hafif kemerli (Şekil 4).

Şekil 4-görünüşler

İlk özgün durumunda görülen ön cephedeki üçe bölünmüş durum korniş çerçeveli üçgen çatı alınlıklarıyla (pediment gibi) vurgulanmış. Ayrıca o dönemde önde simetrik, iki kollu, gösterişli bir merdiven bulunduğu bilinmekte. Ancak bu merdiven daha sonra yıkılmış ve benzeri arkaya yapılmış. Yapının ilk halindeki çatı örtüsünün de değiştiği ve uzun süre oturtma çatılı olarak kullanıldığı bilinmekte. Bununla birlikte ek yapılarla ilişkili yapılan mimari projede özgün yapı teras çatılı olarak görülmekte.

OKULUN MEVCUT DURUMU

Okulun yeni ismi Muğla Bodrum Cumhuriyet Ortaokulu. İlk özgün yapı, okul bahçesi ve okulun çevresi Bodrum ile birlikte oldukça değişmiş. İlk yapıldığındaki kullanım alanına oranla okulun inşaat alanı neredeyse üç katı büyümüş. Özgün yapının varlığı diğer eklerle -ki bu ekler de görüntü kirliliği oluşturan eklentilere sahip- zayıflamış; simetrik güçlü duruşu azalmış. Cepheler iç mekân konforunu sağlamak için geliştirilen tesisatların donatılarıyla kirlenmiş (Şekil 5a ve b).

Şekil 5a-2023

Şekil 5b-2023

Bahçesindeki boş alan yapılan eklerden ötürü küçülmüş. Ön tarafa öğrencilerin spor yapması için açık bir oyun sahası yapılmış. Ancak bahçeye araç girişi de olduğu için bu kullanım çok da sağlıklı gerçekleşememekte. Okulun bahçesinde bulunan palmiye ve kaya gölgesi ağaçları okul müdürü Lütfiye Çınar'ın da belirttiği gibi korunmakta ve öğrencilerin güvenliğini tehdit eden durumlara izin vermemek için bakımları sağlanmakta. Örneğin kuzeydoğudaki büyük olanın etrafı parmaklıklarla çevrilmiş; doğudakiler derin budanmış. Ancak bahçenin otopark olarak kullanımından dolayı bu ağaçların ne kadar kamusal oldukları tartışılabilir (Şekil 6a ve b).

Şekil 6a- 2023

Şekil 6b-2023

Okul etrafındaki en büyük ve olumsuz gelişme artan trafikle ilişkili. Okulun kent içindeki merkezi konumu izin verse bile bu bölge çok yoğun bir araç trafiğine sahip olduğundan yürüyerek okula gidip gelmek güvenli ve tercih edilen bir durum değil. Ayrıca daha önce konut ağırlıklı olan bu bölge artık ticari amaçlı yapılarla dolu olduğu için gürültü ve çevre kirliliği açısından da sorunlu.

YAPININ ÖNEMİ VE DEĞERİ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında geçimini balıkçılık, süngercilik ve tarım ile sağlayan küçük bir liman kasabasıyken 1960lı yıllardan itibaren turizmin gelişmesiyle büyüyen ve önemli bir turizm merkezine dönüşen Bodrum'da yerel mimari örneklerin yanında modern dönemi temsil eden küçük ölçekli kamu yapıları gözlenebilir. Kent merkezinde yer alan Cumhuriyet İlkokulu bunlardan biri. Bu kurumun dört farklı açıdan önemi olduğu söylenebilir: "tarihi değeri, yapısal/mimari değeri, kent ölçeğindeki değeri ve anı değeri".

Cumhuriyet İlkokulu hem kuruluş hem de özgün yapının inşa edilişi olarak Bodrum'un en eski eğitim yapılarından. Yapının ilk hali modern mimari dilin niteliklerinde olmamakla birlikte Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki dönemde yapılan değişikliklerle yapının cephesinde Erken Dönem Cumhuriyet mimarisinin yansımaları görülmekte. Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binalarının ele alındığı makalede belirtildiği gibi (Kul, 2011) bu dönemin eğitim yapıları çeşitlilik göstermekte ve mimarlık tarih yazımı için büyük kentlerdeki bilinen örnekler dışındakilerin de incelenmesi gerekmektedir. Cumhuriyet ve devrimlerin varlığı ile tüm yurda yayılan eğitim seferberliği içinde küçük yerleşimlerdeki oluşumlara örnek oluşturabilecek bu okul farklı tipolojilerin içinde yer alabilir.

Okulun yapısının dışında bahçesinin kent ölçeğinde önemli bir yeri var. Bodrum kent merkezinde artık böyle bir kentsel alan yok, okulun bahçesi deniz kıyısında kalmış nadir boşluklardan. Açıkçası bu niteliği korunmasını da tehdit altına almakta. Eski okul müdürlerinden Cemil Gövercin'in Cumhuriyet İlkokulu başta olmak üzere kent merkezindeki tüm okulların ranta kurban gidebileceği uyarısını dikkate almak gerekir.

Kentin Batı kıyısında denizle ilişkinin hiç kesintisiz sürdüğü okul yolu başka bir değeri. Maalesef okula ulaşılan kıyı şeridi günümüzde sorunlu. Neyzen Tevfik Caddesi, güneyinde denizle ilişkisini kesmiş; kuzeyinde özgün silüetini yitirmiş yapılar dizisiyle sınırlanmış. Okulun çevresinde mevcudiyetini koruyan geleneksel evler, tarihi yapılar ve kentsel dokuya ait izler özgünlüklerini yitirmekte ve algıları güçleşmekte.

Okulun en önemli niteliği ise yapılan son etkinlikteki yoğun katılım ve ilginin de gösterdiği gibi Bodrumlular için anı değerinin çok yüksek olması. Yapı, ilk inşa edildiği günden itibaren kent ve çevresinin ihtiyaçlarına göre farklı dönemlerde değişik şekillerde kullanılmış. Bu aktif durum bir yandan yapının sürekli değişmesine; diğer yandan daha çok kişi tarafından deneyimlenmiş olmasına neden olmuş. Bu okulda çalışmış, okumuş, anılar biriktirmiş Bodrumluların sayısı oldukça fazla. Bu okuldan mezun olmuş çok başarılı Bodrumlu dünyanın farklı yerlerinde temsiliyet göstermekte.

SONSÖZ

Burada belgelenen Cumhuriyet İlkokulu sadece Bodrum'un yerel dokusu içinde yeri olan kamusal bir yapı değil; çevresel değerleri ve özellikle kent belleğindeki etkin yerinden dolayı bir kültür mirasıdır. Her daim bir Işık Kent'i olan ancak küçük bir kente dönüşürken yaşadığı karmaşayla karamsarlık içindeki Bodrum'un eğitim yaşantısında hatırlanması gerekenleri unutmadan yapılarla birlikte değerlerimizi koruyalım! Cumhuriyet'in 100. yıl kutlamaları arasında ele aldığımız Cumhuriyet İlkokulu da korunsun ve sahip olduğu değerlere yaraşacak şekilde yaşasın. *"Yapı da bir öğretmendir"* inancı (Yürekli, 2002) içinde tüm eğitim yapıları Cumhuriyetimiz gibi parlasın!

Devrim YÜCEL BESİM, Mimar

devrimyb@yahoo.com

4. Bölüm Kaynakçası

AKANT, E. ve AKANT, Ç. (2016). Bodrum'un Kadınlarıyla Söyleşi, Sanatkâr Ofset, Bodrum.

https://anyflip.com/mugz/iorw/basic

AYAŞLIGİL, T. (2009). Okul Alanlarının Kent Yaşam Kalitesinde Önemi, 21. Uluslararası

Yapı ve Yaşam Kongresi, Bildiri Kitabı, ss. 278-282.

Bodrum Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Md, (2021). (Der.) Halikarnasos'tan

Bodrum'a İz Bırakanlar, Bodrum Belediyesi Yayınları, s. 112.

DEMİRÖZ, E. (2018). (Ed. Fatih Bozoğlu). Bir Zamanlar Bodrum Zor Yıllar, Egesus

Yayınları, İzmir, 28-30.

DURMAZ, Ş. (bilinmiyor). Bodrum, s. 71, 73, 85. (basılmamış kişisel notlar).

GALANTİ BODRUMLU, A. (2022). Bodrum Tarihi, Bodrum Belediyesi Yayınları, s. 66-72.

GÜR, R. (2002). Bodrum 1930-1980, Celsus Yayıncılık, İstanbul, s. 28-30, 130-131.

KAYALAR, E. (1995). Rakamlarla Bodrum'94, Özgün Reklam, İzmir, s. 6-9.

KUL, F. N. (2011). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları, Mimarlık Dergisi, 360, Ankara.

MANSUR COŞAR, F. (2015). Ege'de Bir Kasaba Bodrum, Deniz Ticaret Odası Bodrum Şubesi, Bodrum Kitapları Dizisi 1, s.125-135.

ÖZEL, A. (2004). Bodrum'un Eski Hali, Gelenek, Görenek ve Olanakları, Okulları, s.59-65. (basılmamış kişisel notlar).

ÖZIŞIK, E. (1999). Adı Halikarnas, YEM Yayın, İstanbul, s.122-123.

SÜER, G. 2008). Bodrum'dan Çıktım Yola Mustafa Akıncı'nın Hayat Hikâyesi, Cinius Yayınları, İstanbul, s.32-33.

TEKELİ, İ. (der) (1993). Tarih İçinde Muğla, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, s. 160-162, 259-260, 330.

URAS, G. (2015). Bilinmeyen Bodrum, Boyut Yayınları, Cumhuriyet Tarihi Boyunca Bodrum ve Bodrumlular, s. 25-29.

YÜCEL, H. (2011). Nereden Nereye Geldik, Bodrum Bülten, Bodrum Ajansı Dergisi, Yıl:18, Sayı: 168, s. 30-32.

YÜCEL BESİM, D. (2020). Bodrum Turgutreis İlkokulu. Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları DOCOMOMO-TR 25-26 Aralık 2020, XVI. Proje Sunum ve Sergisi.

YÜREKLİ, H. ve YÜREKLİ, F. (1999). "İlköğretim; Bina da bir Öğretmendir", Yapı, 216, Kasım 1999, ss. 67-71.

Etkinlikte Sözel Katkıda Bulunanlar

Cemil Gövercin, Ertan Tuzlacı, Fatma Atılgan, Hüseyin Anıl, Hüseyin Atılgan, Hüseyin Yavaş, Hüseyin *Şakar*, Leyla Topal, Lütfiye Çınar, Nuran Yüksel, Yücel Ziylan (alfabetik sıralamayla)

Yapının yeni ekiyle ilişkili çizimleri:

Çok Amaçlı Salon projesi: 1/500 vaziyet planı, 1/100 plan, kesit ve cepheler, Bodrum

Belediyesi İmar Dairesi.

Eski fotoğraflar:

'Eski Bodrum' (Ali Şengün) arşivi.

Bodrum Belediyesi İnternet sayfası https://www.bodrum.bel.tr/eski_bodrum

Sözel görüşmelerin yapıldığı kişilerin özel arşivleri (Erdem Yücel, Fatma Atılgan, Hüseyin Atılgan, Hatice Yücel, Nurten Mutlu)

Yeni fotoğraflar

Devrim YÜCEL BESİM, 2023, Bodrum.